

ทยฺยรฏฺฐสฺส
เตปิฎกํ

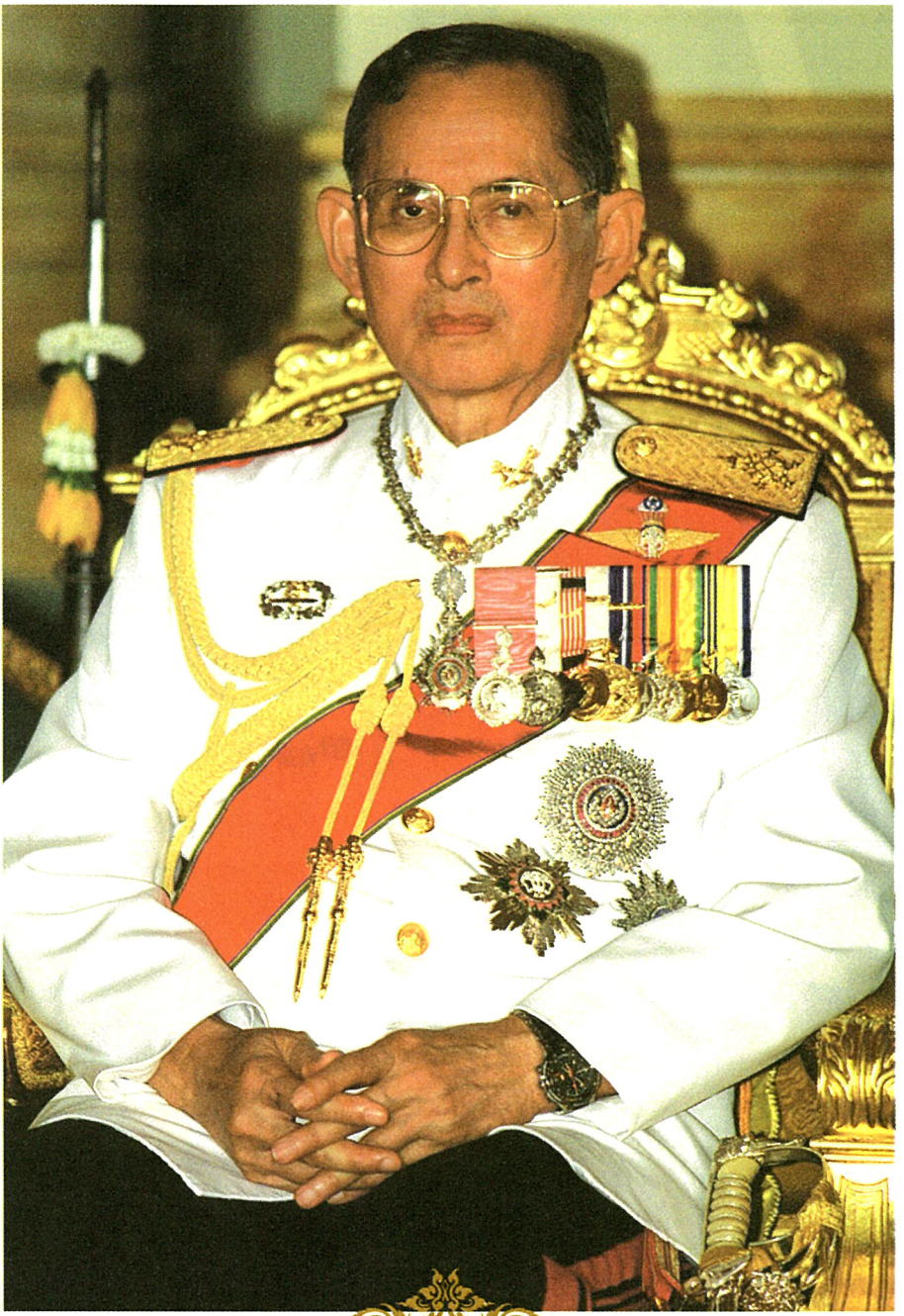
๒๕๔๙ พุทฺธวสฺเส

สุตฺตนฺตปิฎเก มชฺฌิมนิกายสฺส
มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิ
ปาลิวิโสธกตฺเถเรหิ วิโสธิตา

ภูมิพลสฺส ปรมินฺทมหาราชวรสฺส
ปริปุณฺณสฏฺฐิวสฺเส สิริรชฺชมงฺคลมหกมฺมกาเล
ทยฺยสงฺฆมหาเถรสมาคเมน มุทฺทาปิตา

๑๓

ที่ระลึกในโอกาสพิธีรายสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙

คำนำ

มหาเถรสมาคม ได้ปรารภการจัดกิจกรรมร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ แล้วมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการผู้มีความรู้และทรงธรรมวินัยพิจารณาตรวจสอบแก้ไขต้นฉบับให้ถูกต้อง โดยใช้พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับ เพราะได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระไตรปิฎกในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยและประชาชนชาวไทยได้นับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย และพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกมาโดยตลอด ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐาน เช่น

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ ๑ ด้าน ๒ *"คนเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้าขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ทั้งผู้หญิง ฝูงท่วย มีศรัทธาใน***พระพุทธศาสนา** *ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว..."*

พระบรมสัตยาธิฏฐานของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ตรัสประกาศแก่เทพยดาทั้งปวงว่า *"ให้บังเกิดมาในประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุง***พระพุทธศาสนา** *ไฉนจึงมิช่วยให้สว่างแลเห็นข้าศึกเล่า" พอตกพระโอษฐ์ลง พระพายก็พัดควันอันเป็นหมอกมืดนั้นสว่างไป...*

น้ำพระราชหฤทัยและพระราชดำรัสของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช *"พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะให้เราเข้ารีตดังนั้นหรือ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะในราชวงศ์ของเราก็นับถือ***พระพุทธศาสนา***มาช้านานแล้ว จะให้เปลี่ยน*

ศาสนา อย่างนี้เป็นการยากอยู่ และถ้าพระเจ้าผู้สร้างฟ้าสร้างดินจะต้องการให้คนทั่วโลกได้นับถือศาสนาอันเดียวกันแล้ว พระเจ้ามิจัดการให้เป็นเช่นนั้นเสียแล้วหรือ?" "จริงอยู่ เมื่อฟอลคอนในเวลาหมอบอยู่ข้างพระบาทเจ้ากรุงสยามได้แปลคำชักชวนที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้รับสั่งมากับราชทูตนั้น ฟอลคอนก็กลัวจนตัวสั่น และสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระกรุณาโปรดให้อภัยแก่ฟอลคอน แต่ก็ได้รับสั่งว่า **ได้ทรงนับถือศาสนาอันได้นับถือต่อ ๆ กันมาถึง ๒,๒๒๙ ปีแล้ว เพราะฉะนั้น ที่จะให้พระองค์เปลี่ยนศาสนาเสียนั้นเป็นการที่พระองค์จะทำไม่ได้"**

พระราชปณิธานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

"อันตัวพ่อ ชื่อว่า พระยาตาก
ทนทุกข์ยาก กู้ชาติ พระศาสนา
ถวายแผ่นดิน ให้เป็น พุทธบูชา
แด่พระศาสนา สมณะ พระพุทธโคดม
ให้ยืนยง คงถ้วน ห้าพันปี
สมณะพราหมณ์ชี ปฏิบัติ ให้พอสม
เจริญสมถะ วิปัสสนา พ่อชื่นชม
ถวายบังคม รอยบาท พระศาสดา
คิดถึงพ่อ พ่ออยู่ คู่กับเจ้า
ชาติของเรา คงอยู่ คู่พระศาสนา
พุทธศาสนา อยู่ยง คู่องค์กษัตรา
พระศาสดา ฝากไว้ ให้คู่กัน"

พระราชปณิธานของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

"ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี"

พระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย *"ศุภมัสดุ ๑๑๗๙ ศก... พระบาทสมเด็จบรมธรรมิกมหาราชารามาธิราช บรมนารถบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว...* **ทรงพระราชศรัทธาจะยกรื้อวิสาขบูชามหายัญพิธี** *อันขาดประเพณีมานั้นให้กลับคืนเจียรฐิติกาล ปรากฏสำหรับแผ่นดินสืบไปจะให้เป็นอัตตัตถประโยชน์และปรัตถประโยชน์ ทรงพระราชศรัทธาจะให้สัตว์โลก ข้าขอบขัณฑเสมาทั้งปวงจำเริญอายุและอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากทุกข์ภัยในชั่วนี้แลชั่วหน้า..."*

น้ำพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว *"ด้วยกำลังทรงพระมหากรุณาเมตตากับไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นอันมาก ทรงพระกรุณาดำรัสให้จดหมาย (คือ จด) กระแสพระราชโองการปฏิญาณยกพระนาม* **พระรัตนตรัยสรณาคมน์อันอุดมเป็นประธานพยานอันยิ่ง** *ให้เห็นความจริงในพระบรมหฤทัย แล้วทรงพระราชดำรัสยอมอนุญาตให้เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม พระยาศรีพัฒน์รัตนราชโกษา พระยาราชสุภาวดีกับขุนนางผู้น้อยทั้งปวง จงมีความสโมสรสามัคคีรสปรึกษาพร้อมกัน เมื่อเห็นว่าพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดที่มีวัยวุฒิปรีชารอบรู้ราชานุวัตร* **จะเป็นศาสนูปถัมภกยกพระบวรพุทธศาสนา** *แลจะปกป้องไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์รักษาแผ่นดินให้เป็นสุขสวัสดิ์โดยยิ่ง เป็นที่ยินดีแก่มหาชนทั้งปวงได้ก็สุดแท้แต่จะเห็นดีประนีประนอมพร้อมใจกัน ยกพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์นั้นขึ้นเสวยมไหสวรรยาธิปัตย์ราชสืบสันตติวงศ์ดำรงราชประเพณีต่อไปเถิด อย่าได้กริ่งเกรงพระราชอัธยาศัยเลย เอาแต่ให้ได้เป็นสุขทั่วหน้า อย่าให้เกิดการรบราฆ่าฟันกันให้ได้ความทุกข์ร้อนแก่ราษฎร..."*

พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงประกาศพระราชทานส่วนพระราชกุศลในการที่ทรงบริจาคเพชรใหญ่ประดับพระอุณาโลมพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร *"การพระราชบริจาคอันนี้ทรงพระราชดำริ เห็นว่าไม่ขัดขวางเป็นเหตุให้ท่านผู้ใดขุ่นเคืองขัดใจเลย* **พระนครนี้เป็น**

ถิ่นที่ของคนนับถือพระพุทธศาสนามาแต่เดิม ไม่ใช่แผ่นดินของศาสนาอื่น *คนที่ถือศาสนาอื่นมาแต่อื่นก็ดี อยู่ในเมืองนี้ก็ดี จะโทมนัสน้อยใจด้วยริษยาแก่พระพุทธศาสนาเพราะบูชาอันนี้ไม่ได้ ด้วยไม่ใช่เมืองของศาสนาตัวเลย ถ้าโทมนัสก็ชื่อว่าโลภล่วงเกินไป...”*

พระราชปฏิญาณและพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช *“ข้าพเจ้าจะไม่มีจิตยินดีน้อมไปในศาสดาอื่นนอกจาก***สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระธรรมอันพระองค์ได้ตรัสรู้ชอบดีแล้ว กับทั้งพระสงฆ์หมู่ใหญ่** *อันได้ประพฤติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเลยเป็นอันขาด จนตราบกว่าสิ้นชีวิต...”*

พระราชนิพนธ์และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “พระพุทธศาสนา*เป็นศาสนาสำหรับชาติเรา เราจำเป็นต้องถือด้วยความกตัญญูต่อบิดา มารดา และต้นโคตรวงศ์ของเรา... เมื่อรู้สึกแน่นอนแล้วว่า ศาสนาในสมัยนี้เป็นของที่แยกจากชาติไม่ได้... ถ้าข้าพเจ้าจะขอแก่ท่านทั้งหลายว่า* **พุทธศาสนาเป็นของไทย** เรามาชวนกันนับถือ**พระพุทธศาสนา***เถิด...* **ผู้ที่แปลงศาสนา คนเขาดูถูกยิ่งเสียกว่าผู้ที่แปลงชาติ...** *เพราะเหตุฉะนั้น เป็นความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นไทย จะต้องมั่นอยู่ในศาสนาพระพุทธซึ่งเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา...”* และพระองค์ได้พระราชทานความหมายแห่งไตรรงค์ไว้ดังนี้

“ขอร่ำรำพรรณบรรยาย ความคิดเครื่องหมาย
แห่งสีทั้งสามงามถนัด
ขาวคือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์ **หมายพระไตรรัตน์**
และธรรมะคุ้มจิตไทย...”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว *“แต่บ้านเมืองในลานนาถึงกาลวิบัติ* **พระพุทธศาสนา***ก็เศร้าหมองจนสงฆมณฑล*

*เสื่อมทรามระส่ำระสายมาช้านาน... มาจนถึงรัชกาลสมเด็จพระปิยมหาราช พระบรมชนกนาถของเราจึงได้เริ่มทรงจัดการฟื้น***พระพุทธศาสนาในมณฑลนี้มาโดยทรงพระราชดำริจะให้พุทธจักรและอาณาจักรเจริญรุ่งเรืองสมกับสมัย** *เป็นต้นว่า ในการสั่งสอนประชาชนทั้งหลายให้รัฐบาลเอาเป็นธุระสั่งสอนส่วนคดีโลก ให้พระสงฆ์รับภาระการสั่งสอนส่วนคดีธรรมเป็นอุปการะแก่กัน ดังนี้ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชของเราก็ได้โปรดให้จัดการสืบมาโดยทางนั้น"*

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลปัจจุบัน ได้ตรัสพระปฐมบรมราชโองการซึ่งเป็นพระราชปณิธานแก่ปวงชนชาวไทยในพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในพระบรมมหาราชวัง ว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** ได้มีพระราชดำรัสตรัสลาผนวชต่อพระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี คณะทูตานุทูต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และข้าราชการ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ ว่า "โดยที่**พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของเรา** *ทั้งตามความศรัทธาเชื่อมั่นของข้าพเจ้าก็เห็นเป็นศาสนาที่ดีศาสนาหนึ่ง เนื่องในบรรดาสัจธรรมคำสั่งสอนอันชอบด้วยเหตุผล จึงเคยคิดอยู่ว่า ถ้าโอกาสอำนวย ข้าพเจ้าควรจักได้บวชสักเวลาหนึ่งตามราชประเพณี ซึ่งจักเป็นทางสนองพระคุณบุรพการีตามคตินิยมด้วย..."* และได้มีพระราชดำรัสในโอกาสพระสันตะปาปา จอห์น พอล ที่ ๒ เข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ ว่า **"คนไทยเป็นศาสนิกที่ดีทั่วกัน ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติ"**

การดำเนินงานตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกให้คงความบริสุทธิ์แห่งพระบาลีพุทธพจน์ซึ่งเป็นหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยความสุขุมคัมภีรภาพด้านความรู้ความชำนาญในภาษาบาลีของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลาย จึงนับว่าเป็นงานที่มี

ความสำคัญอย่างยิ่งและเป็นกุศลกิจอันยิ่งใหญ่ที่กระทำได้ยาก ดังนั้น การที่พระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายมีอิทธิบาทธรรมร่วมกันตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงควรแก่การอนุโมทนาสาธุการของบรรดาพุทธบริษัททั้งหลาย เพราะตราบใดที่พระไตรปิฎกยังคงความบริสุทธิ์อยู่ ย่อมเป็นที่มั่นใจได้ว่า ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธก็ดำรงอยู่ ก่อให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติตราบนั้น

ในนามของมหาเถรสมาคม ขอแสดงความชื่นชมยินดีต่อคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ นับเป็นการเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เนื่องในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ดังกล่าว

ขออานุภาพแห่งมหากุศลอันยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายที่ได้ร่วมกันพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยซึ่งถือว่าเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนี้ ได้โปรดอภิบาลคุ้มครองรักษาสมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ให้ทรงพระเกษมสำราญ มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตมั่นเป็นมิ่งขวัญร่มเกล้าของเหล่าพสกนิกรชาวไทยสืบไปตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สมเด็จพระพุฒาจารย์

(สมเด็จพระพุฒาจารย์)

ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คำปรารภ

ศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เดิมทีนั้น เรียกว่า **พระธรรมวินัย** *พระธรรม* ได้แก่คำสั่งสอนที่แสดงหลักความจริงที่ควรรู้และแนะนำหลักความดีที่ควรประพฤติ *พระวินัย* ได้แก่ข้อบัญญัติที่ทรงวางไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน กาลต่อมาเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ทรงบัญญัติไว้ในกาลโอกาสต่าง ๆ มีความสำคัญยิ่งในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนพระพุทธองค์ โดยมีหลักฐานปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร (ที.ม. ๑๐/๒๑๖) ว่า ขณะที่ทรงพระประชวรจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์หาได้ทรงตั้งพระสาวกรูปใดรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งพระบรมศาสดาไม่ หากแต่ตรัสกะท่านพระอานนท์พุทธอุปัฏฐากว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.

แปลความว่า *"ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอโดยกาลล่วงไปแห่งเรา"*

จากพระพุทธพจน์นี้เป็นหลักฐานยืนยันถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย ซึ่งได้รับการสังคายนารวบรวมประมวลเป็นบทสวดสำหรับสอบทานความถูกต้องมิให้คลาดเคลื่อนไปจากที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนจริงด้วยสังฆานุมัติพร้อมกันครั้งแรกโดยพระอรหันตเถระ ๕๐๐ รูป ภายหลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน การสังคายนาพระธรรมวินัยในครั้งแรกนั้นได้ยกเอาพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงโปรดเวไนยสัตว์ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ขึ้นสู่การพิจารณาสอบทานรับรองความบริสุทธิ์ถูกต้องในท่ามกลางสงฆ์ แล้วประมวลจัด

เป็นหมวด ไว้ ๓ หมวดใหญ่ เรียกว่า **พระไตรปิฎก** อันประกอบด้วย *พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก* และ*พระอภิธรรมปิฎก*

พระวินัยปิฎก *หมวดพระวินัย* ว่าด้วยพระพุทธบัญญัติที่ทรงวางหลักความประพฤติและมารยาทอันเป็นแบบอย่างเยี่ยงอารยชนของผู้เข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์ชั้นสูงในพระพุทธศาสนา เป็นประมวลพระพุทธดำรัสตรัสสั่งสอนเกี่ยวกับศีลหรือสิกขาบทตลอดจนพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมของพระสงฆ์ อันเป็นกฎระเบียบที่พระภิกษุและพระภิกษุณีต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด นอกจากนี้ยังได้ประมวลเหตุการณ์พุทธประวัติที่สำคัญๆ นับตั้งแต่แรกตรัสรู้เสวยวิมุตติสุขเป็นต้นไปพร้อมทั้งประวัติการทำสังคายนาไว้ด้วย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ คือ *มหาวิภังค์ ภิกขุนีวิภังค์ มหาวรรค จุลลวรรค* และ*ปริวาร* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๘ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๘

พระสุตตันตปิฎก *หมวดพระสูตร* ว่าด้วยประมวลพระธรรมเทศนาตรัสบรรยายธรรมของพระพุทธองค์ที่ตรัสให้เหมาะแก่บุคคลและโอกาส เป็นประมวลหลักพุทธธรรมที่ทรงแสดงโดยบุคลาธิษฐานหรือทรงใช้สมมติโวหารตลอดจนบทคาถาประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวชั้นเดิมที่แสดงถึงประวัติของพระพุทธองค์และพระอรหันตสาวกทั้งหลาย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ เรียกว่า *นิกาย ๕* คือ *ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย* และ*ขุททกนิกาย* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๒๕ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ถึงเล่มที่ ๓๓

พระอภิธรรมปิฎก *หมวดพระอภิธรรม* ว่าด้วยประมวลพระพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักปรมัตถธรรมที่เป็นความหมายที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นประมวลคำอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาล้วน ๆ โดยธรรมาธิษฐาน

คือไม่ยกบุคคล สถานที่ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเป็นสมมติบัญญัติเข้ามาประกอบความ มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์ คือ *ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก* และ*ปัฏฐาน* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๑๒ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ ถึงเล่มที่ ๔๕

พระไตรปิฎก จัดเป็นหนึ่งในพระสัทธรรม ๓ คือปริยัตติสัทธรรมที่ประมวลไว้ซึ่งนวังคสัตถุศาสน์ทั้งหมด เป็นปทัฏฐานให้เกิดปฏิปัตติสัทธรรม คือศีล สมาธิ ปัญญา และนำไปสู่การบรรลุปฏิเวธสัทธรรม คือมรรค ผล นิพพานในที่สุด ดังนั้น จึงถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนา ดังพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในคราวจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ความว่า

> *"พระไตรปิฎกเป็นพระคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระอรหันตสาวกได้รับภารธุระสั่งสอนสืบต่อกันมา เป็นพระคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เท่ากับเป็นสัญลักษณ์ของพระบรมศาสดา พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนผู้สนใจพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้จากพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้น คัมภีร์พระไตรปิฎกนี้พระเถรานุเถระแต่ปางก่อนจึงได้ช่วยกันรักษาสืบต่อกันมา ในการสร้างวัดวาอารามสมัยก่อนนั้น จะต้องสร้างหอไตรประจำวัด ซึ่งเป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกอันประกอบด้วยคัมภีร์ใบลาน พระภิกษุสามเณรผู้บวชในพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนทายาท ก็จำเป็นต้องศึกษาภาษาบาลีอันเป็นภาษาที่จารึกในคัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา โยชนา สัททาวิเสส อันเป็นคัมภีร์ประกอบเพื่อให้เข้าใจเนื้อความพระไตรปิฎกนั้น พระมหากษัตริย์ทรงนับถือพระพุทธศาสนาในปางก่อน*

จึงได้ให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ในพระไตรปิฎกนั้นๆ ให้แตกฉาน เพื่อนำเอาความรู้มาสั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชน สำหรับในประเทศไทย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะมาตลอดสาย และได้ทรงให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมคือพระไตรปิฎกนี้สืบต่อกันมา ทรงถือเป็นพระราชกิจสำคัญ มีการสอบพระปริยัติธรรมเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้แสดงความรู้ที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกนั้นๆ และทรงปูนบำเหน็จความสามารถแก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้พระปริยัติธรรม ซึ่งทุกวันนี้ได้ขยายวงกว้างออกมาเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลีสนามหลวง ตลอดจนพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ให้พระภิกษุสามเณรผู้ทรงความรู้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก ถือเป็นการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่..."

พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้รับการนำสืบๆ กันมาด้วย*ภาษามคธ* หรือ*ภาษาบาลี* อันหมายถึงภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธพจน์ โดยวิธีมุขปาฐะหรือมุขบาฐ คือวิธีทรงจำนำสืบต่อ ๆ กันด้วยการสาธยายท่องจำกัน สั่งสอนกันจากปากสู่ปาก หรือวิธีบอกเล่ากล่าวสอนจากอาจารย์สู่ศิษย์โดยโวหารต่างๆ เป็นเวลาถึง ๔ พุทธศตวรรษ จึงได้รับการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลานในคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ ในประเทศศรีลังกา เมื่อพุทธศักราช ๔๓๓ ตลอดระยะเวลาดังกล่าวนี้ ถ้าในสมัยใดมีความฟั่นเฝือเลอะเลือนจำกันมาผิด มีข้อบกพร่องผิดพลาดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีคำสอนของลัทธิอื่นเข้ามาปะปนในพระไตรปิฎก อันเป็นเหตุให้พระสงฆ์ประพฤติผิดหลักพระธรรมวินัย บรรดาพระอรหันต์หรือพระมหาเถระในยุคสมัยนั้นๆ ก็จะถือเอาเป็นภารธุระดำเนินการประชุมพระสงฆ์ทำสังคายนาเพื่อสอบทานสวดรับรองความถูกต้องพร้อมกันเป็นครั้ง ๆ โดยประวัติการทำสังคายนานั้น สามครั้งแรกทำในประเทศอินเดีย ครั้งที่ ๔ และครั้งที่ ๕

ทำในประเทศศรีลังกา ซึ่งในการทำสังคายนาครั้งที่ ๕ นี้เอง พระเถระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายได้คำนึงถึงว่า *"ในอนาคต กุลบุตรคงมีศรัทธาน้อยลง และปัญญาที่จะทรงจำพระธรรมวินัยสืบอายุพระพุทธศาสนาคงน้อยลงด้วย ควรที่คณะสงฆ์จะสังคายนาพระธรรมวินัยแล้วลงบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร"* เพราะประจักษ์ที่พวกทมิฬไม่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งปกครองประเทศศรีลังกาแล้วทำให้เกิดภัยพิบัติอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้พระภิกษุสาวกทั้งหลายต่างพากันปลีกตนไปอยู่ตามป่าเขาอย่างลำเค็ญ มีความฝืดเคืองด้วยภิกษาหาร ต้องอดทนอยู่อย่างลำบากถึง ๑๒ ปี แต่ท่านเหล่านั้นหาคำนึงถึงความลำบากทางกายของตนไม่ ต่างช่วยกันทรงจำพระไตรปิฎกท่านละหนึ่งนิกายบ้าง สองนิกายบ้าง ถึงแม้ไม่มีอะไรจะฉันเป็นภัตตาหาร ก็ฉันใบไม้แทน เพื่อให้ร่างกายมีกำลังทรงอยู่เพียงเพื่อสาธยายท่องบ่นทบทวนพระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้น ทั้งนี้เพื่อมิให้พระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้นสูญไปพร้อมกับชีวิตของท่าน เพราะขณะนั้นพระภิกษุสาวกที่ทรงจำพระไตรปิฎกได้มีจำนวนน้อยเต็มที บางท่านเกิดเตโชธาตุในท้องกำเริบก็ต้องนอนเอาทรายกลบท้อง เพื่อให้ดูดความร้อนจากร่างกายแล้วสาธยายทบทวนพระไตรปิฎกนั้นมิให้ลืมเลือนสูญหายไป เมื่อได้ประจักษ์ชัดถึงการทรงจำพระไตรปิฎกด้วยวิธีมุขปาฐะว่าไม่อาจจะรักษาพระไตรปิฎกไว้ได้ต่อไป จึงได้มีมติจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยภาษามคธ พร้อมทั้งจารึกอรรถกถา (คัมภีร์อธิบายความแห่งพระไตรปิฎก) ด้วยภาษาสิงหล แล้วนำสืบเผยแผ่ไปยังประเทศต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา และต่อมาเมื่อวิทยาการด้านการพิมพ์เจริญขึ้น ได้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นรูปเล่มหนังสือ โดยใช้อักษรของประเทศนั้น ๆ จึงปรากฏเป็นพระไตรปิฎกฉบับอักษรสิงหล ฉบับอักษรเทวนาครี ฉบับอักษรพม่า ฉบับอักษรขอม ฉบับอักษรไทย ฉบับอักษรโรมัน ฉบับอักษรมอญ เป็นต้น และเมื่อจะจัด

พิมพ์หรือจัดสร้างซ้ำแต่ละครั้งเนื่องในวโรกาสสำคัญๆ ก็จะมีการสังคายนาตรวจชำระสอบทานเพื่อคงความบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยการนำคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรต่าง ๆ มาเทียบเคียงกัน ตรวจสอบให้ลงกันสมกันเป็นสำคัญ โดยมีการจัดทำเครื่องหมายวรรคตอน จัดทำเชิงอรรถแสดงปาฐะที่ต่างกัน พร้อมทั้งจัดทำดัชนีคือปทานุกรม นามานุกรม คาถานุกรม และธัมมประเภทแสดงลำดับหมวดธรรม เพื่อสะดวกในการสืบค้นดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทย ได้นำพระไตรปิฎกจากประเทศศรีลังกามาสืบทอดศึกษาเล่าเรียนกันโดยลำดับ โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการสังคายนาตรวจชำระสอบทานพระไตรปิฎกในประเทศไทย มีประวัติการดำเนินงานในแต่ละยุคสมัยที่พระบุรพมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงโปรดฯ รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ดังปรากฏตามหลักฐานที่บันทึกไว้ ดังนี้

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกจารึกลงในใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๐๒๐ ต่อมา ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายหลังจากที่ทรงกู้อิสรภาพจัดการบ้านเมืองไทยเสร็จแล้ว ทรงใฝ่พระทัยในการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงปรารภว่าพระไตรปิฎกกระจัดกระจายเสียหายไปมาก จึงทรงโปรดฯ ให้อัญเชิญพระไตรปิฎกจากเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งมีความสมบูรณ์มารวบรวมไว้ที่กรุงธนบุรี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๓

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกในส่วนที่กระจัดกระจายให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้วทรงอาราธนาพระเถรานุเถระและเชิญราชบัณฑิตผู้ทรงความรู้ ให้ทำการสังคายนาตรวจ

ชำระพระไตรปิฎก แล้วทรงโปรดฯ ให้ช่างคัดลอกจำลองพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาและฎีกาจารึกด้วยอักษรขอมลงในใบลาน จำนวน ๓,๗๘๖ ผูก พร้อมทั้งปิดทองหีบ ปกหน้า ปกหลัง และกรอบ เรียกว่า *พระไตรปิฎกฉบับทอง* ต่อมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดฯ ให้มีการซ่อมส่วนคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ชำรุดให้สมบูรณ์ และทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับรดน้ำแดง* แม้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก ๕ ฉบับ มี*ฉบับรดน้ำเอก ฉบับเทพชุมนุม* เป็นต้น พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้อาราธนาพระมหาเถระเข้าไปถวายพระธรรมเทศนาในพระบรมมหาราชวัง โดยให้เรียบเรียงพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เป็นสำนวนพระธรรมเทศนา และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ขาดหายไปให้ครบสมบูรณ์ พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับล่องชาด*

พระไตรปิฎกทั้ง ๔ รัชสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ดังกล่าวมานี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรขอม ดังนั้น ในปีพุทธศักราช ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกและปริวรรตบาลีอักษรขอมเป็นบาลีอักษรไทย และทรงโปรดฯ ให้จัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือขึ้นเป็นครั้งแรก จำนวน ๓๙ เล่ม รวม ๑,๐๐๐ ชุด เพื่อฉลองในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชประสงค์อุทิศพระราชกุศลถวายแด่พระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระต้นฉบับที่ขาดหายไปเพิ่มอีกจากที่มีอยู่ ๓๙ เล่ม และจัดพิมพ์เป็น ๔๕ เล่ม จบบริบูรณ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพรรษาที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญ

พุทธกิจ การตรวจชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้คณะสงฆ์กระทำอย่างโอฬารยิ่ง โดยปรับปรุงแก้ไขเครื่องหมายวรรคตอน ใช้เครื่องหมายพินทุแทนยามักการ เริ่มจัดทำตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๘ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ จึงแล้วเสร็จ และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฎกำ** : *พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ* พิมพ์จำนวน ๑,๕๐๐ ชุด ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจัดพิมพ์คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทยครบสมบูรณ์ และพระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐนี้ได้มีการพิมพ์ซ้ำสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎกที่ได้รับการตรวจชำระและจัดพิมพ์ทั้งหมดนับแต่สมัยโบราณมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ เป็นภาษาบาลีหรือภาษามคธ แม้จะได้มีการแปลเป็นภาษาไทยมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ก็ยังมิได้มีการแปลอย่างเป็นทางการในนามของคณะสงฆ์ จึงต่อมา ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ คณะสงฆ์โดยได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ได้ประชุมกันดำเนินการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทยบริบูรณ์และจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก เรียกว่า **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** โดยแปลตามความในพระไตรปิฎกภาษาบาลี แล้วพิมพ์เป็นเล่ม ๒,๕๐๐ ชุด ชุดละ ๘๐ เล่ม เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระชนมายุของพระพุทธเจ้าส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งแปลเป็นสำนวนเทศนา โดยถือเอาพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐเป็นต้นฉบับ พิมพ์ลงในใบลาน ๑,๒๕๐ กัณฑ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระอรหันตสาวกในครั้งพุทธกาลที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยมินัดหมายเพื่อประชุมฟังพระโอวาทปาติโมกข์ในคราวจาตุรงคสันนิบาต ดิถีเพ็ญแห่งมาฆมาส อนึ่ง การแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้กระทำเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในโอกาสที่พระพุทธศาสนาได้ดำรงมั่นมาครบ ๒๕ พุทธศตวรรษ อีกส่วนหนึ่งด้วย

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงนี้ คณะสงฆ์ได้ดำเนินการตรวจชำระจัดพิมพ์สืบต่อมาเนื่องในวโรกาสสำคัญอีก ๓ วาระ รวมเป็น ๔ วาระด้วยกัน

กล่าวคือ วาระที่ ๒ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในมหามงคลวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด ชุดละ ๔๕ เล่ม วาระที่ ๓ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด และวาระที่ ๔ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด เนื่องในวโรกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระราชดำริว่า *พระพุทธวจนะอันเรียกว่าพระไตรปิฎกย่อมเป็นหนังสือที่ประมวลพระธรรมวินัยของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งยังบริบูรณ์และตั้งมั่นอยู่ตราบใด ก็ย่อมเป็นหลักของพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ถึงความงอกงามรุ่งเรืองอยู่ตราบนั้น* จึงทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการสังคายนาพระไตรปิฎกถวายตามที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวายพระพร เนื่องในมงคลดิถีที่มีพระชนมพรรษาจะบรรจบ ๕ รอบนักษัตร ในวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และมีพระบรมราชโองการประกาศขออาราธนาสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ พระสงฆ์เปรียญธรรมพร้อมด้วยศาสนบัณฑิต เป็นภารธุระดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองสถาพรแห่งพระบวรพุทธศาสนาสืบไป

การสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกเนื่องในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ นี้ คณะสงฆ์ได้มอบให้กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมการศาสนา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับสนองงานคณะสงฆ์ขณะนั้นเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยรัฐบาลซึ่งมี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็น

นายกรัฐมนตรีขณะนั้นได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุน และได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีพระฤกษ์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วได้ดำเนินการสังคายนาตรวจชำระในรูปของคณะกรรมการ ประกอบด้วย คณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการปาลิวิโสธกะ คณะกรรมาธิการแห่งสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการศาสนบัณฑิต ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ และคณะกรรมการดำเนินการและประสานงาน และมีสังฆานุมัติให้ใช้ตำหนักสมเด็จ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นสถานที่ตรวจชำระ โดยนำพระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจัดพิมพ์เป็นฉบับหลวงแล้วนั้นมาตรวจสอบให้มีความถูกต้องทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย กล่าวคือ ในส่วนของฉบับภาษาบาลี ได้ใช้ **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ** เป็นต้นฉบับสอบเทียบกับพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ โดยได้ตั้งข้อ ย่อหน้า ยกหัวข้อสูตร หรือมาติกาให้เห็นชัดเจน และได้อ้างหน้าคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ฉบับฉัฏฐสังคีติ (อักษรพม่า) ฉบับอักษรเทวนาครี และฉบับอักษรโรมัน ในบรรทัดแรกของหน้านั้นๆ เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าของนักศึกษา รวมทั้งบอกเลขบรรทัดแต่ละหน้าของพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีนี้ไว้ด้วย สำหรับฉบับภาษาไทย ได้นำ **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** มาเป็นต้นฉบับในการตรวจสอบพิจารณาสำนวนแปล

การดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกตามที่กล่าวมานี้ได้แล้วเสร็จทันพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส** : *พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐* โดยจัดพิมพ์ฉบับภาษาบาลีจำนวน ๑,๐๐๐ ชุด และจัดพิมพ์ฉบับภาษาไทย จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด

ต่อมา พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยดังกล่าวนี้ได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา

สร้างถวายวัดจนหมดลง โดยเหตุที่พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์ที่มีความสำคัญ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม**จึงเตรียมการที่จะจัดพิมพ์ซ้ำ แต่เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีที่ทำกันมา คือก่อนจะจัดพิมพ์พระไตรปิฎกแต่ละครั้งต้องมีการประชุมสงฆ์ผู้ทรงความรู้และศาสนบัณฑิตตรวจชำระสอบทานความถูกต้องในเบื้องต้น กอปรกับได้พิจารณาเห็นว่าพระไตรปิฎกฉบับสังคายนาฯ ในส่วนภาษาบาลีนั้น แม้จะดำเนินการตรวจชำระจากคณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ในครั้งนั้นมาแล้ว แต่ก็ยังมีปาฐะที่บกพร่องผิดพลาดอยู่บ้างในบางเล่ม บางสูตร บางข้อ ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดด้านเวลาและขั้นตอนการจัดพิมพ์เป็นสำคัญ แม้ในส่วนฉบับภาษาไทยก็ปรากฏว่าสูตรเดียวกันซึ่งมีบทพระบาลีเหมือนกัน หรือข้อความพระบาลีอย่างเดียวกันแต่ปรากฏต่างที่กันกลับมีข้อความสำนวนแปลที่ไม่ลงกันสมกัน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเกิดจากคณะกรรมการแปลมีหลายชุดจึงแปลสำนวนต่างกัน แต่เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนาสำหรับศึกษาค้นคว้าอ้างอิงของพุทธบริษัท หาใช่เป็นหนังสืออ่านทั่วไปไม่ แม้จะเป็นฉบับภาษาไทยก็ควรที่จะมีเอกภาพในด้านสำนวนคำแปลที่เป็นแบบอย่างและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของบัณฑิตชน ดังนั้น เพื่อให้การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเผยแพร่ในปัจจุบันมีข้อบกพร่องผิดพลาดน้อยที่สุด คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมจึงแต่งตั้งคณะกรรมการสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้มีฉันทานุมัติชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ทั้ง ๔๕ เล่ม เป็นอันดับแรก โดยกำหนดแนวทาง คือ ให้สอบทานคำแปลของพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาให้ถูกต้องสมบูรณ์ มิให้ตกหล่นคลาดเคลื่อนจากบทปาฐะในพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา หากพบว่าตกหล่น ก็แปลเพิ่มให้สมบูรณ์ หากพบว่าคลาดเคลื่อน ก็แปลให้ถูกต้องตามนัยอรรถกถา และหากพบว่าสำนวนคำแปลของสูตรใด หรือข้อใดที่ปรากฏหลายที่ทั้งในเล่มเดียวกันหรือ

ต่างเล่มไม่ตรงกัน ซึ่งเมื่อเทียบเคียงกับฉบับภาษาบาลีแล้วปรากฏว่ามีข้อความพระบาลีอย่างเดียวกัน ก็ปรับแก้สำนวนให้ตรงกัน เป็นต้น

คณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้เพียรพยายามดำเนินการตรวจสอบต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาสำเร็จเพียงขั้นตอนการสอบทานคำแปลมิให้ตกหล่นจากต้นฉบับภาษาบาลี โดยมิได้ปรับแก้สำนวนคำแปลที่ลักลั่นกันในบางสูตรให้ลงกันสมกัน จึงต่อมา คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมได้มีมติให้ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) วัดราชโอรสาราม รับเป็นภารธุระดำเนินการสานต่อในขั้นตอนที่เหลือให้สำเร็จเรียบร้อย ซึ่งในเบื้องต้น พระธรรมกิตติวงศ์ ได้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ที่คณะกรรมการดังกล่าวได้สอบทานคำแปลกับฉบับภาษาบาลีไว้แล้วนั้นมาให้คณะศิษย์ดำเนินการบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์เพื่อให้เกิดความสะดวกในการปรับแก้สำนวนและการเชื่อมโยงข้อมูลแล้วได้ศึกษาการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อที่จะได้ดำเนินการปรับแก้สำนวนคำแปลในเครื่องคอมพิวเตอร์ด้วยตนเอง อันเป็นการลัดขั้นตอนที่ไม่ต้องพิมพ์ข้อมูลออกมาเป็นปรู๊ฟเพื่อตรวจและสั่งแก้ ซึ่งช่วยประหยัดทั้งด้านเวลาและวัสดุประกอบการพิมพ์ พร้อมทั้งได้เตรียมรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระไตรปิฎกภาษาไทยจากแหล่งต่างๆ ที่พระโบราณาจารย์ได้แปลไว้ เช่น พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับอื่นๆ เพื่อจัดหามาเป็นอุปการะสอบทานเทียบเคียงประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปล และที่สำคัญ ได้นำคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่นายพร รัตนสุวรรณ ได้ประชุมศาสนบัณฑิตตรวจชำระและจัดพิมพ์อย่างครบบริบูรณ์มาเป็นอุปกรณ์ประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปลให้ถูกต้องตามพุทธาธิบาย นอกจากนี้ยังได้จัดหาซีดีรอมพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ที่มหาวิทยาลัยมหิดลจัดทำไว้มาสืบค้นข้อความพระบาลีที่ซ้ำกันเพื่อจะได้ปรับสำนวนคำแปลให้เป็นเอกภาพกันอีกด้วย เมื่อเสร็จขั้นตอนการบันทึกข้อมูลดังกล่าวแล้ว จึงได้ดำเนินการ

ปรับแก้ข้อมูลสำนวนคำแปลพระไตรปิฎกภาษาไทยในเครื่องคอมพิวเตอร์ไปตามลำดับเล่ม จนแล้วเสร็จทั้ง ๔๕ เล่ม พร้อมที่จะให้พิสูจน์อักษรก่อนเสนออนุมัติจัดพิมพ์ แต่ได้พิจารณาเห็นว่า พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับสังคายนาที่พระโบราณาจารย์ได้แปลและจัดทำไว้นั้น มิได้ทำเชิงอรรถคือคำอธิบายศัพท์หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจไว้ ดังนั้น เพื่อเอื้อประโยชน์ ในการอ่านพระไตรปิฎกให้เข้าใจสำหรับประชาชนทั่วไปและสามารถเป็นแหล่งค้นคว้าอ้างอิงที่ถูกต้องอันเหมาะแก่ยุคสมัยปัจจุบันที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จึงได้เพิ่มขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถขึ้นโดยกำหนดแนวทางในการจัดทำ คือทำคำอธิบายเฉพาะคำศัพท์วิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งแปลทับศัพท์ไว้หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจ โดยตรวจดูคำอธิบายจากคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาฯ ที่อธิบายหรือแยกประเภทศัพท์หรือข้อความแห่งพระบาลีนั้นๆ เป็นเบื้องต้นแล้วแปลสรุปความเป็นภาษาไทยที่กะทัดรัด พร้อมทั้งอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาเป็นอักษรย่อและบอกเล่มหรือหน้าไว้ในวงเล็บเพื่อประโยชน์ในการสืบค้นอ้างอิงของผู้ต้องการหลักฐานอ้างอิงหรือต้องการศึกษาพระพุทธศาสนาชั้นสูง ในกรณีคำแปลภาษาไทยที่ไม่นิยมใช้ซึ่งเกรงว่าคนทั่วไปอ่านแล้วไม่เข้าใจและต้องเสียเวลาเปิดดูความหมายในพจนานุกรม โดยที่คัมภีร์อรรถกถาก็ไม่ได้ให้คำอธิบายไว้ เช่น คำว่า *ทิม* ซึ่งหมายถึงศาลาแถวหรือห้องแถวสำหรับเป็นที่พักหรือเก็บของ ก็ได้ทำเชิงอรรถไว้โดยอ้างที่มาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หรืออธิบายเพิ่มเติมตามสมควร พร้อมทั้งบอกหน้ากำกับไว้เพื่อการสืบค้น เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถพร้อมทั้งจัดหน้าวรรคตอนนี้ได้อาศัยความละเอียดและใช้เวลาในการจัดทำเป็นอย่างมาก

การจัดทำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ เพื่อเสนอจัดพิมพ์ดังกล่าวนี้ ได้ใช้เวลาในการดำเนินการจัดทำเป็นเวลานาน จึงแล้วเสร็จเป็นข้อมูลต้นฉบับอยู่ในคอมพิวเตอร์ ในส่วนของการจัดทำต้นฉบับ

พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ นั้นยังมิได้มีการตรวจชำระสอบทานแต่อย่างใด จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม** ปรารภเหตุที่พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทรงดำรงอยู่ในฐานะองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์อันเกี่ยวเนื่องกับการพระพุทธศาสนานอกจากจะทรงอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้สามารถบริหารงานปกครอง งานการศาสนศึกษา งานเผยแผ่ งานสาธารณูปการ งานสาธารณสงเคราะห์ และงานการศึกษาสงเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว พระราชกรณียกิจอันเกี่ยวเนื่องกับการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่ง ก็คือทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ซึ่งพระราชกรณียกิจส่วนนี้ได้อำนวยผลให้พระสงฆ์และประชาชนมีหลักในการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันก่อให้เกิดความดำรงมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาคู่กับชาติไทยตราบเท่าทุกวันนี้ ดังนั้น ในมหามงคลโรกาสที่ **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ นับเวลาถึงปัจจุบัน เป็นปีที่ ๖๐** สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ได้เสด็จดำรงสยามรัฐสีมาราชอาณาจักร ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์มั่นคงอยู่ในทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตร ประสิทธิ์ประสาทความไพบูลย์รุ่งเรืองวัฒนาสถาพร ทรงพระมหากรุณาแก่พสกนิกรถ้วนหน้า คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อพสกนิกร ประเทศชาติและพระพุทธศาสนา จึงมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อเป็นการเฉลิมพระบุญญาธิการและเฉลิมพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อเป็นการสืบสานพระไตรปิฎกให้เป็น

หลักสำคัญของพระพุทธศาสนาในการศึกษาสัมมาปฏิบัติของพุทธบริษัท ซึ่งกิจกรรมส่วนนี้นับเป็นหนึ่งในแปดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙

ในการประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๘ มหาเถรสมาคมได้มีมติเห็นชอบแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วยบรรพชิต ๔๑ รูป คฤหัสถ์ ๔ คน รวม ๔๕ รูป/คน โดยมี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ. ๙) วัดสระเกศ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการ พระพรหมมุนี (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต ป.ธ. ๙) วัดบวรนิเวศวิหาร พระพรหมเวที (สนิท ชวนปญฺโญ ป.ธ. ๙) วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นรองประธานกรรมการ และพระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙) วัดเทวราชกุญชร เป็นเลขานุการ ซึ่งต่อมา เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๔๙ คณะกรรมการ ฯ นี้ได้ประชุมพิจารณาแนวทางในการดำเนินงานจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ และได้ข้อสรุปเป็นแนวปฏิบัติว่า ในการดำเนินงานตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาบาลี ให้นำพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา พุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับในการตรวจชำระ และให้นำพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ มาเทียบเคียงโดยให้ทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกันไว้ ส่วนการตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาไทย ให้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ ที่พระธรรมกิตติวงศ์และคณะได้จัดทำไว้แล้วตามมติมหาเถรสมาคม มาตรวจสอบคำแปลและจัดทำหัวข้อให้ตรงกันกับพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ ที่คณะกรรมการตรวจชำระแล้ว ทั้งนี้ประธานคณะกรรมการฯ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานกองงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เป็น ๓ กอง คือ

๑. คณะทำงานกองงานพระวินัยปิฎก จำนวน ๒๕ รูป/คน มี พระธรรมคุณาภรณ์ (เอื้อน หาสธมฺโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดสามพระยา เป็นประธาน

๒. คณะทำงานกองงานพระสุตตันตปิฎก จำนวน ๑๙ รูป มี พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙, พธ.ด. กิตติมศักดิ์) วัดปากน้ำ เป็นประธาน

๓. คณะทำงานกองงานพระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๒๑ รูป/คน มี พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดพิชยญาติการาม เป็นประธาน

ในการพิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาบาลีนั้น ได้นำพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศมาเทียบเคียงตรวจสอบทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกัน จำนวน ๗ ฉบับ ประกอบด้วย พระไตรปิฎกบาลี อักษรไทย ๓ ฉบับ คือ (๑) ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฎกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส) (๒) สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฎกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส) (๓) มหาจุฬาเตปิฎกำ (อนุสฺสรณีย์ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส) และพระไตรปิฎกบาลีอักษรต่างประเทศ ๔ ฉบับ คือ (๑) ฉฏฺฐสงฺคีติเตปิฎกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรพม่า ฉบับฉัฏฐสังคายนา พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๘) (๒) อิงฺคลิสเตปิฎกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์) (๓) สีหฬเตปิฎกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรสิงหล) (๔) นาลนฺทาเทวนาครีปาลิเตปิฎกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรเทวนาครี ฉบับมหาวิทยาลัยนาลันทา)

คณะทำงานแต่ละกองงานได้เพียรพยายามพิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มกำลังความสามารถ เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ เป็นต้นมา จึงทำให้การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ สำเร็จลุล่วงด้วยดี

บัดนี้ การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ได้บรรลุผลเสร็จสิ้นแล้ว นับว่าสำเร็จได้โดยอาศัยพระบารมีพระบรมเดชานุภาพแห่งองค์พระมหากษัตริยาธิราช กอปรด้วยความวิริยะอุตสาหะอุทิศเวลาเป็นพุทธบูชาของคณะกรรมการพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตผู้ดำเนินการพิจารณาตรวจต้นฉบับและความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและอานุภาพแห่งกุศลเจตนาในการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พร้อมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตในไอศวรรยราชสมบัติ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีจงเกิดมีในที่ทุกสถาน ขอให้รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจงประสบความสำเร็จในการบริหารราชการแผ่นดิน ขออาณาประชาราษฎร์และสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าจงอยู่เย็นเป็นสุขภายใต้พระบรมโพธิสมภาร เจริญงอกงามในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สทา ทิปฺปตุ สทฺธมฺโม ตถาคตปฺปเวทิโต
ทสฺเสนฺโต สพฺพโลกสฺส อุชุมคฺคํ วิสุทฺธิยา.

ขอพระสัทธรรมที่พระตถาคตเจ้าทรงประกาศไว้ แสดงทางตรงเพื่อความบริสุทธิ์แก่โลกทั้งปวง จงรุ่งเรืองทุกเมื่อ เทอญ.

มหาเถรสมาคม

THE PAḶĪ ALPHABET
IN THAI AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

อ = a -า = ā ◌ิ = i ◌ี = ī ◌ุ = u ◌ู = ū เ- = e โ- = o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

ก = ka	ข = kha	ค = ga	ฆ = gha	ง = ṅa
จ = ca	ฉ = cha	ช = ja	ฌ = jha	ญ = ña
ฏ = ṭa	ฐ = ṭha	ฑ = ḍa	ฒ = ḍha	ณ = ṇa
ต = ta	ถ = tha	ท = da	ธ = dha	น = na
ป = pa	ผ = pha	พ = ba	ภ = bha	ม = ma

ย = ya ร = ra ล = la ว = va ส = sa ห = ha ฬ = ḷa ◌ = ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ก = ka กา = kā กิ = ki กี = kī กุ = ku กู = kū เก = ke โก = ko
ข = kha ขา = khā ขิ = khi ขี = khī ขุ = khu ขู = khū เข = khe โข = kho

FIGURES

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

ทยฺยรฏฺฐสฺส เตปิฏเก
สงฺเกตวิญฺญาปนำ

อิ.	=	อิงฺคลิสเตปิฏกำ
ฉ.	=	ฉฏฺฐสงฺคีติเตปิฏกำ
ทยฺ.	=	ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส)
เท.	=	นาลนฺทาเทวนาคริปาลิเตปิฏกำ
โป.	=	โปราณเตปิฏกำ
มหา.	=	มหาจุฬาเตปิฏกำ (อนุสฺสรณีย์ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส)
สี.	=	สีหฬเตปิฏกำ
สฺยา.	=	สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส)

สุตฺตนฺตปิฏกเ มชฺฌิมนิกายสฺส
มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิยา
กิตฺตนปตฺตํ

มาติกา		องฺเก
	๑. คหปติวคฺโค	
๑.	กนฺทรกสุตฺตํ	๑
๒.	อฏฺฐกนาครสุตฺตํ	๑๖
๓.	เสขปฏิปทาสุตฺตํ	๒๑
๔.	โปตลิยสุตฺตํ	๓๐
	กามาทีนวกถา	๓๗
๕.	ชีวกสุตฺตํ	๔๔
๖.	อุปาลิวาทสุตฺตํ	๔๙
๗.	กุกฺกุโรวาทสุตฺตํ	๗๒
๘.	อภยราชกุมารสุตฺตํ	๘๐
๙.	พหุเวทนิยสุตฺตํ	๘๖
๑๐.	อปณฺณกสุตฺตํ	๙๒
	๒. ภิกฺขุวคฺโค	
๑.	จูฬราหุโลวาทสุตฺตํ	๑๑๒
๒.	มหาราหุโลวาทสุตฺตํ	๑๒๒
๓.	จูฬมาลุงฺโกฺยวาทสุตฺตํ	๑๓๐
๔.	มหามาลุงฺโกฺยวาทสุตฺตํ	๑๓๙

มาติกา **องฺเก**

๕. ภทฺทาลิสุตฺตํ ๑๔๗
๖. ลฑุกิโกปมสุตฺตํ ๑๖๑
๗. จาตุมสุตฺตํ ๑๗๔
๘. นพกปานสุตฺตํ ๑๘๒
๙. โคลิสฺสานิสุตฺตํ ๑๙๓
๑๐. กีฏาคิริสุตฺตํ ๑๙๙

๓. ปริพฺพาชกวคฺโค

๑. จูฬวจฺฉโคตฺตสุตฺตํ ๒๑๔
๒. อคฺคิวจฺฉโคตฺตสุตฺตํ ๒๑๗
๓. มหาวจฺฉโคตฺตสุตฺตํ ๒๒๗
๔. ทีฆนขสุตฺตํ ๒๓๙
๕. มาคณฺฑิยสุตฺตํ ๒๔๖
๖. สนฺทกสุตฺตํ ๒๖๓
๗. มหาสกุลุทายิสุตฺตํ ๒๘๔
๘. สมณมุณฺฑิกสุตฺตํ ๓๑๖
๙. จูฬสกุลุทายิสุตฺตํ ๓๒๖
๑๐. เวฬุกณฺฑกีสุตฺตํ ๓๔๐

๔. ราชวคฺโค

๑. ฆฏิการสุตฺตํ ๓๔๘
๒. รฏฺฐปาลสุตฺตํ ๓๖๑
๓. มฆเทวสุตฺตํ ๓๘๖
๔. มธุรสุตฺตํ ๓๙๘

มาติกา **องฺเก**

๕. โพธิราชกุมารสุตฺตํ ๔๐๘
๖. องฺคุลิมาลสุตฺตํ ๔๔๓
๗. ปิยชาติกสุตฺตํ ๔๕๔
๘. พาหิติกสุตฺตํ ๔๖๒
๙. ธมฺมเจติยสุตฺตํ ๔๗๐
๑๐. กณฺณกตฺถลสุตฺตํ ๔๘๐

๕. พฺราหฺมณวคฺโค

๑. พฺรหฺมายุสุตฺตํ ๔๙๒
๒. เสลสุตฺตํ ๕๑๑
๓. อสฺสลายนสุตฺตํ ๕๒๑
๔. โฆฏมุขสุตฺตํ ๕๓๖
๕. จงฺกีสุตฺตํ ๕๕๒
๖. เอสุการีสุตฺตํ ๕๗๑
๗. ธนญฺชานิสุตฺตํ ๕๘๔
๘. วาเสฏฺฐสุตฺตํ ๖๐๐
๙. สุภสุตฺตํ ๖๐๙
๑๐. สคารวสุตฺตํ ๖๒๖
ปทานุกฺกโม ๖๔๙
อสาธารณนามานิ ๖๖๑
คาถานํ ปฐมปาทา ๖๖๖
ธมฺมปฺปเภโท ๖๖๗

สุตฺตนฺตปิฎเก มชฺฌิมนิกายสฺส
มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. คหปติวคฺโค

๑. กนฺทรกสุตฺตํ

[๑] เอวมฺเม[๑] สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา จมฺปายํ วิหรติ คคฺคราย โปกฺขรณิยา ตีเร มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ. อถ โข เปสฺโส จ หตฺถาโรหปุตฺโต กนฺทรโก จ ปริพฺพาชโก, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา เปสฺโส หตฺถาโรหปุตฺโต ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. กนฺทรโก ปน ปริพฺพาชโก ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียं กถं สาราณียं[๒] วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตं ฐิโต โข กนฺทรโก ปริพฺพาชโก ตุณฺหีภูตं ตุณฺหีภูตं ภิกฺขุสงฺฆं อนุวิโลเกตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ อจฺฉริยं โภ โคตม, อพฺภุตं โภ โคตม, ยาวญฺจีทं โภตา โคตเมน สมฺมา ภิกฺขุสงฺโฆ ปฏิปาทิโต. เยปิ เต โภ โคตม อเหสุ อตีตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา, เตปิ ภควนฺโต เอตปรมเยว สมฺมา ภิกฺขุสงฺฆं ปฏิปาเทสุ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ โภตา โคตเมน สมฺมา

---

[๑] ฉ.,เท. เอวं เม, เอวมฺปริปิ. [๒] สี.,ฉ.,เท.,ทยฺ. สารณียं, เอวมฺปริปิ

ภิกฺขุสงฺโฆ ปฏิปาทิโต. เยปิ เต โภ โคตม ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา, เตปิ ภควนฺโต เอตปรมเยว สมฺมา ภิกฺขุสงฺฆํ ปฏิปาเทสฺสนฺติ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ โภตา โคตเมน สมฺมา ภิกฺขุสงฺโฆ ปฏิปาทิโตติ.

[๒] "เอวเมตํ กนฺทรก, เอวเมตํ กนฺทรก, เยปิ เต กนฺทรก อเหสุ อตีตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา, เตปิ ภควนฺโต เอตปรมเยว สมฺมา ภิกฺขุสงฺฆํ ปฏิปาเทสุ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ มยา สมฺมา ภิกฺขุสงฺโฆ ปฏิปาทิโต. เยปิ เต กนฺทรก ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา, เตปิ ภควนฺโต เอตปรมเยว สมฺมา ภิกฺขุสงฺฆํ ปฏิปาเทสฺสนฺติ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ มยา สมฺมา ภิกฺขุสงฺโฆ ปฏิปาทิโต.

สนฺติ หิ กนฺทรก ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา[๑] สมฺมทญฺญาวิมุตฺตา สนฺติ ปน[๒] กนฺทรก ภิกฺขู อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ เสขา[๓] สนฺตสีลา สนฺตวุตฺติโน นิปกา นิปกวุตฺติโน, เต จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺตา วิหรนฺติ. กตเมสุ จตูสุ. อิธ กนฺทรก ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปริกฺขีณภวสโยชนา [๒] ฉ.,เท. หิ [๓] ฉ.,เท. เสกฺขา

[๓] เอวํ วุตฺเต, เปสฺโส หตฺถาโรหปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "อจฺฉริยํ ภนฺเต, อพฺภุตํ ภนฺเต, ยาว สุปญฺญตฺตา จิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวาน[๑] สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย[๒] ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย. มยมฺปิ หิ ภนฺเต คิหี โอทาตวสนา กาเลน กาลํ อิเมสุ จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺตา วิหราม. อิธ มยํ ภนฺเต กาเย กายานุปสฺสิโน[๓] วิหราม อาตาปิโน สมฺปชานา สติมนฺโต วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, เวทนาสุ เวทนานุปสฺสิโน[๓] วิหราม อาตาปิโน สมฺปชานา สติมนฺโต วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสิโน วิหราม อาตาปิโน สมฺปชานา สติมนฺโต วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสิโน วิหราม อาตาปิโน สมฺปชานา สติมนฺโต วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. อจฺฉริยํ ภนฺเต, อพฺภุตํ ภนฺเต, ยาวญฺจิทํ ภนฺเต ภควา เอวํ มนุสฺสคหเณ เอวํ มนุสฺสกสเฏ เอวํ มนุสฺสสาเจยฺเย วตฺตมาเน สตฺตานํ หิตาหิตํ ชานาติ. คหณญฺเหตํ ภนฺเต ยทิทํ มนุสฺสา, อุตฺตานกญฺเหตํ ภนฺเต ยทิทํ ปสโว, อหญฺหิ ภนฺเต ปโหมิ หตฺถิทมฺมํ สาเรตุํ, ยาวตเกน อนฺตเรน จมฺปึ คตาคตํ กริสฺสติ, สพฺพานิ ตานิ สาเจยฺยานิ กูเฏยฺยานิ วงฺเกยฺยานิ ชิมฺเหยฺยานิ ปาตุกริสฺสติ. อมฺหากมฺปน ภนฺเต ทาสาติ วา เปสฺสาติ วา กมฺมกราติ วา อญฺญถา จ[๔] กาเยน สมุทาจรนฺติ, อญฺญถา จ[๔] วาจาย อญฺญถา จ[๔] เนสํ จิตฺตํ โหติ. อจฺฉริยํ ภนฺเต, อพฺภุตํ ภนฺเต, ยาวญฺจีทํ ภนฺเต

---

[๑] อิ. โสกปริทฺทวานํ
[๒] สี.,อิ. อตฺถคมาย
[๓] อิ. -นุปสฺสี
[๔] ฉ.,เท. ว

ภควา เอวํ มนุสฺสคหเณ เอวํ มนุสฺสกสเฏ เอวํ มนุสฺสสาเธยฺเย วตฺตมาเน สตฺตานํ หิตาหิตํ ชานาติ. คหณญฺเหตํ ภนฺเต ยทิทํ มนุสฺสา, อุตฺตานกญฺเหตํ ภนฺเต ยทิทํ ปสโวติ.

[๔] "เอวเมตํ เปสฺส, เอวเมตํ เปสฺส, คหณญฺเหตํ เปสฺส ยทิทํ มนุสฺสา, อุตฺตานกญฺเหตํ เปสฺส ยทิทํ ปสโว. จตฺตาโรเม เปสฺส ปุคฺคลา สนฺโต สංวิชฺชมานา โลกสฺมึ. กตเม จตฺตาโร. อิธ เปสฺส เอกจฺโจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป โหติ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, อิธ ปน เปสฺส เอกจฺโจ ปุคฺคโล ปรนฺตโป โหติ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, อิธ [๑] เปสฺส เอกจฺโจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ โหติ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, อิธ ปน เปสฺส เอกจฺโจ ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป โหติ นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏเฺวว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสංเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ. อิเมสං เปสฺส จตุนฺนං ปุคฺคลานං กตโม เต ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธตีติ.

"ยฺวายํ ภนฺเต ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, อยं เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ. โยปายं ภนฺเต ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, อยมฺปิ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ. โยปายं ภนฺเต ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, อยมฺปิ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ. โย จ โข อยं ภนฺเต

---

[๑] ฉ. ปน

ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเฐว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ, อยํ[๑] เม ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธตีติ.

[๕] กสฺมา ปน เต เปสฺส อิเม ตโย ปุคฺคลา จิตฺตํ นาราเธนฺตีติ.

"ยฺวายํ ภนฺเต ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยค-มนุยุตฺโต, โส อตฺตานํ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ อาตาเปติ ปริตาเปติ, อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ. โยปายํ ภนฺเต ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส ปรํ สุขกามं[๒] ทุกฺขปฏิกฺกูลं[๒] อาตาเปติ ปริตาเปติ, อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ, โยปายํ ภนฺเต ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อตฺตานญฺจ ปรญฺจ สุขกามं ทุกฺขปฏิกฺกูลं อาตาเปติ ปริตาเปติ, อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ. โย จ โข อยํ ภนฺเต ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเฐว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ. [๓] อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธติ. หนฺท จทานิ มยं ภนฺเต คจฺฉาม พหุกิจฺจา มยं พหุกรณียาติ. ยสฺสทานิ ตฺวं เปสฺส กาลं มญฺญสีติ. อถ โข เปสฺโส

---

[๑] ฉ.,เท. อยเมว เม
[๒-๒] สี.,อิ. สุขกาเม ทุกฺขปฏิกกูเล
[๓] ฉ. โส อตฺตานญฺจ ปรญฺจ สุขกามं ทุกฺขปฏิกูลं

หตฺถาโรหปุตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.

[๖] อถ โข ภควา อจิรปกฺกนฺเต เปสฺเส หตฺถาโรหปุตฺเต ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ปณฺฑิโต ภิกฺขเว เปสฺโส หตฺถาโรหปุตฺโต, มหาปญฺโญ ภิกฺขเว เปสฺโส หตฺถาโรหปุตฺโต, สเจ ภิกฺขเว เปสฺโส หตฺถาโรหปุตฺโต มุหุตฺตํ นิสีเทยฺย, ยาวสฺสาหํ อิเม จตฺตาโร ปุคฺคเล วิตฺถาเรน วิภชิสฺสามิ,[๑] มหตา อตฺเถน สํยุตฺโต อภวิสฺสํ, อปิจ ภิกฺขเว เอตฺตาวตาปิ เปสฺโส หตฺถาโรหปุตฺโต มหตา อตฺเถน สํยุตฺโตติ. "เอตสฺส ภควา กาโล, เอตสฺส สุคต กาโล, ยํ ภควา อิเม จตฺตาโร ปุคฺคเล วิตฺถาเรน วิภเชยฺย, วิตฺถาเรน[๒] ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ. "เตนหิ ภิกฺขเว สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ :-

[๗] "กตโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺต-ปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล อเจลโก โหติ, มุตฺตาจาโร หตฺถาวเลขโน,[๓] น เอหิภทนฺติโก,[๔] น ติฏฺฐภทนฺติโก, นาภิหตํ, น อุทฺทิสฺส กตํ น นิมนฺตนํ สาทิยติ, โส น กุมฺภิมุขา[๕] ปฏิคฺคณฺหาติ, น กโฬปิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ, น เอลกมนฺตรํ, น ทณฺฑมนฺตรํ, น มูสลมนฺตรํ, น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ, น คพฺภินิยา, น ปายมานาย, น ปุริสนฺตรคตาย, น สงฺกิตฺตีสุ, น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ, น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจารินี, น มจฺฉํ,

---

[๑] สี. วิภชามิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] สี.,ฉ.,อิ. หตฺถาปเลขโน
[๔] ฉ. เอกภทฺทนฺติโก
[๕] สี.,อิ. กุมฺภีมุขา

น มํสं, น สุรํ, น เมรยं, น ถุโสทกं ปีวติ. โส เอกาคาริโก วา โหติ เอกาโลปิโก, ทฺวาคาริโก วา โหติ ทฺวาโลปิโก ฯเปฯ สตฺตาคาริโก วา โหติ สตฺตาโลปิโก, เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปติ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ ฯเปฯ สตฺตหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ, เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ, ทฺวีหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ ฯเปฯ สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ, อิติ เอวรูปมฺปิ อทฺธมาสิกํ[๑] ปริยายภตฺต-โภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. โส สากภกฺโข วา โหติ, สามากภกฺโข วา โหติ, นีวารภกฺโข วา โหติ, ททฺทุลภกฺโข วา โหติ, หฏฺภกฺโข วา โหติ, กณภกฺโข วา โหติ, อาจามภกฺโข วา โหติ, ปิญฺญากภกฺโข วา โหติ, ติณภกฺโข วา โหติ, โคมยภกฺโข วา โหติ, วนมูลผลาหาโร วา[๒] ยาเปติ ปวตฺตผลโภชี. โส สาณานิปิ ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรติ, ปํสุกูลานิปิ ธาเรติ, ติรีฏานิปิ ธาเรติ, อชินานิปิ ธาเรติ, อชินกฺขิปมฺปิ ธาเรติ, กุสจีรมฺปิ ธาเรติ, วากจีรมฺปิ ธาเรติ, ผลกจีรมฺปิ ธาเรติ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, วาลกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, อุพฺพกปกฺขมฺปิ ธาเรติ, เกสมสฺสุโลจโกปิ โหติ เกสมสฺสุโลจนานุโยคมนุยุตฺโต, อุพฺภตฺถโกปิ โหติ อาสนปฏิกฺขิตฺโต, อุกฺกุฏิโกปิ โหติ อุกฺกุฏิกปฺปธานมนุยุตฺโต, กณฺฏกาปสฺสยิโกปิ โหติ กณฺฏกาปสฺสเย เสยฺยํ กปฺเปติ, สายตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ อิติ เอวรูปํ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต.

---

[๑] ฉ. เอวรูปํ อฑฺฒมาสิกํ อิ. เอวรูปํ อทฺธมาสิกมฺปิ [๒] ฉ. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.

[๘] กตโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล โอรพฺภิโก โหติ สูกริโก สากุณิโก[๑] มาควิโก ลุทฺโท มจฺฉฆาตโก โจโร โจรฆาตโก [๒] พนฺธนาคาริโก, เย วา ปนญฺเญปิ เกจิ กูรกมฺมนฺตา, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต.

[๙] กตโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล ราชา วา โหติ ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต, พฺราหฺมโณ วา มหาสาโล, โส ปุรตฺถิเมน นครสฺส นวํ สนฺถาคารํ การาเปตฺวา เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา ขราชินํ นิวาเสตฺวา สปฺปิเตเลน กายํ อพฺภญฺชิตฺวา มิควิสาเณน ปิฏฺฐึ กณฺฑุวมาโน นวํ[๓] สนฺถาคารํ ปวิสติ สทฺธึ มเหสิยา พฺราหฺมเณน จ ปุโรหิเตน, โส ตตฺถ อนนฺตรหิตาย ภูมิยา หริตุปลิตฺตาย[๔] เสยฺยํ กปฺเปติ, โส[๕] เอกิสฺสา คาวิยา สรูปวจฺฉาย ยํ เอกสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ, เตน ราชา ยาเปติ, ยํ ทุติยสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ, เตน มเหสี ยาเปติ. ยํ ตติยสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ, เตน พฺราหฺมโณ ปุโรหิโต ยาเปติ, ยํ จตุตฺถสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ, เตน อคฺคึ ชุหติ,[๖] อวเสเสน วจฺฉโก ยาเปติ. โส เอวมาห 'เอตฺตกา อุสภา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา วจฺฉตรา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา[๗] วจฺฉตริโย หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา อชา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย,

---

[๑] อิ. สากุนฺติโก
[๒] ฉ.,เท. โคฆาตโก
[๓] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] สี.,อิ. หริตุปตฺตาย
[๕] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๖] อิ. ชุหนฺติ
[๗] อิ. เอตฺติกา

เอตฺตกา อุรพฺภา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, (เอตฺตกา อสฺสา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย[๑]) เอตฺตกา รุกฺขา ฉิชฺชนฺตุ ยูปตฺถาย, เอตฺตกา ทพฺภา ลูยนฺตุ ปริสนฺถายาติ.[๒] เยปิสฺส เต โหนฺติ ทาสาติ วา เปสฺสาติ วา กมฺมกราติ วา, เตปิ ทณฺฑตชฺชิตา ภยตชฺชิตา อสฺสุมุขา รุทมานา ปริกมฺมานิ กโรนฺติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต.

[๑๐] กตโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺต-ปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยค-มนุยุตฺโต. โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏเฐว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ. อิธ ภิกฺขเว ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา, โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ. ตํ ธมฺมํ สุณาติ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อญฺญตรสฺมึ วา กุเล ปจฺฉา ชาโต. โส ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏิลภติ, โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน สมนฺนาคโต อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา, น ยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ,

---

[๑] สี.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ. [๒] ฉ.,อิ. พริหิสตฺถายาติ

ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ.

[๑๑] โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีว-สมาปนฺโน ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ. อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรติ. อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี โหติ อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมา. มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก โลกสฺส. ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทาย, อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติ. ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ. ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา, ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติ. สมฺผปฺปลาปํ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา

กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสญฺหิตํ. โส วีชคามภูตคาม-สมารมฺภา ปฏิวิรโต โหติ. เอกภตฺติโก โหติ รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนา. นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติ. มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ. อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต โหติ. ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อิตฺถีกุมาริกาปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. ทาสีทาสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อเชลกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. หตฺถิควาสฺสวฬว-ปฏิคฺคหณา[๑] ปฏิวิรโต โหติ. เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ. กยวิกฺกยา ปฏิวิรโต โหติ. ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา ปฏิวิรโต โหติ. อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาวิโยคา[๒] ปฏิวิรโต โหติ. เฉทนวธพนฺธน-วิปราโมสอาโลปสหสาการา ปฏิวิรโต โหติ. โส สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, [๓] เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว ปกฺกมติ. เสยฺยถาปิ นาม ปกฺขี สกุโณ เยน เยเนว เฑติ, สปตฺตภาโรว เฑติ. เอวเมว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, เยน[๓] เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว ปกฺกมติ. โส อิมินา อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทติ.

---

[๑] อิ. วฬวา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สาจิโยคา
[๓] ฉ.,เท. โส

[๑๒] โส จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุं, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยं, จกฺขุนฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โสเตน สทฺทं สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธं ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสं สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพं ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมं วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนं มนินฺทฺริยं อสංวุตं วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุं, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยं, มนินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตं อพฺยาเสกสุขं ปฏิสංเวเทติ.

โส อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมฺมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติ.

[๑๓] โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต [๑] อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน สมนฺนาคโต, อิมินา จ อริเยน สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต, วิวิตฺตं เสนาสนं ภชติ, อรญฺญं รุกฺขมูลं ปพฺพตं กนฺทรं คิริคุหं สุสานं วนปตฺถं

---

๑ ฉ. อิมาย จ อริยาย สนฺตุฏฺฐิยา สมนฺนาคโต

อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ. โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุๆ กายๆ ปณิธาย ปริมุขๆ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา; โส อภิชฺฌๆ โลเก ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตๆ ปริโสเธติ. พฺยาปาทปโทสๆ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหรติ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปโทสา จิตฺตๆ ปริโสเธติ. ถีนมิทฺธๆ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน, ถีนมิทฺธา จิตฺตๆ ปริโสเธติ. อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจๆ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตๆ วูปสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตๆ ปริโสเธติ. วิจิกิจฺฉๆ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิหรติ อกถกถี กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตๆ ปริโสเธติ.

โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกๆ สวิจารๆ วิเวกชๆ ปีติสุขๆ ปฐมๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. วิตกฺกวิจารานๆ วูปสมา อชฺฌตฺตๆ สมฺปสาทนๆ เจตโส เอโกทิภาวๆ อวิตกฺกๆ อวิจารๆ สมาธิชๆ ปีติสุขๆ ทุติยๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสංเวเทติ, ยนฺตๆ อริยา อาจิกฺขนฺติ “อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ, ตติยๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานๆ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขๆ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิๆ จตุตฺถๆ ฌานๆ อุปสมฺปชฺช วิหรติ.

[๑๔] โส เอวๆ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต[๑]

[๑] สี.,อิ. อาเนชฺชปฺปตฺเต

ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ สංวฏฺฏกปฺเป, อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สංวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป, “อมุตฺราสึ เอวංนาโม เอวංโคตฺโต เอวංวณฺโณ เอวมาหาโร เอวං สุขทุกฺขปฏิสංเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ,[๑] ตตฺราปาสึ เอวංนาโม เอวංโคตฺโต เอวංวณฺโณ เอวมาหาโร เอวං สุขทุกฺขปฏิสංเวที[๒] เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ, อิติ สาการං สอุทฺเทสං อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสං อนุสฺสรติ.

[๑๕] โส เอวං สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานං จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานං อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายං ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปนฺนา. อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา, วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานං อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺม-

---

[๑] สี.,อิ. อุปฺปาทึ

[๒] ฉ.,เท. สุขทุกฺขปฺปฏิสංเวที

สมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ.

[๑๖] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเสเ มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ‘อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ‘อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตสฺส เอวं ชานโต เอวं ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตं วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตं วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตं วิมุจฺจติ. วิมุตฺตสฺมึ ‘วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ. ‘ขีณา ชาติ วุสิตं พฺรหฺมจริยํ กตं กรณียं นาปรं อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. ‘อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโลนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเเ ว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ปฐมํ กนฺทรกสุตฺตํ[๑] นิฏฺฐิตं.

---

[๑] อิ. กนฺทรกสุตฺตนฺตํ ปฐมํ

๒. อฏฺฐกนาครสุตฺตํ

[๑๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ อายสฺมา อานนฺโท เวสาลิยํ วิหรติ เวฬุวคามเก. เตน โข ปน สมเยน ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร ปาฏลิปุตฺตํ อนุปฺปตฺโต โหติ เกนจิเทว กรณีเยน. อถ โข ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร, เยน กุกฺกุฏาราโม, เยน อญฺญตโร ภิกฺขุ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ภิกฺขุ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร ตं ภิกฺขุ เอตทโวจ "กหํ นุ โข ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท เอตรหิ วิหรติ. ทสฺสนกามา หิ มยํ ตं อายสฺมนฺตํ อานนฺทนฺติ. "เอโส คหปติ อายสฺมา อานนฺโท เวสาลิยํ วิหรติ เวฬุวคามเกติ. อถ โข ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร ปาฏลิปุตฺเต ตं กรณียํ ตีเรตฺวา, เยน เวสาลี, เยน เวฬุวคามโก, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทิ.

[๑๘] เอกมนฺตं นิสินฺโน โข ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ "อตฺถิ นุ โข ภนฺเต อานนฺท เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน เอกธมฺโม อกฺขาโต, ยตฺถ ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อวิมุตฺตญฺเจว[๑] จิตฺตं วิมุจฺจติ, อปฺปริกฺขีณา จ[๑] อาสวา ปริกฺขยं คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ[๒] อนุตฺตรं โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาตีติ.

[๑-๑] อิ. วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุจฺจติ อปฺปริกฺขีณา วา [๒] อิ. วา

"อตฺถิ โข คหปติ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน เอกธมฺโม อกฺขาโต, ยตฺถ ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อวิมุตฺตญฺเจว จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาตีติ.

"กตโม ปน ภนฺเต อานนฺท เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน เอกธมฺโม อกฺขาโต, ยตฺถ ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อวิมุตฺตญฺเจว จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาตีติ.

[๑๙] "อิธ คหปติ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ; "อิทมฺปิ โข ปฐมํ ฌานํ อภิสงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ, ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ, ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺมนฺติ ปชานาติ. โส ตตฺถ จิโต อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติ, โน เจ อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติ, เตเนว ธมฺมราเคน ตาย ธมฺมนนฺทิยา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ[๑] ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกา, อยมฺปิ โข คหปติ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน เอกธมฺโม อกฺขาโต, ยตฺถ ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อวิมุตฺตญฺเจว จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. (๑)

---

[๑] ฉ,เท.,อิ. สโยชานํ, เอวมุปริปิ.

[๒๐] ปุน จปรํ คหปติ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'อิทมฺปิ โข ทุติยํ ฌานํ อภิสงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ ฯเปฯ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. (๒)

ปุน จปรํ คหปติ ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ; 'อิทมฺปิ โข ตติยํ ฌานํ อภิสงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ ฯเปฯ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. (๓)

ปุน จปรํ คหปติ ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ; 'อิทมฺปิ โข จตุตฺถํ ฌานํ อภิสงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ ฯเปฯ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. (๔)

ปุน จปรํ คหปติ ภิกฺขุ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ.[๑] อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน[๒] ผริตฺวา วิหรติ, โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ; 'อยมฺปิ โข เมตฺตา เจโตวิมุตฺติ อภิสงฺขตา อภิสญฺเจตยิตา. ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ, ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺมนฺติ ปชานาติ. โส ตตฺถ จิโต ฯเปฯ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. (๕)

---

[๑] สี.,อิ. จตุตฺถึ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. อพฺยาพชฺเฌน

ปุน จปรํ คหปติ ภิกฺขุ กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ (๖)
มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ (๗)

อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ, โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ; 'อยมฺปิ โข อุเปกฺขา เจโตวิมุตฺติ อภิสงฺขตา อภิสญฺเจตยิตา, ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ, ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺมนฺติ ปชานาติ, โส ตตฺถ จิโต ฯเปฯ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. (๘)

ปุน จปรํ คหปติ ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา 'อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ; 'อยมฺปิ โข อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติ อภิสงฺขตา อภิสญฺเจตยิตา, ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ, ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺมนฺติ ปชานาติ, โส ตตฺถ จิโต ฯเปฯ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. (๙)

ปุน จปรํ คหปติ ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม 'อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ; 'อยมฺปิ โข วิญฺญาณญฺจา-ยตนสมาปตฺติ อภิสงฺขตา อภิสญฺเจตยิตา, ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ, ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺมนฺติ ปชานาติ, โส ตตฺถ จิโต ฯเปฯ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. (๑๐)

ปุน จปรํ คหปติ ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ; ‘อยมฺปิ โข อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติ อภิสงฺขตา อภิสญฺเจตยิตา, ยํ โข ปน กิญฺจิ อภิสงฺขตํ อภิสญฺเจตยิตํ, ตทนิจฺจํ นิโรธธมฺมนฺติ ปชานาติ. โส ตตฺถ จิโต อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติ; โน เจ อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติ, เตเนว ธมฺมราเคน ตาย ธมฺมนนฺทิยา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกา, อยํ[๑] โข คหปติ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน เอกธมฺโม อกฺขาโต, ยตฺถ ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อวิมุตฺตญฺเจว จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาตีติ. (๑๑)

[๒๑] เอวํ วุตฺเต, ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ “เสยฺยถาปิ ภนฺเต อานนฺท ปุริโส เอกํ[๒] นิธิมุขํ คเวสนฺโต สกิเทว เอกาทส นิธิมุขานิ อธิคจฺเฉยฺย; เอวเมว โข อหํ ภนฺเต เอกํ อมตทฺวารํ คเวสนฺโต สกิเทว เอกาทส อมตทฺวารานิ อลตฺถํ สวนาย,[๓] เสยฺยถาปิ ภนฺเต ปุริสสฺส อคารํ เอกาทสทฺวารํ, โส ตสฺมึ อคาเร อาทิตฺเต เอกเมเกนปิ ทฺวาเรน สกฺกุเณยฺย อตฺตานํ โสตฺถึ กาตุํ; เอวเมว โข อหํ ภนฺเต อิเมสํ เอกาทสนฺนํ อมตทฺวารานํ เอกเมเกนปิ

---

[๑] ฉ. อยมฺปิ โข เท. อยํ ปิ โข

[๒] ฉ. เอกำว

[๓] ฉ.,เท. ภาวนาย

อมตทฺวาเรน สกฺกุณิสฺสามิ อตฺตานํ โสตฺถึ กาตุํ; อิเม หิ นาม ภนฺเต อญฺญติตฺถิยา อาจริยสฺส อาจริยธนํ ปริเยสิสฺสนฺติ, กิมงฺคํ ปนาหํ[๑] อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปูชํ น กริสฺสามีติ.

อถ โข ทสโม คหปติ อฏฺฐกนาคโร ปาฏลิปุตฺตกญฺจ เวสาลิกญฺจ ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา[๒] ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ, เอกเมกญฺจ ภิกฺขุ ปจฺเจกํ ทุสฺสยุเคน อจฺฉาเทสิ, อายสฺมนฺตญฺจ อานนฺทํ ติจีวเรน อจฺฉาเทสิ, อายสฺมโต จ อานนฺทสฺส ปญฺจสตํ วิหารํ การาเปสีติ.

ทุติยํ อฏฺฐกนาครสุตฺตํ[๓] นิฏฺฐิตํ.

๓. เสขปฏิปทาสุตฺตํ[๔]

[๒๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม. เตน โข ปน สมเยน กาปิลวตฺถวานํ สกฺยานํ นวํ สนฺถาคารํ อจิรการิตํ โหติ อนชฺฌาวุฏฺฐปุพฺพํ[๕] สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เกนจิ วา มนุสฺสภูเตน. อถ โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ "อิธ ภนฺเต กาปิลวตฺถวานํ สกฺยานํ นวํ สนฺถาคารํ อจิรการิตํ โหติ[๖] อนชฺฌาวุฏฺฐปุพฺพํ สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เกนจิ วา

---

[๑] สี.,อิ. กึ ปนาหํ
[๒] สี.,อิ. สนฺนิปาตาเปตฺวา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อฏฺฐกนาครสุตฺตนฺตํ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. เสขสุตฺต
[๕] ฉ. อนชฺฌาวุฏฺฐํ เท.,อิ. อนชฺฌาวุตฺถํ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

มนุสฺสภูเตน, ตำ ภนฺเต ภควา ปจมำ ปริภุญฺชตุ, ภควตา ปจมำ ปริภุตฺตำ ปจฺฉา กาปิลวตฺถวา สกฺยา ปริภุญฺชิสฺสนฺติ, ตทสฺส กาปิลวตฺถวานำ สกฺยานำ ทีฆรตฺตำ หิตาย สุขายาติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน. อถ โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา ภควโต อธิวาสนำ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณำ กตฺวา, เยน นวำ สนฺถาคารำ, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา สพฺพสนฺถรึ สนฺถาคารำ สนฺถราเปตฺวา[๑] อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา อุทกมณิกำ ปติฏฺฐเปตฺวา[๒] เตลปฺปทีปำ อาโรเปตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ อฏฺฐำสุ. เอกมนฺตำ ฐิตา โข กาปิลวตฺถวา สกฺยา ภควนฺตำ เอตทโวจุำ “สพฺพสนฺถรึ สนฺถตำ ภนฺเต สนฺถาคารำ, อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ, อุทกมณิโก ปติฏฺฐาปิโต,[๓] เตลปฺปทีโป อาโรปิโต, ยสฺสทานิ ภนฺเต ภควา กาลำ มญฺญตีติ.

อถ โข ภควา นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน, เยน สนฺถาคารำ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา สนฺถาคารำ ปวิสิตฺวา มชฺฌิมถมฺภำ[๔] นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิ. ภิกฺขุสงฺโฆปิ โข ปาเท ปกฺขาเลตฺวา สนฺถาคารำ ปวิสิตฺวา ปจฺฉิมำ ภิตฺตึ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิ ภควนฺตำเยว ปุรกฺขตฺวา กาปิลวตฺถวาปิ โข สกฺยา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา สนฺถาคารำ ปวิสิตฺวา ปุรตฺถิมำ ภิตฺตึ นิสฺสาย ปจฺฉิมาภิมุขา นิสีทึสุ ภควนฺตำเยว ปุรกฺขตฺวา.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สนฺถริตฺวา
[๒] ฉ. อุปฏฺฐเปตฺวา
[๓] ฉ. อุปฏฺฐาปิโต
[๔] ฉ.,เท.,อิ. มชฺฌิมำ ถมฺภำ

อถ โข ภควา กาปิลวตฺถเว สกฺเย[๑] พหุเทว รตฺตึ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “ปฏิภาตุ ตं อานนฺท กาปิลวตฺถวานํ สกฺยานํ เสโข ปฏิปโท,[๒] ปิฏฺฐิ เม อคิลายติ,[๓] ตมหํ อายมิสฺสามีติ. “เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ ปญฺญาเปตฺวา ทกฺขิเณน ปสฺเสน สีหเสยฺยํ กปฺเปสิ ปาเทน[๔] ปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิกริตฺวา.

[๒๓] อถ โข อายสฺมา อานนฺโท มหานามं สกฺกं[๕] อามนฺเตสิ “อิธ มหานาม อริยสาวโก สีลสมฺปนฺโน โหติ, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ, โภชเน มตฺตญฺญู โหติ, ชาคริยมนุยุตฺโต[๖] โหติ, สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติ, จตุนฺนं ฌานานं อาภิเจตสิกานं[๗] ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานं นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี.

[๒๔] กถญฺจ มหานาม อริยสาวโก สีลสมฺปนฺโน โหติ. อิธ มหานาม อริยสาวโก สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสංวรสංวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปนฺโน, อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ, เอวं โข มหานาม อริยสาวโก สีลสมฺปนฺโน โหติ. (๑)

---

[๑] อิ. สกฺเก
[๒] ฉ.,อิ. ปาฏิปโท
[๓] ฉ.,เท., อาคิลายติ
[๔] ฉ.,เท. ปาเท, เอวมุปริปิ
[๕] อิ. สกฺยं
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ชาคริยं อนุยุตฺโต
[๗] อิ. อภิเจตสิกานํ

กถญฺจ มหานาม อริยสาวโก อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ. อิธ มหานาม อริยสาวโก จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยं, จกฺขุนฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ, โสเตน สทฺทं สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธं ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสं สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพं ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมं วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนं มนินฺทฺริยं อสංวุตं วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยं, มนินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ, เอวं โข มหานาม อริยสาวโก อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ. (๒)

กถญฺจ มหานาม อริยสาวโก โภชเน มตฺตญฺญู โหติ. อิธ มหานาม อริยสาวโก ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารं อาหาเรติ เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหිංสุปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย, อิติ ปุราณญฺจ เวทนं ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนं น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จาติ. เอวं โข มหานาม อริยสาวโก โภชเน มตฺตญฺญู โหติ. (๓)

กถญฺจ มหานาม อริยสาวโก ชาคริยมนุยุตฺโต[๑] โหติ. อิธ มหานาม อริยสาวโก ทิวสं จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ชาคริยं อนุยุตฺโต, เอวมุปริปิ.

ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติ, รตฺติยา ปฐมํ ยามํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติ รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ทกฺขิเณน ปสฺเสน สีหเสยฺยํ กปฺเปติ ปาเทน ปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิกริตฺวา, รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปจฺจุฏฺฐาย จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติ. เอวํ โข มหานาม อริยสาวโก ชาคริยมนุยุตฺโต โหติ. (๔)

[๒๕] กถญฺจ มหานาม อริยสาวโก สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติ. อิธ มหานาม อริยสาวโก สทฺโธ โหติ, สทฺทหติ ตถาคตสฺส โพธึ 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ. หิริมา โหติ, หิริยติ[๑] กายทุจฺจริเตน วจีทุจฺจริเตน มโนทุจฺจริเตน หิริยติ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา โอตฺตปฺปี โหติ โอตฺตปฺปติ กายทุจฺจริเตน วจีทุจฺจริเตน มโนทุจฺจริเตน, โอตฺตปฺปติ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา, พหุสฺสุโต โหติ, สุตธโร สุตสนฺนิจโย, เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา มชฺเฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถา สพฺยญฺชนา, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ อภิวทนฺติ, ตถารูปาสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ, ธตา วจสา ปริจิตา มนสานุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิยา สุปฏิวิทฺธา, อารทฺธวิริโย โหติ[๒] อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย, ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสุ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. หิรียติ [๒] ฉ.,อิ. วิหรติ

สติมา โหติ ปรเมน สติเนปกฺเกน สมนฺนาคโต, จิรกตมฺปิ จิรภาสิตมฺปิ สริตา อนุสฺสริตา ปณฺเวา[๑] โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต, อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามินิยา. เอวํ โข มหานาม อริยสาวโก สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติ. (๕-๑๑)

[๒๖] กถญฺจ มหานาม อริยสาวโก จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานำ[๒] ทิฏฺเจธมฺมสุขวิหารานำ นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี. อิธ มหานาม อริยสาวโก วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกำ สวิจารำ วิเวกชำ ปีติสุขำ ปฐมำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, วิตกฺกวิจารานำ วูปสมา อชฺฌตฺตำ สมฺปสาทนำ เจตโส เอโกทิภาวำ อวิตกฺกำ อวิจารำ สมาธิชำ ปีติสุขำ ทุติยำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสำเวเทติ, ยนฺตำ อริยา อาจิกฺขนฺติ, อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ, ตติยำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานำ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขำ อุเปกฺขา-สติปาริสุทฺธึ จตุตฺถำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เอวำ โข มหานาม อริยสาวโก จตุนฺนำ ฌานานำ อาภิเจตสิกานำ ทิฏฺเจธมฺมสุขวิหารานำ นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี.

[๒๗] ยโต โข มหานาม อริยสาวโก เอวำ สีลสมฺปนฺโน โหติ, เอวำ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ, เอวำ โภชเน มตฺตญฺญู โหติ, เอวำ ชาครียมนุยุตฺโต โหติ, เอวำ สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺญาวา โหติ [๒] อิ. อภิเจตสิกานำ

สมนฺนาคโต โหติ, เอวं จตุนฺนं ฌานานं อาภิเจตสิกานं ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานं นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี. อยं วุจฺจติ มหานาม อริยสาวโก เสโข ปฏิปโท อปุจฺจณฺฑตาย สมาปนฺโน ภพฺโพ อภินิพฺภิทาย, ภพฺโพ สมฺโพธาย, ภพฺโพ อนุตฺตรสฺส โยคกฺเขมสฺส อธิคมาย. เสยฺยถาปิ มหานาม กุกฺกุฏิยา อณฺฑานิ อฏฺฐ วา ทส วา ทฺวาทส วา, ตานสฺสุ กุกฺกุฏิยา สมฺมา อธิสยิตานิ สมฺมา ปริเสทิตานิ สมฺมา ปริภาวิตานิ, กิญฺจาปิ ตสฺสา กุกฺกุฏิยา น เอวं อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย "อโห วติเม กุกฺกุฏโปตกา ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสं ปทาเลตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺภิชฺเชยฺยุนฺติ. เอวเมว โข มหานาม ยโต อริยสาวโก เอวं สีลสมฺปนฺโน โหติ, เอวं อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ, เอวं โภชเน มตฺตญฺญู โหติ, เอวं ชาคริย-มนุยุตฺโต โหติ, เอวं สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติ เอวं จตุนฺนं ฌานานं อาภิเจตสิกานं ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานं นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี. อยं วุจฺจติ มหานาม อริยสาวโก เสโข ปฏิปโท อปุจฺจณฺฑตาย สมาปนฺโน ภพฺโพ อภินิพฺภิทาย, ภพฺโพ สมฺโพธาย, ภพฺโพ อนุตฺตรสฺส โยคกฺเขมสฺส อธิคมาย. (๑)

[๒๘] ส โข โส มหานาม อริยสาวโก อิมํเยว อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ อาคมฺม อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. อยมสฺส ปฐมาภินิพฺภิทา โหติ กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺเสว อณฺฑโกสมฺหา. (๒)

ส โข โส มหานาม อริยสาวโก อิมินาเยว อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ อาคมฺม ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. อยมสฺส ตติยาภินิพฺภิทา โหติ กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺเสว อณฺฑโกสมฺหา,

ส โข โส มหานาม อริยสาวโก อิมินาเยว อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ อาคมฺม อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเเว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยมสฺส ตติยาภินิพฺภิทา โหติ กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺเสว อณฺฑโกสมฺหา. (๓)

[๒๙] ยมฺปิ มหานาม อริยสาวโก สีลสมฺปนฺโน โหติ, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ, ยมฺปิ มหานาม อริยสาวโก อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร โหติ, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ, ยมฺปิ มหานาม อริยสาวโก โภชเน มตฺตญฺญู โหติ, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ, ยมฺปิ มหานาม อริยสาวโก ชาคริยมนุยุตฺโต โหติ, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ, ยมฺปิ มหานาม อริยสาวโก สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติ, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ, ยมฺปิ มหานาม อริยสาวโก จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ ทิฏฺธ-ธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภี โหติ, อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี, อิทมฺปิสฺส โหติ จรณสฺมึ.

ยญฺจ โข มหานาม อริยสาวโก อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, อิทมฺปิสฺส โหติ วิชฺชาย, ยมฺปิ มหานาม อริยสาวโก ทิพฺเพน จกฺขุนา

วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ, อิทมฺปิสฺส โหติ วิชฺชาย ยมฺปิ มหานาม อริยสาวโก อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเเว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อิทมฺปิสฺส โหติ วิชฺชาย.

อยํ วุจฺจติ มหานาม อริยสาวโก วิชฺชาสมฺปนฺโน อิติปิ, จรณสมฺปนฺโน อิติปิ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน อิติปิ.

[๓๐] พฺรหฺมุนาเปสา มหานาม สนงฺกุมาเรน คาถา ภาสิตา

ขตฺติโย เสฏฺโฐ ชเนตสฺมึ, เย โคตฺตปฏิสาริโน.
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน, โส เสฏฺโฐ เทวมานุเสติ.

สา โข ปเนสา มหานาม พฺรหฺมุนา สนงฺกุมาเรน คาถา สุคีตา โน[๑] ทุคฺคีตา, สุภาสิตา โน[๑] ทุพฺภาสิตา, อตฺถสญฺหิตา โน อนตฺถสญฺหิตา, อนุมตา ภควตาติ.

อถ โข ภควา อุฏฺฐหิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "สาธุ สาธุ อานนฺท, สาธุ โข ตฺวํ อานนฺท กาปิลวตฺถวานํ สกฺยานํ เสขํ ปฏิปทํ อภาสีติ.

อิทมโวจ[๒] อายสฺมา[๒] อานนฺโท, สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิ. อตฺตมนา กาปิลวตฺถวา สกฺยา อายสฺมโต อานนฺทสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ตติยํ เสขปฏิปทาสุตฺตํ[๓] นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] สฺยา. น
[๒-๒] ฉ.,เท. อิทมโวจายสฺมา
[๓] ฉ.,อิ. เสขสุตฺตนฺตํ

๔. โปตลิยสุตฺตํ

[๓๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา องฺคุตฺตราเปสุ วิหรติ, อาปณํ นาม องฺคุตฺตราปานํ นิคโม. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อาปณํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ; อาปเณ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาต-ปฏิกฺกนฺโต, เยน อญฺญตโร วนสณฺโฑ, เตนุปสงฺกมิ; ทิวาวิหาราย, ตํ วนสณฺฑํ อชฺโฌคเหตฺวา[๑] อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิ. โปตลิโยปิ โข คหปติ สมฺปนฺนนิวาสนปาปุรโณ[๒] ฉตฺตุปาหนาหิ ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน, เยน โส วนสณฺโฑ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ วนสณฺฑํ อชฺโฌคเหตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ.

เอกมนฺตํ ฐิตํ โข โปตลิยं คหปตึ ภควา เอตทโวจ "สํวิชฺชนฺติ[๓] โข คหปติ อาสนานิ, สเจ อากงฺขสิ นิสีทาติ. เอวํ วุตฺเต, โปตลิโย คหปติ "คหปติวาเทน มํ สมโณ โคตโม สมุทาจรตีติ กุปิโต อนตฺตมโน ตุณฺหี อโหสิ. ทุติยมฺปิ โข ภควา โปตลิยं คหปตึ เอตทโวจ "สํวิชฺชนฺติ โข คหปติ อาสนานิ, สเจ อากงฺขสิ นิสีทาติ. ทุติยมฺปิ โข โปตลิโย คหปติ "คหปติวาเทน มํ สมโณ โคตโม สมุทาจรตีติ กุปิโต อนตฺตมโน ตุณฺหี อโหสิ. ตติยมฺปิ โข ภควา โปตลิยं คหปตึ เอตทโวจ "สํวิชฺชนฺติ โข คหปติ อาสนานิ, สเจ อากงฺขสิ

---

[๑] ฉ.,เท. อชฺโฌคาเหตฺวา อิ. อชฺโฌคาหิตฺวา [๒] สี.,ฉ.,อิ. นิวาสนปาวุรโณ
[๓] สี.,อิ. "สํวิชฺชนฺเตติปิ ปาโฐ.

นิสีทาติ. เอวํ วุตฺเต, โปตลิโย คหปติ “คหปติวาเทน มํ สมโณ โคตโม สมุทาจรตีติ กุปิโต อนตฺตมโน ภควนฺตํ เอตทโวจ “ตยิทํ โภ โคตม นจฺฉนฺนํ ตยิทํ นปฺปฏิรูปํ, ยํ มํ ตฺวํ คหปติวาเทน สมุทาจรสีติ. “เต หิ เต[๑] คหปติ อาการา เต ลิงฺคา เต นิมิตฺตา ยถาตํ คหปติสฺสาติ. “ตถา หิ ปน เม โภ โคตม สพฺเพ กมฺมนฺตา ปฏิกฺขิตฺตา, สพฺเพ โวหารา สมุจฺฉินฺนาติ. “ยถากถํ ปน เต คหปติ สพฺเพ กมฺมนฺตา ปฏิกฺขิตฺตา, สพฺเพ โวหารา สมุจฺฉินฺนาติ. “อิธ เม โภ โคตม ยํ อโหสิ ธนํ วา ธญฺญํ วา รชตํ วา ชาตรูปํ วา, สพฺพนฺตํ ปุตฺตานํ ทายชฺชํ นิยฺยาตํ, ตตฺถาหํ อโนวาที อนุปฺปวาที ฆาสจฺฉาทนปรโม วิหรามิ. เอวญฺจ[๒] เม โภ โคตม สพฺเพ กมฺมนฺตา ปฏิกฺขิตฺตา, สพฺเพ โวหารา สมุจฺฉินฺนาติ. “อญฺญถา โข ตฺวํ คหปติ โวหารสมุจฺเฉทํ วเทสิ,[๓] อญฺญถา จ ปน อริยสฺส วินเย โวหารสมุจฺเฉโท โหตีติ. “ยถากถํ ปน ภนฺเต อริยสฺส วินเย โวหารสมุจฺเฉโท โหติ; สาธุ เม ภนฺเต ภควา ตถา ธมฺมํ เทเสตุ, ยถา อริยสฺส วินเย โวหารสมุจฺเฉโท โหตีติ. “เตนหิ คหปติ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ ภาสิสฺสามีติ. “เอวํ ภนฺเตติ โข โปตลิโย คหปติ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

[๓๒] ภควา เอตทโวจ “อฏฺฐ โข อิเม คหปติ ธมฺมา อริยสฺส วินเย โวหารสมุจฺเฉทาย สංวตฺตนฺติ. กตเม อฏฺฐ. อปาณาติปาตํ นิสฺสาย ปาณาติปาโต ปหาตพฺโพ, ทินฺนาทานํ นิสฺสาย อทินฺนาทานํ ปหาตพฺพं, สจฺจํ วาจं[๔] นิสฺสาย มุสาวาโท

---

[๑] เท. เต ปิ เต
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวํ โข เม
[๓] ฉ.,เท.,อิ. วทสิ
[๔] ฉ.,เท. สจฺจวาจํ

ปหาตพฺโพ, อปิสุณํ วาจํ นิสฺสาย ปิสุณา วาจา ปหาตพฺพา, อคิทฺธิโลภํ นิสฺสาย คิทฺธิโลโภ ปหาตพฺโพ, อนินฺทาโรสํ นิสฺสาย นินฺทาโรโส ปหาตพฺโพ, อโกฏฺฐปายาสํ นิสฺสาย โกฏฺฐปายาโส ปหาตพฺโพ, อนติมานํ นิสฺสาย อติมาโน ปหาตพฺโพ. อิเม โข คหปติ อฏฺฐ ธมฺมา สงฺขิตฺเตน วุตฺตา, วิตฺถาเรน อวิภตฺตา, อริยสฺส วินเย โวหารสมุจฺเฉทาย สංวตฺตนฺตีติ. "เยเม ปน[๑] ภนฺเต ภควตา อฏฺฐ ธมฺมา สงฺขิตฺเตน วุตฺตา, วิตฺถาเรน อวิภตฺตา, อริยสฺส วินเย โวหารสมุจฺเฉทาย สංวตฺตนฺติ; สาธุ เม ภนฺเต ภควา อิเม อฏฺฐ ธมฺเม วิตฺถาเรน วิภชตุ อนุกมฺปं อุปาทายาติ. "เตนหิ คหปติ สุณาหิ, สาธุกं มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ.

"เอวं ภนฺเตติ โข โปตลิโย คหปติ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

[๓๓] "อปาณาติปาตं นิสฺสาย ปาณาติปาโต ปหาตพฺโพติ อิติ โข ปเนตं วุตฺตं, กิญฺเจตं ปฏิจฺจ วุตฺตं. อิธ คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'เยสं โข อหं สญฺโญชนานํ เหตุ ปาณาติปาตี อสฺสं, เตสาหं สญฺโญชนานํ ปหานาย สมุจฺเฉทาย ปฏิปนฺโน. อหญฺเจว โข ปน ปาณาติปาตี อสฺสं, อตฺตาปิ มं อุปวเทยฺย ปาณาติปาตปจฺจยา, อนุวิจฺจ[๒] วิญฺญู ครเหยฺยุ ปาณาติปาตปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา ปาณาติปาตปจฺจยา. เอตเทว โข ปน สญฺโญชนํ เอตं นีวรณํ, ยทิทं ปาณาติปาโต. เย จ ปาณาติปาตปจฺจยา อุปฺปชฺเชยฺยุं อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ปาณาติปาตา ปฏิวิรตสฺส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. อนุวิจฺจาปิ มं, เอวมุปริปิ.

เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. ‘อปาณาติปาตํ นิสฺสาย ปาณาติปาโต ปหาตพฺโพติ อิติ ยนฺตं วุตฺตं, อิทเมตं ปฏิจฺจ วุตฺตं.

[๓๔] “ทินฺนาทานํ นิสฺสาย อทินฺนาทานํ ปหาตพฺพนฺติ อิติ โข ปเนตं วุตฺตं, กิญฺเจตं ปฏิจฺจ วุตฺตं. อิธ คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘เยสํ โข อหํ สญฺโญชนานํ เหตุ อทินฺนาทายี อสฺสํ, เตสาหํ สญฺโญชนานํ ปหานาย สมุจฺเฉทาย ปฏิปนฺโน. อหญฺเจว โข ปน อทินฺนาทายี อสฺสํ, อตฺตาปิ มं อุปวเทยฺย อทินฺนาทานปจฺจยา, อนุวิจฺจ วิญฺญู ครเหยฺยุ อทินฺนาทานปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา อทินฺนาทานปจฺจยา, เอตเทว โข ปน สญฺโญชนํ เอตं นีวรณํ, ยทิทं อทินฺนาทานํ, เย จ อทินฺนาทานปจฺจยา อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, อทินฺนาทานา ปฏิวิรตสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. ‘ทินฺนาทานํ นิสฺสาย อทินฺนาทานํ ปหาตพฺพนฺติ อิติ ยนฺตं วุตฺตं, อิทเมตं ปฏิจฺจ วุตฺตं.

[๓๕] “สจฺจํ วาจํ[๑] นิสฺสาย มุสาวาโท ปหาตพฺโพติ อิติ โข ปเนตं วุตฺตं, กิญฺเจตं ปฏิจฺจ วุตฺตं. อิธ คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ; “เยสํ โข อหํ สญฺโญชนานํ เหตุ มุสาวาที อสฺสํ, เตสาหํ สญฺโญชนานํ ปหานาย สมุจฺเฉทาย ปฏิปนฺโน. อหญฺเจว โข ปน มุสาวาที อสฺสํ, อตฺตาปิ มं อุปวเทยฺย มุสาวาทปจฺจยา, อนุวิจฺจ วิญฺญู ครเหยฺยุ

---

[๑] ฉ.,เท. สจฺจวาจํ

มุสาวาทปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา มุสาวาทปจฺจยา. เอตเทว โข ปน สญฺโญชนํ เอตํ นีวรณํ, ยทิทํ มุสาวาโท. เย จ มุสาวาทปจฺจยา อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, มุสาวาทา ปฏิวิรตสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. 'สจฺจํ วาจํ นิสฺสาย มุสาวาโท ปหาตพฺโพติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๖] "อปิสุณํ วาจํ นิสฺสาย ปิสุณา วาจา ปหาตพฺพาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิธ คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'เยสํ โข อหํ สญฺโญชนานํ เหตุ ปิสุณวาโจ อสฺสํ, เตสาหํ สญฺโญชนานํ ปหานาย สมุจฺเฉทาย ปฏิปนฺโน. อหญฺเจว โข ปน ปิสุณวาโจ[๑] อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย ปิสุณวาจาปจฺจยา[๒] อนุวิจฺจ วิญฺญู ครเหยฺยุ ปิสุณวาจาปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา ปิสุณวาจาปจฺจยา. เอตเทว โข ปน สญฺโญชนํ เอตํ นีวรณํ, ยทิทํ ปิสุณวาจา. เย จ ปิสุณวาจาปจฺจยา อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรตสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. 'อปิสุณํ วาจํ นิสฺสาย ปิสุณา วาจา ปหาตพฺพาติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๗] "อคิทฺธิโลภํ นิสฺสาย คิทฺธิโลโภ ปหาตพฺโพติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิธ คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'เยสํ โข อหํ สญฺโญชนานํ เหตุ คิทฺธิโลภี

---

[๑] อิ. ปิสุณาวาโจ [๒] ฉ.,อิ. ปุสุณวาจา ปจฺจยา

อสฺสํ, เตสาหํ สญฺโญชนานํ ปหานาย สมุจฺเฉทาย ปฏิปนฺโน. อหญฺเจว โข ปน คิทฺธิโลภี อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย คิทฺธิโลภปจฺจยา, อนุวิจฺจ วิญฺญู ครเหยฺยุํ คิทฺธิโลภปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา คิทฺธิโลภปจฺจยา. เอตเทว โข ปน สญฺโญชนํ เอตํ นีวรณํ, ยทิทํ คิทฺธิโลโภ. เย จ คิทฺธิโลภปจฺจยา อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, อคิทฺธิโลภิสฺส[๑] เอวสฺส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. 'อคิทฺธิโลภํ นิสฺสาย คิทฺธิโลโภ ปหาตพฺโพติ อิติ ยนฺตं วุตฺตํ, อิทเมตं ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๘] "อนินฺทาโรสं นิสฺสาย นินฺทาโรโส ปหาตพฺโพติ อิติ โข ปเนตं วุตฺตํ, กิญฺเจตं ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิธ คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'เยสํ โข อหํ สญฺโญชนานํ เหตุ นินฺทาโรสี อสฺสํ, เตสาหํ สญฺโญชนานํ ปหานาย สมุจฺเฉทาย ปฏิปนฺโน อหญฺเจว โข ปน นินฺทาโรสี อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย นินฺทาโรสปจฺจยา, อนุวิจฺจ วิญฺญู ครเหยฺยุํ นินฺทาโรสปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา นินฺทาโรสปจฺจยา, เอตเทว โข ปน สญฺโญชนํ เอตํ นีวรณํ, ยทิทํ นินฺทาโรโส. เย จ นินฺทาโรสปจฺจยา อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, อนินฺทาโรสิสฺส เอวสฺส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. 'อนินฺทาโรสं นิสฺสาย นินฺทาโรโส ปหาตพฺโพติ อิติ ยนฺตं วุตฺตํ, อิทเมตं ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. คิทฺธิโลภา ปฏิวิรตสฺส

[๓๙] “อโกฏฺฐปายาสํ นิสฺสาย โกฏฺฐปายาโส ปหาตพฺโพติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิธ คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ; ‘เยสํ โข อหํ สญฺโญชนานํ เหตุ โกฏฺฐปายาสี อสฺสํ, เตสาหํ สญฺโญชนานํ ปหานาย สมุจฺเฉทาย ปฏิปนฺโน. อหญฺเจว โข ปน โกฏฺฐปายาสี อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย โกฏฺฐปายาสปจฺจยา, อนุวิจฺจ วิญฺญู ครเหยฺยุ โกฏฺฐปายาสปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา โกฏฺฐปายาสปจฺจยา. เอตเทว โข ปน สญฺโญชนํ เอตํ นีวรณํ, ยทิทํ โกฏฺฐปายาโส. เย จ โกฏฺฐปายาสปจฺจยา อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, อโกฏฺฐปายาสิสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. ‘อโกฏฺฐปายาสํ นิสฺสาย โกฏฺฐปายาโส ปหาตพฺโพติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๔๐] “อนติมานํ นิสฺสาย อติมาโน ปหาตพฺโพติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิญฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ. อิธ คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ; ‘เยสํ โข อหํ สญฺโญชนานํ เหตุ อติมานี อสฺสํ, เตสาหํ สญฺโญชนานํ ปหานาย สมุจฺเฉทาย ปฏิปนฺโน. อหญฺเจว โข ปน อติมานี อสฺสํ, อตฺตาปิ มํ อุปวเทยฺย อติมานปจฺจยา, อนุวิจฺจ วิญฺญู ครเหยฺยุ อติมานปจฺจยา, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา อติมานปจฺจยา. เอตเทว โข ปน สญฺโญชนํ เอตํ นีวรณํ, ยทิทํ อติมาโน. เย จ อติมานปจฺจยา อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, อนติมานิสฺส เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. ‘อนติมานํ นิสฺสาย อติมาโน ปหาตพฺโพติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๔๑] อิเม โข คหปติ อฏฺฐ ธมฺมา สงฺขิตฺเตน วุตฺตา, วิตฺถาเรน อวิภตฺตา,[๑] เย อริยสฺส วินเย ปหานาย[๒] โวหาร-สมุจฺเฉทาย สำวตฺตนฺติ. น เตฺวว ตาว คหปติ อริยสฺส วินเย สพฺเพน สพฺพำ สพฺพถา สพฺพำ โวหารสฺส สมุจฺเฉโท โหตีติ.

"ยถากถำ ปน ภนฺเต อริยสฺส วินเย สพฺเพน สพฺพำ สพฺพถา สพฺพำ โวหารสมุจฺเฉโท โหติ. สาธุ เม ภนฺเต ภควา ตถา ธมฺมำ เทเสตุ, ยถา อริยสฺส วินเย สพฺเพน สพฺพำ สพฺพถา สพฺพำ โวหารสฺส สมุจฺเฉโท โหตีติ. "เตนหิ คหปติ สุณาหิ, สาธุกำ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวำ ภนฺเตติ โข โปตลิโย คหปติ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

กามาทีนวกถา

[๔๒] "เสยฺยถาปิ คหปติ กุกฺกุโร ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยปเรโต โคฆาตกสูนำ ปจฺจุปฏฺฐิโต อสฺส, ตเมนำ ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา อฏฺฐิกงฺกลำ สุนิกนฺตำ[๓] นิกนฺตำ[๓] นิมฺมำสำ โลหิตมกฺขิตำ อุปจฺฉุเภยฺย,[๔] ตำ กึ มญฺญสิ คหปติ. อปิ[๕] นุ โส กุกฺกุโร อมุำ อฏฺฐิกงฺกลำ สุนิกนฺตำ นิกนฺตำ นิมฺมำสำ โลหิตมกฺขิตำ ปเลหนฺโต[๖] ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยำ ปฏิวิเนยฺยาติ. โน เหตำ ภนฺเต. ตำ กิสฺส เหตุ. "อทฺทุ หิ ภนฺเต อฏฺฐิกงฺกลำ สุนิกนฺตำ นิกนฺตำ นิมฺมำสำ โลหิตมกฺขิตำ, ยาวเทว จ[๗] ปน โส กุกฺกุโร กิลมถสฺส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. วิภตฺตา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. สุนิกฺกนฺตำ นิกฺกนฺตำ
[๔] สี.,อิ. อุปจฺฉุเภยฺย ฉ. อุปสุมฺเภยฺย
[๕] ฉ.,เท. อปิ นุ โข โส
[๖] สี.,อิ. ปลิขาทนฺโต
[๗] ฉ.,เท. จสทฺโท น ทิสฺสติ.

วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ. “เอวเมว โข คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘อฏฺจิกงฺกลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ยายํ อุเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา, ตํ อภินิวชฺเชตฺวา ยายํ อุเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา, ยตฺถ สพฺพโส โลกามิสุปาทานา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, ตเมว อุเปกฺขํ ภาเวติ.

[๔๓] เสยฺยถาปิ คหปติ คิชฺโฌ วา กงฺโก วา กุลโล วา มํสเปสิมาทาย อุฑฺฑิเยยฺย[๑] ตเมนํ คิชฺฌาปิ กงฺกาปิ กุลลาปิ อนุปติตฺวา อนุปติตฺวา วิตจฺเฉยฺยุ วิราเชยฺยุ.[๒] ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. สเจ โส คิชฺโฌ วา กงฺโก วา กุลโล วา ตํ มํสเปสึ น ขิปฺปเมว ปฏินิสฺสชฺเชยฺย, โส ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺเฉยฺย, มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติ. เอวํ ภนฺเต. “เอวเมว โข คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘มํสเปสูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ยายํ อุเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา, ตํ อภินิวชฺเชตฺวา ยายํ อุเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา, ยตฺถ สพฺพโส โลกามิสุปาทานา[๓] อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, ตเมว อุเปกฺขํ ภาเวติ.

[๔๔] เสยฺยถาปิ คหปติ ปุริโส อาทิตฺตํ ติณุกฺกํ อาทาย ปฏิวาตํ คจฺเฉยฺย, ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. สเจ โส ปุริโส ตํ

---

[๑] ฉ.,เท. อุฑฺฑีเยยฺย
[๒] ฉ.,เท. วิสฺสชฺเชยฺยุ
[๓] ฉ.,เท., โลกามิสูปาทานา

อาทิตฺตํ ติณุกฺกํ น ขิปฺปเมว ปฏินิสฺสชฺเชยฺย, ตสฺส สา อาทิตฺตา ติณุกฺกา หตฺถํ วา ฑเหยฺย, พาหุ๎ วา ฑเหยฺย อณฺฑตรํ[๑] วา อณฺฑตรํ วา[๑] องฺคปจฺจงฺคํ วา[๒] ฑเหยฺย, โส ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺเฉยฺย, มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติ. เอวํ ภนฺเต. "เอวเมว โข คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'ติณุกฺกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ฯเปฯ ตเมว[๓] อุเปกฺขํ[๓] ภาเวติ.

[๔๕] เสยฺยถาปิ คหปติ องฺคารกาสุ สาธิกโปริสา ปูรา องฺคารานํ วีตจฺจิกานํ วีตธูมานํ, อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฏิกฺกูโล, ตเมนํ เทฺว พลวนฺโต ปุริสา นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุ๎ อุปกฑฺเฒยฺยุ๎ุ. ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. อปิ นุ โส ปุริโส อิติ จีติ เจว กายํ สนฺนาเมยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "วิทิตํ หิ ภนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อิมญฺจ[๔] อหํ องฺคารกาสุ๎ ปปติสฺสามิ, ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺฉิสฺสามิ,[๕] มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติ. "เอวเมว โข คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'องฺคารกาสูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ฯเปฯ ตเมว[๖] อุเปกฺขํ[๖] ภาเวติ.

[๑-๑] อิ. อณฺฑตรํ วา
[๒] อิ. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. ตเมวุเปกฺขํ
[๔] ฉ.,เท. อิมํ จ อิ. อิมญฺเจ
[๕] อิ. นิคจฺฉามิ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ตเมวุเปกฺขํ

[๔๖] เสยฺยถาปิ คหปติ ปุริโส สุปินกำ ปสฺเสยฺย อารามรามเณยฺยกำ วนรามเณยฺยกำ ภูมิรามเณยฺยกำ โปกฺขรณิ-รามเณยฺยกำ, โส ปฏิพุทฺโธ น กิญฺจิ ปสฺเสยฺย.[๑] เอวเมว โข คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'สุปินกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ ฯเปฯ ตเมว อุเปกฺขำ ภาเวติ.

[๔๗] เสยฺยถาปิ คหปติ ปุริโส ยาจิตกำ โภคำ ยาจิตฺวา ยานำ โอโรเปยฺย[๒] ปวรมณิกุณฺฑลำ, โส เตหิ ยาจิตเกหิ โภเคหิ ปุรกฺขโต ปริวุโต อนฺตราปณำ ปฏิปชฺเชยฺย, ตเมนำ ชโน ทิสฺวา เอวำ วเทยฺย 'โภคี วต โภ ปุริโส, เอวำ กิร โภคิโน โภคานิ ภุญฺชนฺตีติ ตเมนำ สามิกา ยตฺถ ยตฺเถว ปสฺเสยฺยุ, ตตฺถ ตตฺเถว สามิกา[๓] สานิ หเรยฺยุ. ตำ กึ มญฺญสิ คหปติ. อลำ นุ โข ตสฺส ปุริสสฺส อญฺญถตฺตายาติ. โน เหตำ[๔] ภนฺเต. ตำ กิสฺส เหตุ. "สามิโน หิ ภนฺเต สานิ หรนฺตีติ. "เอวเมว โข คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'ยาจิตกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ ฯเปฯ ตเมว อุเปกฺขำ ภาเวติ.

[๔๘] เสยฺยถาปิ คหปติ คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทูเร ติพฺโพ วนสณฺโฑ, ตตฺรสฺส รุกฺโข สมฺปนฺนผโล จ อุปฺปนฺนผโล จ, น จาสฺสุ กานิจิ ผลานิ ภูมิยำ ปติตานิ, อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ผลตฺถิโก ผลคเวสี ผลปริเยสนำ จรมาโน,

---

[๑] ฉ.,เท. ปฏิปสฺเสยฺย [๒] สี.,อิ. ยานำ โปโรเสยฺยำ ฉ.,เท. ยานำ วา โปริเสยฺยำ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๔] ฉ.,เท.อิ. เอวำ ภนฺเต

โส ตํ วนสณฺฑํ อชฺโฌคาเหตฺวา[๑] ตํ รุกฺขํ ปสฺเสยฺย สมฺปนฺนผลญฺจ อุปฺปนฺนผลญฺจ, ตสฺส เอวมสฺส “อยํ โข รุกฺโข สมฺปนฺนผโล จ อุปฺปนฺนผโล จ, นตฺถิ จ กานิจิ ผลานิ ภูมิยํ ปติตานิ, ชานามิ โข ปนาหํ รุกฺขํ อภิรุยฺหิตุ.[๒] ยนฺนูนาหํ อิมํ รุกฺขํ อภิรุยฺหิตฺวา[๓] ยาวทตฺถญฺจ ขาเทยฺยํ อุจฺจฺฉงฺคญฺจ ปูเรยฺยนฺติ. โส ตํ รุกฺขํ อภิรุยฺหิตฺวา ยาวทตฺถญฺจ ขาเทยฺย, อุจฺจฺฉงฺคญฺจ ปูเรยฺย, อถ ทุติโย ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ผลตฺถิโก ผลคเวสี ผลปริเยสนํ จรมาโน ติณฺหํ กุธารึ[๔] อาทาย, โส ตํ วนสณฺฑํ อชฺโฌคาเหตฺวา ตํ รุกฺขํ ปสฺเสยฺย สมฺปนฺนผลญฺจ อุปฺปนฺนผลญฺจ, ตสฺส เอวมสฺส ‘อยं [๕] รุกฺโข สมฺปนฺนผโล จ อุปฺปนฺนผโล จ, นตฺถิ จ กานิจิ ผลานิ ภูมิยํ ปติตานิ, น โข ปนาหํ ชานามิ รุกฺขํ อภิรุยฺหิตุ,[๖] ยนฺนูนาหํ อิมํ รุกฺขํ มูลโต[๗] เฉตฺวา ยาวทตฺถญฺจ ขาเทยฺยํ, อุจฺจฺฉงฺคญฺจ ปูเรยฺยนฺติ. โส ตํ รุกฺขํ มูลโต ฉินฺเทยฺย, ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. อมุโก[๘] โส ปุริโส ปฐมํ รุกฺขํ อารุฬฺโห, สเจ โข โส น ขิปฺปเมว โอโรเหยฺย, ตสฺส โส รุกฺโข ปปตนฺโต หตฺถํ วา ภญฺเชยฺย, ปาทं วา ภญฺเชยฺย, อญฺญตรं วา อญฺญตรं วา องฺคปจฺจงฺคํ ภญฺเชยฺย, โส ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคจฺเฉยฺย, มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติ. เอวํ ภนฺเต. “เอวเมว โข คหปติ อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘รุกฺขผลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหุปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ. เอวเมตं ยถาภูตं สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา,

---

[๑] อิ. อชฺโฌคาหิตฺวา
[๒] สี. อารุหิตุ ฉ.,อิ. อาโรหิตุ
[๓] ฉ.,เท. อาโรหิตฺวา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. กุจาลึ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. โข
[๖] ฉ.,เท. อาโรหิตุ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. มูลโตว
[๘] ฉ.,เท. โย

ยายํ อุเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา, ตํ อภินิวชฺเชตฺวา ยายํ อุเปกฺขา เอกตฺตา เอกตฺตสิตา, ยตฺถ สพฺพโส โลกามิสุปาทานา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, ตเมว อุเปกฺขํ ภาเวติ.

[๔๙] ส โข โส คหปติ อริยสาวโก อิมเมว อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ อาคมฺม อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ.

ส โข โส คหปติ อริยสาวโก อิมเมว อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ อาคมฺม ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ.

ส โข โส คหปติ อริยสาวโก อิมเยว อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ อาคมฺม อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เอตฺตาวตา โข คหปติ อริยสฺส วินเย สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ โวหารสมุจฺเฉโท โหติ.

[๕๐] ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. ยถา อริยสฺส วินเย สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ โวหารสมุจฺเฉโท โหติ, อปิ นุ ตฺวํ เอวรูปึ โวหารสมุจฺเฉทํ อตฺตนิ สมนุปสฺสีติ.[๑] "โก จาหํ ภนฺเต, โย[๒] จ อริยสฺส วินเย สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ โวหารสมุจฺเฉโท. อารกาหํ[๓] ภนฺเต อริยสฺส วินเย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สมนุปสฺสสีติ [๒] ฉ.,เท.,อิ. โก จ
[๓] ฉ.,เท. อารกา อหํ

สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ โวหารสมุจฺเฉทา. มยํ หิ ภนฺเต ปุพฺเพ อญฺญติตฺถิเย ปริพฺพาชเก อนาชานีเยว สมาเน "อาชานียาติ อมญฺญิมฺห, อนาชานีเยว สมาเน อาชานียโภชนํ โภชิมฺห, อนาชานานีเยว สมาเน อาชานียฏฺฐาเน จปิมฺห, ภิกฺขู ปน มยํ ภนฺเต อาชานีเยว สมาเน 'อนาชานียาติ อมญฺญิมฺห, อาชานีเยว สมาเน 'อนาชานียโภชนํ โภชิมฺห, อาชานีเยว สมาเน อนาชานียฏฺฐาเน จปิมฺห, อิทานิ ปน มยํ ภนฺเต อญฺญติตฺถิเย ปริพฺพาชเก อนาชานีเยว สมาเน 'อนาชานียาติ ชานิสฺสาม, อนาชานีเยว สมาเน อนาชานียโภชนํ โภชิสฺสาม,[๑] อนาชานีเยว สมาเน อนาชานียฏฺฐาเน จเปสฺสาม, ภิกฺขู ปน มยํ ภนฺเต อาชานีเยว สมาเน 'อาชานียาติ ชานิสฺสาม, อาชานีเยว สมาเน อาชานียโภชนํ โภชิสฺสาม,[๑] อาชานีเยว สมาเน อาชานียฏฺฐาเน จเปสฺสาม, อชเนสิ วต เม ภนฺเต ภควา สมเณสุ สมณเปมํ,[๒] สมเณสุ สมณปสาทํ,[๒] สมเณสุ สมณคารวํ, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, เสยฺยถาปิ ภนฺเต นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ,[๓] เอวเมว[๔] ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกं มं ภควา ธาเรตุ, อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

จตุตฺถํ โปตลิยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. โภเชสฺสาม
[๒] ฉ.,เท. สมณปฺเปมํ สมณปฺปสาทํ
[๓] สี.,อิ. ทกฺขินฺตีติ
[๔] ฉ.,เท. เอวเมว โข ภนฺเต อิ. เอวเมวํ

๕. ชีวกสุตฺตํ

[๕๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ ชีวกสฺส โกมารภจฺจสฺส อมฺพวเน. อถ โข ชีวโก โกมารภจฺโจ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ชีวโก โกมารภจฺโจ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สุตเมตํ ภนฺเต 'สมณํ โคตมํ อุทฺทิสฺส ปาณํ อารภนฺติ, ตํ สมโณ โคตโม ชานํ อุทฺทิสฺส กตํ มํสํ ปริภุญฺชติ ปฏิจฺจกมฺมนฺติ. เย เต ภนฺเต เอวมาหํสุ 'สมณํ โคตมํ อุทฺทิสฺส ปาณํ อารภนฺติ, ตํ สมโณ โคตโม ชานํ อุทฺทิสฺส กตํ มํสํ ปริภุญฺชติ ปฏิจฺจกมฺมนฺติ. กจฺจิ เต ภนฺเต ภควตา วุตฺตวาทิโน, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหฏฺฐานํ[๑] อาคจฺฉตีติ.

[๕๒] "เย เต ชีวก เอวมาหํสุ 'สมณํ โคตมํ อุทฺทิสฺส ปาณํ อารภนฺติ, ตํ สมโณ โคตโม ชานํ อุทฺทิสฺส กตํ มํสํ ปริภุญฺชติ ปฏิจฺจกมฺมนฺติ. น เม เต วุตฺตวาทิโน, อพฺภาจิกฺขนฺติ จ มํ[๒] เต อสตา อภูเตน, ตีหิ โข อหํ ชีวก ฐาเนหิ มํสํ 'อปฺปริโภคนฺติ วทามิ ทิฏฺฐํ สุตํ ปริสงฺกิตํ, อิเมหิ โข อหํ ชีวก ตีหิ ฐาเนหิ มํสํ 'อปฺปริโภคนฺติ วทามิ; ตีหิ โข อหํ ชีวก ฐาเนหิ มํสํ 'ปริโภคนฺติ วทามิ อทิฏฺฐํ อสุตํ อปริสงฺกิตํ, อิเมหิ โข อหํ ชีวก ตีหิ ฐาเนหิ มํสํ 'ปริโภคนฺติ วทามิ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. คารยฺหํ ฐานํ [๒] อิ. จ ปน มนฺเต

[๕๓] อิธ ชีวก ภิกฺขุ อญฺญตรํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรติ. โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ, ตเมนํ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อุปสงฺกมิตฺวา สฺวาตนาย ภตฺเตน นิมนฺเตติ, อากงฺขมาโน[๑] ชีวก ภิกฺขุ อธิวาเสติ. โส ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน ตสฺส คหปติสฺส วา คหปติ-ปุตฺตสฺส วา นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ;[๒] อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทติ. ตเมนํ โส คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิสติ, ตสฺส น เอวํ โหติ 'สาธุ วต มายํ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิสติ.[๓] อโห วต มายํ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อายติมฺปิ เอวรูเปน ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิเสยฺยาติ เอวมฺปิสฺส น โหติ. โส ตํ ปิณฺฑปาตํ อคธิโต[๔] อมุจฺฉิโต อนชฺฌาปนฺโน[๕] อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปญฺโญ ปริภุญฺชติ. ตํ กึ มญฺญสิ ชีวก. อปิ นุ โส ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย อตฺตพฺยาพาธาย วา เจเตติ, ปรพฺยาพาธาย วา เจเตติ, อุภยพฺยาพาธาย วา เจเตตีติ. โน เหตํ ภนฺเต "ตนฺนุ โส ชีวก ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย อนวชฺชเยว อาหารํ อาหาเรตีติ. "เอวํ ภนฺเต, สุตํ เมตํ ภนฺเต 'พฺรหฺมา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อากงฺขมาโนว
[๒] ฉ.,เท. เตนุปสงฺกมติ.
[๓] ฉ.,เท. ปริวิเสยฺยาติ
[๔] ฉ.,อิ. อคถภิโต
[๕] สี.,ฉ. อนชฺโฌปนฺโน

เมตฺตาวิหารีติ, ตมฺเม อิทำ ภนฺเต ภควา สกฺขิ ทิฏฺโฐ, ภควา หิ ภนฺเต เมตฺตาวิหารีติ. "เยน โข ชีวก ราเคน เยน โทเสน เยน โมเหน พฺยาปาทวา อสฺส, โส ราโค โส โทโส โส โมโห ตถาคตสฺส ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺคโต[๑] อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม, สเจ โข เต ชีวก อิทำ สนฺธาย ภาสิตำ, อนุชานามิ เต เอตนฺติ. "เอตเทว โข ปน เม ภนฺเต สนฺธาย ภาสิตนฺติ.[๒]

[๕๔] "อิธ ชีวก ภิกฺขุ อญฺญตรำ คามำ วา นิคมำ วา อุปนิสฺสาย วิหรติ. โส กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกำ ทิสำ ผริตฺวา วิหรติ, ตถา ทุติยำ, ตถา ตติยำ, ตถา จตุตฺถำ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยำ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตำ โลกำ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน[๓] ผริตฺวา วิหรติ. ตเมนำ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อุปสงฺกมิตฺวา สฺวาตนาย ภตฺเตน นิมนฺเตติ, อากงฺขมาโน[๔] ชีวก ภิกฺขุ อธิวาเสติ. โส ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยำ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน ตสฺส[๕] คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา นิเวสนำ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทติ. ตเมนำ โส คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิสติ. ตสฺส น เอวำ โหติ "สาธุ วต มายำ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา

---

[๑] สี.,อิ. อนภาวกโต ฉ. อนภาวำกโต
[๒] ฉ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ. อพฺยาพชฺเฌน
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อากงฺขมาโนว
[๕] ฉ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิสติ.[๑] อโห วต มายํ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อายติมฺปิ เอวรูเปน ปณีเตน ปิณฺฑปาเตน ปริวิเสยฺยาติ เอวมฺปิสฺส น โหติ. โส ตํ ปิณฺฑปาตํ อคธิโต[๒] อมุจฺฉิโต อนชฺฌาปนฺโน[๓] อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปญฺโญ ปริภุญฺชติ. ตํ กึ มญฺญสิ ชีวก. อปิ นุ โส ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย อตฺตพฺยาพาธาย วา เจเตติ, ปรพฺยาพาธาย วา เจเตติ, อุภยพฺยาพาธาย วา เจเตตีติ. โน เหตํ ภนฺเต, "นนุ โส ชีวก ภิกฺขุ ตสฺมึ สมเย ตํ[๔] อนวชฺชเยว อาหารํ อาหาเรตีติ. "เอวํ ภนฺเต, สุตํ เมตํ ภนฺเต, 'พฺรหฺมา อุเปกฺขาวิหารีติ. ตมฺเม อิทํ ภนฺเต ภควา สกฺขิ ทิฏฺโจ, ภควา หิ ภนฺเต อุเปกฺขาวิหารีติ. "เยน โข ชีวก ราเคน เยน โทเสน เยน โมเหน วิเหสวา อสฺส, อรติวา อสฺส, ปฏิฆวา อสฺส, โส ราโค โส โทโส โส โมโห ตถาคตสฺส ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺคโต[๕] อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม, สเจ โข เต ชีวก อิทํ สนฺธาย ภาสิตํ, อนุชานามิ เต เอตนฺติ. "เอตเทว โข ปน เม สนฺธาย ภาสิตนฺติ.[๖]

[๕๕] "โย โข ชีวก ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา อุทฺทิสฺส ปาณํ อารภติ, โส ปญฺจหิ ฐาเนหิ พหุํ อปุญฺญํ ปสวติ; ยมฺปิ โส คหปติ[๗] เอวมาห "คจฺฉถ อมุกํ นาม ปาณํ อาเนถาติ อิมินา ปฐเมน ฐาเนน พหุํ อปุญฺญํ ปสวติ;

---

[๑] ฉ.,เท. ปริวิเสยฺย
[๒] ฉ. อคธิโต
[๓] สี.,ฉ. อนชฺโฌปนฺโน
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท. อนภาวงฺกโต
[๖] ฉ.,เท. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ
[๗] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ยมฺปิ โส ปาโณ คลปฺปเวธเกน[๑] อานียมาโน ทุกฺขโทมนสฺสํ[๒] ปฏิสํเวเทติ, อิมินา ทุติเยน ฐาเนน พหุ๋ อปุญฺญํ ปสวติ; ยมฺปิ โส เอวมาห "คจฺฉถ อิมํ ปาณํ อารภถาติ อิมินา ตติเยน ฐาเนน พหุ๋ อปุญฺญํ ปสวติ; ยมฺปิ โส ปาโณ อารภิยมาโน ทุกฺขโทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ, อิมินา จตุตฺเถน ฐาเนน พหุ๋ อปุญฺญํ ปสวติ; ยมฺปิ โส ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา อกปฺปิเยน อสฺสาเทติ, อิมินา ปญฺจเมน ฐาเนน พหุ๋ อปุญฺญํ ปสวติ, โย โข ชีวก ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา อุทฺทิสฺส ปาณํ อารภติ, โส อิเมหิ ปญฺจหิ ฐาเนหิ พหุ๋ อปุญฺญํ ปสวตีติ.

เอวํ วุตฺเต, ชีวโก โกมารภจฺโจ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อจฺฉริยํ ภนฺเต, อพฺภุตํ ภนฺเต, กปฺปิยํ วต ภนฺเต ภิกฺขู อาหารํ อาหาเรนฺติ, อนวชฺชํ วต ภนฺเต ภิกฺขู อาหารํ อาหาเรนฺติ, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต. เสยฺยถาปิ ภนฺเต นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย, 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมว ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ, อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

ปญฺจมํ ชีวกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. คลปฺปเวจเกน [๒] ฉ.,เท. ทุกฺขํ โทมนสฺสํ, เอวมุปริปิ.

๖. อุปาลิวาทสุตฺตํ

[๕๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา นาลนฺทายํ วิหรติ ปาวาริกมฺพวเน. เตน โข ปน สมเยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต[๑] นาลนฺทายํ ปฏิวสติ มหติยา นิคณฺปริสาย สทฺธึ. อถ โข ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ นาลนฺทายํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยน ปาวาริกมฺพวนํ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ. สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิตํ โข ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ ภควา เอตทโวจ "สนฺติ โข ทีฆตปสฺสิ อาสนานิ สเจ อากงฺขสิ นิสีทาติ. เอวํ วุตฺเต, ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ ภควา เอตทโวจ "กติ ปน ตปสฺสิ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต กมฺมานิ ปญฺญาเปติ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยาติ. "น โข อาวุโส โคตม อาจิณฺณํ นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส "กมฺมํ กมฺมนฺติ ปญฺญาเปตุํ, 'ทณฺฑํ ทณฺฑนฺติ โข อาวุโส โคตม อาจิณฺณํ นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ปญฺญาเปตุนฺติ. "กติ ปน ตปสฺสิ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต ทณฺฑานิ ปญฺญาเปติ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยาติ. "ตีณิ[๒] อาวุโส โคตม นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต ทณฺฑานิ ปญฺญาเปติ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส

---

[๑] สี. นาถปุตฺโต อิ. นาตปุตฺโต [๒] ฉ.,เท.,อิ. ตีณิ โข

กมฺมสฺส ปวตฺติยา,[๑] เสยฺยถีทํ. กายทณฺฑํ วจีทณฺฑํ มโนทณฺฑนฺติ. “กึ ปน ตปสฺสิ อญฺญเทว กายทณฺฑํ อญฺญํ วจีทณฺฑํ อญฺญํ มโนทณฺฑนฺติ.

“อญฺญเทว อาวุโส โคตม กายทณฺฑํ อญฺญํ วจีทณฺฑํ อญฺญํ มโนทณฺฑนฺติ. “อิเมสํ ปน ตปสฺสิ ติณฺณํ ทณฺฑานํ เอวํ ปฏิวิภตฺตานํ เอวํ ปฏิวิสิฏฺฐานํ กตมํ ทณฺฑํ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต มหาสาวชฺชตรํ ปญฺญาเปติ[๒] ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, ยทิ วา กายทณฺฑํ ยทิ วา วจีทณฺฑํ ยทิ วา มโนทณฺฑนฺติ. “อิเมสํ โข อาวุโส โคตม ติณฺณํ ทณฺฑานํ เอวํ ปฏิวิภตฺตานํ เอวํ ปฏิวิสิฏฺฐานํ กายทณฺฑํ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต มหาสาวชฺชตรํ ปญฺญาเปติ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทณฺฑํ, โน ตถา มโนทณฺฑนฺติ. “กายทณฺฑนฺติ ตปสฺสิ วเทสิ. “กายทณฺฑนฺติ อาวุโส โคตม วทามิ. “กายทณฺฑนฺติ ตปสฺสิ วเทสิ. “กายทณฺฑนฺติ อาวุโส โคตม วทามิ. “กายทณฺฑนฺติ ตปสฺสิ วเทสิ. “กายทณฺฑนฺติ อาวุโส โคตม วทามีติ. อิติห ภควา ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ ยาวตติยกํ ปติฏฺฐาเปสิ.

[๕๗] เอวํ วุตฺเต, ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ ภควนฺตํ เอตทโวจ “ตฺวํ ปนาวุโส โคตม กติ ทณฺฑานิ ปญฺญาเปสิ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยาติ.

---

[๑] ฉ. ปวตฺติยาติ [๒] ฉ. ปญฺญเปติ

"น โข ตปสฺสิ อาจิณฺณํ ตถาคตสฺส 'ทณฺฑํ ทณฺฑนฺติ ปญฺญาเปตุํ, 'กมฺมํ กมฺมนฺติ โข ตปสฺสิ อาจิณฺณํ ตถาคตสฺส ปญฺญาเปตุนฺติ. "ตฺวํ ปนาวุโส โคตม กติ กมฺมานิ ปญฺญาเปสิ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยาติ. "ตีณิ โข อหํ ตปสฺสิ กมฺมานิ ปญฺญาเปมิ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา. เสยฺยถีทํ. กายกมฺมํ วจีกมฺมํ มโนกมฺมนฺติ. "กึ ปนาวุโส โคตม 'อญฺญเทว กายกมฺมํ อญฺญํ วจีกมฺมํ อญฺญํ มโนกมฺมนฺติ. "อญฺญเทว ตปสฺสิ กายกมฺมํ อญฺญํ วจีกมฺมํ อญฺญํ มโนกมฺมนฺติ. อิเมสํ ปนาวุโส โคตม ติณฺณํ กมฺมานํ เอวํ ปฏิวิภตฺตานํ เอวํ ปฏิวิสิฏฺฐานํ กตมํ กมฺมํ มหาสาวชฺชตรํ ปญฺญาเปสิ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, ยทิ วา กายกมฺมํ ยทิ วา วจีกมฺมํ ยทิ วา มโนกมฺมนฺติ "อิเมสํ โข อหํ ตปสฺสิ ติณฺณํ กมฺมานํ เอวํ ปฏิวิภตฺตานํ เอวํ ปฏิวิสิฏฺฐานํ มโนกมฺมํ มหาสาวชฺชตรํ ปญฺญาเปมิ ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา โน ตถา กายกมฺมํ, โน ตถา วจีกมฺมนฺติ. "มโนกมฺมนฺติ อาวุโส โคตม วเทสิ. "มโนกมฺมนฺติ ตปสฺสิ วทามิ ฯเปฯ "มโนกมฺมนฺติ อาวุโส โคตม วเทสิ. "มโนกมฺมนฺติ ตปสฺสิ วทามีติ. อิติห ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ ภควนฺตํ อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ ยาวตติยกํ ปติฏฺฐาเปตฺวา อุฏฺฐายายสนา, เยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ.

[๕๘] เตน โข ปน สมเยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต มหติยา[๑] คิหิปริสาย สทฺธึ นิสินฺโน โหติ พาลกินิยา[๒]

---

[๑] อิ. มหติยา มหติยา [๒] ฉ.,เท. ปริสาย

อุปาลิปฺปมุขาย. อทฺทสา โข นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ เอตทโวจ "หนฺท กุโต นุ ตฺวํ ตปสฺสิ อาคจฺฉสิ ทิวาทิวสฺสาติ. "อิโต หิ โข อหํ ภนฺเต อาคจฺฉามิ สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติกาติ. "อหุ ปน เต ตปสฺสิ สมเณน โคตเมน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ. "อหุ โข เม ภนฺเต สมเณน โคตเมน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ. "ยถากถํ ปน เต ตปสฺสิ อหุ สมเณน โคตเมน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ. อถ โข ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ ยาวตโก อโหสิ ภควตา สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตํ สพฺพํ นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส อาโรเจสิ. เอวํ วุตฺเต, นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต ทีฆตปสฺสึ นิคณฺฐํ เอตทโวจ "สาธุ สาธุ ตปสฺสิ, ยถา ตํ สุตวตา สาวเกน สมฺมเทว สตฺถุ สาสนํ อาชานนฺเตน; เอวเมว[๑] ทีฆตปสฺสินา นิคณฺเฐน สมณสฺส โคตมสฺส พฺยากตํ, กิญฺหิ โสภติ ฉโว มโนทณฺโฑ อิมสฺส เอวํ โอฬาริกสฺส กายทณฺฑสฺส อุปนิธาย, อถ โข กายทณฺโฑว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทณฺโฑ, โน ตถา มโนทณฺโฑติ.

[๕๙] เอวํ วุตฺเต, อุปาลิ คหปติ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ "สาธุ สาธุ ภนฺเต ทีฆตปสฺสี,[๒] ยถา ตํ สุตวตา สาวเกน สมฺมเทว สตฺถุ สาสนํ อาชานนฺเตน; เอวเมว[๓] ภทนฺเตน ทีฆตปสฺสินา สมณสฺส โคตมสฺส พฺยากตํ, กิญฺหิ โสภติ ฉโว มโนทณฺโฑ อิมสฺส เอวํ โอฬาริกสฺส กายทณฺฑสฺส อุปนิธาย, อถ โข กายทณฺโฑว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส

---

[๑] อิ. เอวเมวํ [๒] สี.,อิ. ตปสฺสี [๓] ฉ.,อิ. เอวเมวํ

กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทณฺโฑ, โน ตถา มโนทณฺโฑ, หนฺท จาหํ ภนฺเต คจฺฉามิ สมณสฺส โคตมสฺส อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ วาทํ อาโรเปสฺสามิ, สเจ เม สมโณ โคตโม ตถา ปติฏฺฐหิสฺสติ, ยถา ภทนฺเตน ตปสฺสินา ปติฏฺฐาปิตํ, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส ทีฆโลมิกํ เอฬกํ โลเมสุ คเหตฺวา อากฑฺเฒยฺย ปริกฑฺเฒยฺย สมฺปริกฑฺเฒยฺย; เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ อากฑฺฒิสฺสามิ ปริกฑฺฒิสฺสามิ สมฺปริกฑฺฒิสฺสามิ, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส โสณฺฑิกากมฺมกาโร มหนฺตํ โสณฺฑิกากิลญฺชํ คมฺภีเร อุทกรหเท ปกฺขิปิตฺวา กณฺเณ คเหตฺวา อากฑฺเฒยฺย ปริกฑฺเฒยฺย สมฺปริกฑฺเฒยฺย; เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ อากฑฺฒิสฺสามิ ปริกฑฺฒิสฺสามิ สมฺปริกฑฺฒิสฺสามิ, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส[๑] โสณฺฑิกาธุตฺโต ถาลํ กณฺเณ คเหตฺวา โอธุเนยฺย นิทฺธุเนยฺย นิปฺโปเจยฺย;[๒] เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ โอธุนิสฺสามิ นิทฺธุนิสฺสามิ นิปฺโปเจสฺสามิ,[๓] เสยฺยถาปิ นาม กุญฺชโร สฏฺฐิหายโน คมฺภีรํ โปกฺขรณึ โอคาเหตฺวา สาณโธวิกํ นาม กีฬิตชาตํ กีฬติ; เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ สาณโธวิกํ มญฺเญ กีฬิตชาตํ กีฬิสฺสามิ. หนฺท จาหํ ภนฺเต คจฺฉามิ สมณสฺส โคตมสฺส อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ วาทํ อาโรเปสฺสามีติ. “คจฺฉ ตฺวं คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ วาทं อาโรเปหิ, อหं วา[๔] คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส วาทं อาโรเปยฺยं, ทีฆตปสฺสี วา นิคณฺโฐ ตฺวं วาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] สี.,อิ. นิจฺฉาเทยฺย ฉ.,เท. นิปฺโผเฏยฺย
[๓] ฉ.,เท., นิปฺโผเฏสฺสามิ อิ. นิจฺฉาเทสฺสามิ
[๔] ฉ.,เท. หิ

[๖๐] เอวํ วุตฺเต, ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ “น โข เม ตํ ภนฺเต รุจฺจติ, ยํ อุปาลิ คหฺปติ สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺย, สมโณ หิ ภนฺเต โคตโม มายาวี อาวฏฺฏนึ มายํ ชานาติ, ยาย อญฺญติตฺถิยานํ สาวเก อาวฏฺเฏตีติ. “อฏฺฐานํ โข เอตํ ตปสฺสิ อนวกาโส, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย; ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย. คจฺฉ ตฺวํ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ วาทํ อาโรเปหิ; อหํ วา [๑] คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺยํ, ทีฆตปสฺสี วา นิคณฺโฐ ตฺวํ วาติ. ทุติยมฺปิ โข ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ “น โข เม ตํ ภนฺเต รุจฺจติ, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺย, สมโณ หิ ภนฺเต โคตโม มายาวี อาวฏฺฏนึ มายํ ชานาติ, ยาย อญฺญติตฺถิยานํ สาวเก อาวฏฺเฏตีติ. “อฏฺฐานํ โข เอตํ ตปสฺสิ อนวกาโส, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย; ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย. คจฺฉ ตฺวํ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ วาทํ อาโรเปหิ อหํ วา [๑] คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺยํ, ทีฆตปสฺสี วา นิคณฺโฐ, ตฺวํ วาติ. ตติยมฺปิ โข ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ “น โข เม ตํ ภนฺเต รุจฺจติ, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. หิ

โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺย, สมโณ หิ ภนฺเต โคตโม มายาวี อาวฏฺฏนึ มายํ ชานาติ, ยาย อญฺญติตฺถิยานํ สาวเก อาวฏฺเฏตีติ. "อฏฺฐานเมตํ โข เอตํ ตปสฺสิ อนวกาโส, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย; ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย, คจฺฉ ตฺวํ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส อิมสฺมึ กถาวตฺถุสฺมึ วาทํ อาโรเปหิ, อหํ วา [๑] คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺยํ, ทีฆตปสฺสี วา นิคณฺโฐ, ตฺวํ วาติ.

"เอวํ ภนฺเตติ โข อุปาลิ คหปติ นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยน ปาวาริกมฺพวนํ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อุปาลิ คหปติ ภควนฺตเมตทโวจ "อาคมา นุ ขฺวิธ ภนฺเต ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐติ. "อาคมา ขฺวิธ คหปติ ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐติ. "อหุ ปน เต ภนฺเต ทีฆตปสฺสินา นิคณฺเฐน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ. "อหุ[๒] โข เม คหปติ ทีฆตปสฺสินา นิคณฺเฐน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ. "ยถากถํ ปน เต ภนฺเต อหุ ทีฆตปสฺสินา นิคณฺเฐน สทฺธึ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ.

อถ โข ภควา ยาวตโก อโหสิ ทีฆตปสฺสินา นิคณฺเฐน สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตํ สพฺพํ อุปาลิสฺส คหปติสฺส อาโรเจสีติ.[๓]

---

[๑] ฉ.,เท. หิ [๒] ฉ.,เท. อหุ โข ปน [๓] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

[๖๑] เอวํ วุตฺเต, อุปาลิ คหปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ "สาธุ สาธุ ภนฺเต ทีฆตปสฺสี,[๑] ยถา ตํ สุตวตา สาวเกน สมฺมเทว สตฺถุ สาสนํ อาชานนฺเตน, เอวเมว[๒] ทีฆตปสฺสินา นิคณฺเจน ภควโต พฺยากตํ, กิญฺหิ โสภติ ฉโว มโนทณฺโฑ อิมสฺส เอวํ โอพาริกสฺส กายทณฺฑสฺส อุปนิธาย, อถ โข กายทณฺโฑ ว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทณฺโฑ, โน ตถา มโนทณฺโฑติ. "สเจ โข ตฺวํ คหปติ สจฺเจ ปติฏฺฐาย มนฺเตยฺยาสิ, สิยา โน เอตฺถ กถาสลฺลาโปติ. "สจฺเจ อหํ ภนฺเต ปติฏฺฐาย มนฺเตสฺสามิ, โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโปติ.

[๖๒] "ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. อิธสฺส นิคณฺโฐ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน สีโตทกปฏิกฺขิตฺโต อุณฺโหทกปฏิเสวี, โส สีโตทกํ อลภมาโน กาลํ กเรยฺย, อิมสฺส ปน คหปติ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต กตฺถูปปตฺตี[๓] ปญฺญาเปตีติ. "อตฺถิ ภนฺเต มโนสตฺตา นาม เทวา ตตฺถ โส อุปฺปชฺชติ,[๔] ตํ กิสฺส เหตุ. อสุ หิ ภนฺเต มโนปฏิพทฺโธ กาลํ กโรตีติ. "คหปติ คหปติ[๕] มนสิกโรหิ, มนสิกริตฺวา โข ตฺวํ คหปติ พฺยากโรหิ, น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุริมํ, ภาสิตา โข ปน เต คหปติ เอสา วาจา 'สจฺเจ อหํ ภนฺเต ปติฏฺฐาย มนฺเตสฺสามิ, โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโปติ. "กิญฺจาปิ ภนฺเต ภควา เอวมาห,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตปสฺสี
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวเมวํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. กตฺถูปปตฺตึ
[๔] ฉ.,อิ. อุปปชฺชติ
[๕] ฉ.,เท. มนสิ กโรหิ คหปติ

อถ โข กายทณฺโฑ ว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทณฺโฑ, โน ตถา มโนทณฺโฑติ.

[๖๓] "ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. อิธสฺส นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต จาตุยามสංวรสංวุโต สพฺพวาริวาริโต สพฺพวาริยุตฺโต สพฺพวาริธุโต สพฺพวาริผุฏฺโจ,[๑] โส อภิกฺกมนฺโต ปฏิกฺกมนฺโต พหู ขุทฺทเก ปาเณ สงฺฆาฏํ อาปาเทติ, อิมสฺส ปน คหปติ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต กึ วิปากํ ปญฺญาเปตีติ. "อสญฺเจตนิกํ ภนฺเต นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต โน มหาสาวชฺชํ ปญฺญาเปตีติ. "สเจ ปน คหปติ เจเตตีติ. "มหาสาวชฺชํ ภนฺเต โหตีติ. "เจตนํ ปน คหปติ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต กิสฺมึ ปญฺญาเปตีติ. "มโนทณฺฑสฺมึ ปน ภนฺเตติ. "คหปติ มนสิกโรหิ, มนสิกริตฺวา โข คหปติ พฺยากโรหิ, น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุริมํ, ภาสิตา โข ปน เต คหปติ เอสา วาจา "สจฺเจ อหํ ภนฺเต ปติฏฺฐาย มนฺเตสฺสามิ, โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโปติ. "กิญฺจาปิ ภนฺเต ภควา เอวมาห, อถ โข กายทณฺโฑ ว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทณฺโฑ, โน ตถา มโนทณฺโฑติ.

[๖๔] "ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ, อยํ นาลนฺทา อิทฺธา เจว ผีตา จ พหุชนา อากิณฺณมนุสฺสาติ. "เอวํ ภนฺเต, อยํ นาลนฺทา อิทฺธา เจว ผีตา จ พหุชนา อากิณฺณมนุสฺสาติ. "ตํ กึ มญฺเญสิ คหปติ. อิธ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุกฺขิตฺตาสิโก,

---

[๑] ฉ.,เท. สพฺพวาริผุโฏ

โส เอวํ วเทยฺย "อหํ ยาวติกา อิมิสฺสา นาลนฺทาย ปาณา, เต เอเกน ขเณน เอเกน มุหุตฺเตน เอกมํสขลํ เอกมํสปุญฺชํ กริสฺสามีติ. "ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. ปโหติ นุ โข โส ปุริโส ยาวติกา อิมิสฺสา นาลนฺทาย ปาณา, เต เอเกน ขเณน เอเกน มุหุตฺเตน เอกมํสขลํ เอกมํสปุญฺชํ กาตุนฺติ. "ทสปิ ภนฺเต ปุริสา, วีสมฺปิ ภนฺเต ปุริสา, ตึสมฺปิ ภนฺเต ปุริสา, จตฺตาฬีสมฺปิ ภนฺเต ปุริสา, ปญฺญาสมฺปิ ภนฺเต ปุริสา นปฺปโหนฺติ, ยาวติกา อิมิสฺสา นาลนฺทาย ปาณา เต เอเกน ขเณน เอเกน มุหุตฺเตน เอกมํสขลํ เอกมํสปุญฺชํ กาตุํ, กิญฺหิ โสภติ เอโก ฉโว ปุริโสติ. "ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. อิธาคจฺเฉยฺย สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต, โส เอวํ วเทยฺย "อหํ อิมํ นาลนฺทํ เอเกน มโนปโทเสน ภสฺมํ กริสฺสามีติ. "ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. ปโหติ นุ โข โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต อิมํ นาลนฺทํ เอเกน มโนปโทเสน ภสฺมํ กาตุนฺติ. "ทสปิ ภนฺเต นาลนฺทา, วีสมฺปิ ภนฺเต นาลนฺทา, ตึสมฺปิ ภนฺเต นาลนฺทา, จตฺตาฬีสมฺปิ ภนฺเต นาลนฺทา, ปญฺญาสมฺปิ ภนฺเต นาลนฺทา, ปโหติ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต อิมํ[๑] นาลนฺทํ[๑] เอเกน มโนปโทเสน ภสฺมํ กาตุํ; กิญฺหิ โสภติ เอกา ฉวา นาลนฺทาติ. "คหปติ มนสิกโรหิ, มนสิกริตฺวา โข ตฺวํ คหปติ พฺยากโรหิ, น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุรมํ, ภาสิตา โข ปน เต คหปติ เอสา วาจา "สจฺเจ อหํ ภนฺเต ปติฏฺฐาย มนฺเตสฺสามิ,

---

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโปติ. "กิญฺจาปิ ภนฺเต ภควา เอวมาห, อถ โข กายทณฺโฑ ว มหาสาวชฺชตโร ปาปสฺส กมฺมสฺส กิริยาย ปาปสฺส กมฺมสฺส ปวตฺติยา, โน ตถา วจีทณฺโฑ, โน ตถา มโนทณฺโฑติ.

[๖๕] "ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. สุตนฺเต ทณฺฑกีรญฺญํ[๑] กาลิงฺคารญฺญํ เมชฺฌารญฺญํ[๒] มาตงฺคารญฺญํ อรญฺญํ อรญฺญภูตนฺติ.

"เอวํ ภนฺเต, สุตํ เม ทณฺฑกีรญฺญํ กาลิงฺคารญฺญํ เมชฺฌารญฺญํ มาตงฺคารญฺญํ อรญฺญํ อรญฺญภูตนฺติ. "ตํ กึ มญฺญสิ คหปติ. กินฺติ เต สุตํ, เกน ตํ ทณฺฑกีรญฺญํ กาลิงฺคารญฺญํ เมชฺฌารญฺญํ มาตงฺคารญฺญํ อรญฺญํ อรญฺญภูตนฺติ. "สุตํ เมตํ ภนฺเต อิสีนํ มโนปโทเสน ตํ ทณฺฑกีรญฺญํ กาลิงฺคารญฺญํ เมชฺฌารญฺญํ มาตงฺคารญฺญํ อรญฺญํ อรญฺญภูตนฺติ. "คหปติ มนสิกโรหิ, มนสิกริตฺวา โข ตฺวํ คหปติ พฺยากโรหิ, น โข เต สนฺธิยติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ, ปจฺฉิเมน วา ปุริมํ, ภาสิตา โข ปน เต คหปติ เอสา วาจา "สจฺเจ อหํ ภนฺเต ปติฏฺฐาย มนฺเตสฺสามิ, โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโปติ.

[๖๖] "ปุริเมนาหํ[๓] ภนฺเต โอปมฺเมน ภควโต อตฺตมโน อภิรทฺโธ อปิจาหํ อิมานิ ภควโต วิจิตฺตานิ ปญฺหาปฏิภาณานิ[๔] โสตุกาโม, เอวาหํ ภควนฺตํ ปจฺจนีกาตพฺพํ[๕] อวมญฺญิสฺสํ,[๖] อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, เสยฺยถาปิ ภนฺเต นิกฺกุชฺชิตํ วา

---

[๑] สี.,อิ. ทณฺฑการญฺญํ
[๒] ฉ.,เท. มชฺฌารญฺญํ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ปุริเมเนวาหํ
[๔] ฉ.,เท. ปญฺหปฏิภาณานิ
[๕] ฉ.,เท. ปจฺจนีกํ กาตพฺพํ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อมญฺญิสฺสํ

อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย "จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ;[๑] เอวเมว[๒] ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.[๓]

[๖๗] "อนุวิจฺจการํ โข คหปติ กโรหิ, อนุวิจฺจกาโร ตุมฺหาทิสานํ ญาตมนุสฺสานํ สาธุ โหตีติ. อิมินาปาหํ[๔] ภนฺเต ภควโต ภิยฺโยโส มตฺตาย อตฺตมโน อภิรทฺโธ, ยํ มํ ภควา เอวมาห 'อนุวิจฺจการํ โข คหปติ กโรหิ, อนุวิจฺจกาโร หิ[๕] ตุมฺหาทิสานํ ญาตมนุสฺสานํ สาธุ โหตีติ. มํ หิ ภนฺเต อญฺญติตฺถิยา สาวกํ ลภิตฺวา เกวลกปฺปํ นาลนฺทํ ปฏากํ ปริหเรยฺยุ "อุปาลิ อมฺหากํ คหปติ สาวกตฺตํ อุปคโตติ. อถ จ ปน มํ ภควา เอวมาห 'อนุวิจฺจการํ โข คหปติ กโรหิ, อนุวิจฺจกาโร หิ[๕] ตุมฺหาทิสานํ ญาตมนุสฺสานํ สาธุ โหตีติ. เอสาหํ ภนฺเต ทุติยมฺปิ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

[๖๘] "ทีฆรตฺตํ โข เต คหปติ นิคณฺฐานํ โอปานภูตํ กุลํ, เยน เตสํ[๖] อุปคตานํ ปิณฺฑปาตํ[๗] ทาตพฺพํ มญฺเญยฺยาสีติ.

---

[๑] อิ. ทกฺขินฺตีติ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวเมวํ
[๓] สี. สรณคตํ
[๔] สี.,อิ. อิมินาปหํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. หิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. เนสํ
[๗] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ปิณฺฑกํ

"อิมินาปาหํ ภนฺเต ภควโต ภิยฺโยโส มตฺตาย อตฺตมโน อภิรทฺโธ, ยํ มํ ภควา เอวมาห 'ทีฆรตฺตํ โข เต คหปติ นิคณฺฐานํ โอปานภูตํ กุลํ, เยน เตสํ อุปคตานํ ปิณฺฑปาตํ ทาตพฺพํ มญฺเญยฺยาสีติ. สุตํ เมตํ ภนฺเต 'สมโณ โคตโม เอวมาห 'มยฺหเมว ทานํ ทาตพฺพํ, นาญฺเญสํ ทานํ ทาตพฺพํ, มยฺหเมว สาวกานํ ทานํ ทาตพฺพํ, นาญฺเญสํ สาวกานํ ทานํ ทาตพฺพํ, มยฺหเมว ทินฺนํ มหปฺผลํ, นาญฺเญสํ ทินฺนํ มหปฺผลํ, มยฺหเมว สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺผลํ, นาญฺเญสํ สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ. อถ จ ปน มํ ภควา นิคณฺเจสุปิ ทาเน สมาทเปติ, อปิจ ภนฺเต มยเมตฺถ กาลํ ชานิสฺสาม, เอสาหํ ภนฺเต ตติยมฺปิ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกं มं ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

[๖๙] อถ โข ภควา อุปาลิสฺส คหปติสฺส อนุปุพฺพึกถึ[๑] กเถสิ, เสยฺยถีทํ. ทานกถं สีลกถं สคฺคกถं กามานं อาทีนวं โอการं สงฺกิเลสํ, เนกฺขมฺเม อานิสํสं ปกาเสสิ. ยทา ภควา อญฺญาสิ อุปาลึ คหปตึ กลฺลจิตฺตं มุทุจิตฺตं วินีวรณจิตฺตं อุทคฺคจิตฺตं ปสนฺนจิตฺตนฺ, อถ ยา พุทฺธานํ สามุกฺกํสิกา ธมฺมเทสนา, ตํ ปกาเสสิ ทุกฺขํ สมุทยํ นิโรธํ มคฺคนฺ. เสยฺยถาปิ นาม สุทฺธं วตฺถं อปคตกาฬกํ สมฺมเทว รชนํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย; เอวเมว[๒] อุปาลิสฺส คหปติสฺส ตสฺมึเยว อาสเน วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุ อุทปาทิ "ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ. อถ โข อุปาลิ คหปติ ทิฏฺฐธมฺโม ปตฺตธมฺโม วิทิตธมฺโม ปริโยคาฬฺห-ธมฺโม ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถึกโถ เวสารชฺชปฺปตฺโต อปรปจฺจโย

---

[๑] ฉ. อนุปุพฺพึ กถึ. [๒] อิ. เอวเมวึ

สตฺถุ สาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจ "หนฺท จทานิ มยํ ภนฺเต คจฺฉาม พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียาติ. "ยสฺสทานิ ตฺวํ คหปติ กาลํ มญฺญสีติ.

[๗๐] อถ โข อุปาลิ คหปติ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยน สกํ นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา โทวาริกํ อามนฺเตสิ "อชฺชตคฺเค สมฺม โทวาริก อาวรามิ ทฺวารํ นิคณฺฐานํ นิคณฺฐีนํ, อนาวฏํ ทฺวารํ ภควโต สาวกานํ[๑] ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ, สเจ โกจิ นิคณฺโฐ อาคจฺฉติ, ตเมนํ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ. 'ติฏฺฐ ภนฺเต มา ปาวิสิ, อชฺชตคฺเค อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต, อาวฏํ ทฺวารํ นิคณฺฐานํ นิคณฺฐีนํ, อนาวฏํ ทฺวารํ ภควโต สาวกานํ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ, สเจ เต ภนฺเต ปิณฺฑเกน อตฺโถ, เอตฺเถว ติฏฺฐ เอตฺเถว เต อาหริสฺสนฺตีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข โทวาริโก อุปาลิสฺส คหปติสฺส ปจฺจสฺโสสิ.

[๗๑] อสฺโสสิ โข ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ "อุปาลิ กิร คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโตติ. อถ โข ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ, เยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ "สุตํ เมตํ ภนฺเต, อุปาลิ กิร คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโตติ. "อฏฺฐานํ โข เอตํ ตปสฺสิ อนวกาโส, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย; ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺยาติ. ทุติยมฺปิ โข

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ นิคณฺจํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ “สุตํ เมตํ ภนฺเต, อุปาลิ กิร คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโตติ. “อฏฺฐานํ โข เอตํ ตปสฺสิ อนวกาโส, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย, ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺยาติ. ตติยมฺปิ โข ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ นิคณฺจํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ “สุตํ เมตํ ภนฺเต, อุปาลิ กิร คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโตติ. “อฏฺฐานํ โข เอตํ ตปสฺสิ อนวกาโส, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย, ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺยาติ. “หนฺทาหํ ภนฺเต คจฺฉามิ, ยาว ชานามิ, ยทิ วา อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต, ยทิ วา โนติ. “คจฺฉ ตฺวํ ตปสฺสิ ชานาหิ, ยทิ วา อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต, ยทิ วา โนติ.

[๗๒] อถ โข ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ, เยน อุปาลิสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อทฺทสา โข โทวาริโก ทีฆตปสฺสึ นิคณฺจํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน ทีฆตปสฺสึ นิคณฺจํ เอตทโวจ “ติฏฺฐ ภนฺเต มา ปาวิสิ, อชฺชตคฺเค อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต, อาวฏฺฐ ทฺวารํ นิคณฺฐานํ นิคณฺจีนํ, อนาวฏฺฐ ทฺวารํ ภควโต สาวกานํ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ, สเจ เต ภนฺเต ปิณฺฑเกน อตฺโถ, เอตฺเถว ติฏฺฐ เอตฺเถว เต อาหริสฺสนฺตีติ. “น เม อาวุโส ปิณฺฑเกน อตฺโถติ วตฺวา ตโต ปฏินิวตฺติตฺวา, เยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺจํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ “สจฺจเมว โข ภนฺเต

ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต, เอตํ โข เต อหํ ภนฺเต นาลตฺถํ 'น โข เม ตं[๑] ภนฺเต รุจฺจติ, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺย, สมโณ หิ ภนฺเต โคตโม มายาวี อาวฏฺฏนึ มายํ ชานาติ, ยาย อญฺญติตฺถิยานํ สาวเก อาวฏฺเฏตีติ. "อาวฏฺโฏ โข เต ภนฺเต อุปาลิ คหปติ สมเณน โคตเมน อาวฏฺฏนิยา มายายาติ. "อฏฺฐานํ โข เอตํ ทีฆตปสฺสิ[๒] อนวกาโส, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย, ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺยาติ. "ทุติยมฺปิ โข ทีฆตปสฺสี นิคณฺโฐ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ "สจฺจเมว โข ภนฺเต, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต, เอตํ โข เต อหํ ภนฺเต นาลตฺถํ 'น โข เม ภนฺเต รุจฺจติ, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปยฺย, สมโณ หิ ภนฺเต โคตโม มายาวี อาวฏฺฏนึ มายํ ชานาติ, ยาย อญฺญติตฺถิยานํ สาวเก อาวฏฺเฏตีติ. "อาวฏฺโฏ โข เต ภนฺเต อุปาลิ คหปติ สมเณน โคตเมน อาวฏฺฏนิยา มายายาติ. "อฏฺฐานํ โข เอตํ ตปสฺสิ อนวกาโส, ยํ อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย; ฐานญฺจ โข เอตํ วิชฺชติ, ยํ สมโณ โคตโม อุปาลิสฺส คหปติสฺส สาวกตฺตํ อุปคจฺเฉยฺย;[๓] [๔] หนฺท จาหํ ตปสฺสิ คจฺฉามิ, ยาว[๕] สามเมว ชานามิ, ยทิ วา อุปาลิ คหปติ, สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต, ยทิ วา โนติ.

---

[๑] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. ตปสฺสิ
[๓] ฉ. อุปคจฺเฉยฺยาติ [๔] ฉ.,เท.,อิ. ตติยมฺปิ โข ทีฆตปสฺสี ฯเปฯ อุปคจฺเฉยฺยาติ
[๕] ฉ. ยาว จาหํ

อถ โข นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธึ, เยน อุปาลิสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข โทวาริโก นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ "ติฏฺฐ ภนฺเต มา ปาวิสิ, อชฺชตคฺเค อุปาลิ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกตฺตํ อุปคโต, อาวฏฺโ ทฺวารํ นิคณฺฐานํ นิคณฺฐีนํ, อนาวฏฺโ ทฺวารํ ภควโต สาวกานํ. ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ, สเจ เต ภนฺเต ปิณฺฑเกน อตฺโถ, เอตฺเถว ติฏฺฐ, เอตฺเถว เต อาหริสฺสนฺตีติ. "เตนหิ สมฺม โทวาริก, เยน อุปาลิ คหปติ, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา อุปาลึ คหปตึ เอวํ วเทหิ 'นิคณฺโฐ [๑] นาฏปุตฺโต มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธึ พหิทฺวารโกฏฺฐเก จิโต, โส เต ทสฺสนกาโมติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข โทวาริโก นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน อุปาลิ คหปติ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อุปาลึ คหปตึ เอตทโวจ "นิคณฺโฐ ภนฺเต นาฏปุตฺโต มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธึ พหิทฺวารโกฏฺฐเก จิโต, โส เต ทสฺสนกาโมติ. "เตนหิ สมฺม โทวาริก มชฺฌิมาย ทฺวารสาลาย อาสนานิ ปญฺญาเปหีติ.[๒] "เอวํ ภนฺเตติ โข โทวาริโก อุปาลิสฺส คหปติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา มชฺฌิมาย ทฺวารสาลาย อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา, เยน อุปาลิ คหปติ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อุปาลึ คหปตึ เอตทโวจ "ปญฺญตฺตานิ โข ภนฺเต มชฺฌิมาย ทฺวารสาลาย อาสนานิ, ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญสีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ภนฺเต

[๒] ฉ. ปญฺญเปหีติ

[๗๓] อถ โข อุปาลิ คหปติ, เยน มชฺฌิมา ทฺวารสาลา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ยํ ตตฺถ อาสนํ อคฺคญฺจ เสฏฺฐญฺจ อุตฺตมญฺจ ปณีตญฺจ, ตตฺถ สามํ[๑] นิสีทิตฺวา โทวาริกํ อามนฺเตสิ "เตนหิ สมฺม โทวาริก, เยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอวํ วเทหิ 'อุปาลิ ภนฺเต คหปติ เอวมาห "ปวิส กิร ภนฺเต, สเจ อากงฺขสีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข โทวาริโก อุปาลิสฺส คหปติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ "อุปาลิ ภนฺเต คหปติ เอวมาห 'ปวิส กิร ภนฺเต, สเจ อากงฺขสีติ. อถ โข นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต มหติยา นิคณฺฐปริสาย สทฺธึ, เยน มชฺฌิมา ทฺวารสาลา, เตนุปสงฺกมิ.

อถ โข อุปาลิ คหปติ ยํ สุทฺทํ ปุพฺเพ ยโต ปสฺสติ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวาน ตโต ปจฺจุคฺคนฺตฺวา, ยํ ตตฺถ อาสนํ อคฺคญฺจ เสฏฺฐญฺจ อุตฺตมญฺจ ปณีตญฺจ, ตํ อุตฺตราสงฺเคน สมฺมชฺชิตฺวา[๒] ปริคฺคเหตฺวา นิสีทาเปติ. โสทานิ, ยํ ตตฺถ อาสนํ อคฺคญฺจ เสฏฺฐญฺจ อุตฺตมญฺจ ปณีตญฺจ, ตตฺถ สามํ นิสีทิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ "สํวิชฺชนฺติ โข ภนฺเต คหปติ[๓] อาสนานิ, สเจ อากงฺขสิ นิสีทาติ. เอวํ วุตฺเต, นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต อุปาลึ คหปตึ เอตทโวจ "อุมฺมตฺโตสิ ตฺวํ คหปติ, ทตฺโตสิ ตฺวํ คหปติ "คจฺฉามหํ ภนฺเต สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปสฺสามีติ คนฺตฺวาน มหตาสิ วาทสงฺฆาเฏน

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] สี.,อิ. ปมชฺชิตฺวา
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ปฏิมุกฺโก อาคโต, เสยฺยถาปิ คหปติ ปุริโส อณฺฑหารโก คนฺตฺวา อุพฺภเตหิ อณฺเฑหิ อาคจฺเฉยฺย, เสยฺยถา วา ปน คหปติ ปุริโส อกฺขิกหารโก คนฺตฺวา อุพฺภเตหิ อกฺขีหิ อาคจฺเฉยฺย, เอวเมว โข ตฺวํ คหปติ 'คจฺฉามหํ ภนฺเต สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปสฺสามีติ คนฺตฺวา มหตาสิ วาทสงฺฆาเฏน ปฏิมุกฺโก อาคโต, อาวฏฺโฏ[๑] โขสิ ตฺวํ คหปติ สมเณน โคตเมน อาวฏฺฏนิยา มายายาติ.

[๗๔] "ภูตปุพฺพํ ภนฺเต อาวฏฺฏนี มายา, กลฺยาณี ภนฺเต อาวฏฺฏนี มายา, ปิยา เม ภนฺเต ญาติสาโลหิตา อิมาย อาวฏฺฏนิยา อาวฏฺเฏยฺยุ, ปิยานมฺปิ เม อสฺส ญาติสาโลหิตานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย, สพฺเพ เจปิ ภนฺเต ขตฺติยา อิมาย อาวฏฺฏนิยา อาวฏฺเฏยฺยุ, สพฺเพสานมฺปิสฺส ขตฺติยานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย, สพฺเพ เจปิ ภนฺเต พฺราหฺมณา ฯเปฯ เวสฺสา ฯเปฯ สุทฺทา อิมาย อาวฏฺฏนิยา อาวฏฺเฏยฺยุ, สพฺเพสานมฺปิสฺส สุทฺทานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย, สเทวโก เจปิ ภนฺเต โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา อิมาย อาวฏฺฏนิยา อาวฏฺเฏยฺย,[๒] สเทวกสฺสปิสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สพฺรหฺมกสฺส สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.[๓] เตนหิ ภนฺเต อุปมํ เต กริสฺสามิ, อุปมายปิเธกจฺเจ วิญฺญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ ชานนฺติ.[๔]

---

[๑] ฉ.,เท. อาวฏฺโฏสิ โข
[๒] ฉ.,เท. อาวฏฺเฏยฺยุ
[๓] อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อาชานนฺติ

[๗๕] ภูตปุพฺพํ ภนฺเต อญฺญตรสฺส พฺราหฺมณสฺส ชิณฺณสฺส วุฑฺฒสฺส มหลฺลกสฺส ทหรา มาณวิกา ปชาปตี อโหสิ คพฺภินี อุปวิชญฺญา. อถ โข ภนฺเต สา มาณวิกา ตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ "คจฺฉ ตฺวํ พฺราหฺมณ, อาปณา มกฺกฏจฺฉาปกํ กีณิตฺวา อาเนหิ, โย เม กุมารกสฺส กีฬาปนโก ภวิสฺสตีติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต[๑] โส พฺราหฺมโณ ตํ มาณวิกํ เอตทโวจ "อาคเมหิ ตาว โภติ, ยาว วิชายสิ,[๒] สเจ ตฺวํ โภติ กุมารกํ วิชายิสฺสสิ, ตสฺสา เต อหํ อาปณา มกฺกฏจฺฉาปกํ กีณิตฺวา อานิสฺสามิ, โย เต กุมารกสฺส กีฬาปนโก ภวิสฺสติ, สเจ ปน ตฺวํ โภติ กุมาริกํ วิชายิสฺสสิ, ตสฺสา เต อหํ อาปณา มกฺกฏจฺฉาปิกํ กีณิตฺวา อานิสฺสามิ, ยา เต กุมาริกาย กีฬาปนิกา ภวิสฺสตีติ. ทุติยมฺปิ โข ภนฺเต สา มาณวิกา ตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ "คจฺฉ ตฺวํ พฺราหฺมณ, อาปณา มกฺกฏจฺฉาปกํ กีณิตฺวา อาเนหิ, โย เม กุมารกสฺส กีฬาปนโก ภวิสฺสตีติ. ทุติยมฺปิ โข ภนฺเต โส พฺราหฺมโณ ตํ มาณวิกํ เอตทโวจ "อาคเมหิ ตาว โภติ, ยาว วิชายสิ, สเจ ตฺวํ โภติ กุมารกํ วิชายิสฺสสิ, ตสฺสา เต อหํ อาปณา มกฺกฏจฺฉาปกํ กีณิตฺวา อานิสฺสามิ, โย เต กุมารกสฺส กีฬาปนโก ภวิสฺสติ; สเจ ปน ตฺวํ โภติ กุมาริกํ วิชายิสฺสสิ, ตสฺสา เต อหํ อาปณา มกฺกฏจฺฉาปิกํ กีณิตฺวา อานิสฺสามิ, ยา เต กุมาริกาย กีฬาปนิกา ภวิสฺสตีติ. ตติยมฺปิ โข ภนฺเต สา มาณวิกา ตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ "คจฺฉ ตฺวํ พฺราหฺมณ, อาปณา มกฺกฏจฺฉาปกํ กีณิตฺวา อาเนหิ, โย เม กุมารกสฺส

---

[๑] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ. วิชายติ

กีฬาปนโก ภวิสฺสตีติ. อถ โข ภนฺเต โส พฺราหฺมโณ ตสฺสา มาณวิกาย สารตฺโต ปฏิพทฺธจิตฺโต อาปณา มกฺกฏจฺฉาปกํ กีณิตฺวา อาเนตฺวา ตํ มาณวิกํ เอตทโวจ “อยํ เต โภติ มยา[๑] อาปณา มกฺกฏจฺฉาปโก กีณิตฺวา อานีโต, โย เต กุมารกสฺส กีฬาปนโก ภวิสฺสตีติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต สา มาณวิกา ตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ “คจฺฉ ตฺวํ พฺราหฺมณ, อิมํ มกฺกฏจฺฉาปกํ อาทาย, เยน รตฺตปาณิ รชกปุตฺโต, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา รตฺตปาณึ รชกปุตฺตํ เอวํ วเทหิ ‘อิจฺฉามหํ สมฺม รตฺตปาณิ อิมํ มกฺกฏจฺฉาปกํ ปีตาวเลปนํ นาม รงฺคชาตํ รชิตํ[๒] อาโกฏฺฏิตปจฺจาโกฏฺฏิตं[๓] อุภโตภาควิมฏฺฐนฺติ.

อถ โข ภนฺเต โส พฺราหฺมโณ ตสฺสา มาณวิกาย สารตฺโต ปฏิพทฺธจิตฺโต [๔] มกฺกฏจฺฉาปกํ อาทาย, เยน รตฺตปาณิ รชกปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา รตฺตปาณึ รชกปุตฺตํ เอตทโวจ “อิจฺฉามหํ สมฺม รตฺตปาณิ อิมํ มกฺกฏจฺฉาปกํ ปีตาวเลปนํ นาม รงฺคชาตํ รชิตํ อาโกฏฺฏิตปจฺจาโกฏฺฏิตं อุภโตภาควิมฏฺฐนฺติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต รตฺตปาณิ รชกปุตฺโต ตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ “อยํ โข เต ภนฺเต มกฺกฏจฺฉาปโก รงฺคกฺขโม หิ โข, โน อาโกฏฺฏนกฺขโม โน วิมชฺชนกฺขโมติ. เอวเมว โข ภนฺเต พาลานํ นิคณฺฐานํ วาโท รงฺคกฺขโม หิ โข พาลานํ, โน ปณฺฑิตานํ, โน อนุโยคกฺขโม, โน วิมชฺชนกฺขโม.

---

[๑] ฉ.,อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ. [๒] สี.,อิ. รญฺชิตํ
[๓] ฉ. อาโกฏิตปจฺจาโกฏิตํ [๔] ฉ.,เท.,อิ. ตํ

อถ โข ภนฺเต โส พฺราหฺมโณ อปเรน สมเยน นวํ ทุสฺสยุคํ อาทาย, เยน รตฺตปาณิ รชกปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา รตฺตปาณึ รชกปุตฺตํ เอตทโวจ “อิจฺฉามหํ สมฺม รตฺตปาณิ อิมํ นวํ ทุสฺสยุคํ ปีตาวเลปนํ นาม รงฺคชาตํ รชิตํ อาโกฏฺฏิตปจฺจาโกฏฺฏิตํ อุภโตภาควิมฏฺฐนฺติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต รตฺตปาณิ รชกปุตฺโต [๑] พฺราหฺมณํ เอตทโวจ “อิทํ โข เต ภนฺเต นวํ ทุสฺสยุคํ รงฺคกฺขมญฺเจว อาโกฏฺฏนกฺขมญฺจ วิมชฺชนกฺขมญฺจาติ. เอวเมว โข ภนฺเต ตสฺส ภควโต วาโท อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส รงฺคกฺขโม เจว ปณฺฑิตานํ โน พาลานํ อนุโยคกฺขโม จ วิมชฺชนกฺขโม จาติ.

สราชิกา โข ตํ[๒] คหปติ ปริสา เอวํ ชานาติ “อุปาลิ คหปติ นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส สาวโกติ. “กสฺส ตํ คหปติ สาวกํ ธาเรมาติ. เอวํ วุตฺเต, อุปาลิ คหปติ อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ เอตทโวจ “เตนหิ ภนฺเต สุโณหิ ยสฺสาหํ สาวโกติ;

[๗๖] ธีรสฺส วิคตโมหสฺส ปภินฺนขีลสฺส[๓] วิชิตวิชยสฺส
อนีฆสฺส สุสมจิตฺตสฺส พุทฺธสีลสฺส สาธุปญฺญสฺส
เวสมนฺตรสฺส[๔] วิมลสฺส ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิ.

อกถึกถิสฺส ตุสิตสฺส วนฺตโลกามิสสฺส มุทิตสฺส
กตสมณสฺส มนุชสฺส อนฺติมสรีรสฺส[๕] นรสฺส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตํ
[๒] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. ภินฺนขีลสฺส
[๔] ฉ.,เท. เวสฺสนฺตรสฺส
[๕] ฉ.,อิ. อนฺติมสารีรสฺส

อโนปมสฺส วิรชสฺส ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิ.

อสัยสฺส กุสลสฺส[๑] เวนยิกสฺส สารถิวรสฺส
อนุตฺตรสฺส รุจิรธมฺมสฺส นิกฺกงฺขสฺส ปภาสกรสฺส[๒]
มานจฺฉิทสฺส วีรสฺส ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิ.

นิสภสฺส อปฺปเมยฺยสฺส คมฺภีรสฺส โมนปตฺตสฺส
เขมงฺกรสฺส เวทสฺส[๓] ธมฺมฏฺฐสฺส สุสังวุตตฺตสฺส
สงฺคาติคสฺส มุตฺตสฺส ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิ.

นาคสฺส ปนฺตเสนสฺส ขีณสญฺโญชนสฺส มุตฺตสฺส
ปฏิมนฺตกสฺส โมนสฺส ปนฺนธชสฺส วีตราคสฺส
ทนฺตสฺส นิปฺปปญฺจสฺส ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิ.

อิสิสตฺตมสฺส อกุหสฺส เตวิชฺชสฺส พฺรหฺมปตฺตสฺส
นฺหาตกสฺส ปทกสฺส ปสฺสทฺธสฺส วิทิตเวทสฺส
ปุรินฺททสฺส สกฺกสฺส ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิ.

อริยสฺส ภาวิตตฺตสฺส ปตฺติปตฺตสฺส เวยฺยากรณสฺส
สติมโต วิปสฺสิสฺส อนภินตสฺส โน อปนตสฺส
อาเนชสฺส[๔] วสิปฺปตฺตสฺส ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิ.

สมฺมคฺคตสฺส[๕] ฌายิสฺส อนนุคตนฺตรสฺส สุทฺธสฺส
อสิตสฺส อปฺปภีตสฺส[๖] ปวิวิตฺตสฺส อคฺคปฺปตฺตสฺส
ติณฺณสฺส ตารยนฺตสฺส ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิ.

---

๑ สี. กลสฺส
๒ ฉ.,เท. ปภาสกสฺส
๓ สี. เทวสฺส
๔ ฉ.,เท. อเนชสฺส
๕ ฉ. สมฺคฺคตสฺส
๖ สี.,อิ. อปฺปหีนสฺส ฉ. หิตสฺส

สนฺตสฺส ภูริปญฺญสฺส มหาปญฺญสฺส วีตโลภสฺส
ตถาคตสฺส สุคตสฺส อปฺปฏิปุคฺคลสฺส อสมสฺส
วิสารทสฺส นิปุณสฺส ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมิ.

ตณฺหจฺฉิทสฺส พุทฺธสฺส วีตธูมสฺส อนุปลิตฺตสฺส
อาหุเนยฺยสฺส ยกฺขสฺส อุตฺตมปุคฺคลสฺส อตุลสฺส
มหโต ยสคฺคปฺปตฺตสฺส ภควโต ตสฺส สาวโกหมสฺมีติ.

[๗๗] "กทา สญฺญูพฺหา ปน เต คหปติ อิเม สมณสฺส โคตมสฺส วณฺณาติ. "เสยฺยถาปิ ภนฺเต นานาปุปฺผานํ มหาปุปฺผราสิ, ตเมนํ ทกฺโข มาลาการโก วา มาลาการนฺเตวาสี วา วิจิตฺตํ[๑] มาลํ คณฺเจยฺย; เอวเมว โข ภนฺเต โส ภควา อเนกวณฺโณ อเนกสตวณฺโณ, โก หิ ภนฺเต วณฺณารหสฺส วณฺณํ น กริสฺสตีติ.

อถ โข นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ภควโต สกฺการํ อสหมานสฺส ตตฺเถว อุณฺหํ โลหิตํ มุขโต อุคฺคญฺฉีติ.[๒]

ฉฏฺฐํ อุปาลิวาทสุตฺตํ[๓] นิฏฺฐิตํ.

๗. กุกฺกุโรวาทสุตฺตํ

[๗๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกลิเยสุ[๔] วิหรติ, หลิทฺทวสนํ นาม โกลิยานํ นิคโม. อถ โข ปุณฺโณ จ โกลิยปุตฺโต โควติโก[๕] อเจโล จ เสนิโย กุกฺกุรวติโก, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ;

---

[๑] อิ. วิจิตฺรํ
[๒] ฉ. อุคฺคจฺฉีติ
[๓] ฉ. อุปาลิสุตฺตํ
[๔] อิ. โกฬิเยสุ
[๕] สฺยา. โควตฺติโก, เอวมุปริปิ.

อุปสงฺกมิตฺวา ปุณฺโณ โกลิยปุตฺโต โควติโก ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. อเจโล ปน เสนิโย กุกฺกุรวติโก ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ. สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา กุกฺกุโร ว ปลิกุชฺชิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ปุณฺโณ โกลิยปุตฺโต โควติโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อยํ ภนฺเต อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ทุกฺกรการโก ฉมายํ[๑] นิกฺขิตฺตํ โภชนํ[๒] ภุญฺชติ, ตสฺส ตํ กุกฺกุรวตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํ, ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโยติ.

"อลํ ปุณฺณ, ติฏฺฐเตตํ, มา มํ เอตํ ปุจฺฉีติ. ทุติยมฺปิ โข ปุณฺโณ โกลิยปุตฺโต โควติโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อยํ ภนฺเต อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ทุกฺกรการโก ฉมายํ นิกฺขิตฺตํ โภชนํ ภุญฺชติ, ตสฺส ตํ กุกฺกุรวตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํ, ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโยติ. "อลํ ปุณฺณ, ติฏฺฐเตตํ, มา มํ เอตํ ปุจฺฉีติ. ตติยมฺปิ โข ปุณฺโณ โกลิยปุตฺโต โควติโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อยํ ภนฺเต อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ทุกฺกรการโก ฉมายํ นิกฺขิตฺตํ โภชนํ ภุญฺชติ. ตสฺส ตํ กุกฺกุรวตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํ, ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโยติ.

[๗๙] "อทฺธา โข เต อหํ ปุณฺณ น ลภามิ 'อลํ ปุณฺณ, ติฏฺฐเตตํ, มา มํ เอตํ ปุจฺฉีติ. อปิจ เต[๓] อหํ พฺยากริสฺสามิ, อิธ ปุณฺณ เอกจฺโจ กุกฺกุรวตํ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, กุกฺกุรสีลํ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, กุกฺกุรจิตฺตํ ภาเวติ

---

[๑] ฉ.,เท. ฉมานิกฺขิตฺตํ
[๒] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ. ตยาหํ

ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, กุกฺกุรากปฺปี ภาเวติ ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, โส กุกฺกุรวตฺตํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, กุกฺกุรสีลํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, กุกฺกุรจิตฺตํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, กุกฺกุรากปฺปี ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา กุกฺกุรานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ, สเจ โข ปนสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ โหติ 'อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วาติ. สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส[๑] โข อหํ ปุณฺณ ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ วทามิ, นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา. อิติ โข ปุณฺณ สมฺปชฺชมานํ กุกฺกุรวตฺตํ กุกฺกุรานํ สหพฺยตํ อุปเนติ; วิปชฺชมานํ นิรยนฺติ. เอวํ วุตฺเต, อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ปโรทิ, อสฺสูนิ ปวตฺเตสิ.

อถ โข ภควา ปุณฺณํ โกลิยปุตฺตํ โควติกํ เอตทโวจ "เอตํ โข เต อหํ ปุณฺณ นาลตฺถํ 'อลํ ปุณฺณ, ติฏฺฐเตตํ, มา มํ เอตํ ปุจฺฉีติ. "นาหํ ภนฺเต เอตํ โรทามิ, ยํ มํ ภควา เอวมาห; อปิจ เม อิทํ ภนฺเต กุกฺกุรวตฺตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํ. อยํ ภนฺเต ปุณฺโณ โกลิยปุตฺโต โควติโก, ตสฺส ตํ โควตฺตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํ, ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโยติ. "อลํ เสนิย, ติฏฺฐเตตํ, มา มํ เอตํ ปุจฺฉีติ. ทุติยมฺปิ โข อเจโล เสนิโย ฯเปฯ ตติยมฺปิ โข อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อยํ ภนฺเต ปุณฺโณ โกลิยปุตฺโต โควติโก, ตสฺส ตํ โควตฺตํ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํ, ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโยติ.

---

[๑] สี. มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส

[๘๐] “อทฺธา โข เต อหํ เสนิย น ลภามิ ‘อลํ เสนิย, ติฏฺฐเตตํ, มา มํ เอตํ ปุจฺฉีติ, อปิจ เต อหํ พฺยากริสฺสามิ. อิธ เสนิย เอกจฺโจ โควตฺ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, โคสีลํ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, โคจิตฺตํ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, ควากปฺปึ ภาเวติ ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ. โส โควตฺ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, โคสีลํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, โคจิตฺตํ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ, ควากปฺปึ ภาเวตฺวา ปริปุณฺณํ อพฺโพกิณฺณํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา คุนฺนํ สหพฺยตํ อุปปชฺชติ. สเจ โข ปนสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ โหติ ‘อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วาติ. สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ. มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส โข อหํ เสนิย ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ วทามิ, นิรยํ วา ติรจฺฉานโยนึ วา. อิติ โข เสนิย สมฺปชฺชมานํ โควตฺ คุนฺนํ สหพฺยตํ อุปเนติ วิปชฺชมานํ นิรยนฺติ. เอวํ วุตฺเต, ปุณฺโณ โกลิยปุตฺโต โควติโก ปโรทิ, อสฺสูนิ ปวตฺเตสิ.

อถ โข ภควา อเจลํ เสนิยํ กุกฺกุรวติกํ เอตทโวจ “เอตํ โข เต อหํ เสนิย นาลตฺถํ, อลํ เสนิย, ติฏฺฐเตตํ, มา มํ เอตํ ปุจฺฉีติ. “นาหํ ภนฺเต เอตํ โรทามิ, ยํ มํ ภควา เอวมาห, อปิจ เม อิทํ ภนฺเต โควตฺ ทีฆรตฺตํ สมตฺตํ สมาทินฺนํ, เอวํ ปสนฺโน อหํ ภนฺเต ภควติ, ปโหติ ภควา ตถา ธมฺมํ เทเสตุ, ยถา อหญฺเจวิมํ โควตฺ ปชเหยฺยํ, อยญฺจ[๑] อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ตํ กุกฺกุรวตฺ ปชเหยฺยาติ. “เตนหิ ปุณฺณ สุณาหิ

---

[๑] สี.,ฉ. อยํ เจว

สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. “เอวํ ภนฺเตติ โข ปุณฺโณ โกลิยปุตฺโต โควติโก ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

[๘๑] “จตฺตารีมานิ ปุณฺณ กมฺมานิ มยา สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวทิตานิ. กตมานิ จตฺตาริ. อตฺถิ ปุณฺณ กมฺมํ กณฺหํ กณฺหวิปากํ, อตฺถิ ปุณฺณ กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํ, อตฺถิ ปุณฺณ กมฺมํ กณฺหสุกฺกํ กณฺหสุกฺกวิปากํ, อตฺถิ ปุณฺณ กมฺมํ อกณฺหํ อสุกฺกํ อกณฺหอสุกฺกวิปากํ [๑] กมฺมกฺขยาย สංวตฺตตีติ.[๒]

“กตมญฺจ ปุณฺณ กมฺมํ กณฺหํ กณฺหวิปากํ. อิธ ปุณฺณ เอกจฺโจ สพฺยาปชฺฌ[๓] กายสงฺขารं อภิสงฺขโรติ. สพฺยาปชฺฌं วจีสงฺขารं อภิสงฺขโรติ, สพฺยาปชฺฌं มโนสงฺขารं อภิสงฺขโรติ, โส สพฺยาปชฺฌं กายสงฺขารं อภิสงฺขริตฺวา สพฺยาปชฺฌं วจีสงฺขารं อภิสงฺขริตฺวา สพฺยาปชฺฌं มโนสงฺขารं อภิสงฺขริตฺวา สพฺยาปชฺฌं โลกํ อุปปชฺชติ. ตเมนํ สพฺยาปชฺฌं โลกํ อุปปนฺนํ สมานํ สพฺยาปชฺฌา ผสฺสา ผุสนฺติ, โส สพฺยาปชฺเฌหิ ผสฺเสหิ ผุฏฺโฐ สมาโน สพฺยาปชฺฌं เวทนํ เวเทติ เอกนฺตทุกฺขํ, เสยฺยถาปิ สตฺตา เนรยิกาติ.[๔] “อิติ โข ปุณฺณ ภูตา ภูตสฺส อุปปตฺติ โหติ, ยํ กโรติ, เตน อุปปชฺชติ, อุปปนฺนเมตं[๕] ผสฺสา ผุสนฺติ. เอวมฺปาหํ ปุณฺณ ‘กมฺมทายาทา สตฺตาติ วทามิ. อิทํ วุจฺจติ ปุณฺณ กมฺมํ กณฺหํ กณฺหวิปากํ.

กตมญฺจ ปุณฺณ กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํ. อิธ ปุณฺณ เอกจฺโจ อพฺยาปชฺฌ[๖] กายสงฺขารं อภิสงฺขโรติ, อพฺยาปชฺฌं

---

[๑] สี.,อิ. กมฺมํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ. สพฺยาพชฺฌ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อุปปนฺนเมนํ, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ. อพฺยาพชฺฌ

วจีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, อพฺยาปชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, โส อพฺยาปชฺฌํ กายสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา อพฺยาปชฺฌํ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา อพฺยาปชฺฌํ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา อพฺยาปชฺฌํ โลกํ อุปปชฺชติ. ตเมนํ อพฺยาปชฺฌํ โลกํ อุปปนฺนํ สมานํ อพฺยาปชฺฌา ผสฺสา ผุสนฺติ, โส อพฺยาปชฺเฌหิ ผสฺเสหิ ผุฏฺโฐ สมาโน อพฺยาปชฺฌํ เวทนํ เวเทติ เอกนฺตสุขํ, เสยฺยถาปิ เทวา สุภกิณฺหา. อิติ โข ปุณฺณ ภูตา ภูตสฺส อุปปตฺติ โหติ, ยํ กโรติ, เตน อุปปชฺชติ, อุปปนฺนเมตํ ผสฺสา ผุสนฺติ. เอวมฺปาหํ ปุณฺณ ‘กมฺมทายาทา สตฺตาติ วทามิ. อิทํ วุจฺจติ [๑] กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํ.

กตมญฺจ ปุณฺณ กมฺมํ กณฺหสุกฺกํ กณฺหสุกฺกวิปากํ. อิธ ปุณฺณ เอกจฺโจ สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ. โส สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ กายสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ วจีสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ โลกํ อุปปชฺชติ. ตเมนํ สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ โลกํ อุปปนฺนํ สมานํ สพฺยาปชฺฌาปิ อพฺยาปชฺฌาปิ ผสฺสา ผุสนฺติ, โส สพฺยาปชฺเฌหิปิ อพฺยาปชฺเฌหิปิ ผสฺเสหิ ผุฏฺโฐ สมาโน สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ เวทนํ เวเทติ โวกิณฺณํ สุขทุกฺขํ,[๒] เสยฺยถาปิ

---

[๑] ฉ. ปุณฺณ

[๒] ฉ.,มหา. โวกิณฺณสุขทุกฺขํ

มนุสฺสา เอกจฺเจ จ เทวา เอกจฺเจ จ วินิปาติกา. อิติ โข ปุณฺณ ภูตา ภูตสฺส อุปปตฺติ โหติ, ยํ กโรติ, เตน อุปปชฺชติ, อุปปนฺนเมตํ ผสฺสา ผุสนฺติ, เอวมฺปาหํ ปุณฺณ "กมฺมทายาทา สตฺตาติ วทามิ. อิทํ วุจฺจติ ปุณฺณ กมฺมํ กณฺหสุกฺกํ กณฺหสุกฺกวิปากํ.

กตมญฺจ ปุณฺณ กมฺมํ อกณฺหํ อสุกฺกํ อกณฺหอสุกฺกวิปากํ [๑] กมฺมกฺขยาย สංวตฺตติ. ตตฺร ปุณฺณ ยมิทํ กมฺมํ กณฺหํ กณฺหวิปากํ ตสฺส ปหานาย ยา เจตนา, ยมิทं[๒] กมฺมํ สุกฺกํ สุกฺกวิปากํ ตสฺส ปหานาย ยา เจตนา, ยมิทํ กมฺมํ กณฺหสุกฺกํ กณฺหสุกฺกวิปากํ ตสฺส ปหานาย ยา เจตนา. อิทํ วุจฺจติ ปุณฺณ กมฺมํ อกณฺหํ อสุกฺกํ อกณฺหอสุกฺกวิปากํ กมฺมกฺขยาย สංวตฺตติ.[๓] อิมานิ โข ปุณฺณ จตฺตาริ กมฺมานิ มยา สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวทิตานีติ.

[๘๒] เอวं วุตฺเต, ปุณฺโณ โกลิยปุตฺโต โควติโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, เสยฺยถาปิ ภนฺเต นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคं อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตं ธาเรยฺย, 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ, เอวเมว โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหं ภนฺเต ภควนฺตं สรณं คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกं มं ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตं สรณงฺคตนฺติ.

---

[๑] สี.,อิ. กมฺมํ
[๒] สี.,อิ. ยมฺปิทำ
[๓] ฉ. สංวตฺตตีติ

อเจโล[๑] เสนิโย กุกฺกุรวติโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, เสยฺยถาปิ ภนฺเต นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ, เอวเมว โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, ลเภยฺยาหํ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปทนฺติ. "โย โข เสนิย อญฺญติตฺถิย-ปุพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ อุปสมฺปทำ, โส จตฺตาโร มาเส ปริวสติ จตุนฺนำ มาสานำ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย. อปิจ เมตฺถ ปุคฺคลเวมตฺตตา วิทิตาติ.

"สเจ โข[๒] ภนฺเต อญฺญติตฺถิยปุพฺพา อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขนฺตา ปพฺพชฺชํ, อากงฺขนฺตา อุปสมฺปทำ, [๓] จตฺตาโร มาเส ปริวสนฺติ, จตุนฺนำ มาสานำ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ, อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย; อหำ จตฺตาริ วสฺสานิ ปริวสิสฺสามิ, จตุนฺนำ [๔] วสฺสานำ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ,[๕] อุปสมฺปาเทนฺติ[๖] ภิกฺขุภาวายาติ.

อลตฺถ โข อเจโล เสนิโย กุกฺกุรวติโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชำ อลตฺถ อุปสมฺปทำ. อจิรูปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา เสนิโย เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อเจโล ปน
[๒] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. เต
[๔] อิ. มำ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปพฺพาเชนฺตุ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อุปสมฺปาเทนฺตุ

นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเเ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, "ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร จ[๑] โข ปนายสฺมา เสนิโย อรหตํ อโหสีติ.

สตฺตมํ กุกฺกุโรวาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๘. อภยราชกุมารสุตฺตํ

[๘๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวพฺภเน กลนฺทกนิวาเป. อถ โข อภโย ราชกุมาโร, เยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อภยํ ราชกุมารํ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต เอตทโวจ "เอหิ ตฺวํ ราชกุมาร สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปหิ, เอวํ เต กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉิสฺสติ[๒] 'อภเยน ราชกุมาเรน สมณสฺส โคตมสฺส เอวํ มหิทฺธิกสฺส เอวํ มหานุภาวสฺส วาโท อาโรปิโตติ. "ยถากถํ ปนาหํ ภนฺเต สมณสฺส โคตมสฺส เอวํ มหิทฺธิกสฺส เอวํ มหานุภาวสฺส วาทํ อาโรเปสฺสามีติ. "เอหิ ตฺวํ ราชกุมาร, เยน สมโณ โคตโม, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ เอวํ วเทหิ 'ภาเสยฺย นุ โข ภนฺเต ตถาคโต ตํ วาจํ, ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปาติ. สเจ ปน[๓] เต สมโณ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. อพฺภุคฺคญฺฉีติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.

โคตโม เอวํ ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากโรติ 'ภาเสยฺย ราชกุมาร ตถาคโต ตํ วาจํ, ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปาติ. ตเมนํ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ อถ กิญฺจรหิ เต ภนฺเต ปุถุชฺชเนน นานากรณํ. ปุถุชฺชโนปิ หิ ตํ วาจํ ภาเสยฺย, ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปาติ. สเจ ปน เต สมโณ โคตโม เอวํ ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากโรติ, "น ราชกุมาร ตถาคโต ตํ วาจํ ภาเสยฺย, ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปาติ, ตเมนํ ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสิ 'อถ กิญฺจรหิ เต ภนฺเต เทวทตฺโต พฺยากโต 'อาปายิโก เทวทตฺโต, เนรยิโก เทวทตฺโต, กปฺปฏฺโฐ เทวทตฺโต, อเตกิจฺโฉ เทวทตฺโตติ, ตาย จ ปน เต วาจาย เทวทตฺโต กุปิโต อโหสิ อนตฺตมโนติ. อิมํ โข เต ราชกุมาร สมโณ โคตโม อุภโตโกฏิกํ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน เนว สกฺขิติ[๑] อุคฺคิลิตุํ, เนว[๒] สกฺขิติ โอคิลิตุํ. เสยฺยถาปิ นาม ปุริสสฺส อโยสิงฺฆาฏกํ กณฺเจ วิลคฺคํ, โส เนว สกฺกุเณยฺย อุคฺคิลิตุํ, เนว[๒] สกฺกุเณยฺย โอคิลิตุํ; เอวเมว โข เต ราชกุมาร สมโณ โคตโม อิมํ อุภโตโกฏิกํ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน เนว สกฺขิติ อุคฺคิลิตุํ, เนว สกฺขิติ โอคิลิตุนฺติ.

"เอวํ ภนฺเตติ โข อภโย ราชกุมาโร นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา; ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

---

[๑] อิ. สกฺขีติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ. น

[๘๔] เอกมนฺตํ นิสินฺนสฺส โข อภยสฺส ราชกุมารสฺส สุริยํ โอโลเกตฺวา เอตทโหสิ "อกาโล โข อชฺช ภควโต วาทํ อาโรเปตุํ, เสฺวทานาหํ สเก นิเวสเน ภควโต วาทํ อาโรเปสฺสามีติ, ภควนฺตํ เอตทโวจ "อธิวาเสตุ เม ภนฺเต ภควา สฺวาตนาย อตฺตจตุตฺโถ ภตฺตนฺติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน. อถ โข อภโย ราชกุมาโร ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ. อถ โข ภควา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน อภยสฺส ราชกุมารสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข อภโย ราชกุมาโร ภควนฺตํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ. อถ โข อภโย ราชกุมาโร ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

[๘๕] เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อภโย ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ "ภาเสยฺย นุ โข ภนฺเต ตถาคโต ตํ วาจํ ยา สา วาจา ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปาติ. "น เขฺวตฺถ[๑] ราชกุมาร เอกํเสนาติ.

"เอตฺถ ภนฺเต อนสฺสุํ นิคณฺฐาติ.

"กึ ปน ตฺวํ ราชกุมาร เอวํ วเทสีติ.[๒] "เอตฺถ ภนฺเต อนสฺสุํ นิคณฺฐาติ.

---

[๑] อิ. น โขตฺถ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

"อิธาหํ ภนฺเต เยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ;[๑] อุปสงฺกมิตฺวา นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึ, เอกมนฺตं นิสินฺนं โข มं ภนฺเต นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต เอตทโวจ "เอหิ ตฺวं ราชกุมาร สมณสฺส โคตมสฺส วาทं อาโรเปหิ, เอวं เต กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉิสฺสติ[๒] 'อภเยน ราชกุมาเรน สมณสฺส โคตมสฺส เอวं มหิทฺธิกสฺส เอวं มหานุภาวสฺส วาโท อาโรปิโตติ. เอวं วุตฺเต, อหं ภนฺเต นิคณฺฐं นาฏปุตฺตं เอตทโวจं 'ยถากถं ปนาหं ภนฺเต สมณสฺส โคตมสฺส เอวं มหิทฺธิกสฺส เอวं มหานุภาวสฺส วาทं อาโรเปสฺสามีติ. 'เอหิ ตฺวं ราชกุมาร, เยน สมโณ โคตโม เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณं โคตมं เอวं วเทหิ 'ภาเสยฺย นุ โข ภนฺเต ตถาคโต ตं วาจं, ยา สา วาจา ปเรสं อปฺปิยา อมนาปาติ. สเจ เต สมโณ โคตโม เอวं ปุฏฺโฐ สมาโน[๓] เอวं พฺยากโรติ 'ภาเสยฺย ราชกุมาร ตถาคโต ตं วาจं, ยา สา วาจา ปเรสं อปฺปิยา อมนาปาติ, ตเมนं ตฺวं เอวं วเทยฺยาสิ 'อถ กิญฺจรหิ เต ภนฺเต ปุถุชฺชเนน นานากรณं. ปุถุชฺชโนปิ หิ ตं วาจं ภาเสยฺย, ยา สา วาจา ปเรสं อปฺปิยา อมนาปาติ. สเจ ปน เต สมโณ โคตโม เอวं ปุฏฺโฐ เอวं พฺยากโรติ 'น ราชกุมาร ตถาคโต ตं วาจं ภาเสยฺย, ยา สา วาจา ปเรสं อปฺปิยา อมนาปาติ, ตเมนं ตฺวं เอวं วเทยฺยาสิ 'อถ กิญฺจรหิ เต ภนฺเต เทวทตฺโต พฺยากโต 'อาปายิโก เทวทตฺโต, เนรยิโก เทวทตฺโต, กปฺปฏฺโฐ เทวทตฺโต, อเตกิจฺโฉ เทวทตฺโตติ, ตาย จ ปน เต วาจาย เทวทตฺโต กุปิโต อโหสิ

---

[๑] ฉ. เตนุปสงฺกมิ [๒] อิ. อพฺภุคฺคญฺฉีติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.

อนตฺตมโนติ. อิมํ โข เต ราชกุมาร สมโณ โคตโม อุภโตโกฏิกํ ปญฺหํ ปุฏฺโจ สมาโน เนว สกฺขิติ อุคฺคิลิตุํ, เนว สกฺขิติ โอคิลิตุํ. เสยฺยถาปิ นาม ปุริสสฺส อโยสิงฺฆาฏกํ กณฺเจ วิลคฺคํ, โส เนว สกฺกุเณยฺย อุคฺคิลิตุํ, เนว สกฺกุเณยฺย โอคิลิตุํ; เอวเมว โข เต ราชกุมาร สมโณ โคตโม อิมํ อุภโตโกฏิกํ ปญฺหํ ปุฏฺโจ สมาโน เนว สกฺขิติ อุคฺคิลิตุํ, เนว สกฺขิติ โอคิลิตุนฺติ.

[๘๖] เตน โข ปน สมเยน ทหโร มนฺโท อุตฺตานเสยฺยโก อภยสฺส ราชกุมารสฺส องฺเก นิสินฺโน โหติ. อถ โข ภควา อภยํ ราชกุมารํ เอตทโวจ "ตํ กึ มญฺญสิ ราชกุมาร. สจายํ กุมาโร ตุยฺหํ วา ปมาทมนฺวาย ญาติยา วา ปมาทมนฺวาย กญฺจิ วา กจลํ วา มุเข อาหเรยฺย, กินฺติ ตํ[๑] กเรยฺยาสีติ.

"อาหเรยฺยสฺสาหํ ภนฺเต, สจาหํ[๒] ภนฺเต น สกฺกุเณยฺยํ อาทิเกเนว อาหริตุํ[๓] วาเมน หตฺเถน สีสํ ปริคฺคเหตฺวา ทกฺขิเณน หตฺเถน วงฺกงฺคุลึ กตฺวา[๔] สโลหิตมฺปิ อาหเรยฺยํ, ตํ กิสฺส เหตุ. อตฺถิ หิ[๕] เม ภนฺเต กุมาเร อนุกมฺปาติ. "เอวเมว โข ราชกุมาร ยํ ตถาคโต วาจํ ชานาติ อภูตํ อตจฺฉํ อนตฺถสญฺหิตํ, สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา น ตํ ตถาคโต วาจํ ภาสติ. ยมฺปิ ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภูตํ ตจฺฉํ อนตฺถสญฺหิตํ, สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา, ตมฺปิ ตถาคโต วาจํ น ภาสติ; ยญฺจ โข ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภูตํ ตจฺฉํ อตฺถสญฺหิตํ, สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา, ตตฺร กาลญฺญู ตถาคโต โหติ ตสฺสา วาจาย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นุ
[๒] ฉ. สเจ ภนฺเต
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อาหตฺตุํ
[๔] ฉ. กริตฺวา
[๕] ฉ.,เท.,อิ. หิสทฺโท น ทิสฺสติ.

เวยฺยากรณาย; ยํ ตถาคโต วาจํ ชานาติ อภูตํ อตจฺฉํ อนตฺถสญฺหิตํ, สา จ ปเรสํ ปิยา มนาปา, ตं[๑] ตถาคโต วาจํ น ภาสติ, ยมฺปิ ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภูตํ ตจฺฉํ อนตฺถสญฺหิตํ, สา จ ปเรสํ ปิยา มนาปา, ตมฺปิ ตถาคโต วาจํ น ภาสติ; ยญฺจ โข[๒] ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภูตํ ตจฺฉํ อตฺถสญฺหิตํ, สา จ ปเรสํ ปิยา มนาปา ตตฺร กาลญฺญู ตถาคโต โหติ ตสฺสา วาจาย พฺยากรณาย.[๓] ตํ กิสฺส เหตุ. อตฺถิ หิ[๔] ราชกุมาร ตถาคตสฺส สตฺเตสุ อนุกมฺปาติ.

[๘๗] "เย เม ภนฺเต ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ สมณปณฺฑิตาปิ ปญฺหํ อภิสงฺขริตฺวา ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉนฺติ, ปุพฺเพว นุ โข เอตํ ภนฺเต ภควโต เจตโส ปริวิตกฺกิตํ โหติ 'เย มं อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ ปุจฺฉิสฺสนฺติ, เตสาหํ เอวं ปุฏฺโจ เอวं พฺยากริสฺสามีติ, อุทาหุ ฐานโสเวตํ ตถาคตํ ปฏิภาตีติ. "เตนหิ ราชกุมาร ตญฺเญวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย, ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิ, ตं กึ มญฺญสิ ราชกุมาร. กุสโล ตฺวं รถสฺส องฺคปจฺจงฺคานนฺติ.

"เอวं ภนฺเต กุสโล อหํ รถสฺส องฺคปจฺจงฺคานนฺติ. "ตं กึ มญฺญสิ ราชกุมาร. เย ตं อุปสงฺกมิตฺวา เอวं ปุจฺเฉยฺยุ 'กินฺนามิทं รถสฺส องฺคปจฺจงฺคนฺติ; ปุพฺเพว นุ โข เต เอตं เจตโส ปริวิตกฺกิตํ อสฺส 'เย มं อุปสงฺกมิตฺวา เอวं ปุจฺฉิสฺสนฺติ, เตสาหํ เอวं[๕] ปุฏฺโจ[๕] เอวं พฺยากริสฺสามีติ อุทาหุ ฐานโสเวตं ตं[๖]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. น ตं
[๒] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เวยฺยากรณาย
[๔] ฉ.,เท.,อิ. หิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕-๕] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๖] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ปฏิภาเสยฺยาติ. อหํ หิ ภนฺเต รถิโก สญฺญาโต กุสโล รถสฺส องฺคปจฺจงฺคานํ, สพฺพานิ เม รถสฺส องฺคปจฺจงฺคานิ สุวิทิตานิ, ฐานโสเวตํ มํ ปฏิภาเสยฺยาติ. "เอวเมว โข ราชกุมาร เย เต ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ สมณปณฺฑิตาปิ ปญฺหํ อภิสงฺขริตฺวา ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสนฺติ.[๑] ฐานโสเวตํ ตถาคตํ ปฏิภาติ. ตํ กิสฺส เหตุ. สา หิ ราชกุมาร ตถาคตสฺส ธมฺมธาตุ สุปฏิวิทฺธา, ยสฺสา ธมฺมธาตุยา สุปฏิวิทฺธตฺตา ฐานโสเวตํ ตถาคตํ ปฏิภาตีติ.

เอวํ วุตฺเต, อภโย ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, เสยฺยถาปิ ภนฺเต นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ;[๒] เอวเมว ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

อฏฺฐมํ อภยราชกุมารสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๙. พหุเวทนิยสุตฺตํ

[๘๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ, เยนายสฺมา อุทายี, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อุทายึ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปุจฺฉนฺติ [๒] อิ. ทกฺขินฺตีติ

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส[๑] ปญฺจกงฺโค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ “กติ นุ โข ภนฺเต อุทายิ เวทนา วุตฺตา ภควตาติ.

“ติสฺโส โข ถปติ เวทนา วุตฺตา ภควตา; สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา. อิมา โข ถปติ ติสฺโส เวทนา วุตฺตา ภควตาติ. [๒] “น โข ภนฺเต อุทายิ ติสฺโส เวทนา วุตฺตา ภควตา เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา; สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, ยายํ ภนฺเต อทุกฺขมสุขา เวทนา, สนฺตสฺมึ เอสา ปณีเต สุเข วุตฺตา ภควตาติ. ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อุทายี ปญฺจกงฺคํ ถปตึ เอตทโวจ “น โข ถปติ เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา; ติสฺโส เวทนา วุตฺตา ภควตา; สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา, อิมา โข ถปติ ติสฺโส เวทนา วุตฺตา ภควตาติ. ทุติยมฺปิ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ “น โข ภนฺเต อุทายิ ติสฺโส เวทนา วุตฺตา ภควตา; เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา; สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, ยายํ ภนฺเต อทุกฺขมสุขา เวทนา, สนฺตสฺมึ เอสา ปณีเต สุเข วุตฺตา ภควตาติ. ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อุทายี ปญฺจกงฺคํ ถปตึ เอตทโวจ “น โข ถปติ เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา; ติสฺโส เวทนา วุตฺตา ภควตา; สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา, อิมา โข ถปติ ติสฺโส เวทนา วุตฺตา ภควตาติ. ตติยมฺปิ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ “น โข ภนฺเต อุทายิ ติสฺโส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[๒] ฉ.,เท. เอวํ วุตฺเต, ปญฺจกงฺโค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ

เวทนา วุตฺตา ภควตา; เทฺว เวทนา วุตฺตา ภควตา; สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, ยายํ ภนฺเต อทุกฺขมสุขา เวทนา, สนฺตสฺมึ เอสา ปณีเต สุเข วุตฺตา ภควตาติ. เนว โข อสกฺขิ[๑] อายสฺมา อุทายี ปญฺจกงฺคํ ถปตึ สญฺญาเปตุํ, น ปนาสกฺขิ ปญฺจกงฺโค ถปติ อายสฺมนฺตํ อุทายึ สญฺญาเปตุํ.

[๘๙] อสฺโสสิ โข อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมโต อุทายิสฺส ปญฺจกงฺเคน ถปตินา สทฺธึ อิมํ กถาสลฺลาปึ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ยาวตโก อโหสิ อายสฺมโต อุทายิสฺส ปญฺจกงฺเคน ถปตินา สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิ. เอวํ วุตฺเต, ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ "สนฺตญฺเญว โข อานนฺท ปริยายํ ปญฺจกงฺโค ถปติ อุทายิสฺส นาพฺภินุโมทิ, สนฺตญฺเญว จ ปน ปริยายํ อุทายี ปญฺจกงฺคสฺส ถปติสฺส นาพฺภินุโมทิ, เทฺวปานนฺท เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, ติสฺโสปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, จตสฺโสปิ[๒] เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน,[๒] ปญฺจปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, ฉปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, อฏฺฐารสปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, ฉตฺตึสาปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, อฏฺฐสตมฺปิ เวทนา วุตฺตา มยา ปริยาเยน, เอวํ ปริยายเทสิโต โข อานนฺท มยา ธมฺโม, เอวํ ปริยายเทสิเต โข อานนฺท มยา ธมฺเม, เย อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สุลปิตํ น สมนุชานิสฺสนฺติ

---

[๑] ฉ. สกฺขิ

[๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

น สมนุมญฺญิสฺสนฺติ น สมนุโมทิสฺสนฺติ, เตสเมตํ ปาฏิกงฺขं 'ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหริสฺสนฺตีติ.[๑] เอวํ ปริยายเทสิโต โข อานนฺท มยา ธมฺโม, เอวํ ปริยายเทสิเต โข อานนฺท มยา ธมฺเม, เย อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สุลปิตํ สมนุชานิสฺสนฺติ สมนุมญฺญิสฺสนฺติ สมนุโมทิสฺสนฺติ, เตสเมตํ ปาฏิกงฺขं สมคฺคา สมฺโมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหริสฺสนฺติ.

[๙๐] ปญฺจ โข อิเม อานนฺท กามคุณา, กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา, โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา; อิเม โข อานนฺท ปญฺจ กามคุณา. ยํ โข อานนฺท อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขं โสมนสฺสํ; อิทํ วุจฺจติ กามสุขं.

โย โข อานนฺท เอวํ วเทยฺย 'เอตปรมํ สตฺตา สุขं โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ, อิทมสฺส นานุชานามิ, ตํ กิสฺส เหตุ. อตฺถานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขं อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ. กตมญฺจานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขं อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ. อิธานนฺท ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชं ปีติสุขं ปฐมं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทํ โข อานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขं อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

โย โข อานนฺท เอวํ วเทยฺย ‘เอตปรมํ สตฺตา สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ อิทมสฺส นานุชานามิ, ตํ กิสฺส เหตุ. อตฺถานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ. กตมญฺจานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ อิธานนฺท ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทํ โข อานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ. [๑]

กตมญฺจานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ, อิธานนฺท ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา ‘อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทํ โข อานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

กตมญฺจานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ. อิธานนฺท ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทํ โข อานนฺท เอตมฺหา สุขา ฯเปฯ กตมญฺจานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ, อิธานนฺท ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม “นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทํ โข อานนฺท

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โย โข อานนฺท เอวํ วเทยฺย ฯเปฯ, เอวมุปริปิ.

เอตมฺหา สุขา ฯเปฯ กตมญฺจานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ, อิธานนฺท ภิกฺขุ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทํ โข อานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

โย โข อานนฺท เอวํ วเทยฺย 'เอตปรมํ สตฺตา สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ อิทมสฺส นานุชานามิ, ตํ กิสฺส เหตุ. อตฺถานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ. กตมญฺจานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ. อิธานนฺท ภิกฺขุ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อิทํ โข อานนฺท เอตมฺหา สุขา อญฺญํ สุขํ อภิกฺกนฺตตรญฺจ ปณีตตรญฺจ.

[๙๑] จานนฺท โข ปเนตํ อานนฺท วิชฺชติ, ยํ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยุ 'สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมโณ โคตโม อาห, ตญฺจ สุขสฺมึ ปญฺญเปติ, ตยิทํ กีสุ, ตยิทํ กถํสูติ. เอวํวาทิโน อานนฺท อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา 'น โข อาวุโส ภควา สุขเมว เวทนํ สนฺธาย สุขสฺมึ ปญฺญเปติ, อปิจาวุโส ยตฺถ ยตฺถ สุขํ อุปลพฺภติ ยหึ ยหึ, ตํ ตํ ตถาคโต สุขสฺมึ ปญฺญเปตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

นวมํ พหุเวทนิยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๑๐. อปณฺณกสุตฺตํ

[๙๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ, เยน สาลา นาม โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม, ตทวสริ. อสฺโสสุ โข สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ สาลํ อนุปฺปตฺโต. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา.[๑] โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ, สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ. อถ โข สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อปฺเปกจฺเจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อปฺเปกจฺเจ ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อปฺเปกจฺเจ เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อปฺเปกจฺเจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อปฺเปกจฺเจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ.

---

[๑] ฉ. ภควาติ

[๙๓] เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข สาเลยฺยเก พฺราหฺมณคหปติเก ภควา เอตทโวจ “อตฺถิ ปน โว คหปตโย โกจิ มนาโป สตฺถา, ยสฺมึ โว อาการวตี สทฺธา ปฏิลทฺธาติ. “นตฺถิ โข โน ภนฺเต โกจิ มนาโป สตฺถา, ยสฺมึ โน อาการวตี สทฺธา ปฏิลทฺธาติ. “มนาปี โว คหปตโย สตฺถารํ อลภนฺเตหิ อยํ อปณฺณโก ธมฺโม สมาทาย วตฺติตพฺโพ, อปณฺณโก หิ คหปตโย ธมฺโม สมตฺโต สมาทินฺโน, โส โว ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย. กตโม จ คหปตโย อปณฺณโก ธมฺโม.

[๙๔] สนฺติ คหปตโย เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวำวาทิโน เอวำทิฏฺฐิโน “นตฺถิ ทินฺนำ, นตฺถิ ยิฏฺฐำ, นตฺถิ หุตำ, นตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานำ กมฺมานำ ผลำ วิปาโก, นตฺถิ อยำ โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกำ ปรญฺจ โลกำ สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. เตสญฺเญว โข คหปตโย สมณพฺราหฺมณานำ เอเก สมณพฺราหฺมณา อุชุวิปจฺจนีกวาทา, เต เอวมาหำสุ ‘อตฺถิ ทินฺนำ, อตฺถิ ยิฏฺฐำ, อตฺถิ หุตำ, อตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานำ กมฺมานำ ผลำ วิปาโก, อตฺถิ อยำ โลโก, อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ มาตา, อตฺถิ ปิตา, อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมา-ปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกำ ปรญฺจ โลกำ สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. ตำ กึ มญฺญถ คหปตโย, ननุเม สมณพฺราหฺมณา อญฺญมญฺญำ[๑] อุชุวิปจฺจนีกวาทาติ. เอวำ ภนฺเต.

---

[๑] ฉ.,อิ. อญฺญมญฺญสฺส

[๙๕] ตตฺร คหปตโย เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, ฯเปฯ เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. เตสเมตํ ปาฏิกงฺขํ, ยมิทํ กายสุจริตํ วจีสุจริตํ มโนสุจริตํ; อิเม ตโย กุสเล ธมฺเม อภินิพฺพชฺเชตฺวา[๑] ยมิทํ กายทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตํ มโนทุจฺจริตํ; อิเม ตโย อกุสเล ธมฺเม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติ, ตํ กิสฺส เหตุ. น หิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ปสฺสนฺติ อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สงฺกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขมฺเม อานิสํสํ โวทานปกฺขํ. สนฺตเยว โข ปน ปรํ โลกํ 'นตฺถิ ปโร โลโกติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ. สนฺตเยว โข[๒] ปน ปรํ โลกํ 'นตฺถิ ปโร โลโกติ สงฺกปฺเปติ, สฺวาสฺส โหติ มิจฺฉาสงฺกปฺโป. สนฺตเยว โข ปน ปรํ โลกํ 'นตฺถิ ปโร โลโกติ วาจํ ภาสติ, สาสฺส โหติ มิจฺฉาวาจา. สนฺตเยว โข ปน ปรํ โลกํ 'นตฺถิ ปโร โลโกติ อาห. เย เต อรหนฺโต ปรโลกวิทุโน, เตสมยํ ปจฺจนีกํ กโรติ. สนฺตเยว โข ปน ปรํ โลกํ; 'นตฺถิ ปโร โลโกติ ปรํ สญฺญเปติ, สาสฺส โหติ อสทฺธมฺมสญฺญตฺติ, ตาย จ ปน อสทฺธมฺมสญฺญตฺติยา อตฺตานุกฺกเสติ ปรํ วมฺเภติ. อิติ ปุพฺเพว โข ปนสฺส สุสีลฺยํ ปหีนํ โหติ, ทุสฺสีลฺยํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ; อยญฺจ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาสงฺกปฺโป มิจฺฉาวาจา อริยานํ ปจฺจนีกตา อสทฺธมฺมสญฺญตฺติ อตฺตุกฺกํสนา ปรวมฺภนา. เอวํสิเม[๓] อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยา.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อภินิวชฺเชตฺวา [๒] ฉ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ. เอวมสฺสิเม, เอวมุปริปิ.

ตตฺร คหปตโย วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'สเจ โข นตฺถิ ปโร โลโก, เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา[๑] โสตฺถิมตฺตานํ กริสฺสติ, สเจ โข อตฺถิ ปโร โลโก เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสติ. กามํ โข ปน มาหุ ปโร โลโก, โหตุ เนสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ, อถ จ ปนายํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล ทิฏฺเธ ว ธมฺเม วิญฺญูนํ คารยฺโห 'ทุสฺสีโล ปุริสปุคฺคโล มิจฺฉาทิฏฺฐิ นตฺถิกวาโทติ. สเจ โข อตฺเถว ปโร โลโก, เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กลิคฺคาโห,[๒] ยญฺจ ทิฏฺเธว ธมฺเม วิญฺญูนํ คารยฺโห, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสติ. เอวมสฺสายํ อปณฺณโก ธมฺโม ทุสฺสมตฺโต สมาทินฺโน เอกํสํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ, ริญฺจติ กุสลฏฺฐานํ.[๓]

[๙๖] ตตฺร คหปตโย เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'อตฺถิ ทินฺนํ ฯเปฯ เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. เตสเมตं ปาฏิกงฺขं, ยมิทं กายทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตं มโนทุจฺจริตं; อิเม ตโย อกุสเล ธมฺเม อภินิพฺพชฺเชตฺวา[๔] ยมิทं กายสุจริตं วจีสุจริตं มโนสุจริตं; อิเม ตโย กุสเล ธมฺเม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติ, ตं กิสฺส เหตุ. ปสฺสนฺติ หิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลานํ ธมฺมานं อาทีนวं โอการं สงฺกิเลสं กุสลานं ธมฺมานं เนกฺขมฺเม อานิสංสं

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยं ปาโจ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. กลิคฺคโห
[๓] ฉ.,เท.,อิ. กุสลं จานํ [๔] ฉ.,เท. อภินิวชฺเชตฺวา

โวทานปกฺขํ. สนฺตเมว โข ปน ปรํ โลกํ ‘อตฺถิ ปโร โลโกติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ, สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ. สนฺตเมว โข ปน ปรํ โลกํ ‘อตฺถิ ปโร โลโกติ สงฺกปฺเปติ, สฺวาสฺส โหติ สมฺมาสงฺกปฺโป. สนฺตเมว โข ปน ปรํ โลกํ ‘อตฺถิ ปโร โลโกติ วาจํ ภาสติ, สาสฺส โหติ สมฺมาวาจา. สนฺตเมว โข ปน ปรํ โลกํ ‘อตฺถิ ปโร โลโกติ อาห. เย เต อรหนฺโต ปรโลกวิทุโน, เตสมยํ น ปจฺจนีกํ กโรติ. สนฺตเมว โข ปน ปรํ โลกํ ‘อตฺถิ ปโร โลโกติ ปรํ สญฺญเปติ. สาสฺส โหติ สทฺธมฺมสญฺญตฺติ, ตาย จ ปน สทฺธมฺมสญฺญตฺติยา เนวตฺตานุกฺกเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. อิติ ปุพฺเพว โข ปนสฺส ทุสฺสีลฺยํ ปหีนํ โหติ, สุสีลฺยํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ; อยญฺจ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา อริยานํ อปฺปจฺจนีกตา สทฺธมฺมสญฺญตฺติ อนตฺตุกฺกํสนา อปรวมฺภนา. เอวํสิเม อเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยา.

ตตฺร คหปตโย วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ สเจ โข อตฺถิ ปโร โลโก, เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสติ. กามํ โข ปน มาหุ ปโร โลโก, โหตุ เนสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ, อถ จ ปนายํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิญฺญูนํ ปาสංโส ‘สีลวา ปุริสปุคฺคโล สมฺมาทิฏฺฐี[๑] อตฺถิกวาโทติ. สเจ โข อตฺเถว ปโร โลโก, เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กฏคฺคาโห;[๒] ยญฺจ ทิฏฺเ ว ธมฺเม วิญฺญูนํ ปาสංโส, ยญฺจ กายสฺส เภทา

---

[๑] ทยฺ. สมฺมาทิฏฺฐิ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. กฏคฺคโห

ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสติ. เอวมสฺสายํ อปณฺณโก ธมฺโม สุสมตฺโต สมาทินฺโน อุภยตฺถ ผริตฺวา ติฏฺฐติ, ริญฺจติ อกุสลฏฺฐานนฺ.

[๙๗] สนฺติ คหปตโย เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวำวาทิโน เอวำทิฏฺฐิโน 'กรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปจาปยโต, โสจโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต,[๑] ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตาปยโต,[๒] อทินฺนนฺ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิลฺโลปึ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปนฺเถ ติฏฺฐโต, ปรทารำ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กโรโต น กรียติ ปาปึ, ขุรปริยนฺเตน เจปิ จกฺเกน โย อิมิสฺสา ปจวิยา ปาเณ เอกมำสขลำ เอกมำสปุญฺชำ กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานำ ปาปำ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, ทกฺขิณำ เจปิ คงฺคาย ตีรำ คจฺเฉยฺย หนนฺโต ฆาเตนฺโต ฉินฺทนฺโต เฉทาเปนฺโต ปจนฺโต ปาเจนฺโต, นตฺถิ ตโตนิทานำ ปาปำ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, อุตฺตรำ เจปิ คงฺคาย ตีรำ คจฺเฉยฺย ททนฺโต ทาเปนฺโต, ยชนฺโต ยชาเปนฺโต,[๓] นตฺถิ ตโตนิทานำ ปุญฺญำ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม, ทาเนน ทเมน สญฺญเมน สจฺจวชฺเชน นตฺถิ ปุญฺญำ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ. เตสเมว โข คหปตโย สมณพฺราหฺมณานำ เอเก สมณพฺราหฺมณา อุชุวิปจฺจนีกวาทา, เต เอวมาหำสุ 'กรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปจาปยโต, โสจโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตาปยโต, อทินฺนนฺ

---

[๑] สี.,อิ. "โสจยโต กิลมยโตติ ปาจา ทิสฺสนฺติ. [๒] สี.,อิ. ปาณมติมาปยโต
[๓] อิ. ยาเชนฺโต

อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิลฺโลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปนฺเถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กโรโต กรียติ ปาปํ, ขุรปริยนฺเตน เจปิ จกฺเกน โย อิมิสฺสา ปจฺวิยา ปาเณ เอกมํสขลํ เอกมํสปุญฺชํ กเรยฺย, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, ทกฺขิณํ เจปิ คงฺคาย ตีรํ คจฺเฉยฺย, หนนฺโต ฆาเตนฺโต, ฉินฺทนฺโต เฉทาเปนฺโต, ปจนฺโต ปาเจนฺโต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, อุตฺตรํ เจปิ คงฺคาย ตีรํ คจฺเฉยฺย, ททนฺโต ทาเปนฺโต, ยชนฺโต ยชาเปนฺโต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม, ทาเนน ทเมน สญฺญเมน สจฺจวชฺเชน อตฺถิ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ. ตํ กึ มญฺญถ คหปตโย. ननุเม สมณพฺราหฺมณา อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนีกวาทาติ. เอวं ภนฺเต.

[๙๘] “ตตฺร คหปตโย เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน ‘กรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปจาปยโต, โสจโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตาปยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิลฺโลปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปนฺเถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กโรโต น กรียติ ปาปํ, ขุรปริยนฺเตน เจปิ จกฺเกน โย อิมิสฺสา ปจฺวิยา ปาเณ เอกมํสขลํ เอกมํสปุญฺชํ กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปํ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, ทกฺขิณํ เจปิ คงฺคาย ตีรํ คจฺเฉยฺย, หนนฺโต ฆาเตนฺโต, ฯเปฯ ทาเนน ทเมน สญฺญเมน สจฺจวชฺเชน นตฺถิ ปุญฺญํ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ. เตสเมตं ปาฏิกงฺขं, ยมิทं กายสุจริตं วจีสุจริตं มโนสุจริตं,

อิเม ตโย กุสเล ธมฺเม อภินิพฺพชฺเชตฺวา,[๑] ยมิทํ กายทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตํ มโนทุจฺจริตํ, อิเม ตโย อกุสเล ธมฺเม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติ, ตํ กิสฺส เหตุ. น หิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ปสฺสนฺติ อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สงฺกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขมฺเม อานิสํสํ โวทานปกฺขํ. สนฺตํเยว โข ปน กิริยं 'นตฺถิ กิริยาติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ, สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ. สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ 'นตฺถิ กิริยาติ สงฺกปฺเปติ, สฺวาสฺส โหติ มิจฺฉาสงฺกปฺโป. สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ 'นตฺถิ กิริยาติ วาจํ ภาสติ สาสฺส โหติ มิจฺฉาวาจา. สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ 'นตฺถิ กิริยาติ อาห, เย เต อรหนฺโต กิริยวาทา, เตสมยํ ปจฺจนีกํ กโรติ. สนฺตํเยว โข ปน กิริยํ 'นตฺถิ กิริยาติ ปรํ สญฺญาเปติ,[๒] สาสฺส โหติ อสทฺธมฺมสญฺญตฺติ, ตาย จ ปน อสทฺธมฺมสญฺญตฺติยา อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อิติ ปุพฺเพ ว โข ปนสฺส สุสีลฺยํ ปหีนํ โหติ, ทุสฺสีลฺยํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ, อยญฺจ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาสงฺกปฺโป มิจฺฉาวาจา อริยานํ ปจฺจนีกตา อสทฺธมฺมสญฺญตฺติ อตฺตุกฺกํสนา ปรวมฺภนา. เอวํสิเม[๓] อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยา.

ตตฺร คหปตโย วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ สเจ โข นตฺถิ กิริยา, เอวมยं ภวं ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา[๔] โสตฺถิมตฺตานํ กริสฺสติ. สเจ โข อตฺถิ กิริยา, เอวมยं ภวं ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายं ทุคฺคตึ วินิปาตं

---

[๑] ฉ. อภินิวชฺเชตฺวา
[๒] สฺยา. สญฺญเปติ
[๓] ฉ. เอวสฺสิเม
[๔] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

นิรยํ อุปปชฺชิสฺสติ. กามํ โข ปน มาหุ กิริยา, โหตุ เนสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ, อถ จ ปนายํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล ทิฏฺเเว ธมฺเม วิญฺญูนํ คารยฺโห 'ทุสฺสีโล ปุริสปุคฺคโล ปุคฺคโล มิจฺฉาทิฏฺจิ อกิริยวาโทติ. สเจ โข อตฺเถว กิริยา, เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กลิคฺคาโห;[๑] ยญฺจ ทิฏฺเเว ธมฺเม วิญฺญูนํ คารยฺโห ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสตีติ.[๒] เอวมสฺสายํ อปณฺณโก ธมฺโม ทุสฺสมตฺโต สมาทินฺโน เอกํสํ ผริตฺวา ติฏฺจติ, ริญฺจติ กุสลฏฺจานํ.

[๙๙] ตตฺร คหปตโย เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวฺวาทิโน เอวฺทิฏฺจิโน 'กรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปจาปยโต, โสจโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตาปยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิลฺโลปึ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปนฺเถ ติฏฺจโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กรโต กรียติ ปาปึ, ขุรปริยนฺเตน เจปิ จกฺเกน โย อิมิสฺสา ปจวิยา ปาเณ เอกมํสขลํ เอกมํสปุญฺชํ กเรยฺย, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปึ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, ทกฺขิณญฺเจปิ คงฺคาย ตีรํ คจฺเฉยฺย หนนฺโต ฆาเตนฺโต, ฉินฺทนฺโต เฉทาเปนฺโต, ปจนฺโต ปาเจนฺโต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปึ, อตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, อุตฺตรญฺเจปิ คงฺคาย ตีรํ คจฺเฉยฺย ททนฺโต ทาเปนฺโต, ยชนฺโต ยชาเปนฺโต, อตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม, ทาเนน ทเมน สญฺญเมน สจฺจวชฺเชน อตฺถิ ปุญฺญํ, อตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ. เตสเมตํ ปาฏิกงฺขํ, ยมิทํ กายทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตํ มโนทุจฺจริตํ,

---

[๑] ฉ.,เท. กลิคฺคโห, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ. อุปปชฺชิสฺสติ

อิเม ตโย อกุสเล ธมฺเม อภินิพฺพชฺเชตฺวา,[๑] ยมิทํ กายสุจริตํ วจีสุจริตํ มโนสุจริตํ, อิเม ตโย กุสเล ธมฺเม สมาทาย วตฺติสฺสนฺตีติ.[๒] ตํ กิสฺส เหตุ. ปสฺสนฺติ หิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สงฺกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขมฺเม อานิสංสं โวทานปกฺขं. สนฺตเยว โข ปน กิริยं 'อตฺถิ กิริยาติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ, สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ. สนฺตเยว โข ปน กิริยं 'อตฺถิ กิริยาติ สงฺกปฺเปติ, สฺวาสฺส โหติ สมฺมาสงฺกปฺโป. สนฺตเยว โข ปน กิริยं 'อตฺถิ กิริยาติ วาจํ ภาสติ, สาสฺส โหติ สมฺมาวาจา. สนฺตเยว โข ปน กิริยं 'อตฺถิ กิริยาติ อาห, เย เต อรหนฺโต กิริยวาทา, เตสมยं น ปจฺจนีกํ กโรติ. สนฺตเยว โข ปน กิริยं 'อตฺถิ กิริยาติ ปรं สญฺญาเปติ, สาสฺส โหติ สทฺธมฺมสญฺญตฺติ, ตาย จ ปน สทฺธมฺมสญฺญตฺติยา เนวตฺตานุกฺกเสติ น ปรं วมฺเภติ. อิติ ปุพฺเพ โข ปนสฺส ทุสฺสีลฺยं ปหีนं โหติ, สุลีลฺยं ปจฺจุปฏฺฐิตํ, อยญฺจ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา อริยานํ อปฺปจฺจนีกตา สทฺธมฺมสญฺญตฺติ อนตฺตุกฺกํสนา อปรวมฺภนา. เอวํสิเม อเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยา.

ตตฺร คหปตโย วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ สเจ โข อตฺถิ กิริยา, เอวมยं ภวं ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคं โลกํ อุปปชฺชิสฺสติ. กามं โข ปน มาหุ กิริยา, โหตุ เนสं ภวตं สมณพฺราหฺมณานं สจฺจํ วจนं, อถ จ ปนายं ภวं ปุริสปุคฺคโล ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิญฺญูนं ปาสංโส 'สีลวา ปุริสปุคฺคโล

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อภินิวชฺเชตฺวา [๒] ฉ.,เท.,อิ. วตฺติสฺสนฺติ

สมฺมาทิฏฺฐิ กิริยวาโทติ. สเจ โข อตฺเถว กิริยา, เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กฏคฺคาโห; ยญฺจ ทิฏฺเฐว ธมฺเม วิญฺญูนํ ปาสํโส, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสติ. เอวมสฺสายํ อปณฺณโก ธมฺโม สุสมตฺโต สมาทินฺโน อุภยํสํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ, ริญฺจติ อกุสลฏฺฐานนฺ.

[๑๐๐] สนฺติ คหปตโย เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สงฺกิเลสาย, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ, นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ, นตฺถิ พลํ นตฺถิ วิริยํ นตฺถิ ปุริสถาโม, นตฺถิ ปุริสปรกฺกโม, สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา สพฺเพ ชีวา อวสา อพลา อวิริยา นิยติสงฺคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ. เตสํเยว โข คหปตโย สมณพฺราหฺมณานํ เอเก สมณพฺราหฺมณา อุชุวิปจฺจนีกวาทา, เต เอวมาหํสุ 'อตฺถิ เหตุ อตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สงฺกิเลสาย, สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ, อตฺถิ เหตุ อตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา, สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ, อตฺถิ พลํ อตฺถิ วิริยํ อตฺถิ ปุริสถาโม อตฺถิ ปุริสปรกฺกโม, [*] สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา สพฺเพ ชีวา อวสา อพลา อวิริยา นิยติสงฺคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ. ตํ กึ มญฺญถ คหปตโย. นนุเม สมณพฺราหฺมณา อญฺญมญฺญ[๒] อุชุวิปจฺจนีกวาทาติ. เอวํ ภนฺเตติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. น

[๒] ฉ.,เท.,อิ. อญฺญมญฺญสฺส

[๑๐๑] “ตตฺร คหปตโย เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน ‘นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สงฺกิเลสาย, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ, นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ, นตฺถิ พลํ นตฺถิ วิริยํ นตฺถิ ปุริสถาโม, นตฺถิ ปุริสปรกฺกโม, สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา สพฺเพ ชีวา อวสา อพลา อวิริยา นิยติสงฺคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ. เตสเมตํ ปาฏิกงฺขํ, ยมิทํ กายสุจริตํ วจีสุจริตํ มโนสุจริตํ, อิเม ตโย กุสเล ธมฺเม อภินิพฺพชฺเชตฺวา, ยมิทํ กายทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตํ มโนทุจฺจริตํ, อิเม ตโย อกุสเล ธมฺเม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. น หิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ปสฺสนฺติ อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สงฺกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขมฺเม อานิสํสํ โวทานปกฺขํ. สนฺตเยว โข ปน เหตุ ‘นตฺถิ เหตูติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ, สาสฺส โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ. สนฺตเยว โข ปน เหตุ ‘นตฺถิ เหตูติ สงฺกปฺเปติ, สฺวาสฺส โหติ มิจฺฉาสงฺกปฺโป. สนฺตเยว โข ปน เหตุ ‘นตฺถิ เหตูติ วาจํ ภาสติ, สาสฺส โหติ มิจฺฉาวาจา. สนฺตเยว โข ปน เหตุ ‘นตฺถิ เหตูติ อาห, เย เต อรหนฺโต เหตุวาทา, เตสมยํ ปจฺจนีกํ กโรติ. สนฺตเยว โข ปน เหตุ ‘นตฺถิ เหตูติ ปรํ สญฺญเปติ, สาสฺส โหติ อสทฺธมฺมสญฺญตฺติ, ตาย จ ปน อสทฺธมฺมสญฺญตฺติยา อตฺตานุกฺกํเสติ, ปรํ วมฺเภติ. อิติ ปุพฺเพ ว โข ปนสฺส สุสีลฺยํ ปหีนํ โหติ, ทุสฺสีลฺยํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ; อยญฺจ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาสงฺกปฺโป มิจฺฉาวาจา อริยานํ ปจฺจนีกตา อสทฺธมฺมสญฺญตฺติ อตฺตานุกฺกํสนา ปรวมฺภนา. เอวํสิเม อเนเก ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยา.

ตตฺร คหปตโย วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ สเจ โข นตฺถิ เหตุ, เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา โสตฺถิมตฺตานํ กริสฺสติ. สเจ โข อตฺถิ เหตุ, เอวมยํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสติ. กามํ โข ปน มาหุ เหตุ, โหตุ เนสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ, อถ จ ปนายํ ภวํ ปุริสปุคฺคโล ทิฏฺเธ ว ธมฺเม วิญฺญูนํ คารยฺโห 'ทุสฺสีโล ปุริสปุคฺคโล มิจฺฉาทิฏฺฐิ อเหตุกวาโทติ. สเจ โข อตฺเถว เหตุ, เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กลิคฺคาโห; ยญฺจ ทิฏฺเธ ว ธมฺเม วิญฺญูนํ คารยฺโห ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสติ. เอวมสฺสายं อปณฺณโก ธมฺโม ทุสฺสมตฺโต สมาทินฺโน, เอกสํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ, ริญฺจติ กุสลฏฺฐานํ.

[๑๐๒] ตตฺร คหปตโย เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวฺวาทิโน เอวฺทิฏฺฐิโน 'อตฺถิ เหตุ อตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สงฺกิเลสาย, สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ, อตฺถิ เหตุ อตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา, สเหตู สปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ; อตฺถิ พลํ อตฺถิ วิริยํ อตฺถิ ปุริสถาโม, อตฺถิ ปุริสปรกฺกโม, [๑] สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา สพฺเพ ชีวา อวสา อพลา อวิริยา นิยติสงฺคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ. เตสเมตं ปาฏิกงฺขํ, ยมิทं กายทุจฺจริตं วจีทุจฺจริตं มโนทุจฺจริตं, อิเม ตโย อกุสเล ธมฺเม อภินิพฺพชฺเชตฺวา,[๒] ยมิทं

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. น

[๒] ฉ.,เท.,อิ. อภินิวชฺเชตฺวา

กายสุจริตํ วจีสุจริตํ มโนสุจริตํ, อิเม ตโย กุสเล ธมฺเม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. ปสฺสนฺติ หิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลานํ ธมฺมานํ อาทีนวํ โอการํ สงฺกิเลสํ, กุสลานํ ธมฺมานํ เนกฺขมฺเม อานิสංสं โวทานปกฺขं. สนฺตเยว โข ปน เหตุ 'อตฺถิ เหตูติสฺส ทิฏฺฐิ โหติ, สาสฺส โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ. สนฺตเยว โข ปน เหตุ 'อตฺถิ เหตูติ สงฺกปฺเปติ, สฺวาสฺส โหติ สมฺมาสงฺกปฺโป. สนฺตเยว โข ปน เหตุ 'อตฺถิ เหตูติ วาจํ ภาสติ, สาสฺส โหติ สมฺมาวาจา. สนฺตเยว โข ปน เหตุ 'อตฺถิ เหตูติ อาห, เย เต อรหนฺโต เหตุวาทา, เตสมยं น ปจฺจนีกํ กโรติ. สนฺตเยว โข ปน เหตุ 'อตฺถิ เหตูติ ปรं สญฺญเปติ, สาสฺส โหติ สทฺธมฺมสญฺญตฺติ, ตาย จ ปน สทฺธมฺมสญฺญตฺติยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรं วมฺเภติ. อิติ ปุพฺเพ ว โข ปนสฺส ทุสฺสีลฺยํ ปหีนํ โหติ, สุสีลฺยํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ; อยญฺจ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา อริยานิ อปฺปจฺจนีกตา สทฺธมฺมสญฺญตฺติ อนตฺตุกฺกํสนา อปรวมฺภนา. เอวํสิเม อเนเก กุสลา ธมฺมา สมฺภวนฺติ สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยา.

ตตฺร คหปตโย วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ สเจ โข อตฺถิ เหตุ, เอวมยं ภวํ ปุริสปุคฺคโล กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคं โลกํ อุปปชฺชิสฺสติ. กามं โข ปน มาหุ เหตุ, โหตุ เนสं ภวตं สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ, อถ จ ปนายं ภวํ ปุริสปุคฺคโล ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม วิญฺญูนํ ปาสංโส 'สีลวา ปุริสปุคฺคโล สมฺมาทิฏฺฐิ เหตุวาโทติ. สเจ โข อตฺเถว[๑] เหตุ, เอวํ อิมสฺส โภโต ปุริสปุคฺคลสฺส อุภยตฺถ กฏคฺคาโห,[๒] ยญฺจ ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม วิญฺญูนं

---

[๑] ฉ. อตฺถิ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. กฏคฺคโห

ปาสโส, ยญฺจ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสติ. เอวมสฺสายํ อปณฺณโก ธมฺโม สุสมตฺโต สมาทินฺโน อุภยตฺถ ผริตฺวา ติฏฺฐติ, ริญฺจติ อกุสลฏฺฐานนฺ.

[๑๐๓] สนฺติ คหปตโย เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวมฺวาทิโน เอวมฺทิฏฺฐิโน 'นตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปาติ. เตสมฺเยว โข คหปตโย สมณพฺราหฺมณานนฺ เอเก สมณพฺราหฺมณา อุชุวิปจฺจนีกวาทา, เต เอวมาหํสุ 'อตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปาติ. ตนฺ กึ มญฺญถ คหปตโย. นนุเม สมณพฺราหฺมณา อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนีกวาทาติ. เอวมฺ ภนฺเต. ตตฺร คหปตโย วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'เย โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวมฺวาทิโน เอวมฺทิฏฺฐิโน 'นตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปาติ, อิทนฺ เม อทิฏฺฐนฺ. เยปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวมฺวาทิโน เอวมฺทิฏฺฐิโน 'อตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปาติ, อิทนฺ เม อวิทิตนฺ. อหญฺเจว โข ปน อชานนฺโต อปสฺสนฺโต เอกํเสน อาทาย โวหเรยฺยนฺ 'อิทเมว สจฺจนฺ, โมฆมญฺญนฺติ, น เม ตนฺ อสฺส ปฏิรูปนฺ. เย โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวมฺวาทิโน เอวมฺทิฏฺฐิโน 'นตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปาติ, สเจ โข[๑] เตสนฺ ภวตนฺ สมณพฺราหฺมณานนฺ สจฺจนฺ วจนนฺ, ฐานเมตนฺ วิชฺชติ, เย เต เทวา รูปิโน มโนมยา, อปณฺณกนฺ เม ตตฺรูปปตฺติ ภวิสฺสติ. เย ปน เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวมฺวาทิโน เอวมฺทิฏฺฐิโน 'อตฺถิ สพฺพโส อารุปฺปาติ. สเจ เตสนฺ ภวตนฺ สมณพฺราหฺมณานนฺ สจฺจนฺ วจนนฺ, ฐานเมตนฺ วิชฺชติ, เย เต เทวา อรูปิโน สญฺญามยา, อปณฺณกนฺ เม ตตฺรูปปตฺติ

---

[๑] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

ภวิสฺสติ. ทิสฺสนฺเต[๑] โข ปน รูปาธิกรณํ ทณฺฑาทานสตฺถาทาน-กลหวิคฺคหวิวาทตุวํตุวํเปสุญฺญมุสาวาทา. นตฺถิ โข ปเนตํ สพฺพโส อารุปฺเปติ. โส อิติ ปฏิสงฺขาย รูปานเมว นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ.

[๑๐๔] สนฺติ คหปตโย เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'นตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธติ. เตสเมว โข คหปตโย สมณพฺราหฺมณานํ เอเก สมณพฺราหฺมณา อุชุวิปจฺจนีกวาทา เต เอวมาหํสุ 'อตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธติ. ตํ กึ มญฺญถ คหปตโย. นนุเม สมณพฺราหฺมณา อญฺญมญฺญสฺส อุชุวิปจฺจนีกวาทาติ. เอวํ ภนฺเต. "ตตฺร คหปตโย วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'เย โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'นตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธติ, อิทํ เม อทิฏฺฐํ. เยปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'อตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธติ, อิทํ เม อวิทิตํ. อหญฺเจว โข ปน อชานนฺโต อปสฺสนฺโต เอกํเสน อาทาย โวหเรยฺยํ 'อิทเมว สจฺจํ, โมฆมญฺญนฺติ, น เม ตํ อสฺส ปฏิรูปนฺ. เย โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'นตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธติ, สเจ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ, ฐานเมตํ วิชฺชติ, เย เต เทวา อรูปิโน สญฺญามยา, อปณฺณกํ เม ตตฺรูปปตฺติ ภวิสฺสติ. เย ปน เต โภนฺโต สมณ-พฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'อตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธติ, สเจ เตสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจนํ, ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ ทิฏฺเเว ธมฺเม ปรินิพฺพายิสฺสามิ. เย โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'นตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธติ,

---

[๑] ฉ.,เท. ทิสฺสนฺติ

เตสมยํ ทิฏฺฐิ สราคาย[๑] สนฺติเก สโยคาย สนฺติเก อภินนฺทนาย สนฺติเก อชฺโฌสานาย สนฺติเก อุปาทานาย สนฺติเก. เย ปน เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'อตฺถิ สพฺพโส ภวนิโรโธติ, เตสมยํ ทิฏฺฐิ อสาราคาย สนฺติเก อสโยคาย สนฺติเก อนภินนฺทนาย สนฺติเก อนชฺโฌสานาย สนฺติเก อนุปาทานาย สนฺติเกติ. โส อิติ ปฏิสงฺขาย ภวานเมว นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ.

[๑๐๕] จตฺตาโรเม คหปตโย ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึ. กตเม จตฺตาโร. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป โหติ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, อิธ คหปตโย เอกจฺโจ ปุคฺคโล ปรนฺตโป โหติ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, อิธ คหปตโย เอกจฺโจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ โหติ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, อิธ คหปตโย เอกจฺโจ ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป จ โหติ นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏเฺจว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ.

[๑๐๖] กตโม จ คหปตโย ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมยุตฺโต. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ ปุคฺคโล อเจลโก โหติ มุตฺตาจาโร, หตฺถาวเลขโน.[๒] ยถา กนฺทรกสุตฺตํ ตถา วิตฺถาโร. อิติ เอวรูปึ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. อยํ วุจฺจติ คหปตโย ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต.

---

[๑] ฉ.,เท. สาราคาย [๒] ฉ.,เท.,อิ. หตฺถาปเลขโน

กตโม จ คหปตโย ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. อิธ คหปตโย [๑] ปุคฺคโล โอรพฺภิโก โหติ สูกริโก โหติ ฯเปฯ เย วา ปนญฺเญปิ เกจิ กุรูรกมฺมนฺตา. อยํ วุจฺจติ คหปตโย ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต.

กตโม จ คหปตโย ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ ปุคฺคโล ราชา วา โหติ ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต ฯเปฯ เตปิ ทณฺฑตชฺชิตา ภยตชฺชิตา อสฺสุมุขา โรทมานา ปริกมฺมานิ กโรนฺติ. อยํ วุจฺจติ คหปตโย ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต.

กตโม จ คหปตโย ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป จ[๒] นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, น ปรนฺตโป จ[๒] น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเเว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ. อิธ คหปตโย ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เอกจฺโจ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.

ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ‘อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตสฺส เอวं ชานโต เอวं ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อยํ วุจฺจติ คหปตโย ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏเฐ ว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ.

เอวํ วุตฺเต, สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม; เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ;[๑] เอวเมว[๒] โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอเต มยํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปเต[๓] สรณงฺคเตติ.

ทสมํ อปณฺณกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ปฐโม คหปติวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

กนฺทรนาครสํวโร[๔] โปตลิโย ปุน ชีวกภจฺโจ
อุปาลิทโม ตถา กุกฺกุโร อภโย
พหุเวทนิโยปิ จ อปณฺณกตาทสโม
ปฐโม ปวโร วคฺโค จ.

---

[๑] อิ. ทกฺขินฺตีติ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวเมวํ
[๓] ฉ.,เท. ปาณุเปตํ
[๔] ฉ.,เท. กนฺทรนาครเสขวโต จ
โปตลิโย ปุน ชีวกภจฺโจ
อุปาลิทมโก กุกฺกุรอภโย
พหุเวทนียาปณฺณกโต ทสโม.

๒. ภิกฺขุวคฺโค

๑. จูฬราหุโลวาทสุตฺตํ[๑]

[๑๐๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ราหุโล อมฺพลฏฺฐิกายํ วิหรติ. อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน อมฺพลฏฺฐิกา, เยนายสฺมา ราหุโล, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข อายสฺมา ราหุโล ภควนฺตํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน อาสนํ ปญฺญาเปสิ อุทกญฺจ ปาทานํ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน, นิสชฺช ปาเท ปกฺขาเลสิ. อายสฺมาปิ โข ราหุโล ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

[๑๐๘] อถ โข ภควา ปริตฺตํ อุทกาวเสสํ อุทกาธาเน ฉเปตฺวา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ "ปสฺสสิ โน ตฺวํ ราหุล อิมํ ปริตฺตํ อุทกาวเสสํ อุทกาธาเน ฉปิตนฺติ. เอวํ ภนฺเต. "เอวํ ปริตฺตํ โข ราหุล เตสํ สามญฺญํ, เยสํ นตฺถิ สมฺปชานมุสาวาเท ลชฺชาติ. อถ โข ภควา ตं[๒] ปริตฺตํ อุทกาวเสสํ ฉฑฺเฑตฺวา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ "ปสฺสสิ โน ตฺวํ ราหุล อิมํ[๓] ปริตฺตํ อุทกาวเสสํ ฉฑฺฑิตนฺติ. เอวํ ภนฺเต. "เอวํ ฉฑฺฑิตํ โข ราหุล เตสํ สามญฺญํ, เยสํ นตฺถิ สมฺปชานมุสาวาเท ลชฺชาติ. อถ โข ภควา ตं อุทกาธานํ นิกฺกุชฺชิตฺวา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ "ปสฺสสิ โน ตฺวํ ราหุล อิมํ อุทกาธานํ นิกฺกุชฺชิตนฺติ. เอวํ ภนฺเต.

---

[๑] ฉ.,เท. อมฺพลฏฺฐิกราหุโลวาทสุตฺตํ [๒] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

"เอวํ นิกฺกุชฺชิตํ โข ราหุล เตสํ สามญฺญํ, เยสํ นตฺถิ สมฺปชานมุสาวาเท ลชฺชาติ. อถ โข ภควา ตํ อุทกาธานํ อุกฺกุชฺชิตฺวา อายสฺมนฺตं ราหุลं อามนฺเตสิ "ปสฺสสิ โน ตฺวं ราหุล อิมํ อุทกาธานํ ริตฺตํเยว[๑] ตุจฺฉนฺติ. เอวํ ภนฺเต. "เอวํ ริตฺตํ ตุจฺฉํ โข ราหุล เตสं สามญฺญํ, เยสं นตฺถิ สมฺปชานมุสาวาเท ลชฺชาติ.

"เสยฺยถาปิ ราหุล รญฺโญ นาโค อีสาทนฺโต อุรูพฺหวาภิชาโต[๒] สงฺคามาวจโร, โส[๓] สงฺคามคโต ปุริเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปุริเมนปิ กาเยน กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมนปิ กาเยน กมฺมํ กโรติ, สีเสนปิ กมฺมํ กโรติ, กณฺเณหิปิ กมฺมํ กโรติ, ทนฺเตหิปิ กมฺมํ กโรติ, นงฺคุฏฺเฐนปิ กมฺมํ กโรติ, รกฺขเตว โสณฺฑึ. ตตฺถ หตฺถาโรหสฺส เอวํ โหติ 'อยํ โข รญฺโญ นาโค อีสาทนฺโต อุรูพฺหวาภิชาโต[๒] สงฺคามาวจโร สงฺคามคโต ปุริเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปุริเมนปิ กาเยน กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมนปิ กาเยน กมฺมํ กโรติ, สีเสนปิ กมฺมํ กโรติ, กณฺเณหิปิ กมฺมํ กโรติ, ทนฺเตหิปิ กมฺมํ กโรติ, นงฺคุฏฺเฐนปิ กมฺมํ กโรติ, รกฺขเตว โสณฺฑึ. อปริจฺจตฺตํ โข รญฺโญ นาคสฺส ชีวิตนฺติ. ยโต โข ราหุล รญฺโญ นาโค อีสาทนฺโต อุรูพฺหวาภิชาโต สงฺคามาวจโร สงฺคามคโต ปุริเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ฯเปฯ นงฺคุฏฺเฐนปิ กมฺมํ กโรติ, โสณฺฑายปิ กมฺมํ กโรติ. ตตฺถ หตฺถาโรหสฺส เอวํ โหติ 'อยญฺจ[๔] โข รญฺโญ นาโค อีสาทนฺโต อุรูพฺหวาภิชาโต สงฺคามาวจโร สงฺคามคโต ปุริเมหิปิ ปาเทหิ

---

[๑] ฉ.,เท. ริตฺตํ
[๒] สี.,อิ. อุพฺพุพฺหวาภิชาโต
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโร น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อยํ โข

กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมหิปิ ปาเทหิ กมฺมํ กโรติ, ปุริเมนปิ กาเยน กมฺมํ กโรติ, ปจฺฉิเมนปิ กาเยน กมฺมํ กโรติ, สีเสนปิ กมฺมํ กโรติ, กณฺเณหิปิ กมฺมํ กโรติ, ทนฺเตหิปิ กมฺมํ กโรติ, นงฺคุฏฺเฐนปิ กมฺมํ กโรติ, โสณฺฑายปิ กมฺมํ กโรติ, ปริจฺจตฺตํ โข รญฺโญ นาคสฺส ชีวิตํ. นตฺถิทานิ กิญฺจิ รญฺโญ นาคสฺส อกรณียนฺติ. เอวเมว โข ราหุล ยสฺสกสฺสจิ สมฺปชานมุสาวาเท นตฺถิ ลชฺชา. นาหํ ตสฺส กิญฺจิ ปาปํ กมฺมํ[๑] อกรณียนฺติ วทามิ. ตสฺมาติห เต ราหุล 'หสฺสาปิ น มุสา ภณิสฺสามีติ เอวญฺหิ เต ราหุล สิกฺขิตพฺพํ.

[๑๐๙] "ตํ กึ มญฺญสิ ราหุล, กิมตฺถิโย อาทาโสติ. ปจฺจเวกฺขณตฺโถ ภนฺเตติ. "เอวเมว โข ราหุล ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา กาเยน กมฺมํ กาตพฺพํ,[๒] ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา วาจาย กมฺมํ กาตพฺพํ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา มนสา กมฺมํ กาตพฺพํ. ยเทว ตฺวํ ราหุล กาเยน กมฺมํ กตฺตุกาโม อโหสิ,[๓] ตเทว เต กายกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ 'ยนฺนุ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ กตฺตุกาโม, อิทํ เม กายกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย. อกุสลํ อิทं กายกมฺมं ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ. สเจ ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ 'ยं โข อหํ อิทं กาเยน กมฺมं กตฺตุกาโม, อิทं เม กายกมฺมं อตฺตพฺยาพาธายปิ[๔] สංวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, อกุสลํ อิทं กายกมฺมं ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยं ปาโป น ทิสฺสติ. [๒] อิ. กตฺตพฺพํ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. โหสิ [๔] สฺยา. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.

เอวรูปํ เต ราหุล กาเยน กมฺมํ สสกฺกํ น กรณียํ. สเจ ปน ตฺวํ ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ ‘ยํ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ กตฺตุกาโม, อิทํ เม กายกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, น ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, น อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, กุสลํ อิทํ กายกมฺมํ สุขุทฺรยํ สุขวิปากนฺติ. เอวรูปํ เต ราหุล กาเยน กมฺมํ กรณียํ.

กโรนฺเตนปิ เต ราหุล กาเยน กมฺมํ, ตเทว เต กายกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘ยนฺนู โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ กโรมิ, อิทํ เม กายกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อกุสลํ อิทํ กายกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ. สเจ[๑] ตฺวํ ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ ‘ยํ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ กโรมิ, อิทํ เม กายกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อกุสลํ อิทํ กายกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ, ปฏิสංหเรยฺยาสิ ตฺวํ ราหุล เอวรูปํ กายกมฺมํ. สเจ ปน ตฺวํ ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชาเนยฺยาสิ ‘ยํ โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ กโรมิ, อิทํ เม กายกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, กุสลํ อิทํ กายกมฺมํ สุขุทฺรยं สุขวิปากนฺติ. อนุปทชฺเชยฺยาสิ ตฺวํ ราหุล เอวรูปํ กายกมฺมं.

---

[๑] ฉ.,เท. สเจ ปน ตฺวं

กตฺวาปิ เต ราหุล กาเยน กมฺมํ ตเทว เต กายกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘ยนฺนู โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ อกาสึ, อิทํ เม กายกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อกุสลํ อิทํ กาเยน กมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปากนฺติ. สเจ ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ ‘ยं โข อหํ อิทํ กายกมฺมํ อกาสึ, อิทํ เม กายกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อกุสลํ อิทํ กายกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ. เอวรูปึ เต ราหุล กายกมฺมํ สตฺถริ วา วิญฺญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ เทเสตพฺพํ วิวริตพฺพํ อุตฺตานีกาตพฺพํ. เทเสตฺวา วิวริตฺวา อุตฺตานีกตฺวา อายตึ สංวรं อาปชฺชิตพฺพํ. สเจ ปน ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ ‘ยं โข อหํ อิทํ กาเยน กมฺมํ อกาสึ อิทं เม กายกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, กุสลํ อิทं กายกมฺมํ สุขุทฺรยं สุขวิปากนฺติ. เตเนว ตฺวं ราหุล ปีติปาโมชฺเชน วิหเรยฺยาสิ อโหรตฺตานุสิกฺขี กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๑๑๐] ยเทว ตฺวं ราหุล วาจาย กมฺมं กตฺตุกาโม อโหสิ, ตเทว เต วจีกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘ยนฺนู โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมं กตฺตุกาโม, อิทं เม วจีกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, อกุสลํ อิทं วจีกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ. สเจ ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ ‘ยं โข อหํ อิทं วาจาย

กมฺมํ กตฺตุกาโม, อิทํ เม วจีกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, อกุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปากนฺติ. เอวรูปํ เต ราหุล วาจาย กมฺมํ สสกฺกํ น กรณียं. สเจ ปน ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ 'ยं โข อหं อิทं วาจาย กมฺมํ กตฺตุกาโม, อิทं เม วจีกมฺมं เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, น ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, น[๑] อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย[๑] กุสลं อิทं วจีกมฺมं สุขุทฺรยं สุขวิปากนฺติ. เอวรูปं เต ราหุล วาจาย กมฺมं กรณียं.

กโรนฺเตนปิ เต ราหุล วาจาย กมฺมं, ตเทว เต วจีกมฺมं ปจฺจเวกฺขิตพฺพं 'ยนฺนู โข อหं อิทं วาจาย กมฺมं กโรมิ, อิทं เม วจีกมฺมं อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อกุสลं อิทं วจีกมฺมं ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ. สเจ[๒] ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ 'ยं โข อหं อิทं วาจาย กมฺมं กโรมิ, อิทं เม วจีกมฺมं อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อกุสลं อิทं วจีกมฺมं ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ. ปฏิสංหเรยฺยาสิ ตฺวं ราหุล เอวรูปं วจีกมฺมं. สเจ ปน ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ 'ยं โข อหं อิทं วาจาย กมฺมं กโรมิ, อิทं เม วจีกมฺมं เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, กุสลं อิทं วจีกมฺมं สุขุทฺรยं สุขวิปากนฺติ. อนุปทชฺเชยฺยาสิ ตฺวं ราหุล เอวรูปं วจีกมฺมं.

[๑-๑] ฉ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ. [๒] ฉ.,เท. สเจ ปน, เอวมุปริปิ.

กตฺวาปิ เต ราหุล วาจาย กมฺมํ ตเทว เต วจีกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ 'ยนฺนู โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ อกาสึ, อิทํ เม วจีกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ,[๑] อกุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปากนฺติ. สเจ[๒] ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ 'ยं โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ อกาสึ, อิทํ เม วจีกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อกุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปากนฺติ. เอวรูปํ เต ราหุล วจีกมฺมํ สตฺถริ วา วิญฺญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ วา เทเสตพฺพํ วิวริตพฺพํ อุตฺตานีกาตพฺพํ, เทเสตฺวา วิวริตฺวา อุตฺตานีกตฺวา อายตึ สංวรํ อาปชฺชิตพฺพํ. สเจ ปน ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ 'ยं โข อหํ อิทํ วาจาย กมฺมํ อกาสึ, อิทํ เม วจีกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, กุสลํ อิทํ วจีกมฺมํ สุขุทฺรยं สุขวิปากนฺติ. เตเนว ตฺวं ราหุล ปีติปาโมชฺเชน วิหเรยฺยาสิ อโหรตฺตานุสิกฺขี กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๑๑๑] 'ยเทว ตฺวं ราหุล มนสา กมฺมํ กตฺตุกาโม อโหสิ, ตเทว เต มโนกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ 'ยนฺนู โข อหํ อิทं มนสา กมฺมํ กตฺตุกาโม, อิทं เม มโนกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, อกุสลํ อิทं มโนกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ. สเจ ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ 'ยं โข อหํ อิทं มนสา กมฺมํ

---

[๑] สี. สංวตฺติ

[๒] ฉ.,เท. สเจ โข, เอวมุปริปิ.

กตฺตุกาโม, อิทํ เม มโนกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, อกุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปากนฺติ. เอวรูปี เต ราหุล มนสา กมฺมํ สสกฺกํ น กรณียํ. สเจ ปน ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ 'ยं โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ กตฺตุกาโม, อิทํ เม มโนกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, น ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, น อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺเตยฺย, กุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ สุขุทฺรยं สุขวิปากนฺติ. เอวรูปี เต ราหุล มนสา กมฺมํ กรณียं.

กโรนฺเตนปิ เต ราหุล มนสา กมฺมं, ตเทว เต มโนกมฺมं ปจฺจเวกฺขิตพฺพं 'ยนฺนู โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมं กโรมิ, อิทํ เม มโนกมฺมं อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อกุสลं อิทं มโนกมฺมं ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ. สเจ ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ 'ยं โข อหं อิทं มนสา กมฺมं กโรมิ, อิทं เม มโนกมฺมं อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อกุสลं อิทं มโนกมฺมं ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ. ปฏิสංหเรยฺยาสิ ตฺวं ราหุล เอวรูปี มโนกมฺมं. สเจ ปน ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ 'ยं โข อหं อิทं มนสา กมฺมं กโรมิ, อิทं เม มโนกมฺมं เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, กุสลं อิทं มโนกมฺมं สุขุทฺรยं สุขวิปากนฺติ. อนุปทชฺเชยฺยาสิ ตฺวं ราหุล เอวรูปี มโนกมฺมं.

กตฺวาปิ เต ราหุล มนสา กมฺมํ ตเทว เต มโนกมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘ยนฺนู โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ อกาสึ, อิทํ เม มโนกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อกุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปากนฺติ. ‘สเจ ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ “ยं โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ อกาสึ, อิทํ เม มโนกมฺมํ อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อกุสลํ อิทํ มโนกมฺมํ ทุกฺขุทฺรยं ทุกฺขวิปากนฺติ. เอวรูเป[๑] ปน[๒] เต ราหุล มโนกมฺเม อฏฺฏิยิตพฺพं[๓] หรายิตพฺพं ชิคุจฺฉิตพฺพं, อฏฺฏิยิตฺวา[๔] หรายิตฺวา ชิคุจฺฉิตฺวา อายตึ สංวรं อาปชฺชิตพฺพं. สเจ ปน ตฺวं ราหุล ปจฺจเวกฺขมาโน เอวं ชาเนยฺยาสิ ‘ยं โข อหํ อิทํ มนสา กมฺมํ อกาสึ, อิทํ เม มโนกมฺมํ เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, กุสลํ อิทํ มโนกมฺมं สุขุทฺรยं สุขวิปากนฺติ. เตเนว ตฺวं ราหุล ปีติปาโมชฺเชน วิหเรยฺยาสิ อโหรตฺตานุสิกฺขี กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

[๑๑๒] เย หิ เกจิ ราหุล อตีตมทฺธานं สมณา วา พฺราหฺมณา วา กายกมฺมं ปริโสเธสุं, วจีกมฺมं ปริโสเธสุं, มโนกมฺมं ปริโสเธสุं, สพฺเพ เต เอวเมว[๕] ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา กายกมฺมं ปริโสเธสุं, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา วจีกมฺมं ปริโสเธสุं, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา มโนกมฺมं ปริโสเธสุं.

---

[๑] ฉ.,เท. เอวรูป ฯเปฯ มโนกมฺมं
[๒] อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. อฏฺฏียิตพฺพं
[๔] ฉ.,เท. อฏฺฏียิตฺวา
[๕] ฉ.,เท. เอวเมวํ, เอวมุปริปิ.

เยปิ หิ เกจิ ราหุล อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กายกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติ, วจีกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติ, มโนกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติ, สพฺเพ เต เอวเมว ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา กายกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา วจีกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา มโนกมฺมํ ปริโสเธสฺสนฺติ. เยปิ หิ เกจิ ราหุล เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กายกมฺมํ ปริโสเธนฺติ วจีกมฺมํ ปริโสเธนฺติ, มโนกมฺมํ ปริโสเธนฺติ, สพฺเพ เต เอวเมว[๑] ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา กายกมฺมํ ปริโสเธนฺติ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา วจีกมฺมํ ปริโสเธนฺติ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา มโนกมฺมํ ปริโสเธนฺติ. ตสฺมาติห เต[๒] ราหุล "ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา กายกมฺมํ ปริโสเธสฺสามิ, ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา วจีกมฺมํ ปริโสเธสฺสามิ,[๓] ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา มโนกมฺมํ ปริโสเธสฺสามีติ เอวญฺหิ เต[๔] ราหุล สิกฺขิตพฺพนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา ราหุโล ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ปฐมํ จูฬราหุโลวาทสุตฺตํ[๕] นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ. เอวเมวํ
[๒] ฉ.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. ปริโสเธสฺสาม
[๔] อิ. โว
[๕] ฉ. อมฺพลฏฺฐิกราหุโลวาทสุตฺตํ

๒. มหาราหุโลวาทสุตฺตํ

[๑๑๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อายสฺมาปิ โข ราหุโล ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิ. อถ โข ภควา อปโลเกตฺวา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ "ยงฺกิญฺจิ ราหุล รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ, เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพนฺติ. "รูปเมว นุ โข ภควา รูปเมว นุ โข สุคตาติ. "รูปมฺปิ ราหุล, เวทนาปิ ราหุล, สญฺญาปิ ราหุล, สงฺขาราปิ ราหุล, วิญฺญาณมฺปิ ราหุลาติ.

อถ โข อายสฺมา ราหุโล "โก นุชฺช[๑] ภควตา สมฺมุขา โอวาเทน โอวทิโต คามํ ปิณฺฑาย ปวิสิสฺสตีติ, ตโต ปฏินิวตฺติตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสีทิ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุๆ กายํ ปณิธาย ปริมุขๆ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา. อทฺทสา โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุๆ กายํ ปณิธาย ปริมุขๆ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา, ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อามนฺเตสิ "อานาปานสตึ ราหุล ภาวนํ ภาเวหิ, อานาปานสติ ราหุล ภาวนา ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสาติ.

---

[๑] ฉ. นชฺช

[๑๑๔] อถ โข อายสฺมา ราหุโล สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ราหุโล ภควนฺตํ เอตทโวจ "กถํ ภาวิตา นุ โข ภนฺเต อานาปานสติ. กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาติ.

"ยงฺกิญฺจิ ราหุล รูปี อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขฬํ ขริคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถีทํ. เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ, มํสํ นฺหารู[๑] อฏฺฐี[๒] อฏฺฐิมิญฺชํ[๓] วกฺกํ, หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปีหกํ ปปฺผาสํ, อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ กรีสํ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขฬํ ขริคตํ อุปาทินฺนํ, อยํ วุจฺจติ ราหุล อชฺฌตฺติกา ปถวีธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา ปถวีธาตุ, ยา จ พาหิรา ปถวีธาตุ, ปถวีธาตุเรเวสา. ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ปถวีธาตุยา นิพฺพินฺทติ, ปถวีธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

[๑๑๕] กตมา จ ราหุล อาโปธาตุ. อาโปธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา สิยา พาหิรา. กตมา จ ราหุล อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถีทํ. ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุพฺโพ โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺตํ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุปาทินฺนํ; อยํ วุจฺจติ ราหุล อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ.

---

[๑] อิ. นหารุ [๒] ฉ.,เท. อฏฺจิ
[๓] สี.,อิ. อิฏฺจิมิญฺชา

ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ, ยา จ พาหิรา อาโปธาตุ, อาโปธาตุเรเวสา. ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อาโปธาตุยา นิพฺพินฺทติ อาโปธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

[๑๑๖] กตมา จ ราหุล เตโชธาตุ. เตโชธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา สิยา พาหิรา. กตมา จ ราหุล อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ เตโช เตโชคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถีทํ. เยน จ สนฺตปติ,[๑] เยน จ ชีรติ,[๒] เยน จ ปริฑยฺหติ, เยน จ อสิตํ ปีตํ ขายิตํ สายิตํ สมฺมา ปริณามํ คจฺฉติ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ เตโช เตโชคตํ อุปาทินฺนํ, อยํ วุจฺจติ ราหุล อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ, ยา จ พาหิรา เตโชธาตุ, เตโชธาตุเรเวสา. ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา เตโชธาตุยา นิพฺพินฺทติ, เตโชธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

[๑๑๗] กตมา จ ราหุล วาโยธาตุ. วาโยธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา สิยา พาหิรา. กตมา จ ราหุล อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถีทํ. อุทฺธงฺคมา วาตา, อโธคมา วาตา, กุจฺฉิสยา วาตา, โกฏฺฐสยา[๓] วาตา, องฺคมงฺคานุสาริโน วาตา, อสฺสาโส ปสฺสาโส,[๔] ยํ วา

---

[๑] ฉ.,เท. สนฺตปฺปติ
[๒] ฉ.,เท. ชีรียติ
[๓] ฉ. โกฏฺฐาสยา
[๔] ฉ.,เท. ปสฺสาโส อิติ

ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินฺนํ, อยํ วุจฺจติ ราหุล อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ, ยา จ พาหิรา วาโยธาตุ, วาโยธาตุเรเวสา. ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา วาโยธาตุยา นิพฺพินฺทติ วาโยธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

[๑๑๘] กตมา จ ราหุล อากาสธาตุ. อากาสธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา สิยา พาหิรา. กตมา จ ราหุล อชฺฌตฺติกา อากาสธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อากาสํ อากาสคตํ อุปาทินฺนํ, เสยฺยถีทํ. กณฺณจฺฉิทฺทํ นาสจฺฉิทฺทํ มุขทฺวารํ, เยน จ อสิตํ[๑] ปีตํ ขายิตํ สายิตํ อชฺโฌหรติ, ยตฺถ จ อสิตํ[๑] ปีตํ ขายิตํ สายิตํ สณฺฐิตฺถติ, เยน จ อสิตํ ปีตํ ขายิตํ สายิตํ อโธภาคา[๒] นิกฺขมติ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อากาสํ อากาสคตํ อสฺมึ อสฺมคตํ วิวรํ วิวรคตํ อสมฺผุฏฺฐํ มํสโลหิเตหิ อชฺฌตฺตํ[๓] อุปาทินฺนํ, อยํ วุจฺจติ ราหุล อชฺฌตฺติกา อากาสธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา อากาสธาตุ, ยา จ พาหิรา อากาสธาตุ, อากาสธาตุเรเวสา. ตํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อากาสธาตุยา นิพฺพินฺทติ, อากาสธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อสิตปีตขายิตสายิตํ [๒] ฉ.,เท.,ทย. อโธภาคํ
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[๑๑๙] ปจวีสมํ[๑] ราหุล ภาวนํ ภาเวหิ, ปจวีสมญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ ราหุล ปจวิยา สุจิมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, อสุจิมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, คูถคตมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, มุตฺตคตมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, เขฬคตมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, ปุพฺพคตมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, โลหิตคตมฺปิ นิกฺขิปนฺติ, น จ เตน ปจวี อฏฺฏิยติ[๒] วา หรายติ วา ชิคุจฺฉติ วา; เอวเมว โข ตฺวํ ราหุล ปจวีสมํ ภาวนํ ภาเวหิ ปจวีสมญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติ.

อาโปสมํ ราหุล ภาวนํ ภาเวหิ, อาโปสมญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ ราหุล อาปสฺมึ สุจิมฺปิ โธวนฺติ, อสุจิมฺปิ โธวนฺติ, คูถคตมฺปิ โธวนฺติ, มุตฺตคตมฺปิ โธวนฺติ, เขฬคตมฺปิ โธวนฺติ, ปุพฺพคตมฺปิ โธวนฺติ, โลหิตคตมฺปิ โธวนฺติ, น จ เตน อาโป อฏฺฏิยติ วา หรายติ วา ชิคุจฺฉติ วา; เอวเมว โข ตฺวํ ราหุล อาโปสมํ ภาวนํ ภาเวหิ, อาโปสมญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติ.

เตโชสมํ ราหุล ภาวนํ ภาเวหิ, เตโชสมญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ ราหุล เตโช สุจิมฺปิ ฑหติ, อสุจิมฺปิ ฑหติ, คูถคตมฺปิ ฑหติ, มุตฺตคตมฺปิ ฑหติ, เขฬคตมฺปิ

---

[๑] ฉ. ปถวีสมํ [๒] ฉ.,เท. อฏฺฏียติ, เอวมุปริปิ.

ฑหติ, ปุพฺพคตมฺปิ ฑหติ, โลหิตคตมฺปิ ฑหติ, น จ เตน เตโช อฏฺฏิยติ วา หรายติ วา ชิคุจฺฉติ วา; เอวเมว โข ตฺวํ ราหุล เตโชสมํ ภาวนํ ภาเวหิ, เตโชสมญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติ.

วาโยสมํ ราหุล ภาวนํ ภาเวหิ, วาโยสมญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ ราหุล วาโย สุจิมฺปิ อุปวายติ, อสุจิมฺปิ อุปวายติ, คูถคตมฺปิ อุปวายติ, มุตฺตคตมฺปิ อุปวายติ, เขฬคตมฺปิ อุปวายติ, ปุพฺพคตมฺปิ อุปวายติ, โลหิตคตมฺปิ อุปวายติ, น จ เตน วาโย อฏฺฏิยติ วา หรายติ วา ชิคุจฺฉติ วา; เอวเมว โข ตฺวํ ราหุล วาโยสมํ ภาวนํ ภาเวหิ, วาโยสมญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติ.

อากาสสมํ ราหุล ภาวนํ ภาเวหิ, อากาสสมญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ ราหุล อากาโส น กตฺถจิ ปติฏฺฐิโต; เอวเมว โข ตฺวํ ราหุล อากาสสมํ ภาวนํ ภาเวหิ, อากาสสมญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต อุปฺปนฺนา มนาปามนาปา ผสฺสา จิตฺตํ น ปริยาทาย ฐสฺสนฺติ.

[๑๒๐] เมตฺตํ ราหุล ภาวนํ ภาเวหิ, เมตฺตญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต, โย พฺยาปาโท, โส ปหิยิสฺสติ. กรุณํ ราหุล ภาวนํ ภาเวหิ, กรุณญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต, ยา วิเหสา, สา ปหิยิสฺสติ. มุทิตํ ราหุล ภาวนํ ภาเวหิ, มุทิตญฺหิ เต ราหุล ภาวนํ ภาวยโต, ยา อรติ, สา ปหิยิสฺสติ. อุเปกฺขํ ราหุล ภาวนํ

ภาเวหิ, อุเปกฺขญฺหิ เต ราหุล ภาวนำ ภาวยโต, โย ปฏิโฆ, โส ปหิยิสฺสติ. อสุภำ ราหุล ภาวนำ ภาเวหิ, อสุภญฺหิ เต ราหุล ภาวนำ ภาวยโต, โย ราโค, โส ปหิยิสฺสติ. อนิจฺจสญฺญำ ราหุล ภาวนำ ภาเวหิ, อนิจฺจสญฺญญฺหิ เต ราหุล ภาวนำ ภาวยโต, โย อสฺมิมาโน, โส ปหิยิสฺสติ.

[๑๒๑] อานาปานสตี[๑] ราหุล ภาวนำ ภาเวหิ, อานาปานสติ[๒] ราหุล ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสำสา. กถำ ภาวิตา จ ราหุล อานาปานสติ, กถำ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสำสา. อิธ ราหุล ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกำ อาภุชิตฺวา อุชุำ กายำ ปณิธาย ปริมุขำ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา, โส สโต ว อสฺสสติ, สโต ปสฺสสติ.

ทีฆำ วา อสฺสสนฺโต 'ทีฆำ อสฺสสามีติ ปชานาติ, ทีฆำ วา ปสฺสสนฺโต 'ทีฆำ ปสฺสสามีติ ปชานาติ, รสฺสำ วา อสฺสสนฺโต 'รสฺสำ อสฺสสามีติ ปชานาติ, รสฺสำ วา ปสฺสสนฺโต 'รสฺสำ ปสฺสสามีติ ปชานาติ. 'สพฺพกายปฏิสำเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, 'สพฺพกายปฏิสำเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. 'ปสฺสมฺภยำ กายสงฺขารำ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, 'ปสฺสมฺภยำ กายสงฺขารำ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. 'ปีติปฏิสำเวที[๓] อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ.

'ปีติปฏิสำเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. 'สุขปฏิสำเวที[๔] อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, 'สุขปฏิสำเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. 'จิตฺตสงฺขารปฏิสำเวที[๕] อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อานาปานสฺสตี
[๒] ฉ.,เท. อานาปานสฺสติ หิ เต
[๓] ฉ.,เท. ปีติปฺปฏิสำเวที, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. สุขปฺปฏิสำเวที, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. จิตฺตสงฺขารปฺปฏิสำเวที, เอวมุปริปิ.

'จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. 'ปสฺสมฺภยं จิตฺตสงฺขารं อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, 'ปสฺสมฺภยं จิตฺตสงฺขารं ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. จิตฺตปฏิสํเวที[๑] อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, 'จิตฺตปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. 'อภิปฺปโมทยं จิตฺตं อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, 'อภิปฺปโมทยं จิตฺตं ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. 'สมาทหं จิตฺตं อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, 'สมาทหं จิตฺตं ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. 'วิโมจยं จิตฺตं อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, วิโมจยं จิตฺตं ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ.

'อนิจฺจานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, 'อนิจฺจานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. 'วิราคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, 'วิราคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. 'นิโรธานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, 'นิโรธานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. 'ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, 'ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ.

เอวं ภาวิตา โข[๒] ราหุล อานาปานสติ เอวं พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา, เอวं ภาวิตาย โข ราหุล อานาปานสติยา เอวं พหุลีกตาย, เยปิ เต จริมกา อสฺสาสปสฺสาสา,[๓] เตปิ วิทิตา ว นิรุชฺฌนฺติ, โน อวิทิตาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา ราหุโล ภควโต ภาสิตं อภินนฺทีติ.

ทุติยं มหาราหุโลวาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตं.

---

[๑] ฉ.,เท. จิตฺตปฺปฏิสํเวที
[๒] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. อสฺสาสา

๓. จูฬมาลุงฺโกฺยวาทสุตฺตं[๑]

[๑๒๒] เอวมฺเม สุตं:- เอกं สมยं ภควา สาวตฺถิยं วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข อายสฺมโต มาลุงฺกฺยปุตฺตสฺส รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวं เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ "ยานีมานิ ทิฏฺฐิคตานิ ภควตา อพฺยากตานิ จปิตานิ ปฏิกฺขิตฺตานิ 'สสฺสโต โลโกติปิ, 'อสสฺสโต โลโกติปิ, 'อนฺตวา โลโกติปิ, 'อนนฺตวา โลโกติปิ, 'ตं ชีวं ตं สรีรนฺติปิ, 'อญฺญं ชีวं อญฺญं สรีรนฺติปิ, 'โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติปิ, 'น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติปิ, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติปิ, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติปิ, ตานิ เม ภควา น พฺยากโรติ. ยานิ เม ภควา น พฺยากโรติ, ตมฺเม น รุจฺจติ, ตมฺเม นกฺขมติ, โสหं ภควนฺตं อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถं ปุจฺฉิสฺสามิ. สเจ เม ภควา พฺยากริสฺสติ 'สสฺสโต โลโกติ วา ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา. เอวาหं ภควติ พฺรหฺมจริยं จริสฺสามิ. โน เจ[๒] ภควา พฺยากริสฺสติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา, 'อนฺตวา โลโกติ วา, 'อนนฺตวา โลโกติ วา, 'ตं ชีวं ตं สรีรนฺติ วา, 'อญฺญं ชีวं อญฺญं สรีรนฺติ วา, 'โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา. เอวาหं สิกฺขं ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. จูฬมาลุกฺยสุตฺตं [๒] ฉ.,เท.,อิ. โน เจ เม

[๑๒๓] อถ โข อายสฺมา มาลุงฺกฺยปุตฺโต สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มาลุงฺกฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ

[๑๒๔] "อิธ มยฺหํ ภนฺเต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ 'ยานีมานิ ทิฏฺฐิคตานิ ภควตา อพฺยากตานิ ฐปิตานิ ปฏิกฺขิตฺตานิ 'สสฺสโต โลโกติปิ, 'อสสฺสโต โลโกติปิ, 'อนฺตวา โลโกติปิ, 'อนนฺตวา โลโกติปิ, 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติปิ, 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติปิ, 'โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติปิ, 'น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติปิ, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติปิ, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติปิ, ตานิ เม ภควา น พฺยากโรติ. ยานิ เม ภควา น พฺยากโรติ, ตมฺเม น รุจฺจติ, ตมฺเม นกฺขมติ. โสหํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺฉิสฺสามิ, สเจ[๑] ภควา พฺยากริสฺสติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา, 'อนฺตวา โลโกติ วา, 'อนนฺตวา โลโกติ วา, 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, 'โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา. เอวาหํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ. โน เจ เม ภควา พฺยากริสฺสติ 'สสฺสโต โลโกติ วา,[๒] 'อสสฺสโต โลโกติ วา,[๒] ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, เอวาหํ สิกฺขํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สเจ เม

[๒] ฉ.,เท. ปิ

ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามีติ. สเจ ภควา ชานาติ ‘สสฺสโต โลโกติ, ‘สสฺสโต โลโกติ เม ภควา พฺยากโรตุ. สเจ ภควา ชานาติ ‘อสสฺสโต โลโกติ, ‘อสสฺสโต โลโกติ เม ภควา พฺยากโรตุ. โน เจ ภควา ชานาติ ‘สสฺสโต โลโกติ วา, ‘อสสฺสโต โลโกติ วา, อชานโต โข ปน อปสฺสโต เอตเทว อุชุกํ โหติ, ยทิหํ ‘น ชานามิ น ปสฺสามีติ. สเจ ภควา ชานาติ ‘อนฺตวา โลโกติ, ‘อนฺตวา โลโกติ เม ภควา พฺยากโรตุ. สเจ ภควา ชานาติ ‘อนนฺตวา โลโกติ, ‘อนนฺตวา โลโกติ เม ภควา พฺยากโรตุ. โน เจ ภควา ชานาติ ‘อนฺตวา โลโกติ วา, ‘อนนฺตวา โลโกติ วา, อชานโต โข ปน อปสฺสโต เอตเทว อุชุกํ โหติ, ยทิหํ ‘น ชานามิ น ปสฺสามีติ. สเจ ภควา ชานาติ ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ เม ภควา พฺยากโรตุ. สเจ ภควา ชานาติ ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ เม ภควา พฺยากโรตุ. โน เจ ภควา ชานาติ ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, อชานโต โข ปน อปสฺสโต เอตเทว อุชุกํ โหติ, ยทิหํ ‘น ชานามิ น ปสฺสามีติ. สเจ ภควา ชานาติ ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ, ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ เม ภควา พฺยากโรตุ. สเจ ภควา ชานาติ ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ, ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ เม ภควา พฺยากโรตุ. โน เจ ภควา ชานาติ ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, อชานโต โข ปน อปสฺสโต เอตเทว อุชุกํ โหติ, ยทิหํ ‘น ชานามิ น ปสฺสามีติ. สเจ ภควา ชานาติ ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ, ‘โหติ จ น จ โหติ

ตถาคโต ปรมฺมรณาติ เม ภควา พฺยากโรตุ. สเจ ภควา ชานาติ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ เม ภควา พฺยากโรตุ. โน เจ ภควา ชานาติ 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, อชานโต โข ปน อปสฺสโต เอตเทว อุชุกํ โหติ, ยทิทํ 'น ชานามิ น ปสฺสามีติ.

[๑๒๕] "กินฺนุ โข[๑] ตาหํ มาลุงฺกฺยปุตฺต เอวํ อวจํ 'เอหิ ตฺวํ มาลุงฺกฺยปุตฺต มยิ พฺรหฺมจริยํ จร, อหนฺเต พฺยากริสฺสามิ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา, 'อนฺตวา โลโกติ วา, 'อนนฺตวา โลโกติ วา, 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, 'โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "ตฺวํ วา ปน มํ เอวํ อวจ 'อหํ ภนฺเต ภควติ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ, ภควา เม พฺยากริสฺสติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา, 'อนฺตวา โลโกติ วา, 'อนนฺตวา โลโกติ วา, 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, 'โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ. โน เหตํ ภนฺเต. "อิติ กิร มาลุงฺกฺยปุตฺต เนวาหนฺตํ วทามิ

---

[๑] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

'เอหิ ตฺวํ มาลุงฺกฺยปุตฺต มยิ พฺรหฺมจริยํ จร, อหนฺเต พฺยากริสฺสามิ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา, ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ. นปิ[๑] กิร ตฺวํ วเทสิ 'อหํ ภนฺเต ภควติ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ, ภควา เม พฺยากริสฺสติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา, ฯเปฯ 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ. เอวํ สนฺเต โมฆปุริส โก สนฺโต กึ ปจฺจาจิกฺขสิ.

[๑๒๖] โย โข มาลุงฺกฺยปุตฺต เอวํ วเทยฺย 'น ตาวาหํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ, ยาว เม ภควา น พฺยากริสฺสติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา, ฯเปฯ 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ. อพฺยากตเมว ตํ มาลุงฺกฺยปุตฺต ตถาคเตน อสฺส, อถ โข[๒] โส ปุคฺคโล กาลํ กเรยฺย. เสยฺยถาปิ มาลุงฺกฺยปุตฺต ปุริโส สลฺเลน วิทฺโธ อสฺส สวิเสน คาฬฺหปเลปเนน, ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺเฐยฺยุ; โส เอวํ วเทยฺย 'น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ, ยาว น ตํ ปุริสํ ชานามิ, เยนมฺหิ วิทฺโธ 'ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวสฺโส วา สุทฺโท วาติ. โส เอวํ วเทยฺย 'น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ, ยาว น ตํ ปุริสํ ชานามิ, เยนมฺหิ วิทฺโธ 'เอวนฺนาโม เอวโคตฺโต อิติ วาติ. โส เอวํ วเทยฺย 'น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ, ยาว น ตํ ปุริสํ ชานามิ, เยนมฺหิ วิทฺโธ 'ทีโฆ วา รสฺโส วา มชฺฌิโม วาติ. โส เอวํ วเทยฺย 'น ตาวาหํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นปิ กิร มํ [๒] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ, ยาว น ตํ ปุริสํ ชานามิ, เยนมฺหิ วิทฺโธ ‘กาโฬ วา สาโม วา มงฺคุรจฺฉวี วาติ. โส เอวํ วเทยฺย ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ, ยาว น ตํ ปุริสํ ชานามิ, เยนมฺหิ วิทฺโธ ‘อสุกสฺมึ[๑] คาเม วา นิคเม วา นคเร วาติ. โส เอวํ วเทยฺย ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ, ยาว น ตํ ธนุํ ชานามิ, เยนมฺหิ วิทฺโธ ‘ยทิ วา จาโป ยทิ วา โกทณฺโฑติ. โส เอวํ วเทยฺย ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ, ยาว น ตํ ชิยํ ชานามิ, ยายมฺหิ วิทฺโธ ‘ยทิ วา อกฺกสฺส ยทิ วา สณฺหสฺส[๒] ยทิ วา นหารุสฺส ยทิ วา มรุวาย ยทิ วา ขีรปณฺณิโนติ. โส เอวํ วเทยฺย ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ, ยาว น ตํ กณฺฑํ ชานามิ, เยนมฺหิ วิทฺโธ ‘ยทิ วา คจฺฉ[๓] ยทิ วา โรปิมนฺติ. โส เอวํ วเทยฺย ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ, ยาว น ตํ กณฺฑํ ชานามิ, เยนมฺหิ วิทฺโธ ยสฺส ปตฺเตหิ วาชิตํ ‘ยทิ วา คิชฺฌสฺส ยทิ วา กงฺขสฺส[๔] ยทิ วา กุลลสฺส ยทิ วา โมรสฺส ยทิ วา สิถิลหนุโนติ. โส เอวํ วเทยฺย ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ, ยาว น ตํ กณฺฑํ ชานามิ, เยนมฺหิ วิทฺโธ ยสฺส นหารุนา ปริกฺขิตฺตํ ‘ยทิ วา ควสฺส[๕] ยทิ วา มหิสสฺส[๖] ยทิ วา โรรุวสฺส[๗] ยทิ วา เสมฺหารสฺสาติ. โส เอวํ วเทยฺย ‘น ตาวาหํ อิมํ สลฺลํ อาหริสฺสามิ, ยาว น ตํ กณฺฑํ[๘] ชานามิ, เยนมฺหิ วิทฺโธ ‘ยทิ วา สลฺลํ ยทิ วา ขุรปฺปี ยทิ วา เวกณฺณี[๙] [๑๐] ยทิ วา

---

[๑] ฉ.,เท. อมุกสฺมึ
[๒] ฉ.,เท. สณฺหสฺส
[๓] สี.,อิ. กจฺฉ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. กงฺกสฺส
[๕] สี.,อิ. เอวํ
[๖] ฉ.,เท. มหึสสฺส
[๗] ฉ.,เท. เภรวสฺส
[๘] ฉ.,เท. สลฺลํ
[๙] สี.,ฉ.,เท.,อิ. เวกณฺฑํ
[๑๐] สี.,อิ. ยทิวา ควํ

นาราจํ ยทิ วา วจฺฉทนฺตํ ยทิ วา กรวีรปตฺตนฺติ, อญฺญาตเมว ตํ มาลุงฺกฺยปุตฺต เตน ปุริเสน อสฺส, อถ โข[๑] โส ปุริโส กาลํ กเรยฺย. เอวเมว โข มาลุงฺกฺยปุตฺต โย เอวํ วเทยฺย 'น ตาวาหํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ, ยาว ตํ[๒] เม ภควา น พฺยากริสฺสติ 'สสฺสโต โลโกติ วา, 'อสสฺสโต โลโกติ วา, 'อนฺตวา โลโกติ วา, 'อนนฺตวา โลโกติ วา, 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา, 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา, 'โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา, 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ. อพฺยากตเมว ตํ มาลุงฺกฺยปุตฺต ตถาคเตน อสฺส, อถ โข[๓] โส ปุคฺคโล กาลํ กเรยฺย.

[๑๒๗] "สสฺสโต โลโกติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺจิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ เอวํ โน. "อสสฺสโต โลโกติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺจิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ เอวมฺปิ โน. 'สสฺสโต โลโกติ วา[๔] มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺจิยา สติ 'อสสฺสโต โลโกติ วา ทิฏฺจิยา สติ อตฺเถว ชาติ, อตฺถิ ชรา, อตฺถิ มรณํ, สนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, เยสาหํ ทิฏเจ ว ธมฺเม นิฆาตํ ปญฺญเปมิ. "อนฺตวา โลโกติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺจิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ เอวํ โน. "อนนฺตวา โลโกติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺจิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ เอวมฺปิ โน. 'อนฺตวา โลโกติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺจิยา สติ 'อนนฺตวา โลโกติ วา ทิฏฺจิยา สติ อตฺเถว ชาติ, อตฺถิ ชรา, อตฺถิ มรณํ, สนฺติ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ. [๔] สฺยา. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.

โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, เยสาหํ ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม นิฆาตํ ปญฺญเปมิ. ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ เอวํ โน. ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ เอวมฺปิ โน. ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺฐิยา สติ ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา ทิฏฺฐิยา สติ อตฺเถว ชาติ, ฯเปฯ นิฆาตํ ปญฺญเปมิ. ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ เอวํ โน. ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ เอวมฺปิ โน. ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ[๑] มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺฐิยา สติ ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา ทิฏฺฐิยา สติ อตฺเถว ชาติ, ฯเปฯ เยสาหํ ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม นิฆาตํ ปญฺญเปมิ. ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ เอวํ โน. ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺฐิยา สติ พฺรหฺมจริยวาโส อภวิสฺสาติ เอวมฺปิ โน. ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ [๒] มาลุงฺกฺยปุตฺต ทิฏฺฐิยา สติ ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา ทิฏฺฐิยา สติ อตฺเถว ชาติ, อตฺถิ ชรา, อตฺถิ มรณนฺ, สนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา, เยสาหํ ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม นิฆาตํ ปญฺญเปมิ.

[๑๒๘] ตสฺมาติห มาลุงฺกฺยปุตฺต อพฺยากตญฺจ เม อพฺยากตโต ฐาเรถ พฺยากตญฺจ เม พฺยากตโต ฐาเรถ. กิญฺจ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปรมฺมรณาติ วา [๒] ฉ. ปรมฺมรณาติ วา

มาลุงฺกฺยปุตฺต มยา อพฺยากตํ. ‘สสฺสโต โลโกติ มาลุงฺกฺยปุตฺต มยา อพฺยากตํ, ‘อสสฺสโต โลโกติ มาลุงฺกฺยปุตฺต[๑] มยา อพฺยากตํ, ‘อนฺตวา โลโกติ มาลุงฺกฺยปุตฺต[๑] มยา อพฺยากตํ, ‘อนนฺตวา โลโกติ มาลุงฺกฺยปุตฺต[๑] มยา อพฺยากตํ, ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ มยา อพฺยากตํ, ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ มยา อพฺยากตํ, ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ มยา อพฺยากตํ, ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ มยา อพฺยากตํ, ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ มยา อพฺยากตํ, ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ มยา อพฺยากตํ. กสฺมา เจตํ มาลุงฺกฺยปุตฺต มยา อพฺยากตํ. น เหตํ มาลุงฺกฺยปุตฺต อตฺถสญฺหิตํ,[๒] นาทิพฺรหฺมจริยกํ, น[๓] นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ; ตสฺมา ตํ มยา อพฺยากตํ. กิญฺจ มาลุงฺกฺยปุตฺต มยา พฺยากตํ. ‘อิทํ ทุกฺขนฺติ มาลุงฺกฺยปุตฺต มยา พฺยากตํ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโยติ มยา พฺยากตํ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธติ มยา พฺยากตํ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ มยา พฺยากตํ. กสฺมา เจตํ มาลุงฺกฺยปุตฺต มยา พฺยากตํ. เอตญฺหิ มาลุงฺกฺยปุตฺต อตฺถสญฺหิตํ, เอตํ อาทิพฺรหฺมจริยกํ, เอตं[๔] นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ; ตสฺมา ตํ มยา พฺยากตํ. ตสฺมาติห มาลุงฺกฺยปุตฺต อพฺยากตญฺจ เม อพฺยากตโต ธาเรถ, พฺยากตญฺจ เม พฺยากตโต ธาเรถาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. อตฺถสํหิตํ
[๓] สี. เนตํ [๔] ฉ.,เท. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา มาลุงฺกฺยปุตฺโต[๑] ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ตติยํ จูฬมาลุงฺโกฺยวาทสุตฺตํ[๒] นิฏฺฐิตํ.

๔. มหามาลุงฺโกฺยวาทสุตฺตํ

[๑๒๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "ธาเรถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว มยา เทสิตานิ ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานีติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา มาลุงฺกฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "อหํ โข ภนฺเต ธาเรมิ ภควตา เทสิตานิ ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานีติ. "ยถากถํ ปน ตฺวํ มาลุงฺกฺยปุตฺต ธาเรสิ มยา เทสิตานิ ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานีติ. "สกฺกายทิฏฺจิ โข อหํ ภนฺเต ภควตา โอรมฺภาคิยํ สญฺโญชนํ เทสิตํ ธาเรมิ, วิจิกิจฺฉํ โข อหํ ภนฺเต ภควตา โอรมฺภาคิยํ สญฺโญชนํ เทสิตํ ธาเรมิ, สีลพฺพตปรามาสํ โข อหํ ภนฺเต ภควตา โอรมฺภาคิยํ สญฺโญชนํ เทสิตํ ธาเรมิ, กามจฺฉนฺทํ โข อหํ ภนฺเต ภควตา โอรมฺภาคิยํ สญฺโญชนํ เทสิตํ ธาเรมิ, พฺยาปาทํ โข อหํ ภนฺเต ภควตา โอรมฺภาคิยํ สญฺโญชนํ เทสิตํ ธาเรมิ, เอวํ โข อหํ ภนฺเต ธาเรมิ ภควตา เทสิตานิ ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานีติ.

---

[๑] ฉ. มาลุกฺยปุตฺโต อิ. มาลุงฺกยาปุตฺโต　　[๒] ฉ. จูฬมาลุกฺยสุตฺตํ

กสฺส นุ[๑] โข นาม ตฺวํ มาลุงฺกฺยปุตฺต มยา[๒] อิมานิ เอวํ ปณฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ เทสิตานิ ธาเรสิ. นนุ มาลุงฺกฺยปุตฺต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อิมินา ตรุณูปเมน อุปารมฺเภน อุปารมฺภิสฺสนฺติ. ทหรสฺส หิ มาลุงฺกฺยปุตฺต กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส "สกฺกายโยติปิ น โหติ. กุโต ปนสฺส อุปฺปชฺชิสฺสติ สกฺกายทิฏฺฐิ. อนุเสติ[๓] เตฺววสฺส สกฺกายทิฏฺฐานุสโย, ทหรสฺส หิ มาลุงฺกฺยปุตฺต กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส 'ธมฺมาติปิ น โหติ, กุโต ปนสฺส อุปฺปชฺชิสฺสติ ธมฺเมสุ วิจิกิจฺฉา, อนุเสติ เตฺววสฺส วิจิกิจฺฉานุสโย, ทหรสฺส หิ [๔] กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส 'สีลาติปิ น โหติ, กุโต ปนสฺส อุปฺปชฺชิสฺสติ สีเลสุ สีลพฺพตปรามาโส. อนุเสติ เตฺววสฺส สีลพฺพตปรามาสานุสโย, ทหรสฺส หิ มาลุงฺกฺยปุตฺต กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส 'กามาติปิ น โหติ, กุโต ปนสฺส อุปฺปชฺชิสฺสติ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท, อนุเสติ เตฺววสฺส กามราคานุสโย, ทหรสฺส หิ มาลุงฺกฺยปุตฺต กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส 'สตฺตาติปิ น โหติ, กุโต ปนสฺส อุปฺปชฺชิสฺสติ สตฺเตสุ พฺยาปาโท, อนุเสติ เตฺววสฺส พฺยาปาทานุสโย, นนุ มาลุงฺกฺยปุตฺต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อิมินา ตรุณูปเมน อุปารมฺเภน อุปารมฺภิสฺสนฺตีติ. เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ "เอตสฺส ภควา กาโล, เอตสฺส สุคต กาโล, ยํ ภควา ปณฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ เทเสยฺย, ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. นุสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. มยาสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ. อนุเสเตฺววสฺส, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ. มาลุงฺกฺยปุตฺต เท. หิ มาลุงฺกฺยปุตฺต อิ. หิ มาลุงฺกฺยาปุตฺต

"เตนหานนฺท สุณาหิ[๑] สาธุกํ มนสิกโรหิ ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

[๑๓๐] "อิธานนฺท อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต สกฺกายทิฏฺจิ-ปริยุฏฺจิเตน เจตสา วิหรติ สกฺกายทิฏฺจิปเรเตน, อุปฺปนฺนาย จ สกฺกายทิฏฺจิยา นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตสฺส สา สกฺกายทิฏฺจิ ถามคตา อปฺปฏิวินีตา โอรมฺภาคิยสญฺโญชนํ. วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺจิเตน เจตสา วิหรติ วิจิกิจฺฉาปเรเตน, อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตสฺส สา วิจิกิจฺฉา ถามคตา อปฺปฏิวินีตา โอรมฺภาคิยสญฺโญชนํ. สีลพฺพตปรามาสปริยุฏฺจิเตน เจตสา วิหรติ สีลพฺพตปรามาสปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ สีลพฺพตปรามาสสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตสฺส โส สีลพฺพตปรามาโส ถามคโต อปฺปฏิวินีโต โอรมฺภาคิยสญฺโญชนํ กามราคปริยุฏฺจิเตน เจตสา วิหรติ กามราคปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตสฺส โส กามราโค ถามคโต อปฺปฏิวินีโต โอรมฺภาคิยสญฺโญชนํ. พฺยาปาทปริยุฏฺจิเตน เจตสา วิหรติ พฺยาปาท-ปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ. ตสฺส โส พฺยาปาโท ถามคโต อปฺปฏิวินีโต โอรมฺภาคิยสญฺโญชนํ.

[๑๓๑] สุตวา จ โข อานนฺท อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ

---

[๑] สี.,อิ. สุโณหิ

ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น สกฺกายทิฏฺฐิปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น สกฺกายทิฏฺฐิปเรเตน, อุปฺปนฺนาย จ สกฺกายทิฏฺฐิยา นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตสฺส สา สกฺกายทิฏฺฐิ สานุสยา ปหียติ.[๑] น วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น วิจิกิจฺฉาปเรเตน, อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตสฺส สา วิจิกิจฺฉา สานุสยา ปหียติ. น สีลพฺพตปรามาสปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น สีลพฺพต-ปรามาสปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ สีลพฺพตปรามาสสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตสฺส โส สีลพฺพตปรามาโส สานุสโย ปหียติ. น กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น กามราคปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตสฺส โส กามราโค สานุสโย ปหียติ. น พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ น พฺยาปาทปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตสฺส โส พฺยาปาโท สานุสโย ปหียติ.

[๑๓๒] โย อานนฺท มคฺโค ยา ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปหานาย, ตํ มคฺคํ ตํ ปฏิปทํ อนาคมฺม ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฌสฺสติ วา ทกฺขติ[๒] วา ปชหิสฺสติ วาติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต ตจํ อจฺเฉตฺวา เผคฺคุํ อจฺเฉตฺวา สารจฺเฉโท ภวิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ; เอวเมว โข อานนฺท โย มคฺโค ยา ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ

---

[๑] สี. ปหียิสฺสติ

[๒] สี.,อิ. ทกฺขีติ, เอวมุปริปิ.

ปหานาย, ตํ มคฺคํ ตํ ปฏิปทำ อนาคมฺม ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฌสฺสติ วา ทกฺขติ วา ปชหิสฺสติ วาติ เนตำ ฐานำ วิชฺชติ.

โย จ โข อานนฺท มคฺโค ยา ปฏิปทา ปญฺจนฺนำ โอรมฺภาคิยานำ สญฺโญชนานำ ปหานาย, ตำ มคฺคำ ตำ ปฏิปทำ อาคมฺม ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฌสฺสติ วา ทกฺขติ วา ปชหิสฺสติ วาติ ฐานเมตำ วิชฺชติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต ตจำ เฉตฺวา เผคฺคุ เฉตฺวา สารจฺเฉโท ภวิสฺสตีติ ฐานเมตำ วิชฺชติ; เอวเมว โข อานนฺท โย มคฺโค ยา ปฏิปทา ปญฺจนฺนำ โอรมฺภาคิยานำ สญฺโญชนานำ ปหานาย ตำ มคฺคำ ตำ ปฏิปทำ อาคมฺม ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ฌสฺสติ วา ทกฺขติ วา ปชหิสฺสติ วาติ ฐานเมตำ วิชฺชติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท คงฺคา นที ปูรา อุทกสฺส สมติตฺติกา กากเปยฺยา, อถ โข[๑] ทุพฺพลโก ปุริโส อาคจฺเฉยฺย 'อหำ อิมิสฺสา คงฺคาย นทิยา ติริยำ พาหาย โสตำ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารำ คจฺฉิสฺสามีติ,[๒] โส น สกฺกุเณยฺย คงฺคาย นทิยา ติริยำ พาหาย โสตำ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารำ คนฺตุ; เอวเมว โข อานนฺท ยสฺส กสฺสจิ[๓] สกฺกายนิโรธาย ธมฺเม เทสิยมาเน จิตฺตำ น ปกฺขนฺทติ นปฺปสีทติ น สนฺติฏฺฐติ น วิมุจฺจติ. เสยฺยถาปิ โส ทุพฺพลโก ปุริโส; เอวเมว เต ทฏฺฐพฺพา. เสยฺยถาปิ อานนฺท คงฺคา นที ปูรา อุทกสฺส สมติตฺติกา กากเปยฺยา, อถ พลวา ปุริโส อาคจฺเฉยฺย 'อหำ อิมิสฺสา คงฺคาย นทิยา ติริยำ พาหาย โสตำ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] สี.,อิ. คจฺฉามีติ

[๓] ฉ. เยสำ เกสญฺจิ

เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คมิสฺสามีติ, โส สกฺกุเณยฺย คงฺคาย นทิยา ติริยํ พาหาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คนฺตุ; เอวเมว โข อานนฺท ยสฺส กสฺสจิ[๑] สกฺกายนิโรธาย ธมฺเม เทสิยมาเน จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ วิมุจฺจติ. เสยฺยถาปิ โส พลวา ปุริโส; เอวเมว[๒] เต ทฏฺฐพฺพา.

[๑๓๓] กตโม[๓] จ อานนฺท มคฺโค. กตมา จ ปฏิปทา[๓] ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปหานาย. อิธานนฺท ภิกฺขุ อุปธิวิเวกา อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานา[๔] สพฺพโส กายทุฏฺฐุลฺลานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส ยเทว ตตฺถ โหติ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ, เต ธมฺเม อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต สมนุปสฺสติ. โส เตหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปฏิปาเปติ;[๕] โส เตหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปฏิปาเปตฺวา[๖] อมตาย ธาตุยา จิตฺตํ อุปสัหรติ 'เอตं สนฺตं เอตं ปณีตं, ยทิทं สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิ-ปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย[๗] วิราโค นิโรโธ นิพฺพานนฺติ. โส ตตฺถฏฺฐิโต อาสวานํ ขยं ปาปุณาติ, โน เจ อาสวานं ขยं ปาปุณาติ, เตเนว ธมฺมราเคน ตาย ธมฺมนนฺทิยา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ

---

[๑] ฉ. เยสํ เกสญฺจิ
[๒] ฉ.,เท. เอวเมเต
[๓-๓] อิ. กตโม จานนฺท มคฺโค กตมา ปฏิปทา
[๔] สี. ปหาณา
[๕] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ปฏิวาเปติ
[๖] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ปฏิวาเปตฺวา
[๗] ฉ.,เท. ตณฺหากฺขโย

ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกา. อยมฺปิ โข อานนฺท มคฺโค อยํ ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปหานาย.

ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส ยเทว ตตฺถ โหติ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ ฯเปฯ สญฺโญชนานํ ปหานาย.

ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อฏฺฐงฺคมา[๑] นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา 'อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส ยเทว ตตฺถ โหติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ เต ธมฺเม อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต สมนุปสฺสติ. โส เตหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปฏิปาเปติ, โส เตหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปฏิปาเปตฺวา อมตาย ธาตุยา จิตฺตํ อุปสํหรติ 'เอตं สนฺตं เอตं ปณีตํ, ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานนฺติ. โส ตตฺถฏฺฐิโต อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติ, โน เจ อาสวานํ ขยํ ปาปุณาติ, เตเนว ธมฺมราเคน ตาย ธมฺมนนฺทิยา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกา. อยมฺปิ โข อานนฺท มคฺโค อยํ ปฏิปทา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปหานาย.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อตฺถงฺคมา

ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส ยเทว ตตฺถ โหติ เวทนาคตํ ฯเปฯ สญฺโญชนานํ ปหานาย.

ปุน จปรํ อานนฺท ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส ยเทว ตตฺถ โหติ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ เต ธมฺเม อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต สมนุปสฺสติ. โส เตหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปฏิปาเปติ; โส เตหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปฏิปาเปตฺวา อมตาย ธาตุยา จิตฺตํ อุปสංหรติ ‘เอตं สนฺตं เอตं ปณีตं, ยทิทं สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานนฺติ. โส ตตฺถฏฺฐิโต อาสวานं ขยं ปาปุณาติ, โน เจ อาสวานं ขยं ปาปุณาติ, เตเนว ธมฺมราเคน ตาย ธมฺมนนฺทิยา ปญฺจนฺนं โอรมฺภาคิยานं สญฺโญชนานं ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกา. อยं[๑] โข อานนฺท มคฺโค อยं ปฏิปทา ปญฺจนฺนं โอรมฺภาคิยานं สญฺโญชนานं ปหานายาติ.

“เอโส เจ ภนฺเต มคฺโค เอสา ปฏิปทา ปญฺจนฺนं โอรมฺภาคิยานं สญฺโญชนานं ปหานาย, อถ กิญฺจรหิ อิเธกจฺเจ ภิกฺขู เจโตวิมุตฺติโน, เอกจฺเจ ภิกฺขู ปญฺญาวิมุตฺติโนติ. ‘เอตฺถ โข เตสาหं[๒] อานนฺท อินฺทฺริยเวมตฺตตं วทามีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อยมฺปิ โข

[๒] ฉ. ปเนสาหं, เท. ปน เตสาหं

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

จตุตฺถํ มหามาลุงฺโกฺยวาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๕. ภทฺทาลิสุตฺตํ

[๑๓๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุ๋. ภควา เอตทโวจ "อหํ โข ภิกฺขเว เอกาสนโภชนํ ภุญฺชามิ เอกาสนโภชนํ โข อหํ ภิกฺขเว ภุญฺชมาโน อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานามิ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจ, เอถ ตุมฺเหปิ ภิกฺขเว เอกาสนโภชนํ ภุญฺชถ, เอกาสนโภชนํ โข ภิกฺขเว ตุมฺเหปิ ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจาติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อหํ โข ภนฺเต น อุสฺสหามิ เอกาสนโภชนํ ภุญฺชิตุ๋, เอกาสนโภชนญฺหิ เม ภนฺเต ภุญฺชโต สิยา กุกฺกุจฺจ๋, สิยา วิปฺปฏิสาโรติ. "เตนหิ ตฺวํ ภทฺทาลิ ยตฺถ นิมนฺติโต อสฺสสิ, ตตฺถ เอกเทสํ ภุญฺชิตฺวา เอกเทสํ นีหริตฺวาปิ ปริภุญฺเชยฺยาสิ,[๑] เอวมฺปิ โข ตฺวํ ภทฺทาลิ ภุญฺชมาโน เอกาสโน[๒] ยาเปสฺสสีติ. "เอวมฺปิ โข อหํ ภนฺเต น อุสฺสหามิ ภุญฺชิตุ๋, เอวมฺปิ เม ภนฺเต ภุญฺชโต สิยา กุกฺกุจฺจ๋,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ภุญฺเชยฺยาสิ [๒] สฺยา. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

สิยา วิปฺปฏิสาโรติ. อถ โข อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควตา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน[๑] ภิกฺขุสงฺเฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสิ. อถ โข อายสฺมา ภทฺทาลิ สพฺพนฺตํ เตมาสํ น ภควโต สมฺมุขีภาวํ อทาสิ, ยถาตํ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรการี.

[๑๓๕] เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู ภควโต จีวรกมฺมํ กโรนฺติ "นิฏฺจิตจีวโร ภควา เตมาสจฺจเยน จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ. อถ โข อายสฺมา ภทฺทาลิ, เยน เต ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ภทฺทาลึ เต ภิกฺขู เอตทโวจุ "อิทํ โข อาวุโส ภทฺทาลิ ภควโต จีวรกมฺมํ กรียติ 'นิฏฺจิตจีวโร ภควา เตมาสจฺจเยน จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ. อิงฺฆาวุโส ภทฺทาลิ เอตํ เทสํ[๒] สาธุกํ มนสิกโรหิ, มา เต ปจฺฉา ทุกฺกรตรํ อโหสีติ. "เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา ภทฺทาลิ เตสं ภิกฺขูนํ ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อจฺจโย มं ภนฺเต อจฺจคมา ยถาพาลं ยถามูฬฺหं ยถาอกุสลं, โยหํ ภควตา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสงฺเฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสึ, ตสฺส เม ภนฺเต ภควา อจฺจยं อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สංวรายาติ.

---

[๑] สี. ปญฺญาปยมาเน [๒] ฉ. โทสกึ อิ.,เท. เทสกึ

"ตคฺฆ ตฺวํ ภทฺทาลิ อจฺจโย อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, ยํ ตฺวํ มยา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสงฺเฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสิ. สมโยปิ โข เต ภทฺทาลิ อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ. ภควา โข สาวตฺถิยํ วิหรติ, ภควาปิ มํ ชานิสฺสติ 'ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรการีติ, อยมฺปิ โข เต ภทฺทาลิ สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ. สมโยปิ โข เต ภทฺทาลิ อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ, สมฺพหุลา โข ภิกฺขู สาวตฺถิยํ วสฺสํ อุปคตา, เตปิ มํ ชานิสฺสนฺติ 'ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรการีติ, อยมฺปิ โข เต ภทฺทาลิ สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ. สมโยปิ โข เต ภทฺทาลิ อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ, สมฺพหุลา โข ภิกฺขุนิโย สาวตฺถิยํ วสฺสํ อุปคตา, ตาปิ มํ ชานิสฺสนฺติ 'ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรการีติ, อยมฺปิ โข เต ภทฺทาลิ สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ. สมโยปิ โข เต ภทฺทาลิ อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ, สมฺพหุลา โข อุปาสกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ, เตปิ มํ ชานิสฺสนฺติ, ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรการีติ, อยมฺปิ โข เต ภทฺทาลิ สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ. สมโยปิ โข เต ภทฺทาลิ อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ, สมฺพหุลา โข อุปาสิกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ, ตาปิ มํ ชานิสฺสนฺติ 'ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรการีติ, อยมฺปิ โข เต ภทฺทาลิ สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ. สมโยปิ โข เต ภทฺทาลิ อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ, สมฺพหุลา โข นานาติตฺถิยา สมณพฺราหฺมณา สาวตฺถิยํ วสฺสํ อุปคตา, เตปิ มํ ชานิสฺสนฺติ 'ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สมณสฺส โคตมสฺส สาวโก

เถรญฺญตโร [๑] สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรการีติ, อยมฺปิ โข เต ภทฺทาลิ สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสีติ.

"อจฺจโย มํ ภนฺเต อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, โยหํ ภควตา สิกขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสงฺเฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสึ. ตสฺส เม ภนฺเต ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สำวรายาติ. "ตคฺฆ ตฺวำ ภทฺทาลิ อจฺจโย อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหำ ยถาอกุสลำ, ยำ ตฺวำ มยา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสงฺเฆ สิกฺขำ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหำ ปเวเทสิ.

[๑๓๖] ตำ กึ มญฺญสิ ภทฺทาลิ. อิธสฺส ภิกฺขุ อุภโตภาควิมุตฺโต, ตมหำ เอวำ วเทยฺยำ 'เอหิ เม ตฺวำ ภิกฺขุ ปงฺเก สงฺกโม โหตีติ,[๒] อปิ นุ โข โส สงฺกเมยฺย วา อญฺเญน วา กายำ สนฺนาเมยฺย 'โนติ วา วเทยฺยาติ. โน เหตำ ภนฺเต. "ตำ กึ มญฺญสิ ภทฺทาลิ. อิธสฺส ภิกฺขุ ปญฺญาวิมุตฺโต, กายสกฺขี, ทิฏฺฐิปฺปตฺโต, สทฺธาวิมุตฺโต, ธมฺมานุสารี, สทฺธานุสารี. ตมหำ เอวำ วเทยฺยำ 'เอหิ เม ตฺวำ ภิกฺขุ ปงฺเก สงฺกโม โหตีติ,[๒] อปิ นุ โข โส สงฺกเมยฺย วา อญฺเญน วา กายำ สนฺนาเมยฺย 'โนติ วา วเทยฺยาติ. โน เหตำ ภนฺเต. "ตำ กึ มญฺญสิ ภทฺทาลิ. อปิ นุ ตฺวำ ภทฺทาลิ ตสฺมึ สมเย อุภโตภาควิมุตฺโต วา โหหิ,[๓] ปญฺญาวิมุตฺโต วา กายสกฺขี[๔] วา ทิฏฺฐิปฺปตฺโต วา สทฺธาวิมุตฺโต วา ธมฺมานุสารี วา สทฺธานุสารี วาติ. โน เหตำ ภนฺเต. "นนุ ตฺวำ ภทฺทาลิ

---

[๑] ฉ. ภิกฺขุ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. โหหีติ
[๓] ฉ.,เท. โหสิ
[๔] ฉ.,เท. กายสกฺขิ

ตสฺมึ สมเย ริตฺโต ตุจฺโฉ อปรทฺโธติ. “เอวํ ภนฺเต, อจฺจโย มํ ภนฺเต อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, โยหํ ภควตา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสงฺเฆ สิกฺขํ สมาทิยมาเน อนุสฺสาหํ ปเวเทสึ, ตสฺส เม ภนฺเต ภควา อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สංวรายาติ.

“ตคฺฆ ตฺวं ภทฺทาลิ อจฺจโย อจฺจคมา ยถาพาลํ ยถามูฬฺหํ ยถาอกุสลํ, ยं ตฺวं มยา สิกฺขาปเท ปญฺญาปิยมาเน ภิกฺขุสงฺเฆ สิกฺขं สมาทิยมาเน อนุสฺสาหं ปเวเทสิ. ยโต จ โข ตฺวं ภทฺทาลิ อจฺจยं อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรสิ, ตนฺเต มยं ปฏิคฺคณฺหาม, วุทฺธิ เหสา ภทฺทาลิ อริยสฺส วินเย, โย อจฺจยं อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรติ อายตึ สංวรं อาปชฺชติ.

[๑๓๗] อิธ ภทฺทาลิ เอกจฺโจ ภิกฺขุ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรการี โหติ, ตสฺส เอวं โหติ ‘ยนฺนูนาหं วิวิตฺตं เสนาสนं ภเชยฺยं อรญฺญं รุกฺขมูลं ปพฺพตं กนฺทรं คิริคุหं สุสานं วนปตฺถं อพฺโภกาสं ปลาลปุญฺชं, อปฺเปวนามาหं อุตฺตริ[๑] มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสं สจฺฉิกเรยฺยนฺติ. โส วิวิตฺตं เสนาสนं ภชติ อรญฺญं รุกฺขมูลं ปพฺพตं กนฺทรं คิริคุหं สุสานं วนปตฺถं อพฺโภกาสं ปลาลปุญฺชं, ตสฺส ตถา วูปกฏฺฐสฺส วิหรโต สตฺถาปิ อุปวทติ, อนุวิจฺจ[๒] วิญฺญู สพฺรหฺมจารี อุปวทนฺติ, เทวตาปิ อุปวทนฺติ, อตฺตาปิ อตฺตานं อุปวทติ, โส สตฺถาราปิ อุปวทิโต อนุวิจฺจ[๒] วิญฺญูหิ สพฺรหฺมจารีหิ อุปวทิโต เทวตาหิปิ อุปวทิโต

---

[๑] ฉ. อุตฺตริ เท. อุตริมนุสฺสธมฺมา [๒] ฉ.,เท. อนุวิจฺจปิ, เอวมุปริปิ.

อตฺตนาปิ อตฺตา[๑] อุปวทิโต น อุตฺตรึ[๒] มนุสฺสธมฺมา อลมริย-ญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกโรติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวญฺเหตํ[๓] ภทฺทาลิ โหติ, ยถาตํ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรการิสฺส.

[๑๓๘] อิธ ปน ภทฺทาลิ เอกจฺโจ ภิกฺขุ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย ปริปูรการี โหติ, ตสฺส เอวํ โหติ 'ยนฺนูนาหํ วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภเชยฺยํ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ, อปฺเปวนามาหํ อุตฺตรึ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกเรยฺยนฺติ. โส วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ, ตสฺส ตถา วูปกฏฺฐสฺส วิหรโต สตฺถาปิ น อุปวทติ, อนุวิจฺจ วิญฺญู สพฺรหฺมจารี น อุปวทนฺติ, เทวตาปิ น อุปวทนฺติ, อตฺตาปิ อตฺตานํ น อุปวทติ. โส สตฺถาราปิ อนุปวทิโต อนุวิจฺจ วิญฺญูหิ สพฺรหฺมจารีหิ อนุปวทิโต เทวตาหิปิ อนุปวทิโต อตฺตนาปิ อตฺตา อนุปวทิโต อุตฺตรึ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกโรติ, โส วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ตํ กิสฺส เหตุ. เอวญฺเหตํ ภทฺทาลิ โหติ, ยถาตํ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺส.

[๑๓๙] ปุน จปรํ ภทฺทาลิ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ตํ กิสฺส เหตุ. เอวญฺเหตํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อตฺตานํ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ. อุตฺตริ
[๓] ฉ. เอวญฺหิ ตํ, เอวมุปริปิ.

ภทฺทาลิ โหติ, ยถาตํ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺส. ปุน จปรํ ภทฺทาลิ ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ตํ กิสฺส เหตุ. เอวญฺเหตํ ภทฺทาลิ โหติ. ยถาตํ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺส.

ปุน จปรํ ภทฺทาลิ ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ตํ กิสฺส เหตุ. เอวญฺเหตํ ภทฺทาลิ โหติ, ยถาตํ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺส.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวญฺเหตํ ภทฺทาลิ โหติ, ยถาตํ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺส.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ 'อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา ฯเปฯ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา, อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา ฯเปฯ สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ, ตํ กิสฺส เหตุ. เอวญฺเหตํ ภทฺทาลิ โหติ. ยถาตํ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺส.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ‘อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ; ‘อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยं อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยं อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยं อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตสฺส เอวं ชานโต เอวं ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ทิฏฺฐาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ ‘วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, ขีณา ชาติ, วุสิตं พฺรหฺมจริยं, กตं กรณียं, นาปรं อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. ตं กิสฺส เหตุ. ‘เอวญฺเหตं ภทฺทาลิ โหติ, ยถาตं สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย ปริปูรการิสฺสาติ.

[๑๔๐] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควนฺตํ เอตทโวจ “โก นุ โข ภนฺเต เหตุ, โก ปจฺจโย, เยนมิเธกจฺจํ ภิกฺขุๆ ปสยฺห ปสยฺห[๑] การณํ กโรนฺติ. โก ปน ภนฺเต เหตุ, โก ปจฺจโย, เยนมิเธกจฺจํ ภิกฺขุๆ โน ตถา ปสยฺห ปสยฺห การณํ กโรนฺตีติ.

‘อิธ ภทฺทาลิ เอกจฺโจ ภิกฺขุ อภิณฺหาปตฺติโก โหติ, อาปตฺติพหุโล, โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, น สมฺมา วตฺตติ, น โลมํ ปาเตติ, น นิตฺถารं วตฺตติ, ‘เยน สงฺโฆ อตฺตมโน โหติ, ตํ กโรมีติ นาห. ตตฺร ภทฺทาลิ ภิกฺขูนํ

---

[๑] สฺยา. ปวยฺห ปวยฺห, เอวมุปริปิ.

เอวํ โหติ ‘อยํ โข อาวุโส ภิกฺขุ อภิณฺหาปตฺติโก, อาปตฺติพหุโล, โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, น สมฺมา วตฺตติ, น โลมํ ปาเตติ, น นิตฺถารํ[๑] วตฺตติ, ‘เยน สงฺโฆ อตฺตมโน โหติ, ตํ กโรมีติ นาห. สาธุ วตายสฺมนฺโต อิมสฺส ภิกฺขุโน ตถา ตถา อุปปริกฺขถ, ยถยิทํ[๒] อธิกรณํ น ขิปฺปเมว วูปสมฺเมยฺยาติ. ตสฺส โข เอวํ ภทฺทาลิ ภิกฺขุโน ภิกฺขู ตถา ตถา อุปปริกฺขนฺติ, ยถยิทํ อธิกรณํ น ขิปฺปเมว วูปสมฺมติ.

[๑๔๑] อิธ ปน ภทฺทาลิ เอกจฺโจ ภิกฺขุ อภิณฺหาปตฺติโก โหติ อาปตฺติพหุโล, โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน นาญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ น อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, สมฺมา วตฺตติ, โลมํ ปาเตติ, นิตฺถารํ วตฺตติ, ‘เยน สงฺโฆ อตฺตมโน โหติ, ตํ กโรมีติ อาห. ตตฺร ภทฺทาลิ ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ “อยํ โข อาวุโส ภิกฺขุ อภิณฺหาปตฺติโก อาปตฺติพหุโล, โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน นาญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ น อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, สมฺมา วตฺตติ, โลมํ ปาเตติ, นิตฺถารํ วตฺตติ, ‘เยน สงฺโฆ อตฺตมโน โหติ, ตํ กโรมีติ อาห. สาธุ วตายสฺมนฺโต อิมสฺส ภิกฺขุโน ตถา ตถา อุปปริกฺขถ, ยถยิทํ อธิกรณํ ขิปฺปเมว วูปสมฺเมยฺยาติ.[๓] ตสฺส โข เอวํ ภทฺทาลิ ภิกฺขุโน ภิกฺขู ตถา ตถา อุปปริกฺขนฺติ, ยถยิทํ อธิกรณํ ขิปฺปเมว วูปสมฺมติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เนตฺถารํ, เอวมุปริปิ. [๒] สี.,ฉ.,อิ. ยถาสฺสิทํ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. วูปสเมยฺยาติ, เอวมุปริปิ.

[๑๔๒] อิธ ภทฺทาลิ เอกจฺโจ ภิกฺขุ อธิจฺจาปตฺติโก โหติ อนาปตฺติพหุโล, โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, น สมฺมา วตฺตติ, น โลมํ ปาเตติ, น นิตฺถารํ วตฺตติ, 'เยน สงฺโฆ อตฺตมโน โหติ, ตํ กโรมีติ นาห. ตตฺร ภทฺทาลิ ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ "อยํ โข อาวุโส ภิกฺขุ อธิจฺจาปตฺติโก อนาปตฺติพหุโล, โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, น สมฺมา วตฺตติ, น โลมํ ปาเตติ, น นิตฺถารํ วตฺตติ, 'เยน สงฺโฆ อตฺตมโน โหติ, ตํ กโรมีติ นาห. สาธุ วตายสฺมนฺโต อิมสฺส ภิกฺขุโน ตถา ตถา อุปปริกฺขถ, ยถยิทํ อธิกรณํ น ขิปฺปเมว วูปสมฺเมยฺยาติ. ตสฺส โข เอวํ ภทฺทาลิ ภิกฺขุโน ภิกฺขู ตถา ตถา อุปปริกฺขนฺติ, ยถยิทํ อธิกรณํ น ขิปฺปเมว วูปสมฺมติ.

[๑๔๓] อิธ ปน ภทฺทาลิ เอกจฺโจ ภิกฺขุ อธิจฺจาปตฺติโก โหติ อนาปตฺติพหุโล, โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน นาญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, น พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, สมฺมา วตฺตติ, โลมํ ปาเตติ, นิตฺถารํ วตฺตติ, 'เยน สงฺโฆ อตฺตมโน โหติ, ตํ กโรมีติ อาห. ตตฺร ภทฺทาลิ ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ "อยํ โข อาวุโส ภิกฺขุ อธิจฺจาปตฺติโก อนาปตฺติพหุโล, โส ภิกฺขูหิ วุจฺจมาโน นาญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, น พหิทฺธา กถํ อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, สมฺมา วตฺตติ, โลมํ ปาเตติ, นิตฺถารํ วตฺตติ, 'เยน สงฺโฆ อตฺตมโน โหติ, ตํ กโรมีติ อาห. สาธุ วตายสฺมนฺโต อิมสฺส ภิกฺขุโน ตถา

ตถา อุปปริกฺขถ, ยถยิทํ อธิกรณํ ขิปฺปเมว วูปสมฺเมยฺยาติ. ตสฺส โข เอวํ ภทฺทาลิ ภิกฺขุโน ภิกฺขู ตถา ตถา อุปปริกฺขนฺติ, ยถยิทํ อธิกรณํ ขิปฺปเมว วูปสมฺมติ.

[๑๔๔] อิธ ภทฺทาลิ เอกจฺโจ ภิกฺขุ สทฺธามตฺตเกน วหติ เปมมตฺตเกน. ตตฺร ภทฺทาลิ ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ "อยํ โข อาวุโส ภิกฺขุ สทฺธามตฺตเกน วหติ เปมมตฺตเกน, สเจ มยํ อิมํ ภิกฺขุํ ปสยฺห ปสยฺห การณํ กาเรสฺสาม[๑] 'มา ยมฺปิสฺส ตํ สทฺธามตฺตกํ เปมมตฺตกํ ตมฺหาปิ ปริหายีติ. เสยฺยถาปิ ภทฺทาลิ ปุริสสฺส เอกํ จกฺขุ, ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ตํ เอกํ จกฺขุ รกฺเขยฺยุ 'มา ยมฺปิสฺส ตํ เอกํ จกฺขุ ตมฺหาปิ ปริหายีติ; เอวเมว โข ภทฺทาลิ อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ สทฺธามตฺตเกน วหติ เปมมตฺตเกน. ตตฺร ภทฺทาลิ ภิกฺขูนํ เอวํ โหติ "อยํ โข อาวุโส ภิกฺขุ สทฺธามตฺตเกน วหติ เปมมตฺตเกน, สเจ มยํ อิมํ ภิกฺขุํ ปสยฺห ปสยฺห การณํ กาเรสฺสาม 'มา ยมฺปิสฺส ตํ สทฺธามตฺตกํ เปมมตฺตกํ ตมฺหาปิ ปริหายีติ. อยํ โข ภทฺทาลิ เหตุ, อยํ ปจฺจโย, เยนมิเธกจฺจํ ภิกฺขุํ ปสยฺห ปสยฺห การณํ กาเรนฺติ,[๒] อยํ ปน ภทฺทาลิ เหตุ, อยํ ปจฺจโย, เยนมิเธกจฺจํ ภิกฺขุํ น[๓] ตถา ปสยฺห ปสยฺห การณํ กาเรนฺตีติ.[๔]

[๑๔๕] "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน ปุพฺเพ อปฺปตรานิ เจว สิกฺขาปทานิ อเหสุํ, พหุตรา จ ภิกฺขู อญฺญาย สณฺจหึสุ. โก ปน ภนฺเต เหตุ, โก ปจฺจโย, เยเนตรหิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กริสฺสาม, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ. กโรนฺติ
[๓] ฉ.,เท. โน [๔] ฉ.,เท. กโรนฺตีติ

พหุตรานิ เจว สิกฺขาปทานิ อเหสุ๑ อปฺปตรา จ ภิกฺขู อญฺญาย สณฺจหนฺตีติ.

"เอวญฺเหตं๒ ภทฺทาลิ โหติ, สตฺเตสุ หายมาเนสุ สทฺธมฺเม อนฺตรธายมาเน พหุตรานิ เจว สิกฺขาปทานิ โหนฺติ, อปฺปตรา จ ภิกฺขู อญฺญาย สณฺจหนฺติ. น ตาว ภทฺทาลิ สตฺถา สาวกานं สิกฺขาปทं ปญฺญาเปติ, ยาว น อิเธกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สงฺเฆ ปาตุภวนฺติ. ยโต จ โข ภทฺทาลิ อิเธกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สงฺเฆ ปาตุภวนฺติ, อถ สตฺถา สาวกานं สิกฺขาปทं ปญฺญาเปติ เตสंเยว อาสวฏฺฐานียานं ธมฺมานं ปฏิฆาตาย. น ตาว ภทฺทาลิ อิเธกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สงฺเฆ ปาตุภวนฺติ, ยาว น สงฺโฆ มหตฺตं ปตฺโต โหติ. ยโต จ โข ภทฺทาลิ สงฺโฆ มหตฺตं ปตฺโต โหติ, อถ อิเธกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สงฺเฆ ปาตุภวนฺติ, อถ สตฺถา สาวกานं สิกฺขาปทं ปญฺญาเปติ เตสंเยว อาสวฏฺฐานียานं ธมฺมานं ปฏิฆาตาย. น ตาว ภทฺทาลิ อิเธกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สงฺเฆ ปาตุภวนฺติ, ยาว น สงฺโฆ ลาภคฺคं ปตฺโต โหติ ฯเปฯ ยสคฺคं ปตฺโต โหติ ฯเปฯ พาหุสจฺจं ปตฺโต โหติ ฯเปฯ รตฺตญฺญุตं ปตฺโต โหติ. ยโต จ โข ภทฺทาลิ สงฺโฆ รตฺตญฺญุตं ปตฺโต โหติ, อถ อิเธกจฺเจ อาสวฏฺฐานียา ธมฺมา สงฺเฆ ปาตุภวนฺติ, อถ สตฺถา สาวกานं สิกฺขาปทं ปญฺญาเปติ เตสंเยว อาสวฏฺฐานียานं ธมฺมานं ปฏิฆาตาย.

[๑๔๖] อปฺปกา โข ตุมฺเห ภทฺทาลิ เตน สมเยน อหุวตฺถ, ยทา โว อหं อาชานียสุสูปมं ธมฺมปริยายं เทเสสึ,

---

๑ ฉ.,เท. โหนฺติ ๒ ฉ.,เท. เอวเมตं

ตํ สรสิ ตฺวํ[๑] ภทฺทาลีติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ตตฺร ภทฺทาลิ กึ[๒] เหตุ ปจฺเจสีติ. “โส หิ นูนาหํ ภนฺเต ทีฆรตฺตํ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรการี อโหสินฺติ. “น โข ภทฺทาลิ เอเสว เหตุ เอส ปจฺจโย, อปิจ เม ตฺวํ ภทฺทาลิ ทีฆรตฺตํ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต “นวายํ[๓] โมฆปุริโส มยา ธมฺเม เทสิยมาเน อฏฺฐิกตฺวา[๔] มนสิกตฺวา สพฺพเจตโส สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณาตีติ. อปิจ เต อหํ ภทฺทาลิ อาชานียสุสูปมํ ธมฺมปริยายํ เทสิสฺสามิ, ตํ สุณาหิ สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. “เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

[๑๔๗] “เสยฺยถาปิ ภทฺทาลิ ทกฺโข อสฺสทมโก ภทฺรํ อสฺสาชานียํ ลภิตฺวา ปฐเมเนว มุขาธาเน การณํ กาเรติ. ตสฺส มุขาธาเน การณํ การิยมานสฺส โหนฺติเยว วิสูกายิตานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิ, ยถาตํ อการิตปุพฺพํ การณํ การิยมานสฺส. โส อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพายติ. ยโต โข ภทฺทาลิ ภทฺโร อสฺสาชานีโย อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพุโต โหติ, ตเมนํ อสฺสทมโก อุตฺตริ[๕] การณํ กาเรติ ยุคาธาเน. ตสฺส ยุคาธาเน การณํ การิยมานสฺส โหนฺติเยว วิสูกายิตานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิ, ยถาตํ อการิตปุพฺพํ การณํ การิยมานสฺส. โส อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพายติ. ยโต

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] สฺยา. กึ
[๓] ฉ.,เท. น จายํ [๔] ฉ.,เท. อฏฺฐึ กตฺวา
[๕] ฉ. อุตฺตริ

โข ภทฺทาลิ ภทฺโร อสฺสาชานีโย อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพุโต โหติ. ตเมนํ อสฺสทมโก อุตฺตรึ[๑] การณํ กาเรติ อนุกฺกเม มณฺฑเล ขุรกาเส[๒] ธาเว วรตฺเต[๓] ราชคุเณ ราชวํเส อุตฺตเม ชเว อุตฺตเม หเย อุตฺตเม สาขลฺเย. ตสฺส อุตฺตเม ชเว อุตฺตเม หเย อุตฺตเม สาขลฺเย การณํ การิยมานสฺส โหนฺติเยว วิสูกายิตานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ กานิจิ กานิจิ, ยถาตํ อการิตปุพฺพํ การณํ การิยมานสฺส. โส อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพายติ. ยโต [๔] โข ภทฺทาลิ ภทฺโร อสฺสาชานีโย อภิณฺหการณา อนุปุพฺพการณา ตสฺมึ ฐาเน ปรินิพฺพุโต โหติ. ตเมนํ อสฺสทมโก อุตฺตรึ[๕] วณฺณิยํ จ พลิยํ[๖] จ อนุปฺปเวจฺฉติ. อิเมหิ โข ภทฺทาลิ ทสหงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภทฺโร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภคฺโค, 'รญฺโญ องฺคนฺเตฺวว[๗] สงฺขฺยํ คจฺฉติ.

เอวเมว โข ภทฺทาลิ ทสหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ.[๘] กตเมหิ ทสหิ. อิธ ภทฺทาลิ ภิกฺขุ อเสขาย สมฺมาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาสงฺกปฺเปน สมนฺนาคโต โหติ, อเสขาย สมฺมาวาจาย สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมากมฺมนฺเตน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาอาชีเวน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาวายาเมน สมนฺนาคโต โหติ,

---

[๑] ฉ.,เท. อุตฺตริ
[๒] สี.,อิ. ขุรกาเย
[๓] ฉ.,เท. ทวตฺเต
[๔] ฉ. จ
[๕] ฉ.,เท. อุตฺตริ
[๖] สี.,อิ. วลิยญฺจ ฉ.,เท. ปาณิยญฺจ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. องฺคนฺเตว
[๘] ฉ.,เท.,อิ. โลกสฺส

อเสขาย สมฺมาสติยา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาสมาธินา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาญาเณน สมนฺนาคโต โหติ, อเสขาย สมฺมาวิมุตฺติยา สมนฺนาคโต โหติ, อิเมหิ โข ภทฺทาลิ ทสหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ, ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา ภทฺทาลิ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ปญฺจมํ ภทฺทาลิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๖. ลฑุกิโกปมสุตฺตํ[๑]

[๑๔๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา องฺคุตฺตราเปสุ วิหรติ อาปณฺณ นาม องฺคุตฺตราปานํ นิคโม. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อาปณฺณ ปิณฺฑาย ปาวิสิ, อาปเณ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยนญฺญตโร วนสณฺโฑ, เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหาราย, ตํ วนสณฺฑํ อชฺโฌคเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิ. อายสฺมาปิ โข อุทายี ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อาปณฺณ ปิณฺฑาย ปาวิสิ, อาปเณ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยน โส วนสณฺโฑ, เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหาราย, ตํ วนสณฺฑํ อชฺโฌคเหตฺวา[๒] อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิ. อถ โข อายสฺมโต อุทายิสฺส รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส

---

[๑] ฉ.,เท. ลฏุกิโกปมสุตฺต [๒] อิ. อชฺโฌคาหิตฺวา

เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ "พหุนฺนํ[๑] วต โน ภควา ทุกฺขธมฺมานํ อปหตฺตา, พหุนฺนํ[๑] วต โน ภควา สุขธมฺมานํ อุปหตฺตา, พหุนฺนํ วต โน ภควา อกุสลานํ ธมฺมานํ อปหตฺตา, พหุนฺนํ วต โน ภควา กุสลานํ ธมฺมานํ อุปหตฺตาติ. อถ โข อายสฺมา อุทายี สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

[๑๔๙] เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อุทายี ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิธ มยฺหํ ภนฺเต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ 'พหุนฺนํ วต โน ภควา ทุกฺขธมฺมานํ อปหตฺตา, พหุนฺนํ วต โน ภควา สุขธมฺมานํ อุปหตฺตา, พหุนฺนํ วต โน ภควา อกุสลานํ ธมฺมานํ อปหตฺตา, พหุนฺนํ วต โน ภควา กุสลานํ ธมฺมานํ อุปหตฺตาติ. มยญฺหิ ภนฺเต ปุพฺเพ สายญฺเจว ภุญฺชาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล. อหุ โข โส ภนฺเต สมโย, ยํ ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ 'อิงฺฆ ตุมฺเห ภิกฺขเว เอตํ ทิวา วิกาลโภชนํ ปชหถาติ, ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต อหุเทว อญฺญถตฺตํ, อหุเทว[๒] โทมนสฺสํ 'ยมฺปิ โน สทฺธา คหปติกา ทิวา วิกาเล ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ เทนฺติ, ตสฺสปิ โน ภควา ปหานมาห, ตสฺสปิ โน สุคโต ปฏินิสฺสคฺคมาหาติ, เต มยํ ภนฺเต ภควติ เปมญฺจ คารวญฺจ หิริญฺจ โอตฺตปฺปญฺจ สมฺปสฺสมานา เอวนฺตํ ทิวา วิกาลโภชนํ ปชหิมฺหา, เต มยํ ภนฺเต สายญฺเจว ภุญฺชาม ปาโต จ, อหุ โข โส ภนฺเต สมโย, ยํ ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อิงฺฆ ตุมฺเห ภิกฺขเว เอตํ รตฺตึ วิกาลโภชนํ ปชหถาติ,

---

[๑] ฉ. พหูนํ, เอวมุปริปิ. [๒] สี.,อิ. อหุ

ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต อหุเทว อญฺญถตฺตํ, อหุเทว โทมนสฺสํ ‘ยมฺปิ โน อิเมสं ทฺวินฺนํ ภตฺตานํ ปณีตสงฺขาตตรํ, ตสฺสปิ โน ภควา ปหานมาห, ตสฺสปิ โน สุคโต ปฏินิสฺสคฺคมาหาติ, ภูตปุพฺพํ ภนฺเต อญฺญตโร ปุริโส ทิวา สูเปยฺยํ ลภิตฺวา ปชาปตี[๑] เอวมาห ‘หนฺท[๒] อิมं นิกฺขิปถ, สายं สพฺเพว สมคฺคา ภุญฺชิสฺสามาติ. ยากาจิ ภนฺเต สงฺขติโย, สพฺพา ตา รตฺตึ, อปฺปา ทิวา, เต มยं ภนฺเต ภควติ เปมญฺจ คารวญฺจ หิริญฺจ โอตฺตปฺปญฺจ สมฺปสฺสมานา เอวนฺตํ รตฺตึ วิกาลโภชนํ ปชหิมฺหา. ภูตปุพฺพं ภนฺเต ภิกฺขู รตฺตนฺธการติมิสายं ปิณฺฑาย จรนฺตา จนฺทนิกมฺปิ ปวิสนฺติ, โอพิคลฺเลปิ[๓] ปปตนฺติ, กณฺฏกราชิมฺปิ[๔] อาโรหนฺติ, สุตฺตมฺปิ คาวึ อาโรหนฺติ, มาณเวหิปิ สมาคจฺฉนฺติ กตกมฺเมหิปิ อกตกมฺเมหิปิ, มาตุคาโมปิ เต อสทฺธมฺเมน นิมนฺเตติ. ภูตปุพฺพาหํ ภนฺเต รตฺตนฺธการติมิสายं ปิณฺฑาย จรามิ. อทฺทสา โข มं ภนฺเต อญฺญตรา อิตฺถี วิชฺชนฺตริกาย ภาชนํ โธวนฺตี, ทิสฺวา มं ภีตา วิสฺสรมกาสิ ‘อพฺภุมฺเม[๕] ปิสาโจ วต มนฺติ. เอวं วุตฺเต, อหํ ภนฺเต ตं อิตฺถึ เอตทโวจं ‘นาหํ[๖] ภคินิ ปิสาโจ, ภิกฺขุ ปิณฺฑาย จิโตติ ภิกฺขุสฺส อาตุมารี, ภิกฺขุสฺส มาตุมารี, วรนฺเต ภิกฺขุ ติณฺเหน โควิกนฺตเนน[๗] กุจฺฉิ ปริกนฺโต,[๘] น เตฺวว[๙] ยํ[๑๐] รตฺตนฺธการติมิสายं กุจฺฉิเหตุ ปิณฺฑาย จรสีติ.[๑๑] ตสฺส มยฺหं

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโร น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. หนฺท จ อิมํ
[๓] ฉ.,เท. โอลิคลฺเลปิ
[๔] สี.,อิ. กณฺฏกวตฺตมปิ ฉ.,เท. กณฺฏกาวาฏมฺปิ
[๕] ฉ. อภุมฺเม
[๖] สฺยา. น
[๗] อิ. โควิกตฺตเนน
[๘] อิ. ปริกตฺโต
[๙] ฉ.,เท. นเตฺวว วรํ
[๑๐] สี. ยา อิ. น เตฺวว ยา
[๑๑] สี.,อิ. จรสาติ

ภนฺเต ตทนุสฺสรโต เอวํ โหติ ‘พหุนฺนํ วต โน ภควา ทุกฺขธมฺมานํ อปหตฺตา, พหุนฺนํ วต โน ภควา สุขธมฺมานํ อุปหตฺตา, พหุนฺนํ วต โน ภควา อกุสลานํ ธมฺมานํ อปหตฺตา, พหุนฺนํ วต โน ภควา กุสลานํ ธมฺมานํ อุปหตฺตาติ.

[๑๕๐] เอวเมว ปนุทายิ. อิเธกจฺเจ โมฆปุริสา ‘อิทํ ปชหถาติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหํสุ ‘กึ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส โอรมตฺตกสฺส, อธิสลฺลิขเตวายํ สมโณติ. เต ตญฺเจว นปฺปชหนฺติ, มยิ จ อปฺปจฺจยํ อุปฏฺฐเปนฺติ,[๑] เย จ ภิกฺขู สิกฺขากามา. เตสนฺตํ อุทายิ โหติ พลวํ พนฺธนํ ทฬฺหํ พนฺธนํ ถิรํ พนฺธนํ อปูติกํ พนฺธนํ ถูโล กลิงฺคโร.[๒] เสยฺยถาปิ อุทายิ ลฑุกิกา สกุณิกา ปูติลตาย พนฺธเนน พนฺธา[๓] ตตฺเถว วธํ วา พนฺธํ วา มรณํ วา อาคเมติ. โย นุ โข อุทายิ เอวํ วเทยฺย “เยน สา ลฑุกิกา สกุณิกา ปูติลตาย พนฺธเนน พนฺธา ตตฺเถว วธํ วา พนฺธํ วา มรณํ วา อาคเมติ. ตญฺหิ ตสฺสา อพลํ พนฺธนํ ทุพฺพลํ พนฺธนํ ปูติกํ พนฺธนํ อสารกํ พนฺธนนฺติ, สมฺมา[๔] นุ โข โส อุทายิ วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. เยน สา ภนฺเต ลฑุกิกา สกุณิกา ปูติลตาย พนฺธเนน พนฺธา ตตฺเถว วธํ วา พนฺธํ วา มรณํ วา อาคเมติ. ตญฺหิ ตสฺสา พลวํ พนฺธนํ ทฬฺหํ พนฺธนํ ถิรํ พนฺธนํ อปูติกํ พนฺธนํ ถูโล กลิงฺคโรติ. “เอวเมว โข อุทายิ อิเธกจฺเจ โมฆปุริสา ‘อิทํ ปชหถาติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหํสุ “กึ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อุปฏฺฐาเปนฺติ, เอวมุปริปิ. [๒] สฺยา. กพิงฺคโร, เอวมุปริปิ.
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. พทฺธา, เอวมุปริปิ. [๔] อิ. สมฺมนฺนุ

โอรมตฺตกสฺส, อธิสลฺลิขเตวายํ สมโณติ. เต ตญฺเจว นปฺปชหนฺติ, มยิ จ อปฺปจฺจยํ อุปฏฺฐเปนฺติ, เย จ ภิกฺขู สิกฺขากามา. เตสนฺตํ อุทายิ โหติ พลวํ พนฺธนํ ทฬฺหํ พนฺธนํ ถิรํ พนฺธนํ อปูติกํ พนฺธนํ ถูโล กลิงฺคโร.

[๑๕๑] อิธ ปนุทายิ เอกจฺเจ กุลปุตฺตา 'อิทํ ปชหถาติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหํสุ 'กึ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส โอรมตฺตกสฺส ปหาตพฺพสฺส, ยสฺส โน ภควา ปหานมาห, ยสฺส โน สุคโต ปฏินิสฺสคฺคมาหาติ. เต ตญฺเจว ปชหนฺติ, มยิ จ น อปฺปจฺจยํ อุปฏฺฐเปนฺติ, เย จ ภิกฺขู สิกฺขากามา, เต ตํ ปหาย อปฺโปสฺสุกฺกา ปนฺนโลมา ปรทวุตฺตา[๑] มิคภูเตน เจตสา วิหรนฺติ, เตสนฺตํ อุทายิ โหติ อพลํ พนฺธนํ ทุพฺพลํ พนฺธนํ ปูติกํ พนฺธนํ อสารกํ พนฺธนํ. เสยฺยถาปิ อุทายิ รญฺโญ นาโค อีสาทนฺโต อุรุพฺหวาภิชาโต[๒] สงฺคามาวจโร ทพฺเหหิ วรตฺเตหิ[๓] พนฺธเนหิ พนฺโธ[๔] อีสกเมว กายํ[๕] สนฺนาเมตฺวา ตานิ พนฺธนานิ สญฺฉินฺทิตฺวา สมฺปทาเลตฺวา เยนกามํ ปกฺกมติ. โย นุ โข อุทายิ เอวํ วเทยฺย 'เยหิ โส รญฺโญ นาโค อีสาทนฺโต อุรุพฺหวาภิชาโต สงฺคามาวจโร ทพฺเหหิ วรตฺเตหิ พนฺธเนหิ พนฺโธ อีสกเมว กายํ สนฺนาเมตฺวา ตานิ พนฺธนานิ สญฺฉินฺทิตฺวา สมฺปทาเลตฺวา เยนกามํ ปกฺกมติ. ตญฺหิ ตสฺส พลวํ พนฺธนํ ทฬฺหํ พนฺธนํ ถิรํ พนฺธนํ อปูติกํ พนฺธนํ ถูโล กลิงฺคโรติ, สมฺมา นุ โข โส อุทายิ วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. เยหิ ภนฺเต โส รญฺโญ นาโค

---

[๑] ฉ.,เท. ปรทตฺตวุตฺตา, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. อุพฺพหวาภิชาโต, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. วารตฺเตหิ [๔] ฉ.,เท. พทฺโธ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. กายํ, เอวมุปริปิ.

อีสาทนฺโต อุรุพฺหวาภิชาโต สงฺคามาวจโร ทพฺเหหิ วรตฺเตหิ พนฺธเนหิ พนฺโธ อีสกำเยว กายำ สนฺนาเมตฺวา ตานิ พนฺธนานิ สญฺฉินฺทิตฺวา สมฺปทาเลตฺวา เยนกามำ ปกฺกมติ. ตญฺหิ ตสฺส อพลำ พนฺธนำ ฯเปฯ อสารกำ พนฺธนนฺติ. “เอวเมว โข อุทายิ อิเธกจฺเจ กุลปุตฺตา ‘อิทำ ปชหถาติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหำสุ ‘กึ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส โอรมตฺตกสฺส ปหาตพฺพสฺส, ยสฺส โน ภควา ปหานมาห, ยสฺส โน สุคโต ปฏินิสฺสคฺคมาหาติ. เต ตญฺเจว ปชหนฺติ, มยิ จ น อปฺปจฺจยำ อุปฏฺเปนฺติ, เย จ ภิกฺขู สิกฺขากามา, เต ตำ ปหาย อปฺโปสฺสุกฺกา ปนฺนโลมา ปรทวุตฺตา มิคภูเตน เจตสา วิหรนฺติ, เตสนฺตำ อุทายิ โหติ อพลำ พนฺธนำ [๑] ปูติกำ พนฺธนำ อสารกำ พนฺธนำ.

[๑๕๒] เสยฺยถาปิ อุทายิ ปุริโส ทลิทฺโท อสฺสโก อนาพิโย[๒] ตสฺสสฺส เอกำ อคารกำ โอลุคฺควิลุคฺคำ กากาติทายึ น ปรมรูปึ, เอกา กโพปิกา[๓] โอลุคฺควิลุคฺคา น ปรมรูปา, เอกิสฺสา กุมฺภิยา ธญฺญสมวาปกำ น ปรมรูปึ, เอกา ชายิกา น ปรมรูปา, โส อารามคตำ ภิกฺขุำ ปสฺเสยฺย สุโภตหตฺถปาทำ มนุญฺญำ โภชนำ ภุตฺตาวึ สีตาย ฉายาย นิสินฺนำ อธิจิตฺเต ยุตฺตำ. ตสฺส เอวมสฺส ‘สุขำ วต โภ สามญฺญำ, อาโรคฺยำ[๔] วต โภ สามญฺญำ, โส วตสฺสำ, โยหำ เกสมสฺสุำ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยำ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส น สกฺกุเณยฺย เอกำ อคารกำ โอลุคฺควิลุคฺคำ กากาติทายึ น ปรมรูปึ ปหาย, เอกำ

---

[๑] ฉ.,เท. ทุพฺพลำ พนฺธนำ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อนาพฺหิโย
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ขโฏปิกา
[๔] อิ. อารูคฺยำ

กโพฬิกํ[๑] โอลุคฺควิลุคฺคํ น ปรมรูปา ปหาย, เอกิสฺสา กุมฺภิยา ธญฺญสมวาปกํ น ปรมรูปา ปหาย, เอกํ ชายิกํ น ปรมรูปา ปหาย เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุ. โย นุ โข อุทายิ เอวํ วเทยฺย 'เยหิ โส ปุริโส พนฺธเนหิ พนฺโธ น สกฺโกติ เอกํ อคารกํ โอลุคฺควิลุคฺคํ กากาติทายึ น ปรมรูปา ปหาย, เอกํ กโพฬิกํ โอลุคฺควิลุคฺคํ น ปรมรูปา ปหาย, เอกิสฺสา กุมฺภิยา ธญฺญสมวาปกํ น ปรมรูปา ปหาย, เอกํ ชายิกํ น ปรมรูปา ปหาย เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุ. ตญฺหิ ตสฺส อพลํ พนฺธนํ ทุพฺพลํ พนฺธนํ ปูติกํ พนฺธนํ อสารกํ พนฺธนนฺติ, สมฺมา นุ โข โส อุทายิ วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. เยหิ[๒] ภนฺเต โส ปุริโส พนฺธเนหิ; พนฺโธ น สกฺโกติ เอกํ อคารกํ โอลุคฺควิลุคฺคํ กากาติทายึ น ปรมรูปา ปหาย, เอกํ กโพฬิกํ โอลุคฺควิลุคฺคํ น ปรมรูปา ปหาย, เอกิสฺสา กุมฺภิยา ธญฺญสมวาปกํ น ปรมรูปา ปหาย, เอกํ ชายิกํ น ปรมรูปา ปหาย, เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุ. ตญฺหิ ตสฺส พลวํ พนฺธนํ ทฬฺหํ พนฺธนํ ถิรํ พนฺธนํ อปูติกํ พนฺธนํ ถูโล กลิงฺคโรติ. เอวเมว โข อุทายิ อิเธกจฺเจ โมฆปุริสา 'อิทำ ปชหถาติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหํสุ "กึ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส โอรมตฺตกสฺส, อธิสลฺลิขเตวายํ สมโณติ. เต ตญฺเจว นปฺปชหนฺติ มยิ จ อปฺปจฺจยํ อุปฏฺฐเปนฺติ, เย จ ภิกฺขู

---

[๑] ฉ.,เท. ขโฏปิกำ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. เยหิ โส ภนฺเต

สิกฺขากามา, เตสนฺตํ อุทายิ โหติ พลวํ พนฺธนํ ทฬฺหํ พนฺธนํ ถิรํ พนฺธนํ อปูติกํ พนฺธนํ ถูโล กลิงฺคโรติ.

[๑๔๓] "เสยฺยถาปิ อุทายิ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อทฺโธ มหทฺธโน มหาโภโค เนกานิ นิกฺขคณานิ จโย เนกานิ ธญฺญคณานิ จโย เนกานิ เขตฺตคณานิ จโย เนกานิ วตฺถุคณานิ จโย เนกานิ ภริยคณานิ จโย เนกานิ ทาสคณานิ จโย เนกานิ ทาสิคณานิ จโย โส อารามคตํ ภิกฺขุ ปสฺเสยฺย, สุโธตหตฺถปาทํ มนุญฺญํ โภชนํ ภุตฺตาวึ สีตาย ฉายาย นิสินฺนํ อธิจิตฺเต ยุตฺตํ. ตสฺส เอวมสฺส 'สุขํ วต โภ สามญฺญํ, อาโรคฺยํ วต โภ สามญฺญํ, โส วตสฺสํ, โยหํ เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส สกฺกุเณยฺย เนกานิ นิกฺขคณานิ ปหาย, เนกานิ ธญฺญคณานิ ปหาย, เนกานิ เขตฺตคณานิ ปหาย, เนกานิ วตฺถุคณานิ ปหาย, เนกานิ ภริยคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสิคณานิ ปหาย, เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุ. โย นุ โข อุทายิ เอวํ วเทยฺย 'เยหิ โส คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา พนฺธเนหิ พนฺโธ สกฺโกติ เนกานิ นิกฺขคณานิ ปหาย, เนกานิ ธญฺญคณานิ ปหาย, เนกานิ เขตฺตคณานิ ปหาย, เนกานิ วตฺถุคณานิ ปหาย, เนกานิ ภริยคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสิคณานิ ปหาย, เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุ. ตญฺหิ ตสฺส พลวํ พนฺธนํ ทฬฺหํ พนฺธนํ ถิรํ พนฺธนํ อปูติกํ พนฺธนํ ถูโล กลิงฺคโรติ

สมฺมา นุ โข โส อุทายิ วทมาโน วเทยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. เยหิ ภนฺเต โส คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา พนฺธเนหิ พนฺโธ สกฺโกติ เนกานิ นิกฺขคณานิ ปหาย เนกานิ ธญฺญคณานิ ปหาย, เนกานิ เขตฺตคณานิ ปหาย, เนกานิ วตฺถุคณานิ ปหาย, เนกานิ ภริยคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสคณานิ ปหาย, เนกานิ ทาสิคณานิ ปหาย, เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุ. ตญฺหิ ตสฺส อพลํ พนฺธนํ ทุพฺพลํ พนฺธนํ ปูติกํ พนฺธนํ อสารกํ พนฺธนนฺติ. "เอวเมว โข อุทายิ อิเธกจฺเจ กุลปุตฺตา 'อิทำ ปชหถาติ มยา วุจฺจมานา เต เอวมาหสุ "กึ ปนิมสฺส อปฺปมตฺตกสฺส โอรมตฺตกสฺส ปหาตพฺพสฺส, ยสฺส โน ภควา ปหานมาห, ยสฺส โน สุคโต ปฏินิสฺสคฺคมาหาติ. เต ตญฺเจว ปชหนฺติ, มยิ จ น อปฺปจฺจยํ อุปฏฺเปนฺติ, เย จ ภิกฺขู สิกฺขากามา, เต ตำ ปหาย อปฺโปสฺสุกฺกา ปนฺนโลมา ปรทวุตฺตา มิคภูเตน เจตสา วิหรนฺติ, เตสนฺตำ อุทายิ โหติ อพลำ พนฺธนำ ทุพฺพลำ พนฺธนำ ปูติกำ พนฺธนำ อสารกำ พนฺธนำ.

[๑๕๔] จตฺตาโรเม อุทายิ ปุคฺคลา สนฺโต สำวิชฺชมานา โลกสฺมึ. กตเม จตฺตาโร. อิธุทายิ เอกจฺโจ ปุคฺคโล อุปธิปหานาย ปฏิปนฺโน โหติ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย, ตเมนำ อุปธิปหานาย ปฏิปนฺนำ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย อุปธิปฏิสำยุตฺตา สรสงฺกปฺปา สมุทาจรนฺติ. โส เต อธิวาเสติ นปฺปชหติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตีกโรติ[๑] น อนภาวงฺคเมติ. อิมำ โข อหำ อุทายิ ปุคฺคลำ 'สำยุตฺโตติ วทามิ, โน วิสำยุตฺโต. ตำ กิสฺส เหตุ. อินฺทฺริยเวมตฺตตา หิ เม อุทายิ อิมสฺมึ

---

[๑] อิ. พฺยนฺติกโรติ, เอวมุปริปิ.

ปุคฺคเล วิทิตา. อิธ ปนุทายิ เอกจฺโจ ปุคฺคโล อุปธิปหานาย ปฏิปนฺโน โหติ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย, ตเมนํ อุปธิปหานาย ปฏิปนฺนํ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย อุปธิปฏิสํยุตฺตา สรสงฺกปฺปา สมุทาจรนฺติ. โส เต นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวงฺคเมติ. อิมมฺปิ โข อหํ อุทายิ ปุคฺคลํ 'สํยุตฺโตติ วทามิ, โน วิสํยุตฺโต. ตํ กิสฺส เหตุ. อินฺทฺริยเวมตฺตตา หิ เม อุทายิ อิมสฺมึ ปุคฺคเล วิทิตา. อิธ ปนุทายิ เอกจฺโจ ปุคฺคโล อุปธิปหานาย ปฏิปนฺโน โหติ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย, ตเมนํ อุปธิปหานาย ปฏิปนฺนํ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย กทาจิ กรหจิ สติสมฺโมสา อุปธิปฏิสํยุตฺตา สรสงฺกปฺปา สมุทาจรนฺติ. ทนฺโธ อุทายิ สตุปฺปาโท, อถ โข นํ ขิปฺปเมว ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวงฺคเมติ. เสยฺยถาปิ อุทายิ ปุริโส ทิวสสนฺตตฺเต[๑] อโยกฏาเห เทฺว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ นิปาเตยฺย. ทนฺโธ อุทายิ อุทกผุสิตานํ นิปาโต, อถ โข นํ ขิปฺปเมว ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คจฺเฉยฺย; เอวเมว โข อุทายิ อิเธกจฺโจ ปุคฺคโล อุปธิปหานาย ปฏิปนฺโน โหติ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย, ตเมนํ อุปธิปหานาย ปฏิปนฺนํ อุปธิปฏินิสฺสคฺคาย กทาจิ กรหจิ สติสมฺโมสา อุปธิปฏิสํยุตฺตา สรสงฺกปฺปา สมุทาจรนฺติ. ทนฺโธ อุทายิ สตุปฺปาโท, อถ โข นํ ขิปฺปเมว ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวงฺคเมติ. อิมมฺปิ โข อหํ อุทายิ ปุคฺคลํ 'สํยุตฺโตติ วทามิ, โน วิสํยุตฺโต. ตํ กิสฺส เหตุ. อินฺทฺริยเวมตฺตตา หิ เม อุทายิ อิมสฺมึ ปุคฺคเล วิทิตา.

---

[๑] ฉ. ทิวสสนฺตตฺเต

อิธ ปนุทายิ เอกจฺโจ ปุคฺคโล ‘อุปธิ ทุกฺขสฺส มูลนฺติ อิติ วิทิตฺวา นิรุปธิ โหติ อุปธิสงฺขเย วิมุตฺโต. อิมํ โข อหํ อุทายิ ปุคฺคลํ ‘วิสํยุตฺโตติ วทามิ, โน สํยุตฺโต. ตํ กิสฺส เหตุ. อินฺทฺริยเวมตฺตตา หิ เม อุทายิ อิมสฺมึ ปุคฺคเล วิทิตา. อิเม[๑] โข อุทายิ จตฺตาโร ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึ.[๑]

[๑๕๕] ปญฺจ โข อิเม อุทายิ กามคุณา. กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. อิเม โข อุทายิ ปญฺจ กามคุณา. ยํ โข อุทายิ อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขं โสมนสฺสํ, อิทํ วุจฺจติ กามสุขं มิพฺหสุขं[๒] ปุถุชฺชนสุขं อนริยสุขं ‘น อาเสวิตพฺพํ[๓] น ภาเวตพฺพํ น พหุลีกาตพฺพํ, ภายิตพฺพํ เอตสฺส สุขสฺสาติ วทามิ.

[๑๕๖] อิธุทายิ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิทํ วุจฺจติ เนกฺขมฺมสุขं วิเวกสุขं[๔] อุปสมสุขं สมฺโพธิสุขं[๕] ‘อาเสวิตพฺพํ ภาเวตพฺพํ พหุลีกาตพฺพํ, น ภายิตพฺพํ เอตสฺส สุขสฺสาติ วทามิ.

[๑-๑] อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ. [๒] สี.,อิ. มีพฺหสุขं
[๓] ฉ.,เท. เสวิตพฺพํ [๔] ฉ.,เท. ปวิเวกสุขं
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สมฺโพธสุขं

อิธุทายิ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิทำ โข อหำ อุทายิ อิญฺชิตสฺมึ วทามิ. กิญฺจ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมึ. เยเทว[๑] ตตฺถ วิตกฺกวิจารา อนิรุทฺธา โหนฺติ, อิทำ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมึ. อิธุทายิ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานำ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิทมฺปิ โข อหำ อุทายิ อิญฺชิตสฺมึ วทามิ. กิญฺจ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมึ. ยเทว ตตฺถ ปีติสุขำ อนิรุทฺธำ โหติ, อิทำ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมึ. อิธุทายิ ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิทมฺปิ โข อหำ อุทายิ อิญฺชิตสฺมึ วทามิ. กิญฺจ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมึ. ยเทว ตตฺถ อุเปกฺขาสุขำ อนิรุทฺธำ โหติ, อิทำ ตตฺถ อิญฺชิตสฺมึ. อิธุทายิ ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิทำ โข อหำ อุทายิ อเนญฺชิตสฺมึ[๒] วทามิ.

อิธุทายิ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิทำ โข อหำ อุทายิ 'อนลนฺติ วทามิ, 'ปชหถาติ วทามิ, 'สมติกฺกมถาติ วทามิ. โก จ ตสฺส สมติกฺกโม. อิธุทายิ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานำ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยำ ตสฺส สมติกฺกโม. อิทมฺปิ โข อหำ อุทายิ 'อนลนฺติ วทามิ, 'ปชหถาติ วทามิ, 'สมติกฺกมถาติ วทามิ. โก จ ตสฺส สมติกฺกโม. อิธุทายิ ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยำ ตสฺส สมติกฺกโม. อิทมฺปิ โข อหำ อุทายิ 'อนลนฺติ วทามิ, 'ปชหถาติ วทามิ, 'สมติกฺกมถาติ วทามิ. โก จ ตสฺส สมติกฺกโม. อิธุทายิ ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยำ ตสฺส สมติกฺกโม.

---

[๑] ฉ.,เท. ยเทว

[๒] ฉ.,เท.,อิ. อนิญฺชิตสฺมึ

อิทมฺปิ โข อหํ อุทายิ ‘อนลนฺติ วทามิ, ‘ปชหถาติ วทามิ, ‘สมติกฺกมถาติ วทามิ. โก จ ตสฺส สมติกฺกโม. อิธุทายิ ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺต-สญฺญานํ อมนสิการา ‘อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม. อิทมฺปิ โข อหํ อุทายิ ‘อนลนฺติ วทามิ, ‘ปชหถาติ วทามิ, ‘สมติกฺกมถาติ วทามิ. โก จ ตสฺส สมติกฺกโม. อิธุทายิ ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม. อิทมฺปิ โข อหํ อุทายิ ‘อนลนฺติ วทามิ, ‘ปชหถาติ วทามิ, ‘สมติกฺกมถาติ วทามิ. โก จ ตสฺส สมติกฺกโม. อิธุทายิ ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม. อิทมฺปิ โข อหํ อุทายิ ‘อนลนฺติ วทามิ, ‘ปชหถาติ วทามิ, ‘สมติกฺกมถาติ วทามิ. โก จ ตสฺส สมติกฺกโม. อิธุทายิ ภิกฺขุ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม. อิทมฺปิ โข อหํ อุทายิ ‘อนลนฺติ วทามิ, ‘ปชหถาติ วทามิ, ‘สมติกฺกมถาติ วทามิ. โก จ ตสฺส สมติกฺกโม. อิธุทายิ [๑] สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยํ ตสฺส สมติกฺกโม. อิติ โข อหํ อุทายิ เนวสญฺญานาสญฺญายตนสฺสปิ ปหานํ วทามิ. ปสฺสสิ โน ตฺวํ อุทายิ ตํ สญฺโญชนํ อณุํ วา ถูลํ วา, ยสฺสาหํ โน ปหานํ วทามีติ. “โน เหตํ ภนฺเตติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ภิกฺขุ

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อุทายี ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ฉฏฺฐํ ลฑุกิโกปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๗. จาตุมสุตฺตํ

[๑๕๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา จาตุมายํ วิหรติ อามลกีวเน. เตน โข ปน สมเยน สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานปฺปมุขานิ ปญฺจมตฺตานิ ภิกฺขุสตานิ จาตุมํ อนุปฺปตฺตานิ โหนฺติ ภควนฺตํ ทสฺสนาย. เต จ อาคนฺตุกา ภิกฺขู เนวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปฏิสมฺโมทมานา เสนาสนานิ ปญฺญาปยมานา ปตฺตจีวรานิ ปฏิสามยมานา อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา อเหสุ. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "เก ปเนเต อานนฺท อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา เกวฏฺฏา มญฺเญ มจฺฉํ วิโลเปนฺตีติ.[๑] "เอตานิ ภนฺเต สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานปฺปมุขานิ ปญฺจมตฺตานิ ภิกฺขุสตานิ จาตุมํ อนุปฺปตฺตานิ ภควนฺตํ ทสฺสนาย, เต อาคนฺตุกา ภิกฺขู เนวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปฏิสมฺโมทมานา อาสนานิ ปญฺญาปยมานา ปตฺตจีวรานิ ปฏิสามยมานา อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทาติ. "เตนหานนฺท มม วจเนน [๒] ภิกฺขู อามนฺเตหิ "สตฺถา อายสฺมนฺเต อามนฺเตตีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา, เยน เต ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ "สตฺถา อายสฺมนฺเต อามนฺเตตีติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต

---

[๑] ฉ.,เท. มจฺฉวิโลเปติ [๒] ฉ.,เท.,อิ. เต

อานนฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ "กินฺนุ ตุมฺเห ภิกฺขเว อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา เกวฏฺฏา มญฺเญ มจฺฉ[๑] วิโลเปนฺตีติ. "อิมานิ ภนฺเต สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานปฺปมุขานิ ปญฺจมตฺตานิ ภิกฺขุสตานิ จาตุมํ อนุปฺปตฺตานิ ภควนฺตํ ทสฺสนาย, เตเม อาคนฺตุกา ภิกฺขู เนวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปฏิสมฺโมทมานา เสนาสนานิ ปญฺญาปยมานา ปตฺตจีวรานิ ปฏิสามยมานา อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทาติ. "คจฺฉถ ภิกฺขเว, ปณาเมมิ โว, น โว มม สนฺติเก วตฺถพฺพนฺติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ปกฺกมึสุ.

[๑๙๘] เตน โข ปน สมเยน จาตุเมยฺยกา สกฺยา สนฺถาคาเร สนฺนิปติตา โหนฺติ เกนจิเทว กรณีเยน. อทฺทสํสุ[๒] โข จาตุเมยฺยกา สกฺยา เต ภิกฺขู ทูรโต ว อาคจฺฉนฺเต; ทิสฺวาน, เยน เต ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจุ "หนฺท กหํ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต คจฺฉถาติ. "ภควตา โข อาวุโส ภิกฺขุสงฺโฆ ปณามิโตติ. "เตนหายสฺมนฺโต มุหุตฺตํ นิสีทถ, อปฺเปวนาม มยํ สกฺกุเณยฺยาม ภควนฺตํ ปสาเทตุนฺติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู จาตุเมยฺยกานํ สกฺยานํ ปจฺจสฺโสสุํ. อถ โข จาตุเมยฺยกา สกฺยา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. มจฺฉวิโลเปติ [๒] สี.,อิ. อทฺทสาสุ

จาตุเมยฺยกา สกฺยา ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ "อภินนฺทตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ, อภิวทตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ, เสยฺยถาปิ ภนฺเต ภควตา ปุพฺเพ ภิกฺขุสงฺโฆ อนุคฺคหิโต; เอวเมว ภควา เอตรหิ อนุคฺคณฺหาตุ ภิกฺขุสงฺฆํ; สนฺเตตฺถ ภนฺเต ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม. เสยฺยถาปิ ภนฺเต พีชานํ ตรุณานํ อุทกํ อลภนฺตานํ, สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม; เอวเมว[๑] ภนฺเต สนฺเตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม. เสยฺยถาปิ ภนฺเต วจฺฉสฺส ตรุณสฺส มาตรํ อปสฺสนฺตสฺส สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม; เอวเมว โข ภนฺเต สนฺเตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ อปสฺสนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม. อภินนฺทตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ, อภิวทตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ. เสยฺยถาปิ ภนฺเต ภควตา ปุพฺเพ ภิกฺขุสงฺโฆ อนุคฺคหิโต; เอวเมว ภควา เอตรหิ อนุคฺคณฺหาตุ ภิกฺขุสงฺฆนฺติ.

[๑๕๙] อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ ภควโต เจตสา เจโต ปริวิตกฺกมญฺญาย, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ[๒] วา พาหํ ปสาเรยฺย; ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย;[๓] เอวเมว พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต ภควโต ปุรโต ปาตุรโหสิ. อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา, เยน ภควา,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เอวเมว โข [๒] ฉ.,เท. สมิญฺชิตํ
[๓] ฉ.,เท. สมิญฺเชยฺย

เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ “อภินนฺทตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ, อภิวทตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ, เสยฺยถาปิ ภนฺเต ภควตา ปุพฺเพ ภิกฺขุสงฺโฆ อนุคฺคหิโต; เอวเมว ภควา เอตรหิ อนุคฺคณฺหาตุ ภิกฺขุสงฺฆํ, สนฺเตตฺถ ภนฺเต ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม. เสยฺยถาปิ ภนฺเต พีชานํ ตรุณานํ อุทกํ อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม; เอวเมว[๑] ภนฺเต สนฺเตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อลภนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม. เสยฺยถาปิ ภนฺเต วจฺฉสฺส ตรุณสฺส มาตรํ อปสฺสนฺตสฺส สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม, เอวเมว โข ภนฺเต สนฺเตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ, เตสํ ภควนฺตํ อปสฺสนฺตานํ สิยา อญฺญถตฺตํ, สิยา วิปริณาโม. อภินนฺทตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ, อภิวทตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ. เสยฺยถาปิ ภนฺเต ภควตา ปุพฺเพ ภิกฺขุสงฺโฆ อนุคฺคหิโต; เอวเมว[๒] ภควา เอตรหิ อนุคฺคณฺหาตุ ภิกฺขุสงฺฆนฺติ.

[๑๖๐] อสกฺขึสุ โข จาตุเมยฺยกา จ สกฺยา พฺรหฺมา จ สหมฺปติ ภควนฺตํ ปสาเทตุํ พีชูปเมน จ ตรุณูปเมน จาติ. อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภิกฺขู อามนฺเตสิ “อุฏฺเฐถาวุโส,[๓] คณฺหถ ปตฺตจีวรํ, ปสาทิโต ภควา จาตุเมยฺยเกหิ จ สกฺเยหิ พฺรหฺมุนา จ สหมฺปตินา พีชูปเมน จ ตรุณูปเมน จาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เอวเมว โข [๒] อิ. เอวเมวํ
[๓] สี.,อิ. อุฏฺเฐหถาวุโส

"เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ ภควา เอตทโวจ "กินฺติ เต สารีปุตฺต อโหสิ มยา ภิกฺขุสงฺเฆ ปณามิเตติ. "เอวํ โข เม ภนฺเต อโหสิ 'ภควตา ภิกฺขุสงฺเฆ ปณามิเต, อปฺโปสฺสุกฺโกทานิ ภควา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ อนุยุตฺโต วิหริสฺสติ, มยมฺปิทานิ อปฺโปสฺสุกฺกา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารมนุยุตฺตา วิหริสฺสามาติ. "อาคเมหิ ตฺวํ สารีปุตฺต, อาคเมหิ ตฺวํ สารีปุตฺต, [๑] น โข เต สารีปุตฺต ปุนปิ เอวรูปึ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพนฺติ. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อามนฺเตสิ "กินฺติ เต โมคฺคลฺลาน อโหสิ มยา ภิกฺขุสงฺเฆ ปณามิเตติ. "เอวํ โข เม ภนฺเต อโหสิ 'ภควตา ภิกฺขุสงฺเฆ ปณามิเต, อปฺโปสฺสุกฺโกทานิ ภควา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ อนุยุตฺโต วิหริสฺสติ, อหญฺจทานิ อายสฺมา จ สารีปุตฺโต ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามาติ. "สาธุ สาธุ โมคฺคลฺลาน, อหํ วา หิ โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหเรยฺยํ สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานา วาติ.

[๑๖๑] อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว ภยานิ อุทโกโรหนฺเต ปาฏิกงฺขิตพฺพานิ, กตมานิ จตฺตาริ. อูมิภยํ กุมฺภีลภยํ อาวฏฺฏภยํ สุสุกาภยํ, อิมานิ โข[๒] ภิกฺขเว จตฺตาริ ภยานิ อุทโกโรหนฺเต ปาฏิกงฺขิตพฺพานิ, เอวเมว โข ภิกฺขเว จตฺตารีมานิ ภยานิ อิเธกจฺเจ ปุคฺคเล อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิเต ปาฏิกงฺขิตพฺพานิ, กตมานิ จตฺตาริ. อูมิภยํ กุมฺภีลภยํ อาวฏฺฏภยํ สุสุกาภยํ.

---

[๑] ฉ.,เท. ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารนฺติ [๒] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

[๑๖๒] กตมญฺจ ภิกฺขเว อูมิภยํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ 'โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน[๑] โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต, อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. ตเมนํ ตถา ปพฺพชิตํ สมานํ สพฺรหฺมจารี โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ 'เอวนฺเต อภิกฺกมิตพฺพํ, เอวนฺเต ปฏิกฺกมิตพฺพํ, เอวนฺเต อาโลกิตพฺพํ, เอวนฺเต วิโลกิตพฺพํ, เอวนฺเต สมฺมิญฺชิตพฺพํ,[๒] เอวนฺเต ปสาริตพฺพํ, เอวนฺเต สงฺฆาฏิ-ปตฺตจีวรํ ธาเรตพฺพนฺติ. ตสฺส เอวํ โหติ 'มยํ[๓] ปุพฺเพ อคาริยภูตา สมานา อญฺเญ โอวทามปิ อนุสาสามปิ,[๔] อิเม ปนมฺหากํ ปุตฺตมตฺตา มญฺเญ นตฺตมตฺตา มญฺเญ อมฺเห โอวทิตพฺพํ อนุสาสิตพฺพํ มญฺญนฺตีติ. โส สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อูมิภยสฺส ภีโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺโต. 'อูมิภยนฺติ โข ภิกฺขเว โกธุปายาสสฺเสตํ อธิวจนํ.

[๑๖๓] กตมญฺจ ภิกฺขเว กุมฺภีลภยํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ 'โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต, อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. ตเมนํ ตถา ปพฺพชิตํ สมานํ สพฺรหฺมจารี โอวทนฺติ อนุสาสนฺติ 'อิทํ เต ขาทิตพฺพํ, อิทํ เต น ขาทิตพฺพํ, อิทํ เต ภุญฺชิตพฺพํ, อิทํ เต น ภุญฺชิตพฺพํ,

---

[๑] สี.,อิ. ชรามรเณน
[๒] ฉ.,เท. สมิญฺชิตพฺพํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. มยํ โข
[๔] ฉ.,เท. โอวทาม อนุสาสาม

อิทำ เต สายิตพฺพำ, อิทำ เต น สายิตพฺพำ, อิทำ เต ปาตพฺพำ, อิทำ เต น ปาตพฺพำ, กปฺปิยำ เต ขาทิตพฺพำ, อกปฺปิยำ เต น ขาทิตพฺพำ, กปฺปิยำ เต ภุญฺชิตพฺพำ, อกปฺปิยำ เต น ภุญฺชิตพฺพำ, กปฺปิยำ เต สายิตพฺพำ, อกปฺปิยำ เต น สายิตพฺพำ, กปฺปิยำ เต ปาตพฺพำ, อกปฺปิยำ เต น ปาตพฺพำ, กาเล เต ขาทิตพฺพำ, วิกาเล เต น ขาทิตพฺพำ, กาเล เต ภุญฺชิตพฺพำ, วิกาเล เต น ภุญฺชิตพฺพำ, กาเล เต สายิตพฺพำ, วิกาเล เต น สายิตพฺพำ, กาเล เต ปาตพฺพำ, วิกาเล เต น ปาตพฺพนฺติ. ตสฺส เอวำ โหติ 'มยำ โข ปุพฺเพ อคาริยภูตา สมานา, ยำ อิจฺฉาม, ตำ ขาทาม; ยำ น อิจฺฉาม, น ตำ ขาทาม; ยำ อิจฺฉาม, ตำ ภุญฺชาม, ยำ น อิจฺฉาม, น ตำ ภุญฺชาม; ยำ อิจฺฉาม, ตำ สายาม; ยำ น อิจฺฉาม, น ตำ สายาม; ยำ อิจฺฉาม, ตำ ปิวาม;[๑] ยำ น อิจฺฉาม, น ตำ ปิวาม;[๑] กปฺปิยมฺปิ ขาทาม, อกปฺปิยมฺปิ ขาทาม; กปฺปิยมฺปิ ภุญฺชาม, อกปฺปิยมฺปิ ภุญฺชาม; กปฺปิยมฺปิ สายาม, อกปฺปิยมฺปิ สายาม; กปฺปิยมฺปิ ปิวาม, อกปฺปิยมฺปิ ปิวาม; กาเลปิ ขาทาม, วิกาเลปิ ขาทาม; กาเลปิ ภุญฺชาม, วิกาเลปิ ภุญฺชาม; กาเลปิ สายาม, วิกาเลปิ สายาม; กาเลปิ ปิวาม, วิกาเลปิ ปิวาม; ยมฺปิ โน สทฺธา คหปติกา ทิวา วิกาเล ปณีตำ ขาทนียำ[๒] โภชนียำ เทนฺติ, ตตฺถปิเม มุขาวรณำ มญฺเญ กโรนฺตีติ. โส สิกฺขำ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติ. อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว กุมฺภีลภยสฺส ภีโต สิกฺขำ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺโต. 'กุมฺภีลภยนฺติ โข ภิกฺขเว โอทริกตฺตสฺเสตำ อธิวจนำ.

---

[๑] สี.,อิ. ปิปาม

[๒] อิ. ขาทนิยำ โภชนิยำ

[๑๖๔] กตมญฺจ ภิกฺขเว อาวฏฺฏภยํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ 'โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต, อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ปุพฺพณฺหสมยํ[๑] นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสติ, อรกฺขิเตเนว กาเยน อรกฺขิตาย วาจาย อนุปฏฺฐิตาย สติยา อสํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิ. โส ตตฺถ ปสฺสติ คหปตึ วา คหปติปุตฺตํ วา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตํ สมงฺคีภูตํ ปริจาริยมานํ.[๒] ตสฺส เอวํ โหติ 'มยํ[๓] ปุพฺเพ อคาริยภูตา สมานา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตา สมงฺคีภูตา ปริจาริมฺหา,[๔] สํวิชฺชนฺเต[๕] โข กุเล โภคา สกฺกา โภเค จ ภุญฺชิตุํ ปุญฺญานิ จ กาตุนฺติ. โส สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อาวฏฺฏภยสฺส ภีโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺโต. "อาวฏฺฏภยนฺติ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนเมตํ กามคุณานํ อธิวจนํ.

[๑๖๕] กตมญฺจ ภิกฺขเว สุสุกาภยํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ 'โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต, อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา

---

[๑] อิ. ปุพฺพนฺหสมยํ
[๒] ฉ.,เท. ปริจารยมานํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. มยํ โข
[๔] สี.,อิ. ปริจาริมฺหํ ปริจาริตมฺหา
[๕] ฉ.,เท. สํวิชฺชนฺติ โข ปน เม

นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสติ, อรกฺขิเตเนว กาเยน อรกฺขิตาย วาจาย อนุปฏฺฐิตาย สติยา อสํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิ. โส ตตฺถ ปสฺสติ มาตุคามํ ทุนฺนิวตฺถํ วา, ทุปฺปารุตํ วา, ตสฺส มาตุคามํ ทิสฺวา ทุนฺนิวตฺถํ วา, ทุปฺปารุตํ วา, ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสติ. โส ราคานุทฺธํเสน[๑] จิตฺเตน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สุสุกาภยสฺส ภีโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺโต. "สุสุกาภยนฺติ โข ภิกฺขเว มาตุคามสฺเสตํ อธิวจนํ.

อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ ภยานิ อิเธกจฺเจ ปุคฺคเล อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิเต ปาฏิกงฺขิตพฺพานีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

สตฺตมํ จาตุมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๘. นพกปานสุตฺตํ

[๑๖๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ วิหรติ นพกปาเน ปลาสวเน. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา กุลปุตฺตา ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา โหนฺติ. อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ ภทฺทิโย[๒] อายสฺมา จ กิมฺพิโล[๓] อายสฺมา จ ภคุ อายสฺมา จ โกณฺฑญฺโญ[๔] อายสฺมา จ เรวโต อายสฺมา จ อานนฺโท อญฺเญ จ อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา กุลปุตฺตา.

---

[๑] สี.,อิ. ราคานุทฺธสฺเสน
[๒] สี.,อิ. นนฺทิโย
[๓] ฉ.,เท. กิมิโล
[๔] สี.,อิ. กุณฺฑธาโน

เตน โข ปน สมเยน ภควา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต อพฺโภกาเส นิสินฺโน โหติ. อถ โข ภควา [๑] กุลปุตฺเต อารพฺภ ภิกฺขู อามนฺเตสิ “เย เต ภิกฺขเว กุลปุตฺตา มมํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, กจฺจิ เต ภิกฺขเว [๒] อภิรตา พฺรหฺมจริเยติ. [๓] เต ภิกฺขู ตุณฺหี อเหสุ๋. ทุติยมฺปิ โข ภควา เต กุลปุตฺเต อารพฺภ ภิกฺขู อามนฺเตสิ “เย เต ภิกฺขเว กุลปุตฺตา มมํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, กจฺจิ เต ภิกฺขเว ภิกฺขู อภิรตา พฺรหฺมจริเยติ. ทุติยมฺปิ โข เต ภิกฺขู ตุณฺหี อเหสุ๋. ตติยมฺปิ โข ภควา เต กุลปุตฺเต อารพฺภ ภิกฺขู อามนฺเตสิ “เย เต ภิกฺขเว กุลปุตฺตา มมํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, กจฺจิ เต ภิกฺขเว ภิกฺขู อภิรตา พฺรหฺมจริเยติ. ตติยมฺปิ โข เต ภิกฺขู ตุณฺหี อเหสุ๋.

[๑๖๗] อถ โข ภควโต เอตทโหสิ “ยนฺนูนาหํ เตว[๔] กุลปุตฺเต ปจฺจเฉยฺยนฺติ. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ อามนฺเตสิ “กจฺจิ ตุมฺเห อนุรุทฺธา อภิรตา พฺรหฺมจริเยติ. “ตคฺฆ มยํ ภนฺเต อภิรตา พฺรหฺมจริเยติ. “สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, เอตํ โข อนุรุทฺธา ตุมฺหากํ ปฏิรูปํ กุลปุตฺตานํ สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตานํ, ยํ ตุมฺเห อภิรเมยฺยาถ พฺรหฺมจริเย, เยน ตุมฺเห อนุรุทฺธา ภทฺเรน โยพฺพเนน สมนฺนาคตา ปฐเมน วยสา สุสุกาฬเกสา กาเม ปริภุญฺเชยฺยาถ, เตน ตุมฺเห อนุรุทฺธา ภทฺเรน[๕] โยพฺพเนน สมนฺนาคตา ปฐเมน วยสา สุสุกาฬเกสา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เต
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ภิกฺขู
[๓] ฉ.,เท. เอวํ วุตฺเต
[๔] ฉ.,เท. เต
[๕] ฉ.,เท. ภทฺเรนปิ

อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, เต[๑] โข ปน ตุมฺเห อนุรุทฺธา เนว ราชาภินีตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, น โจราภินีตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, น อิณฏฺฏา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, น ภยฏฺฏา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, น อาชีวิกาปกตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, 'อปิจ โขมฺหิ โอติณฺโณ ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต, อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. นนุ ตุมฺเห อนุรุทฺธา เอวํ สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตาติ. เอวํ ภนฺเต. "เอวํ ปพฺพชิเตน จ ปน อนุรุทฺธา กุลปุตฺเตน กิมสฺส กรณียํ. วิเวกํ อนุรุทฺธา กาเมหิ วิเวกํ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ ปีติสุขํ นาธิคจฺฉติ อญฺญํ วา ตโต สนฺตตรํ. ตสฺส อภิชฺฌาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, พฺยาปาโทปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, ถีนมิทฺธมฺปิ[๒] จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจมฺปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, วิจิกิจฺฉาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, อรติปิ[๓] จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, ตนฺทีปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ, วิเวกํ อนุรุทฺธา กาเมหิ วิเวกํ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ ปีติสุขํ นาธิคจฺฉติ อญฺญํ วา ตโต สนฺตตรํ.

วิเวกํ อนุรุทฺธา กาเมหิ วิเวกํ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ ปีติสุขํ อธิคจฺฉติ อญฺญํ วา ตโต สนฺตตรํ. ตสฺส อภิชฺฌาปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, พฺยาปาโทปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, ถีนมิทฺธมฺปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจมฺปิ จิตฺตํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เต จ โข [๒] ฉ. ถินมิทฺธปิ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อรตีปิ, เอวมุปริปิ.

น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, วิจิกิจฺฉาปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, อรติปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, ตนฺทีปิ จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ, วิเวกํ อนุรุทฺธา กาเมหิ วิเวกํ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ ปีติสุขํ อธิคจฺฉติ อญฺญํ วา ตโต สนฺตตรํ.

[๑๖๘] กินฺติ โว อนุรุทฺธา มยิ โหติ 'เย อาสวา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา[๑] สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรา-มรณิยา อปฺปหีนา เต ตถาคตสฺส, ตสฺมา ตถาคโต สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ, สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ, สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ, สงฺขาเยกํ วิโนเทตีติ. "เอวं[๒] โข โน ภนฺเต ภควติ โหติ 'เย อาสวา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรา-มรณิยา, ปหีนา[๓] เต ตถาคตสฺส, ตสฺมา ตถาคโต สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ, สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ, สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ, สงฺขาเยกํ วิโนเทตีติ. [๔] 'สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, ตถาคตสฺส อนุรุทฺธา, เย อาสวา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา, ปหีนา เต อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา[๕] อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, เสยฺยถาปิ อนุรุทฺธา ตาโล มตฺถกจฺฉินฺโน อภพฺโพ ปุน วิรูฬฺหิยา; เอวเมว โข อนุรุทฺธา ตถาคตสฺส, เย อาสวา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา, ปหีนา [๖] อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, ตสฺมา ตถาคโต สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ, สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ, สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ, สงฺขาเยกํ วิโนเทตีติ.

---

[๑] สี.,อิ. โปโนภวิกา
[๒] ฉ.,เท. น โข โน ภนฺเต
[๓] ฉ.,เท. อปฺปหีนา
[๔] สฺยา. เอวํ โข ฯเปฯ สงฺขาเยกํ วิโนเทตีติ.
[๕] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อนภาวกตา
[๖] ฉ.,เท. เต

ตํ กึ มญฺญสิ อนุรุทฺธา. กึ อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน ตถาคโต สาวเก อพฺภตีเต กาลกเต อุปปตฺตีสุ พฺยากโรติ ‘อสุ อมุตฺร อุปฺปนฺโน,[๑] อสุ อมุตฺร อุปฺปนฺโนติ. “ภควฺมูลกา[๒] โน ภนฺเต ธมฺมา ภควฺเนตฺติกา ภควฺปฏิสรณา, สาธุ วต ภนฺเต ภควนฺตเมว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ, ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ. “น โข อนุรุทฺธา ตถาคโต ชนกุหนตฺถํ, น ชนลปนตฺถํ, น ลาภสกฺการสิโลกานิสํสตฺถํ, น ‘อิติ มํ ชโน ชานาตูติ สาวเก อพฺภตีเต กาลกเต[๓] อุปปตฺตีสุ พฺยากโรติ ‘อสุ อมุตฺร อุปฺปนฺโน, อสุ อมุตฺร อุปฺปนฺโนติ. สนฺติ จ โข อนุรุทฺธา กุลปุตฺตา สทฺธา โอพารเวทา โอพารปามุชฺชา,[๔] เต ตํ สุตฺวา ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรนฺติ, เตสํ ตํ อนุรุทฺธา โหติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

[๑๖๙] อิธานุรุทฺธา ภิกฺขุ สุณาติ ‘อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ กาลกโต[๕] โส ภควตา พฺยากโต ‘อญฺญาย สณฺฐหีติ. น[๖] โข โน ภนฺเต ภควติ เอวํ โหติ ‘เย อาสวา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา, อปฺปหีนา เต ตถาคตสฺส, ตสฺมา ตถาคโต สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ, สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ, สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ, สงฺขาเยกํ วิโนเทตีติ.[๖] โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิฏฺโฐ วา โหติ อนุสฺสวสุโต วา ‘เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺโม โส อายสฺมา

---

[๑] ฉ.,เท. อุปปนฺโน, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. ภควฺมูลิกา
[๓] ฉ.,เท. กาลงฺกเต
[๔] ฉ.,เท. อุพารเวทา อุพารปาโมชฺชา
[๕] ฉ.,เท. กาลงฺกโต
[๖] ฉ.,เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

อโหสิ อิติปิ, เอวํปญฺโญ โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํวิหารี โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํ วิมุตฺโต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปีติ. โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺโต ตถตฺตาย[๑] จิตฺตํ อุปสํหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา ภิกฺขุโน ผาสุวิหาโร โหติ.

อิธานุรุทฺธา ภิกฺขุ สุณาติ 'อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ กาลกโต, โส ภควตา พฺยากโต 'ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก, ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาติ. โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิฏฺโฐ วา โหติ อนุสฺสวสุโต วา 'เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺโม ฯเปฯ เอวํปญฺโญ ฯเปฯ เอวํวิหารี ฯเปฯ เอวํ วิมุตฺโต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปีติ. โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺโต ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา ภิกฺขุโน ผาสุวิหาโร โหติ.

อิธานุรุทฺธา ภิกฺขุ สุณาติ 'อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ กาลกโต, โส ภควตา พฺยากโต 'ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตีติ. โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิฏฺโฐ วา โหติ อนุสฺสวสุโต[๒] วา 'เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺโม ฯเปฯ เอวํปญฺโญ ฯเปฯ เอวํวิหารี ฯเปฯ เอวํ วิมุตฺโต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปีติ. โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺโต ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา ภิกฺขุโน ผาสุวิหาโร โหติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ตทตฺถาย, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. อนุสฺสวสฺสุโต, เอวมุปริปิ.

อิธานุรุทฺธา ภิกฺขุ สุณาติ ‘อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ กาลกโต, โส ภควตา พฺยากโต ‘ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิฏฺโจ วา โหติ อนุสฺสวสุโต วา ‘เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺโม ฯเปฯ เอวํปญฺโญ ฯเปฯ เอวํวิหารี ฯเปฯ เอวํ วิมุตฺโต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปีติ. โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺโต ตถตฺตาย[๑] จิตฺตํ อุปสํหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา ภิกฺขุโน ผาสุวิหาโร โหติ.

[๑๗๐] อิธานุรุทฺธา ภิกฺขุนี สุณาติ ‘อิตฺถนฺนามา ภิกฺขุนี กาลกตา,[๒] สา ภควตา พฺยากตา ‘อญฺญาย สณฺจหีติ. สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฏฺจา วา โหติ อนุสฺสวสุตา[๓] วา ‘เอวํสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺมา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํปญฺญา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํวิหารินี สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํ วิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปีติ. สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา ภิกฺขุนิยา ผาสุวิหาโร โหติ.

อิธานุรุทฺธา ภิกฺขุนี สุณาติ ‘อิตฺถนฺนามา ภิกฺขุนี กาลกตา, สา ภควตา พฺยากตา ‘ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา, ตตฺถ ปรินิพฺพายินี อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกาติ. สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฏฺจา วา โหติ

---

[๑] ฉ.,เท. ตทตฺถาย, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. กาลงฺกตา, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อนุสฺสวสฺสุตา, เอวมุปริปิ.

อนุสฺสวสุตา วา ‘เอวำสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวำธมฺมา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวำปญฺญา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวำวิหารินี สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวำ วิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปีติ. สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตถตฺตาย จิตฺตำ อุปสำหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา ภิกฺขุนิยา ผาสุวิหาโร โหติ.

อิธานุรุทฺธา ภิกฺขุนี สุณาติ ‘อิตฺถนฺนามา ภิกฺขุนี กาลกตา, สา ภควตา พฺยากตา ‘ติณฺณำ สญฺโญชนานำ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานำ ตนุตฺตา สกทาคามินี สกิเทว อิมำ โลกำ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตำ กริสฺสตีติ. สา โข ปนสฺสา ภคินี สามำ ทิฏฺจา วา โหติ อนุสฺสวสุตา วา ‘เอวำสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวำธมฺมา ฯเปฯ เอวำปญฺญา ฯเปฯ เอวำวิหารินี ฯเปฯ เอวำ วิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปีติ. สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตถตฺตาย จิตฺตำ อุปสำหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา ภิกฺขุนิยา ผาสุวิหาโร โหติ.

อิธานุรุทฺธา ภิกฺขุนี สุณาติ ‘อิตฺถนฺนามา ภิกฺขุนี กาลกตา, สา ภควตา พฺยากตา ‘ติณฺณำ สญฺโญชนานำ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติ. สา โข ปนสฺสา ภคินี สามำ ทิฏฺจา วา โหติ อนุสฺสวสุตา วา ‘เอวำสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวำธมฺมา ฯเปฯ เอวำปญฺญา ฯเปฯ เอวำวิหารินี ฯเปฯ เอวำ วิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปีติ. สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตถตฺตาย จิตฺตำ อุปสำหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา ภิกฺขุนิยา ผาสุวิหาโร โหติ.

[๑๗๑] อิธานุรุทฺธา อุปาสโก สุณาติ ‘อิตฺถนฺนาโม อุปาสโก กาลกโต, โส ภควตา พฺยากโต ‘ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาติ. โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิฏฺโ วา โหติ อนุสฺสวสุโต วา ‘เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺโม โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํปญฺโญ โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํวิหารี โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํ วิมุตฺโต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปีติ. โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺโต ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา อุปาสกสฺส ผาสุวิหาโร โหติ.

อิธานุรุทฺธา อุปาสโก สุณาติ ‘อิตฺถนฺนาโม อุปาสโก กาลกโต, โส ภควตา พฺยากโต ‘ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตีติ. โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิฏฺโ วา โหติ อนุสฺสวสุโต วา ‘เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺโม ฯเปฯ เอวํปญฺโญ ฯเปฯ เอวํวิหารี ฯเปฯ เอวํ วิมุตฺโต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปีติ. โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺโต ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา อุปาสกสฺส ผาสุวิหาโร โหติ.

อิธานุรุทฺธา อุปาสโก สุณาติ ‘อิตฺถนฺนาโม อุปาสโก กาลกโต, โส ภควตา พฺยากโต ‘ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ. โส โข ปนสฺส อายสฺมา สามํ ทิฏฺโ วา โหติ อนุสฺสวสุโต วา

'เอวํสีโล โส อายสฺมา อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺโม ฯเปฯ เอวํปญฺโญ ฯเปฯ เอวํวิหารี ฯเปฯ เอวํ วิมุตฺโต โส อายสฺมา อโหสิ อิติปีติ. โส ตสฺส สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺโต ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา อุปาสกสฺส ผาสุวิหาโร โหติ.

[๑๗๒] อิธานุรุทฺธา อุปาสิกา สุณาติ 'อิตฺถนฺนามา อุปาสิกา กาลกตา, สา ภควตา พฺยากตา 'ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา, ตตฺถ ปรินิพฺพายินี อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกาติ. สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฏฺจา วา โหติ อนุสฺสวสุตา วา 'เอวํสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺมา ฯเปฯ เอวํปญฺญา ฯเปฯ เอวํวิหารินี ฯเปฯ เอวํ วิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปีติ. สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา อุปาสิกาย ผาสุวิหาโร โหติ.

อิธานุรุทฺธา อุปาสิกา สุณาติ 'อิตฺถนฺนามา อุปาสิกา กาลกตา, สา ภควตา พฺยากตา 'ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามินี สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตีติ. สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฏฺจา วา โหติ อนุสฺสวสุตา วา 'เอวํสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺมา ฯเปฯ เอวํปญฺญา ฯเปฯ เอวํวิหารินี ฯเปฯ เอวํ วิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปีติ. สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา อุปาสิกาย ผาสุวิหาโร โหติ.

อิธานุรุทฺธา อุปาสิกา สุณาติ ‘อิตฺถนฺนามา อุปาสิกา กาลกตา, สา ภควตา พฺยากตา ‘ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนาติ. สา โข ปนสฺสา ภคินี สามํ ทิฏฺจา วา โหติ อนุสฺสวสุตา วา ‘เอวํสีลา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํธมฺมา สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, [๑] เอวํวิหารินี สา ภคินี อโหสิ อิติปิ, เอวํ วิมุตฺตา สา ภคินี อโหสิ อิติปีติ. สา ตสฺสา สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรนฺตี ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรติ. เอวมฺปิ โข อนุรุทฺธา อุปาสิกาย ผาสุวิหาโร โหติ.

อิติ โข อนุรุทฺธา ตถาคโต น ชนกุหนตฺถํ, น ชนลปนตฺถํ, น ลาภสกฺการสิโลกานิสํสตฺถํ, น ‘อิติ มํ ชโน ชานาตูติ สาวเก อพฺภตีเต กาลกเต อุปปตฺตีสุ พฺยากโรติ ‘อสุ อมุตฺร อุปฺปนฺโน,[๒] อสุ อมุตฺร อุปฺปนฺโนติ,[๒] สนฺติ[๓] โข อนุรุทฺธา กุลปุตฺตา สทฺธา โอพารเวทา[๔] โอพารปามุชฺชา,[๔] เต ตํ สุตฺวา ตถตฺตาย จิตฺตํ อุปสํหรนฺติ. เตสนฺตํ อนุรุทฺธา โหติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อนุรุทฺโธ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

อฏฺฐมํ นพกปานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. เอวํปญฺญา ฯเปฯ อิติปิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อุปปนฺโน
[๓] ฉ.,เท.,อิ. สนฺติ จ โข
[๔-๔] ฉ.,เท. อุพารเวทา อุพารปาโมชฺชา

๙. โคลิสฺสานิสุตฺตํ[๑]

[๑๗๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน โคลิสฺสานิ[๒] นาม ภิกฺขุ อารญฺญิโก[๓] ปทรสมาจาโร[๔] สงฺฆมชฺเฌ โอสโฏ โหติ เกนจิเทว กรณีเยน. ตตฺร โข อายสฺมา สารีปุตฺโต โคลิสฺสานึ นาม ภิกฺขุ๋ อารพฺภ ภิกฺขู อามนฺเตสิ

'อารญฺญิเกนาวุโส[๕] ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน สพฺรหฺมจารีสุ สคารเวน ภวิตพฺพํ สปฺปติสฺเสน. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต สพฺรหฺมจารีสุ อคารโว โหติ อปฺปติสฺโส, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา สพฺรหฺมจารีสุ อคารโว โหติ อปฺปติสฺโสติ, ตสฺส[๖] ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน สพฺรหฺมจารีสุ สคารเวน ภวิตพฺพํ สปฺปติสฺเสน. (๑)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อาสนกุสเลน ภวิตพฺพํ 'อิติ เถเร จ ภิกฺขู นานุปขชฺช นิสีทิสฺสามิ, นเว จ ภิกฺขู น อาสเนน ปฏิพาหิสฺสามีติ. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต น อาสนกุสโล โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส

---

[๑] สี.,อิ. คุลิสฺสานิสุตฺตํ ฉ.,เท. โคลิยนิสุตฺต [๒] สี.,อิ. คุลิสฺสานิ, เอวมุปริปิ. ฉ.,เท. โคลิยานิ
[๓] สฺยา. อารญฺญโก [๔] ฉ.,เท. ปทสมาจาโร
[๕] สฺยา. อารญฺญเกนาวุโส, เอวมุปริปิ. [๖] สี.,อิ. อปฺปติสฺโสติสฺส

เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา [๑] อภิสมาจาริกมฺปิ ธมฺมํ น ชานาตีติ,[๒] ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อาสนกุสเลน ภวิตพฺพํ. (๒)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อภิสมาจาริกมฺปิ ธมฺโม ชานิตพฺโพ. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต อภิสมาจาริโกปิ ธมฺมํ น ชานาติ. ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา อภิสมาจาริกมฺปิ ธมฺมํ น ชานาตีติ. ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อภิสมาจาริโกปิ ธมฺโม ชานิตพฺโพ. (๓)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน นาติกาเลน คาโม ปวิสิตพฺโพ, น[๓] ทิวา ปฏิกฺกมิตพฺพํ. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต อติกาเลน คามํ ปวิสติ, ทิวา[๔] ปฏิกฺกมตีติ.[๕] ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา อติกาเลน คามํ ปวิสติ, ทิวา ปฏิกฺกมตีติ, ตสฺส[๖] ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน นาติกาเลน คาโม ปวิสิตพฺโพ, น ทิวา ปฏิกฺกมิตพฺพํ. (๔)

---

[๑] ฉ.,เท. อาสนกุสโล น โหติ
[๒] อิ. ชานาตีติสฺส
[๓] ฉ. นาติทิวา
[๔] ฉ.,เท. อติทิวา
[๕] ฉ.,เท. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] อิ. ปฏิกฺกมตีติสฺส

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน น ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ กุเลสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิตพฺพํ. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ กุเลสุ จาริตฺตํ อาปชฺชติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'อยนฺนูนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน วิหรโต วิกาเล จริยา พหุลีกตา, ตเมนํ สงฺฆคตมฺปิ สมุทาจรตีติ,[๑] ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน น ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ กุเลสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิตพฺพํ. (๕)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อนุทฺธเตน ภวิตพฺพํ อจปเลน. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต อุทฺธโต โหติ จปโล, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'อิทนฺนูนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน วิหรโต อุทฺธจฺจํ จาปลฺยํ พหุลีกตํ, ตเมนํ สงฺฆคตมฺปิ สมุทาจรตีติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อนุทฺธเตน ภวิตพฺพํ อจปเลน. (๖)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อมุขเรน ภวิตพฺพํ อวิกิณฺณวาเจน. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต มุขโร โหติ วิกิณฺณวาโจ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา มุขโร วิกิณฺณวาโจติ,[๒] ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน อมุขเรน ภวิตพฺพํ อวิกิณฺณวาเจน. (๗)

---

[๑] อิ. สมุทาจรตีติสฺส, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. วิกิณฺณวาโจติสฺส

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน สุวเจน[๑] ภวิตพฺพํ กลฺยาณมิตฺเตน. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ สงฺฆคโต สงฺเฆ วิหรนฺโต ทุพฺพโจ โหติ ปาปมิตฺโต. ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา ทุพฺพโจ ปาปมิตฺโตติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สงฺฆคเตน สงฺเฆ วิหรนฺเตน สุวเจน ภวิตพฺพํ กลฺยาณมิตฺเตน. (๘)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาเรน ภวิตพฺพํ. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร[๒] น โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร น โหตีติ,[๓] ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาเรน ภวิตพฺพํ. (๙)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา โภชเน มตฺตญฺญุนา ภวิตพฺพํ. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ โภชเน อมตฺตญฺญู โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา โภชเน อมตฺตญฺญู[๔] โหตีติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา โภชเน มตฺตญฺญุนา ภวิตพฺพํ. (๑๐)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา ชาคริยํ อนุยุตฺเตน ภวิตพฺพํ. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ ชาคริยํ อนนุยุตฺโต โหติ, ตสฺส

---

[๑] สี. สุพฺพเจน
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อคุตฺตทฺวาโร
[๓] ฉ.,เท. อคุตฺตทฺวาโรติ อิ. อคุตฺตทฺวาโรติสฺส
[๔] ฉ.,เท. อมตฺตญฺญูติ อิ. อมตฺตญฺญูติสฺส

ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา ชาคริยํ อนนุยุตฺโต[๑] โหตีติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา ชาคริยํ อนุยุตฺเตน ภวิตพฺพํ. (๑๑)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา อารทฺธวิริเยน ภวิตพฺพํ. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ กุสีโต โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา กุสีโต[๒] โหตีติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา อารทฺธวิริเยน ภวิตพฺพํ. (๑๒)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา อุปฏฺฐิตสตินา ภวิตพฺพํ. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ มุฏฺฐสฺสตี โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา มุฏฺฐสฺสตีติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา อุปฏฺฐิตสตินา ภวิตพฺพํ. (๑๓)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา สมาหิเตน ภวิตพฺพํ. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ อสมาหิโต โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา อสมาหิโตติ,[๓] ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา สมาหิเตน ภวิตพฺพํ. (๑๔)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา ปญฺญวตา ภวิตพฺพํ. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ ทุปฺปญฺโญ โหติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร

---

[๑] ฉ. อนนุยุตฺโตติ อิ. อนนุยุตฺโตติสฺส [๒] ฉ.,เท. กุสีโตติ อิ. กุสีโตติสฺส
[๓] อิ. อสมาหิโตติสฺส

'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา ทุปฺปญฺโญติ,[๑] ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา ปญฺญวตา ภวิตพฺพํ. (๑๕)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา อภิธมฺเม อภิวินเย โยโค กรณีโย. สนฺตาวุโส อารญฺญิกํ ภิกฺขุ๋ อภิธมฺเม อภิวินเย ปญฺหํ ปุจฺฉิตาโร. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ อภิธมฺเม อภิวินเย ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น สมฺปายติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา อภิธมฺเม อภิวินเย ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น สมฺปายตีติ,[๒] ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา อภิธมฺเม อภิวินเย โยโค กรณีโย. (๑๖)

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, ตตฺถ โยโค กรณีโย. สนฺตาวุโส อารญฺญิกํ ภิกฺขุ๋, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, ตตฺถ [๓] ปุจฺฉิตาโร. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น สมฺปายติ. ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, ตตฺถ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น สมฺปายตีติ,[๔] ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, ตตฺถ โยโค กรณีโย. (๑๗)

---

[๑] อิ. ทุปฺปญฺโญติสฺส
[๒] อิ. สมฺปายตีติสฺส
[๓] อิ. ปญฺหํ
[๔] อิ. สมฺปายติสฺส, เอวมุปริปิ.

อารญฺญิเกนาวุโส ภิกฺขุนา อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม โยโค กรณีโย. สนฺตาวุโส อารญฺญิกํ ภิกฺขุ๋ อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม ปญฺหํ ปุจฺฉิตาโร. สเจ อาวุโส อารญฺญิโก ภิกฺขุ อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น สมฺปายติ, ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร 'กิมฺปนิมสฺสายสฺมโต อารญฺญิกสฺส เอกสฺสารญฺเญ เสริวิหาเรน, โย อยมายสฺมา, ยสฺสตฺถาย ปพฺพชิโต, ตมตฺถ๋[๑] น ชานาตีติ.[๒] ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร. ตสฺมา อารญฺญิเกน ภิกฺขุนา อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม โยโค กรณีโยติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "อารญฺญิเกเนว นุ โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา อิเม ธมฺมา สมาทาย วตฺติตพฺพา, อุทาหุ คามนฺตวิหารินาปีติ. อารญฺญิเกนปิ โข อาวุโส โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุนา อิเม ธมฺมา สมาทาย วตฺติตพฺพา, ปเคว คามนฺตวิหารินาติ.

นวมํ โคลิสฺสานิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๑๐. กีฏาคิริสุตฺตํ

[๑๗๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา กาสีสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อหํ โข ภิกฺขเว อญฺญตฺเรว รตฺติโภชนา ภุญฺชามิ อญฺญตฺร โข ปนาหํ ภิกฺขเว รตฺติโภชนา ภุญฺชมาโน อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานามิ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจ. เอถ ตุมฺเหปิ ภิกฺขเว อญฺญตฺเรว รตฺติโภชนา ภุญฺชถ, อญฺญตฺร

---

[๑] อิ. ตมตฺถ๋ [๒] อิ. ชานาตีติสฺส

โข ปน ภิกฺขเว ตุมฺเหปิ รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจาติ. “เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. อถ โข ภควา กาสีสุ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน, เยน กีฏาคิริ นาม กาสีนํ นิคโม, ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา กีฏาคิริสฺมึ วิหรติ กาสีนํ นิคเม.

[๑๗๕] เตน โข ปน สมเยน อสฺสชิปุนพฺพสุกา นาม ภิกฺขู กีฏาคิริสฺมึ อาวาสิกา โหนฺติ. อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู, เยน อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู เอตทโวจุํ “ภควา โข อาวุโส อญฺญตฺเรว รตฺติโภชนา ภุญฺชติ ภิกฺขุสงฺโฆ จ, อญฺญตฺร โข ปนาวุโส รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานนฺติ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจ, เอถ ตุมฺเหปิ อาวุโส อญฺญตฺเรว รตฺติโภชนา ภุญฺชถ, อญฺญตฺร โข ปนาวุโส ตุมฺเหปิ รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจาติ.

เอวํ วุตฺเต, อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู เต ภิกฺขู เอตทโวจุํ “มยํ โข อาวุโส สายญฺเจว ภุญฺชาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล, เต มยํ สายญฺเจว ภุญฺชมานา ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานาม อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจ, เต มยํ กึ สนฺทิฏฺฐิกํ หิตฺวา กาลิกํ อนุธาวิสฺสาม, สายญฺเจว มยํ ภุญฺชิสฺสาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเลติ.

ยโต โข เต ภิกฺขู นาสกฺขึสุ อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู สญฺญาเปตุํ, อถ เต[๑] ภิกฺขู,[๑] เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ “อิธ มยํ ภนฺเต, เยน อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิมฺหา;[๒] อุปสงฺกมิตฺวา อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู เอตทโวจุมฺหา[๓] ‘ภควา โข อาวุโส อญฺญตฺเรว รตฺติโภชนา ภุญฺชติ ภิกฺขุสงฺโฆ จ, อญฺญตฺร โข ปนาวุโส รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานนฺติ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจ, เอถ ตุมฺเหปิ อาวุโส อญฺญตฺเรว รตฺติโภชนา ภุญฺชถ, อญฺญตฺร โข ปนาวุโส ตุมฺเหปิ รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจาติ

เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู อมฺเห เอตทโวจุํ ‘มยํ โข อาวุโส สายญฺเจว ภุญฺชาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล, เต มยํ สายญฺเจว ภุญฺชมานา ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานาม อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจ, เต มยํ กึ สนฺทิฏฺฐิกํ หิตฺวา กาลิกํ อนุธาวิสฺสาม, สายญฺเจว มยํ ภุญฺชิสฺสาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเลติ. ยโต โข มยํ ภนฺเต นาสกฺขิมฺหา[๔] อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู สญฺญาเปตุํ, อถ มยํ เอตมตฺถํ ภควโต อาโรเจมาติ.

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เตนุปสงฺกมิมฺห
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เอตทโวจุมฺห
[๔] ฉ.,เท.,อิ. นาสกฺขิมฺห

[๑๗๖] อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุ๎ อามนฺเตสิ “เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ มม วจเนน อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู อามนฺเตหิ ‘สตฺถายสฺมนฺเต อามนฺเตตีติ. “เอวํ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา, เยน อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อสสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู เอตทโวจ “สตฺถายสฺมนฺเต อามนฺเตตีติ. “เอวมาวุโสติ โข อสฺสชิปุนพฺพสุกา ภิกฺขู ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข อสฺสชิปุนพฺพสุเก ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ “สจฺจํ กิร ภิกฺขเว สมฺพหุลา ภิกฺขู ตุมฺเห อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุ๎ ‘ภควา โข อาวุโส อญฺญตฺเรว รตฺติโภชนา ภุญฺชติ ภิกฺขุสงฺโฆ จ, อญฺญตฺร โข ปนาวุโส รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานนฺติ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจ, เอถ ตุมฺเหปิ อาวุโส อญฺญตฺเรว รตฺติโภชนา ภุญฺชถ, อญฺญตฺร โข ปนาวุโส ตุมฺเหปิ รตฺติโภชนา ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจาติ

เอวํ วุตฺเต, กิร ภิกฺขเว ตุมฺเห เต ภิกฺขู เอวํ อวจุตฺถ ‘มยํ โข ปนาวุโส สายญฺเจว ภุญฺชาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล, เต มยํ สายญฺเจว ภุญฺชมานา ปาโต จ ทิวา จ วิกาเล อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานาม อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจ, เต มยํ กึ สนฺทิฏฺฐิกํ หิตฺวา กาลิกํ อนุธาวิสฺสาม, สายญฺเจว มยํ ภุญฺชิสฺสาม ปาโต จ ทิวา จ วิกาเลติ.

เอวํ ภนฺเต.

[๑๗๗] “กินฺนุ เม ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถ ‘ยงฺกิญฺจายํ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสํเวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตสฺส อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตีติ. โน เหตํ ภนฺเต. “นนุ เม ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถ ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี[๑] สุขํ เวทนํ เวทิยโต[๒] อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิธ ปเนกจฺจสฺส เอวรูปี สุขํ เวทนํ เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิธ ปเนกจฺจสฺส เอวรูปี ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิธ ปเนกจฺจสฺส เอวรูปี อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตีติ.

เอวํ ภนฺเต.

[๑๗๘] “สาธุ ภิกฺขเว, มยา เจตํ ภิกฺขเว อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผุสิตํ[๓] ปญฺญาย ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี สุขํ เวทนํ เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตีติ, เอวมหํ[๔] อชานนฺโต ‘เอวรูปี สุขํ เวทนํ ปชหถาติ วเทยฺยํ, อปิ นุ เม เอตํ ภิกฺขเว เอวรูปี[๕] อภวิสฺสาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ยี เอวรูปี [๒] ฉ.,เท. เวทยโต, เอวมุปริปิ.
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อผสฺสิตํ, เอวมุปริปิ. [๔] ฉ.,เท. เอวาหํ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. ปติรูปี, เอวมุปริปิ.

โน เหตํ ภนฺเต. “ยสฺมา จ โข เอตํ ภิกฺขเว มยา ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผุสิตํ[๑] ปญฺญาย ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี สุขี เวทนา เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตีติ, ตสฺมาหํ ‘เอวรูปี สุขี เวทนา ปชหถาติ วทามิ. มยา เจตํ ภิกฺขเว อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผุสิตํ ปญฺญาย ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี สุขี เวทนา เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตีติ, เอวมหํ อชานนฺโต ‘เอวรูปี สุขี เวทนา อุปสมฺปชฺช วิหรถาติ วเทยฺยํ, อปิ นุ เม เอตํ ภิกฺขเว ปฏิรูปี อภวิสฺสาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ยสฺมา จ โข เอตํ ภิกฺขเว มยา ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผุสิตํ ปญฺญาย ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี สุขี เวทนา เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตีติ, ตสฺมาหํ ‘เอวรูปี สุขี เวทนา อุปสมฺปชฺช วิหรถาติ วทามิ.

[๑๗๙] มยา เจตํ ภิกฺขเว อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผุสิตํ ปญฺญาย ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี ทุกฺขี เวทนา เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตีติ, เอวมหํ อชานนฺโต ‘เอวรูปี ทุกฺขี เวทนา ปชหถาติ วเทยฺยํ, อปิ นุ เม เอตํ ภิกฺขเว ปฏิรูปี อภวิสฺสาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ยสฺมา จ โข เอตํ ภิกฺขเว มยา ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผุสิตํ ปญฺญาย ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี ทุกฺขี[๒] เวทนา เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตีติ, ตสฺมาหํ ‘เอวรูปี ทุกฺขี เวทนา ปชหถาติ วทามิ. มยา เจตํ

---

[๑] ฉ.,เท. ผุสฺสิตํ, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. อทุกฺขมสุขี

ภิกฺขเว อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผุสิตํ ปญฺญาย 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี ทุกฺขี เวทนา เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตีติ, เอวมหํ อชานนฺโต 'เอวรูปี ทุกฺขี เวทนา อุปสมฺปชฺช วิหรถาติ วเทยฺยํ, อปิ นุ เม เอตํ ภิกฺขเว ปฏิรูปี อภวิสฺสาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ยสฺมา จ โข เอตํ ภิกฺขเว มยา ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผุสิตํ ปญฺญาย 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี ทุกฺขี เวทนา เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตีติ, ตสฺมาหํ เอวรูปี ทุกฺขี เวทนา อุปสมฺปชฺช วิหรถาติ วทามิ.

[๑๘๐] มยา เจตํ ภิกฺขเว อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผุสิตํ ปญฺญาย 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี อทุกฺขมสุขี เวทนา เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตีติ, เอวมหํ อชานนฺโต 'เอวรูปี อทุกฺขมสุขี เวทนา ปชหถาติ วเทยฺยํ, อปิ นุ เม เอตํ ภิกฺขเว ปฏิรูปี อภวิสฺสาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ยสฺมา จ โข เอตํ ภิกฺขเว มยา ญาตํ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผุสิตํ ปญฺญาย 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี อทุกฺขมสุขี เวทนา เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺตีติ, ตสฺมาหํ 'เอวรูปี อทุกฺขมสุขี เวทนา ปชหถาติ วทามิ. มยา เจตํ ภิกฺขเว อญฺญาตํ อภวิสฺส อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผุสิตํ ปญฺญาย 'อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี อทุกฺขมสุขี เวทนา เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตีติ, เอวมหํ อชานนฺโต 'เอวรูปี อทุกฺขมสุขี เวทนา อุปสมฺปชฺช วิหรถาติ วเทยฺยํ, อปิ นุ เม เอตํ ภิกฺขเว ปฏิรูปี อภวิสฺสาติ.

โน เหตํ ภนฺเต. “ยสฺมา จ โข เอตํ ภิกฺขเว มยา ญาตํ ทิฏฺจํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผุสิตํ ปญฺญาย ‘อิเธกจฺจสฺส เอวรูปี อทุกฺขมสุขา เวทนา เวทิยโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺตีติ, ตสฺมาหํ ‘เอวรูปี อทุกฺขมสุขา เวทนา อุปสมฺปชฺช วิหรถาติ วทามิ.

[๑๘๑] นาหํ ภิกฺขเว สพฺเพสํเยว ภิกฺขูนํ ‘อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ; น ปนาหํ ภิกฺขเว สพฺเพสํเยว ภิกฺขูนํ ‘น อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ. เย เต ภิกฺขเว ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา, ตถารูปานาหํ ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ‘น อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ. ตํ กิสฺส เหตุ. กตนฺเตสํ อปฺปมาเทน, อภพฺพา เต ปมชฺชิตุ. เย จ โข เต ภิกฺขเว ภิกฺขู เสขา[๑] อปฺปตฺตมานสา อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ ปตฺถยมานา วิหรนฺติ, ตถารูปานาหํ ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ‘อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ, ตํ กิสฺส เหตุ. อปฺเปวนาม[๒] อิเม[๒] อายสฺมนฺโต อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมานา กลฺยาณมิตฺเต ภชมานา อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมานา, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยุนฺติ. อิมํ โข อหํ ภิกฺขเว อิเมสํ ภิกฺขูนํ อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน ‘อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ.

---

[๑] ฉ.,เท. เสกฺขา

[๒-๒] ฉ.,เท. อปฺเปว นามิเม

[๑๘๒] สตฺติเม ภิกฺขเว ปุคฺคลา สนฺโต สංวิชฺชมานา โลกสฺมึ, กตเม สตฺต. อุภโตภาควิมุตฺโต ปญฺญาวิมุตฺโต กายสกฺขิ[๑] ทิฏฺฐิปฺปตฺโต สทฺธาวิมุตฺโต ธมฺมานุสารี สทฺธานุสารี.

กตโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล อุภโตภาควิมุตฺโต. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, เต กาเยน ผุสิตฺวา[๒] วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ, อยं วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโล อุภโตภาควิมุตฺโต. อิมสฺส โข อหं ภิกฺขเว ภิกฺขุโน 'น อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ, ตं กิสฺส เหตุ. กตนฺตสฺส อปฺปมาเทน อภพฺโพ โส ปมชฺชิตุं. (๑)

กตโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล ปญฺญาวิมุตฺโต. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, เต น[๓] กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ, อยं วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโล ปญฺญาวิมุตฺโต. อิมสฺสปิ โข อหं ภิกฺขเว ภิกฺขุโน 'น อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ, ตं กิสฺส เหตุ, กตนฺตสฺส อปฺปมาเทน อภพฺโพ โส ปมชฺชิตุं. (๒)

กตฺโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล กายสกฺขิ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, เต กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา เอกจฺเจ อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ, อยं วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโล

---

[๑] สฺยา. กายสกฺขี, เอวมุปริปิ. [๒] สี.,อิ. ผสฺสิตฺวา, เอวมุปริปิ.
[๓] เท. นสทฺโท น ทิสฺสติ.

กายสกฺขี.[๑] อิมสฺส โข อหํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน 'อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ, ตํ กิสฺส เหตุ. 'อปฺเปวนาม อยมายสฺมา อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมาโน กลฺยาณมิตฺเต ภชมาโน อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเวว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. อิมํ โข อหํ ภิกฺขเว อิมสฺส ภิกฺขุโน อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน 'อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ.

กตโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล ทิฏฺจิปฺปตฺโต.[๒] อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, เต น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา เอกจฺเจ อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ, ตถาคตปฺปเวทิตา จสฺส ธมฺมา ปญฺญาย โวทิฏฺฐา โหนฺติ โวจริตา, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโล ทิฏฺจิปฺปตฺโต. อิมสฺสปิ โข อหํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน 'อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ. ตํ กิสฺส เหตุ. 'อปฺเปวนาม อยมายสฺมา อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมาโน กลฺยาณมิตฺเต ภชมาโน อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏเวว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. อิมํ โข อหํ ภิกฺขเว อิมสฺส ภิกฺขุโน อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ. (๔)

กตโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล สทฺธาวิมุตฺโต. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป

---

[๑] สฺยา. กายสกฺขี, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. "ทิฏฺฐปฺปตฺโตติปิ ปาโฐ.

อารุปฺปา, เต น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา เอกจฺเจ อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ, ตถาคเต จสฺส สทฺธา นิวิฏฺฐา โหติ มูลชาตา ปติฏฺฐิตา, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโล สทฺธาวิมุตฺโต. อิมสฺสปิ โข อหํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน 'อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ, ตํ กิสฺส เหตุ. 'อปฺเปวนาม อยมายสฺมา อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมาโน กลฺยาณมิตฺเต ภชมาโน อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ. ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริย-ปริโยสานํ ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. อิมํ โข อหํ ภิกฺขเว อิมสฺส ภิกฺขุโน อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ. (๕)

กตโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล ธมฺมานุสารี. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา. เต น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา เอกจฺเจ[๑] อาสวา ปริกฺขีณา[๒] โหนฺติ, ตถาคตปฺปเวทิตา จสฺส ธมฺมา ปญฺญาย มตฺตโส นิชฺฌานํ ขมนฺติ, อปิจสฺส อิเม ธมฺมา โหนฺติ, เสยฺยถีทํ. สทฺธินฺทฺริยํ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโล ธมฺมานุสารี. อิมสฺสปิ โข อหํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน 'อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ, ตํ กิสฺส เหตุ. 'อปฺเปวนาม อยมายสฺมา อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมาโน กลฺยาณมิตฺเต ภชมาโน อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ,

---

[๑] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ. [๒] อิ. อปริกฺขีณา

ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. อิมํ โข อหํ ภิกฺขเว อิมสฺส ภิกฺขุโน อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน 'อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ. (๖)

กตโม จ ภิกฺขเว ปุคฺคโล สทฺธานุสารี. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล, เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา. เต น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา เอกจฺเจ อาสวา ปริกฺขีณา[๑] โหนฺติ, ตถาคเต จสฺส สทฺธามตฺตํ โหติ เปมมตฺตํ, อปิจสฺส อิเม ธมฺมา โหนฺติ, เสยฺยถีทํ. สทฺธินฺทฺริยํ วิริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปุคฺคโล สทฺธานุสารี. อิมสฺสปิ โข อหํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน 'อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ, ตํ กิสฺส เหตุ. 'อปฺเปวนาม อยมายสฺมา อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวมาโน กลฺยาณมิตฺเต ภชมาโน อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริย-ปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. อิมํ โข อหํ ภิกฺขเว อิมสฺส ภิกฺขุโน อปฺปมาทผลํ สมฺปสฺสมาโน 'อปฺปมาเทน กรณียนฺติ วทามิ. (๗)

[๑๘๓] นาหํ ภิกฺขเว อาทิเกเนว อญฺญาราธนํ วทามิ, อปิจ ภิกฺขเว อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา อญฺญาราธนา โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา อญฺญาราธนา โหติ. อิธ ภิกฺขเว สทฺธาชาโต

---

[๑] สี. อปริกฺขีณา

อุปสงฺกมติ, อุปสงฺกมนฺโต ปยิรุปาสติ, ปยิรุปาสนฺโต โสตํ โอทหติ, โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณาติ, สุตฺวา ธมฺมํ ธาเรติ, ธตานํ ธมฺมานํ อตฺถํ อุปปริกฺขติ, อตฺถํ อุปปริกฺขโต ธมฺมา นิชฺฌานํ ขมนฺติ, ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา สติ, ฉนฺโท ชายติ, ฉนฺทชาโต อุสฺสหติ, อุสฺสหิตฺวา[๑] ตุเลติ, ตุลยิตฺวา ปทหติ, ปหิตตฺโต สมาโน กาเยน เจว ปรมํ สจฺจํ สจฺฉิกโรติ, ปญฺญาย จ นํ อติวิชฺฌ ปสฺสติ. สาปิ นาม ภิกฺขเว สทฺธา นาโหสิ, ตมฺปิ นาม ภิกฺขเว อุปสงฺกมนํ นาโหสิ, สาปิ นาม ภิกฺขเว ปยิรุปาสนา นาโหสิ, ตมฺปิ นาม ภิกฺขเว โสตาวธานํ นาโหสิ, ตมฺปิ นาม ภิกฺขเว ธมฺมสฺสวนํ นาโหสิ, สาปิ นาม ภิกฺขเว ธมฺมธารณา นาโหสิ, สาปิ นาม ภิกฺขเว อตฺถูปปริกฺขตา[๒] นาโหสิ, สาปิ นาม ภิกฺขเว ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติ นาโหสิ, โสปิ นาม ภิกฺขเว ฉนฺโท นาโหสิ, โสปิ นาม ภิกฺขเว อุสฺสาโห นาโหสิ, สาปิ นาม ภิกฺขเว ตุลนา นาโหสิ, ตมฺปิ นาม ภิกฺขเว ปธานํ นาโหสิ. วิปฺปฏิปนฺนาตฺถ ภิกฺขเว มิจฺฉาปฏิปนฺนาตฺถ ภิกฺขเว, กีวทูเรวิเม ภิกฺขเว โมฆปุริสา อปกฺกนฺตา อิมสฺมา ธมฺมวินยา.

[๑๘๔] อตฺถิ ภิกฺขเว จตุปฺปทำ เวยฺยากรณำ, ยสฺสุทฺทิฏฺฐสฺส วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว ปญฺญาย[๓] อตฺถำ อาชาเนยฺย, อุทฺทิสิสฺสาม[๔] โว ภิกฺขเว, อาชานิสฺสถ เมตนฺติ. เก จ มยำ ภนฺเต เก จ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโรติ. "โยปิ โส ภิกฺขเว สตฺถา อามิสครุโก[๕] อามิสทายาโท อามิเสหิ สำสฏฺโฐ วิหรติ, ตสฺสปายำ เอวรูปี

---

[๑] ฉ.,เท. อุสฺสาเหตฺวา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อตฺถูปปริกฺขา
[๓] ฉ. ปญฺญายตฺถำ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อุทฺทิสฺสิสฺสามิ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อามิสครุ

ปโณปณวิยา[๑] น อุเปติ ‘เอวญฺจ โน อสฺส, อถ นํ กเรยฺยาม, น จ โน เอวมสฺส, น นํ กเรยฺยามาติ. กิมฺปน ภิกฺขเว ยํ ตถาคโต สพฺพโส อามิเสหิ วิสํสฏฺโฐ วิหรติ, สทฺธสฺส ภิกฺขเว สาวกสฺส สตฺถุ สาสเน ปริโยคยฺห[๒] วตฺตโต อยมนุธมฺโม โหติ “สตฺถา ภควา, สาวโกหมสฺมิ, ชานาติ ภควา, นาหํ ชานามีติ. สทฺธสฺส ภิกฺขเว สาวกสฺส สตฺถุ สาสเน ปริโยคยฺห วตฺตโต รูพฺหนียํ[๓] สตฺถุ สาสนํ โหติ โอชวนฺตํ. สทฺธสฺส ภิกฺขเว สาวกสฺส สตฺถุ สาสเน ปริโยคยฺห วตฺตโต อยมนุธมฺโม โหติ. ‘กามํ ตโจ จ นหารุ จ อฏฺฐิ จ อวสิสฺสตุ[๔] เม[๕] สรีเร อวสุสฺสตุ[๖] มํสโลหิตํ ยนฺตํ ปุริสถาเมน ปุริสวิริเยน ปุริสปรกฺกเมน ปตฺตพฺพํ, น ตํ อปาปุณิตฺวา วิริยสฺส สณฺจานํ[๗] ภวิสฺสตีติ. สทฺธสฺส ภิกฺขเว สาวกสฺส สตฺถุ สาสเน ปริโยคยฺห วตฺตโต ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ‘ทิฏฺเจว ธมฺเม อญฺญา, สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ทสมํ กีฏาคิริสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ทุติโย ภิกฺขุวคฺโค.

---

[๑] สี.,อิ. ปโณปณวิธา
[๒] สี.,อิ. ปริโยคาย ฉ.,เท. ปริโยคาหิย
[๓] อิ. รูพฺหนิยํ
[๔] สุยา. อวสุสฺสตุ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๖] สี.,อิ. อุปสุสฺสตุ
[๗] สี.,อิ. สนฺถานํ

ตสฺสุทฺทานำ

กุญฺชรราหุลสสฺสตโลโก มาลุงฺกฺยปุตฺโต จ ภทฺทาลินาโม
ทิชขุทฺทสหมฺปติยาจนา[๑] นาฬกีปทรคิรินาโม[๒] อสโม ปวโร

ทุติโย วรวคฺโค.

---

[๑] ฉ. ขุทฺท ทิชาถ สหมฺปติยาจำ [๒] ฉ. นาฬก รญฺญิกิฏฺฐาคิรินาโม

๓. ปริพฺพาชกวคฺโค

๑. จูฬวจฺฉโคตฺตสุตฺตํ [๑]

[๑๘๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํ. เตน โข ปน สมเยน วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก เอกปุณฺฑรีเก ปริพฺพาชการาเม ปฏิวสติ. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "อติปฺปโค โข ตาว เวสาลิยํ ปิณฺฑาย จริตุ, ยนฺนูนาหํ, เยน เอกปุณฺฑรีโก ปริพฺพาชการาโม, เยน วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก, เตนุปสงฺกเมยฺยนฺติ. อถ โข ภควา, เยน เอกปุณฺฑรีโก ปริพฺพาชการาโม, เยน วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ ทูรโต[๒] อาคจฺฉนฺตํ, ทิสฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ "เอตุ โข ภนฺเต ภควา สฺวาคตํ ภนฺเต ภควโต, จิรสฺสํ โข ภนฺเต ภควา อิมํ ปริยายมกาสิ, ยทิทํ อิธาคมนาย, นิสีทตุ ภนฺเต ภควา, อิทมาสนํ ปญฺญตฺตนฺติ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน. วจฺฉโคตฺโตปิ โข ปริพฺพาชโก อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "สุตเมตํ ภนฺเต, สมโณ โคตโม สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ, จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ

---

[๑] ฉ. เตวิชฺชวจฺฉสุตฺต

[๒] ฉ.,เท.,อิ. ทูรโต ว

สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตนฺติ, เย เต ภนฺเต เอวมาหํสุ 'สมโณ โคตโม สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ, จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตนฺติ, กจฺจิ เต ภนฺเต ภควโต วุตฺตวาทิโน, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉตีติ. "เย เต วจฺฉ เอวมาหํสุ 'สมโณ โคตโม สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ, จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตนฺติ, น เม เต วุตฺตวาทิโน, อพฺภาจิกฺขนฺติ จ ปน มนฺเต[๑] อสตา อภูเตนาติ.

[๑๘๖] "กถํ พฺยากรมานา ปน มยํ ภนฺเต วุตฺตวาทิโน เจว ภควโต อสฺสาม, น จ ภควนฺตํ อภูเตน อพฺภาจิกฺเขยฺยาม, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺยาม, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺเฉยฺยาติ.

"เตวิชฺโช สมโณ โคตโมติ โข วจฺฉ พฺยากรมาโน วุตฺตวาที เจว เม อสฺส, น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิกฺเขยฺย, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺย, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺเฉยฺย. อหํ หิ วจฺฉ ยาวเทว อากงฺขามิ, อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ

---

[๑] ฉ.,เท. ปน มํ

เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิ. อหํ หิ วจฺฉ ยาวเทว อากงฺขามิ, ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานามิ. อหํ หิ วจฺฉ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏเฺว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามิ.

'เตวิชฺโช สมโณ โคตโมติ โข วจฺฉ พฺยากรมาโน วุตฺตวาที เจว เม อสฺส, น จ มํ อภูเตน อพฺภาจิกฺเขยฺย, ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากเรยฺย, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺเฉยฺยาติ.

เอวํ วุตฺเต, วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อตฺถิ นุ โข โภ โคตม โกจิ คิหี คิหิสญฺโญชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา ทุกฺขสฺสนฺตกโรติ.[๑] "นตฺถิ โข วจฺฉ โกจิ คิหี คิหิสญฺโญชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา ทุกฺขสฺสนฺตกโรติ.[๑]

"อตฺถิ ปน โภ โคตม โกจิ คิหี คิหิสญฺโญชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา สคฺคูปโคติ. "น[๒] โข วจฺฉ เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิยฺโยว, เย คิหี คิหิสญฺโญชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา สคฺคูปคาติ.[๒]

---

[๑] อิ. ทุกฺขสฺสนฺตํ กโรติ

[๒-๒] ฉ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ. อิธ ปน "อตฺถิ โข วจฺฉ โกจิ คิหี คิหิสญฺโญชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา สคฺคูปโคติ อิเม ปาฐา ทิสฺสนฺติ.

"อตฺถิ นุ โข โภ โคตม โกจิ อาชีวโก กายสฺส เภทา ทุกฺขสฺสนฺตกโรติ. "นตฺถิ โข วจฺฉ โกจิ อาชีวโก กายสฺส เภทา ทุกฺขสฺสนฺตกโรติ.

"อตฺถิ ปน โภ โคตม โกจิ อาชีวโก กายสฺส เภทา สคฺคูปโคติ. "อิโต โข โส วจฺฉ เอกนวุโต กปฺโป ยมหํ อนุสฺสรามิ, นาภิชานามิ กญฺจิ อาชีวกํ สคฺคูปคํ อญฺญตฺร เอเกน, โส[๑] จาปิ กมฺมวาที กิริยวาทีติ. "เอวํ สนฺเต โภ โคตม สุญฺญํ อทุ ติตฺถายตนํ อนฺตมโส สคฺคูปเคนาติ.[๒] "เอวํ [๓] วจฺฉ สุญฺญํ อทุ ติตฺถายตนํ อนฺตมโส สคฺคูปเคนาปีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ปฐมํ จูฬวจฺฉโคตฺตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๒. อคฺคิวจฺฉโคตฺตสุตฺตํ[๔]

[๑๘๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "กินฺนุ โข โภ โคตม "สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี[๕] ภวํ โคตโมติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โสปาสิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สคฺคูปเคนปีติ
[๓] อิ. เอวํ สนฺเต
[๔] ฉ. อคฺคิวจฺฉสุตฺต
[๕] ฉ.,เท.,อิ. เอวํทิฏฺจิ

"น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ.

"กึ ปน โภ โคตม 'อสสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ. น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'อสสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ.

"กินฺนุ โข โภ โคตม 'อนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ. "น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'อนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ.

"กึ ปน โภ โคตม 'อนนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ. "น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'อนนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ.

"กินฺนุ โข โภ โคตม 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ. น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ.

"กึ ปน โภ โคตม 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ. "น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ.

"กินฺนุ โข โภ โคตม 'โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ. "น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ. "กึ ปน โภ โคตม 'น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ. "น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ.

"กินฺนุ โข โภ โคตม 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ. "น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ.

"กึ ปน โภ โคตม 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ. "น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ.

[๑๘๘] "กินฺนุ โข โภ โคตม 'สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ[๑] โคตโมติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน 'น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ วเทสิ. 'กึ ปน โภ โคตม 'อสสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน 'น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'อสสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ วเทสิ. 'กินฺนุ โข โภ โคตม 'อนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน 'น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'อนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ วเทสิ. 'กึ ปน โภ โคตม 'อนนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน 'น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี 'อนนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ วเทสิ. 'กินฺนุ โข โภ โคตม, 'ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ อิติ

---

[๑] อิ. สมโณ

ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี ‘ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ วเทสิ. ‘กึ ปน โภ โคตม ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี ‘อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ วเทสิ. ‘กินฺนุ โข โภ โคตม ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ วเทสิ.

“กึ ปน โภ โคตม ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ วเทสิ. ‘กินฺนุ โข โภ โคตม ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ วเทสิ. ‘กึ ปน โภ โคตม ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ เอวํทิฏฺฐี ภวํ โคตโมติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน ‘น โข อหํ วจฺฉ เอวํทิฏฺฐี ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ วเทสิ.

“กึ ปน ภวํ[๑] โคตโม[๑] อาทีนวํ สมฺปสฺสมาโน เอวํ อิมานิ สพฺพโส ทิฏฺจิคตานิ อนุปคโตติ.

[๑-๑] ฉ. โภ โคตม

[๑๘๙] “สสฺสโต โลโกติ โข วจฺฉ ทิฏฺฐิคตเมตํ ทิฏฺฐิคหณํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร[๑] ทิฏฺฐิวิสูกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฏฺฐิสญฺโญชนํ สทุกฺขํ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สංวตฺตติ. ‘อสสฺสโต โลโกติ โข วจฺฉ ฯเปฯ ‘อนฺตวา โลโกติ โข วจฺฉ ฯเปฯ ‘อนนฺตวา โลโกติ โข วจฺฉ ฯเปฯ ‘ตं ชีวं ตं สรีรนฺติ โข วจฺฉ ฯเปฯ ‘อญฺญं ชีวं อญฺญं สรีรนฺติ โข วจฺฉ ฯเปฯ ‘โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ โข วจฺฉ ฯเปฯ ‘น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ โข วจฺฉ ฯเปฯ ‘โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ โข วจฺฉ ฯเปฯ ‘เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ โข วจฺฉ ทิฏฺฐิคตเมตํ ทิฏฺฐิคหณํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร ทิฏฺฐิวิสูกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฏฺฐิสญฺโญชนํ สทุกฺขํ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สංวตฺตติ. อิมํ โข อหํ วจฺฉ อาทีนวं สมฺปสฺสมาโน เอวं อิมานิ สพฺพโส ทิฏฺฐิคตานิ อนุปคโตติ.

“อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส กิญฺจิ ทิฏฺฐิคตนฺติ. “ทิฏฺฐิคตนฺติ โข วจฺฉ อปนีตเมตं ตถาคตสฺส, ทิฏฺฐญฺเหตं วจฺฉ ตถาคเตน ‘อิติ รูปํ, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม;[๒] อิติ เวทนา, อิติ เวทนาย สมุทโย, อิติ เวทนาย อตฺถงฺคโม; อิติ สญฺญา, อิติ สญฺญาย สมุทโย, อิติ สญฺญาย อตฺถงฺคโม; อิติ สงฺขารา; อิติ สงฺขารานं สมุทโย, อิติ สงฺขารานं อตฺถงฺคโม; อิติ

---

[๑] สี.,อิ. ทิฏฺฐิกนฺตารं [๒] อิ. อตฺถคโม

วิญฺญาณนฺ, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ. ตสฺมา 'ตถาคโต สพฺพมญฺญิตานนฺ สพฺพมตฺถิตานนฺ[๑] สพฺพาหงฺการ-มมงฺการมานานุสยานนฺ[๒] ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา อนุปาทา วิมุตฺโตติ วทามีติ.

[๑๙๐] "เอวํ วิมุตฺตจิตฺโต ปน โภ โคตม ภิกฺขุ กุหึ อุปฺปชฺชตีติ.[๓] "อุปฺปชฺชตีติ โข วจฺฉ น อุเปติ. "เตนหิ โภ โคตม น อุปฺปชฺชตีติ. "น อุปฺปชฺชตีติ โข วจฺฉ น อุเปติ. "เตนหิ โภ โคตม อุปฺปชฺชติ จ น จ อุปฺปชฺชตีติ. "อุปฺปชฺชติ จ น จ อุปฺปชฺชตีติ โข วจฺฉ น อุเปติ. "เตนหิ โภ โคตม เนว อุปฺปชฺชติ น น อุปฺปชฺชตีติ. "เนว อุปฺปชฺชติ น น อุปฺปชฺชตีติ โข วจฺฉ น อุเปติ.

"เอวํ วิมุตฺตจิตฺโต ปน โภ โคตม ภิกฺขุ กุหึ อุปฺปชฺชตีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน "อุปฺปชฺชตีติ[๔] วจฺฉ น อุเปตีติ วเทสิ. "เตนหิ โภ โคตม น อุปฺปชฺชตีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน "น อุปฺปชฺชตีติ โข วจฺฉ น อุเปตีติ วเทสิ. "เตนหิ โภ โคตม อุปฺปชฺชติ จ น จ อุปฺปชฺชตีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน "อุปฺปชฺชติ จ น จ อุปฺปชฺชตีติ โข วจฺฉ น อุเปตีติ วเทสิ. "เตนหิ โภ โคตม เนว อุปฺปชฺชติ น น อุปฺปชฺชตีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน "เนว อุปฺปชฺชติ น น อุปฺปชฺชตีติ โข วจฺฉ น อุเปตีติ วเทสิ. เอตฺถาหนฺ โภ โคตม อญฺญาณมาปาทึ, เอตฺถ สมฺโมหมาปาทึ. ยาปิ เม เอสา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สพฺพมถิตานนฺ [๒] สี.,อิ. สพฺพอหิงฺการมมิงฺการ- ฉ.,เท. สพฺพอหงฺการ-
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อุปปชฺชตีติ, เอวมุปริปิ. [๔] ฉ.,เท. อุปปชฺชตีติ โข

โภโต โคตมสฺส ปุริเมน กถาสลฺลาเปน อหุ ปสาทมตฺตา, สาปิ เม เอตรหิ อนฺตรหิตาติ.

"อลญฺหิ เต วจฺฉ อญฺญาณาย, อลํ สมฺโมหาย, คมฺภีโร หยํ[๑] วจฺฉ ธมฺโม ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโย, โส ตยา ทุชฺชาโน อญฺญทิฏฺฐิเกน อญฺญกฺขนฺติเกน อญฺญรุจิเกน อญฺญตฺถโยเคน[๒] อญฺญตฺถาจริยเกน.[๓]

[๑๙๑] เตนหิ วจฺฉ ตเมวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย ตถา ตํ[๔] พฺยากเรยฺยาสิ, ตํ กึ มญฺญสิ วจฺฉ. สเจ เต ปุรโต อคฺคิ ชเลยฺย, ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ 'อยํ เม ปุรโต อคฺคิ ชลตีติ.

"สเจ เม โภ โคตม ปุรโต อคฺคิ ชเลยฺย, ชาเนยฺยาหํ 'อยํ เม ปุรโต อคฺคิ ชลตีติ.

"สเจ ปน ตํ วจฺฉ เอวํ ปุจฺเฉยฺย 'โย เต อยํ ปุรโต อคฺคิ ชลติ, อยํ อคฺคิ กึ ปฏิจฺจ ชลตีติ, เอวํ ปุฏฺโฐ ตฺวํ วจฺฉ กินฺติ พฺยากเรยฺยาสีติ.

"สเจ มํ โภ โคตม เอวํ ปุจฺเฉยฺย 'โย เต อยํ ปุรโต อคฺคิ ชลติ, อยํ อคฺคิ กึ ปฏิจฺจ ชลตีติ, เอวํ ปุฏฺโฐ อหํ โภ โคตม เอวํ พฺยากเรยฺยํ 'โย เม ปุรโต อคฺคิ ชลติ, อยํ อคฺคิ ติณกฏฺฐุปาทานํ ปฏิจฺจ ชลตีติ.

"สเจ วจฺฉ[๕] ปุรโต โส อคฺคิ นิพฺพาเยยฺย, ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ 'อยํ เม ปุรโต อคฺคิ นิพฺพุโตติ.

---

[๑] ฉ.,เท. หายํ
[๒] ฉ.,เท. อญฺญตฺรโยเคน
[๓] ฉ.,เท. อญฺญตฺราจริยเกน
[๔] ฉ.,เท. นํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สเจ เต วจฺฉ

"สเจ เม โภ โคตม ปุรโต โส อคฺคิ นิพฺพาเยยฺย, ชาเนยฺยาหำ 'อยำ เม ปุรโต อคฺคิ นิพฺพุโตติ.

"สเจ ปน ตำ วจฺฉ เอวำ ปุจฺเฉยฺย 'โย เต อยำ ปุรโต อคฺคิ นิพฺพุโต, โส อคฺคิ อิโต กตมำ ทิสำ คโต, ปุรตฺถิมำ วา ปจฺฉิมำ วา อุตฺตรำ วา ทกฺขิณำ วาติ เอวำ ปุฏฺโฐ ตฺวำ วจฺฉ 'กินฺติ พฺยากเรยฺยาสีติ. "น อุเปติ โภ โคตม, ยญฺหิ โส โภ โคตม อคฺคิ ติณกฏฺฐุปาทานำ ปฏิจฺจ ชลติ[๑] ตสฺส จ ปริยาทานา อญฺญสฺส จ อนุปหารา อนาหาโร นิพฺพุโตเตฺวว สงฺขยำ คจฺฉตีติ.

[๑๙๒] "เอวเมว โข วจฺฉ เยน รูเปน ตถาคตำ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย, ตำ รูปำ ตถาคตสฺส ปหีนำ อุจฺฉินฺนมูลำ ตาลาวตฺถุกตำ อนภาวงฺคตำ[๒] อายตึ อนุปฺปาทธมฺมำ, รูปสงฺขาวิมุตฺโต[๓] โข วจฺฉ ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมยฺโย ทุปฺปริโยคาฬฺโห. เสยฺยถาปิ มหาสมุทฺโท 'อุปฺปชฺชตีติ[๔] น อุเปติ, 'น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, 'อุปฺปชฺชติ จ น จ อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, 'เนว อุปฺปชฺชติ น น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ. ยาย เวทนาย ตถาคตำ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย, สา เวทนา ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา[๕] อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, เวทนา-สงฺขาวิมุตฺโต[๖] โข วจฺฉ ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมยฺโย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อชลิ
[๒] ฉ.,เท. อนภาวกตำ เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ. รูปสงฺขยวิมุตฺโต
[๔] ฉ.,เท. อุปปชฺชตีติ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. อนภาวงฺกตา, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท. เวทนาสงฺขยวิมุตฺโต

ทุปฺปริโยคาพฺโห. เสยฺยถาปิ มหาสมุทฺโท ‘อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘อุปฺปชฺชติ จ น จ อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘เนว อุปฺปชฺชติ น น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ.

ยาย สญฺญาย ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย, สา สญฺญา ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, สญฺญาสงฺขาวิมุตฺโต[๑] โข วจฺฉ ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมยฺโย ทุปฺปริโยคาพฺโห. เสยฺยถาปิ มหาสมุทฺโท ‘อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘อุปฺปชฺชติ จ น จ อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘เนว อุปฺปชฺชติ น น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ.

เยหิ สงฺขาเรหิ ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย, เต สงฺขารา ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, สงฺขารสงฺขาวิมุตฺโต[๒] โข วจฺฉ ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมยฺโย ทุปฺปริโยคาพฺโห. เสยฺยถาปิ มหาสมุทฺโท ‘อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘อุปฺปชฺชตีติ จ น จ อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘เนว อุปฺปชฺชติ น น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ.

เยน วิญฺญาเณน ตถาคตํ ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย, ตํ วิญฺญาณํ ตถาคตสฺส ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺคตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํ, วิญฺญาณสงฺขาวิมุตฺโต[๓] โข วจฺฉ ตถาคโต คมฺภีโร อปฺปเมยฺโย ทุปฺปริโยคาพฺโห. เสยฺยถาปิ

---

[๑] ฉ. สญฺญาสงฺขยวิมุตฺโต
[๒] ฉ. สงฺขารสงฺขยวิมุตฺโต
[๓] ฉ. วิญฺญาณสงฺขยวิมุตฺโต

มหาสมุทฺโท ‘อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘อุปฺปชฺชติ จ น จ อุปฺปชฺชตีติ น อุเปติ, ‘เนว อุปฺปชฺชติ น น อุปฺปชฺชตีติ น อุเปตีติ.[๑]

เอวํ วุตฺเต, วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ ‘เสยฺยถาปิ โภ โคตม คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทูเร มหาสาลรุกฺโข,[๒] ตสฺส อนิจฺจตา สาขาปลาสํ[๓] ปลุชฺเชยฺย,[๓] ตจปปฺปฏิกา ปลุชฺเชยฺยุ เผคฺคุ ปลุชฺเชยฺย,[๔] โส อปเรน สมเยน อปคตสาขาปลาโส อปคตตจปปฺปฏิโก อปคตเผคฺคุโก สุทฺเธ[๕] สาเร ปติฏฺฐิโต; เอวเมว โภโต โคตมสฺส ปาวจนํ อปคตสาขาปลาสํ อปคตตจปปฺปฏิกํ อปคตเผคฺคุกํ สุทฺเธ[๖] สาเร ปติฏฺฐิตํ, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย ‘จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมว โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

ทุติยํ อคฺคิวจฺฉโคตฺตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. น อุเปติ
[๒] สี. มหาสาพรุกฺโข
[๓-๓] ฉ. สาขาปลาสา ปลุชฺเชยฺยุ
[๔] ฉ. เผคฺคู ปลุชฺเชยฺยุ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สุทฺโธ อสฺส
[๖] ฉ.,เท.,อิ. สุทฺธํ

๓. มหาวจฺฉโคตฺตสุตฺตํ[๑]

[๑๙๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. อถ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "ทีฆรตฺตาหํ โภตา โคตเมน สหกถี, สาธุ เม ภวํ โคตโม สงฺขิตฺเตน กุสลากุสลํ เทเสตูติ.

"สงฺขิตฺเตนปิ โข เต อหํ วจฺฉ กุสลากุสลํ เทเสยฺยํ, วิตฺถาเรนปิ โข เต อหํ วจฺฉ กุสลากุสลํ เทเสยฺยํ, อปิจ เต อหํ วจฺฉ สงฺขิตฺเตน กุสลากุสลํ เทเสสฺสามิ, ตํ สุณาหิ สาธุกํ มนสิกโรหิ ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ โภติ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

(กุสลากุสลธมฺมา)

[๑๙๔] "โลโภ โข วจฺฉ อกุสลํ, อโลโภ โข[๒] วจฺฉ[๒] กุสลํ, โทโส โข วจฺฉ อกุสลํ, อโทโส โข วจฺฉ กุสลํ, โมโห โข วจฺฉ อกุสลํ, อโมโห โข วจฺฉ กุสลํ, อิติ โข วจฺฉ อิเม ตโย ธมฺมา อกุสลา, ตโย ธมฺมา กุสลา.

ปาณาติปาโต โข วจฺฉ อกุสลํ, ปาณาติปาตา เวรมณี กุสลํ, อทินฺนาทานํ โข วจฺฉ อกุสลํ, อทินฺนาทานา เวรมณี กุสลํ, กาเมสุมิจฺฉาจาโร โข วจฺฉ อกุสลํ, กาเมสุมิจฺฉาจารา

---

[๑] ฉ. มหาวจฺฉสุตฺต [๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ, เอวมุปริปิ.

เวรมณี กุสลํ, มุสาวาโท โข วจฺฉ อกุสลํ, มุสาวาทา เวรมณี กุสลํ, ปิสุณา วาจา โข วจฺฉ อกุสลํ, ปิสุณาย วาจาย เวรมณี กุสลํ, ผรุสา วาจา โข วจฺฉ อกุสลํ, ผรุสาย วาจาย เวรมณี กุสลํ, สมฺผปฺปลาโป โข วจฺฉ อกุสลํ, สมฺผปฺปลาปา เวรมณี กุสลํ, อภิชฺฌา โข วจฺฉ อกุสลํ, อนภิชฺฌา กุสลํ, พฺยาปาโท โข วจฺฉ อกุสลํ, อพฺยาปาโท กุสลํ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ โข วจฺฉ อกุสลํ, สมฺมาทิฏฺฐิ กุสลํ, อิติ โข วจฺฉ อิเม ทส ธมฺมา อกุสลา, ทส ธมฺมา กุสลา.

ยโต โข วจฺฉ ภิกฺขุโน ตณฺหา ปหีนา โหติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, โหติ[๑] โส ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโตติ.

(อริยสาวกปฺปมาณา)

[๑๙๕] "ติฏฺฐตุ ภวํ โคตโม, อตฺถิ ปน[๒] โภโต โคตมสฺส เอกภิกฺขุ[๓] สาวโก [๔] อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ. "น โข วจฺฉ เอกเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ อถ[๕] โข วจฺฉ ภิยฺโยว, เย ภิกฺขู มม สาวกา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช[๖] วิหรนฺตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. โส โหติ
[๒] ฉ.,เท. ปน เต
[๓] ฉ.,เท. เอกภิกฺขุปิ
[๔] ฉ.,เท. โย
[๕] ฉ.,เท. อถ โข ภิยฺโย ว
[๖] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

"ติฏฺจตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺจนฺตุ ภิกฺขู, อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกภิกฺขุนีปิ สาวิกา[๑] อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ. "น โข วจฺฉ เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิยฺโยว, ยา ภิกฺขุนิโย มม สาวิกา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ.

"ติฏฺจตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺจนฺตุ ภิกฺขู, ติฏฺจนฺตุ ภิกฺขุนิโย, อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกุปาสโกปิ สาวโก คิหี โอทาตวสโน สพฺรหฺมจารี,[๒] ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี[๓] อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาติ. "น โข วจฺฉ เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิยฺโยว, เย อุปาสกา มม สาวกา คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน[๔] ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกาติ.

"ติฏฺจตุ ภวํ โคตโม, ติฏฺจนฺตุ ภิกฺขู, ติฏฺจนฺตุ ภิกฺขุนิโย, ติฏฺจนฺตุ อุปาสกา, คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน, อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกุปาสโกปิ สาวโก คิหี โอทาตวสโน กามโภคี สาสนกโร โอวาทปติกโร, ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถกโถ

---

[๑] ฉ.,เท. สาวิกา ยา
[๒] ฉ.,เท. พฺรหฺมจารี โย
[๓] สี. ปรินิพฺพายิ
[๔] ฉ.,เท. พฺรหฺมจาริโน, เอวมุปริปิ.

เวสารชฺชปฺปตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุ สาสเน วิหรตีติ. “น โข วจฺฉ เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิยฺโยว, เย อุปาสกา มม สาวกา, คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน สาสนกรา โอวาทปติกรา ติณฺณวิจิกิจฺฉา วิคตกถังกถา เวสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุ สาสเน วิหรนฺตีติ.

“ติฏฺฐตุ ภวं โคตโม, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขู, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขุนิโย, ติฏฺฐนฺตุ อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน, ติฏฺฐนฺตุ อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน, อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกุปาสิกาปิ สาวิกา คิหินี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจารินี [๑] ปญฺจนฺนं โอรมฺภาคิยานं สญฺโญชนานं ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายินี อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกาติ. “น โข วจฺฉ เอกํเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิยฺโยว, ยา อุปาสิกา มม สาวิกา คิหินิโย โอทาตวสนา สพฺรหฺมจารินิโย ปญฺจนฺนं โอรมฺภาคิยานं สญฺโญชนานं ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายินิโย อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกาติ.

“ติฏฺฐตุ ภวं โคตโม, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขู, ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขุนิโย, ติฏฺฐนฺตุ อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน, ติฏฺฐนฺตุ อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน, ติฏฺฐนฺตุ อุปาสิกา คิหินี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจารินิโย, อตฺถิ ปน โภโต โคตมสฺส เอกุปาสิกาปิ สาวิกา คิหินี โอทาตวสนา กามโภคินี สาสนกรา

---

[๑] ฉ.,เท. ยา

โอวาทปติกรา, [๑] ติณฺณวิจิกิจฺฉา วิคตกถังกถา เวสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุ สาสเน วิหรตีติ. “น โข วจฺฉ เอกังเยว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิยฺโยว, ยา อุปาสิกา มม สาวิกา คิหินิโย โอทาตวสนา กามโภคินิโย สาสนกรา โอวาทปติกรา ติณฺณวิจิกิจฺฉา วิคตกถังกถา เวสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุ สาสเน วิหรนฺตีติ.

(ธมฺมาราธกตา)

[๑๙๖] “สเจ หิ โภ โคตม อิมํ ธมฺมํ ภวเมว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, โน จ โข ภิกฺขู อาราธกา อภวิสฺสํสุ, เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ อปฺปริปูรํ อภวิสฺส เตนงฺเคน, ยสฺมา จ โข โภ โคตม อิมํ ธมฺมํ ภวญฺเจว โคตโม อาราธโก ภิกฺขู จ อาราธกา, เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ ปริปูรํ เตนงฺเคน.

สเจ หิ โภ โคตม อิมํ ธมฺมํ ภวญฺเจว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, ภิกฺขู จ อาราธกา อภวิสฺสํสุ, โน จ โข ภิกฺขุนิโย อาราธิกา อภวิสฺสํสุ, เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ อปฺปริปูรํ อภวิสฺส เตนงฺเคน, ยสฺมา จ โข โภ โคตม อิมํ ธมฺมํ ภวญฺเจว โคตโม อาราธโก ภิกฺขู จ อาราธกา ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา, เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ ปริปูรํ เตนงฺเคน.

สเจ หิ โภ โคตม อิมํ ธมฺมํ ภวญฺเจว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, ภิกฺขู จ อาราธกา อภวิสฺสํสุ, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา

---

[๑] ฉ.,เท. ยา

อภวิสฺสสุ, โน จ โข อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน อาราธกา อภวิสฺสสุ, เอวมิทำ พฺรหฺมจริยำ อปฺปริปูรำ อภวิสฺส เตนงฺเคน, ยสฺมา จ โข โภ โคตม อิมำ ธมฺมำ ภวญฺเจว โคตโม อาราธโก ภิกฺขู จ อาราธกา ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน อาราธกา, เอวมิทำ พฺรหฺมจริยำ ปริปูรำ เตนงฺเคน.

สเจ หิ โภ โคตม อิมำ ธมฺมำ ภวญฺเจว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, ภิกฺขู จ อาราธกา อภวิสฺสสุ, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา อภวิสฺสสุ, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน อาราธกา อภวิสฺสสุ, โน จ โข อุปาสกา คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา อภวิสฺสสุ, เอวมิทำ พฺรหฺมจริยำ อปฺปริปูรำ อภวิสฺส เตนงฺเคน, ยสฺมา จ โข โภ โคตม อิมำ ธมฺมำ ภวญฺเจว โคตโม อาราธโก ภิกฺขู จ อาราธกา ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน อาราธกา อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา, เอวมิทำ พฺรหฺมจริยำ ปริปูรำ เตนงฺเคน.

สเจ หิ โภ โคตม อิมำ ธมฺมำ ภวญฺเจว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, ภิกฺขู จ อาราธกา อภวิสฺสสุ, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา อภวิสฺสสุ, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน อาราธกา อภวิสฺสสุ, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา อภวิสฺสสุ, โน จ โข อุปาสิกา คิหินิโย โอทาตวสนา สพฺรหฺมจารินิโย อาราธิกา อภวิสฺสสุ, เอวมิทำ พฺรหฺมจริยำ อปริปูรำ อภวิสฺส เตนงฺเคน, ยสฺมา จ โข โภ โคตม อิมำ ธมฺมำ ภวญฺเจว

โคตโม อาราธโก ภิกฺขู จ อาราธกา, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน อาราธกา อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา อุปาสิกา จ คิหินิโย โอทาตวสนา สพฺรหฺมจารินิโย อาราธิกา, เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ ปริปูรํ เตนงฺเคน. สเจ หิ โภ โคตม อิมํ ธมฺมํ ภวญฺเจว โคตโม อาราธโก อภวิสฺส, ภิกฺขู จ อาราธกา อภวิสฺสํสุ, ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา อภวิสฺสํสุ, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน อาราธกา อภวิสฺสํสุ, อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา อภวิสฺสํสุ, อุปาสิกา จ คิหินิโย โอทาตวสนา สพฺรหฺมจารินิโย อาราธิกา อภวิสฺสํสุ, โน จ โข อุปาสิกา คิหินิโย โอทาตวสนา กามโภคินิโย อาราธิกา อภวิสฺสํสุ, เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ อปฺปริปูรํ อภวิสฺส เตนงฺเคน, ยสฺมา จ โข โภ โคตม อิมํ ธมฺมํ ภวญฺเจว โคตโม อาราธโก ภิกฺขู จ อาราธกา ภิกฺขุนิโย จ อาราธิกา อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน อาราธกา อุปาสกา จ คิหี โอทาตวสนา กามโภคิโน อาราธกา อุปาสิกา จ คิหินิโย โอทาตวสนา สพฺรหฺมจารินิโย อาราธิกา อุปาสิกา จ คิหินิโย โอทาตวสนา กามโภคินิโย อาราธิกา, เอวมิทํ พฺรหฺมจริยํ ปริปูรํ เตนงฺเคน.

(สมถวิปสฺสนาภาวนา)

[๑๙๗] เสยฺยถาปิ โภ โคตม คงฺคา นที สมุทฺทนินฺนา สมุทฺทโปณา สมุทฺทปพฺภารา สมุทฺทํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ; เอวเมวายํ โภโต โคตมสฺส ปริสา สคหฏฺฐปพฺพชิตา นิพฺพานนินฺนา นิพฺพานโปณา นิพฺพานปพฺภารา นิพฺพานํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ.

อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมว โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, ลเภยฺยาหํ โภโต โคตมสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปทนฺติ. "โย โข วจฺฉ อญฺญติตฺถิยปุพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ อากงฺขติ อุปสมฺปทำ, โส จตฺตาโร มาเส ปริวสติ, จตุนฺนำ มาสานำ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย, อปิจ เขฺวตฺถ[๑] ปุคฺคลเวมตฺตตา วิทิตาติ.

สเจ ภนฺเต อญฺญติตฺถิยปุพฺพา อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขนฺตา ปพฺพชฺชำ อากงฺขนฺตา อุปสมฺปทำ จตฺตาโร มาเส ปริวสนฺติ, จตุนฺนำ มาสานำ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย, อหำ จตฺตาริ วสฺสานิ ปริวสิสฺสามิ, [๒] จตุนฺนำ วสฺสานำ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺตุ อุปสมฺปาเทนฺตุ ภิกฺขุภาวายาติ. อลตฺถ โข วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชำ, อลตฺถ อุปสมฺปทำ.

อจิรูปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา วจฺฉโคตฺโต อฑฺฒมาสูปสมฺปนฺโน, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อายสฺมา วจฺฉโคตฺโต ภควนฺตำ เอตทโวจ "ยาวตกำ ภนฺเต เสเขน

---

[๑] ฉ.,เท. เมตฺถ [๒] อิ. มำ

ญาเณน เสขาย วิชฺชาย ปตฺตพฺพํ, อนุปฺปตฺตํ มยา,[๑] อุตฺตริ[๒] เม ภควา ธมฺมํ เทเสตูติ. “เตนหิ ตฺวํ วจฺฉ เทฺว ธมฺเม อุตฺตริ[๓] ภาเวหิ สมถญฺจ วิปสฺสนญฺจ, อิเม โข เต วจฺฉ เทฺว ธมฺมา อุตฺตริ[๓] ภาวิตา สมโถ จ วิปสฺสนา จ อเนกธาตุปฏิเวธาย สංวตฺติสฺสนฺติ.

(ฉพภิญฺญา)

[๑๙๘] โส ตฺวํ วจฺฉ ยาวเทว อากงฺขิสฺสสิ ‘อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุภเวยฺยํ, เอโกปิ หุตฺวา พหุธาปิ อสฺสं, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก อสฺสं, อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสජฺชมาโน คจฺเฉยฺยํ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปฐวิยมฺปิ อุมฺมุජฺชนิมฺมุජฺชํ กเรยฺยํ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิජฺชมาเน คจฺเฉยฺยํ, เสยฺยถาปิ ปฐวิยं; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน สงฺกเมยฺยํ,[๔] เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวංมหิทฺธิเก เอวංมหานุภาเว ปาณินา ปริมเสยฺยํ ปริมජฺเชยฺยํ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน[๕] สංวตฺเตยฺยนฺติ. ตตฺร ตตฺเรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติ อายตเน. (๑)

โส ตฺวํ วจฺฉ ยาวเทว อากงฺขิสฺสสิ ‘ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสกาย อุโภ สทฺเท สุเณยฺยํ, เสยฺยถีทं[๖] ทิพฺเพ จ มานุสเก[๗] จ เย ทูเร สนฺติเก จาติ. ตตฺร ตตฺเรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติ อายตเน. (๒)

---

[๑] ฉ.,เท. ตํ มยา
[๒] ฉ.,เท. อุตฺตริ จ เม
[๓] ฉ.,เท. อุตฺตริ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. กเมยฺยํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. กาเยน วสං วตฺเตยฺยํ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๗] ฉ. มานุเส

โส ตฺวํ วจฺฉ ยาวเทว อากงฺขิสฺสสิ ‘ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชาเนยฺยํ, สราคํ วา จิตฺตํ ‘สราคํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตราคํ วา จิตฺตํ ‘วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, สโทสํ วา จิตฺตํ ‘สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตโทสํ วา จิตฺตํ ‘วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, สโมหํ วา จิตฺตํ ‘สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ ‘วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, มหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, สมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อสมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยนฺติ. ตตฺร ตตฺเรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติ อายตเน. (๓)

โส ตฺวํ วจฺฉ ยาวเทว อากงฺขิสฺสสิ ‘อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺยํ, เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ[๑] ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ[๒] ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ[๒] อเนกปิ

---

[๑] สี.,อิ. จตฺตารีสํ เท. จตฺตาสีปิ

[๒-๒] ฉ. สตมฺปิ ชาติโย สหสฺสมฺปิ ชาติโย สตสหสฺสมฺปิ ชาติโย

สำวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป, ‘อมุตฺราสึ เอวำนาโม เอวำโคตฺโต เอวำวณฺโณ เอวมาหาโร เอวำ สุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ ตตฺราปาสึ เอวำนาโม เอวำโคตฺโต เอวำวณฺโณ เอวมาหาโร เอวำ สุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ, อิติ สาการำ สอุทฺเทสำ อเนกวิหิตำ ปุพฺเพนิวาสำ อนุสฺสเรยฺยนฺติ. ตตฺร ตตฺเรว สกฺขิภพฺพตำ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติ อายตเน. (๔)

โส ตฺวำ วจฺฉ ยาวเทว อากงฺขิสฺสสิ ‘ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺเสยฺยำ, จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชาเนยฺยำ ‘อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานำ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายำ ทุคฺคตึ วินิปาตำ นิรยำ อุปปนฺนา, อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานำ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคำ โลกำ อุปปนฺนาติ, อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺเสยฺยำ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชาเนยฺยนฺติ. ตตฺร ตตฺเรว สกฺขิภพฺพตำ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติ อายตเน. (๕)

โส ตฺวํ วจฺฉ ยาวเทว อากงฺขิสฺสสิ 'อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเเ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ. ตตฺร ตตฺเรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิสฺสสิ, สติ สติ อายตเนติ. (๖)

[๑๙๙] อถ โข อายสฺมา วจฺฉโคตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ. อถ โข อายสฺมา วจฺฉโคตฺโต เอโก วูปกฏฺโจ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเเ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, "ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร โข ปนายสฺมา วจฺฉโคตฺโต อรหตํ อโหสิ.

[๒๐๐] เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู ภควนฺตํ ทสฺสนาย คจฺฉนฺติ. อทฺทสา โข อายสฺมา วจฺฉโคตฺโต เต ภิกฺขู ทูรโตว อาคจฺฉนฺเต; ทิสฺวาน,[๑] เยน เต ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ "หนฺท กหํ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต คจฺฉถาติ. ภควนฺตํ โข มยํ อาวุโส ทสฺสนาย คจฺฉามาติ. "เตนหายสฺมนฺโต มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทถ, [๒] "วจฺฉโคตฺโต ภนฺเต ภิกฺขุ ภควโต ปาเท สิรสา

---

[๑] อิ. ทิสฺวา

[๒] ฉ.,เท. เอวญฺจ วเทถ

วนฺทติ, เอวญฺจ วเทติ 'ปริจิณฺโณ เม ภควา, ปริจิณฺโณ เม สุคโตติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต วจฺฉโคตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อถ โข เต ภิกฺขู, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ "อายสฺมา ภนฺเต วจฺฉโคตฺโต ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, เอวญฺจ วเทติ 'ปริจิณฺโณ เม ภควา, ปริจิณฺโณ เม สุคโตติ. "ปุพฺเพว เม ภิกฺขเว วจฺฉโคตฺโต ภิกฺขุ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต 'เตวิชฺโช วจฺฉโคตฺโต ภิกฺขุ มหิทฺธิโก มหานุภาโวติ. เทวตาปิ เม เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ "เตวิชฺโช ภนฺเต วจฺฉโคตฺโต ภิกฺขุ มหิทฺธิโก มหานุภาโวติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ตติยํ มหาวจฺฉโคตฺตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๔. ทีฆนขสุตฺตํ

[๒๐๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ [๑] สูกรขตายํ. อถ โข ทีฆนโข ปริพฺพาชโก, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข ทีฆนโข ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อหญฺหิ โภ

---

[๑] ฉ.,เท. ปพฺพเต

โคตม เอวำวาที เอวำทิฏฺฐี ‘สพฺพำ เม น ขมตีติ. “ยาปิ โข เต เอสา อคฺคิเวสฺสน ทิฏฺฐิ ‘สพฺพำ เม น ขมตีติ. “เอสาปิ เต ทิฏฺฐิ น ขมตีติ. “เอสา เจ เม โภ โคตม ทิฏฺฐิ ขเมยฺย ‘ตำปิสฺส[๑] ตาทิสเมว, ตำปิสฺส ตาทิสเมวาติ. “อโต โข เต อคฺคิเวสฺสน พหู หิ พหุตรา โลกสฺมึ, เย เอวมาหำสุ ‘ตำปิสฺส ตาทิสเมว, ‘ตำปิสฺส ตาทิสเมวาติ, เต ตญฺเจว ทิฏฺฐึ นปฺปชหนฺติ, อญฺญญฺจ ทิฏฺฐึ อุปาทิยนฺติ. อโต โข เต อคฺคิเวสฺสน ตนู หิ ตนุตรา โลกสฺมึ, เย เอวมาหำสุ ‘ตำปิสฺส ตาทิสเมว, ตำปิสฺส ตาทิสเมวาติ, เต ตญฺเจว ทิฏฺฐึ ปชหนฺติ, อญฺญญฺจ ทิฏฺฐึ น อุปาทิยนฺติ.

สนฺติ[๒] อคฺคิเวสฺสน เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวำวาทิโน เอวำทิฏฺฐิโน ‘สพฺพำ เม ขมตีติ. สนฺติ อคฺคิเวสฺสน เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวำวาทิโน เอวำทิฏฺฐิโน ‘สพฺพำ เม น ขมตีติ.[๓] สนฺติ อคฺคิเวสฺสน เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวำวาทิโน เอวำทิฏฺฐิโน ‘เอกจฺจำ เม ขมติ, เอกจฺจำ เม น ขมตีติ. ตตฺร[๔] อคฺคิเวสฺสน เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวำวาทิโน เอวำทิฏฺฐิโน ‘สพฺพำ เม ขมตีติ, เตสมยำ ทิฏฺฐิ สราคาย สนฺติเก สำโยคาย สนฺติเก อภินนฺทนาย สนฺติเก อชฺโฌสานาย สนฺติเก อุปาทานาย สนฺติเกติ. ตตฺร อคฺคิเวสฺสน เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวำวาทิโน เอวำทิฏฺฐิโน ‘สพฺพำ เม น ขมตีติ, เตสมยำ ทิฏฺฐิ อสาราคาย สนฺติเก

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตำปสฺส, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สนฺตคฺคิเวสฺสน
[๓] ฉ. นกฺขมติ
[๔] ฉ.,อิ. ตตฺรคฺคิเวสฺสน, เอวมุปริปิ.

อสโยคาย สนฺติเก อนภินนฺทนาย สนฺติเก อนชฺโฌสานาย สนฺติเก อนุปาทานาย สนฺติเกติ.

[๒๐๒] เอวํ วุตฺเต, ทีฆนโข ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อุกฺกเสติ[๑] เม ภวํ โคตโม ทิฏฺฐิคตํ, สมุกฺกเสติ เม ภวํ โคตโม ทิฏฺฐิคตนฺติ. "ตตฺร อคฺคิเวสฺสน เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'เอกจฺจํ เม ขมติ, เอกจฺจํ เม น ขมตีติ, ยา หิ[๒] เตสํ ขมติ, สายํ ทิฏฺฐิ สราคาย[๓] สนฺติเก สโยคาย[๔] สนฺติเก อภินนฺทนาย สนฺติเก อชฺโฌสานาย สนฺติเก อุปาทานาย สนฺติเก, ยา หิ เตสํ น ขมติ, สายํ ทิฏฺฐิ อสาราคาย สนฺติเก อสโยคาย สนฺติเก อนภินนฺทนาย สนฺติเก อนชฺโฌสานาย สนฺติเก อนุปาทานาย สนฺติเกติ.

ตตฺร อคฺคิเวสฺสน เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน 'สพฺพํ เม ขมตีติ, ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'ยา โข เม อยํ ทิฏฺฐิ 'สพฺพํ เม ขมตีติ, อิมญฺเจ อหํ ทิฏฺฐึ ถามสา ปรามาสา[๕] อภินิวิสฺส โวหเรยฺยํ 'อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ, ทุวีหิ เม อสฺส วิคฺคโห; โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ 'สพฺพํ เม น ขมตีติ, โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ 'เอกจฺจํ เม ขมติ, เอกจฺจํ เม น ขมตีติ, อิเมหิ เม[๖] อสฺส ทุวีหิ วิคฺคโห. อิติ วิคฺคเห สติ วิวาโท, วิวาเท สติ วิฆาโต, วิฆาเต สติ

---

[๑] สี.,อิ. อุกฺกสติ
[๒] สี.,อิ. โข เนสํ
[๓] ฉ.,เท. สาราคาย
[๔] ฉ. สญฺโญคาย
[๕] เท. ปรามาสฺส, เอวมุปริปิ.
[๖] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

วิเหสา. อิติ โส วิคฺคหญฺจ วิวาทญฺจ วิฆาตญฺจ วิเหสญฺจ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ตญฺเจว ทิฏฺฐึ ปชหติ, อญฺญญฺจ ทิฏฺฐึ น อุปาทิยติ. เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปหานํ โหติ, เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปฏินิสฺสคฺโค โหติ.

[๒๐๓] ตตฺร อคฺคิเวสฺสน เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวฺวาทิโน เอวฺทิฏฺฐิโน 'สพฺพํ เม น ขมตีติ, ตตฺร[๑] วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'ยา โข เม อยํ ทิฏฺฐิ 'สพฺพํ เม น ขมตีติ, อิมญฺเจ อหํ ทิฏฺฐึ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหเรยฺยํ 'อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ, ทฺวีหิ เม อสฺส วิคฺคโห; โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวฺวาที เอวฺทิฏฺฐิ 'สพฺพํ เม ขมตีติ, โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวฺวาที เอวฺทิฏฺฐิ 'เอกจฺจํ เม ขมติ, เอกจฺจํ เม น ขมตีติ, อิเมหิ เม ทฺวีหิ อสฺส วิคฺคโห. อิติ วิคฺคเห สติ วิวาโท, วิวาเท สติ วิฆาโต, วิฆาเต สติ วิเหสา. อิติ โส วิคฺคหญฺจ วิวาทญฺจ วิฆาตญฺจ วิเหสญฺจ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ตญฺเจว ทิฏฺฐึ ปชหติ, อญฺญญฺจ ทิฏฺฐึ น อุปาทิยติ. เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปหานํ โหติ, เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปฏินิสฺสคฺโค โหติ.

[๒๐๔] ตตฺร อคฺคิเวสฺสน เย เต สมณพฺราหฺมณา เอวฺวาทิโน เอวฺทิฏฺฐิโน 'เอกจฺจํ เม ขมติ, เอกจฺจํ เม น ขมตีติ, ตตฺร วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'ยา โข เม อยํ ทิฏฺฐิ 'เอกจฺจํ เม ขมติ, เอกจฺจํ เม น ขมตีติ, อิมญฺเจ อหํ ทิฏฺฐึ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหเรยฺยํ 'อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ,

---

[๑] ฉ.,เท. ตตฺถ, เอวมุปริปิ.

ทฺวีหิ เม อสฺส วิคฺคโห; โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ ‘สพฺพํ เม ขมตีติ, โย จายํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐี ‘สพฺพํ เม น ขมตีติ, อิเมหิ เม อสฺส ทฺวีหิ วิคฺคโห. อิติ วิคฺคเห สติ วิวาโท, วิวาเท สติ วิฆาโต, วิฆาเต สติ วิเหสา. อิติ โส วิคฺคหญฺจ วิวาทญฺจ วิฆาตญฺจ วิเหสญฺจ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ตญฺเจว ทิฏฺฐึ ปชหติ, อญฺญญฺจ ทิฏฺฐึ น อุปาทิยติ. เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปหานํ โหติ, เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปฏินิสฺสคฺโค โหติ.

[๒๐๕] อยํ โข ปน อคฺคิเวสฺสน[๑] กาโย รูปี จาตุมฺมหาภูติโก[๒] มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสูปจโย[๓] อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺโม อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต สมนุปสฺสิตพฺโพ. ตสฺสิมं กายं อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต สมนุปสฺสโต, โย กายสฺมึ กายจฺฉนฺโท[๔] กายสิเนโห[๕] กายนฺวยตา, สา ปหียติ.

ติสฺโส โข อิมา อคฺคิเวสฺสน เวทนา; สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนา. ยสฺมึ อคฺคิเวสฺสน สมเย

---

[๑] ฉ.,เท. ปนคฺคิเวสฺสน
[๒] ฉ. จาตุมหาภูติโก
[๓] ฉ. โอทนกุมฺมาสุปจโย
[๔] ฉ.,เท. กายฉนฺโท
[๕] ฉ.,เท. กายเสฺนโห

สุขํ เวทนํ เวเทติ, เนว ตสฺมึ สมเย ทุกฺขํ เวทนํ เวเทติ, น อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวเทติ, สุขเยว ตสฺมึ สมเย เวทนํ เวเทติ. ยสฺมึ อคฺคิเวสฺสน สมเย ทุกฺขํ เวทนํ เวเทติ, เนว ตสฺมึ สมเย สุขํ เวทนํ เวเทติ, น อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวเทติ, ทุกฺขเยว ตสฺมึ สมเย เวทนํ เวเทติ. ยสฺมึ อคฺคิเวสฺสน สมเย อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวเทติ, เนว ตสฺมึ สมเย สุขํ เวทนํ เวเทติ, น ทุกฺขํ เวทนํ เวเทติ, อทุกฺขมสุขเยว ตสฺมึ สมเย เวทนํ เวเทติ. สุขา[๑] อคฺคิเวสฺสน[๒] อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา. ทุกฺขาปิ โข อคฺคิเวสฺสน อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา. อทุกฺขมสุขาปิ โข อคฺคิเวสฺสน เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา. เอวํ ปสฺสํ อคฺคิเวสฺสน สุตวา อริยสาวโก สุขายปิ เวทนาย นิพฺพินฺทติ, ทุกฺขายปิ เวทนาย นิพฺพินฺทติ, อทุกฺขมสุขายปิ เวทนาย นิพฺพินฺทติ, นิพฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. เอวํ วิมุตฺตจิตฺโต โข อคฺคิเวสฺสน ภิกฺขุ น เกนจิ สํวทติ, น เกนจิ วิวทติ, ยญฺจ[๓] โข โลเก วุตฺตํ, เตน โวหรติ อปรามสนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. สุขาปิ โข
[๒] ฉ.,เท. อคฺคิเวสฺสน เวทนา, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. ยญฺจ โลเก

[๒๐๖] เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควโต ปิฏฺฐิโต นิสินฺโน[๑] ภควนฺตํ วีชิยมาโน.[๒] อถ โข อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส เอตทโหสิ "เตสํ เตสํ กิร โน ภควา ธมฺมานํ อภิญฺญา ปหานมาห, เตสํ เตสํ กิร โน สุคโต ธมฺมานํ อภิญฺญา ปฏินิสฺสคฺคมาหาติ. อิติ หิทํ อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปฏิสญฺจิกฺขโต อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิ. ทีฆนขสฺส ปริพฺพาชกสฺส วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุ อุทปาทิ "ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ.

อถ โข ทีฆนโข ปริพฺพาชโก ทิฏฺฐธมฺโม ปตฺตธมฺโม วิทิตธมฺโม ปริโยคาฬฺหธมฺโม ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถังฺกโถ เวสารชฺชปฺปตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุ สาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมว[๓] โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภควนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มं ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

จตุตฺถํ ทีฆนขสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ฐิโต โหติ [๒] สี.,อิ. วีชยมาโน ฉ.,เท. พีชยมาโน
[๓] สี.,อิ. เอวเมวํ ฉ.,เท. เอวเมว โข

๕. มาคณฺฑิยสุตฺตํ

[๒๐๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา กุรูสุ[๑] วิหรติ กมฺมาสธมฺมํ[๒] นาม กุรูนํ นิคโม ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส อคฺยาคาเร ติณสนฺถารเก.[๓] อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย กมฺมาสธมฺมํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ, กมฺมาสธมฺเม ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยน อญฺญตโร วนสณฺโฑ, เตนุปสงฺกมิ; ทิวาวิหาราย ตํ วนสณฺฑํ อชฺโฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิ.

อถ โข มาคณฺฑิโย[๔] ปริพฺพาชโก ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน, เยน ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส อคฺยาคารํ, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส อคฺยาคาเร ติณสนฺถารกํ ปญฺญตฺตํ ทิสฺวาน ภารทฺวาชโคตฺตํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ “กสฺส นวยํ[๕] สมฺม โภโต ภารทฺวาชสฺส อคฺยาคาเร ติณสนฺถารโก ปญฺญตฺโต สมณเสยฺยานุรูปี มญฺเญติ. “อตฺถิ โภ มาคณฺฑิย สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต, ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ. ตสฺเสสา โภโต โคตมสฺส เสยฺยา ปญฺญตฺตาติ.

---

[๑] อิ. กุรุสุ
[๒] อิ. กมฺมาสฺสธมฺมํ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. ติณสนฺถรเก
[๔] สี.,อิ. มาคนฺทิโย
[๕] สี.,ฉ.,เท.,อิ. นฺวยํ โภโต

"ทุทฺทิฏฺฐํ วต โภ ภารทฺวาช อทฺทสาม, เย มยํ ตสฺส โภโต โคตมสฺส ภูนหนสฺส[๑] เสยฺยํ อทฺทสามาติ. "รกฺขสฺเสตํ มาคณฺฑิย วาจํ รกฺขสฺเสตํ มาคณฺฑิย วาจํ, พหู หิ ตสฺเสว[๒] โภโต โคตมสฺส ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ สมณปณฺฑิตาปิ อภิปฺปสนฺนา วินีตา อริเย ญาเย ธมฺเม กุสเลติ.

"สมฺมุขา เจปิ มยํ ภารทฺวาช ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ปสฺเสยฺยาม สมฺมุขาปิ นํ วเทยฺยาม ภูนหโน[๓] สมโณ โคตโมติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวญฺหิ โน สุตฺเต โอจรตีติ. "สเจ ตํ โภโต มาคณฺฑิยสฺส อครุ อาโรเจสฺสามิ[๔] ตสฺส สมณสฺส โคตมสฺสาติ. "อปฺโปสฺสุกฺโก ภวํ ภารทฺวาโช วุตฺโต จ[๕] นํ วเทยฺยาติ.

[๒๐๘] อสฺโสสิ โข ภควา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสกาย ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส มาคณฺฑิเยน ปริพฺพาชเกน สทฺธึ อิมํ กถาสลฺลาปํ. อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส อคฺยาคารํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา นิสีทิ[๖] ปญฺญตฺเต ติณสนฺถรเก. อถ โข ภารทฺวาชโคตฺโต พฺราหฺมโณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ภารทฺวาชโคตฺตํ พฺราหฺมณํ ภควา เอตทโวจ "อหุ ปน เต ภารทฺวาช มาคณฺฑิเยน

---

[๑] สี.,ฉ.,อิ. ภูนหุโน
[๒] ฉ.,เท. ตสฺส
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ภูนหุ
[๔] สี.,อิ. อาโรเจยฺยามิ ฉ.,เท. อาโรเจยฺยามิ ตํ
[๕] ฉ.,เท. ว
[๖] ฉ.,เท. นิสีทิ ภควา

ปริพฺพาชเกน สทฺธึ อิมํเยว ติณสนฺถารกํ อารพฺภ โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ. เอวํ วุตฺเต, ภารทฺวาชโคตฺโต พฺราหฺมโณ สวิคฺโค โลมหฏฺฐชาโต ภควนฺตํ "เอตทโวจ เอตเทว โข ปน มยํ โภโต โคตมสฺส อาโรเจตุกามา, อถ จ ปน ภวํ โคตโม อนกฺขาตเมว[๑] อกฺขาสีติ.[๑]

อยญฺจ[๒] หิทํ ภควโต ภารทฺวาชโคตฺเตน พฺราหฺมเณน สทฺธึ อนฺตรากถา วิปฺปกตา โหติ. อถ โข มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน, เยน ภารทฺวาชโคตฺตสฺส พฺราหฺมณสฺส อคฺยาคารํ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข มาคณฺฑิยํ ปริพฺพาชกํ ภควา เอตทโวจ

[๒๐๙] "จกฺขุ[๓] โข มาคณฺฑิย รูปารามํ รูปรตํ รูปสมฺมุทิตํ, ตํ ตถาคตสฺส ทนฺตํ คุตฺตํ รกฺขิตํ สํวุตํ, ตสฺส จ สํวราย ธมฺมํ เทเสติ, อิทนฺนุ เต เอตํ มาคณฺฑิย สนฺธาย ภาสิตํ 'ภูนหโน[๔] สมโณ โคตโมติ. "เอตเทว ปน เม โภ โคตม สนฺธาย ภาสิตํ 'ภูนหโน สมโณ โคตโมติ, ตํ กิสฺส เหตุ. เอวญฺหิ โน สุตฺเต โอจรตีติ. "โสตํ โข มาคณฺฑิย สทฺทารามํ ฯเปฯ ฆานํ โข มาคณฺฑิย คนฺธารามํ ฯเปฯ ชิวฺหา โข มาคณฺฑิย รสารามา

[๑-๑] อิ. อนกฺขานเมว อกาสีติ
[๒] ฉ.,เท. อยญฺจ หิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. จกฺขุ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ภูนหุ

รสรตา รสสมฺมุทิตา, สา ตถาคตสฺส ทนฺตา คุตฺตา รกฺขิตา สำวุตา, ตสฺส จ สำวราย ธมฺมำ เทเสติ, อิทนฺนุ เต เอตำ โข[๑] มาคณฺฑิย สนฺธาย ภาสิตำ 'ภูนหโน[๒] สมโณ โคตโมติ. "เอตเทว โข ปน เม โภ โคตม สนฺธาย ภาสิตำ 'ภูนหโน สมโณ โคตโมติ, ตำ กิสฺส เหตุ. เอวญฺหิ โน สุตฺเต โอจรตีติ. "กาโย โข มาคณฺฑิย โผฏฺฐพฺพาราโม ฯเปฯ มโน โข มาคณฺฑิย ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมสมฺมุทิโต, โส ตถาคตสฺส ทนฺโต คุตฺโต รกฺขิโต สำวุโต, ตสฺส จ สำวราย ธมฺมำ เทเสติ, อิทนฺนุ เต เอตำ มาคณฺฑิย สนฺธาย ภาสิตำ 'ภูนหโน สมโณ โคตโมติ. เอตเทว โข ปน เม โภ โคตม สนฺธาย ภาสิตำ 'ภูนหโน สมโณ โคตโมติ. ตำ กิสฺส เหตุ. เอวญฺหิ โน สุตฺเต โอจรตีติ.

[๒๑๐] ตำ กึ มญฺญสิ มาคณฺฑิย. อิเธกจฺโจ จกฺขุวิญฺเญยฺเยหิ รูเปหิ ปริจาริตปุพฺโพ อสฺส อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยหิ, โส อปเรน สมเยน รูปานำเยว สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตำ วิทิตฺวา รูปตณฺหำ ปหาย รูปปริฬาหำ ปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตำ วูปสนฺตจิตฺโต วิหเรยฺย, อิมสฺส ปน เต มาคณฺฑิย กิมสฺส วจนียนฺติ. "น กิญฺจิ โภ โคตม. "ตำ กึ มญฺญสิ มาคณฺฑิย. อิเธกจฺโจ โสตวิญฺเญยฺเยหิ สทฺเทหิ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺเยหิ คนฺเธหิ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺเยหิ รเสหิ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺเยหิ โผฏฺฐพฺเพหิ ปริจาริตปุพฺโพ อสฺส อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยเหิ, โส อปเรน สมเยน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. ภูนหุ, เอวมุปริปิ.

โผฏฺฐพฺพานเมว สมุทยญฺจ อฏฺฐงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา โผฏฺฐพฺพตณฺหํ ปหาย โผฏฺฐพฺพ-ปริฬาหํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺโต วิหเรยฺย, อิมสฺส ปน เต มาคณฺฑิย กิมสฺส วจนียนฺติ. "น กิญฺจิ โภ โคตม.

[๒๑๑] "อหํ โข ปน มาคณฺฑิย ปุพฺเพ อาคาริยภูโต สมาโน ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรสึ จกฺขุวิญฺเญยฺเยหิ รูเปหิ อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยหิ, โสตวิญฺเญยฺเยหิ สทฺเทหิ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺเยหิ คนฺเธหิ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺเยหิ รเสหิ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺเยหิ โผฏฺฐพฺเพหิ อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยหิ. ตสฺส มยฺหํ มาคณฺฑิย ตโย ปาสาทา อเหสุ; เอโก วสฺสิโก, เอโก เหมนฺติโก, เอโก คิมฺหิโก. โส โข อหํ มาคณฺฑิย วสฺสิเก ปาสาเท [๑] จตฺตาโร มาเส นิปฺปุริเสหิ ตูริเยหิ[๒] ปริจาริยมาโน[๓] น เหฏฺฐาปาสาทํ โอโรหามิ. โส อปเรน สมเยน กามานเมว สมุทยญฺจ อฏฺฐงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา กามตณฺหํ ปหาย กามปริฬาหํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺโต วิหรามิ. โส อญฺเญ สตฺเต ปสฺสามิ กาเมสุ อวีตราเค กามตณฺหาหิ ขชฺชมาเน กามปริฬาเหน ปริฑยฺหมาเน กาเม ปฏิเสวนฺเต, โส เตสํ น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิ, ตํ กิสฺส เหตุ. ยา หยํ มาคณฺฑิย

---

[๑] ฉ.,เท. วสฺสิเก
[๒] ฉ. ตูริเยหิ
[๓] ฉ. ปริจารยมาโน

รติ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหิ, อปิ ทิพฺพํ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ, ตาย รติยา รมมาโน หีนสฺส น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิ.

[๒๑๒] เสยฺยถาปิ มาคณฺฑิย คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อฑฺโฒ มหทฺธโน มหาโภโค ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรยฺย จกฺขุวิญฺเญยฺเยหิ รูเปหิ อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยหิ, โสตวิญฺเญยฺเยหิ สทฺเทหิ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺเยหิ คนฺเธหิ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺเยหิ รเสหิ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺเยหิ โผฏฺฐพฺเพหิ อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยหิ. โส กาเยน สุจริตํ จริตฺวา วาจาย สุจริตํ จริตฺวา มนสา สุจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย เทวานํ ตาวตึสานํ สหพฺยตํ. โส ตตฺถ นนฺทเน วเน อจฺฉราสงฺฆปริวุโต ทิพฺเพหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรยฺย. โส ปสฺเสยฺย คหปตึ วา คหปติปุตฺตํ วา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตํ สมงฺคีภูตํ ปริจาริยมานํ.

ตํ กึ มญฺญสิ มาคณฺฑิย. อปิ นุ โส เทวปุตฺโต นนฺทเน วเน อจฺฉราสงฺฆปริวุโต ทิพฺเพหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาริยมาโน อมุสฺส คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา ปิเหยฺย, มานุสกานํ วา ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ มานุสเกหิ วา กาเมหิ อาวฏฺเฏยฺยาติ.

"โน เหตํ[๑] โภ โคตม, ตํ กิสฺส เหตุ. มานุสเกหิ โภ โคตม กาเมหิ ทิพฺพกามา[๒] อภิกฺกนฺตตรา จ ปณีตตรา จาติ; "เอวเมว โข อหํ มาคณฺฑิย ปุพฺเพ อาคาริยภูโต สมาโน ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรสึ จกฺขุวิญฺเญยฺเยหิ รูเปหิ อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยหิ, โสตวิญฺเญยฺเยหิ สทฺเทหิ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺเยหิ คนฺเธหิ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺเยหิ รเสหิ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺเยหิ โผฏฺฐพฺเพหิ อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยหิ. โส อปเรน สมเยน กามานํเยว สมุทยญฺจ อฏฺฐงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา กามตณฺหํ ปหาย กามปริฬาหํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺโต วิหรามิ. โส อหํ[๓] อญฺเญ สตฺเต ปสฺสามิ กาเมสุ อวีตราเค กามตณฺหาหิ ขชฺชมาเน กามปริฬาเหน ปริฑยฺหมาเน กาเม ปฏิเสวนฺเต, โส เตสํ น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิ, ตํ กิสฺส เหตุ. ยา หยํ มาคณฺฑิย รติ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหิ อปิ ทิพฺพํ สุขํ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ, ตาย รติยา รมมาโน หีนสฺส น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โน หิทํ [๒] อิ. ทิพฺพา กามา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

[๒๑๓] เสยฺยถาปิ มาคณฺฑิย กุฏฺฐี ปุริโส อรุคตฺโต ปกฺกคตฺโต กิมีหิ ขชฺชมาโน นเขหิ วณมุขานิ วิปฺปตจฺฉมาโน องฺคารกาสุยา กายํ ปริตาเปยฺย. ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺฐาเปยฺยุ๎, ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต เภสชฺชํ กเรยฺย, โส [๑] เภสชฺชํ อาคมฺม กุฏฺเฐหิ ปริมุจฺเจยฺย, อโรโค อสฺส สุขี เสรี สยංวสี เยนกามงฺคโม. โส อญฺญํ กุฏฺฐึ ปุริสํ ปสฺเสยฺย อรุคตฺตํ ปกฺกคตฺตํ กิมีหิ ขชฺชมานํ นเขหิ วณมุขานิ วิปฺปตจฺฉมานํ องฺคารกาสุยา กายํ ปริตาเปนฺตํ.

ตํ กึ มญฺญสิ มาคณฺฑิย. อปิ นุ โส ปุริโส อมุสฺส กุฏฺฐิสฺส ปุริสสฺส ปิเหยฺย องฺคารกาสุยา วา เภสชฺชํ ปฏิเสวนาย วาติ. “โน[๒] เหตं[๒] โภ โคตม, ตํ กิสฺส เหตุ. โรเค หิ โภ โคตม สติ, เภสชฺเชน กรณียं โหติ, โรเค อสติ, เภสชฺเชน กรณียं น โหตีติ; “เอวเมว โข อหं มาคณฺฑิย ปุพฺเพ อาคาริยภูโต สมาโน ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรสึ จกฺขุวิญฺเญยฺเยหิ รูเปหิ อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยหิ โสตวิญฺเญยฺเยหิ สทฺเทหิ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺเยหิ คนฺเธหิ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺเยหิ รเสหิ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺเยหิ โผฏฺฐพฺเพหิ อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยหิ. โส อปเรน สมเยน กามานํเยว สมุทยญฺจ อฏฺฐงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตं วิทิตฺวา กามตณฺหं ปหาย กามปริฬาหं ปฏิวิโนเทตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตํ

[๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. โน หิทํ

วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺโต วิหรามิ. โส อญฺเญ สตฺเต ปสฺสามิ กาเมสุ อวีตราเค กามตณฺหาหิ ขชฺชมาเน กามปริฬาเหน ปริฑยฺหมาเน กาเม ปฏิเสวนฺเต, โส เตสํ น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิ, ตํ กิสฺส เหตุ. ยา หยํ มาคณฺฑิย รติ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหิ อปิ ทิพฺพํ สุขํ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ, ตาย รติยา รมมาโน หีนสฺส น ปิเหมิ, น ตตฺถ อภิรมามิ.

[๒๑๔] เสยฺยถาปิ มาคณฺฑิย กุฏฺฐี ปุริโส อรุคตฺโต ปกฺกคตฺโต กิมีหิ ขชฺชมาโน นเขหิ วณมุขานิปิ วิปฺปตจฺฉมาโน องฺคารกาสุยา กายํ ปริตาเปยฺย, ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺฐเปยฺยุ, ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต เภสชฺชํ กเรยฺย, โส [๑] เภสชฺชํ อาคมฺม กุฏฺเฐหิ ปริมุจฺเจยฺย, อโรโค อสฺส สุขี เสรี สยัวสี เยนกามงฺคโม. ตเมนํ เทฺว พลวนฺโต ปุริสา นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา[๒] อุปกฑฺเฒยฺยุ.

ตํ กึ มญฺญสิ มาคณฺฑิย. อปิ นุ โส ปุริโส อิติ จีติ[๓] เจว กายํ สนฺนาเมยฺยาติ. “เอวํ โภ โคตม. ตํ กิสฺส เหตุ. อสุหิ โภ โคตม อคฺคิ ทุกฺขสมฺผสฺโส เจว มหาภิตาโป จ มหาปริฬาโห จาติ. “ตํ กึ มญฺญสิ มาคณฺฑิย. อิทานิ[๔] เจว นุโข โส อคฺคิ ทุกฺขสมฺผสฺโส เจว มหาภิตาโป จ มหาปริฬาโห จ, อุทาหุ ปุพฺเพปิ โส อคฺคิ ทุกฺขสมฺผสฺโส เจว มหาภิตาโป จ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตํ
[๒] ฉ.,ทยฺ. องฺคารกาสุ
[๓] ฉ.,เท. จิติ
[๔] ฉ.,เท. อิทาเนว

มหาปริฬาโห จาติ. “อิทานิ เจว โภ โคตม โส อคฺคิ ทุกฺขสมฺผสฺโส เจว มหาภิตาโป จ มหาปริฬาโห จ, ปุพฺเพปิ โส อคฺคิ ทุกฺขสมฺผสฺโส เจว มหาภิตาโป จ มหาปริฬาโห จ, อสุ จ[๑] โภ โคตม กุฏฺฐี ปุริโส อรุคตฺโต ปกฺกคตฺโต กิมีหิ ขชฺชมาโน นเขหิ วณมุขานิ วิปฺปตจฺฉมาโน อุปหตินฺทฺริโย ทุกฺขสมฺผสฺเสเยว[๒] อคฺคิสฺมึ สุขมิติ วิปรีตสญฺญี ปจฺจลตฺถาติ; เอวเมว โข มาคณฺฑิย อตีตมฺปิ อทฺธานํ กามา ทุกฺขสมฺผสฺสา เจว มหาภิตาปา จ มหาปริฬาหา จ, อนาคตมฺปิ อทฺธานํ กามา ทุกฺขสมฺผสฺสา เจว มหาภิตาปา จ มหาปริฬาหา จ เอตรหิปิ ปจฺจุปฺปนฺนานํ อทฺธานํ กามา ทุกฺขสมฺผสฺสา เจว มหาภิตาปา จ มหาปริฬาหา จ, อิเม จ มาคณฺฑิย สตฺตา กาเมสุ อวีตราคา กามตณฺหาหิ ขชฺชมานา กามปริฬาเหน ปริฑยฺหมานา อุปหตินฺทฺริยา ทุกฺขสมฺผสฺเสสุเยว กาเมสุ สุขมิติ วิปรีตสญฺญี ปจฺจลตฺถุ.

[๒๑๕] เสยฺยถาปิ มาคณฺฑิย กุฏฺฐี ปุริโส อรุคตฺโต ปกฺกคตฺโต กิมีหิ ขชฺชมาโน นเขหิ วณมุขานิ วิปฺปตจฺฉมาโน องฺคารกาสุยา กายํ ปริตาเปติ, ยถา ยถา หิ [๓] มาคณฺฑิย อสุ กุฏฺฐี ปุริโส อรุคตฺโต ปกฺกคตฺโต กิมีหิ ขชฺชมาโน นเขหิ วณมุขานิ วิปฺปตจฺฉมาโน องฺคารกาสุยา กายํ ปริตาเปติ, ตถา[๔] ตถา ตสฺเสว[๔] ตานิ วณมุขานิ อสุจิตรานิ เจว โหนฺติ ทุคฺคนฺธตรานิ จ ปูติกตรานิ จ, โหติ เจว กาจิ สาตมตฺตา

---

[๑] สี.,อิ. อสุ หิ จ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ทุกฺขสมฺผสฺโส เจว
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ยถา ยถา โข
[๔-๔] ฉ.,เท. ตถา ตถาสฺส

อสฺสาทมตฺตา, ยทิทำ วณมุขานิ[๑] กณฺฑุวณเหตุ;[๑] เอวเมว โข มาคณฺฑิย สตฺตา กาเมสุ อวีตราคา กามตณฺหาหิ ขชฺชมานา กามปริฬาเหน [๒] ปริฑยฺหมานา กาเม ปฏิเสวนฺติ, ยถา ยถา [๓] มาคณฺฑิย สตฺตา กาเมสุ อวีตราคา กามตณฺหาหิ ขชฺชมานา กามปริฬาเหน [๒] ปริฑยฺหมานา กาเม ปฏิเสวนฺติ, ตถา ตถา เตสำ[๔] สตฺตานำ กามตณฺหา เจว ปวฑฺฒติ กามปริฬาเหน ปริฑยฺหนฺติ เจว,[๔] โหติ เจว กาจิ[๖] สาตมตฺตา อสฺสาทมตฺตา, ยทิทำ ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ.

ตำ กึ มญฺญสิ มาคณฺฑิย. อปิ นุ เต ทิฏฺโฐ วา สุโต วา ราชา วา ราชมหามตฺโต วา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาริยมาโน กามตณฺหำ อปฺปหาย กามปริฬาหำ อปฺปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตำ วูปสนฺตจิตฺโต วิหาสิ วา วิหรติ วา วิหริสฺสติ วาติ. โน หิทำ โภ โคตม. “สาธุ มาคณฺฑิย มยาปิ โข เอตำ มาคณฺฑิย เนว ทิฏฺฐำ น สุตำ, ราชา วา ราชมหามตฺโต วา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาริยมาโน กามตณฺหำ อปฺปหาย กามปริฬาหำ อปฺปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาโส อชฺฌตฺตำ วูปสนฺตจิตฺโต วิหาสิ วา วิหรติ วา วิหริสฺสติ วา. อถ โข มาคณฺฑิย เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา วิคตปิปาสา อชฺฌตฺตำ วูปสนฺตจิตฺตา วิหำสุ[๗] วา วิหรนฺติ วา วิหริสฺสนฺติ วา, สพฺเพ เต กามานำเยว สมุทยญฺจ อฏฺฐงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตำ วิทิตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท. วณมุขานำ กณฺฑูวนเหตุ
[๒] ฉ.,ทยฺ. จ
[๓] ฉ.,เท. ยถา ยถา โข
[๔] ฉ. เตสำ เตสำ
[๕] ฉ.,เท. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๗] สี. วิหรึสุ, เอวมุปริปิ. ฉ.,เท. วิหาสุำ

กามตณฺหํ ปหาย กามปริฬาหํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิคตปิปาสา อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺตา วิหรนฺติ วา วิหริสฺสนฺติ วาติ. อถ โข ภควา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

"อาโรคฺยปรมา ลาภา นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ
อฏฺฐงฺคิโก จ มคฺคานํ เขมํ อมตคามินนฺติ.

[๒๑๖] เอวํ วุตฺเต, มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อจฺฉริยํ โภ โคตม, อพฺภุตํ โภ โคตม, ยาว สุภาสิตญฺจิทํ โภตา โคตเมน 'อาโรคฺยปรมา ลาภา นิพฺพานํ ปรมํ สุขนฺติ, มยาปิ โข เอตํ โภ โคตม สุตํ ปุพฺพกานํ ปริพฺพาชกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ 'อาโรคฺยปรมา ลาภา นิพฺพานํ ปรมํ สุขนฺติ, ตยิทํ โภ โคตม สเมตีติ. "ยํ ปน เต [๑] มาคณฺฑิย สุตํ ปุพฺพกานํ ปริพฺพาชกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ 'อาโรคฺยปรมา ลาภา นิพฺพานํ ปรมํ สุขนฺติ, กตมนฺตํ อาโรคฺยं. กตมนฺตํ นิพฺพานนฺติ. เอวํ วุตฺเต, มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก สกาเนว สุทฺ[๒] คตฺตานิ ปาณินา อโนมชฺชติ "อิทนฺตํ โภ โคตม อาโรคฺยं, อิทนฺตํ นิพฺพานํ, อหํ[๓] โภ โคตม เอตรหิ อโรโค สุขี, น มํ กิญฺจิ อาพาธตีติ.

[๒๑๗] "เสยฺยถาปิ มาคณฺฑิย ชจฺจนฺโธ ปุริโส, โส น ปสฺเสยฺย กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย นีลกานิ รูปานิ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เอตํ
[๒] ฉ. สุคตฺตานิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อหญฺหิ

น ปสฺเสยฺย ปีตกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย โลหิตกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย มญฺเชฏฺฐิกานิ[๑] รูปานิ, น ปสฺเสยฺย สมวิสมํ, น ปสฺเสยฺย ตารกรูปานิ, น ปสฺเสยฺย จนฺทิมสุริเย. โส สุเณยฺย จกฺขุมโต ภาสมานสฺส ‘เฉกํ วต โภ โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจินฺติ.[๒] โส โอทาตปริเยสนํ จเรยฺย, ตเมนํ อญฺญตโร ปุริโส เตลมสิกเตน[๓] สาหุพฺพจีวเรน[๔] วญฺเจยฺย ‘อิทนฺเต อมฺโภ ปุริส โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจินฺติ. โส ตํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย ปฏิคฺคเหตฺวา ปารุเปยฺย, ปารุเปตฺวา อตฺตมโน อตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรยฺย ‘เฉกํ วต โภ โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจินฺติ.

ตํ กึ มญฺญสิ มาคณฺฑิย. อปิ นุ โส ชจฺจนฺโธ ปุริโส ชานนฺโต ปสฺสนฺโต อมุํ เตลมสิกตํ สาหุพฺพจีวรํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย, ปฏิคฺคเหตฺวา ปารุเปยฺย, ปารุเปตฺวา อตฺตมโน อตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรยฺย ‘เฉกํ วต โภ โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจินฺติ, อุทาหุ จกฺขุมโต สทฺธายาติ.

“อชานนฺโต หิ โภ โคตม อปสฺสนฺโต อสุ[๕] โส ชจฺจนฺโธ ปุริโส อมุํ เตลมสิกตํ สาหุพฺพจีวรํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย, ปฏิคฺคเหตฺวา ปารุเปยฺย, ปารุเปตฺวา อตฺตมโน อตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรยฺย ‘เฉกํ วต โภ โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจินฺติ, อุทาหุ[๖] จกฺขุมโต สทฺธายาติ. “เอวเมว โข มาคณฺฑิย อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อนฺธา อจกฺขุกา อชานนฺตา อาโรคฺยํ อปสฺสนฺตา นิพฺพานํ,

---

[๑] ฉ.,เท. มญฺชิฏฺฐกานิ
[๒] ฉ.,เท. สุจีติ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ. เตลมลิกเตน
[๔] ฉ.,เท. สาหุพฺพีจีเรน, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

อถ จ ปนิมํ คาถํ ภาสนฺติ อาโรคฺยปรมา ลาภา นิพฺพานํ ปรมํ สุขนฺติ. 'ปุพฺพเกเหสา มาคณฺฑิย อรหนฺเตหิ สมฺมาสมฺพุทฺเธหิ คาถา ภาสิตา

'อาโรคฺยปรมา ลาภา นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ
อฏฺฐงฺคิโก จ มคฺคานํ เขมํ อมตคามินนฺติ

[๒๑๘] เอสา[๑] เอตรหิ อนุปุพฺเพน ปุถุชฺชนคาถา.[๒] อยํ โข มาคณฺฑิย กาโย โรคภูโต คณฺฑภูโต สลฺลภูโต อฆภูโต อาพาธภูโต, โส ตฺวํ อิมํ กายํ โรคภูตํ คณฺฑภูตํ สลฺลภูตํ อฆภูตํ อาพาธภูตํ 'อิทนฺตํ โภ โคตม อาโรคฺยํ, อิทนฺตํ นิพฺพานนฺติ วเทสิ. ตํ หิ เต มาคณฺฑิย อริยํ จกฺขุ นตฺถิ, เยน ตฺวํ อริเยน จกฺขุนา อาโรคฺยํ ชาเนยฺยาสิ, นิพฺพานํ ปสฺเสยฺยาสีติ. เอวํ ปสนฺโน อหํ โภโต โคตมสฺส, ปโหติ เม ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ, ยถาหํ อาโรคฺยํ ชาเนยฺยํ, นิพฺพานํ ปสฺเสยฺยนฺติ.

[๒๑๙] "เสยฺยถาปิ มาคณฺฑิย ชจฺจนฺโธ ปุริโส, [๓] น ปสฺเสยฺย กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย นีลกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย ปีตกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย โลหิตกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย มญฺเชฏฺฐิกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย สมวิสมํ, น ปสฺเสยฺย ตารกรูปานิ, น ปสฺเสยฺย จนฺทิมสุริเย. ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตํ อุปฏฺฐาเปยฺยุ, ตสฺส โส ภิสกฺโก

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สา
[๒] สี.,เท.,อิ. ปุถุชฺชนคตา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โส

สลฺลกตฺโต เภสชฺชํ กเรยฺย, โส ตํ เภสชฺชํ อาคมฺม น จกฺขูนิ อุปฺปาเทยฺย, น[๑] จกฺขูนิ วิโสเธยฺย. ตํ กึ มญฺญสิ มาคณฺฑิย. นนุ โส เวชฺโช ยาวเทว กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ. "เอวํ โภ โคตม; "เอวเมว โข มาคณฺฑิย อหญฺเจว[๒] เต ธมฺมํ เทเสยฺยํ 'อิทนฺตํ อาโรคฺยํ, อิทนฺตํ นิพฺพานนฺติ. โส ตฺวํ อาโรคฺยํ น ชาเนยฺยาสิ, นิพฺพานํ น ปสฺเสยฺยาสิ, โส มมสฺส กิลมโถ, สา มมสฺส วิเหสาติ. "เอวํ ปสนฺโน อหํ โภโต โคตมสฺส, ปโหติ เม ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ, ยถาหํ อาโรคฺยํ ชาเนยฺยํ, [๒] นิพฺพานํ ปสฺเสยฺยนฺติ.

[๒๒๐] "เสยฺยถาปิ มาคณฺฑิย ชจฺจนฺโธ ปุริโส, โส น ปสฺเสยฺย กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย นีลกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย ปีตกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย โลหิตกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย มญฺเชฏฺฐิกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย สมวิสมํ, น ปสฺเสยฺย ตารกรูปานิ, น ปสฺเสยฺย จนฺทิมสุริเย. โส สุเณยฺย จกฺขุมโต ภาสมานสฺส "เฉกา วต โภ โอทาตา วตฺถา อภิรูปา นิมฺมลา สุจินฺติ. โส โอทาตปริเยสนํ จเรยฺย, ตเมนํ อญฺญตโร ปุริโส เตลมสิกเตน สาหุฬีวเรน วญฺเจยฺย 'อิทนฺเต อมฺโภ ปุริส โอทาตา วตฺถา อภิรูปา นิมฺมลา สุจินฺติ. โส ตํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย ปฏิคฺคเหตฺวา ปารุเปยฺย, ตสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ภิสกฺกํ สลฺลกตฺตา อุปฏฺฐาเปยฺยุ, ตสฺส โส ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต เภสชฺชํ กเรยฺย อุทฺธวิเรจนา อโธวิเรจนา อญฺชนา ปจฺจญฺชนา นตฺถุกมฺมา. โส ตํ เภสชฺชํ อาคมฺม จกฺขูนิ อุปฺปาเทยฺย, จกฺขูนิ

---

[๑] อิ. นสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. อหญฺเจ เต

วิโสเธยฺย, ตสฺส สห จกฺขุปฺปาทา โย อสุกสฺมึ[๑] เตลมสิกเต สาหุพฺพจีวเร ฉนฺทราโค, โส ปหีเยถ, ตญฺเจนํ[๒] ปุริสํ อมิตฺตโตปิ ทเหยฺย, ปจฺจตฺถิกโตปิ ทเหยฺย, อปิจ ชีวิตา โวโรเปตพฺพํ มญฺเญยฺย, ทีฆรตฺตํ วต โภ อหํ อิมินา ปุริเสน เตลมสิกเตน สาหุพฺพจีวเรน นิกโต วญฺจิโต ปลุทฺโธ[๓] 'อิทนฺเต อมฺโภ ปุริส โอทาตํ วตฺถํ อภิรูปํ นิมฺมลํ สุจินฺติ;

เอวเมว โข มาคณฺฑิย อหญฺเจว เต ธมฺมํ เทเสยฺยํ 'อิทนฺตํ อาโรคฺยํ, อิทนฺตํ นิพฺพานนฺติ. โส ตฺวํ อาโรคฺยํ ชาเนยฺยาสิ, นิพฺพานํ ปสฺเสยฺยาสิ, ตสฺส เต สห จกฺขุปฺปาทา โย ปญฺจสูปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราโค, โส ปหีเยถ, อปิจ เต เอวมสฺส 'ทีฆรตฺตํ วต โภ อหํ อิมินา จิตฺเตน นิกโต วญฺจิโต ปลุทฺโธ, อหญฺจ[๔] รูปึเยว อุปาทิยมาโน อุปาทิยึ, เวทนเมว อุปาทิยมาโน อุปาทิยึ, สญฺญเมว อุปาทิยมาโน อุปาทิยึ, สงฺขาเรเยว อุปาทิยมาโน อุปาทิยึ, วิญฺญาณเมว อุปาทิยมาโน อุปาทิยึ, ตสฺส เม อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ, เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหตีติ. "เอวํ ปสนฺโน อหํ โภโต โคตมสฺส, ปโหติ เม ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ, ยถาหํ อิมมฺหา อาสนา อนนฺโธ วุฏฺเหยฺยนฺติ.

[๒๒๑] "เตนหิ ตฺวํ มาคณฺฑิย สปฺปุริเส ภเชยฺยาสิ, ยโต โข ตฺวํ มาคณฺฑิย สปฺปุริเส ภเชสฺสสิ,[๕] ตโต ตฺวํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อมุสฺมึ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ตญฺจ นํ
[๓] สี.,อิ. ปลทฺโธ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อหญฺหิ
[๕] ฉ.,เท. ภชิสฺสสิ

มาคณฺฑิย สทฺธมฺมํ โสสฺสสิ, ยโต โข ตฺวํ มาคณฺฑิย สทฺธมฺมํ โสสฺสสิ, ตโต ตฺวํ มาคณฺฑิย ธมฺมานุธมฺมํ ปฏิปชฺชิสฺสสิ, ยโต โข ตฺวํ มาคณฺฑิย ธมฺมานุธมฺมํ ปฏิปชฺชิสฺสสิ, ตโต [๑] ตฺวํ มาคณฺฑิย สามเมว ญสฺสสิ สามํ ทกฺขิสฺสสิ[๒] "อิเม โรคา คณฺฑา สลฺลา, อิธ โรคา คณฺฑา สลฺลา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, ตสฺส เม อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติ, เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตีติ.

(มาคณฺฑิยปฺปพฺพชฺชูปสมฺปทา)

[๒๒๒] เอวํ วุตฺเต, มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ.[๓] เอวเมว โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภวนฺตं โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, ลเภยฺยาหํ โภโต โคตมสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปทนฺติ.

"โย โข มาคณฺฑิย อญฺญติตฺถิยปุพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ อุปสมฺปทํ, โส จตฺตาโร มาเส ปริวสติ จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย, อปิจ เมตฺถ ปุคฺคลเวมตฺตตา วิทิตาติ.

---

[๑] ฉ. โข
[๒] อิ. ทกฺขิสิ
[๓] อิ. ทกฺขินฺติ

"สเจ ภนฺเต อญฺญติตฺถิยปุพฺพา[๑] อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขนฺตา[๒] ปพฺพชฺชํ อากงฺขนฺตา[๓] อุปสมฺปทํ จตฺตาโร มาเส ปริวสนฺติ,[๔] จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ [๕], อหํ จตฺตาริ วสฺสานิ ปริวสิสฺสามิ จตุนฺนํ [๖] วสฺสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺตุ อุปสมฺปาเทนฺตุ ภิกฺขุภาวายาติ.

อลตฺถ โข มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํ. อจิรูปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา มาคณฺฑิโย เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ,[๗] ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร โข ปนายสฺมา มาคณฺฑิโย อรหตํ อโหสีติ.

ปญฺจมํ มาคณฺฑิยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๖. สนฺทกสุตฺตํ

[๒๒๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยं ภควา โกสมฺพิยं วิหรติ โฆสิตาราเม. เตน โข ปน สมเยน สนฺทโก ปริพฺพาชโก ปิลกฺขคุหายं[๘] ปฏิวสติ มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ

---

[๑] ฉ. อญฺญติตฺถิยปุพฺโพ อากงฺขติ
[๒-๓] ฉ. อากงฺขติ
[๔] ฉ. ปริวสติ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ภิกฺขุภาวาย
[๖] อิ. มํ
[๗] ฉ. ปพฺพเชนฺติ
[๘] ฉ. มิลกฺขุคุหายं

ปริพฺพาชกสเตหิ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สายณฺหสมยं ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อายามาวุโส, เยน เทวกฏฺโสพฺโภ, เตนุปสงฺกมิสฺสาม คุหาทสฺสนายาติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจสฺโสสุ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ, เยน เทวกฏฺโสพฺโภ, เตนุปสงฺกมิ. เตน โข ปน สมเยน สนฺทโก ปริพฺพาชโก มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ นิสินฺโน โหติ อุนฺนาทินิยา อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทาย[๑] อเนกวิหิตं ติรจฺฉานกถं กเถนฺติยา, เสยฺยถีทं. ราชกถं โจรกถं มหามตฺตกถं เสนากถं ภยกถं ยุทฺธกถं อนฺนกถं ปานกถं วตฺถกถं สยนกถं มาลากถं คนฺธกถं ญาติกถं ยานกถं คามกถं นิคมกถं นครกถं ชนปทกถं อิตฺถีกถं [๒] สูรกถं วิสิขากถं กุมฺภฏฺฐานกถं กุมฺภทาสิกถं[๓] ปุพฺพเปตกถं นานตฺตกถं โลกกฺขายิกं สมุทฺทกฺขายิกं อิติภวาภวกถं อิติ วา. อทฺทสา โข สนฺทโก ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตं อานนฺทं ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตं; ทิสฺวาน สกं ปริสं สณฺฐเปสิ[๔] "อปฺปสทฺทา โภนฺโต โหนฺตุ, มา โภนฺโต สทฺทมกตฺถ, อยं สมณสฺส โคตมสฺส สาวโก อาคจฺฉติ สมโณ อานนฺโท, ยาวตา โข ปน สมณสฺส โคตมสฺส สาวกา โกสมฺพิยं ปฏิวสนฺติ, อยนฺเตสं อญฺญตโร สมโณ อานนฺโท อปฺปสทฺทกามา โข ปน เต อายสฺมนฺโต อปฺปสทฺทวินีตา อปฺปสทฺทสฺส วณฺณวาทิโน, อปฺเปวนาม อปฺปสทฺทं ปริสं วิทิตฺวา อุปสงฺกมิตพฺพं มญฺเญยฺยาติ. อถ โข เต ปริพฺพาชกา ตุณฺหี อเหสุ.

---

[๑] อิ. อุจฺจาสทฺทาย มหาสทฺทาย [๒] ฉ. ปุริสกถं
[๓] ฉ.,เท. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๔] ฉ.,เท. สณฺฐาเปสิ

[๒๒๔] อถ โข อายสฺมา อานนฺโท, เยน สนฺทโก ปริพฺพาชโก, เตนุปสงฺกมิ. อถ โข ปน[๑] สนฺทโก ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ "เอตุ โข ภวํ อานนฺโท, สฺวาคตํ[๒] โภโต อานนฺทสฺส, จิรสฺสํ โข ภวํ อานนฺโท อิมํ ปริยายมกาสิ, ยทิทํ อิธาคมนาย, นิสีทตุ ภวํ อานนฺโท, อิทมาสนํ ปญฺญตฺตนฺติ. นิสีทิ โข อายสฺมา อานนฺโท ปญฺญตฺเต อาสเน. สนฺทโกปิ โข ปริพฺพาชโก อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข สนฺทกํ ปริพฺพาชกํ อายสฺมา อานนฺโท เอตทโวจ "กาย นุตฺถ สนฺทก เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตาติ. "ติฏฺฐเตสา โภ อานนฺท กถา, ยาย มยํ เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, เนสา โภโต อานนฺทสฺส กถา ทุลฺลภา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปิ สวนาย, สาธุ วต ภวนฺตํเยว อานนฺทํ ปฏิภาตุ สเก อาจริยเก ธมฺมี กถาติ. "เตนหิ สนฺทก สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ โภติ โข สนฺทโก ปริพฺพาชโก อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจสฺโสสิ. อายสฺมา อานนฺโท เอตทโวจ "จตฺตาโรเม สนฺทก เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน อพฺรหฺมจริยวาสา อกฺขาตา, จตฺตาริ จ อนสฺสาสิกานิ พฺรหฺมจริยานิ อกฺขาตานิ, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต[๓] จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติ. "กตเม ปน เต [๔] อานนฺท เตน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] สี.,อิ. สาคตํ
[๓] สี.,อิ. วสนฺโต วา [๔] ฉ.,เท. โภ

ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาโร อพฺรหฺมจริยวาสา อกฺขาตา, จตฺตาริ จ อนสฺสาสิกานิ พฺรหฺมจริยานิ อกฺขาตานิ, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติ.

[๒๒๔] "อิธ สนฺทก เอกจฺโจ สตฺถา เอวํวาที โหติ เอวํทิฏฺฐี 'นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยं โลโก, นตฺถิ ปโร[๑] โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺติ, จาตุมฺมหาภูติโก อยं ปุริโส, ยทา กาลํ กโรติ, ปฐวี ปฐวิกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, อาโป อาโปกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, เตโช เตโชกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, วาโย วาโยกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, อากาสํ อินฺทฺริยานิ สงฺกมนฺติ, อาสนฺทิปญฺจมา ปุริสา มตํ อาทาย คจฺฉนฺติ ยาว อาฬาหนา, ปทานิ ปญฺญายนฺติ, กาโปตกานิ อฏฺฐีนิ ภวนฺติ, ภสฺมนฺตา หุตีโย, ทตฺตุปญฺญตฺตं ยทิทं ทานํ, เตสं ตุจฺฉं[๒] มุสา วิลาโป เยเกจิ อตฺถิกวาทं วทนฺติ, พาเล จ ปณฺฑิเต จ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชนฺติ วินสฺสนฺติ, น โหนฺติ ปรมฺมรณาติ.

---

[๑] ฉ. ปรโลโก

[๒] ฉ.,เท. ตุจฺฉา, เอวมุปริปิ.

ตตฺร สนฺทก วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ ‘นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺติ, จาตุมฺมหาภูติโก[๑] อยं ปุริโส, ยทา กาลํ กโรติ, ปฐวี ปฐวิกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, อาโป อาโปกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, เตโช เตโชกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, วาโย วาโยกายं อนุเปติ อนุปคจฺฉติ, อากาสं อินฺทฺริยานิ สงฺกมนฺติ, อาสนฺทิปญฺจมา ปุริสา มตं อาทาย คจฺฉนฺติ ยาว อาฬาหนา, ปทานิ ปญฺญายนฺติ, กาโปตกานิ อฏฺฐีนิ ภวนฺติ, ภสฺมนฺตา หุติโย, ทตฺตุปญฺญตฺตं ยทิทं ทานํ, เตสं ตุจฺฉํ มุสา วิลาโป, เยเกจิ อตฺถิกวาทं วทนฺติ, พาเล จ ปณฺฑิเต จ กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชนฺติ วินสฺสนฺติ, น โหนฺติ ปรมฺมรณาติ. สเจ อิมสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจं วจนํ, อกเตน เม เอตฺถ กตํ, อวุสิเตน[๒] เม เอตฺถ วุสิตํ, อุโภปิ มยं เอตฺถ สมสมา สามญฺญํ ปตฺตา, โย จาหํ น วทามิ ‘อุโภปิ[๓] กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชิสฺสาม วินสฺสิสฺสาม น ภวิสฺสาม ปรมฺมรณาติ. อติเรกํ โข ปนิมสฺส โภโต สตฺถุโน นคฺคิยं มุณฺฑิยं อุกฺกุฏิกปฺปธานํ เกสมสฺสุโลจนํ, โยหํ ปุตฺตสมฺพาธสยนํ[๔] อชฺฌาวสนฺโต กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภนฺโต

---

[๑] ฉ.,เท. จาตุมหาภูติโก
[๒] สี. อพฺพุสิเตน
[๓] ฉ.,เท. อุโภ
[๔] สี. ปุตฺตสมฺพาธวสนํ

มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรนฺโต ชาตรูปรชตํ สาทิยนฺโต อิมินา โภตา สตฺถารา สมสมคติโก ภวิสฺสามิ อภิสมฺปรายํ, โสหํ กึ ชานนฺโต กึ ปสฺสนฺโต อิมสฺมึ สตฺถริ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ, โส 'อพฺรหฺมจริยวาโส อยนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช[๑] ปกฺกมติ. อยํ โข สนฺทก เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ปจฺโม อพฺรหฺมจริยวาโส อกฺขาโต, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

[๒๒๖] ปุน จปรํ สนฺทก อิเธกจฺโจ สตฺถา เอวํวาที โหติ เอวํทิฏฺฐิ "กรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปจาปยโต, โสจโต โสจาปยโต,[๒] กิลมโต กิลมาปยโต,[๓] ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตาปยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิลฺโลปึ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปนฺเถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กรโต น กรียติ, ปาปึ ขุรปริยนฺเตน เจปิ จกฺเกน โย อิมิสฺสา ปจวิยา ปาเณ เอกं มํสขลํ เอกं มํสปุญฺชํ กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปึ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, ทกฺขิณญฺเจปิ คงฺคาย ตีรํ คจฺเฉยฺย หนนฺโต ฆาเตนฺโต, ฉินฺทนฺโต เฉทาเปนฺโต, ปจนฺโต ปาเจนฺโต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปึ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, อุตฺตรญฺเจปิ คงฺคาย ตีรํ คจฺเฉยฺย ททนฺโต ทาเปนฺโต, ยชนฺโต ยชาเปนฺโต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญึ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม, ทาเนน ทเมน สญฺญเมน สจฺจวชฺเชน นตฺถิ ปุญฺญึ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ.

---

[๑] สี. นิพฺพิชฺชาปกฺกมติ [๒] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

ตตฺร สนฺทก วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา เอวฺวาที เอวํทิฏฺฐิ ‘กรโต การยโต, ฉินฺทโต เฉทาปยโต, ปจโต ปจาปยโต, โสจโต โสจาปยโต, กิลมโต กิลมาปยโต, ผนฺทโต ผนฺทาปยโต, ปาณมติปาตาปยโต, อทินฺนํ อาทิยโต, สนฺธึ ฉินฺทโต, นิลฺโลปึ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปริปนฺเถ ติฏฺฐโต, ปรทารํ คจฺฉโต, มุสา ภณโต, กรโต น กรียติ ปาปึ, ขุรปริยนฺเตน เจปิ จกฺเกน โย อิมิสฺสา ปจวิยา ปาเณ เอกํ มํสขลํ เอกํ มํสปุญฺชํ กเรยฺย, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปึ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, ทกฺขิณญฺเจปิ คงฺคาย ตีรํ คจฺเฉยฺย หนนฺโต ฆาเตนฺโต, ฉินฺทนฺโต เฉทาเปนฺโต, ปจนฺโต ปาเจนฺโต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปาปึ, นตฺถิ ปาปสฺส อาคโม, อุตฺตรญฺเจปิ คงฺคาย ตีรํ คจฺเฉยฺย ททนฺโต ทาเปนฺโต, ยชนฺโต ยชาเปนฺโต, นตฺถิ ตโตนิทานํ ปุญฺญึ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโม, ทาเนน ทเมน สญฺญเมน สจฺจวชฺเชน นตฺถิ ปุญฺญึ, นตฺถิ ปุญฺญสฺส อาคโมติ. สเจ อิมสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อกเตน เม เอตฺถ กตํ, อวุสิเตน เม เอตฺถ วุสิตํ, อุโภปิ มยํ เอตฺถ สมสมา สามญฺญึ ปตฺตา, โย จาหํ น วทามิ ‘อุภินฺนํ กุรุตํ[๑] น กรียติ ปาปนฺติ. อติเรกํ โข ปนิมสฺส โภโต สตฺถุโน นคฺคิยํ มุณฺฑิยํ อุกฺกุฏิกปฺปธานํ เกสมสฺสุโลจนํ, โยหํ ปุตฺตสมฺพาธสยนํ อชฺฌาวสนฺโต กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภนฺโต มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรนฺโต ชาตรูปรชตํ สาทิยนฺโต อิมินา โภตา สตฺถารา สมสมคติโก ภวิสฺสามิ อภิสมฺปรายํ, โสหํ กึ ชานนฺโต กึ

---

[๑] ฉ. กตํ

ปสฺสนฺโต อิมสฺมึ สตฺถริ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ, โส ‘อพฺรหฺมจริยวาโส อยนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติ. อยํ โข สนฺทก เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ทุติโย อพฺรหฺมจริยวาโส อกฺขาโต, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

[๒๒๗] ปุน จปรํ สนฺทก อิเธกจฺโจ สตฺถา เอวํวาที โหติ เอวํทิฏฺฐิ ‘นตฺถิ เหตุ, นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สงฺกิเลสาย, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ, นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ, นตฺถิ พลํ, นตฺถิ วิริยํ, นตฺถิ ปุริสถาโม, นตฺถิ ปุริสปรกฺกโม, สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา สพฺเพ ชีวา อวสา อพลา อวิริยา นิยติสงฺคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ.

ตตฺร สนฺทก วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ ‘นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ สงฺกิเลสาย, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา สงฺกิลิสฺสนฺติ, นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตานํ วิสุทฺธิยา, อเหตู อปฺปจฺจยา สตฺตา วิสุชฺฌนฺติ, นตฺถิ พลํ, นตฺถิ วิริยํ, นตฺถิ ปุริสถาโม, นตฺถิ ปุริสปรกฺกโม, สพฺเพ สตฺตา สพฺเพ ปาณา สพฺเพ ภูตา สพฺเพ ชีวา อวสา อพลา อวิริยา นิยติสงฺคติภาวปริณตา ฉเสฺววาภิชาตีสุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ. สเจ อิมสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจํ วจนํ, อกเตน เม เอตฺถ กตํ, อวุสิเตน เม เอตฺถ วุสิตํ, อุโภปิ มยํ

เอตฺถ สมสมา สามญฺญํ ปตฺตา, โย จาหํ น วทามิ ‘อุโภ อเหตู อปฺปจฺจยา วิสุชฺฌิสฺสามาติ. อติเรกํ โข ปนิมสฺส โภโต สตฺถุโน นคฺคิยํ มุณฺฑิยํ อุกฺกุฏิกปฺปธานํ เกสมสฺสุโลจนํ, โยหํ ปุตฺตสมฺพาธสยนํ อชฺฌาวสนฺโต กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภนฺโต มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรนฺโต ชาตรูปรชตํ สาทิยนฺโต อิมินา โภตา สตฺถารา สมสมคติโก ภวิสฺสามิ อภิสมฺปรายํ, โสหํ กึ ชานนฺโต กึ ปสฺสนฺโต อิมสฺมึ สตฺถริ พฺรหฺมจริยํ จริสฺสามิ โส ‘อพฺรหฺมจริยวาโส อยนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติ. อยํ โข สนฺทก เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ตติโย อพฺรหฺมจริยวาโส อกฺขาโต, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

[๒๒๘] ปุน จปรํ สนฺทก อิเธกจฺโจ สตฺถา เอวำวาที โหติ เอวำทิฏฺฐิ ‘สตฺติเม กายา อกฏา อกฏวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตา, เต น อิญฺชนฺติ น วิปริณาเมนฺติ นาญฺญมญฺญํ พฺยาพาเธนฺติ, นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วา, กตเม สตฺต. ปถวีกาโย อาโปกาโย เตโชกาโย วาโยกาโย สุเข ทุกฺเข ชีเว สตฺตเม,[๑] อิเม สตฺต กายา อกฏา อกฏวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตา, เต น อิญฺชนฺติ, น วิปริณาเมนฺติ, นาญฺญมญฺญํ พฺยาพาเธนฺติ, นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วา, ตตฺถ นตฺถิ หนฺตา วา ฆาเตตา วา

---

[๑] สี.,อิ. สตฺติเม

โสตา วา สาเวตา วา วิญฺญาตา วา วิญฺญาเปตา วา, โยปิ[๑] ติณฺเหน สตฺเถน สีสํ ฉินฺทติ, น โกจิ กญฺจิ ชีวิตา โวโรเปติ, สตฺตนฺนํ เตฺวว กายานมนฺตเรน สตฺถํ วิวรมนุปฺปตติ. จุทฺทส โข ปนิมานิ โยนิปฺปมุขสตสหสฺสานิ สฏฺฐิญฺจ[๒] สตานิ ฉ จ สตานิ ปญฺจ จ กมฺมุโน สตานิ ปญฺจ จ กมฺมานิ ตีณิ จ กมฺมานิ กมฺเม จ อฑฺฒกมฺเม จ ทฺวฏฺฐิปฺปฏิปทา ทฺวฏฺฐนฺตรกปฺปา ฉพฺภิชาติโย อฏฺฐ ปุริสภูมิโย เอกูนปญฺญาส อาชีวสเต[๓] เอกูนปญฺญาส ปริพฺพาชกสเต เอกูนปญฺญาส นาคาวาสสเต วีเส อินฺทฺริยสเต ตึเส นิรยสเต ฉตฺตึส รโชธาตุโย สตฺต สญฺญิคพฺภา สตฺต อสญฺญิคพฺภา สตฺต นิคณฺฐิคพฺภา สตฺต เทวา สตฺต มานุสา สตฺต ปิสาจา สตฺต สรา สตฺต ปวุฏฺฐา สตฺต[๔] ปาสาณา[๔] สตฺต ปปาตา สตฺต ปปาตสตานิ สตฺต สุปินา สตฺต สุปินสตานิ จูฬาสีติ[๕] มหากปฺปิโน[๖] สตสหสฺสานิ, ยานิ. พาเล จ ปณฺฑิเต จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติ. ตตฺถ นตฺถิ 'อิมินาหํ สีเลน วา วตฺเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา อปฺปริปกฺกํ วา กมฺมํ ปริปาเจสฺสามิ, ปริปกฺกํ วา กมฺมํ ผุสฺส ผุสฺส พฺยนฺตีกริสฺสามีติ,[๗] เหวํ นตฺถิ โทณมิเต สุขทุกฺเข, ปริยนฺตกเต สํสาเร, นตฺถิ หายนวฑฺฒเน, นตฺถิ อุกฺกํสาวกํเส. เสยฺยถาปิ นาม สุตฺตคุเฬ ขิตฺเต นิพฺเพธิยมานเมว ปเลติ, เอวเมว พาเล จ ปณฺฑิเต จ สนฺธาวิตฺวา สํสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺตีติ.

---

[๑] สี.,อิ. เยปิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สฏฺฐิ จ
[๓] ฉ.,เท. อาชีวกสเต
[๔-๔] อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๕] ฉ.,เท. จุลฺลาสีติ
[๖] สี.,อิ. มหากปฺปุโน
[๗] ฉ.,เท. พฺยนฺตี กริสฺสามีติ

ตตฺร สนฺทก วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ ‘สตฺติเม กายา อกฏฺา อกฏฺวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตา, เต น อิญฺชนฺติ, น วิปริณาเมนฺติ, นาญฺญมญฺญํ พฺยาพาเธนฺติ, นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วา, กตเม สตฺต. ปฐวีกาโย อาโปกาโย เตโชกาโย วาโยกาโย สุเข ทุกฺเข ชีเว สตฺตเม. อิเม สตฺต กายา อกฏฺา อกฏฺวิธา อนิมฺมิตา อนิมฺมาตา วญฺฌา กูฏฏฺฐา เอสิกฏฺฐายิฏฺฐิตา, เต น อิญฺชนฺติ, น วิปริณาเมนฺติ, นาญฺญมญฺญํ พฺยาพาเธนฺติ, นาลํ อญฺญมญฺญสฺส สุขาย วา ทุกฺขาย วา สุขทุกฺขาย วา, ตตฺถ นตฺถิ หนฺตา วา ฆาเตตา วา โสตา วา สาเวตา วา วิญฺญาตา วา วิญฺญาเปตา วา, โยปิ ติณฺเหน สตฺเถน สีสํ ฉินฺทติ, น โกจิ กญฺจิ ชีวิตา โวโรเปติ, สตฺตนฺนํ เตฺวว กายานมนฺตเรน สตฺถํ วิวรมนุปฺปตติ. จุทฺทส โข ปนิมานิ โยนิปฺปมุขสตสหสฺสานิ สฏฺฐิญฺจ สตานิ ฉ จ สตานิ ปญฺจ จ กมฺมุโน สตานิ ปญฺจ จ กมฺมานิ ตีณิ จ กมฺมานิ กมฺเม จ อฑฺฒกมฺเม จ ทฺวฏฺฐิปฺปฏิปทา ทฺวฏฺฐนฺตรกปฺปา ฉพาภิชาติโย อฏฺ ปุริสภูมิโย เอกูนปญฺญาส อาชีวสเต[๑] เอกูนปญฺญาส ปริพฺพาชกสเต เอกูนปญฺญาส นาคาวาสสเต วีเส อินฺทฺริยสเต ตีเส นิรยสเต ฉตฺตึส รโชธาตุโย สตฺต สญฺญิคพฺภา สตฺต อสญฺญิคพฺภา สตฺต นิคณฺฐิคพฺภา สตฺต เทวา สตฺต มานุสา สตฺต ปิสาจา สตฺต สรา สตฺต ปวุฏฺา สตฺต ปาสาณา สตฺต ปปาตา สตฺต ปปาตสตานิ สตฺต สุปินา สตฺต สุปินสตานิ

---

[๑] ฉ.,เท. อาชีวกสเต

จูฬาสีติ[๑] มหากปฺปิโน สตสหสฺสานิ, ยานิ พาเล จ ปณฺฑิเต จ สนฺธาวิตฺวา สංสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตං กริสฺสนฺติ. ตตฺถ นตฺถิ 'อิมินาหං สีเลน วา วตฺเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา อปฺปริปกฺกං วา กมฺมං ปริปาเจสฺสามิ, ปริปกฺกං วา กมฺมං ผุสฺส ผุสฺส พฺยนฺตีกริสฺสามีติ,[๒] เหวං นตฺถิ โทณมิเต สุขทุกฺเข, ปริยนฺตกเต สංสาเร, นตฺถิ หายนวฑฺฒเน, นตฺถิ อุกฺกංสาวกංเส. เสยฺยถาปิ นาม สุตฺตคุเฬ ขิตฺเต นิพฺเพธิยมานเมว ปเลติ; เอวเมว พาเล จ ปณฺฑิเต จ สนฺธาวิตฺวา สංสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตං กริสฺสนฺตีติ. สเจ ปน[๓] อิมสฺส โภโต สตฺถุโน สจฺจං วจนං, อกเตน เม เอตฺถ กตං, อวุสิเตน เม เอตฺถ วุสิตං, อุโภปิ มยं เอตฺถ สมสมา สามญฺญං ปตฺตา, โย จายං[๔] น วทามิ 'อุโภ สนฺธาวิตฺวา สංสริตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตං กริสฺสามาติ. อติเรกං โข ปนิมสฺส โภโต สตฺถุโน นคฺคิยं มุณฺฑิยं อุกฺกุฏิกปฺปธานං เกสมสฺสุโลจนං, โยหং ปุตฺตสมฺพาธสยนং อชฺฌาวสนฺโต กาสิกจนฺทนং ปจฺจนุภนฺโต มาลาคนฺธวิเลปนং ธาเรนฺโต ชาตรูปรชตං สาทิยนฺโต อิมินา โภตา สตฺถารา สมสมคติโก ภวิสฺสามิ อภิสมฺปรายं, โสหं กึ ชานนฺโต กึ ปสฺสนฺโต อิมสฺมึ สตฺถริ พฺรหฺมจริยं จริสฺสามิ. โส 'อพฺรหฺมจริยวาโส อยนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติ. อยं โข สนฺทก เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตุตฺโถ อพฺรหฺมจริยวาโส อกฺขาโต, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกं พฺรหฺมจริยं น วเสยฺย, วสนฺโต จ[๕] นาราเธยฺย ญายं ธมฺมं กุสลं.

---

[๑] ฉ.,เท. จุลฺลาสีติ
[๒] ฉ.,เท. พฺยนฺตึ กริสฺสามีติ
[๓] อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. โย จาหं
[๕] อิ. วา

"อิเม โข สนฺทก เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาโร อพฺรหฺมจริยวาสา อกฺขาตา, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติ.

"อจฺฉริยํ โภ อานนฺท, อพฺภุตํ โภ อานนฺท, ยาวญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาโร อพฺรหฺมจริยวาสาว สมานา 'อพฺรหฺมจริยวาสาติ อกฺขาตา, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.[๑] กตมานิ ปน ตานิ โภ อานนฺท เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาริ อนสฺสาสิกานิ พฺรหฺมจริยานิ อกฺขาตานิ, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติ.

[๒๒๙] "อิธ สนฺทก เอกจฺโจ สตฺถา สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ 'จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตนฺติ. โส สุญฺญมฺปิ อคารํ ปวิสติ, ปิณฺฑมฺปิ น ลภติ, กุกฺกุโรปิ ฑํสติ[๒] จณฺเฑนปิ หตฺถินา สมาคจฺฉติ, จณฺเฑนปิ อสฺเสน สมาคจฺฉติ, จณฺเฑนปิ โคเณน สมาคจฺฉติ, อิตฺถิยาปิ ปุริสสฺสปิ นามมฺปิ โคตฺตมฺปิ ปุจฺฉติ, คามสฺสปิ นิคมสฺสปิ นามมฺปิ มคฺคมฺปิ ปุจฺฉติ.

---

[๑] ฉ.,เท. กุสลนฺติ [๒] เท. ฑสติ

โส “กิมิทนฺติ ปุฏฺโฐ สมาโน, สุญฺญํ เม อคารํ ปวิสิตพฺพํ อโหสิ, เตน ปาวิสึ, ปิณฺฑำ[๑] เม อลทฺธพฺพํ อโหสิ, เตนาลทฺธํ,[๒] กุกฺกุเรน ฑำสิตพฺพํ อโหสิ, เตนมฺหิ ทฏฺโฐ, จณฺเฑน หตฺถินา สมาคนฺตพฺพํ อโหสิ, เตน สมาคมึ,[๓] จณฺเฑน อสฺเสน สมาคนฺตพฺพํ อโหสิ, เตน สมาคมึ, จณฺเฑน โคเณน สมาคนฺตพฺพํ อโหสิ, เตน สมาคมึ, อิตฺถิยาปิ ปุริสสฺสปิ นามมฺปิ โคตฺตมฺปิ ปุจฺฉิตพฺพํ อโหสิ, เตน ปุจฺฉึ, คามสฺสปิ นิคมสฺสปิ นามมฺปิ มคฺคมฺปิ ปุจฺฉิตพฺพํ อโหสิ, เตน ปุจฺฉินฺติ.[๔] ตตฺร สนฺทก วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘อยํ โข ภวํ สตฺถา สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ ‘จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตนฺติ. โส สุญฺญมฺปิ อคารํ ปวิสติ, ปิณฺฑมฺปิ น ลภติ, กุกฺกุโรปิ ฑำสติ, จณฺเฑนปิ หตฺถินา สมาคจฺฉติ, จณฺเฑนปิ อสฺเสน สมาคจฺฉติ, จณฺเฑนปิ โคเณน สมาคจฺฉติ, อิตฺถิยาปิ ปุริสสฺสปิ นามมฺปิ โคตฺตมฺปิ ปุจฺฉติ, คามสฺสปิ นิคมสฺสปิ นามมฺปิ มคฺคมฺปิ ปุจฺฉติ. โส ‘กิมิทนฺติ ปุฏฺโฐ สมาโน สุญฺญํ อคารํ ปวิสิตพฺพํ อโหสิ, เตน ปาวิสึ, ปิณฺฑำ เม อลทฺธพฺพํ อโหสิ, เตนาลทฺธํ, กุกฺกุเรน ฑำสิตพฺพํ อโหสิ, เตนมฺหิ ทฏฺโฐ, จณฺเฑน หตฺถินา สมาคนฺตพฺพํ อโหสิ, เตน สมาคมึ, จณฺเฑน อสฺเสน สมาคนฺตพฺพํ อโหสิ, เตน สมาคมึ, จณฺเฑน โคเณน สมาคนฺตพฺพํ อโหสิ, เตน สมาคมึ, อิตฺถิยาปิ ปุริสสฺสปิ นามมฺปิ โคตฺตมฺปิ ปุจฺฉิตพฺพํ

---

[๑] เท. ปิณฺฑำปิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เตน นาลตฺถำ
[๓] สี.,อิ. สมาคมำ
[๔] สี.,อิ. เตนาปุจฺฉินฺติ

อโหสิ, เตน ปุจฺฉึ, คามสฺสปิ นิคมสฺสปิ นามมฺปิ มคฺคมฺปิ ปุจฺฉิตพฺพํ อโหสิ, เตน ปุจฺฉินฺติ. โส 'อนสฺสาสิกํ 'อิทํ พฺรหฺมจริยนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติ. อิทํ โข สนฺทก เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ปฐมํ อนสฺสาสิกํ พฺรหฺมจริยํ อกฺขาตํ, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

[๒๓๐] ปุน จปรํ สนฺทก อิเธกจฺโจ สตฺถา อนุสฺสวิโก โหติ อนุสฺสวสจฺโจ. โส อนุสฺสเวน อิติหีติหปรมฺปรา ปิฏกสมฺปทาย ธมฺมํ เทเสติ. อนุสฺสวิกสฺส โข ปน สนฺทก สตฺถุโน อนุสฺสวสจฺจสฺส สุสฺสุตมฺปิ โหติ, ทุสฺสุตมฺปิ โหติ, ตถาปิ โหติ, อญฺญถาปิ โหติ. ตตฺร สนฺทก วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'อยํ โข ภวํ สตฺถา อนุสฺสวิโก อนุสฺสวสจฺโจ. โส อนุสฺสเวน อิติหีติหปรมฺปราย ปิฏกสมฺปทาย ธมฺมํ เทเสติ. อนุสฺสวิกสฺส โข ปน สนฺทก[๑] สตฺถุโน อนุสฺสวสจฺจสฺส สุสฺสุตมฺปิ โหติ, ทุสฺสุตมฺปิ โหติ, ตถาปิ โหติ, อญฺญถาปิ โหติ. โส 'อนสฺสาสิกํ 'อิทํ พฺรหฺมจริยนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติ.[๒] อิทํ โข สนฺทก เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ทุติยํ อนสฺสาสิกํ พฺรหฺมจริยํ อกฺขาตํ, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

[๒๓๑] ปุน จปรํ สนฺทก อิเธกจฺโจ สตฺถา ตกฺกี โหติ วีมํสี. โส ตกฺกปริยาหตํ วีมํสานุจริตํ สยํปฏิภานํ ธมฺมํ เทเสติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] สี. นิพฺพิชฺชาปกฺกมติ

ตกฺกิสฺส โข ปน สนฺทก สตฺถุโน วีมํสิสฺส สุตกฺกิตมฺปิ โหติ, ทุตฺตกฺกิตมฺปิ โหติ, ตถาปิ โหติ, อญฺญถาปิ โหติ. ตตฺร สนฺทก วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'อยํ โข ภวํ สตฺถา ตกฺกี วีมํสี. โส ตกฺกปริยาหตํ วีมํสานุจริตํ สยํปฏิภานํ ธมฺมํ เทเสติ. ตกฺกิสฺส โข ปน สตฺถุโน วีมํสิสฺส สุตกฺกิตมฺปิ โหติ, ทุตฺตกฺกิตมฺปิ โหติ, ตถาปิ โหติ, อญฺญถาปิ โหติ. โส 'อนสฺสาสิกํ 'อิทํ พฺรหฺมจริยนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติ. อิทํ โข สนฺทก เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ตติยํ อนสฺสาสิกํ พฺรหฺมจริยํ อกฺขาตํ, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

[๒๓๒] ปุน จปรํ สนฺทก อิเธกจฺโจ สตฺถา มนฺโท [๑] โมมุโห.[๒] โส มนฺทตฺตา โมมุหตฺตา[๒] ตถา ตถา[๓] ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชติ อมราวิกฺเขปํ "เอวนฺติปิ[๔] เม โน, ตถาติปิ[๕] เม โน, อญฺญถาติปิ[๖] เม โน, โนติปิ เม โน, โน โนติปิ เม โนติ. ตตฺร สนฺทก วิญฺญู ปุริโส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'อยํ โข ภวํ สตฺถา มนฺโท โมมุโห. โส มนฺทตฺตา โมมุหตฺตา ตถา ตถา ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน วาจาวิกฺเขปํ อาปชฺชติ อมราวิกฺเขปํ 'เอวนฺติปิ เม โน, ตถาติปิ เม โน, อญฺญถาติปิ เม โน, โนติปิ เม โน, โน โนติปิ เม โนติ. โส 'อนสฺสาสิกํ อิทํ พฺรหฺมจริยนฺติ อิติ วิทิตฺวา ตสฺมา พฺรหฺมจริยา นิพฺพิชฺช ปกฺกมติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โหติ
[๒] ทยฺ. โมมูโห, โมมูหตฺตา, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. ตตฺถ ตตฺถ, เอวมุปริปิ.
[๔] สี.,อิ. เอวมฺปิ
[๕] สี.,อิ. ตถาปิ
[๖] สี.,อิ. อญฺญถาปิ

อิทํ โข สนฺทก เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตุตฺถํ อนสฺสาสิกํ พฺรหฺมจริยํ อกฺขาตํ, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติ.[๑]

อิมานิ โข สนฺทก เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาริ อนสฺสาสิกานิ พฺรหฺมจริยานิ อกฺขาตานิ, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติ.

"อจฺฉริยํ โภ อานนฺท, อพฺภุตํ โภ อานนฺท, ยาวญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาริ อนสฺสาสิกาเนว พฺรหฺมจริยานิ 'อนสฺสาสิกานิ พฺรหฺมจริยานีติ อกฺขาตานิ, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ น วเสยฺย, วสนฺโต จ นาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ. โส ปน โภ อานนฺท สตฺถา กึวาที กิมกฺขายี,[๒] ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสนฺโต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติ.

(จตฺตาริ ฌานานิ)

[๒๓๓] "อิธ สนฺทก ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา ฯเปฯ[๓] โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย

---

[๑] ฉ.,เท. กุสลํ [๒] ฉ.,เท. กึ อกฺขายี
[๓] วิตฺถาโร กนฺทรกสุตฺเต โอโลเกตพฺโพ.

ทุพฺพลีกรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยสฺมึ โข ปน[๑] สนฺทก สตฺถริ สาวโก เอวรูปึ โอพารวิเสสํ อธิคจฺฉติ, ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสนฺโต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

ปุน จปรํ สนฺทก ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยสฺมึ โข ปน สนฺทก[๒] สตฺถริ สาวโก เอวรูปึ โอพารวิเสสํ อธิคจฺฉติ, ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสนฺโต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

ปุน จปรํ สนฺทก ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยสฺมึ โข ปน สนฺทก สตฺถริ สาวโก เอวรูปึ โอพารวิเสสํ อธิคจฺฉติ, ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสนฺโต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

ปุน จปรํ สนฺทก ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยสฺมึ โข ปน สนฺทก สตฺถริ อริยสาวโก[๓] เอวรูปึ โอพารวิเสสํ อธิคจฺฉติ, ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสนฺโต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. สาวโก

(ติสฺโส วิชฺชา)

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต* ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. ยสฺมึ โข ปน สนฺทก สตฺถริ สาวโก เอวรูปึ โอฬารวิเสสํ อธิคจฺฉติ, ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสนฺโต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. ยสฺมึ โข ปน สนฺทก สตฺถริ สาวโก เอวรูปึ โอฬารวิเสสํ อธิคจฺฉติ, ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสนฺโต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ.[๒] โส 'อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรโธติ

---

* อิ. อาเนชฺชปฺปตฺเต, เอวมุปริปิ. [๒] สฺยา. อภินินฺนาเมติ

ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ฯเปฯ อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ ‘วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. ยสฺมึ โข ปน สนฺทก สตฺถริ สาวโก เอวรูปึ โอพารวิเสสํ อธิคจฺฉติ, ตตฺถ วิญฺญู ปุริโส สสกฺกํ พฺรหฺมจริยํ วเสยฺย, วสนฺโต จ อาราเธยฺย ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติ.

(ปญฺจฐานอนชฺฌาจริยา)

[๒๓๔] “โย ปน โส โภ อานนฺท ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภว-สญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, ปริภุญฺเชยฺย โส กาเมติ. “โย โส สนฺทก ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, อภพฺโพ โส ปญฺจ[๑] ฐานานิ อชฺฌาจริตุํ; อภพฺโพ ขีณาสโว ภิกฺขุ สญฺจิจฺจ ปาเณ[๒] ชีวิตา โวโรเปตุํ, อภพฺโพ ขีณาสโว ภิกฺขุ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตุํ, อภพฺโพ ขีณาสโว ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิตุํ,[๓] อภพฺโพ ขีณาสโว ภิกฺขุ สมฺปชานมุสา ภาสิตุํ, อภพฺโพ ขีณาสโว ภิกฺขุ สนฺนิธิการกํ กาเม ปริภุญฺชิตุํ,

---

[๑] ฉ.,เท. ปญฺจฏฺฐานานิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปาณึ
[๓] ฉ.,เท. ปฏิเสเวตุํ

เสยฺยถาปิ ปุพฺเพ อาคาริยภูโต. โย โส สนฺทก ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, อภพฺโพ โส อิมานิ ปญฺจ ฐานานิ อชฺฌาจริตุนฺติ.

[๒๓๕] "โย ปน โส โภ อานนฺท ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภว-สญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, ตสฺส จรโต เจว ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ "ขีณา เม อาสวาติ. "เตนหิ สนฺทก อุปมนฺเต กริสฺสามิ, อุปมายปิเธกจฺเจ วิญฺญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานนฺติ. เสยฺยถาปิ สนฺทก ปุริสสฺส หตฺถปาทา ฉินฺนา, ตสฺส จรโต เจว ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ชานาติ 'ฉินฺนา เม หตฺถปาทาติ อุทาหุ ปจฺจเวกฺขมาโน ชานาติ "ฉินฺนา เม หตฺถปาทาติ; "น โข โภ อานนฺท โส ปุริโส สตตํ สมิตํ ชานาติ 'ฉินฺนา เม หตฺถปาทาติ. อปิจ โข ปน นํ ปจฺจเวกฺขมาโน ชานาติ 'ฉินฺนา เม หตฺถปาทาติ. "เอวเมว โข สนฺทก โย โส ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, ตสฺส จรโต เจว ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ น ปจฺจุปฏฺฐิตํ 'ขีณา เม อาสวาติ อปิจ โข ปน นํ ปจฺจเวกฺขมาโน ชานาติ 'ขีณา เม อาสวาติ.

[๒๓๖] กึว พหุกา ปน โภ อานนฺท อิมสฺมึ ธมฺมวินเย นิยฺยาตาโรติ. "น โข สนฺทก เอกเมว สตํ น เทฺว สตานิ น ตีณิ สตานิ น จตฺตาริ สตานิ น ปญฺจ สตานิ, อถ โข ภิยฺโยว เย อิมสฺมึ ธมฺมวินเย นิยฺยาตาโรติ. "อจฺฉริยํ โภ อานนฺท, อพฺภูตํ โภ อานนฺท, น จ นาม สธมฺโมกฺกํสนา ภวิสฺสติ, น ปรธมฺมวมฺภนา, อายตเน ว[๑] ธมฺมเทสนา, ตาว พหุกา จ นิยฺยาตาโร ปญฺญายิสฺสนฺติ, อิเม ปนาชีวกา ปุตฺตมตาย ปุตฺตา อตฺตานญฺเจว อุกฺกเสนฺติ ปเร จ วมฺเภนฺติ, ตโย เจว นิยฺยาตาโร ปญฺญาเปนฺติ. เสยฺยถีทํ. นนฺทํ วจฺฉํ กิสฺสํ, สงฺกิจฺจํ, มกฺขลึ โคสาลนฺติ. อถ โข สนฺทโก ปริพฺพาชโก สกํ ปริสํ อามนฺเตสิ "จรนฺตุ โภนฺโต, สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยวาโส, นทานิ สุกรํ อมฺเหหิ ลาภสกฺการสิโลเก ปริจฺจชิตุนฺติ.

อิติ หิทํ สนฺทโก ปริพฺพาชโก สกํ ปริสํ อุยฺโยเชสิ ภควติ พฺรหฺมจริเยติ.

ฉฏฺฐํ สนฺทกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๗. มหาสกุลุทายิสุตฺตํ

[๒๓๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวพฺภเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา ปริพฺพาชกา โมรนิวาเป ปริพฺพาชการาเม ปฏิวสนฺติ, เสยฺยถีทํ. อนฺนภาโร[๒] วรตโร[๓] สกุลุทายิ[๔] จ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จ
[๒] อิ. อนุคาโร
[๓] สี. วรจโร ฉ.,เท.,อิ. วรธโร
[๔] ฉ.,เท. สกุลุทายี, เอวมุปริปิ.

ปริพฺพาชโก อญฺเญ จ อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา ปริพฺพาชกา. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "อติปฺปโค โข ตาว ราชคเห ปิณฺฑาย จริตุํ, ยนฺนูนาหํ, เยน โมรนิวาโป ปริพฺพาชการาโม, เยน สกุลุทายิ จ[๑] ปริพฺพาชโก, เตนุปสงฺกเมยฺยนฺติ. อถ โข ภควา, เยน โมรนิวาโป ปริพฺพาชการาโม, เตนุปสงฺกมิ.

เตน โข ปน สมเยน สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ นิสินฺโน โหติ อุนฺนาทินิยา อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทาย อเนกวิหิตํ ติรจฺฉานกถํ กเถนฺติยา, เสยฺยถีทํ. ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ญาติกถํ ยานกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถีกถํ สูรกถํ วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ กุมฺภทาสีกถํ[๒] ปุพฺพเปตกถํ นานตฺตกถํ โลกกฺขายิกํ สมุทฺทกฺขายิกํ อิติภวาภวกถํ อิติ วา. อทฺทสา โข สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก ภควนฺตं ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน สกํ ปริสं สณฺเปสิ[๓] "อปฺปสทฺทา โภนฺโต โหนฺตุ, มา โภนฺโต สทฺทมกตฺถ, อยํ สมโณ โคตโม อาคจฺฉติ, อปฺปสทฺทกาโม โข ปน โส อายสฺมา อปฺปสทฺทวณฺณวาที,[๔] อปฺเปวนาม อปฺปสทฺทํ ปริสं วิทิตฺวา อุปสงฺกมิตพฺพํ มญฺเญยฺยาติ. อถ โข เต ปริพฺพาชกา ตุณฺหี อเหสุํ. อถ โข ภควา, เยน สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ. สณฺจาเปติ อิ. สณฺจาเปสิ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อปฺปสทฺทสฺส วณฺณวาที

เตนุปสงฺกมิ. อถ โข สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "เอตุ โข ภนฺเต ภควา, สฺวาคตํ[๑] ภนฺเต ภควโต, จิรสฺสํ โข ภนฺเต ภควา อิมํ ปริยายมกาสิ, ยทิทํ อิธาคมนาย; นิสีทตุ ภนฺเต ภควา, อิทมาสนํ ปญฺญตฺตนฺติ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน. สกุลุทายิปิ โข ปริพฺพาชโก อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตं นิสินฺนํ โข สกุลุทายิ ปริพฺพาชกं ภควา เอตทโวจ

[๒๓๘] "กาย นุตฺถ อุทายิ เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตาติ. "ติฏฺฐเตสา ภนฺเต กถา, ยาย มยं เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, เนสา ภนฺเต กถา ภควโต ทุลฺลภา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปิ สวนาย, ปุริมานิ ภนฺเต ทิวสานิ ปุริมตรานิ นานาติตฺถิยานํ สมณพฺราหฺมณานํ กุตูหลสาลายं สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานं อยมนฺตรากถา อุทปาทิ ลาภา วต โภ องฺคมคธานं, สุลทฺธं[๒] วต โภ องฺคมคธานं, ยตฺริเม[๓] สมณพฺราหฺมณา สงฺฆิโน คณิโน คณาจริยา ญาตา ยสสฺสิโน ติตฺถกรา สาธุสมฺมตา พหุชนสฺส, ราชคหํ วสฺสาวาสं อุปคตา.[๔] อยมฺปิ โข ปูรโณ กสฺสโป สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส, โสปิ ราชคหं วสฺสาวาสं อุปคโต. อยมฺปิ โข มกฺขลิ โคสาโล ฯเปฯ อชิโต เกสกมฺพโล

---

[๑] อิ. สาคตํ
[๒] ฉ.,เท. สุลทฺธลาภา
[๓] สี.,อิ. ยตฺถิเม ฉ.,เท. ตตฺริเม
[๔] ฉ.,เท.,อิ. โอสฏา

ฯเปฯ ปกุทฺโธ กจฺจายโน ฯเปฯ สญฺชโย เวลฏฺฐปุตฺโต[๑] ฯเปฯ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส, โสปิ ราชคหํ วสฺสาวาสํ อุปคโต. อยมฺปิ โข สมโณ โคตโม สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส, โสปิ ราชคหํ วสฺสาวาสํ อุปคโต. โก นุ โข อิเมสํ ภวตํ สมณพฺราหฺมณานํ สงฺฆีนํ คณีนํ คณาจริยานํ ญาตานํ ยสสฺสีนํ ติตฺถกรานํ สาธุสมฺมตานํ พหุชนสฺส สาวกานํ สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต. กถญฺจ ปน สาวกา สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺตีติ.

[๒๓๙] ตตฺเรกจฺเจ เอวมาหํสุ ‘อยํ โข ปูรโณ กสฺสโป สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส, โส โข สาวกานํ น สกฺกโต น ครุกโต น มานิโต น ปูชิโต, น จ ปน ปูรณํ กสฺสปึ สาวกา สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ. ภูตปุพฺพํ ปูรโณ กสฺสโป อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสสิ. ตตฺร อญฺญตโร ปูรณสฺส กสฺสปสฺส สาวโก สทฺทมกาสิ ‘มา โภนฺโต ปูรณํ กสฺสปึ เอตมตฺถํ ปุจฺฉิตฺถ, เนโส เอตํ ชานาติ, มยเมตํ ชานาม, อมฺเห เอตมตฺถํ ปุจฺฉถ, มยเมตํ ภวตํ[๒] พฺยากริสฺสามาติ. ภูตปุพฺพํ ปูรโณ กสฺสโป พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺโต น ลภติ ‘อปฺปสทฺทา โภนฺโต โหนฺตุ, มา โภนฺโต สทฺทมกตฺถ, เนเต ภวนฺเต ปุจฺฉนฺติ, อมฺเห เอเต

---

[๑] ฉ. เพลฏฺฐปุตฺโต อิ. เพลฏฺฐิปุตฺโต [๒] ฉ.,เท. ภวนฺตานํ

ปุจฺฉนฺติ, มยเมเตสํ พฺยากริสฺสามีติ.[๑] พหู โข ปน ปูรณสฺส กสฺสปสฺส[๒] สาวกา วาทํ อาโรเปตฺวา อปกฺกนฺตา "น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ, อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ, กึ ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสสิ, มิจฺฉาปฏิปนฺโน ตฺวมสิ, อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปนฺโน, สหิตมฺเม, อสหิตนฺเต, ปุเร วจนียํ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉา วจนียํ ปุเร อวจ, อธิจิณฺณนฺเต[๓] วิปราวตฺตํ อาโรปิโต เต วาโท, นิคฺคหิโตสิ, จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิพฺเพเธหิ[๔] วา สเจ ปโหสีติ. อิติ ปูรโณ กสฺสโป สาวกานํ น สกฺกโต น ครุกโต น มานิโต น ปูชิโต, น จ ปน ปูรณํ กสฺสปึ สาวกา สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ อกุฏฺโฐ จ ปน ปูรโณ กสฺสโป ธมฺมกฺโกเสนาติ.

เอกจฺเจ เอวมาหํสุ "อยมฺปิ โข มกฺขลิ โคสาโล ฯเปฯ อชิโต เกสกมฺพโล[๕] ฯเปฯ ปกุทฺโธ[๖] กจฺจายโน ฯเปฯ สญฺชโย เวลฏฺฐปุตฺโต ฯเปฯ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส, โสปิ[๗] สาวกานํ น สกฺกโต น ครุกโต น มานิโต น ปูชิโต, น จ ปน นิคณฺจํ นาฏปุตฺตํ สาวกา สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ. ภูตปุพฺพํ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสสิ.[๘] ตตฺร อญฺญตโร นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส สาวโก สทฺทมกาสิ "มา โภนฺโต นิคณฺจํ นาฏปุตฺตํ เอตมตฺถํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. พฺยากริสฺสามาติ
[๒] เท. นิคณฺฐสฺส นาตปุตฺตสฺส
[๓] อิ. อวิจิณฺณนฺเต
[๔] ฉ.,อิ. นิพฺเพเธหิ
[๕] อิ. เกสกมฺพลี
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ปกุโธ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. โส จ โข
[๘] ฉ.,เท. เทเสติ

ปุจฺฉิตฺถ, เนโส เอตํ ชานาติ, มยเมตํ ชานาม, อมฺเห เอตมตฺถํ ปุจฺฉถ, มยเมตํ ภวตํ[๑] พฺยากริสฺสามาติ. ภูตปุพฺพํ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺโต น ลภติ 'อปฺปสทฺทา โภนฺโต โหนฺตุ, มา โภนฺโต สทฺทมกตฺถ, เนเต ภวนฺเต ปุจฺฉนฺติ, อมฺเห เอเต ปุจฺฉนฺติ, มยเมเตสํ[๒] พฺยากริสฺสามาติ. พหู โข ปน นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส สาวกา วาทํ อาโรเปตฺวา อปกฺกนฺตา 'น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ, อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ, กึ ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสสิ, มิจฺฉาปฏิปนฺโน ตฺวมสิ, อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปนฺโน, สหิตมมฺเม, อสหิตนฺเต, ปุเร วจนียํ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉา วจนียํ ปุเร อวจ, อธิจิณฺณนฺเต วิปราวตฺตํ, อาโรปิโต เต วาโท, นิคฺคหิโตสิ, จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิพฺเพเธหิ[๓] วา สเจ ปโหสีติ. อิติ นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต สาวกานํ น สกฺกโต น ครุกโต น มานิโต น ปูชิโต, น จ ปน นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส สาวกา สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ, อกุฏฺโฐ จ ปน นิคณฺโถ นาฏปุตฺโต ธมฺมกฺโกเสนาติ.

(พุทฺธคารวตา)

[๒๔๐] เอกจฺเจ เอวมาหํสุ 'อยมฺปิ[๔] โข สมโณ โคตโม สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส, โส จ โข สาวกานํ สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต, สมณญฺจ ปน โคตมํ สาวกา สกฺกตฺวา ครุกตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท. ภวนฺตานํ
[๒] อิ. มยเมตํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. นิพฺเพเธหิ
[๔] อิ. อยํ

อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ. ภูตปุพฺพํ สมโณ โคตโม อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสสิ. ตตฺร อญฺญตโร สมณสฺส โคตมสฺส สาวโก อุกฺกาสิ. ตเมนมญฺญตโร สพฺรหฺมจารี ชนฺนุเกน[๑] ฆฏฺเฏสิ 'อปฺปสทฺโท อายสฺมา โหตุ, มา อายสฺมา สทฺทมกาสิ, สตฺถา โน ภควา ธมฺมํ เทเสตีติ.[๒] ยสฺมึ สมเย สมโณ โคตโม อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสสิ,[๓] เนว ตสฺมึ สมเย สมณสฺส โคตมสฺส สาวกานํ ขิปิตสทฺโท วา โหติ อุกฺกาสิตสทฺโท วา, ตเมนํ มหาชนกาโย[๔] ปจฺจาสึสมานรูโป[๕] ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ 'ยนฺโน ภควา ธมฺมํ ภาสิสฺสติ, ตนฺโน โสสฺสามาติ. เสยฺยถาปิ นาม ปุริโส จาตุมฺมหาปเถ ขุทฺทกํ[๖] มธุ๎ อเนลกํ ปีเพยฺย,[๗] ตเมนํ มหาชนกาโย ปจฺจาสึสมานรูโป ปจฺจุปฏฺฐิโต อสฺส; เอวเมว ยสฺมึ สมเย สมโณ โคตโม อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสติ, เนว ตสฺมึ สมเย สมณสฺส โคตมสฺส สาวกานํ ขิปิตสทฺโท วา โหติ อุกฺกาสิตสทฺโท วา, ตเมนํ มหาชนกาโย ปจฺจาสึสมานรูโป ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ 'ยนฺโน ภควา ธมฺมํ ภาสิสฺสติ, ตนฺโน โสสฺสามาติ. เยปิ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกา สพฺรหฺมจารีหิ สมฺปโยเชตฺวา สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตนฺติ, เตปิ สตฺถุโน[๘] เจว วณฺณวาทิโน โหนฺติ, ธมฺมสฺส จ วณฺณวาทิโน โหนฺติ, สงฺฆสฺส จ วณฺณวาทิโน โหนฺติ, อตฺตครหิโนเยว โหนฺติ อนญฺญครหิโน "มยเมวมฺหา[๙] อลกฺขิกา, มยํ อปฺปปุญฺญา, เย[๑๐]

---

[๑] สี. ชณฺณุเก ฉ. ชณฺณุเกน
[๒] ฉ. เทเสสีติ
[๓] ฉ.,เท. เทเสติ
[๔] อิ. ชนกาโย
[๕] ฉ.,เท. ปจฺจาสีสมานรูโป
[๖] ฉ.,เท. ขุทฺทมธุ๎
[๗] สี. อุปฺปีเพยฺย
[๘] ฉ.,เท.,อิ. สตฺถุ
[๙] สี. มยเมวตฺถ
[๑๐] ฉ.,เท. เต

มยํ เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ปพฺพชิตฺวา น สกฺขิมฺหา[๑] ยาวชีวํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จริตุนฺติ. เต อารามิกภูตา วา อุปาสกภูตา วา ปญฺจสุ[๒] สิกฺขาปเทสุ สมาทาย วตฺตนฺติ. อิติ สมโณ โคตโม สาวกานํ สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต, สมณญฺจ ปน โคตมํ สาวกา สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺตีติ.

[๒๔๑] "กติ ปน ตฺวํ อุทายิ มยิ ธมฺเม สมนุปสฺสสิ, เยหิ มม[๓] สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺตีติ. "ปญฺจ โข อหํ ภนฺเต ภควติ ธมฺเม สมนุปสฺสามิ, เยหิ ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ. กตเม ปญฺจ. ภควา หิ ภนฺเต อปฺปาหาโร, อปฺปาหารตาย จ วณฺณวาที, ยมฺปิ ภนฺเต ภควา อปฺปาหาโร อปฺปาหารตาย จ วณฺณวาที อิมํ โข อหํ ภนฺเต ภควติ ปฐมํ ธมฺมํ สมนุปสฺสามิ, เยน ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ. (๑)

ปุน จปรํ ภนฺเต ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน จีวเรน, อิตรีตรจีวรสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, ยมฺปิ ภนฺเต ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน จีวเรน, อิตรีตรจีวรสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, อิมํ โข

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นาสกฺขิมฺหา [๒] ฉ.,เท. ปญฺจสิกฺขาปเท
[๓] ฉ.,เท. มมํ

อหํ ภนฺเต ภควติ ทุติยํ ธมฺมํ สมนุปสฺสามิ, เยน ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ. (๒)

ปุน จปรํ ภนฺเต ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน, อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, ยมฺปิ ภนฺเต ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน, อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, อิมํ โข อหํ ภนฺเต ภควติ ตติยํ ธมฺมํ สมนุปสฺสามิ, เยน ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ. (๓)

ปุน จปรํ ภนฺเต ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน เสนาสเนน, อิตรีตรเสนาสนสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, ยมฺปิ ภนฺเต ภควา สนฺตุฏฺโฐ อิตรีตเรน เสนาสเนน, อิตรีตรเสนาสนสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, อิมํ โข อหํ ภนฺเต ภควติ จตุตฺถํ ธมฺมํ สมนุปสฺสามิ, เยน ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ. (๔)

ปุน จปรํ ภนฺเต ภควา ปวิวิตฺโต, ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที, ยมฺปิ ภนฺเต ภควา ปวิวิตฺโต, ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที, อิมํ โข อหํ ภนฺเต ภควติ ปญฺจมํ ธมฺมํ สมนุปสฺสามิ, เยน ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ. (๕)

อิเม โข อหํ ภนฺเต ภควติ ปญฺจ ธมฺเม สมนุปสฺสามิ, เยหิ ภควนฺตํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺตีติ.

[๒๔๒] “อปฺปาหาโร สมโณ โคตโม, อปฺปาหารตาย จ วณฺณวาทีติ อิติ เจ มํ อุทายิ สาวกา สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ, สนฺติ โข ปน เม อุทายิ สาวกา โกสกาหาราปิ อฑฺฒโกสกาหาราปิ เวลุวาหาราปิ[๑] อฑฺฒเวลุวาหาราปิ, อหํ โข ปนุทายิ อปฺเปกทา อิมินา ปตฺเตน สมติตฺติกมฺปิ ภุญฺชามิ ภิยฺโยปิ ภุญฺชามิ. ‘อปฺปาหาโร สมโณ โคตโม, อปฺปาหารตาย จ วณฺณวาทีติ อิติ เจ มํ อุทายิ สาวกา สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ, เย เต อุทายิ มม สาวกา โกสกาหาราปิ อฑฺฒโกสกาหาราปิ เวลุวาหาราปิ, อฑฺฒเวลุวาหาราปิ, น มนฺเต อิมินา ธมฺเมน สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. (๑)

‘สนฺตุฏฺโฐ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน จีวเรน, อิตรีตรจีวร-สนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาทีติ อิติ เจ มํ อุทายิ สาวกา สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. สนฺติ โข ปน เม อุทายิ สาวกา ปสุกูลิกา ลูขจีวรธรา, เต สุสานา วา สงฺการกูฏา วา ปาปณิกา[๒] วา นนฺตกานิ[๓] อุจฺจินิตฺวา สงฺฆาฏึ กริตฺวา ธาเรนฺติ. อหํ โข ปนุทายิ อปฺเปกทา คหปติจีวรานิ ธาเรมิ ทพฺหานิ สุตฺตลูขานิ[๔] อลาวุโลมสานิ, สนฺตุฏฺโฐ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน จีวเรน, อิตรีตรจีวรสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาทีติ อิติ เจ มํ อุทายิ สาวกา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เพลุวาหาราปิ, เอวมุปริปิ.
[๒] สี. ปาปณิกานิ
[๓] สี. นนฺตกานิ วา
[๔] ฉ.,เท. สตฺถลูขานิ อิ. ยตฺถ ลูขานิ

สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. เย เต อุทายิ มม สาวกา ปัสุกูลิกา ลูขจีวรธรา, เต สุสานา วา สงฺการกุฏฺา วา ปาปณิกา วา นนฺตกานิ อุจฺจินิตฺวา สงฺฆาฏึ กริตฺวา ธาเรนฺติ. น มนฺเต อิมินา ธมฺเมน สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. (๒)

'สนฺตุฏฺโ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน, อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺจิยา จ วณฺณวาทีติ อิติ เจ มํ อุทายิ สาวกา สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. สนฺติ โข ปน เม อุทายิ สาวกา ปิณฺฑปาติกา สปทานจาริโน อุจฺจาปเก[๑] วตฺเต[๑] รตา เต อนฺตรฆรํ ปวิฏฺา สมานา อาสเนนปิ นิมนฺติยมานา น สาทิยนฺติ. อหํ โข ปนุทายิ อปฺเปกทา นิมนฺตเนปิ ภุญฺชามิ สาลีนํ โอทนํ วิจิตกาฬกํ อเนกสูปํ อเนกพฺยญฺชนํ, "สนฺตุฏฺโ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน, อิตรีตรปิณฺฑปาต-สนฺตุฏฺจิยา จ วณฺณวาทีติ อิติ เจ มํ อุทายิ สาวกา สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ เย เต อุทายิ มม สาวกา ปิณฺฑปาติกา สปทานจาริโน อุจฺจาปเก วตฺเต รตา, เต อนฺตรฆรํ ปวิฏฺา สมานา อาสเนนปิ นิมนฺติยมานา น สาทิยนฺติ. น มนฺเต อิมินา ธมฺเมน สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ. สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. (๓)

[๑-๑] ฉ.,เท. อุญฺฉาสเก วเต อิ. อุจฺเฉปเก วเต, เอวมุปริปิ.

'สนฺตุฏฺโฐ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน เสนาสเนน, อิตรีตรเสนาสนสนฺตุฏฺจิยา จ วณฺณวาทีติ อิติ เจ มํ อุทายิ สาวกา สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. สนฺติ โข ปน เม อุทายิ สาวกา รุกฺขมูลิกา อพฺโภกาสิกา, เต อฏฺจ มาเส ฉนฺนํ น อุเปนฺติ. อหํ โข ปนุทายิ อปฺเปกทา กุฏาคาเรสุปิ วิหรามิ อุลฺลิตฺตาวลิตฺเตสุ นิวาเตสุ ผุสิตคฺคเฬสุ[๑] ปิหิตวาตปาเนสุ. 'สนฺตุฏฺโฐ สมโณ โคตโม อิตรีตเรน เสนาสเนน, อิตรีตร-เสนาสนสนฺตุฏฺจิยา จ วณฺณวาทีติ อิติ เจ มํ อุทายิ สาวกา สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. เย เต อุทายิ มม สาวกา รุกฺขมูลิกา อพฺโภกาสิกา, เต[๒] อฏฺจ มาเส ฉนฺนํ น อุเปนฺติ, น มนฺเต อิมินา ธมฺเมน สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. (๔)

'ปวิวิตฺโต สมโณ โคตโม ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาทีติ อิติ เจ มํ อุทายิ สาวกา สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ[๓] มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. สนฺติ โข ปน เมเต อุทายิ สาวกา อารญฺญกา ปนฺตานิ[๔] เสนาสนานิ[๔] อรญฺญวนปตฺถานิ [๕] อชฺโฌคเหตฺวา วิหรนฺติ, เต อนฺวฑฺฒมาสํ สงฺฆมชฺเฌ โอสรนฺติ ปาติโมกฺขุทฺเทสาย, อหํ โข ปนุทายิ อปฺเปกทา อากิณฺโณ วิหรามิ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ

---

[๑] สี.,อิ. ผุสิตคฺคเฬสุ [๒] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. ครุ กเรยฺยุ ครุ กตฺวา อิ. ครูกเรยฺยุ ครูกตฺวา [๔] ฉ.,เท.,อิ. ปนฺตเสนาสนา
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปนฺตานิ เสนาสนานิ, เอวมุปริปิ.

อุปาสิกาหิ รญฺญา ราชมหามตฺเตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิ. 'ปวิวิตฺโต สมโณ โคตโม, ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาทีติ อิติ เจ มํ อุทายิ สาวกา สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. เย เต อุทายิ มม สาวกา อารญฺญกา ปนฺตานิ เสนาสนานิ อรญฺญวนปตฺถานิ อชฺโฌคเหตฺวา วิหรนฺติ, เต อนฺวฑฺฒมาสํ สงฺฆมชฺเฌ โอสรนฺติ ปาติโมกฺขุทฺเทสาย. น มนฺเต อิมินา ธมฺเมน สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยุ. (๕)

อิติ โข อุทายิ น มํ[๑] สาวกา อิเมหิ ปญฺจหิ ธมฺเมหิ สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ.

(ปญฺจครุกรณเหตโว)

[๒๔๓] อตฺถิ โข อุทายิ อญฺเญ จ ปญฺจ ธมฺมา, เยหิ ปญฺจหิ ธมฺเมหิ มม[๒] สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ. กตเม ปญฺจ. อิธุทายิ มม สาวกา อธิสีเล สมฺภาเวนฺติ 'สีลวา สมโณ โคตโม ปรเมน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโตติ. ยมุทายิ[๓] มม[๔] สาวกา อธิสีเล สมฺภาเวนฺติ 'สีลวา สมโณ โคตโม ปรเมน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโตติ. อยํ โข อุทายิ ปฐโม ธมฺโม, เยน มม สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ.

[๑,๒] ฉ.,เท.,อิ. มมํ [๓] ฉ.,เท. ยมฺปุทายิ อิ. ยํ ปนุทายิ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. มมํ, เอวมุปริปิ.

[๒๔๔] ปุน จปรํ อุทายิ มม สาวกา อภิกฺกนฺเต ญาณทสฺสเน สมฺภาเวนฺติ "ชานํเยวาห สมโณ โคตโม 'ชานามีติ, ปสฺสํเยวาห สมโณ โคตโม 'ปสฺสามีติ, อภิญฺญาย สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, โน อนภิญฺญาย, สนิทานํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, โน อนิทานํ, สปฺปาฏิหาริยํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, โน อปฺปาฏิหาริยนฺติ. ยมฺทายิ มม สาวกา อภิกฺกนฺเต ญาณทสฺสเน สมฺภาเวนฺติ 'ชานํเยวาห สมโณ โคตโม 'ชานามีติ, ปสฺสํเยวาห สมโณ โคตโม 'ปสฺสามีติ, อภิญฺญาย สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, โน อนภิญฺญาย. สนิทานํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, โน อนิทานํ. สปฺปาฏิหาริยํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ, โน อปฺปาฏิหาริยนฺติ. อยํ โข อุทายิ ทุติโย ธมฺโม, เยน มม สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ.

[๒๔๕] ปุน จปรํ อุทายิ มม สาวกา อธิปญฺญาย สมฺภาเวนฺติ "ปญฺญวา สมโณ โคตโม ปรเมน ปญฺญากฺขนฺเธน สมนฺนาคโต, ตํ วต อนาคตํ วา วาทปถํ น ทกฺขติ, อุปฺปนฺนํ วา ปรปฺปวาทํ น สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตํ นิคฺคหิสฺสตีติ.[๑] เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. ตํ กึ มญฺญสิ อุทายิ. อปิ นุ เม สาวกา เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตยฺยุนฺติ. โน เหตํ ภนฺเต. น โข ปนาหํ อุทายิ สาวเกสุ อนุสาสนึ ปจฺจาสึสามิ,[๒] อญฺญทตฺถุ[๓] มมํเยว สาวกา อนุสาสนึ ปจฺจาสึสนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. นิคฺคณฺหิสฺสตีติ
[๒] ฉ.,เท. ปจฺจาสีสามิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อญฺญทตฺถุ

ยมุทายิ[๑] มม สาวกา อธิปญฺญาย สมฺภาเวนฺติ 'ปญฺญวา สมโณ โคตโม, ปรเมน ปญฺญากฺขนฺเธน สมนฺนาคโต. ตํ วต[๒] อนาคตํ วา วาทปถํ น ทกฺขติ, อุปฺปนฺนํ วา ปรปฺปวาทํ น สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ[๓] นิคฺคหิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. อยํ โข อุทายิ ตติโย ธมฺโม, เยน มม สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ.

[๒๔๖] ปุน จปรํ อุทายิ มม สาวกา เยน ทุกฺเขน ทุกฺโขติณฺณา ทุกฺขปเรตา, เต มํ อุปสงฺกมิตฺวา ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปุจฺฉนฺติ. เตสาหํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปุฏฺโฐ พฺยากโรมิ,[๔] เตสาหํ จิตฺตํ อาราเธมิ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน, เต มํ อุปสงฺกมิตฺวา ทุกฺขสมุทยํ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธํ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทำ อริยสจฺจำ ปุจฺฉนฺติ, เตสาหำ ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทำ อริยสจฺจำ ปุฏฺโฐ พฺยากโรมิ, เตสาหำ จิตฺตำ อาราเธมิ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน. ยมุทายิ มม สาวกา เยน ทุกฺเขน ทุกฺโขติณฺณา ทุกฺขปเรตา, เต มำ อุปสงฺกมิตฺวา ทุกฺขำ อริยสจฺจำ ปุจฺฉนฺติ, เตสาหำ ทุกฺขำ อริยสจฺจำ ปุฏฺโฐ พฺยากโรมิ, เตสาหำ จิตฺตำ อาราเธมิ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน, เต มำ อุปสงฺกมิตฺวา ทุกฺขสมุทยำ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธำ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทำ อริยสจฺจำ ปุจฺฉนฺติ, เตสาหำ ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทำ อริยสจฺจำ ปุฏฺโฐ พฺยากโรมิ, เตสาหำ จิตฺตำ อาราเธมิ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน. อยำ โข อุทายิ จตุตฺโถ ธมฺโม, เยน มม สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ยมฺปุทายิ อิ. ยำ ปนุทายิ, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. วตสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. นิคฺคหิตำ
[๔] อิ. วฺยากโรมิ, เอวมุปริปิ.

[๒๔๗] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ภาเวนฺติ. อิธุทายิ ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน ภาเวนฺติ. อิธุทายิ ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

(จตฺตาโร อิทฺธิปาทา)

ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ภาเวนฺติ. อิธุทายิ ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ, วิริย-สมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ, จิตฺตสมาธิปธาน-สงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ, วีมํสาสมาธิปธานสงฺขาร-สมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

(ปญฺจินฺทฺริยานิ)

ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ปญฺจินฺทฺริยานิ ภาเวนฺติ. อิธุทายิ ภิกฺขุ สทฺธินฺทฺริยํ ภาเวติ อุปสมคามึ สมฺโพธคามึ, วิริยินฺทฺริยํ ภาเวติ ฯเปฯ สตินฺทฺริยํ ภาเวติ ฯเปฯ สมาธินฺทฺริยํ ภาเวติ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยํ ภาเวติ อุปสมคามึ สมฺโพธคามึ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

(ปญฺจ พลานิ)

ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ปญฺจ พลานิ ภาเวนฺติ. อิธุทายิ ภิกฺขุ สทฺธาพลํ ภาเวติ อุปสมคามึ สมฺโพธคามึ, วิริยพลํ ภาเวติ ฯเปฯ สติพลํ ภาเวติ ฯเปฯ สมาธิพลํ ภาเวติ ฯเปฯ ปญฺญาพลํ ภาเวติ อุปสมคามึ สมฺโพธคามึ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา สตฺต โพชฺฌงฺเค ภาเวนฺติ. อิธุทายิ ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ, ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ วิริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวนฺติ. อิธุทายิ ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ, สมฺมาสงฺกปฺปึ ภาเวติ, สมฺมาวาจํ ภาเวติ, สมฺมากมฺมนฺตํ ภาเวติ, สมฺมาอาชีวํ ภาเวติ, สมฺมาวายามํ ภาเวติ, สมฺมาสตึ ภาเวติ, สมฺมาสมาธึ ภาเวติ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

[๒๔๘] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อฏฺฐ วิโมกฺเข[๑] ภาเวนฺติ.

---

[๑] อิ. วิโมเข

รูปี รูปานิ ปสฺสติ, อยํ ปฐโม วิโมกฺโข. อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ; อยํ ทุติโย วิโมกฺโข. สุภนฺเตว อธิมุตฺโต โหติ; อยํ ตติโย วิโมกฺโข. สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา[๑] ปฏิฆสญฺญานํ อฏฺฐงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา 'อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ จตุตฺโถ วิโมกฺโข. สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม "อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ ปญฺจโม วิโมกฺโข. สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม "นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ ฉฏฺโฐ วิโมกฺโข. สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ สตฺตโม วิโมกฺโข. สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยํ อฏฺฐโม วิโมกฺโข. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

[๒๔๙] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อฏฺฐ อภิภายตนานิ ภาเวนฺติ.

'อชฺฌตฺตํ รูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปริตฺตานิ สุวณฺณทุพฺพณฺณานิ, ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามีติ เอวํสญฺญี โหติ; อิทํ ปฐมํ อภิภายตนํ.

---

[๑] สี. สมติกฺกมฺม

'อชฺฌตฺตํ รูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ อปฺปมาณานิ สุวณฺณทุพฺพณฺณานิ, ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามีติ เอวํสญฺญี โหติ; อิทํ ทุติยํ อภิภายตนํ.

'อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปริตฺตานิ สุวณฺณทุพฺพณฺณานิ, ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามีติ เอวํสญฺญี โหติ; อิทํ ตติยํ อภิภายตนํ.

'อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ อปฺปมาณานิ [๑] ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามีติ เอวํสญฺญี โหติ; อิทํ จตุตฺถํ อภิภายตนํ.

'อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิทสฺสนานิ นีลนิภาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม อุมฺมาร-ปุปฺผ[๒] นีลํ นีลวณฺณํ นีลนิทสฺสนํ นีลนิภาสํ, เสยฺยถาปิ วา ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยกํ อุภโตภาควิมตฺถ[๓] นีลํ นีลวณฺณํ นีลนิทสฺสนํ[๔] นีลนิภาสํ, เอวเมว[๕] อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิทสฺสนานิ นีลนิภาสานิ, ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามีติ เอวํสญฺญี โหติ; อิทํ ปญฺจมํ อภิภายตนํ.

'อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปีตานิ ปีตวณฺณานิ ปีตนิทสฺสนานิ ปีตนิภาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม กณฺณิการปุปฺผ[๖] ปีตํ [๗] ปีตวณฺณ[๘] ปีตนิทสฺสนํ ปีตนิภาสํ,

---

[๑] ฉ.,อิ. สุวณฺณทุพฺพณฺณานิ
[๒] อิ. อุมฺมาปุปฺผ ฉ.,เท. อุมาปุปฺผ
[๓] อิ. อุภโตภาควิมทฺธ
[๔] อิ. นีลทสฺสนํ
[๕] อิ. เอวเมว
[๖] ฉ.,เท. กณิการปุปฺผ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. ปีตํ
[๘] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

เสยฺยถาปิ[๑] วา ปน ตำ วตฺถำ พาราณเสยฺยกำ อุภโตภาควิมฏฺถำ ปีตำ ปีตวณฺณำ ปีตนิทสฺสนำ ปีตนิภาสำ; เอวเมว[๒] อชฺฌตฺตำ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปีตานิ ปีตวณฺณานิ ปีตนิทสฺสนานิ ปีตนิภาสานิ, ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามีติ เอวำสญฺญี โหติ; อิทำ ฉฏฺฐำ อภิภายตนำ.

'อชฺฌตฺตำ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โลหิตกานิ โลหิตกวณฺณานิ โลหิตกนิทสฺสนานิ โลหิตกนิภาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม พนฺธุชีวกปุปฺผำ โลหิตกำ โลหิตกวณฺณำ โลหิตกนิทสฺสนำ โลหิตกนิภาสำ, เสยฺยถาปิ วา ปน ตำ วตฺถำ พาราณเสยฺยกำ อุภโตภาควิมฏฺถำ โลหิตกำ โลหิตกวณฺณำ โลหิตกนิทสฺสนำ โลหิตกนิภาสำ; เอวเมว อชฺฌตฺตำ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โลหิตกานิ โลหิตกวณฺณานิ โลหิตกนิทสฺสนานิ โลหิตกนิภาสานิ; ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามีติ เอวำสญฺญี โหติ; อิทำ สตฺตมำ อภิภายตนำ.

'อชฺฌตฺตำ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โอทาตานิ โอทาตวณฺณานิ โอทาตนิทสฺสนานิ โอทาตนิภาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม โอสธิตารกา[๓] โอทาตา โอทาตวณฺณา โอทาตนิทสฺสนา โอทาตนิภาสา, เสยฺยถาปิ วา ปน ตำ วตฺถำ พาราณเสยฺยกำ อุภโตภาควิมฏฺถำ โอทาตำ โอทาตวณฺณำ โอทาตนิทสฺสนำ โอทาตนิภาสำ; เอวเมว อชฺฌตฺตำ อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โอทาตานิ โอทาตวณฺณานิ

---

[๑] ฉ. เสยฺยถา
[๒] อิ. เอวเมวำ, เอวมุปริปิ.
[๓] สี. โอสธีตารกา

โอทาตนิทสฺสนานิ โอทาตนิภาสานิ, ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามีติ เอวํสญฺญี โหติ; อิทํ อฏฺฐมํ อภิภายตนํ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

[๒๕๐] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ทส กสิณายตนานิ ภาเวนฺติ. ปฐวีกสิณเมโก สญฺชานาติ อุทฺธมโธ ติริยํ อนฺวยํ[๑] อปฺปมาณํ, อาโปกสิณเมโก สญฺชานาติ ฯเปฯ เตโชกสิณเมโก สญฺชานาติ ฯเปฯ วาโยกสิณเมโก สญฺชานาติ ฯเปฯ นีลกสิณเมโก สญฺชานาติ ฯเปฯ ปีตกสิณเมโก สญฺชานาติ ฯเปฯ โลหิตกสิณเมโก สญฺชานาติ ฯเปฯ โอทาตกสิณเมโก สญฺชานาติ ฯเปฯ อากาสกสิณเมโก สญฺชานาติ ฯเปฯ วิญฺญาณกสิณเมโก สญฺชานาติ อุทฺธมโธ ติริยํ อนฺวยํ อปฺปมาณํ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

[๒๕๑] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา จตฺตาริ ฌานานิ[๒] ภาเวนฺติ. อิธุทายิ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อทฺวยํ, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. จตฺตาโร ฌาเน

ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ[๑] โหติ. เสยฺยถาปิ อุทายิ ทกฺโข นฺหาปโก[๒] วา นฺหาปกนฺเตวาสี วา กํสถาเล นฺหานียจุณฺณานิ อากีริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสกึ[๓] สนฺเนยฺย, สาสฺส[๔] นฺหานียปิณฺฑี[๕] เสฺนหานุคฺคตา[๖] เสฺนหาปเรตา[๗] สนฺตรพาหิรา ผุฏฺฐา เสฺนเหน, น จ ปคฺฆรินี; เอวเมว โข อุทายิ ภิกฺขุ อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ.

ปุน จปรํ อุทายิ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ. เสยฺยถาปิ อุทายิ อุทกรหโท คมฺภีโร[๘] อุพฺภิโตทโก,[๙] ตสฺส เนวสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย อุทกสฺสายมุขํ, น ปจฺฉิมาย ทิสาย อุทกสฺสายมุขํ, น อุตฺตราย ทิสาย อุทกสฺสายมุขํ, น ทกฺขิณาย ทิสาย อุทกสฺสายมุขํ, เทโว จ กาเลน กาลํ สมฺมาธารํ อนุปฺปเวจฺเฉยฺย. อถ โข ตมฺหา [๑๐] อุทกรหทา สีตา วาริธารา อุพฺภิชฺชิตฺวา ตเมว อุทกรหทํ สีเตน วารินา อภิสนฺเนยฺย ปริสนฺเนยฺย ปริปูเรยฺย ปริปฺผเรยฺย, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต อุทกรหทสฺส สีเตน วารินา อปฺผุตํ

---

[๑] ฉ.,เท. อปฺผุฏฺ
[๒] สี.,อิ. นหาปโก
[๓] ฉ.,เท. ปริปฺโผสกึ ปริปฺโผสกึ
[๔] ฉ.,เท. สายึ
[๕] สี.,อิ. นหานิยปิณฺฑี
[๖] สี. สุภานุคตา อิ. สเนหนุคตา
[๗] ฉ.,อิ. เสฺนหปเรตา เท. เสฺนหปเรโต
[๘] อิ. อยึ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๙] ฉ.,เท.,อิ. อุพฺภิโททโก
[๑๐] ฉ.,เท. ว อิ. จ

อสฺส; เอวเมว โข อุทายิ ภิกฺขุ อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ.

ปุน จปรํ อุทายิ ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ. นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุตํ โหติ. เสยฺยถาปิ อุทายิ อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สංวฑฺฒานิ[๑] อุทกานุคฺคตานิ อนฺโตนิมฺมุคฺคโปสีตานิ,[๒] ตานิ ยาว จ[๓] อคฺคา ยาว จ มูลา สีเตน วารินา อภิสนฺนานิ ปริสนฺนานิ ปริปูรานิ ปริปฺผุตานิ, นาสฺส[๔] กิญฺจิ สพฺพาวตํ อุปฺปลานํ วา ปทุมานํ วา ปุณฺฑรีกานํ วา สีเตน วารินา อปฺผุตํ อสฺส; เอวเมว อุทายิ ภิกฺขุ อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสนฺเนติ ปริสนฺเนติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุตํ โหติ.

ปุน จปรํ อุทายิ ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส อิมเมว กายํ ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสินฺโน โหติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุตํ โหติ. เสยฺยถาปิ อุทายิ ปุริโส โอทาเตน วตฺเถน สีสं ปารุปิตฺวา นิสินฺโน อสฺส,

---

[๑] สี.,อิ. สංวทฺธานิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อนฺโต นิมุคฺคโปสีนิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. จคฺคา
[๔] สี. น เนสं

นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส โอทาเตน วตฺเถน อปฺผุตํ อสฺส; เอวเมว โข อุทายิ ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสินฺโน โหติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุตํ โหติ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

[๒๔๒] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา เอวํ ปชานนฺติ 'อยํ โข เม กาโย รูปี จาตุมฺมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสูปจโย อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺโม, อิทญฺจ ปน เม วิญฺญาณํ เอตฺถ สิตํ เอตฺถ ปฏิพทฺธํ. เสยฺยถาปิ อุทายิ มณิ เวฬุริโย สุโภ โชติมา[๑] อฏฺฐංโส สุปริกมฺมกโต อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน สพฺพาการสมฺปนฺโน ตตฺรสฺส[๒] สุตฺตं อาวุตं นีลं วา ปีตं วา โลหิตं วา โอทาตं วา ปณฺฑุสุตฺตं วา, ตเมนं จกฺขุมา ปุริโส หตฺเถ กริตฺวา ปจฺจเวกฺเขยฺย 'อยํ โข มณิ เวฬุริโย สุโภ โชติมา อฏฺฐංโส สุปริกมฺมกโต อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน สพฺพาการสมฺปนฺโน ตตฺริทํ สุตฺตं อาวุตं นีลं วา ปีตं วา โลหิตं วา โอทาตं วา ปณฺฑุสุตฺตं วาติ; เอวเมว โข อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา เอวํ ปชานนฺติ[๓] 'อยํ โข เม กาโย รูปี จาตุมฺมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสมฺภโว โอทนกุมฺมาสูปจโย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ชาติมา, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ. ตตฺริทํ [๓] อิ. ชานนฺติ

อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิทฺธํสนธมฺโม, อิทญฺจ ปน เม[๑] วิญฺญาณํ เอตฺถ สิตํ เอตฺถ ปฏิพทฺธนฺติ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

(๒. มโนมยิทฺธิ)

[๒๕๓] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อิมมฺหา กายา อญฺญํ กายํ อภินิมฺมินนฺติ รูปึ มโนมยํ สพฺพงฺคปจฺจงฺคึ[๒] อหีนินฺทฺริยํ.[๓] เสยฺยถาปิ อุทายิ ปุริโส มุญฺชมฺหา อีสิกํ อุพฺพาเหยฺย, ตสฺส เอวมสฺส[๔] 'อยํ[๕] อีสิกา,[๖] อยํ มุญฺโช, อญฺโญ มุญฺโช, อญฺญา อีสิกา, มุญฺชมฺหา เตฺวว อีสิกา อุพฺพาพฺหาติ.[๗] เสยฺยถาปิ วา ปนุทายิ ปุริโส อสึ โกสิยา อุพฺพาเหยฺย,[๘] ตสฺส เอวมสฺส 'อยํ อสิ, อยํ โกสิ, อญฺโญ อสิ, อญฺญา[๙] โกสิ, โกสิยา เตฺวว อสิ อุพฺพาพฺโหติ. เสยฺยถาปิ วา[๑๐] ปนุทายิ ปุริโส อหึ กรณฺฑา อุทฺธเรยฺย, ตสฺส เอวมสฺส 'อยํ อหิ, อยํ กรณฺโฑ, อญฺโญ อหิ, อญฺโญ กรณฺโฑ, กรณฺฑา เตฺวว อหิ อุพฺภโตติ; เอวเมว โข อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อิมมฺหา กายา อญฺญํ กายํ อภินิมฺมินนฺติ รูปึ มโนมยํ สพฺพงฺคปจฺจงฺคึ อหีนินฺทฺริยํ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สพฺพงฺคปจฺจงฺคี, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. อภินินฺทฺริยํ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. อยํ มุญฺโช อยํ อีสิกา
[๕] อิ. เอวญฺจสฺส
[๖] อิ. อีสีกา, เอวมุปริปิ.
[๗] ฉ.,เท.,อิ. ปพฺพาพฺหาติ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. ปพฺพาเหยฺย, เอวมุปริปิ.
[๙] อิ. อญฺโญ
[๑๐] อิ. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.

(๓. อิทฺธิวิธา)

[๒๕๔] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภนฺติ; เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหนฺติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหนฺติ,[๑] อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมานา คจฺฉนฺติ, เสยฺยถาปิ อากาเส. ปจวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรนฺติ, เสยฺยถาปิ อุทเก. อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉนฺติ, เสยฺยถาปิ ปจวิยํ. อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมนฺติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุณา.[๒] อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมสนฺติ ปริมชฺชนฺติ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตนฺติ. เสยฺยถาปิ อุทายิ ทกฺโข กุมฺภกาโร วา กุมฺภการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตาย มตฺติกาย ยํยเทว ภาชนวิกตึ อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺย, เสยฺยถา วา ปนุทายิ ทกฺโข ทนฺตกาโร วา ทนฺตการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตสฺมึ ทนฺตสฺมึ ยํยเทว ทนฺตวิกตึ อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺย, เสยฺยถา วา ปนุทายิ ทกฺโข สุวณฺณกาโร วา สุวณฺณการนฺเตวาสี วา สุปริกมฺมกตสฺมึ สุวณฺณสฺมึ ยํยเทว สุวณฺณวิกตึ อากงฺเขยฺย, ตนฺตเทว กเรยฺย อภินิปฺผาเทยฺย; เอวเมว โข อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภนฺติ; เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหนฺติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหนฺติ, อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมานา คจฺฉนฺติ, เสยฺยถาปิ อากาเส. ปจวิยาปิ

---

[๑] ฉ.,เท. โหติ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. สกุโณ

อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรนฺติ, เสยฺยถาปิ อุทเก. อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉนฺติ, เสยฺยถาปิ ปจวิยํ. อากาเส[๑] ปลฺลงฺเกน กมนฺติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุณา.[๒] อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวมหิทฺธิเก เอวมหานุภาเว ปาณินา ปริมสนฺติ ปริมชฺชนฺติ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตนฺติ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสาน-ปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

(๔. ทิพฺพโสตญาณ)

[๒๕๕] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสกาย อุโภ สทฺเท สุณนฺติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จ. เสยฺยถาปิ อุทายิ พลวา สงฺขธโม อปฺปกสิเรน[๓] จ[๔] จตุทฺทิสา[๕] วิญฺญาเปยฺย; เอวเมว โข อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสกาย[๖] อุโภ สทฺเท สุณนฺติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

(๕. เจโตปริยญาณ)

[๒๕๖] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อากาเสปิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สกุโณ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อปฺปกสิเรเนว
[๔] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ. จาตุทฺทิสา
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อติกฺกนฺตมานุสิกาย

เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานนฺติ; สราคํ วา จิตฺตํ ‘สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, วีตราคํ วา จิตฺตํ ‘วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, สโทสํ วา จิตฺตํ ‘สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, วีตโทสํ วา จิตฺตํ ‘วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, สโมหํ วา จิตฺตํ ‘สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ ‘วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, มหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, สมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, อสมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ. เสยฺยถาปิ อุทายิ อิตฺถี วา ปุริโส วา ทหโร ยุวา มณฺฑนกชาติโก อาทาเส วา ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อจฺเฉ วา อุทกปตฺเต สกํ มุขนิมิตฺตํ ปจฺจเวกฺขมาโน สกณิกํ[๑] วา ‘สกณิกนฺติ[๑] ปชาเนยฺย,[๒] อกณิกํ[๓] วา ‘อกณิกนฺติ ปชาเนยฺย;[๓] เอวเมว โข อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานนฺติ; สราคํ วา จิตฺตํ ‘สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, วีตราคํ วา จิตฺตํ ‘วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, สโทสํ วา จิตฺตํ ‘สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, วีตโทสํ วา จิตฺตํ ‘วีตโทสํ

[๑-๑] สี. สกณิกงฺคํ วา สกณิกงฺคนฺติ [๒] ฉ.,เท.,อิ. ชาเนยฺย
[๓-๓] สี. อกณิกงฺคํ วา อกณิกงฺคนฺติ ชาเนยฺย

จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ, สโมหํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ วีตโมหํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ มหคฺคตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ สมาหิตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ อสมาหิตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ 'อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานนฺติ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

[๒๔๗] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรนฺติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนกปิ สำวฏฺฏกปฺเป อเนกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนกปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป, อมุตฺราสึ เอวนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวํ สุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ, ตตฺราปาสึ เอวนาโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวํ สุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ. อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรนฺติ. เสยฺยถาปิ อุทายิ ปุริโส สกมฺหา คามา อญฺญํ คามํ คจฺเฉยฺย, ตมฺหาปิ คามา อญฺญํ คามํ คจฺเฉยฺย, โส ตมฺหา คามา สกึเยว คามํ ปจฺจาคจฺเฉยฺย. ตสฺส เอวมสฺส 'อหํ โข

สกมฺหา คามา อมุ๋ คามํ อาคจฺฉึ, ตตฺร เอวํ อฏฺฐาสึ เอวํ นิสีทึ เอวํ อภาสึ เอวํ ตุณฺหี อโหสึ, ตมฺหาปิ คามา อมุ๋[๑] คามํ อาคจฺฉึ, ตตฺราปิ เอวํ อฏฺฐาสึ เอวํ นิสีทึ เอวํ อภาสึ เอวํ ตุณฺหี อโหสึ, โสมฺหิ ตมฺหา คามา สกึเยว คามํ ปจฺจาคโตติ; เอวเมว โข อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรนฺติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรนฺติ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

[๒๕๘] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสนฺติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานนฺติ 'อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา, อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน, สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา

---

[๑] ฉ.,เท. อญฺญํ

ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสนฺติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานนฺติ. เสยฺยถาปสฺสุ[๑] อุทายิ เทฺว อคารา สทฺวารา, ตตฺร[๒] จกฺขุมา ปุริโส มชฺเฌ จิโต ปสฺเสยฺย มนุสฺเส เคเห ปวิสนฺเตปิ นิกฺขมนฺเตปิ อนุสญฺจรนฺเตปิ[๓] อนุวิจรนฺเตปิ; เอวเมว โข อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสนฺติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานนฺติ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ.

[๒๔๙] ปุน จปรํ อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานํ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเเ ว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ. เสยฺยถาปิ อุทายิ ปพฺพตสงฺเขเป อุทกรหโท อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน อนาวิโล, ตตฺร จกฺขุมา ปุริโส ตีเร ฐิโต ปสฺเสยฺย สิปฺปิกสมฺพุกมฺปิ[๔] สกฺขรกจลมฺปิ มจฺฉคุมฺพมฺปิ จรนฺตมฺปิ ติฏฺฐนฺตมฺปิ. ตสฺส เอวมสฺส 'อยํ โข อุทกรหโท อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน อนาวิโล, ตตฺริเม สิปฺปิกสมฺพุกาปิ สกฺขรกจลาปิ[๕]

---

[๑] สี.,อิ. เสยฺยถาปสฺสุทายิ ฉ.,เท. เสยฺยถาปิ อุทายิ [๒] สี.,อิ. ตตฺถ
[๓] ฉ.,เท. อนุจงฺกมนฺเตปิ [๔] ฉ.,เท.,อิ. สิปฺปิสมฺพุกมฺปิ, เอวมุปริปิ.
[๕] อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.

มจฺฉคุมฺพาปิ จรนฺติปิ ติฏฺฐนฺติปีติ; เอวเมว โข อุทายิ อกฺขาตา มยา สาวกานำ ปฏิปทา, ยถาปฏิปนฺนา เม สาวกา อาสวานำ ขยา อนาสวำ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ. ตตฺร จ ปน เม สาวกา พหู อภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา วิหรนฺติ. อยำ โข อุทายิ ปญฺจโม ธมฺโม, เยน มม สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ.

อิเม โข อุทายิ ปญฺจ ธมฺมา, เยหิ มม สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ; สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหรนฺตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก ภควโต ภาสิตำ อภินนฺทีติ.

สตฺตมำ มหาสกุลุทายิสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

๘. สมณมุณฺฑิกสุตฺตำ

[๒๖๐] เอวมฺเม สุตำ:- เอกำ สมยำ ภควา สาวตฺถิยำ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุตฺโต[๑] สมยปฺปวาทเก ติณฺฑุกาจีเร[๒] เอกสาลิเก มลฺลิกาย อาราเม ปฏิวสติ มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ปริพฺพาชกสเตหิ. อถ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ สาวตฺถิยา นิกฺขมิ ทิวาทิวสฺส ภควนฺตำ

---

[๑] สี.,อิ. สมณมณฺฑิกาปุตฺโต, เอวมุปริปิ. [๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ตินฺทุกาจีเร, เอวมุปริปิ.

ทสฺสนาย. อถ โข ปญฺจกงฺคสฺส ถปติสฺส เอตทโหสิ "อกาโล โข ตาว ภควนฺตํ ทสฺสนาย, ปฏิสลฺลีโน ภควา, มโนภาวนียานมฺปิ ภิกฺขูนํ อสมโย ทสฺสนาย, ปฏิสลฺลีนา มโนภาวนียา ภิกฺขู, ยนฺนูนาหํ เยน สมยปฺปวาทโก ติณฺฑุกาจีโร เอกสาลิโก มลฺลิกาย อาราโม, เยน อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุตฺโต, เตนุปสงฺกเมยฺยนฺติ. อถ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ, เยน สมยปฺปวาทโก ติณฺฑุกาจีโร เอกสาลิโก มลฺลิกาย อาราโม, เตนุปสงฺกมิ.

เตน โข ปน สมเยน อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุตฺโต มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ นิสินฺโน โหติ อุนฺนาทินิยา อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทาย อเนกวิหิตํ ติรจฺฉานกถํ กเถนฺติยา. เสยฺยถีทํ. ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ญาติกถํ ยานกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถีกถํ สูรกถํ วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ กุมฺภทาสิกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานตฺตกถํ โลกกฺขายิกํ สมุทฺทกฺขายิกํ อิติภวาภวกถํ อิติ วา.

อทฺทสา โข อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุตฺโต ปญฺจกงฺคํ ถปตึ ทูรโต อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน สกํ ปริสํ สณฺเปสิ[๑] "อปฺปสทฺทา โภนฺโต โหนฺตุ, มา โภนฺโต สทฺทมกตฺถ, อยํ สมณสฺส โคตมสฺส สาวโก อาคจฺฉติ ปญฺจกงฺโค ถปติ. ยาวตา โข ปน สมณสฺส โคตมสฺส สาวกา คิหี โอทาตวสนา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ, อยํ เตสํ อญฺญตโร ปญฺจกงฺโค ถปติ, อปฺปสทฺทกามา โข ปน เต อายสฺมนฺโต อปฺปสทฺทวินีตา อปฺปสทฺทสฺส

---

[๑] ฉ.,เท. สณฺจาเปสิ

วณฺณวาทิโน, อปฺเปวนาม อปฺปสทฺทำ ปริสำ วิทิตฺวา อุปสงฺกมิตพฺพำ มญฺเญยฺยาติ. อถ โข เต ปริพฺพาชกา ตุณฺหี อเหสุ.

[๒๖๑] อถ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ, เยน อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อุคฺคาหมาเนน ปริพฺพาชเกน สมณมุณฺฑิกาปุตฺเตน สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียำ กถำ สาราณียำ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ.

เอกมนฺตำ นิสินฺนำ โข ปญฺจกงฺคำ ถปตึ อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุตฺโต เอตทโวจ "จตูหิ โข อหำ ถปติ[๑] ธมฺเมหิ สมนฺนาคตำ ปุริสปุคฺคลำ ปญฺญาเปมิ สมฺปนฺนกุสลำ ปรมกุสลำ อุตฺตมปฺปตฺติปตฺตำ สมณำ อโยชฺฌำ. กตเมหิ จตูหิ. อิธ ถปติ น กาเยน ปาปกำ[๒] กมฺมำ กโรติ น ปาปิกำ[๓] วาจำ ภาสติ, น ปาปกำ สงฺกปฺปำ สงฺกปฺเปติ, น ปาปกำ อาชีวำ อาชีวติ, อิเมหิ โข อหำ ถปติ จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตำ ปุริสปุคฺคลำ ปญฺญาเปมิ สมฺปนฺนกุสลำ ปรมกุสลำ อุตฺตมปฺปตฺติปตฺตำ สมณำ อโยชฺฌนฺติ.

อถ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ อุคฺคาหมานสฺส ปริพฺพาชกสฺส สมณมุณฺฑิกาปุตฺตสฺส ภาสิตำ เนว อภินนฺทิ นปฺปฏิกฺโกสิ; อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ "ภควโต สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถำ อาชานิสฺสามีติ. อถ โข ปญฺจกงฺโค ถปติ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท. คปหติ
[๒] ฉ.,เท. ปาปกมฺมำ
[๓] ฉ.,เท. ปาปกำ

ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตं นิสินฺโน โข ปญฺจกงฺโค ถปติ, ยาวตโก อโหสิ อุคฺคาหมาเนน ปริพฺพาชเกน สมณมุณฺฑิกาปุตฺเตน สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตं สพฺพं ภควโต อาโรเจสิ.

[๒๖๒] เอวํ วุตฺเต, ภควา ปญฺจกงฺคं ถปตึ เอตทโวจ "เอวํ สนฺเต โข ถปติ ทหโร กุมาโร มนฺโท อุตฺตานเสยฺยโก สมฺปนฺนกุสโล ภวิสฺสติ ปรมกุสโล อุตฺตมปฺปตฺติปตฺโต สมโณ อโยชฺโฌ, ยถา อุคฺคาหมานสฺส ปริพฺพาชกสฺส สมณมุณฺฑิกาปุตฺตสฺส วจนं. ทหรสฺส หิ ถปติ กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส 'กาโยติปิ น โหติ, กุโต ปน กาเยน ปาปกं กมฺมं กริสฺสติ อญฺญตฺร ผนฺทิตมตฺตา. ทหรสฺส หิ ถปติ กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส 'วาจาติปิ น โหติ, กุโต ปน ปาปิกं[๑] วาจं ภาสิสฺสติ อญฺญตฺร โรทิตมตฺตา. ทหรสฺส หิ ถปติ กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส 'สงฺกปฺโปติปิ น โหติ, กุโต ปน ปาปกं สงฺกปฺปं สงฺกปฺปิสฺสติ อญฺญตฺร วิกุชฺชิตมตฺตา.[๒] ทหรสฺส หิ ถปติ กุมารสฺส มนฺทสฺส อุตฺตานเสยฺยกสฺส 'อาชีโวติปิ น โหติ, กุโต ปน ปาปกं อาชีวं อาชีวิสฺสติ อญฺญตฺร มาตุ ถญฺญา. เอวํ สนฺเต โข ถปติ ทหโร กุมาโร มนฺโท อุตฺตานเสยฺยโก สมฺปนฺนกุสโล ภวิสฺสติ ปรมกุสโล อุตฺตมปฺปตฺติปตฺโต สมโณ อโยชฺโฌ, ยถา อุคฺคาหมานสฺส ปริพฺพาชกสฺส สมณมุณฺฑิกาปุตฺตสฺส วจนं.

---

[๑] ฉ.,เท. ปาปกํ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. วิกูชิตมตฺตา

[๒๖๓] จตูหิ โข อหํ ถปติ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญาเปมิ น เจว สมฺปนฺนกุสลํ น ปรมกุสลํ น อุตฺตมปฺปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํ, อปิจิมํ ทหรํ กุมารํ มนฺทํ อุตฺตานเสยฺยกํ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ. กตเมหิ จตูหิ. อิธ ถปติ น กาเยน ปาปกํ กมฺมํ กโรติ, น ปาปิกํ วาจํ ภาสติ, น ปาปกํ สงฺกปฺปํ สงฺกปฺเปติ, น ปาปกา อาชีวา อาชีวติ, อิเมหิ โข อหํ ถปติ จตูหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญาเปมิ น เจว สมฺปนฺนกุสลํ น ปรมกุสลํ น อุตฺตมปฺปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํ, อปิจิมํ ทหรํ กุมารํ มนฺทํ อุตฺตานเสยฺยกํ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ.

ทสหิ โข อหํ ถปติ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญาเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปฺปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํ. อิเม อกุสลา สีลา, ตมหํ[๑] ถปติ “เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. อิโตสมุฏฺฐานา อกุสลา สีลา, ตมหํ ถปติ “เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. อิธ อกุสลา สีลา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, ตมหํ ถปติ “เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. เอวํ ปฏิปนฺโน อกุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, ตมหํ ถปติ ‘เวทิตพฺพนฺติ วทามิ.

อิเม กุสลา สีลา, ตมหํ ถปติ ‘เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. อิโตสมุฏฺฐานา กุสลา สีลา, ตมหํ ถปติ ‘เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. อิธ กุสลา สีลา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, ตมหํ ถปติ ‘เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. เอวํ ปฏิปนฺโน กุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, ตมหํ ถปติ ‘เวทิตพฺพนฺติ วทามิ.

---

[๑] สี. กหํ อิ. ตหํ, เอวมุปริปิ.

อิเม อกุสลา สงฺกปฺปา, ตมหํ ฌปติ 'เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. อิโตสมุฏฺฐานา อกุสลา สงฺกปฺปา, ตมหํ ฌปติ 'เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. อิธ อกุสลา สงฺกปฺปา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, ตมหํ ฌปติ 'เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. เอวํ ปฏิปนฺโน อกุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, ตมหํ ฌปติ 'เวทิตพฺพนฺติ วทามิ.

อิเม กุสลา สงฺกปฺปา, ตมหํ ฌปติ 'เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. อิโตสมุฏฺฐานา กุสลา สงฺกปฺปา, ตมหํ ฌปติ 'เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. อิธ กุสลา สงฺกปฺปา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ, ตมหํ ฌปติ 'เวทิตพฺพนฺติ วทามิ. เอวํ ปฏิปนฺโน กุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ, ตมหํ ฌปติ 'เวทิตพฺพนฺติ วทามิ.

[๒๖๔] กตเม จ ฌปติ อกุสลา สีลา. อกุสลํ กายกมฺมํ อกุสลํ วจีกมฺมํ ปาปโก อาชีโว, อิเม วุจฺจนฺติ ฌปติ อกุสลา สีลา.

อิเม จ ฌปติ อกุสลา สีลา กึสมุฏฺฐานา. สมุฏฺฐานมฺปิ เนสํ วุตฺตํ. 'จิตฺตสมุฏฺฐานาติสฺส วจนียํ. กตมํ จิตฺตํ. จิตฺตมฺปิ หิ พหุ อเนกวิธํ นานปฺปการกํ, ยํ[๑] จิตฺตํ[๒] สราคํ สโทสํ สโมหํ, อิโตสมุฏฺฐานา อกุสลา สีลา. อิเม จ ฌปติ อกุสลา สีลา กุหึ อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. นิโรโธปิ เนสํ วุตฺโต. อิธ ฌปติ ภิกฺขุ กายทุจฺจริตํ ปหาย กายสุจริตํ ภาเวติ, วจีทุจฺจริตํ ปหาย วจีสุจริตํ ภาเวติ, มโนทุจฺจริตํ ปหาย มโนสุจริตํ ภาเวติ, มิจฺฉาชีวํ

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] อิ. สจิตฺตํ

ปหาย สมฺมาชีเวน ชีวิตํ[๑] กปฺเปติ, เอตฺเถเต อกุสลา สีลา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ.

กถํ ปฏิปนฺโน [๒] ถปติ อกุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ. อิธ ถปติ ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. เอวํ ปฏิปนฺโน โข ถปติ อกุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ.

[๒๖๕] กตเม จ ถปติ กุสลา สีลา. กุสลํ กายกมฺมํ กุสลํ วจีกมฺมํ อาชีวปาริสุทฺธิปิ[๓] โข อหํ ถปติ สีลสฺมึ วทามิ; อิเม วุจฺจนฺติ ถปติ กุสลา สีลา.

อิเม จ ถปติ กุสลา สีลา กึสมุฏฺฐานา. สมุฏฺฐานมฺปิ เนสํ วุตฺตํ. 'จิตฺตสมุฏฺฐานาติสฺส วจนียं.[๔] กตมं จิตฺตํ. จิตฺตมฺปิ หิ พหุ อเนกวิธํ นานปฺปการกํ, ยํ จิตฺตํ วีตราคํ วีตโทสํ วีตโมหํ, อิโตสมุฏฺฐานา กุสลา สีลา.

---

[๑] เท.,อิ. ชีวิกํ
[๒] ฉ.,อิ. จ
[๓] สี. อาชีวปาริสุทฺธิ ฉ.,เท. อาชีวปริสุทฺธิปิ
[๔] สี. วจนิยฺยา

อิเม จ ถปติ กุสลา สีลา กุหึ อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. นิโรโธปิ เนสํ วุตฺโต. อิธ ถปติ ภิกฺขุ สีลวา โหติ โน จ สีลมโย, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ, ยตฺถสฺส เต กุสลา สีลา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ.

กถํ ปฏิปนฺโน จ ถปติ กุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ. อิธ ถปติ ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฯเปฯ อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฯเปฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ จิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. เอวํ ปฏิปนฺโน โข ถปติ กุสลานํ สีลานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ.

[๒๖๖] กตเม จ ถปติ อกุสลา สงฺกปฺปา. กามสงฺกปฺโป พฺยาปาทสงฺกปฺโป วิหึสาสงฺกปฺโป; อิเม วุจฺจนฺติ ถปติ อกุสลา สงฺกปฺปา.

อิเม จ ถปติ อกุสลา สงฺกปฺปา กึสมุฏฺฐานา. สมุฏฺฐานมฺปิ เนสํ วุตฺตํ. 'สญฺญาสมุฏฺฐานาติสฺส วจนียं. กตมา สญฺญา. สญฺญาปิ หิ พหู อเนกวิธา นานปฺปการกา,[๑] ยา กามสญฺญา พฺยาปาทสญฺญา วิหึสาสญฺญา, อิโตสมุฏฺฐานา อกุสลา สงฺกปฺปา.

อิเม จ ถปติ อกุสลา สงฺกปฺปา กุหึ อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. นิโรโธปิ เนสं วุตฺโต. อิธ ถปติ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว

---

[๑] อิ. นานปฺปการิกา, เอวมุปริปิ.

กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เอตฺเถเต อกุสลา สงฺกปฺปา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ.

กถํ ปฏิปนฺโน จ ถปติ อกุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ. อิธ ถปติ ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฯเปฯ อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฯเปฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. เอวํ ปฏิปนฺโน โข ถปติ อกุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ.

[๒๖๗] กตเม จ ถปติ กุสลา สงฺกปฺปา. เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป อพฺยาปาทสงฺกปฺโป อวิหึสาสงฺกปฺโป; อิเม วุจฺจนฺติ ถปติ กุสลา สงฺกปฺปา.

อิเม จ ถปติ กุสลา สงฺกปฺปา กึสมุฏฺฐานา. สมุฏฺฐานมฺปิ เนสํ วุตฺตํ. ‘สญฺญาสมุฏฺฐานาติสฺส วจนียํ. กตมา สญฺญา. สญฺญาปิ หิ พหู อเนกวิธา นานปฺปการกา, ยา[๑] เนกฺขมฺมสญฺญา อพฺยาปาทสญฺญา อวิหึสาสญฺญา, อิโตสมุฏฺฐานา กุสลา สงฺกปฺปา.

อิเม จ ถปติ กุสลา สงฺกปฺปา กุหึ อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. นิโรโธปิ เนสํ วุตฺโต. อิธ ถปติ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ฯเปฯ ทุติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. เอตฺเถเต กุสลา สงฺกปฺปา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ.

กถํ ปฏิปนฺโน จ ถปติ กุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ. อิธ ถปติ ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฯเปฯ อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฯเปฯ อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ จิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. เอวํ ปฏิปนฺโน โข ถปติ กุสลานํ สงฺกปฺปานํ นิโรธาย ปฏิปนฺโน โหติ.

[๒๖๘] กตเมหิ จาหํ ถปติ ทสหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญาเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปฺปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌ. อิธ ถปติ ภิกฺขุ อเสขาย สมฺมาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาสงฺกปฺเปน สมนฺนาคโต โหติ, อเสขาย สมฺมาวาจาย สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมากมฺมนฺเตน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาอาชีเวน สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาวายาเมน สมนฺนาคโต โหติ, อเสขาย สมฺมาสติยา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาสมาธินา สมนฺนาคโต โหติ, อเสเขน สมฺมาญาเณน สมนฺนาคโต โหติ, อเสขาย สมฺมาวิมุตฺติยา สมนฺนาคโต โหติ. อิเมหิ โข อหํ ถปติ ทสหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญาเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปฺปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน ปญฺจกงฺโค ถปติ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

อฏฺฐมํ สมณมุณฺฑิกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๙. จูฬสกุลุทายิสุตฺตํ

[๒๖๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ, เวพฺภาเร กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก โมรนิวาเป ปริพฺพาชการาเม ปฏิวสติ มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน ราชคหํ, เตน ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "อติปฺปโค โข ตาว ราชคเห[๑] ปิณฺฑาย จริตุํ, ยนฺนูนาหํ, เยน โมรนิวาโป ปริพฺพาชการาโม, เยน สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก, เตนุปสงฺกเมยฺยนฺติ. อถ โข ภควา, เยน โมรนิวาโป ปริพฺพาชการาโม, เตนุปสงฺกมิ.

เตน โข ปน สมเยน สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ นิสินฺโน โหติ อุนฺนาทินิยา อุจฺจาสทฺท-มหาสทฺทาย อเนกวิหิตํ ติรจฺฉานกถํ กเถนฺติยา. เสยฺยถีทํ. ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ญาติกถํ ยานกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถีกถํ สูรกถํ วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ กุมฺภทาสิกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานตฺตกถํ โลกกฺขายิกํ

---

[๑] สี.,อิ. ราชคหํ

สมุทฺทกฺขายิกํ อิติภวาภวกถํ อิติ วา. อทฺทสา โข สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน สกํ ปริสํ สณฺฐเปสิ[๑] "อปฺปสทฺทา โภนฺโต โหนฺตุ, มา โภนฺโต สทฺทมกตฺถ, อยํ สมโณ โคตโม อาคจฺฉติ. อปฺปสทฺทกาโม โข ปน โส อายสฺมา อปฺปสทฺทสฺส วณฺณวาที, อปฺเปวนาม อปฺปสทฺทํ ปริสํ วิทิตฺวา อุปสงฺกมิตพฺพํ มญฺเญยฺยาติ. อถ โข เต ปริพฺพาชกา ตุณฺหี อเหสุ.

[๒๗๐] อถ โข ภควา, เยน สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก, เตนุปสงฺกมิ. อถ โข สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "เอตุ โข ภนฺเต ภควา, สฺวาคตं[๒] ภนฺเต ภควโต, จิรสฺสํ โข ภนฺเต ภควา อิมํ ปริยายมกาสิ, ยทิทํ อิธาคมนาย. นิสีทตุ ภนฺเต ภควา, อิทมาสนํ ปญฺญตฺตนฺติ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน. สกุลุทายิปิ โข ปริพฺพาชโก อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตं นิสีทิ; เอกมนฺตं นิสินฺนํ โข สกุลุทายึ ปริพฺพาชกํ ภควา เอตทโวจ "กาย นุตฺถ อุทายิ เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตาติ.

"ติฏฺฐเตสา ภนฺเต กถา, ยาย มยํ เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, เนสา ภนฺเต กถา ภควโต ทุลฺลภา ภวิสฺสติ ปจฺฉาปิ สวนาย, ยทาหํ ภนฺเต อิมํ ปริสํ อนุปสงฺกนฺโต โหมิ, อถายํ ปริสา อเนกวิหิตํ ติรจฺฉานกถํ กเถนฺตี นิสินฺนา โหติ. ยทา จ โข อหํ ภนฺเต อิมํ ปริสํ อุปสงฺกนฺโต โหมิ, อถายํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สณฺจาเปสิ [๒] อิ. สาคตं

ปริสา มมเยว มุขํ โอโลเกนฺตี[๑] นิสินฺนา โหติ 'ยนฺโน สมโณ โคตโม อุทายิ ธมฺมํ ภาสิสฺสติ, ตนฺโน[๒] โสสฺสามาติ. ยทา ปน ภนฺเต ภควา อิมํ ปริสํ อุปสงฺกนฺโต โหติ, อถ จ[๓] อหญฺเจว อยญฺจ ปริสา ภควโต[๔] มุขํ โอโลเกนฺตี[๕] นิสินฺนา โหติ 'ยนฺโน ภควา ธมฺมํ ภาสิสฺสติ, ตนฺโน[๒] โสสฺสามาติ.

[๒๗๑] "เตนหิ อุทายิ ตญฺเญเวตฺถ ปฏิภาตุ, ยถา มํ ปฏิภาเสยฺยาติ.

"ปุริมานิ ภนฺเต ทิวสานิ ปุริมตรานิ สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานมาโน 'จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตนฺติ, โส มยา ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน อญฺเญนญฺญํ ปฏิจริ, พหิทฺธากถํ อปนาเมสิ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตฺวากาสิ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต ภควนฺตํเยว อารพฺภ สติ[๖] อุทปาทิ 'อโห นูน ภควา, อโห นูน สุคโต, โย อิเมสํ ธมฺมานํ สุกุสโลติ.[๗]

"โก ปเนโส อุทายิ สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานมาโน 'จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตนฺติ, โส ตยา ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ สมาโน อญฺเญนญฺญํ ปฏิจริ, พหิทฺธากถํ อปนาเมสิ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตฺวากาสีติ. นิคณฺโฐ ภนฺเต นาฏปุตฺโตติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อุลฺโลเกนฺตี
[๒] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] อิ. ภควโตว
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อุลฺโลเกนฺตา
[๖] สี.,อิ. ปีติ
[๗] สฺยา. กุสโล

โย โข อุทายิ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺย. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺย. โส วา มํ ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺย, ตํ วาหํ ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺยํ, โส วา เม ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺย, ตสฺส วาหํ ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺยํ.

โย[๑] โข อุทายิ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺต-มานุสเกน สตฺเต ปสฺเสยฺย จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชาเนยฺย. โส วา มํ อปรนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺย, ตํ วาหํ อปรนฺตํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺยํ, โส วา เม อปรนฺตํ อารพฺภ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺย, ตสฺส วาหํ อปรนฺตํ อารพฺภ ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺยํ.

อปิจุทายิ ติฏฺฐตุ ปุพฺพนฺโต, ติฏฺฐตุ อปรนฺโต, ธมฺมนฺเต เทเสสฺสามิ ‘อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ, อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌตีติ.

“อหญฺหิ ภนฺเต ยาวตกมฺปิ เม อิมินา อตฺตภาเวน ปจฺจนุภูตํ, ตมฺปิ นปฺปโหมิ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อนุสฺสริตุํ, กุโต ปนาหํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสริสฺสามิ, เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสริสฺสามิ, เสยฺยถาปิ ภควา.

---

[๑] สี.,อิ. โส

อหญฺหิ ภนฺเต เอตรหิ ปัสุปิสาจกมฺปิ น ปสฺสามิ, กุโต ปนาหํ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสิสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานิสฺสามิ, เสยฺยถาปิ ภควา. ยมฺปน มํ ภนฺเต ภควา เอวมาห 'อปิจุทายิ ติฏฺจตุ ปุพฺพนฺโต, ติฏฺจตุ อปรนฺโต, ธมฺมนฺเต[๑] เทเสสฺสามิ 'อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ, อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌตีติ. ตญฺจ ปน เม ภิยฺโยโส มตฺตาย น ปกฺขายติ, อปฺเปวนาม ภนฺเต สเก อาจริยเก ภควโต จิตฺตํ อาราเธยฺยํ ปญฺหสฺส เวยฺยกรเณนาติ.

[๒๗๒] "กินฺติ ปน เต อุทายิ สเก อาจริยเก โหตีติ.

"อมฺหากํ ภนฺเต สเก อาจริยเก เอวํ โหติ 'อยํ ปรโม วณฺโณ, อยํ ปรโม วณฺโณติ.

"ยมฺปน เต ตํ[๒] อุทายิ สเก อาจริยเก เอวํ โหติ อยํ ปรโม วณฺโณ, อยํ ปรโม วณฺโณติ, กตโม ปน โส ปรโม วณฺโณติ.

"ยสฺมา ภนฺเต วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ, โส ปรโม วณฺโณติ.

"กตโม ปน โส อุทายิ[๓] วณฺโณ,[๔] ยสฺมา วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถีติ. "ยสฺมา ภนฺเต วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ, โส ปรโม วณฺโณติ.

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. เอตํ
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๔] ฉ.,เท. ปรโม วณฺโณ

"ทีฆาปิ โข เต เอสา อุทายิ ผเรยฺย. "ยสฺมา ภนฺเต วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ, โส ปรโม วณฺโณติ วเทสิ, ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญาเปสิ.[๑] เสยฺยถาปิ อุทายิ ปุริโส เอวํ วเทยฺย "อหํ ยา อิมสฺมึ ชนปเท ชนปทกลฺยาณี, ตํ อิจฺฉามิ ตํ กาเมมีติ. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณึ อิจฺฉสิ กาเมสิ, ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณึ 'ขตฺติยึ วา พฺราหฺมณึ วา เวสฺสึ วา สุทฺทึ วาติ. อิติ ปุฏฺโจ โนติ วเทยฺย. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ, 'อมฺโภ ปุริส ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณึ อิจฺฉสิ กาเมสิ, ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณึ "เอวํวณฺณา[๒] เอวโคตฺตา อิติ วาติ ฯเปฯ ทีฆา วา รสฺสา วา มชฺฌิมา[๓] วา กาฬี วา สามา วา มงฺคุรจฺฉวี วาติ, 'อมุกสฺมึ นาม[๔] คาเม วา นิคเม วา นคเร วาติ. อิติ ปุฏฺโจ โนติ วเทยฺย. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส ยํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตํ ตฺวํ อิจฺฉสิ กาเมสีติ. อิติ ปุฏฺโจ 'อามาติ วเทยฺย.

"ตํ กึ มญฺญสิ อุทายิ. นนุ เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีรกตํ[๕] ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"อถฺธา โข ภนฺเต เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ.

"เอวเมว โข ตฺวํ อุทายิ 'ยสฺมา ภนฺเต วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ, โส ปรโม วณฺโณติ วเทสิ, ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญาเปสีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปญฺญเปสิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวนามา
[๓] สี. มชฺฌา วา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อปฺปาฏิหีรกตํ

"เสยฺยถาปิ ภนฺเต มณิ เวพฺริโย สุโภ โชติมา[๑] อฏฺฐංโส สุปริกมฺมกโต ปณฺฑุกมฺพเล นิกฺขิตฺโต ภาสเตว[๒] ตปเตว วิโรจเตว,[๒] เอวංวณฺโณ อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ.

[๒๗๓] "ตං กึ มญฺญสิ อุทายิ โย วา มณิ เวพฺริโย สุโภ โชติมา[๓] อฏฺฐංโส สุปริกมฺมกโต ปณฺฑุกมฺพเล นิกฺขิตฺโต ภาสเตว ตปเตว วิโรจเตว, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขชฺโชปนโก, อิเมสං อุภินฺนං วณฺณานං กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ยฺวายං ภนฺเต รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขชฺโชปนโก, อยං อิเมสං อุภินฺนං วณฺณานං อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ตං กึ มญฺญสิ อุทายิ. โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขชฺโชปนโก โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป, อิเมสං อุภินฺนං วณฺณานං กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ยฺวายං ภนฺเต รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป, อยං อิเมสං อุภินฺนං วณฺณานං อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ตං กึ มญฺญสิ อุทายิ. โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย มหาอคฺคิกฺขนฺโธ, อิเมสං อุภินฺนං วณฺณานං กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ยฺวายං ภนฺเต รตฺตนฺธการติมิสาย มหาอคฺคิกฺขนฺโธ, อยං อิเมสං อุภินฺนං วณฺณานං อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ชาติมา

[๒-๒] สี.,อิ. ภาสติ จ ตปติ จ วิโรจติ จ, เอวมุปริปิ. ฉ.,เท. ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จ

[๓] ฉ.,เท.,อิ. ชาติมา

"ตํ กึ มญฺญสิ อุทายิ. โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย อคฺคิกฺขนฺโธ,[๑] ยา วา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ยายํ ภนฺเต รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อุทายิ. ยา วา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา, โย วา ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท[๒] อฑฺฒรตฺตสมยํ จนฺโท, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ยฺวายํ ภนฺเต ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท อฑฺฒรตฺตสมยํ จนฺโท, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อุทายิ. โย วา ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท อฑฺฒรตฺตสมยํ จนฺโท, โย วา วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท มชฺฌนฺติกสมยํ สุริโย, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ยฺวายํ ภนฺเต วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท มชฺฌนฺติกสมยํ สุริโย, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. มหาอคฺคิกฺขนฺโธ [๒] สี. อภิเท

"ตโต[๑] โข เต อุทายิ พหู หิ พหุตรา เทวา, เย อิเมสํ จนฺทิมสุริยานํ อาภา[๒] นานุโภนฺติ, ตฺยาหํ ปชานามิ, อถ จ ปนาหํ น วทามิ 'ยสฺมา วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถีติ. อถ จ ปน ตฺวํ อุทายิ 'ยฺวายํ วณฺโณ กิมินา ขชฺโชปนเกน นิหีนตโร[๓] จ กิลิฏฺฐตโร[๔] จ, โส ปรโม วณฺโณติ วเทสิ,[๕] ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญาเปสีติ. อจฺฉิทฺทา ภควา กถา, อจฺฉิทฺทา สุคโต กถนฺติ.

"กึ ปน ตฺวํ อุทายิ เอวํ วเทสิ 'อจฺฉิทฺทา ภควา กถา, อจฺฉิทฺทา สุคโต กถนฺติ. "อมฺหากํ ภนฺเต สเก อาจริยเก เอวํ โหติ 'อยํ ปรโม วณฺโณ, อยํ ปรโม วณฺโณติ. เต มยํ ภนฺเต ภควตา สเก อาจริยเก สมนุยุญฺชิยมานา สมนุคฺคาหิยมานา สมนุภาสิยมานา ริตฺตา ตุจฺฉา อปรทฺธาติ.

[๒๗๔] "กึ ปนุทายิ อตฺถิ เอกนฺตสุโข โลโก. อตฺถิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ.

"อมฺหากํ ภนฺเต สเก อาจริยเก เอวํ โหติ 'อตฺถิ เอกนฺตสุโข โลโก, อตฺถิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ.

"กตมา ปน สา อุทายิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ. "อิธ ภนฺเต เอกจฺโจ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา

---

[๑] สี. อถ โข ฉ.,เท.,อิ. อโต โข [๒] สี. อาภาย เต
[๓] สี.,อิ. หีนตโร [๔] ฉ.,เท.,อิ. ปติกิฏฺฐตโร
[๕] สี.,อิ. วทสิ

ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารํ ปหาย กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, อญฺญตรํ วา ปน ตโปคุณํ สมาทาย วตฺตติ, อยํ โข สา ภนฺเต อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อุทายิ. ยสฺมึ สมเย ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, เอกนฺตสุขี วา ตสฺมึ สมเย อตฺตา โหติ สุขทุกฺขี วาติ. "สุขทุกฺขี ภนฺเตติ.[๑]

"ตํ กึ มญฺญสิ อุทายิ. ยสฺมึ สมเย อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, เอกนฺตสุขี วา ตสฺมึ สมเย อตฺตา โหติ สุขทุกฺขี วาติ. "สุขทุกฺขี ภนฺเตติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อุทายิ. ยสฺมึ สมเย กาเมสุมิจฺฉาจารํ ปหาย กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, เอกนฺตสุขี วา ตสฺมึ สมเย อตฺตา โหติ สุขทุกฺขี วาติ. "สุขทุกฺขี ภนฺเตติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อุทายิ. ยสฺมึ สมเย มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, เอกนฺตสุขี วา ตสฺมึ สมเย อตฺตา โหติ สุขทุกฺขี วาติ. "สุขทุกฺขี ภนฺเตติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อุทายิ. ยสฺมึ สมเย อญฺญตรํ ตโปคุณํ สมาทาย วตฺตติ, เอกนฺตสุขี วา ตสฺมึ สมเย อตฺตา โหติ สุขทุกฺขี วาติ. "สุขทุกฺขี ภนฺเตติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อุทายิ. อปิ นุ โข โวกิณฺณสุขทุกฺขํ ปฏิปทำ อาคมฺม เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยา โหตีติ. "อจฺฉิทำ ภควา กถำ, อจฺฉิทำ สุคโต กถนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

"กึ ปน ตฺวํ อุทายิ เอวํ วเทสิ 'อจฺฉิทํ ภควา กถํ, อจฺฉิทํ สุคโต กถนฺติ. "อมฺหากํ ภนฺเต สเก อาจริยเก เอวํ โหติ 'อตฺถิ เอกนฺตสุโข โลโก, อตฺถิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ. เต มยํ ภนฺเต ภควตา สเก อาจริยเก สมนุยุญฺชิยมานา สมนุคฺคาหิยมานา สมนุภาสิยมานา ริตฺตา ตุจฺฉา อปรทฺธาปิ.[๑]

[๒๗๕] "กึ ปน ภนฺเต อตฺถิ เอกนฺตสุโข โลโก, อตฺถิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ. "อตฺถิ โข อุทายิ เอกนฺตสุโข โลโก, อตฺถิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ.

"กตมา ปน สา ภนฺเต อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ.

"อิธุทายิ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ ตติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ โข สา อุทายิ อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ.

"กินฺนุ[๒] โข สา ภนฺเต อาการวตี ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยาย, สจฺฉิกโต หิสฺส ภนฺเต เอตฺตาวตา เอกนฺตสุโข โลโก โหตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อปรทฺธาติ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. น โข สา

"น ขฺวสฺส[๑] อุทายิ เอตฺตาวตา เอกนฺตสุโข โลโก สจฺฉิกโต โหติ, อาการวตี เตฺวว สา ปฏิปทา เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยายาติ.

เอวํ วุตฺเต, สกุลุทายิสฺส ปริพฺพาชกสฺส ปริสา อุนฺนาทินี อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทา อโหสิ "เอตฺถ มยํ อนสฺสาม สาจริยกา, เอตฺถ มยํ อนสฺสาม[๒] สาจริยกา, น มยํ อิโต ภิยฺโย อุตฺตริตรํ ปชานามาติ.

อถ โข สกุลุทายี ปริพฺพาชโก เต ปริพฺพาชเก อปฺปสทฺเท กตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ "กิตฺตาวตา ปนสฺส ภนฺเต เอกนฺตสุโข โลโก สจฺฉิกโต โหตีติ. "อิธุทายิ ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยาวตา[๓] เทวตา เอกนฺตสุขํ โลกํ อุปปนฺนา. ตาหิ เทวตาหิ สทฺธึ สนฺติฏฺฐติ สลฺลปติ สากจฺฉํ สมาปชฺชติ. เอตฺตาวตา ขฺวสฺส อุทายิ เอกนฺตสุโข โลโก สจฺฉิกโต โหตีติ.

[๒๗๖] "เอตสฺส นูน ภนฺเต เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู ภควติ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตีติ. "น โข อุทายิ เอตสฺส[๔] เอกนฺตสุขสฺส โลกสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ. อตฺถิ โข อุทายิ อญฺเญว ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เยสํ สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตีติ.

"กตเม ปน เต ภนฺเต ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เยสํ สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู ภควติ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตีติ. "อิธุทายิ

---

[๑] ฉ.,เท. น ขฺวาสฺส
[๒] สี. ปนสฺสาม
[๓] ฉ.,เท. ยา ตา
[๔] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา ฯเปฯ

โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ, วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยมฺปิ โข อุทายิ ธมฺโม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ, ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ.

ปุน จปรํ อุทายิ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อยมฺปิ โข อุทายิ ธมฺโม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ, ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต[๑] ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ, โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. อยมฺปิ โข อุทายิ ธมฺโม อุตฺตริตโร จ, ปณีตตโร จ ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ

---

[๑] อิ. อาเนชฺชปฺปตฺเต, เอวมุปริปิ.

ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. อยมฺปิ โข อุทายิ ธมฺโม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ, ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ‘อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ฯเปฯ ‘อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ฯเปฯ ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อยํ อาสวสมุทโยติ ฯเปฯ ‘อยํ อาสวนิโรโธติ ฯเปฯ ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ ‘วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, ‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อยํ[๑] โข อุทายิ ธมฺโม อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ, ยสฺส สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ. อิเม โข อุทายิ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เยสํ สจฺฉิกิริยาเหตุ ภิกฺขู มยิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตีติ.

(สกุลุทายิปพฺพชฺชา)

[๒๗๗] เอวํ วุตฺเต, สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ “อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, เสยฺยถาปิ ภนฺเต นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย ‘จกฺขุมนฺโต

---

[๑] ฉ.,เท. อยมฺปิ โข

รูปานิ ทกฺขนฺตีติ,[๑] เอวเมว[๒] ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต 'เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, ลเภยฺยาหํ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปทนฺติ.

เอวํ วุตฺเต, สกุลุทายิสฺส ปริพฺพาชกสฺส ปริสา สกุลุทายึ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ[๓] "มา ภวํ อุทายิ สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ จริ, มา ภวํ อุทายิ อาจริโย หุตฺวา อนฺเตวาสีวาสํ วสิ. เสยฺยถาปิ นาม อุทกมณิโก หุตฺวา อุทฺเทกนิโก[๔] อสฺส. เอวํ สมฺปทมิทํ โภโต อุทายิสฺส ภวิสฺสติ, มา ภวํ อุทายิ สมเณ โคตเม พฺรหฺมจริยํ จริ, มา ภวํ อุทายิ อาจริโย หุตฺวา อนฺเตวาสีวาสํ วสีติ.

อิติ หิทํ สกุลุทายิสฺส ปริพฺพาชกสฺส ปริสา สกุลุทายึ ปริพฺพาชกํ อนฺตรายมกาสิ ภควติ พฺรหฺมจริเยติ.

นวมํ จูฬสกุลุทายิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๑๐. เวขณสสุตฺตํ[๕]

[๒๗๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข เวขณโส[๖] ปริพฺพาชโก, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ;

---

[๑] อิ. ทกฺขินฺตีติ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอวเมวํ
[๓] ฉ.,เท. เอตทโวจุ
[๔] ฉ.,เท. อุทญฺจนีโก
[๕] อิ. เวขนสฺสสุตฺตํ, เอวมุปริปิ. ฉ.,เท. เวขนสสุตฺตํ
[๖] อิ. เวขนสฺโส, เอวมุปริปิ. ฉ.,เท. เวขนโส

สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข เวขณโส ปริพฺพาชโก ภควโต สนฺติเก อุทานํ อุทาเนสิ “อยํ ปรโม วณฺโณ อยํ ปรโม วณฺโณติ.

“กึ ปน ตฺวํ กจฺจาน เอวํ วเทสิ ‘อยํ ปรโม วณฺโณ, อยํ ปรโม วณฺโณติ, กตโม [๑] ปรโม วณฺโณติ. “ยสฺมา โภ โคตม วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ, โส ปรโม วณฺโณติ. “กตโม โส กจฺจาน วณฺโณ, ยสฺมา วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถีติ. “ยสฺมา โภ โคตม วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ, โส ปรโม วณฺโณติ.

“ทีฆาปิ โข เต เอสา กจฺจาน ผเรยฺย ‘ยสฺมา โภ โคตม วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ, โส ปรโม วณฺโณติ วเทสิ,[๒] ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญาเปสิ, เสยฺยถาปิ กจฺจาน ปุริโส เอวํ วเทยฺย ‘อหํ ยา อิมสฺมึ ชนปเท ชนปทกลฺยาณี, ตํ อิจฺฉามิ ตํ กาเมมีติ. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ ‘อมฺโภ ปุริส ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณึ อิจฺฉสิ กาเมสิ, ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณึ ‘ขตฺติยึ วา พฺราหฺมณึ วา เวสฺสึ วา สุทฺทึ วาติ. อิติ ปุฏฺโฐ โนติ วเทยฺย. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ ‘อมฺโภ ปุริส ยํ ตฺวํ ชนปทกลฺยาณึ อิจฺฉสิ กาเมสิ, ชานาสิ ตํ ชนปทกลฺยาณึ ‘เอวํวณฺณา เอวํโคตฺตา อิติ วาติ ฯเปฯ ‘ทีฆา วา รสฺสา วา มชฺฌิมา วา กาฬี วา สามา วา มงฺคุรจฺฉวี วาติ ‘อมุกสฺมึ นาม

---

[๑] อิ. โส ฉ.,เท. กจฺจาน โส [๒] สี.,อิ. วทสิ

คาเม วา นิคเม วา นคเร วาติ. อิติ ปุฏฺโจ "โนติ วเทยฺย. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ 'อมฺโภ ปุริส ยํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตํ ตฺวํ อิจฺฉสิ กาเมสีติ. อิติ ปุฏฺโจ อามาติ วเทยฺย.

"ตํ กึ มญฺญสิ กจฺจาน นนุ เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ. "อทฺธา โข โภ โคตม เอวํ สนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส อปฺปาฏิหีรกตํ ภาสิตํ สมฺปชฺชตีติ; "เอวเมว โข ตฺวํ กจฺจาน 'ยสฺมา โภ โคตม วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถิ, โส ปรโม วณฺโณติ วเทสิ, ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญาเปสีติ. "เสยฺยถาปิ โภ โคตม มณิ เวฬุริโย สุโภ โชติมา[๑] อฏฺจโส สุปริกมฺมกโต ปณฺฑุกมฺพเล นิกฺขิตฺโต ภาสเตว[๒] ตปเตว วิโรจเตว,[๒] เอวํวณฺโณ อตฺตา โหติ อโรโค ปรมฺมรณาติ.

[๒๗๙] "ตํ กึ มญฺญสิ กจฺจาน. โย วา มณิ เวฬุริโย สุโภ โชติมา อฏฺจโส สุปริกมฺมกโต ปณฺฑุกมฺพเล นิกฺขิตฺโต ภาสเตว ตปเตว วิโรจเตว, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขชฺโชปนโก, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ยฺวายํ โภ โคตม รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขชฺโชปนโก, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ กจฺจาน. โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย กิมิ ขชฺโชปนโก, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ชาติมา, เอวมุปริปิ.

[๒-๒] อิ. ภาสติ จ ตปติ จ วิโรจติ จ ฉ.,เท. ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจติ จ, เอวมุปริปิ.

"ยฺวายํ โภ โคตม รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ กจฺจาน, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย เตลปฺปทีโป, โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย มหาอคฺคิกฺขนฺโธ, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ยฺวายํ โภ โคตม รตฺตนฺธการติมิสาย มหาอคฺคิกฺขนฺโธ, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ กจฺจาน. โย วา รตฺตนฺธการติมิสาย มหาอคฺคิกฺขนฺโธ, ยา วา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ยฺวายํ โภ โคตม รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ กจฺจาน. ยา วา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว โอสธิตารกา, โย วา ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท อฑฺฒรตฺตสมยํ จนฺโท, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ยฺวายํ โภ โคตม ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท อฑฺฒรตฺตสมยํ จนฺโท, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ กจฺจาน. โย วา ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท อฑฺฒรตฺตสมยํ จนฺโท, โย วา วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท มชฺฌนฺติกสมยํ สุริโย, อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ กตโม วณฺโณ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ยฺวายํ โภ โคตม วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อภิโท มชฺฌนฺติกสมยํ สุริโย, อยํ อิเมสํ อุภินฺนํ วณฺณานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติ.

"ตโต[๑] โข เต กจฺจาน พหู[๒] หิ พหุตรา เทวา, เย อิเมสํ จนฺทิมสุริยานํ อาภา นานุโภนฺติ, ตฺยาหํ ปชานามิ, อถ จ ปนาหํ น วทามิ ยสฺมา วณฺณา อญฺโญ วณฺโณ อุตฺตริตโร วา[๓] ปณีตตโร วา[๓] นตฺถีติ, อถ จ ปน ตฺวํ กจฺจาน "ยฺวายํ วณฺโณ กิมินา ขชฺโชปนเกน นิหีนตโร[๔] จ กิลิฏฺฐตโร[๕] จ, โส ปรโม วณฺโณติ วเทสิ, ตญฺจ วณฺณํ น ปญฺญาเปสิ.[๖]

[๒๘๐] "ปญฺจ โข อิเม กจฺจาน กามคุณา, กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. อิเม โข

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อโต
[๒] สี.,อิ. พหูหิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. จ
[๔] สี.,อิ. หีนตโร
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปติกิฏฺฐตโร จ
[๖] อิ. ปญฺญาเปสีติ

กิจฺจาน ปญฺจ กามคุณา. ยํ โข กจฺจาน อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ; อิทํ วุจฺจติ กามสุขํ. อิติ กาเมหิ กามสุขํ, กามสุขา กามคฺคสุขํ ตตฺถ อคฺคมกฺขายตีติ.

เอวํ วุตฺเต, เวขณโส ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อจฺฉริยํ โภ โคตม, อพฺภุตํ โภ โคตม, ยาว สุภาสิตญฺจิทํ โภตา โคตเมน 'กาเมหิ กามสุขํ, กามสุขา กามคฺคสุขํ ตตฺถ อคฺคมกฺขายตีติ. [๑] "ทุชฺชานํ โข เอตํ กจฺจาน ตยา อญฺญทิฏฺฐิเกน อญฺญกฺขนฺติเกน อญฺญรุจิเกน อญฺญตฺถโยเคน[๒] อญฺญถาจริยเกน[๓] "กามํ[๔] วา กามสุขํ วา กามคฺคสุขํ วาติ.[๕] เย โข เต กจฺจาน ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา, เต โข เอตํ ชาเนยฺยุ กามํ วา กามสุขํ วา กามคฺคสุขํ วาติ.

[๒๘๑] เอวํ วุตฺเต, เวขณโส ปริพฺพาชโก กุปิโต อนตฺตมโน ภควนฺตเยว ขุ่เสนฺโต ภควนฺตเยว วมฺเภนฺโต ภควนฺตเยว วทมาโน "สมโณ[๖] โคตโม ปาปิโต ภวิสฺสตีติ ภควนฺตํ เอตทโวจ "เอวเมว ปนิเธกจฺเจ[๗] สมณพฺราหฺมณา อชานนฺตา ปุพฺพนฺตํ อปสฺสนฺตา[๘] อปรนฺตํ, อถ จ ปน 'ขีณา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กาเมหิ โภ โคตม กามสุขํ กามสุขา กามคฺคสุขํ ตตฺถ อคฺคมกฺขายติ
[๒] ฉ.,เท. อญฺญตฺรโยเคน
[๓] ฉ.,เท. อญฺญตราจริยเกน
[๔] ฉ.,เท. กามา วา
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] อิ. สมโณ จ
[๗] สี.,อิ. ปนิเธเก
[๘] สฺยา. อชานนฺตา

ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามาติ ปฏิชานนฺติ, เตสมิทํ ภาสิตํ หสฺสกเยว สมฺปชฺชติ, ลามกเยว สมฺปชฺชติ, ริตฺตกเยว สมฺปชฺชติ, ตุจฺฉกเยว สมฺปชฺชตีติ.

"เย โข เต กจฺจาน สมณพฺราหฺมณา อชานนฺตา ปุพฺพนฺตํ อปสฺสนฺตา[๑] อปรนฺตํ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานามาติ ปฏิชานนฺติ, เตสํ โสเยว สหธมฺมิโก นิคฺคโห โหติ, อปิจ กจฺจาน ติฏฺฐตุ ปุพฺพนฺโต, ติฏฺฐตุ อปรนฺโต, เอตุ วิญฺญู ปุริโส อสโฐ อมายาวี อุชุชาติโก, อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิ, ยถานุสิฏฺฐิ ตถา ปฏิปชฺชมาโน นจิรสฺเสว สามญฺเญว ฌสฺสติ สามํ ทกฺขิติ,[๒] เอวํ กิรายสฺมา[๓] พนฺธนา วิปฺปโมกฺโข โหติ, ยทิทํ อวิชฺชาพนฺธนา. เสยฺยถาปิ กจฺจาน ทหโร กุมาโร มนฺโท อุตฺตานเสยฺยโก กณฺฐปญฺจเมหิ พนฺธเนหิ พนฺโธ[๔] อสฺส สุตฺตพนฺธเนหิ, ตสฺส วุฑฺฒิมนฺวาย อินฺทฺริยานํ ปริปากมนฺวาย ตานิ พนฺธนานิ มุญฺเจยฺยุ,[๕] โส 'โมกฺโขมฺหีติ โข ชาเนยฺย, โน จ พนฺธนํ; เอวเมว โข กจฺจาน เอตุ วิญฺญู ปุริโส อสโฐ อมายาวี อุชุชาติโก, อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิ, ยถานุสิฏฺฐิ ตถา ปฏิปชฺชมาโน นจิรสฺเสว สามญฺเญว ฌสฺสติ, สามํ ทกฺขิติ, เอวํ กิรายสฺมา พนฺธนา วิปฺปโมกฺโข โหติ, ยทิทํ อวิชฺชาพนฺธนาติ.

---

[๑] สฺยา. อชานนฺตา
[๒] สี.,อิ. ทกฺขีติ
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. กิร สมฺมา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. พทฺโธ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. มุจฺเจยฺยุ

เอวํ วุตฺเต, เวขณโส ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, ฯเปฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

ทสมํ เวขณสสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ตติโย ปริพฺพาชกวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

ปุณฺฑรี อคฺคิ สหกถินาโม
ทีฆนโข ปุน ภณฺฑรโคตฺโต[๑]
สนฺทกุทายิ[๒] มุณฺฑิกปุตฺโต
มณิโก[๓] ตถา กจฺจาโน วรวคฺโค.

---

[๑] ฉ.,เท. ภารทฺวาชโคตฺโต　　[๒] ฉ.,เท. สนฺทกอุทายิ
[๓] สี. มณิโกตฺถ

๔. ราชวคฺโค

๑. ฆฏิการสุตฺตํ

[๒๘๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ. อถ โข ภควา มคฺคา โอกฺกมฺม อญฺญตรสฺมึ ปเทเส สิตํ ปาตฺวากาสิ. อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ "โก นุ โข เหตุ, โก ปจฺจโย ภควโต สิตสฺส ปาตุกมฺมาย. น อการเณน[๑] ตถาคตา สิตํ ปาตุกโรนฺตีติ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ[๒] กริตฺวา,[๓] เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย ภควโต สิตสฺส ปาตุกมฺมาย. น อการเณน ตถาคตา สิตํ ปาตุกโรนฺตีติ.

"ภูตปุพฺพํ อานนฺท อิมสฺมึ ปเทเส เวภฬิคํ[๔] นาม นิคโม[๕] อโหสิ อิทฺโธ เจว ผีโต จ พหุชโน อากิณฺณมนุสฺโส. เวภฬิคํ โข อานนฺท นิคมํ กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุปนิสฺสาย วิหาสิ. อิธ[๖] สุทํ อานนฺท กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อาราโม อโหสิ. อิธ สุทํ อานนฺท กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ นิสินฺโน[๗] ภิกฺขุสงฺฆํ โอวทตีติ.

---

[๑] สี. อการเณ
[๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. จีวรํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. กตฺวา
[๔] สี.,ฉ.,เท. เวคฬีคํ อิ. เวภฬีคํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. คามนิคโม
[๖] สี. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๗] สี.,ฉ.,อิ. นิสินฺนโก

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท จตุคุณํ[๑] สงฺฆาฏึ ปญฺญาเปตฺวา[๒] ภควนฺตํ เอตทโวจ “เตนหิ ภนฺเต ภควา นิสีทตุ, เอวายํ ภูมิปฺปเทโส ทฺวีหิ อรหนฺเตหิ สมฺมาสมฺพุทฺเธหิ ปริภุตฺโต ภวิสฺสตีติ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน; นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ

“ภูตปุพฺพํ อานนฺท อิมสฺมึ ปเทเส เวภฬิคํ นาม นิคโม อโหสิ อิทฺโธ เจว ผีโต จ พหุชโน อากิณฺณมนุสฺโส. เวภฬิคํ โข อานนฺท นิคมํ กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุปนิสฺสาย วิหาสิ. อิธ สุทํ อานนฺท กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อาราโม อโหสิ. อิธ สุทํ อานนฺท กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ นิสินฺโน[๓] ภิกฺขุสงฺฆํ โอวทติ.

[๒๘๓] ‘เวภฬิเค โข อานนฺท นิคเม ฆฏิกาโร นาม กุมฺภกาโร กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อุปฏฺฐาโก อโหสิ อคฺคุปฏฺฐาโก. ฆฏิการสฺส โข อานนฺท กุมฺภการสฺส โชติปาโล นาม มาณโว สหาโย อโหสิ ปิยสหาโย. อถ โข อานนฺท ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร โชติปาลํ มาณวํ อานนฺเตสิ ‘อายาม สมฺม โชติปาล, กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสาม, สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ.

เอวํ วุตฺเต, อานนฺท โชติปาโล มาณโว ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ ‘อลํ สมฺม ฆฏิการ, กึ ปน เตน มุณฺฑเกน สมณเกน

---

[๑] อิ. จตุคฺคุณา
[๒] ฉ. ปญฺเญปตฺวา
[๓] ฉ.,อิ. นิสินฺนโก

ทิฏฺเฐนาติ. ทุติยมฺปิ โข อานนฺท ฯเปฯ ตติยมฺปิ โข อานนฺท ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร โชติปาลํ มาณวํ เอตทโวจ 'อายาม สมฺม โชติปาล, กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสาม, สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ. ตติยมฺปิ โข อานนฺท โชติปาโล มาณโว ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ 'อลํ สมฺม ฆฏิการ, กึ ปน เตน มุณฺฑเกน สมณเกน ทิฏฺเฐนาติ. 'เตนหิ สมฺม โชติปาล โสตฺถิสินานนฺ[๑] อาทาย นที คมิสฺสาม สินายิตุนฺติ. 'เอวํ สมฺมาติ โข อานนฺท โชติปาโล มาณโว ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส ปจฺจสฺโสสิ. 'อถ โข อานนฺท ฆฏิกาโร จ กุมฺภกาโร โชติปาโล จ มาณโว โสตฺถิสินานนฺ อาทาย นที อคมํสุ สินายิตุ.

[๒๘๔] อถ โข อานนฺท ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร โชติปาลํ มาณวํ อามนฺเตสิ 'อยํ สมฺม โชติปาล, กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อวิทูเร อาราโม, อายาม สมฺม โชติปาล, กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสาม, สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ. เอวํ วุตฺเต, อานนฺท โชติปาโล มาณโว ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ 'อลํ สมฺม ฆฏิการ, กึ ปน เตน มุณฺฑเกน สมณเกน ทิฏฺเฐนาติ. ทุติยมฺปิ โข อานนฺท ฯเปฯ ตติยมฺปิ โข อานนฺท ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร โชติปาลํ มาณวํ เอตทโวจ 'อยํ สมฺม โชติปาล กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อวิทูเร อาราโม, อายาม สมฺม

---

[๑] สี.,อิ. โสตฺถึ สินานึ ฉ.,เท. โสตฺถิสินานึ, เอวมุปริปิ.

โชติปาล กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสาม, สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ. ตติยมฺปิ โข อานนฺท โชติปาโล มาณโว ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ 'อลํ สมฺม ฆฏิการ, กึ ปน เตน มุณฺฑเกน สมณเกน ทิฏฺเจนาติ.

อถ โข อานนฺท ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร โชติปาลํ มาณวํ โอวฏฺฏิกาย[๑] ปรามสิตฺวา เอตทโวจ 'อยํ สมฺม โชติปาล กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อวิทูเร อาราโม, อายาม สมฺม โชติปาล, กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสาม, สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ. อถ โข อานนฺท โชติปาโล มาณโว โอวฏฺฏิกึ วินิเวเจตฺวา[๒] ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ 'อลํ สมฺม ฆฏิการ, กึ ปน เตน มุณฺฑเกน สมณเกน ทิฏฺเจนาติ. อถ โข อานนฺท ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร โชติปาลํ มาณวํ สีสนฺหาตํ[๓] เกเสสุ ปรามสิตฺวา เอตทโวจ 'อยํ สมฺม โชติปาล กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อวิทูเร อาราโม, อายาม สมฺม โชติปาล, กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสาม, สาธุสมฺมตญฺหิ เม ตสฺส ภควโต ทสฺสนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ. อถ โข อานนฺท โชติปาลสฺส มาณวสฺส เอตทโหสิ "อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ, ยตฺร หิ นามายํ ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร อิตฺตรชจฺโจ สมาโน อมฺหากํ สีสนฺหาตานํ

---

[๑] ฉ.,เท. โอวฏฺฏิกายํ [๒] ฉ. วินิวฏฺเฏตฺวา
[๓] สี. สสีสํ นหาตํ อิ. สีสนหาตํ ฉ.,เท. สีสนฺหาตํ

เกเสสุ ปรามสิตฺวา[๑] มญฺญิสฺสติ, น วติทำ โอรกำ มญฺเญ ภวิสฺสตีติ. ฆฏิการำ กุมฺภการำ เอตทโวจ 'ยาเวตโทหิปิ[๒] สมฺม ฆฏิการาติ. 'ยาเวตโทหิปิ สมฺม โชติปาล, ตถา หิ ปน เม สาธุ สมฺม ตำ ตสฺส ภควโต ทสฺสนำ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ. 'เตนหิ สมฺม ฆฏิการ มุญฺจ, คมิสฺสามาติ.

[๒๘๕] อถ โข อานนฺท ฆฏิกาโร จ กุมฺภกาโร โชติปาโล จ มาณโว, เยน กสฺสโป ภควา อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร กสฺสปำ ภควนฺตำ อรหนฺตำ สมฺมาสมฺพุทฺธำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ. โชติปาโล ปน มาณโว กสฺสเปน ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียำ กถำ สาราณียำ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อานนฺท ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร กสฺสปำ ภควนฺตำ อรหนฺตำ สมฺมาสมฺพุทฺธำ เอตทโวจ "อยำ เม ภนฺเต โชติปาโล มาณโว สหาโย ปิยสหาโย, อิมสฺส ภควา ธมฺมำ เทเสตูติ.

อถ โข อานนฺท กสฺสโป ภควา อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฆฏิการญฺจ กุมฺภการำ โชติปาลญฺจ มาณวำ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหำเสสิ. อถ โข อานนฺท ฆฏิกาโร จ กุมฺภกาโร โชติปาโล จ มาณโว กสฺสเปน ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหำสิตา กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ภาสิตำ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปรามสิตพฺพำ [๒] ฉ.,เท. ยาวตาโทหิปิ, เอวมุปริปิ.

กสฺสปึ ภควนฺตं อรหนฺตं สมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมึสุ.

[๒๘๖] อถ โข อานนฺท โชติปาโล มาณโว ฆฏิการํ กุมฺภการํ เอตทโวจ "อิมํ[๑] นุ ตฺวํ สมฺม ฆฏิการ ธมฺมํ สุณนฺโต, อถ จ ปน[๒] อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชสีติ.[๓] "นนุ จ[๔] มํ สมฺม โชติปาล ชานาสิ 'อนฺเธ ชิณฺเณ มาตาปิตโร โปเสมีติ. เตนหิ สมฺม ฆฏิการ อหํ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสามีติ.

อถ โข อานนฺท ฆฏิกาโร จ กุมฺภกาโร โชติปาโล จ มาณโว, เยน กสฺสโป ภควา อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา กสฺสปึ ภควนฺตं อรหนฺตं สมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทึสุ. เอกมนฺตं นิสินฺโน โข อานนฺท ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร กสฺสปึ ภควนฺตं อรหนฺตं สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจ "อยं เม ภนฺเต โชติปาโล มาณโว สหาโย ปิยสหาโย, อิมं ภควา ปพฺพาเชตูติ. อลตฺถ โข อานนฺท โชติปาโล มาณโว กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชं, อลตฺถ อุปสมฺปทं.

[๒๘๗] อถ โข อานนฺท กสฺสโป ภควา อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ อจิรูปสมฺปนฺเน[๕] โชติปาเล มาณเว[๕] อฑฺฒมาสูปสมฺปนฺเน[๖] เวภพิเค ยถาภิรนฺตं วิหริตฺวา, เยน พาราณสี, เตน จาริกं ปกฺกามิ. อนุปุพฺเพน จาริกญฺจรมาโน, เยน พาราณสี, ตทวสริ.

---

[๑] สี. อิงฺฆ
[๒] อิ. น
[๓] ฉ.,เท. ปพฺพชิสฺสสีติ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕-๕] สี. อจิรูปสมฺปนฺโน โชติปาโล มาณโว
[๖] อิ. อทฺธมาสปสมฺปนฺเน

ตตฺร สุทํ อานนฺท กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเย. อสฺโสสิ โข อานนฺท กิกี[๑] กาสิราชา "กสฺสโป กิร ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ พาราณสึ อนุปฺปตฺโต พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเยติ. อถ โข อานนฺท กิกี กาสิราชา ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺรํ ยานํ อภิรูหิตฺวา ภทฺเรหิ ภทฺเรหิ ยาเนหิ พาราณสิยา นิยฺยาสิ มหจฺจราชานุภาเวน[๒] กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ทสฺสนาย, ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโกว, เยน กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อานนฺท กิกึ กาสิราชานํ กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ. อถ โข อานนฺท กิกี กาสิราชา กสฺสเปน ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหํสิโต กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจ "อธิวาเสตุ เม ภนฺเต ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. อธิวาเสสิ โข อานนฺท กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ตุณฺหีภาเวน. อถ โข อานนฺท กิกี กาสิราชา กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายายาสนา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กิกี, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. มหตา ราชานุภาเวน ฉ.,เท. มหจฺจา ราชานุภาเวน

อถ โข อานนฺท กิกิ กาสิราชา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา[๑] ปณฺฑุมุทิกสฺส[๒] สาลิโน วิจิตกาฬกํ อเนกสูปํ อเนกพฺยญฺชนํ กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส กาลํ อาโรจาเปสิ "กาโล ภนฺเต, นิฏฺฐิตํ ภตฺตนฺติ.

[๒๘๘] อถ โข อานนฺท กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน กิกิสฺส กาสิรญฺโญ นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน. อถ โข อานนฺท กิกิ กาสิราชา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ. อถ โข อานนฺท กิกิ กาสิราชา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อานนฺท กิกิ กาสิราชา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจ "อธิวาเสตุ เม ภนฺเต ภควา พาราณสิยํ วสฺสาวาสํ, เอวรูปํ สงฺฆสฺส อุปฏฺฐานํ ภวิสฺสตีติ. "อลํ มหาราช, อธิวุฏฺโฐ เม วสฺสาวาโสติ. ทุติยมฺปิ โข อานนฺท ฯเปฯ ตติยมฺปิ โข อานนฺท กิกิ กาสิราชา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจ "อธิวาเสตุ เม ภควา พาราณสิยํ วสฺสาวาสํ, เอวรูปํ สงฺฆสฺส อุปฏฺฐานํ ภวิสฺสตีติ. "อลํ มหาราช, อธิวุฏฺโฐ เม วสฺสาวาโสติ. อถ โข อานนฺท กิกิสฺส กาสิรญฺโญ "น เม

---

[๑] สี. ปฏิปาเทตฺวา [๒] สี.,อิ. ปณฺฑุมุฏฺฐิกสฺส ฉ.,เท. ปณฺฑุปุฏกสฺส

กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อธิวาเสสิ[๑] พาราณสิยํ วสฺสาวาสนฺติ อหุเทว อญฺญถตฺตํ, อหุ โทมนสฺสํ. อถ โข อานนฺท กิกี กาสิราชา กสฺสปํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจ "อตฺถิ นุ โข ภนฺเต อญฺโญ โกจิ มยา อุปฏฺฐากตโรติ.

"อตฺถิ มหาราช เวภฬิคฺคิ นาม นิคโม ตตฺถ ฆฏิกาโร นาม กุมฺภกาโร, โส เม อุปฏฺฐาโก อคฺคุปฏฺฐาโก, ตุยฺหํ โข ปน มหาราช 'น เม กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อธิวาเสสิ[๒] พาราณสิยํ วสฺสาวาสนฺติ อตฺเถว[๓] อญฺญถตฺตํ, อตฺถิ โทมนสฺสํ, ตยิทํ ฆฏิกาเร[๔] กุมฺภกาเร[๔] นตฺถิ น จ ภวิสฺสติ. ฆฏิกาโร โข มหาราช กุมฺภกาโร พุทฺธํ สรณํ คโต ธมฺมํ สรณํ คโต สงฺฆํ สรณํ คโต, ฆฏิกาโร โข มหาราช กุมฺภกาโร ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต, มุสาวาทา ปฏิวิรโต, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต, ฆฏิกาโร โข มหาราช กุมฺภกาโร พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต, ฆฏิกาโร โข มหาราช กุมฺภกาโร ทุกฺเข นิกฺกงฺโข, ทุกฺขสมุทเย นิกฺกงฺโข. ทุกฺขนิโรเธ นิกฺกงฺโข, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย นิกฺกงฺโข. ฆฏิกาโร โข มหาราช กุมฺภกาโร เอกภตฺติโก พฺรหฺมจารี สีลวา กลฺยาณธมฺโม. ฆฏิกาโร โข มหาราช กุมฺภกาโร นิกฺขิตฺตมณิสุวณฺโณ อเปตชาตรูปรชโต. ฆฏิกาโร โข มหาราช

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อธิวาเสติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อธิวาเสติ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. อตฺถิ [๔-๔] ฉ.,เท. ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส

กุมฺภกาโร น มุสเลน,[๑] น สหตฺถา ปจวิญฺจ[๒] ขนติ, ยํ โหติ กูลปลุคฺคํ วา มูสิกุกฺกุโร[๓] วา, ตํ กาเชน อาหริตฺวา ภาชนํ กริตฺวา, เอวมาห 'เอตฺถ โย อิจฺฉติ ตณฺฑุลปติภสฺตานิ วา มุคฺคปติภสฺตานิ[๔] วา กาพายปติภสฺตานิ[๕] วา นิกฺขิปิตฺวา ยํ อิจฺฉติ, ตํ[๖] หรตูติ. ฆฏิกาโร โข มหาราช กุมฺภกาโร อนฺเธ ชิณฺเณ มาตาปิตโร โปเสติ. ฆฏิกาโร โข มหาราช กุมฺภกาโร ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกา.

[๒๘๙] เอกมิทาหํ มหาราช สมยํ เวภพิเค นาม นิคเม[๗] วิหรามิ. อถ ขฺวาหํ มหาราช ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส มาตาปิตโร, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส มาตาปิตโร เอตทโวจํ "หนฺท โก นุ โข อยํ ภคโว[๘] คโตติ. "นิกฺขนฺโต โข เต ภนฺเต อุปฏฺฐาโก, อโต[๙] กุมฺภิยา โอทนํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชาติ. อถ ขฺวาหํ มหาราช กุมฺภิยา โอทนํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามึ.[๑๐] อถ โข มหาราช ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร, เยน มาตาปิตโร, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มาตาปิตโร เอตทโวจ 'โก กุมฺภิยา โอทนํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา

---

[๑] ฉ. ปณฺณมุสโล
[๒] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. มูสิกุกฺกโร
[๔] อิ. มุคฺคปภิวตฺตานิ
[๕] อิ. กาพายปภิวตฺตานิ
[๖] เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๗] ฉ.,เท.,อิ. คามนิคเม
[๘] ฉ.,เท.,อิ. ภคฺคโว
[๙] ฉ.,เท. อนฺโตกุมฺภิยา
[๑๐] ฉ.,เท. ปกฺกมึ

อุฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺโตติ. “กสฺสโป ตาต ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ กุมฺภิยา โอทนํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺโตติ. อถ โข มหาราช ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส เอตทโหสิ “ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, ยสฺส เม กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เอวํ อภิวิสฺสฏฺโจติ. อถ โข มหาราช ฆฏิการ์ กุมฺภการ์ อฑฺฒมาสํ ปีติสุขํ น วิชหิ, สตฺตาหํ มาตาปิตูนํ.

[๒๙๐] เอกมิทาหํ มหาราช สมยํ ตตฺเถว เวภฬิเค นาม นิคเม[๑] วิหรามิ. อถ ขฺวาหํ มหาราช ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส มาตาปิตโร, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส มาตาปิตโร เอตทโวจ์ “หนฺท โก นุ โข อยํ ภคโว[๒] คโตติ. “นิกฺขนฺโต โข เต ภนฺเต อุปฏฺฐาโก, อโต กโพฬิยา กุมฺมาสํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชาติ. อถ ขฺวาหํ มหาราช กโพฬิยา กุมฺมาสํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามึ. อถ โข มหาราช ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร, เยน มาตาปิตโร, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มาตาปิตโร เอตทโวจ “โก กโพฬิยา กุมฺมาสํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺโตติ. “กสฺสโป ตาต ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ กโพฬิยา กุมฺมาสํ คเหตฺวา ปริโยคา สูปํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺโตติ. อถ โข มหาราช ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส เอตทโหสิ “ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, ยสฺส เม กสฺสโป ภควา อรหํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. คามนิคเม [๒] ฉ.,เท.,อิ. ภคฺคโว, เอวมุปริปิ.

สมฺมาสมฺพุทฺโธ เอวํ อภิวิสฺสฏฺโฐติ.[๑] อถ โข มหาราช ฆฏิการํ กุมฺภการํ อฑฺฒมาสํ ปีติสุขํ น วิชหิ,[๒] สตฺตาหํ มาตาปิตูนํ.

[๒๙๑] เอกมิทาหํ มหาราช สมยํ ตตฺเถว เวภฬิเค นาม นิคเม วิหรามิ. เตน โข ปน สมเยน กุฏิ[๓] โอวสฺสติ. อถ ขฺวาหํ มหาราช ภิกฺขู อามนฺเตสึ “คจฺฉถ ภิกฺขเว ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส นิเวสเน ติณํ ชานาถาติ. เอวํ วุตฺเต, มหาราช เต ภิกฺขู มํ เอตทโวจุ “นตฺถิ โข ภนฺเต ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส นิเวสเน ติณํ, อตฺถิ จ ขฺวาสฺส อาเวสนํ[๔] ติณจฺฉทนนฺติ. “คจฺฉถ ภิกฺขเว ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส อาเวสนํ อุตฺติณํ กโรถาติ. อถ โข เต มหาราช ภิกฺขู ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส อาเวสนํ อุตฺติณมกํสุ. อถ โข มหาราช ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส มาตาปิตโร เต ภิกฺขู เอตทโวจุ “เก อาเวสนํ อุตฺติณํ กโรนฺตีติ. “ภิกฺขู ภคินิ, กสฺสปสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส กุฏิ โอวสฺสตีติ. “หรถ ภนฺเต, หรถ ภทฺรมุขาติ. อถ โข มหาราช ฆฏิกาโร กุมฺภกาโร, เยน มาตาปิตโร, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มาตาปิตโร เอตทโวจ “เก อาเวสนํ อุตฺติณมกํสูติ. “ภิกฺขู ตาต, กสฺสปสฺส กิร ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส กุฏิ โอวสฺสตีติ. อถ โข มหาราช ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส เอตทโหสิ “ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, ยสฺส เม กสฺสโป ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เอวํ อภิวิสฺสฏฺโฐติ. อถ โข มหาราช ฆฏิการํ กุมฺภการํ อฑฺฒมาสํ ปีติสุขํ น วิชหิ, สตฺตาหํ มาตาปิตูนํ.

---

[๑] ฉ.,เท. อภิวิสฺสตฺโถ
[๒] ฉ.,เท. วิชหติ, เอวมุปริปิ.
[๓] สี. คนฺธกุฏี อิ. กุฏิ
[๔] ฉ.,เท. อาเวสเน

อถ โข ตํ มหาราช อาเวสนํ สพฺพํ เตมาสํ อากาสจฺฉทนํ อฏฺฐาสิ, น จาติวสฺสิ,[๑] เอวรูโป จ มหาราช ฆฏิกาโร กุมฺภกาโรติ. ลาภา ภนฺเต ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส, สุลทฺธํ[๒] ภนฺเต ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส, ยสฺส ภควา เอวํ อภิวิสฺสฏฺโจติ.

[๒๙๒] อถ โข อานนฺท กิกี กาสิราชา ฆฏิการสฺส กุมฺภการสฺส ปญฺจมตฺตานิ ตณฺฑุลวาหสตานิ ปาเหสิ ปณฺฑุมุทิกสฺส[๓] สาลิโน ตทุปิยญฺจ สูเปยฺยํ. อถ โข เต อานนฺท ราชปุริสา ฆฏิการํ กุมฺภการํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุ๋ "อิมานิ[๔] โว[๔] ภนฺเต ปญฺจมตฺตานิ ตณฺฑุลวาหสตานิ กิกินา กาสิราเชน ปหิตานิ ปณฺฑุมุทิกสฺส สาลิโน ตทุปิยญฺจ สูเปยฺยํ, ตานิ ภนฺเต ปฏิคฺคณฺหาตูติ.[๕] "ราชา โข พหุกิจฺโจ พหุกรณีโย, อลมฺเม รญฺโญ ว โหตูติ. "สิยา โข ปน เต อานนฺท เอวมสฺส 'อญฺโญ นูน เตน สมเยน โชติปาโล มาณโว อโหสีติ. น โข ปเนตํ อานนฺท เอวํ ทฏฺฐพฺพํ, อหํ เตน สมเยน โชติปาโล มาณโว อโหสินฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ปฐมํ ฆฏิการสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. เทโวติวสฺสิ [๒] ฉ.,เท. สุลทฺธา
[๓] ฉ.,เท. ปณฺฑุปุฏกสฺส อิ. ปณฺฑุมุฏิกสฺส, เอวมุปริปิ.
[๔-๔] ฉ.,เท. อิมานิ โข อิ. อิมานิ เต [๕] ฉ.,เท. ปฏิคฺคณฺหาติ

๒. รฏฺฐปาลสุตฺตํ

[๒๙๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา กุรูสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ, เยน ถุลฺลโกฏฺฐิตํ[๑] นาม กุรูนํ นิคโม, ตทวสริ. อสฺโสสุ โข ถุลฺลโกฏฺฐิตกา พฺราหฺมณคหปติกา "สมโณ ขลุ โภ, โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต กุรูสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ถุลฺลโกฏฺฐิตํ อนุปฺปตฺโต, ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ, สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ.

อถ โข ถุลฺลโกฏฺฐิตกา พฺราหฺมณคหปติกา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อปฺเปกจฺเจ ภควนฺตํ อภิวเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อปฺเปกจฺเจ ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อปฺเปกจฺเจ, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อปฺเปกจฺเจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อปฺเปกจฺเจ

---

[๑] ฉ.,เท. ถุลฺลโกฏฺฐิกํ, เอวมุปริปิ.

ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข ถุลฺลโกฏฺฐิตเก พฺราหฺมณคหปติเก ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ.

[๒๙๔] เตน โข ปน สมเยน รฏฺฐปาโล นาม กุลปุตฺโต ตสฺมึเยว ถุลฺลโกฏฺฐิเต อคฺคกุลิกสฺส[๑] ปุตฺโต ติสฺสสฺ[๒] ปริสายํ นิสินฺโน โหติ. อถ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส เอตทโหสิ “ยถา ยถา ขฺวาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ, ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. อถ โข ถุลฺลโกฏฺฐิตกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหํสิตา ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามึสุ. อถ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต อจิรปกฺกนฺเตสุ ถุลฺลโกฏฺฐิตเกสุ พฺราหฺมณคหปติเกสุ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “ยถา ยถาหํ ภนฺเต ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ, อิจฺฉามหํ ภนฺเต เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํ, ลเภยฺยาหํ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปทนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อคฺคกุลสฺส [๒] สี. ตสฺสสฺ

[๑] “อนุญฺญาโตสิ ปน ตฺวํ รฏ๎ฐปาล มาตาปิตูหิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายาติ. “น โขหํ ภนฺเต อนุญฺญาโต มาตาปิตูหิ อาคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายาติ. “น โข รฏ๎ฐปาล ตถาคตา อนนุญฺญาตํ มาตาปิตูหิ ปุตฺตํ ปพฺพาเชนฺตีติ. “สฺวาหํ ภนฺเต ตถา กริสฺสามิ, ยถา มํ มาตาปิตโร อนุชานิสฺสนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายาติ.

[๒๙๕] อถ โข รฏ๎ฐปาโล กุลปุตฺโต อุฏ๎ฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยน มาตาปิตโร, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มาตาปิตโร เอตทโวจ “อมฺมตาตา ยถา ยถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ, อิจฺฉามหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํ, อนุชานาถ มํ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายาติ.

เอวํ วุตฺเต, รฏ๎ฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร รฏ๎ฐปาลं กุลปุตฺตํ เอตทโวจุํ “ตฺวํ โขสิ ตาต รฏ๎ฐปาล อมฺหากํ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริหโต,[๒] น ตฺวํ ตาต รฏ๎ฐปาล กิญฺจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิ, เอหิ[๓] ตฺวํ ตาต รฏ๎ฐปาล ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเรหิ จ ภุญฺชนฺโต ปิวนฺโต ปริจาเรนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต ปุญฺญานิ กโรนฺโต อภิรมสฺสุ น ตํ มยํ อนุชานาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย. มรเณนปิ เต มยं

---

[๑] ฉ.,ทยฺ. ปพฺพาเชตุ มํ ภควา [๒] ฉ.,เท.,อิ. สุขปริภโต, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ. “เอหิ ตฺวํ ตาต ฯเปฯ ปพฺพชฺชายาติ อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

อกามกา วินา ภวิสฺสาม, กึ ปน มยํ ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายาติ.

ทุติยมฺปิ โข ฯเปฯ ตติยมฺปิ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต มาตาปิตโร เอตทโวจ "อมฺมตาต ยถา ยถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยं จริตุํ, อิจฺฉามหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตุํ, อนุชานาถ มํ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายาติ. ตติยมฺปิ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ เอตทโวจุํ "ตฺวํ โขสิ ตาต รฏฺฐปาล อมฺหากํ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริหโต, น ตฺวํ ตาต รฏฺฐปาล กสฺสจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิ, เอหิ, ตฺวํ ตาต รฏฺฐปาล ภุญฺช จ ปิว จ, ปริจาเรหิ จ, ภุญฺชนฺโต ปิวนฺโต ปริจาเรนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต ปุญฺญานิ กโรนฺโต อภิรมสฺสุ, น ตํ มยํ อนุชานาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย. มรเณนปิ เต มยํ อกามกา วินา ภวิสฺสาม, กึ ปน มยํ ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสาม อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายาติ.

[๒๙๖] อถ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต [๑] "น มํ มาตาปิตโร อนุชานนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายาติ ตตฺเถว อนนฺตรหิตาย ภูมิยา นิปชฺชิ "อิธ[๒] วา เม มรณํ ภวิสฺสติ

---

[๑] สี.,อิ. มาตาปิตูสุ ปพฺพชฺชํ อลภมาโน [๒] ฉ.,เท.,อิ. อิเธว

ปพฺพชฺชา วาติ. อถ[๑] โข รฏ๎ฐปาโล กุลปุตฺโต เอกมฺปิ ภตฺตं น ภุญฺชิ, เทฺวปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิ, ตีณิปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิ, จตฺตาริปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิ, ปญฺจปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิ, ฉปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิ, สตฺตปิ ภตฺตานิ น ภุญฺชิ.[๑]

อถ โข รฏ๎ฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร รฏ๎ฐปาลं กุลปุตฺตं เอตทโวจุ๎ "ตฺวं โขสิ[๒] ตาต รฏ๎ฐปาล อมฺหากं เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริหโต, น ตฺวं ตาต รฏ๎ฐปาล กสฺสจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิ, อุฏ๎ฐเหหิ ตาต รฏ๎ฐปาล ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเรหิ จ, ภุญฺชนฺโต ปิวนฺโต ปริจาเรนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต ปุญฺญานิ กโรนฺโต อภิรมสฺสุ, น ตं มยं อนุชานาม อคารสฺมา อนคาริยं ปพฺพชฺชาย.[๓] มรเณนปิ เต มยं อกามกา วินา ภวิสฺสาม, กึ ปน มยं[๔] ตं[๕] ชีวนฺตं อนุชานิสฺสาม อคารสฺมา อนคาริยं ปพฺพชฺชายาติ. เอวํ วุตฺเต, รฏ๎ฐปาโล กุลปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ. ทุติยมฺปิ โข รฏ๎ฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร รฏ๎ฐปาลं กุลปุตฺตं เอตทโวจุ๎ ฯเปฯ ทุติยมฺปิ โข รฏ๎ฐปาโล กุลปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ. ตติยมฺปิ โข รฏ๎ฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร รฏ๎ฐปาลं กุลปุตฺตं เอตทโวจุ๎ "ตฺวं โขสิ ตาต รฏ๎ฐปาล อมฺหากं เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริหโต, น ตฺวं ตาต รฏ๎ฐปาล กิญฺจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิ, อุฏ๎ฐเหหิ ตาต รฏ๎ฐปาล ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเรหิ จ, ภุญฺชนฺโต

---

[๑] สี.,อิ. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. ตฺวं โข ตาต
[๓] ฉ. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] อิ. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] เท. เต

ปิวนฺโต ปริจาเรนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต ปุญฺญานิ กโรนฺโต อภิรมสฺสุ, น ตำ มยำ อนุชานาม อคารสฺมา อนคาริยำ ปพฺพชฺชาย. มรเณนปิ เต มยำ อกามกา วินา ภวิสฺสาม, กึ ปน มยำ ตำ ชีวนฺตำ อนุชานิสฺสาม อคารสฺมา อนคาริยำ ปพฺพชฺชายาติ. ตติยมฺปิ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ.

[๒๙๗] อถ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส สหายกา, [๑] เยน รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา รฏฺฐปาลำ กุลปุตฺตำ เอตทโวจุำ "ตฺวำ โขสิ[๒] สมฺม รฏฺฐปาล มาตาปิตูนำ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริหโต, น ตฺวำ สมฺม รฏฺฐปาล กสฺสจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิ. อุฏฺเหิ สมฺม รฏฺฐปาล ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเรหิ จ, ภุญฺชนฺโต ปิวนฺโต ปริจาเรนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต ปุญฺญานิ กโรนฺโต อภิรมสฺสุ, น ตำ มาตาปิตโร อนุชานนฺติ[๓] อคารสฺมา อนคาริยำ ปพฺพชฺชาย. มรเณนปิ เต มาตาปิตโร อกามกา วินา ภวิสฺสนฺติ, กึ ปน เต ตำ ชีวนฺตำ อนุชานิสฺสนฺติ อคารสฺมา อนคาริยำ ปพฺพชฺชายาติ. เอวำ วุตฺเต, รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ. ทุติยมฺปิ โข ฯเปฯ ตติยมฺปิ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส สหายกา รฏฺฐปาลำ กุลปุตฺตำ เอตทโวจุำ "ตฺวำ โขสิ สมฺม รฏฺฐปาล มาตาปิตูนำ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเขธิโต สุขปริหโต, ฯเปฯ อุฏฺเหิ สมฺม รฏฺฐปาล ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเรหิ จ, ภุญฺชนฺโต ปิวนฺโต ปริจาเรนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต ปุญฺญานิ กโรนฺโต อภิรมสฺสุ,

---

[๑] อิ. รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตูนำ ปฏิสุตฺวา
[๒] สี.,อิ. โข สมฺม [๓] ฉ.,เท.,อิ. อนุชานิสฺสนฺติ

น ตํ มาตาปิตโร อนุชานนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย. มรเณนปิ เต มาตาปิตโร อกามกา วินา ภวิสฺสนฺติ, กึ ปน เต ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายาติ. ตติยมฺปิ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ.

[๒๙๘] อถ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส สหายกา, เยน รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส มาตาปิตโร เอตทโวจุ๋ "อมฺมตาต เอโส รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ตตฺเถว อนนฺตรหิตาย ภูมิยา นิปนฺโน 'อิธ'[๑] วา เม มรณํ ภวิสฺสติ ปพฺพชฺชา วาติ, สเจ ตุมฺเห รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ นานุชานิสฺสถ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย, ตตฺเถว[๒] มรณํ ภวิสฺสติ,[๓] สเจ ปน ตุมฺเห รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ อนุชานิสฺสถ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย, ปพฺพชิตมฺปิ นํ ทกฺขิสฺสถ, สเจ รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต นาภิรมิสฺสติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย, กา ตสฺส[๔] อญฺญา คติ ภวิสฺสติ, อิเธว ปจฺจาคมิสฺสติ, อนุชานาถ รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายาติ. "อนุชานาม ตาตา, รฏฺฐปาลํ กุลปุตฺตํ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย ปพฺพชิเตน จ ปน เต[๕] มาตาปิตโร อุทฺทสฺเสตพฺพาติ. อถ โข รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส สหายกา, เยน รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา รฏฺฐปาลํ

---

[๑] ฉ.,เท. อิเธว
[๒] สี. ตตฺเถวสฺส
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อาคมิสฺสติ
[๔] สี. กา จสฺส
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

กุลปุตฺตํ เอตทโวจุ [๑] อนุญฺญาโตสิ มาตาปิตูหิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย, ปพฺพชิเตน จ ปน เต มาตาปิตโร อุทฺทสฺเสตพฺพาติ.

[๒๙๙] อถ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต อุฏฺฐหิตฺวา พลํ คาเหตฺวา,[๒] เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "อนุญฺญาโตมฺหิ อหํ ภนฺเต มาตาปิตูหิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย, ปพฺพาเชตุ มํ ภควาติ. อลตฺถ โข รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํ. อถ โข ภควา อจิรูปสมฺปนฺเน อายสฺมนฺเต รฏฺฐปาเล อฑฺฒมาสูปสมฺปนฺเน ถุลฺลโกฏฺฐิเต ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา, เยน สาวตฺถี, เตน จาริกํ ปกฺกามิ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน, เยน สาวตฺถี ตทวสริ.

ตตฺร สุทํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเ ว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, "ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ,

---

[๑] ฉ.,เท. อุฏฺเจหิ สมฺม รฏฺฐปาล อิ. ตฺวํ โข สมฺม รฏฺฐปาล มาตาปิตูนนฺ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป สุเข จิโต สุขปริภโต; น ตฺวํ สมฺม รฏฺฐปาล กสฺสจิ ทุกฺขสฺส ชานาสิ. อุฏฺเจหิ ภุญฺช จ ปิว จ ปริจาเรหิ จ, ภุญฺชนฺโต ปิวนฺโต ปริจาเรนฺโต กาเม ปริภุญฺชนฺโต ปุญฺญานิ กโรนฺโต อภิรมสฺสุ

[๒] อิ. คเหตฺวา

นาปรं อิต๎ถต๎ตายาติ อพ๎ภณ๎ฌาสิ. อณ๎ฌตโร โข ปนายสฺมา รฏ๎ฐปาโล อรหตं อโหสิ.

อถ โข อายสฺมา รฏ๎ฐปาโล, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิต๎วา ภควนฺตं อภิวาเทต๎วา เอกมนฺตं นิสีทิ; เอกมนฺตं นิสินฺโน โข อายสฺมา รฏ๎ฐปาโล ภควนฺตं เอตทโวจ “อิจ๎ฉามหं ภนฺเต มาตาปิตโร อุท๎ทสฺเสตุं, สเจ มं ภควา อนุชานาตีติ. อถ โข[๑] อายสฺมโต รฏ๎ฐปาลสฺส เจตสา เจโต ปริจ๎จ[๒] มนสากาสิ, ยถา[๓] ภควา อณ๎ฌาสิ “อภพ๎โพ โข รฏ๎ฐปาโล กุลปุต๎โต สิกฺขं ปจ๎จกฺขาย หีนายาวตฺติตุนฺติ. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตं รฏ๎ฐปาลं เอตทโวจ “ยสฺสิทานิ[๔] รฏ๎ฐปาล กาลं มณ๎ฌสีติ. อถ โข อายสฺมา รฏ๎ฐปาโล อุฏ๎ฐายาสนา ภควนฺตं อภิวาเทต๎วา ปทกฺขิณं กต๎วา เสนาสนं สංสาเมต๎วา ปต๎ตจีวรมาทาย, เยน ถุลฺลโกฏ๎ฐิตं, เตน จาริกं ปกฺกามิ, อนุปุพ๎เพน จาริกं จรมาโน, เยน ถุลฺลโกฏ๎ฐิตं,[๕] ตทวสริ.

ตต๎ร สุทं อายสฺมา รฏ๎ฐปาโล ถุลฺลโกฏ๎ฐิเต วิหรติ รณ๎โญ โกรพ๎ยสฺส มิคาจิเร.[๖] อถ โข อายสฺมา รฏ๎ฐปาโล ปุพ๎พณ๎หสมยं นิวาเสต๎วา ปต๎ตจีวรมาทาย ถุลฺลโกฏ๎ฐิตं ปิณ๎ฑาย ปาวิสิ. ถุลฺลโกฏ๎ฐิเต สปทานं ปิณ๎ฑาย จรมาโน, เยน สกปิตุ นิเวสนं, เตนุปสงฺกมิ. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต รฏ๎ฐปาลสฺส ปิตา มชฺฌิมาย ท๎วารสาลาย อุลฺลิกฺขาเปติ. อท๎ทสา โข อายสฺมโต รฏ๎ฐปาลสฺส ปิตา อายสฺมนฺตं รฏ๎ฐปาลं ทูรโต ว

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อถโข ภควา
[๒] สี.,อิ. ปริวิตกฺกं
[๓] สี.,อิ. ยทา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ยสฺสทานิ ตฺวं
[๕] ฉ.,เท. ถุลฺลโกฏ๎ฐิโก
[๖] ฉ.,เท. มิคจีเร, เอวมุปริปิ.

อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวาน เอตทโวจ “อิเมหิ มุณฺฑเกหิ สมณเกหิ อมฺหากํ เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป ปพฺพาชิโตติ. อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล สกปิตุ นิเวสเน เนว ทานํ อลตฺถ, น ปจฺจกฺขานํ, อญฺญทตฺถุ[๑] อกฺโกสเมว อลตฺถ.

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ญาติทาสี อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ ฉฑฺเฑตุกามา โหติ. อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล ตํ ญาติทาสึ เอตทโวจ “สเจ ตํ ภคินิ ฉฑฺฑนียธมฺมํ, อิธ เม ปตฺเต อากีราติ. อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ญาติทาสี ตํ อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปตฺเต อากีรนฺตี หตฺถานญฺจ ปาทานญฺจ สรสฺส จ นิมิตฺตํ อคฺคเหสิ.

[๓๐๐] อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ญาติทาสี เยนายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส มาตา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส มาตรํ เอตทโวจ “ยคฺฆยฺเย ชาเนยฺยาสิ, อยฺยปุตฺโต รฏฺฐปาโล อนุปฺปตฺโตติ. “สเจ เช สจฺจํ[๒] ภณสิ, อทาสึ[๒] ตํ[๓] กโรมีติ.[๓] อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส มาตา, เยนายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตรํ เอตทโวจ “ยคฺเฆ คหปติ ชาเนยฺยาสิ รฏฺฐปาโล กิร กุลปุตฺโต อนุปฺปตฺโตติ.

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา รฏฺฐปาโล ตํ อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ[๔] อญฺญตรํ กุฑฺฑกุฏึ[๕] นิสฺสาย ปริภุญฺชติ. อถ โข

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อญฺญทตฺถุ

[๒-๒] สี.,อิ. สจฺจํ วทสิ อทาสี ภาวสีติ

[๓-๓] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

[๔] สี. ปูติกุมฺมาสํ

[๕] สี.,ฉ. กุฏฺฏมูลํ เท. กุฑฺฑมูลํ

อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา, เยนายสฺมา รฏฺฐปาโล, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตं รฏฺฐปาลं เอตทโวจ “อตฺถิ นาม ตาต รฏฺฐปาล อาภิโทสิกं กุมฺมาสं ปริภุญฺชิสฺสสิ, นนุ ตาต รฏฺฐปาล สกํ เคหํ คนฺตพฺพนฺติ. “กุโต โน คหปติ อมฺหากं เคหं อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตานํ. อนคารา[๑] มยं คหปติ, อคมมฺหา โข เต คหปติ เคหํ, ตตฺถ เนว ทานํ อลตฺถมฺหา, น ปจฺจกฺขานํ, อญฺญทตฺถุ อกฺโกสเมว อลตฺถมฺหาติ. “เอหิ ตาต รฏฺฐปาล ฆรํ คมิสฺสามาติ. “อลํ คหปติ, กตํ เม อชฺช ภตฺตกิจฺจนฺติ. “เตนหิ ตาต รฏฺฐปาล อธิวาเสหิ สฺวาตนาย ภตฺตนฺติ. อธิวาเสสิ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล ตุณฺหีภาเวน.

อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส อธิวาสนํ วิทิตฺวา, เยน สกํ นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา หริเตน[๒] โคมเยน ปจฺจิยา อุปลิมฺเปตฺวา[๒] มหนฺตํ หิรญฺญสุวณฺณสฺส ปุญฺชं การาเปตฺวา เทฺว[๓] ปุญฺเช การาเปตฺวา เอกं หิรญฺญสฺส เอกं สุวณฺณสฺส มหนฺตา ปุญฺชา อเหสุ. โอรโต จิโต ปุริโส ปารโต จิตํ ปุริสํ น ปสฺสติ ตถา ปารโต จิโต โอรโต จิตํ เต ปุญฺเช[๓] กิลญฺเชหิ ปฏิจฺฉาทาเปตฺวา มชฺเฌ[๔] อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา ติโรกรณียํ ปริกฺขิปิตฺวา[๔] อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปุราณทุติยิเก อามนฺเตสิ “เอถ ตุมฺเห วธุเก เยน อลงฺกาเรน อลงฺกตา ปุพฺเพ ปุตฺตสฺส[๕] รฏฺฐปาลสฺส[๕] ปิยา โหถ มนาปา, เตน อลงฺกาเรน อลงฺกโรถาติ.

---

[๑] อิ. อนาคารา

[๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

[๔-๔] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

[๕-๕] ฉ.,เท.,อิ. รฏฺฐปาลสฺส กุลปุตฺตสฺส

[๓๐๑] อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส กาลํ อาโรเจสิ "กาโล ตาต รฏฺฐปาล, นิฏฺฐิตํ ภตฺตนฺติ. อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน สกปิตุ นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปิตา ตํ หิรญฺญสุวณฺณสฺส ปุญฺชํ วิวราเปตฺวา อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ เอตทโวจ "อิทํ เต ตาต รฏฺฐปาล มตฺติกํ ธนํ อญฺญํ เปตฺติกํ, อญฺญํ เปตามหํ,[๑] สกฺกา ตาต รฏฺฐปาล โภเค จ ภุญฺชิตุํ ปุญฺญานิ จ กาตุํ, เอหิ ตฺวํ ตาต รฏฺฐปาล สิกฺขํ[๒] ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติตฺวา โภเค จ ภุญฺชสฺสุ ปุญฺญานิ จ กโรหีติ. "สเจ เม ตฺวํ คหปติ วจนํ กเรยฺยาสิ, อิมํ หิรญฺญสุวณฺณสฺส ปุญฺชํ สกเฏสุ อาโรเปตฺวา, นิพฺพาหาเปตฺวา มชฺเฌ คงฺคาย นทิยา โสเต โอสีทาเปยฺยาสิ,[๓] ตํ กิสฺส เหตุ. อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ หิ เต คหปติ ตโตนิทานํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. อถ โข อายสฺมโต รฏฺฐปาลสฺส ปุราณทุติยิกา ปจฺเจกํ ปาเทสุ คเหตฺวา อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ เอตทโวจุ "กีทิสา นาม ตาต อยฺยปุตฺต อจฺฉราโย, ยาสํ ตฺวํ เหตุ พฺรหฺมจริยํ จรสีติ. "น โข มยํ ภคินิ อจฺฉรานํ เหตุ พฺรหฺมจริยํ จรามาติ. "ภคินิวาเทน โน อยฺยปุตฺโต รฏฺฐปาโล สมุทาจรตีติ [๔] ตตฺเถว มุจฺฉิตา ปปตึสุ. อถ โข อายสฺมา

---

[๑] ฉ.,อิ. ปิตามหํ
[๒] ฉ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. โอปิลาเปยฺยาสิ
[๔] ฉ.,เท. ตา

รฏ๎ฐปาโล ปิตรำ เอตทโวจ “สเจ คหปติ โภชนำ ทาตพฺพำ, เทถ, มา โน วิเหเฐถาติ. “ภุญ๎ช ตาต รฏ๎ฐปาล นิฏ๎ฐิตำ ภตฺตนฺติ. อถ โข อายสฺมโต รฏ๎ฐปาลสฺส ปิตา อายสฺมนฺตำ รฏ๎ฐปาลำ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ.

[๓๐๒] อถ โข อายสฺมา รฏ๎ฐปาโล ภุตฺตาวี โอนีตปตฺตปาณี จิตโก ว อิมา คาถา อภาสิ

“ปสฺส จิตฺตกตำ พิมฺพำ อรุกายำ สมุสฺสิตำ
อาตุรำ พหุสงฺกปฺปำ ยสฺส นตฺถิ ธุวำ จิติ.

ปสฺส จิตฺตกตำ รูปำ มณินา กุณฺฑเลน จ
อฏ๎ฐิตเจน[๑] โอนทฺธำ สห วตฺเถภิ โสภติ.

อลตฺตกกตา ปาทา มุขำ จุณฺณกมกฺขิตำ
อลำ พาลสฺส โมหาย โน จ ปารคเวสิโน.

อฏ๎ฐปาทกตา เกสา เนตฺตา อญ๎ชนมกฺขิตา
อลำ พาลสฺส โมหาย โน จ ปารคเวสิโน.

อญ๎ชนีว[๒] นวา จิตฺตา[๒] ปูติกาโย อลงฺกโต
อลำ พาลสฺส โมหาย โน จ ปารคเวสิโน.

โอทหิ มิคโว ปาสำ นาสทา[๓] วากรำ มิโค
ภุตฺวา นิวาปำ คจ๎ฉามิ[๔] กนฺทนฺเต มิคพนฺธเกติ.

---

[๑] อิ. อฏ๎ฐิตญ๎เจน
[๒-๒] ฉ.,เท. อญ๎ชนีวณฺณวา จิตฺตา
[๓] สี.,เท. นาสาทา
[๔] สี.,อิ. คจ๎ฉาม

อถ โข อายสฺมา รฏฺฐปาโล จิตโก ว อิมา คาถา ภาสิตฺวา, เยน รญฺโญ โกรพฺยสฺส มิคาจีรํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิ.

[๓๐๓] อถ โข ราชา โกรพฺโย มิควํ อามนฺเตสิ "โสเธหิ [๑] มิคว มิคาจีรํ อุยฺยานภูมึ, คจฺฉาม สุภูมึ ทสฺสนายาติ. "เอวํ เทวาติ โข มิคโว รญฺโญ โกรพฺยสฺส ปฏิสฺสุตฺวา มิคาจีรํ โสเธนฺโต อทฺทส อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสินฺนํ ทิสฺวาน, เยน ราชา โกรพฺโย, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ราชานํ โกรพฺยํ เอตทโวจ "สุทฺธํ โข เต เทว มิคาจีรํ, อตฺถิ เจตฺถ รฏฺฐปาโล นาม กุลปุตฺโต, อิมสฺมึเยว ถุลฺลโกฏฺฐิเต อคฺคกุลิกสฺส ปุตฺโต ยสฺส[๒] ตฺวํ อภิณฺหํ กิตฺตยมาโน อโหสิ, โส อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสินฺโนติ.

"เตนหิ สมฺม มิคว อลนฺทานชฺช อุยฺยานภูมิยา ตเมวทานิ มยํ ภวนฺตํ รฏฺฐปาลํ ปยิรุปาสิสฺสามาติ.

อถ โข ราชา โกรพฺโย "ยํ ตตฺถ ขาทนียํ โภชนียํ ปติยตฺตํ, ตํ สพฺพํ วิสชฺเชถาติ วตฺวา ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺรํ ยานํ อภิรูหิตฺวา ภทฺเรหิ ภทฺเรหิ ยาเนหิ ถุลฺลโกฏฺฐิตมฺหา นิยฺยาสิ มหจฺจราชานุภาเวน[๓] อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ ทสฺสนาย. ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโกว อุสฺสฏาย อุสฺสฏาย ปริสาย, เยนายสฺมา รฏฺฐปาโล, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา รฏฺฐปาเลน สทฺธึ สมฺโมทิ;

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สมฺม [๒] เท. อสฺส

[๓] ฉ.,เท. มหจฺจา ราชานุภาเวน

สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข ราชา โกรพฺโย อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ เอตทโวจ “อิธ ภวํ รฏฺฐปาโล กฏฺฐตฺถเร[๑] นิสีทตูติ. “อลํ มหาราช นิสีท ตฺวํ นิสินฺโน อหํ สเก อาสเนติ. นิสีทิ โข ราชา โกรพฺโย ปญฺญตฺเต อาสเน. นิสชฺช โข ราชา โกรพฺโย อายสฺมนฺตํ รฏฺฐปาลํ เอตทโวจ

[๓๐๔] “จตฺตารีมานิ โภ รฏฺฐปาล ปาริชุญฺญานิ, เยหิ ปาริชุญฺเญหิ สมนฺนาคตา อิเธกจฺเจ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ. กตมานิ จตฺตาริ. ชราปาริชุญฺญํ พฺยาธิปาริชุญฺญํ โภคปาริชุญฺญํ ญาติปาริชุญฺญํ.

กตมํ[๒] โภ รฏฺฐปาล ชราปาริชุญฺญํ. อิธ โภ รฏฺฐปาล เอกจฺโจ ชิณฺโณ โหติ วุฑฺโฒ[๓] มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘อหํ โขมฺหิ เอตรหิ ชิณฺโณ วุฑฺโฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต; น โข ปน มยา สุกรํ อนธิคตํ[๔] วา โภคํ[๔] อธิคนฺตุํ อธิคตํ[๕] วา โภคํ[๕] ผาตึ กาตุํ, ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส เตน ชราปาริชุญฺเญน สมนฺนาคโต เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ; อิทํ วุจฺจติ โภ รฏฺฐปาล

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. หตฺถตฺถเร
[๒] ฉ.,เท.,อิ. กตมํ จ
[๓] สี.,อิ. วุฑฺโฒ
[๔-๔] สี.,อิ. อนธิคตา วา โภคา, เอวมุปริปิ.
[๕-๕] สี.,อิ. อธิคตา วา โภคา, เอวมุปริปิ.

ชราปาริชุญฺญํ. ภวํ โข ปน รฏฺฐปาโล เอตรหิ ทหโร ยุวา สุสุกาฬเกโส ภทฺเรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา, ตํ โภโต รฏฺฐปาลสฺส ชราปาริชุญฺญํ นตฺถิ. กึ ภวํ รฏฺฐปาโล ญตฺวา วา ทิสฺวา วา สุตฺวา วา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. (๑)

กตมญฺจ ปน[๑] โภ รฏฺฐปาล พฺยาธิปาริชุญฺญํ. อิธ โภ รฏฺฐปาล เอกจฺโจ อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหํ โขมฺหิ เอตรหิ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, น โข ปน มยา สุกรํ อนธิคตํ วา โภคํ อธิคนฺตุํ อธิคตํ วา โภคํ ผาตึ กาตุํ, ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส เตน พฺยาธิปาริชุญฺเญน สมนฺนาคโต เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ; อิทํ วุจฺจติ โภ รฏฺฐปาล พฺยาธิปาริชุญฺญํ. ภวํ โข ปน รฏฺฐปาโล เอตรหิ อปฺปาพาโธ อปฺปาตงฺโก สมเวปากินิยา คหณิยา สมนฺนาคโต นาติสีตาย นาจฺจุณฺหาย, ตํ โภโต รฏฺฐปาลสฺส พฺยาธิปาริชุญฺญํ นตฺถิ. กึ ภวํ รฏฺฐปาโล ญตฺวา วา ทิสฺวา วา สุตฺวา วา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. (๒)

กตมญฺจ โภ รฏฺฐปาล โภคปาริชุญฺญํ. อิธ โภ รฏฺฐปาล เอกจฺโจ อฑฺโฒ โหติ มหทฺธโน มหาโภโค, ตสฺส เต โภคา อนุปุพฺเพน ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "อหํ โข ปุพฺเพ อฑฺโฒ อโหสึ มหทฺธโน มหาโภโค, ตสฺส เม เต โภคา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.

อนุปุพฺเพน ปริกฺขยํ คตา, น โข ปน มยา สุกรํ อนธิคเต[๑] วา โภเค[๑] อธิคนฺตุํ อธิคเต วา โภเค ผาตึ กาตุํ, ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส เตน โภคปาริชุญฺเญน สมนฺนาคโต เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ; อิทํ วุจฺจติ โภ รฏฺฐปาล โภคปาริชุญฺญํ. ภวํ โข ปน รฏฺฐปาโล อิมสฺมึเยว ถุลฺลโกฏฺฐิเต อคฺคกุลิกสฺส ปุตฺโต, ตํ โภโต รฏฺฐปาลสฺส โภคปาริชุญฺญํ นตฺถิ. กึ ภวํ รฏฺฐปาโล ญตฺวา วา ทิสฺวา วา สุตฺวา วา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. (๓)

กตมญฺจ โภ รฏฺฐปาล ญาติปาริชุญฺญํ. อิธ โภ รฏฺฐปาล เอกจฺจสฺส พหู โหนฺติ มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา, ตสฺส เต ญาตกา อนุปุพฺเพน ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ. โส อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “มมํ โข ปุพฺเพ พหู อเหสุํ มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา, ตสฺส เม เต[๒] ญาตกา[๓] อนุปุพฺเพน ปริกฺขยํ คตา, น โข ปน มยา สุกรํ อนธิคเต วา โภเค อธิคนฺตุํ อธิคเต วา โภเค ผาตึ กาตุํ, ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส เตน ญาติปาริชุญฺเญน สมนฺนาคโต เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ; อิทํ วุจฺจติ โภ รฏฺฐปาล ญาติปาริชุญฺญํ. โภโต โข ปน รฏฺฐปาลสฺส อิมสฺมึเยว ถุลฺลโกฏฺฐิเต พหู มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา, ตํ โภโต รฏฺฐปาลสฺส

[๑-๑] ฉ.,เท. อนธิคตํ วา โภคํ, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

ญาติปาริชุญฺญํ นตฺถิ. กึ ภวํ รฏฺฐปาโล ลภิตฺวา วา ทิสฺวา วา สุตฺวา วา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. (๔)

"อิมานิ โข[๑] รฏฺฐปาล จตฺตาริ ปาริชุญฺญานิ, เยหิ ปาริชุญฺเญหิ สมนฺนาคตา อิเธกจฺเจ เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ. ตานิ โภโต รฏฺฐปาลสฺส นตฺถิ. กึ ภวํ รฏฺฐปาโล ลภิตฺวา วา ทิสฺวา วา สุตฺวา วา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตติ.

[๓๐๕] "อตฺถิ โข มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาโร ธมฺมุทฺเทสา อุทฺทิฏฺฐา, ยมหํ[๒] ลภิตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. กตเม จตฺตาโร. 'อุปนียติ โลโก อทฺธุโวติ โข มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ปฐโม ธมฺมุทฺเทโส อุทฺทิฏฺโฐ, ยมหํ ลภิตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. 'อตาโณ[๓] โลโก อนภิสฺสโรติ โข มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ทุติโย ธมฺมุทฺเทโส อุทฺทิฏฺโฐ, ยมหํ ลภิตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. 'อสฺสโก โลโก สพฺพํ ปหาย คมนียนฺติ โข มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ตติโย ธมฺมุทฺเทโส อุทฺทิฏฺโฐ, ยมหํ ลภิตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. 'อูโน โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโสติ โข มหาราช เตน ภควตา ชานตา

---

[๑] ฉ.,อิ. โข โภ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เย อหํ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. อตฺตาโณ, เอวมุปริปิ.

ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตุตฺโถ ธมฺมุทฺเทโส อุทฺทิฏฺโฐ, ยมหํ ฌตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. อิเม โข มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาโร ธมฺมุทฺเทสา อุทฺทิฏฺฐา, ยมหํ ฌตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตติ.

[๓๐๖] "อุปนียติ[๑] โลโก อทฺธุโวติ ภวํ รฏฺฐปาโล อาห อิมสฺส ปน[๒] โภ รฏฺฐปาล ภาสิตสฺส กถํ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ. "ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, อโหสิ ตฺวํ วีสติวสฺสุทฺเทสิโกปิ ปณฺณวีสติวสฺสุทฺเทสิโกปิ หตฺถิสฺมึปิ กตาวี อสฺสสฺมึปิ กตาวี รถสฺมึปิ กตาวี ธนุสฺมึปิ กตาวี ถรุสฺมึปิ กตาวี อูรุพลี พาหุพลี อลมตฺโต สงฺคามาวจโรติ. "อโหสิมหํ โภ รฏฺฐปาล วีสติวสฺสุทฺเทสิโกปิ ปณฺณวีสติวสฺสุทฺเทสิโกปิ หตฺถิสฺมึปิ กตาวี อสฺสสฺมึปิ กตาวี รถสฺมึปิ กตาวี ธนุสฺมึปิ กตาวี ถรุสฺมึปิ กตาวี อูรุพลี พาหุพลี อลมตฺโต สงฺคามาวจโร. อปฺเปกทาหํ โภ รฏฺฐปาล อิทฺธิมา[๓] มญฺเญ,[๓] น อตฺตโน พเลน สมสมํ สมนุปสฺสามีติ. "ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, เอวเมว ตฺวํ เอตรหิปิ[๔] อูรุพลี พาหุพลี อลมตฺโต สงฺคามาวจโรติ. "โน หิทํ โภ รฏฺฐปาล, เอตรหิ ชิณฺโณ วุฑฺโฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต, อสีติโก[๕] เม[๖] วโย วตฺตติ, อปฺเปกทาหํ โภ รฏฺฐปาล อิธ ปาทํ กริสฺสามีติ. "อญฺเญเนว ปาทํ กโรมีติ. "อิทํ โข ตํ มหาราช เตน ภควตา

---

[๑] ฉ.,เท. อุปนิยฺยติ, เอวมุปริปิ.　[๒] ฉ.,เท. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓-๓] สี. อิทฺธิมา จ มญฺเญ ฉ.,เท.,อิ. อิทฺธิมา ว มญฺเญ　[๔] ฉ.,เท.,อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อาสีติโก　[๖] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตํ ‘อุปนียติ โลโก อทฺธุโวติ, ยมหํ ญตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตติ. “อจฺฉริยํ โภ รฏฺฐปาล, อพฺภุตํ โภ รฏฺฐปาล, ยาว สุภาสิตญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ‘อุปนียติ โลโก อทฺธุโวติ. อุปนียติ หิ โภ รฏฺฐปาล โลโก อทฺธุโว. (๒)

“สંวิชฺชนฺเต โข โภ รฏฺฐปาล, อิมสฺมึ ราชกุเล หตฺถิกายาปิ อสฺสกายาปิ รถกายาปิ ปตฺติกายาปิ, เย[๑] อมฺหากं อาปทาสุ ปริโยทาย วตฺติสฺสนฺติ. ‘อตาโณ โลโก อนภิสฺสโรติ ภวं รฏฺฐปาโล อาห, อิมสฺส ปน โภ รฏฺฐปาล ภาสิตสฺส กถं อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ. “ตं กึ มญฺญสิ มหาราช, อตฺถิ เต โกจิ อนุสายิโก อาพาโธติ. “อตฺถิ เม โภ รฏฺฐปาล อนุสายิโก อาพาโธ, อปฺเปกทา มं โภ รฏฺฐปาล มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ปริวาเรตฺวา จิตา โหนฺติ ‘อิทานิ ราชา โกรพฺโย กาลं กริสฺสติ, อิทานิ ราชา โกรพฺโย กาลं กริสฺสตีติ. ตं กึ มญฺญสิ มหาราช, ลภสิ ตฺวं เต มิตฺตามจฺเจ ญาติสาโลหิเต อายนฺตุ เม โภนฺโต มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา, สพฺเพว สนฺตา อิมं เวทนं สंวิภชถ, ยถาหं ลหุกตริกं เวทนं เวทิเยยฺยนฺติ, อุทาหุ ตฺวเมว ตं เวทนं เวทิยสีติ. “นาหं โภ รฏฺฐปาล ลภามิ เต มิตฺตามจฺเจ ญาติสาโลหิเต ‘อายนฺตุ เม โภนฺโต มิตฺตามิจฺจา ญาติสาโลหิตา. สพฺเพว สนฺตา อิมं เวทนं สंวิภชถ, ยถาหं ลหุกตริกं เวทนं เวทิเยยฺยนฺติ, อถ โข อหเมว ตं เวทนं เวทิยามีติ. “อิทं โข ตं มหาราช

---

[๑] ฉ. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.

เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตํ ‘อตาโณ โลโก อนภิสฺสโรติ ยมหํ ฌตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตติ. “อจฺฉริยํ โภ รฏฺฐปาล, อพฺภุตํ โภ รฏฺฐปาล, ยาว สุภาสิตญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ‘อตาโณ โลโก อนภิสฺสโรติ, อตาโณ หิ โภ รฏฺฐปาล โลโก อนภิสฺสโร. (๒)

สංวิชฺชติ โข โภ รฏฺฐปาล อิมสฺมึ ราชกุเล ปหูตं หิรญฺญสุวณฺณं ภูมิคตญฺจ เวหาสคตญฺจ.[๑] “อสฺสโก โลโก, สพฺพं ปหาย คมนียนฺติ ภวं รฏฺฐปาโล อาห, อิมสฺส ปน โภ รฏฺฐปาล ภาสิตสฺส กถं อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ. “ตं กึ มญฺญสิ มหาราช, ยถา ตฺวं เอตรหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรสิ, ลจฺฉสิ ตฺวं ปรตฺถาปิ ‘เอวเมวาหं อิเมเหว ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรมีติ, อุทาหุ อญฺเญ อิมं โภคं ปฏิปชฺชิสฺสนฺติ, ตฺวं ปน ยถากมฺมं คมิสฺสสีติ. “ยถาหं โภ รฏฺฐปาล เอตรหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรมิ, นาหं ลจฺฉามิ ปรตฺถาปิ ‘เอวเมวาหं อิเมเหว ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรมีติ, อถ โข อญฺเญ อิมं โภคं ปฏิปชฺชิสฺสนฺติ, อหं ปน ยถากมฺมं คมิสฺสามีติ. “อิทํ โข ตं มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตं ‘อสฺสโก โลโก, สพฺพं ปหาย คมนียนฺติ, ยมหํ ฌตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยं ปพฺพชิโตติ. “อจฺฉริยं โภ รฏฺฐปาล, อพฺภุตं โภ รฏฺฐปาล,

---

[๑] อิ. เวหาสฏฺฐญฺจ

ยาว สุภาสิตญฺจิทำ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ‘อสฺสโก โลโก, สพฺพำ ปหาย คมนียนฺติ, อสฺสโก หิ โภ รฏฺฐปาล โลโก, สพฺพำ ปหาย คมนีย.

‘อูโน โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโสติ ภวำ รฏฺฐปาโล อาห, อิมสฺส ปน โภ รฏฺฐปาล ภาสิตสฺส กถำ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ. “ตำ กึ มญฺญสิ มหาราช, ผีตำ กุรุ๎ อชฺฌาวสสีติ. “เอวำ โภ รฏฺฐปาล ผีตำ กุรุ๎ อชฺฌาวสามีติ. “ตำ กึ มญฺญสิ มหาราช, อิธ เต ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ปุรตฺถิมาย ทิสาย สทฺธายิโก ปจฺจยิโก. โส ตำ อุปสงฺกมิตฺวา เอวำ วเทยฺย ‘ยคฺเฆ มหาราช ชาเนยฺยาสิ, อหำ อาคจฺฉามิ ปุรตฺถิมาย ทิสาย, ตตฺถทฺทสำ มหนฺตำ ชนปทำ อิทฺธญฺเจว ผีตญฺจ พหุชนำ อากิณฺณมนุสฺสำ, พหู ตตฺถ หตฺถิกายา อสฺสกายา รถกายา ปตฺติกายา, พหุ ตตฺถ ทนฺตาชินำ,[๑] พหุ ตตฺถ หิรญฺญสุวณฺณำ อกตญฺเจว กตญฺจ, พหุ ตตฺถ อิตฺถี-ปริคฺคโห, สกฺกา ว[๒] ตาวตฺตเกน พลตฺเถน อภิวิชินิตุ๎, อภิวิชิน มหาราชาติ, กินฺติ นำ กเรยฺยาสีติ. “ตมฺหิ มยำ โภ รฏฺฐปาล อภิวิชฺชิย อชฺฌาวเสยฺยามาติ. “ตำ กึ มญฺญสิ มหาราช, อิธ เต ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ปจฺฉิมาย ทิสาย ฯเปฯ อุตฺตราย ทิสาย ฯเปฯ ทกฺขิณาย ทิสาย ฯเปฯ ปรสมุทฺทโต สทฺธายิโก ปจฺจยิโก. โส ตำ อุปสงฺกมิตฺวา เอวำ วเทยฺย ‘ยคฺเฆ มหาราช ชาเนยฺยาสิ, อหำ อาคจฺฉามิ ปรสมุทฺทโต, ตตฺถทฺทสำ มหนฺตำ ชนปทำ อิทฺธญฺเจว ผีตญฺจ พหุชนำ อากิณฺณมนุสฺสำ, พหุ ตตฺถ หตฺถิกายา อสฺสกายา รถกายา ปตฺติกายา, พหุ ตตฺถ ทนฺตาชินำ, พหุ ตตฺถ หิรญฺญสุวณฺณำ อกตญฺเจว กตญฺจ, พหุ ตตฺถ

---

[๑] ฉ.,เท. ธนธญฺญำ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. สกฺกา จ

อิตฺถีปริคฺคโห, สกฺกา ว ตาวตฺตเกน พลตฺเถน อภิวิชินิตุํ, อภิวิชิน มหาราชาติ, กินฺติ นํ กเรยฺยาสีติ. “ตมฺปิ มยํ โภ รฏฺฐปาล อภิวิชฺชิย อชฺฌาวเสยฺยามาติ. “อิทํ โข ตํ มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตํ ‘อูโน โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโสติ, ยมหํ ฌตฺวา จ ทิสฺวา จ สุตฺวา จ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตติ. “อจฺฉริยํ โภ รฏฺฐปาล, อพฺภุตํ โภ รฏฺฐปาล, ยาว สุภาสิตญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ‘อูโน โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโสติ. อูโน หิ โภ รฏฺฐปาล โลโก อติตฺโต ตณฺหาทาโสติ.

อิทมโวจ อายสฺมา รฏฺฐปาโล อิทํ วตฺวา อถาปรํ เอตทโวจ

[๓๐๗] “ปสฺสามิ โลเก สธเน มนุสฺเส
ลทฺธาน วิตฺตํ น ททนฺติ โมหา
ลุทฺธา ธนํ สนฺนิจยํ กโรนฺติ
ภิยฺโย จ กาเม อภิปตฺถยนฺติ.

ราชา ปสยฺห[๑] ปถวึ วิชิตฺวา
สสาครนฺตํ มหิมาวสนฺโต
โอรํ สมุทฺทสฺส อติตฺตรูโป
ปารํ สมุทฺทสฺสปิ ปตฺถเยถ.

ราชา จ อญฺเญ จ พหู มนุสฺสา
อวีตตณฺหา มรณํ อุเปนฺติ
อูนา ว หุตฺวาน ชหนฺติ เทหํ
กาเมหิ โลกมฺหิ นหตฺถิ ติตฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปสยฺหา

กนฺทนฺติ นำ ญาติ ปกีริย เกเส
อโห วตาโน อมราติ จาหุ
วตฺเถน นำ ปารุตำ นีหริตฺวา
จิตำ สมาทาย ตโต ฑหนฺติ.

โส ฑยฺหติ สูเลหิ ตุชฺชมาโน
เอเกน วตฺเถน ปหาย โภเค
น มิยฺยมานสฺส ภวนฺติ ตาณา
ญาตี จ มิตฺตา อถ วา สหายา.

ทายาทกา ตสฺส ธนำ หรนฺติ
สตฺโต ปน คจฺฉติ เยน กมฺมำ
น มิยฺยมานำ ธนมนฺเวติ กิญฺจิ[๑]
ปุตฺตา จ ทารา จ ธนญฺจ รฏฺฐญ.

น ทีฆมายุ ลภเต ธเนน
น จาปิ วิตฺเตน ชรำ วิหนฺติ
อปฺปกญฺจิทำ ชีวิตมาหุ ธีรา
อสฺสสฺสตำ วิปฺปริณามธมฺมำ.

อฑฺฒา ทลิทฺทา จ ผุสนฺติ ผสฺสำ
พาโล จ ธีโร จ ตเถว ผุฏฺโฐ
พาโล หิ พาลฺยา วธิโตว เสติ
ธีโร จ น เวธติ ผสฺสผุฏฺโฐ.

---

[๑] สี. กิญฺจ

ตส๎มา หิ ปญ๎ญาว ธเนน เสย๎โย
ยาย โวสานं อิธาธิคจ๎ฉติ
อพ๎โยสิตต๎ตา[๑] หิ ภวาภเวสุ
ปาปานิ กมฺมานิ กโรน๎ติ โมหา.

อุเปติ คพ๎ภญ๎จ ปรญ๎จ โลกं
สංสารมาปชฺช ปรมฺปราย
ตส๎สป๎ปปญ๎โญ อภิสทฺทหน๎โต
อุเปติ คพ๎ภญ๎จ ปรญ๎จ โลกं.

โจโร ยถา สนฺธิมุเข คหิโต
สกมฺมุนา หญ๎ญติ ปาปธมฺโม
เอวं ปชา เปจ๎จ ปรมฺหิ โลเก
สกมฺมุนา หญ๎ญติ ปาปธมฺมา.[๒]

กามา หิ จิต๎รา มธุรา มโนรมา
วิรูปรูเปน มเถน๎ติ จิต๎ตं
อาทีนวं กามคุเณสุ ทิส๎วา
ตส๎มาหं ปพฺพชิโตมฺหิ ราช.

ทุมป๎ผลาเนว[๓] ปตน๎ติ มาณวา[๔]
ทหรา จ วุฑฺฒา จ สรีรเภทา
เอตं[๕] วิทิต๎วา[๕] ปพฺพชิโตมฺหิ ราช
อปณ๎ณกं สามญ๎ญเมว เสย๎โยติ.

ทุติยं รฏ๎ฐปาลสุต๎ตं นิฏ๎ฐิตं.

---

[๑] สี.,อิ. อโสสิตต๎ตา [๒] ฉ.,เท.,อิ. ปาปธมฺโม [๓] อิ. ทุมป๎ผลานีว
[๔] อิ. มานวา [๕-๕] สี. เอวं ทิส๎วา ฉ.,เท.,อิ. เอตัปิ ทิส๎วา

๓. มฆเทวสุตฺตं[๑]

[๓๐๘] เอวมฺเม สุตं:- เอกं สมยं ภควา มิถิลายं วิหรติ มฆเทวมฺพวเน. อถ โข ภควา อญฺญตรสฺมึ ปเทเส สิตं ปาตฺวากาสิ. อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ "โก นุ โข เหตุ, โก ปจฺจโย ภควโต สิตสฺส ปาตุกมฺมาย. น อกาเรณน ตถาคตา สิตं ปาตุกโรนฺตีติ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เอกंสं จีวรं กตฺวา, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ภควนฺตं เอตทโวจ "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ, โก ปจฺจโย ภควโต สิตสฺส ปาตุกมฺมาย น อกาเรณน ตถาคตา สิตं ปาตุกโรนฺตีติ.

"ภูตปุพฺพं อานนฺท อิมิสฺสาเยว[๒] มิถิลายं ราชา อโหสิ มฆเทโว นาม ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธมฺเม จิโต มหาราชา ธมฺมं จรติ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ, อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสึ ปณฺจทสึ อฏฺฐมึ จ ปกฺขสฺส. อถ โข อานนฺท ราชา มฆเทโว พหูนं วสฺสานं พหูนं[๓] วสฺสสตานं พหูนं วสฺสสหสฺสานं อจฺจเยน กปฺปกं อามนฺเตสิ 'ยทา เม สมฺม กปฺปก ปสฺเสยฺยาสิ สิรสฺมึ ปลิตานิ[๔] ชาตานิ, อถ เม อาโรเจยฺยาสีติ. 'เอวं เทวาติ โข อานนฺท กปฺปโก รญฺโญ มฆเทวสฺส ปจฺจสฺโสสิ. อทฺทสา โข อานนฺท กปฺปโก พหูนं วสฺสานं พหูนं วสฺสสตานं พหูนं วสฺสสหสฺสานं อจฺจเยน รญฺโญ มฆเทวสฺส สิรสฺมึ ปลิตานि ชาตานि ทิสฺวาน ราชานं มฆเทวं เอตทโวจ 'ปาตุภูตา โข เทวสฺส เทวทูตา, ทิสฺสนฺติ สิรสฺมึ

---

[๑] สี.,เท.,อิ. มขาเทวสุตฺตं, เอวมุปริปิ.
[๒] สี. อิมิสฺสं
[๓] อิ. พหุนฺนं
[๔] อิ. ผลิตานิ, เอวมุปริปิ.

ปลิตานิ ชาตานีติ. ‘เตนหิ สมฺม กปฺปก ตานิ ปลิตานิ สาฐุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา มม[๑] อญฺชลิสฺมึ ปติฏฺฐาเปหีติ. ‘เอวํ เทวาติ โข อานนฺท กปฺปโก รญฺโญ มฆเทวสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ตานิ ปลิตานิ สาฐุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา รญฺโญ มฆเทวสฺส อญฺชลิสฺมึ ปติฏฺฐาเปสิ.

[๓๐๙] ‘อถ โข อานนฺท ราชา มฆเทโว กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ อามนฺตาเปตฺวา เอตทโวจ ‘ปาตุภูตา โข เม ตาต กุมาร เทวทูตา, ทิสฺสนฺติ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ, ภุตฺตา โข ปน เม มานุสกา กามา, สมโย ทิพฺเพ กาเม ปริเยสิตุํ, เอหิ ตฺวํ ตาต กุมาร อิมํ รชฺชํ ปฏิปชฺช อหํ ปน เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสามิ, เตนหิ ตาต กุมาร ยทา ตฺวํ ปสฺเสยฺยาสิ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ, อถ กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาฐุกํ รชฺเช สมนุสาสิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยาสิ. เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ[๒] นิหิตํ อนุปฺปวตฺเตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสิ. ยสฺมึ โข ตาต กุมาร ปุริสยุเค วตฺตมาเน เอวรูปสฺส กลฺยาณสฺส วตฺตสฺส สมุจฺเฉโท โหติ, โส เตสํ อนฺติมปุริโส โหติ. ตนฺตาหํ ตาต กุมาร เอวํ วทามิ ‘เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวตฺเตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสีติ.

---

[๑] อิ. มมํ [๒] สี. วฏฺฏํ

อถ โข อานนฺท ราชา มฆเทโว กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาธุกํ รชฺเช สมนุสาสิตฺวา อิมสฺมึเยว มฆเทวมฺพวเน เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิ. โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถึ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺถตาย[๑] สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน[๒] ผริตฺวา วิหาสิ. กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ, ตถา ทุติยํ ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถึ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺถตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหาสิ.

ราชา โข ปนานนฺท มฆเทโว จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ กุมารกีฬิกึ กีฬิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อุปรชฺชํ[๓] กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ รชฺชํ กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อิมสฺมึเยว มฆเทวมฺพวเน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต พฺรหฺมจริยํ จริ. โส จตฺตาโร พฺรหฺมวิหาเร ภาเวตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺรหฺมโลกูปโค อโหสิ.

[๓๑๐] อถ โข อานนฺท รญฺโญ มฆเทวสฺส ปุตฺโต พหูนึ วสฺสานึ พหูนึ วสฺสสตานึ พหูนึ วสฺสสหสฺสานึ อจฺจเยน กปฺปกึ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สพฺพตฺตตาย, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. อพฺยาพชฺเฌน
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โอปรชฺชํ

อามนฺเตสิ ‘ยทา เม สมฺม กปฺปก ปสฺเสยฺยาสิ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ, อถ เม[๑] อาโรเจยฺยาสีติ. ‘เอวํ เทวาติ โข อานนฺท กปฺปโก รญฺโญ มฆเทวสฺส ปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสิ. อทฺทสา โข อานนฺท กปฺปโก พหูนํ วสฺสานํ พหูนํ วสฺสสตานํ พหูนํ วสฺสสหสฺสานํ อจฺจเยน รญฺโญ มฆเทวสฺส ปุตฺตสฺส สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ, ทิสฺวาน รญฺโญ มฆเทวสฺส ปุตฺตํ เอตทโวจ ‘ปาตุภูตา โข เทวสฺส เทวทูตา, ทิสฺสนฺติ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานีติ. ‘เตนหิ สมฺม กปฺปก ตานิ ปลิตานิ สาธุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา มม อญฺชลิสฺมึ ปติฏฺฐาเปหีติ. ‘เอวํ เทวาติ โข อานนฺท กปฺปโก รญฺโญ มฆเทวสฺส ปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ตานิ ปลิตานิ สาธุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา รญฺโญ มฆเทวสฺส ปุตฺตสฺส อญฺชลิสฺมึ ปติฏฺฐาเปสิ.

อถ โข อานนฺท รญฺโญ มฆเทวสฺส ปุตฺโต กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ อามนฺตาเปตฺวา เอตทโวจ ‘ปาตุภูตา โข เม ตาต กุมาร เทวทูตา, ทิสฺสนฺติ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ, ภุตฺตา โข ปน เม มานุสกา กามา, สมโย ทิพฺเพ กาเม ปริเยสิตุํ. เอหิ ตฺวํ ตาต กุมาร อิมํ รชฺชํ ปฏิปชฺช, อหํ ปน เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสามิ. เตนหิ ตาต กุมาร ยทา ตฺวมฺปิ ปสฺเสยฺยาสิ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ, อถ กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาธุกํ รชฺเช สมนุสาสิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ

---

[๑] ฉ.,เท. โข

อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยาสิ, เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวตฺเตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสิ. ยสฺมึ โข ตาต กุมาร ปุริสยุเค วตฺตมาเน เอวรูปสฺส กลฺยาณสฺส วตฺตสฺส สมุจฺเฉโท โหติ, โส เตสํ อนฺติมปุริโส โหติ. ตนฺตาหํ ตาต กุมาร เอวํ วทามิ 'เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวตฺเตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสีติ.

อถ โข อานนฺท รญฺโญ มฆเทวสฺส ปุตฺโต กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาธุกํ รชฺเช สมนุสาสิตฺวา อิมสฺมึเยว มฆเทวมฺพวเน เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิ. โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ. ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถึ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺถตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหาสิ, กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ, ตถา ทุติยํ ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถึ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺถตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหาสิ. รญฺโญ โข ปนานนฺท มฆเทวสฺส ปุตฺโต จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ กุมารกีฬิกํ กีฬิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อุปรชฺชํ กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ รชฺชํ กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อิมสฺมึเยว มฆเทวมฺพวเน

อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต พฺรหฺมจริยํ จริ. โส จตฺตาโร พฺรหฺมวิหาเร ภาเวตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺรหฺมโลกูปโค อโหสิ.

[๓๑๑] รญฺโญ โข ปนานนฺท มฆเทวสฺส ปุตฺตปปุตฺตกา[๑] ตสฺส ปรัปรา จตุราสีติสหสฺสานิ[๒] อิมสฺมึเยว มฆเทวมฺพวเน เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึสุ. เต เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรึสุ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถึ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺถตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรึสุ. กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรึสุ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถึ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺถตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรึสุ. [๓] จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ กุมารกีฬิกํ กีฬึสุ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อุปรชฺชํ กาเรสุ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ รชฺชํ กาเรสุ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อิมสฺมึเยว มฆเทวมฺพวเน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา พฺรหฺมจริยํ จรึสุ. เต จตฺตาโร พฺรหฺมวิหาเร ภาเวตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺรหฺมโลกูปคา อเหสุ. นิมิเตสํ ราชา[๔] ปจฺฉิมโก อโหสิ ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธมฺเม จิโต

---

[๑] สี. ปุตฺตปปุตฺติกา [๒] ฉ.,เท. จตุราสีติราชสหสฺสานิ อิ. จตุราสีติขตฺติยสหสฺสานิ
[๓] อิ. เต จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ [๔] สี.,อิ. ราชานํ

มหาราชา, ธมฺมํ จรติ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ, อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมึ จ ปกฺขสฺส.

[๓๑๒] ภูตปุพฺพํ อานนฺท เทวานํ ตาวตึสานํ สุธมฺมายํ สภายํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ 'ลาภา วต โภ วิเทหานํ, สุลทฺธํ วต โภ วิเทหานํ, เยสํ นิมิ ราชา ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธมฺเม จิโต มหาราชา ธมฺมํ จรติ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ, อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมึ จ ปกฺขสฺสาติ.

อถ โข อานนฺท สกฺโก เทวานมินฺโท เทเว ตาวตึเส อามนฺเตสิ 'อิจฺเฉยฺยาถ[๑] โน ตุมฺเห มาริสา นิมิราชานํ ทฏฺฐุนฺติ. 'อิจฺฉาม มยํ มาริสา นิมิราชานํ ทฏฺฐุนฺติ. เตน โข ปนานนฺท สมเยน นิมิ ราชา ตทหุโปสเถ ปณฺณรเส สีสนฺหาโต[๒] อุโปสถิโก อุปริ ปาสาทวรคโต นิสินฺโน โหติ. อถ โข อานนฺท สกฺโก เทวานมินฺโท, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ[๓] วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย;[๓] เอวเมว เทเวสุ ตาวตึเสสุ อนฺตรหิโต นิมิสฺส รญฺโญ สมฺมุเข[๔] ปาตุรโหสิ. อถ โข อานนฺท สกฺโก เทวานมินฺโท นิมึ ราชานํ เอตทโวจ 'ลาภา เต มหาราช, สุลทฺธํ เต มหาราช, เทวา มหาราช ตาวตึสา สุธมฺมายํ สภายํ กิตฺตยมานรูปา สนฺนิสินฺนา 'ลาภา วต โภ วิเทหานํ, สุลทฺธํ วต โภ วิเทหานํ, เยสํ นิมิ ราชา ธมฺมิโก

---

[๑] สี. อิจฺเฉยฺยาสิ
[๒] สี. สสีสํ นหาโต
[๓] ฉ.,เท. สมิญฺชิตํ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. ปมุเข

ธมฺมราชา ธมฺเม จิโต มหาราชา ธมฺมํ จรติ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมึ จ ปกฺขสฺสาติ. ‘เทวา เต มหาราช ตาวตึสา ทสฺสนกามา, ตสฺส เต อหํ มหาราช สหสฺสยุตฺตํ อาชญฺญรถํ ปหิณิสฺสามิ, อภิรุเหยฺยาสิ[๑] มหาราช ทิพฺพํ ยานํ อวิกมฺปมาโนติ. อธิวาเสสิ โข อานนฺท นิมิ ราชา ตุณฺหีภาเวน.

[๓๑๓] อถ โข อานนฺท สกฺโก เทวานมินฺโท นิมิสฺส รญฺโญ อธิวาสนํ วิทิตฺวา, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย; เอวเมว นิมิสฺส รญฺโญ สมฺมุเข[๒] อนฺตรหิโต เทเวสุ ตาวตึเสสุ ปาตุรโหสิ.

อถ โข อานนฺท สกฺโก เทวานมินฺโท มาตลึ สงฺคาหกํ อามนฺเตสิ ‘เอหิ ตฺวํ สมฺม มาตลิ สหสฺสยุตฺตํ อาชญฺญรถํ โยเชตฺวา นิมึ ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วเทหิ[๓] ‘อยนฺเต มหาราช สหสฺสยุตฺโต อาชญฺญรโถ สกฺเกน เทวานมินฺเทน เปสิโต, อภิรูเหยฺยาสิ มหาราช ทิพฺพํ ยานํ อวิกมฺปมาโนติ. ‘เอวํ[๔] ภทนฺตวาติ[๕] โข อานนฺท มาตลิ สงฺคาหโก สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา สหสฺสยุตฺตํ อาชญฺญรถํ โยเชตฺวา นิมึ ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ ‘อยํ เต มหาราช สหสฺสยุตฺโต อาชญฺญรโถ สกฺเกน เทวานมินฺเทน เปสิโต, อภิรูห มหาราช

---

[๑] อิ. อภิรูเหยฺยาสิ
[๒] ฉ.,เท. ปมุเข, เอวมุปริปิ. อิ. มุเข
[๓] สี.,อิ. วเทสิ
[๔] อิ. เอวํ โหตุ
[๕] ฉ.,ทยฺย. ภทฺทนฺตฺวา

ทิพฺพํ ยานํ อวิกมฺปมาโน, อปิจ มหาราช กตเมน ตํ เนมิ. เยน วา ปาปกมฺมา ปาปกานํ กมฺมานํ วิปากํ ปฏิสํเวเทนฺติ, เยน วา กลฺยาณกมฺมา กลฺยาณกมฺมานํ วิปากํ ปฏิสํเวเทนฺตีติ. 'อุภเยเนว มํ มาตลิ เนหีติ. สํปเวสิ[๑] โข อานนฺท มาตลิ สงฺคาหโก นิมึ ราชานํ สุธมฺมายํ[๒] สภายํ. อทฺทสา โข อานนฺท สกฺโก เทวานมินฺโท นิมึ ราชานํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวา นิมึ ราชานํ เอตทโวจ 'เอหิ โข มหาราช, สฺวาคตं[๓] มหาราช, เทวา เต [๔] มหาราช ตาวตึสา สุธมฺมายํ สภายํ กิตฺตยมานรูปา สนฺนิสินฺนา 'ลาภา วต โภ วิเทหานํ, สุลทฺธํ วต โภ วิเทหานํ, เยสํ นิมิ ราชา ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธมฺเม จิโต มหาราชา ธมฺมํ จรติ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ, อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมึ จ ปกฺขสฺสาติ, เทวา เต มหาราช ตาวตึสา ทสฺสนกามา, อภิรม มหาราช เทเวสุ เทวานุภาเวนาติ. 'อลํ มาริส, ตตฺเถว มํ มิถิลํ ปฏิเนตุ, ตถาหํ ธมฺมํ จริสฺสามิ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ, อุโปสถญฺจ อุปวสิสฺสามิ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมึ จ ปกฺขสฺสาติ.

[๓๑๔] อถ โข อานนฺท สกฺโก เทวานมินฺโท มาตลึ สงฺคาหกํ อามนฺเตสิ 'เอหิ ตฺวं สมฺม มาตลิ สหสฺสยุตฺตํ อาชญฺญรถํ โยเชตฺวา นิมึ ราชานํ ตตฺเถว มิถิลํ ปฏิเนหีติ. 'เอวं ภทฺทนฺตวาติ โข อานนฺท มาตลิ สงฺคาหโก สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา สหสฺสยุตฺตํ อาชญฺญรถํ โยเชตฺวา นิมึ ราชานํ ตตฺเถว มิถิลํ ปฏิเนสิ.

---

[๑] สี.,อิ. สมฺปาเปสิ ฉ.,เท. สมฺปเวเสสิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สุธมฺมํ สภำ
[๓] สี.,อิ. สาคตं
[๔] ฉ.,เท. ทสฺสนกามา

ตตฺร สุทํ อานนฺท มหาราชา[๑] ธมฺมํ จรติ พฺราหฺมณ-คหปติเกสุ เนคเมสุ เจว ชานปเทสุ จ, อุโปสถญฺจ อุปวสติ จาตุทฺทสึ ปญฺจทสึ อฏฺฐมึ จ ปกฺขสฺสาติ.[๒] อถ โข อานนฺท นิมิ ราชา พหูนํ วสฺสานํ พหูนํ วสฺสสตานํ พหูนํ วสฺสสหสฺสานํ อจฺจเยน กปฺปกํ อามนฺเตสิ 'ยทา เม สมฺม กปฺปก ปสฺเสยฺยาสิ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ, อถ เม อาโรเจยฺยาสีติ. 'เอวํ เทวาติ โข อานนฺท กปฺปโก นิมิสฺส รญฺโญ ปจฺจสฺโสสิ. อทฺทสา โข อานนฺท กปฺปโก พหูนํ วสฺสานํ พหูนํ วสฺสสตานํ พหูนํ วสฺสสหสฺสานํ อจฺจเยน นิมิสฺส รญฺโญ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ; ทิสฺวาน นิมึ ราชานํ เอตทโวจ 'ปาตุภูตา โข เทวสฺส เทวทูตา, ทิสฺสนฺติ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานีติ. 'เตนหิ สมฺม กปฺปก ตานิ ปลิตานิ สาธุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา มม อญฺชลิสฺมึ ปติฏฺฐาเปหีติ.

'เอวํ เทวาติ โข อานนฺท กปฺปโก นิมิสฺส รญฺโญ ปฏิสฺสุตฺวา ตานิ ปลิตานิ สาธุกํ สณฺฑาเสน อุทฺธริตฺวา นิมิสฺส รญฺโญ อญฺชลิสฺมึ ปติฏฺฐาเปสิ.

อถ โข อานนฺท ราชา[๓] กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ อามนฺตาเปตฺวา เอตทโวจ 'ปาตุภูตา โข เม ตาต กุมาร เทวทูตา, ทิสฺสนฺติ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ, ภุตฺตา โข ปน เม มานุสกา กามา, สมโย ทิพฺเพ กาเม ปริเยสิตุํ, เอหิ ตฺวํ ตาต กุมาร, อิมํ รชฺชํ ปฏิปชฺช, อหํ ปน เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นิมิราชา
[๒] เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. นิมิราชา

อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสามิ. เตนหิ กุมาร[๑] ยทา ตฺวมฺปิ ปสฺเสยฺยาสิ สิรสฺมึ ปลิตานิ ชาตานิ, อถ กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาธุกํ รชฺเช สมนุสาสิตฺวา เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยาสิ. เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวตฺเตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสิ, ยสฺมึ โข ตาต กุมาร ปุริสยุเค วตฺตมาเน เอวรูปสฺส กลฺยาณสฺส วตฺตสฺส สมุจฺเฉโท โหติ, โส เตสํ อนฺติมปุริโส โหติ. ตนฺตาหํ ตาต กุมาร เอวํ วทามิ 'เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวตฺเตยฺยาสิ, มา โข เม ตฺวํ อนฺติมปุริโส อโหสีติ.

[๓๑๕] อถ โข อานนฺท นิมิ ราชา กปฺปกสฺส คามวรํ ทตฺวา เชฏฺฐปุตฺตํ กุมารํ สาธุกํ รชฺเช สมนุสาสิตฺวา อิมสฺมึเยว มฆเทวมฺพวเน เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิ. โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ, ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถึ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺถตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหาสิ. กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหาสิ. ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถึ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺถตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหาสิ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตาต กุมาร

นิมิ โข ปนานนฺท ราชา จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ กุมารกีฬิกํ กีฬิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อุปรชฺชํ กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ รชฺชํ กาเรสิ, จตุราสีติวสฺสสหสฺสานิ อิมสฺมึเยว มฆเทวมฺพวเน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต พฺรหฺมจริยํ จริ. โส จตฺตาโร พฺรหฺมวิหาเร ภาเวตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺรหฺมโลกูปโค อโหสิ.

นิมิสฺส โข ปนานนฺท รญฺโญ กพารชนโก นาม ปุตฺโต อโหสิ. โส น อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิ. โส ตํ กลฺยาณํ วตฺตํ[๑] สมุจฺฉินฺทิ. โส เตสํ อนฺติมปุริโส อโหสิ.

[๓๑๖] สิยา โข ปน เต อานนฺท เอวมสฺส 'อญฺโญ นูน เตน สมเยน ราชา มฆเทโว อโหสิ, เยน[๒] ตํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตนฺติ.[๒] น โข ปเนตํ อานนฺท เอวํ ทฏฺฐพฺพํ. อหํ เตน สมเยน ราชา มฆเทโว อโหสึ. อหํ ตํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหินึ.[๓] มยา ตํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ ปจฺฉิมา ชนตา อนุปฺปวตฺเตสิ. ตํ โข ปนานนฺท กลฺยาณํ วตฺตํ น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สංวตฺตติ, ยาวเทว พฺรหฺมโลกูปปตฺติยา. อิทํ โข ปนานนฺท เอตรหิ มยา กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สංวตฺตติ. กตมญฺจานนฺท เอตรหิ มยา กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย

---

[๑] อิ. วฏฺฏํ
[๒-๒] สี. โย ตํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหินีติ
[๓] อิ. นิหนึ

สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค, เสยฺยถีทํ. สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ. อิทํ โข อานนฺท เอตรหิ มยา กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ. ตํ โว[๑] อหํ อานนฺท เอวํ วทามิ, 'เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวตฺเตยฺยาถ, มา โข เม ตุมฺเห อนฺติมปุริสา[๒] อหุวตฺถ, ยสฺมึ โข อานนฺท ปุริสยุเค วตฺตมาเน เอวรูปสฺส กลฺยาณสฺส วตฺตสฺส สมุจฺเฉโท โหติ, โส เตสํ อนฺติมปุริโส โหติ. ตํ โว อหํ อานนฺท เอวํ วทามิ 'เยน เม อิทํ กลฺยาณํ วตฺตํ นิหิตํ อนุปฺปวตฺเตยฺยาถ, มา โข เม ตุมฺเห อนฺติมปุริสา อหุวตฺถาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ตติยํ มฆเทวสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๔. มธุรสุตฺตํ

[๓๑๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ อายสฺมา มหากจฺจาโน[๓] มธุราย วิหรติ คุนฺธาวเน.[๔] อสฺโสสิ โข ราชา มธุโร[๕] อวนฺติปุตฺโต "สมโณ ขลุ โภ กจฺจาโน มธุราย วิหรติ คุนฺธาวเน, ตํ โข ปน

---

[๑] อิ. ตํ โข อหํ
[๒] อิ. อนฺติมปุริโส
[๓] สี. มหากจฺจาโณ
[๔] สี. คุนฺทวเน ฉ.,เท.,อิ. กุนฺทาวเน
[๕] ฉ.,เท. มาธุโร, เอวมุปริปิ.

ภวนฺตํ, กจฺจานํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ‘ปณฺฑิโต วิยตฺโต[๑] เมธาวี พหุสฺสุโต จิตฺตกถี กลฺยาณปฏิภาโณ วุฑฺโฒ[๒] เจว อรหา จ, สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ. อถ โข ราชา มธุโร อวนฺติปุตฺโต ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺรํ ยานํ อภิรูหิตฺวา ภทฺเรหิ ภทฺเรหิ ยาเนหิ มธุราย นิยฺยาสิ มหจฺจราชานุภาเวน อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ ทสฺสนาย, ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโก ว, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหากจฺจาเนน สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ราชา มธุโร อวนฺติปุตฺโต อายสฺมนฺตं มหากจฺจานํ เอตทโวจ “พฺราหฺมณา โภ กจฺจาน เอวมาหํสุ ‘พฺราหฺมณา[๓]’ ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุกฺโก วณฺโณ, กณฺโห อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุชฺฌนฺติ โน อพฺราหฺมณา, พฺราหฺมณา ว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทาติ อิทํ[๔] ภวํ กจฺจาโน กิมกฺขายติ.[๕]

“โฆโสเยว โข เอโส มหาราช โลกสฺมึ ‘พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุกฺโก วณฺโณ, กณฺโห อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุชฺฌนฺติ โน อพฺราหฺมณา, พฺราหฺมณา ว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต

---

[๑] อิ. วยตฺโต
[๒] ฉ.,เท.,อิ. วุทฺโธ
[๓] ฉ.,เท. พฺราหฺมโณว, เอวมุปริปิ.
[๔] สี. อิติ ฉ.,เท.,อิ. อิธ
[๕] สี.,อิ. กิมาหาติ

ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทาติ. อิมินาปิ[๑] โข เอตํ มหาราช ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ‘ยถา โฆโสเยเวโส โลกสฺมึ พฺราหฺมณา ว เสฏฺโจ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

[๓๑๘] “ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, ขตฺติยสฺส เจปิ อิชฺเฌยฺย[๒] ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา, ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที. พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ฯเปฯ เวสฺโสปิสฺสาสฺส ฯเปฯ สุทฺโทปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาทีติ. “ขตฺติยสฺส เจปิ โภ กจฺจาน อิชฺเฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา, ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที. พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ฯเปฯ เวสฺโสปิสฺสาสฺส ฯเปฯ สุทฺโทปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาทีติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, พฺราหฺมณสฺส เจปิ อิชฺเฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา, พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที. เวสฺโสปิสฺสาสฺส ฯเปฯ สุทฺโทปิสฺสาสฺส ฯเปฯ ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาทีติ. “พฺราหฺมณสฺส เจปิ โภ กจฺจาน อิชฺเฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา, พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี

---

[๑] สี. ตทิมินาเปตํ ฉ.,เท.,อิ. ตทมินาเปตํ [๒] สี. อิจฺเฉยฺย

มนาปจารี ปิยวาที. เวสฺโสปิสฺสาสฺส ฯเปฯ สุทฺโทปิสฺสาสฺส ฯเปฯ ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาทีติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, เวสฺสสฺส เจปิ อิชฺเฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา, เวสฺโสปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที. สุทฺโทปิสฺสาสฺส ฯเปฯ ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ฯเปฯ พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาทีติ. เวสฺสสฺส เจปิ โภ กจฺจาน อิชฺเฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา, เวสฺโสปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที. สุทฺโทปิสฺสาสฺส ฯเปฯ ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ฯเปฯ พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาทีติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, สุทฺทสฺส เจปิ อิชฺเฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา, สุทฺโทปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที. ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ฯเปฯ พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ฯเปฯ เวสฺโสปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาทีติ. “สุทฺทสฺส เจปิ โภ กจฺจาน อิชฺเฌยฺย ธเนน วา ธญฺเญน วา รชเตน วา ชาตรูเปน วา, สุทฺโทปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาที. ขตฺติโยปิสฺสาสฺส ฯเปฯ พฺราหฺมโณปิสฺสาสฺส ฯเปฯ เวสฺโสปิสฺสาสฺส ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺฉานิปาตี กึการปฏิสฺสาวี มนาปจารี ปิยวาทีติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, ยทิ เอวํ สนฺเต อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมา[๑] โหนฺติ, โน วา, กถํ วา เต เอตฺถ โหตีติ. "อทฺธา โข โภ กจฺจาน เอวํ สนฺเต อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ, นาหํ[๒] เอตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ สมนุปสฺสามีติ. อิมินาปิ โข เอตํ มหาราช ปริยาเยน เวทิตพฺพํ, ยถา โฆโสเยเวโส โลกสฺมึ พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

[๓๑๙] "ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, อิธาสฺส[๓] ขตฺติโย ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ[๔] ผรุสวาโจ[๕] สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ พฺยาปนฺนจิตฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐี[๖] กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺเชยฺย, โน วา, กถํ วา เต เอตฺถ โหตีติ. "ขตฺติโยปิ หิ โภ กจฺจาน ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ ผรุสวาโจ สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ พฺยาปนฺนจิตฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐี กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺเชยฺย, เอวํ เม เอตฺถ โหติ เอวญฺจ ปน เม เอตํ อรหตํ สุตนฺติ.

"สาธุ สาธุ มหาราช, สาธุ โข เต เอตํ มหาราช เอวํ โหติ, สาธุ จ ปน เต เอตํ อรหตํ สุตํ, ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, อิธาสฺส พฺราหฺมโณ ฯเปฯ อิธาสฺส เวสฺโส ฯเปฯ อิธาสฺส สุทฺโท ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐี,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สมสมา
[๒] สี. นาสํ ฉ.,เท. เนสํ อิ. น สํ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อิธสฺส
[๔] สี.,อิ. ปิสุณาวาโจ
[๕] สี.,อิ. ผรุสาวาโจ
[๖] ฉ.,เท. มิจฺฉาทิฏฺจิ, เอวมุปริปิ.

กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺเชยฺย, โน วา, กถํ วา เต เอตฺถ โหตีติ. “สุทฺโทปิ หิ โภ กจฺจาน ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี ฯเปฯ มิจฺฉาทิฏฺฐี กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺเชยฺย, เอวํ เม เอตฺถ โหติ, เอวญฺจ ปน เม เอตํ อรหตํ สุตนฺติ.

“สาธุ สาธุ มหาราช, สาธุ โข เต เอตํ มหาราช เอวํ โหติ, สาธุ จ ปน เต เอตํ อรหตํ สุตํ, ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, ยทิ เอวํ สนฺเต อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ, โน วา, กถํ วา เต เอตฺถ โหตีติ. “อทฺธา โข กจฺจาน เอวํ สนฺเต อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ, นาหํ เอตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ สมนุปสฺสามีติ. “อิมินาปิ โข เอตํ มหาราช ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ‘ยถา โฆโสเยวโส โลกสฺมึ พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

[๓๒๐] “ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, อิธาสฺส ขตฺติโย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต, มุสาวาทา ปฏิวิรโต, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต, อนภิชฺฌาลุ อพฺยาปนฺนจิตฺโต สมฺมาทิฏฺฐี, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย, โน วา, กถํ วา เต เอตฺถ โหตีติ. “ขตฺติโยปิ หิ โภ กจฺจาน ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต, มุสาวาทา ปฏิวิรโต, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต, อนภิชฺฌาลุ อพฺยาปนฺนจิตฺโต สมฺมาทิฏฺฐี,

กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย, เอวํ เม เอตฺถ โหติ, เอวญฺจ ปน เม เอตํ อรหตํ สุตนฺติ.

"สาธุ สาธุ มหาราช, สาธุ โข เต เอตํ มหาราช เอวํ โหติ, สาธุ จ ปน เต เอตํ อรหตํ สุตํ, ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, อิธาสฺส พฺราหฺมโณ ฯเปฯ อิธาสฺส เวสฺโส ฯเปฯ อิธาสฺส สุทฺโท ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐี, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย, โน วา, กถํ วา เต เอตฺถ โหตีติ. "สุทฺโทปิ หิ โภ กจฺจาน ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐี, กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย, เอวํ เม เอตฺถ โหติ, เอวญฺจ ปน เม เอตํ อรหตํ สุตนฺติ.

"สาธุ สาธุ มหาราช, สาธุ โข เต เอตํ มหาราช เอวํ โหติ, สาธุ จ ปน เต เอตํ อรหตํ สุตํ, ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, ยทิ เอวํ สนฺเต อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ, โน วา, กถํ วา เต เอตฺถ โหตีติ.

"อทฺธา โข โภ กจฺจาน เอวํ สนฺเต อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ, นาหํ เอตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ สมนุปสฺสามีติ. "อิมินาปิ โข เอตํ มหาราช ปริยาเยน เวทิตพฺพํ 'ยถา โฆโสเยเวโส โลกสฺมึ พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

[๓๒๑] "ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, อิธ ขตฺติโย สนฺธึ วา ฉินฺเทยฺย, นิลฺโลปึ วา หเรยฺย, เอกาคาริกํ วา กเรยฺย, ปริปนฺเถ วา ติฏฺเฐยฺย, ปรทารํ วา คจฺเฉยฺย, ตญฺเจเต ปุริสา คเหตฺวา

ทสฺเสยฺยุ ‘อยํ เต เทว โจโร อาคุ๎ จารี,[๑] อิมสฺส ยํ อิจฺฉสิ, ตํ ทณฺฑํ ปเณหีติ, กินฺติ นํ กเรยฺยาสีติ. “ฆาเตยฺยาม วา โภ กจฺจาน ผาเลยฺยาม[๒] วา ปพฺพาเชยฺยาม วา ยถาปจฺจยํ วา กเรยฺยาม. ตํ กิสฺส เหตุ. ยา หิสฺส โภ กจฺจาน ปุพฺเพ ‘ขตฺติโยติ สมญฺญา, สาสฺส อนฺตรหิตา, โจโรเตฺวว สงฺขํ[๓] คจฺฉตีติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, อิธ พฺราหฺมโณ ฯเปฯ อิธ เวสฺโส ฯเปฯ อิธ สุทฺโท สนฺธึ วา ฉินฺเทยฺย, นิลฺโลปํ วา หเรยฺย, เอกาคาริกํ วา กเรยฺย, ปริปนฺเถ วา ติฏฺเฐยฺย, ปรทารํ วา คจฺเฉยฺย, ตญฺเจเต ปุริสา คเหตฺวา ทสฺเสยฺยุ ‘อยํ เต เทว โจโร อาคุ๎ จารี, อิมสฺส ยํ อิจฺฉสิ, ตํ ทณฺฑํ ปเณหีติ, “กินฺติ นํ กเรยฺยาสีติ.

“ฆาเตยฺยาม วา โภ กจฺจาน ผาเลยฺยาม วา, ปพฺพาเชยฺยาม วา ยถาปจฺจยํ วา กเรยฺยาม, ตํ กิสฺส เหตุ. ยา หิสฺส โภ กจฺจาน ปุพฺเพ “สุทฺโทติ สมญฺญา สาสฺส อนฺตรหิตา โจโรเตฺวว สงฺขํ คจฺฉตีติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, ยทิ เอวํ สนฺเต อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ, โน วา, กถํ วา เต เอตฺถ โหตีติ.

“อทฺธา โข โภ กจฺจาน เอวํ สนฺเต อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ. นาหํ เอตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ สมนุปสฺสามีติ. “อิมินา[๔] โข เอตํ มหาราช ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา “โฆโสเยเวโส โลกสฺมึ, พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ หีโน อญฺโญ วณฺโณ ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อาคุจารี, เอวมุปริปิ.
[๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ชาเปยฺยาม
[๓] ฉ.,เท. สงฺขยํ อิ. โจโร เตว สงฺขํ
[๔] ฉ.,เท. อิมินาปิ

[๓๒๒] “ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, อิธ ขตฺติโย เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต อสฺส. วิรโต ปาณาติปาตา, วิรโต อทินฺนาทานา, วิรโต มุสาวาทา, [๑] เอกภตฺติโก, พฺรหฺมจารี สีลวา กลฺยาณธมฺโม, กินฺติ นํ กเรยฺยาสีติ. “อภิวาเทยฺยาม วา โภ กจฺจาน ปจฺจุฏฺเฐยฺยาม วา อาสเนน วา นิมนฺเตยฺยาม, อภินิมนฺเตยฺยาม วา[๒] นํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ, ธมฺมิกํ วา อสฺส รกฺขาวรณคุตฺตึ สํวิทเหยฺยาม, ตํ กิสฺส เหตุ. ยา หิสฺส โภ กจฺจาน ปุพฺเพ ขตฺติโยติ สมญฺญา, สาสฺส อนฺตรหิตา สมโณเตฺวว สงฺขํ คจฺฉตีติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, อิธ พฺราหฺมโณ ฯเปฯ อิธ เวสฺโส ฯเปฯ อิธ สุทฺโท เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต อสฺส, วิรโต ปาณาติปาตา, วิรโต อทินฺนาทานา, วิรโต มุสาวาทา, เอกภตฺติโก, พฺรหฺมจารี สีลวา กลฺยาณธมฺโม, กินฺติ นํ กเรยฺยาสีติ. “อภิวาเทยฺยาม วา โภ กจฺจาน ปจฺจุฏฺเฐยฺยาม วา อาสเนน วา นิมนฺเตยฺยาม, อภินิมนฺเตยฺยาม วา นํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสน-คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ, ธมฺมิกํ วา อสฺส รกฺขาวรณคุตฺตึ สํวิทเหยฺยาม, ตํ กิสฺส เหตุ. ยา หิสฺส โภ กจฺจาน ปุพฺเพ ‘สุทฺโทติ สมญฺญา, สาสฺส อนฺตรหิตา สมโณเตฺวว สงฺขํ คจฺฉตีติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, ยทิ เอวํ สนฺเต อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ, โน วา, กถํ วา เต เอตฺถ

---

[๑] ฉ.,เท. รตฺตูปรโต, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. มิ, เอวมุปริปิ.

โหตีติ. “อทฺธา โข โภ กจฺจาน เอวํ สนฺเต อิเม จตฺตาโร วณฺณา สมสมา โหนฺติ, นาหํ เอตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ สมนุปสฺสามีติ. “อิมินา[๑] โข เอตํ มหาราช ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา ‘โฆโสเยเวโส โลกสฺมึ, พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ หีโน อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุกฺโก วณฺโณ, กณฺโห อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุชฺฌนฺติ โน อพฺราหฺมณา, พฺราหฺมณา ว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทาติ.

[๓๒๓] เอวํ วุตฺเต, ราชา มธุโร อวนฺติปุตฺโต อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจ “อภิกฺกนฺตํ โภ กจฺจาน, “อภิกฺกนฺตํ โภ กจฺจาน, เสยฺยถาปิ [๒] กจฺจาน นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย; ‘จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมว[๓] โภตา กจฺจาเนน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภวนฺตํ กจฺจานํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภวํ กจฺจาโน ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

“มา โข มํ ตฺวํ มหาราช สรณํ อคมาสิ, ตเมตํ ตฺวํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉ, ยมหํ สรณํ คโตติ. “กหํ ปน โภ กจฺจาน เอตรหิ โส ภควา วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ. “ปรินิพฺพุโต โข มหาราช เอตรหิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิมินาปิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. โภ
[๓] ฉ.,เท. เอวเมวํ

"สเจ[๑] หิ มยํ โภ กจฺจาน สุเณยฺยาม ตํ ภควนฺตํ ทสสุ โยชเนสุ, ทสปิ มยํ โยชนานิ คจฺเฉยฺยาม ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ. สเจ[๑] หิ มยํ โภ กจฺจาน สุเณยฺยาม ตํ ภควนฺตํ วีสติยา โยชเนสุ ฯเปฯ ตึสาย[๒] โยชเนสุ ฯเปฯ จตฺตาฬีสาย[๓] โยชเนสุ ฯเปฯ ปญฺญาสาย โยชเนสุ, ปญฺญาสมฺปิ มยํ โยชนานิ คจฺเฉยฺยาม ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ. โยชนสเต เจปิ มยํ โภ กจฺจาน สุเณยฺยาม ตํ ภควนฺตํ โยชนสตมฺปิ มยํ คจฺเฉยฺยาม ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ. ยโต จ โข,[๔] โภ กจฺจาน ปรินิพฺพุโต โส ภควา, ปรินิพฺพุตมฺปิ มยํ [๕] ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภวํ กจฺจาโน ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

จตุตฺถํ มธุรสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๕. โพธิราชกุมารสุตฺตํ

[๓๒๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ภคฺเคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร[๖] เภสกฬาวเน[๗] มิคทาเย. เตน โข ปน สมเยน โพธิสฺส ราชกุมารสฺส โกกนโท นาม ปาสาโท อจิรการิโต โหติ อนชฺฌาวุฏฺโฐ[๘] สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เกนจิ วา มนุสฺสภูเตน. อถ โข โพธิ ราชกุมาโร สญฺชิกาปุตฺตํ มาณวํ

---

[๑] ฉ.,เท. สเจปิ
[๒] สี.,อิ. ตึสติยา
[๓] ฉ.,เท. จตฺตารีสาย อิ. จตฺตาสีสาย
[๔] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] สี.,อิ. ตํ
[๖] ฉ.,เท. สุสุมารคิเร
[๗] สี. เภสกลาวเน
[๘] อิ. อนชฺฌาวุตฺโถ

อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวํ สมฺม สญฺชิกาปุตฺต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺท,[๑] อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ "โพธิ ภนฺเต ราชกุมาโร ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตีติ, เอวญฺจ วเทหิ "อธิวาเสตุ กิร ภนฺเต ภควา โพธิสฺส ราชกุมารสฺส สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. "เอวํ โภติ โข สญฺชิกาปุตฺโต มาณโว โพธิสฺส ราชกุมารสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ โสมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สญฺชิกาปุตฺโต มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ "โพธิ[๒] โภ โคตม ราชกุมาโร[๒] โภโต โคตมสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติ, เอวญฺจ ปน วเทติ 'อธิวาเสตุ กิร ภวํ โคตโม โพธิสฺส ราชกุมารสฺส สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน.

อถ โข สญฺชิกาปุตฺโต มาณโว ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา, เยน โพธิ ราชกุมาโร, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา โพธึ ราชกุมารํ เอตทโวจ "อโวจุมฺหา[๓] โข มยํ โภโต วจเนน ตํ ภวนฺตํ[๔] โคตมํ, โพธิ โภ โคตม ราชกุมาโร โภโต โคตมสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ

---

[๑] ฉ.,เท. วนฺทาหิ
[๒-๒] ฉ.,เท. โพธิ โข ราชกุมาโร
[๓] ฉ.,เท. อโวจุมฺห
[๔] อิ. ภควนฺตํ, เอวมุปริปิ.

ลหุฏฺฐานำ พลำ ผาสุวิหารำ ปุจฺฉติ, เอวญฺจ วเทติ ‘อธิวาเสตุ กิร ภวำ โคตโม โพธิสฺส ราชกุมารสฺส สฺวาตนาย ภตฺตำ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ, อธิวุตฺถญฺจ ปน สมเณน โคตเมนาติ.

[๓๒๕] อถ โข โพธิ ราชกุมาโร ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตำ ขาทนียำ โภชนียำ ปฏิยาทาเปตฺวา โกกนทญฺจ ปาสาทำ โอทาเตหิ ทุสฺเสหิ สนฺถราเปตฺวา ยาว ปจฺฉิมโสปาณกเพวรา[๑] สญฺชิกาปุตฺตำ มาณวำ อามนฺเตสิ “เอหิ ตฺวำ สมฺม สญฺชิกาปุตฺต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต กาลำ อาโรเจหิ ‘กาโล ภนฺเต นิฏฺจิตำ ภตฺตนฺติ. “เอวำ โภติ โข สญฺชิกาปุตฺโต มาณโว โพธิสฺส ราชกุมารสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต กาลำ อาโรเจสิ “กาโล โภ โคตม นิฏฺจิตำ ภตฺตนฺติ.

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยำ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน โพธิสฺส ราชกุมารสฺส นิเวสนำ, เตนุปสงฺกมิ. เตน โข ปน สมเยน โพธิ ราชกุมาโร พหิทฺวารโกฏฺจเก จิโต โหติ ภควนฺตำ อาคมยมาโน. อทฺทสา โข โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตำ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตำ; ทิสฺวาน ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา ปุรกฺขิตฺวา,[๒] เยน โกกนุโท ปาสาโท, เตนุปสงฺกมิ. อถ โข ภควา ปจฺฉิมำ โสปาณกเพวรำ นิสฺสาย อฏฺฐาสิ. อถ โข โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตำ เอตทโวจ “อภิรูหตุ ภนฺเต ภควา ทุสฺสานิ, อภิรูหตุ สุคโต ทุสฺสานิ, ยำ มม อสฺส ทีฆรตฺตำ หิตาย สุขายาติ.

---

[๑] สี. เกเพพรา [๒] ฉ.,เท. ปุรกฺขตฺวา

เอวํ วุตฺเต, ภควา ตุณฺหี อโหสิ. ทุติยมฺปิ โข โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิรูหตุ ภนฺเต ภควา ทุสฺสานิ, อภิรูหตุ สุคโต ทุสฺสานิ, ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ. เอวํ วุตฺเต, ภควา ตุณฺหี อโหสิ. ตติยมฺปิ โข โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิรูหตุ ภนฺเต ภควา ทุสฺสานิ, อภิรูหตุ สุคโต ทุสฺสานิ, ยํ มม อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

[๓๒๖] อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อปโลเกสิ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท โพธึ ราชกุมารํ เอตทโวจ "สหรตุ ราชกุมาร ทุสฺสานิ, น ภควา เจลปฏิกํ[๑] อกฺกมิสฺสติ, ปจฺฉิมํ ชนตํ ตถาคโต อปโลเกตีติ.[๒] อถ โข โพธิ ราชกุมาโร ทุสฺสานิ สหราเปตฺวา อุปริ โกกนเท ปาสาเท อาสนานิ ปญฺญาเปสิ.[๓] อถ โข ภควา โกกนทํ ปาสาทํ อภิรูหิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน. อถ โข โพธิ ราชกุมาโร พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ. อถ โข โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ "มยฺหํ โข ภนฺเต เอวํ โหติ 'น โข สุเขน สุขํ อธิคนฺตพฺพํ, ทุกฺเขน โข สุขํ อธิคนฺตพฺพนฺติ.

[๓๒๗] "มยฺหมฺปิ โข ราชกุมาร ปุพฺเพว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตสฺเสว สโต เอตทโหสิ 'น โข สุเขน

---

[๑] สี. เจลปนฺตึ
[๒] ฉ.,เท. อนุกมฺปตีติ
[๓] ฉ. ปญฺญเปสิ

สุขํ อธิคนฺตพฺพํ. ทุกฺเขน โข สุขํ อธิคนฺตพฺพนฺติ; โส โข อหํ ราชกุมาร อปเรน สมเยน ทหโร ว สมาโน สุสุกาฬเกโส ภทฺเรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต, ปฐเมน วยสา อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ โรทนฺตานํ[๑] เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน, เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารं กาลามं เอตทโวจํ 'อิจฺฉามหं อาวุโส กาลาม อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยं จริตุนฺติ. เอวं วุตฺเต, ราชกุมาร อาฬาโร กาลาโม มं เอตทโวจ 'วิหรตายสฺมา, ตาทิโส อยं ธมฺโม, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ อาจริยกํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. โส โข อหं ราชกุมาร นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณึ. โส โข อหं ราชกุมาร ตาวตฺตเกเนว โอฏฺฐปหตมตฺเตน ลปิตลาปนมตฺเตน ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ, "ชานามิ ปสฺสามีติ จ ปฏิชานามิ อหญฺเจว อญฺโญ[๒] จ. ตสฺส มยฺหं ราชกุมาร เอตทโหสิ 'น โข อาฬาโร กาลาโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ[๓] อทฺธา อาฬาโร กาลาโม อิมं ธมฺมं ชานํ ปสฺสं วิหรตีติ.

อถ ขฺวาหं ราชกุมาร, เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารं กาลามं เอตทโวจं 'กิตฺตาวตา โน อาวุโส

---

[๑] ฉ.,เท. รุทนฺตานํ
[๒] ฉ.,เท. อญฺเญ
[๓] สี. ปเวเทสิ

กาลาม อิมํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช[๑] ปเวเทสีติ.[๑] เอวं วุตฺเต, ราชกุมาร อาฬาโร กาลาโม อากิญฺจญฺญายตนํ ปเวเทสิ. ตสฺส มยฺหं ราชกุมาร เอตทโหสิ "น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สทฺธา, มยฺหมฺปตฺถิ สทฺธา, น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ วิริยं, มยฺหมฺปตฺถิ วิริยं, น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สติ ฯเปฯ สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา, มยฺหมฺปตฺถิ ปญฺญา, ยนฺนูนาหं ยं ธมฺมं อาฬาโร กาลาโม 'สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ, ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺยนฺติ. โส โข อหं ราชกุมาร นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตं ธมฺมं สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. อถ ขฺวาหं ราชกุมาร, เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารं กาลามं เอตทโวจं 'เอตฺตาวตา โน อาวุโส กาลาม อิมं ธมฺมं สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. "เอตฺตาวตา โข อหं อาวุโส อิมं ธมฺมं สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมีติ. "อหมฺปิ โข อาวุโส เอตฺตาวตา อิมं ธมฺมं สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. "ลาภา โน อาวุโส, สุลทฺธं โน อาวุโส, เย มยं อายสฺมนฺตं ตาทิสं สพฺรหฺมจาริๆ ปสฺสาม, อิติ ยาหं ธมฺมं สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ, ตं ตฺวं ธมฺมं สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ.[๒] ยं ตฺวं ธมฺมं สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, ตมหं ธมฺมं สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ. อิติ ยาหं ธมฺมं ชานามิ, ตं ตฺวं ธมฺมं

[๑-๑] ฉ.,เท. อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสีติ [๒] ฉ.,เท. วิหรสิ, เอวมุปริปิ.

ชานาสิ. ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ตมหํ ธมฺมํ ชานามิ. อิติ ยาทิโส อหํ, ตาทิโส ตุวํ, ยาทิโส ตุวํ, ตาทิโส อหํ. "เอหิทานิ อาวุโส อุโภ วสนฺตา อิมํ คณํ ปริหรามาติ. อิติ โข ราชกุมาร อาพาโร กาลาโม อาจริโย เม สมาโน [๑] อนฺเตวาสึ มํ สมานํ อตฺตโน[๒] สมสมํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ "นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ยาวเทว อากิญฺจญฺญายตนูปปตฺติยาติ. โส โข อหํ ราชกุมาร ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมึ.

[๓๒๘] "โส โข อหํ ราชกุมาร กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน, เยน อุทฺทโก รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ 'อิจฺฉามหํ อาวุโส ราม อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุนฺติ. เอวํ วุตฺเต, ราชกุมาร อุทฺทโก รามปุตฺโต มํ เอตทโวจ "วิหรตายสฺมา, ตาทิโส อยํ ธมฺโม ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ อาจริยกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. โส โข อหํ ราชกุมาร นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณึ. โส โข อหํ ราชกุมาร ตาวตฺตเกเนว โอฏฺฐปหตมตฺเตน ลปิตลาปนมตฺเตน ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ, "ชานามิ ปสฺสามีติ จ ปฏิชานามิ อหญฺเจว อญฺโญ จ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ "น โข ราโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน 'สยํ อภิญฺญา

---

[๑] ฉ.,เท. อตฺตโน [๒] ฉ.,เท. อตฺตนา

สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ,[๑] อทฺธา ราโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหรตีติ.[๒] อถ ขฺวาหํ ราชกุมาร, เยน อุทฺทโก รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกं รามปุตฺตํ เอตทโวจํ “กิตฺตาวตา โน อาวุโส ราม อิมํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. เอวं วุตฺเต, ราชกุมาร อุทฺทโก รามปุตฺโต เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ปเวเทสิ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ “น โข รามสฺเสว อโหสิ สทฺธา, มยฺหมฺปตฺถิ สทฺธา, น โข รามสฺเสว อโหสิ วิริยं ฯเปฯ สติ ฯเปฯ สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา, มยฺหมฺปตฺถิ ปญฺญา, ยนฺนูนาหํ ยํ ธมฺมํ ราโม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสิ, ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺยนฺติ. โส โข อหํ ราชกุมาร นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสึ.

อถ ขฺวาหํ ราชกุมาร, เยน อุทฺทโก รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกं รามปุตฺตํ เอตทโวจํ “เอตฺตาวตา โน อาวุโส ราม[๓] อิมํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. “เอตฺตาวตา โข อหํ อาวุโส [๔] อิมํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมีติ.[๕] “อหมฺปิ โข อาวุโส เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. “ลาภา โน อาวุโส, สุลทฺธํ โน อาวุโส, เย มยं อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจารึ ปสฺสาม, อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิ,

---

[๑] ฉ.,เท. ปเวเทสิ
[๒] ฉ.,เท. วิหาสีติ
[๓] ฉ.,เท. ราโม
[๔] ฉ.,เท. ราโม
[๕] ฉ.,เท. ปเวเทสีติ

ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ,[๑] ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ,[๑] ตํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิ, อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม อภิญฺญาสิ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ตํ ธมฺมํ ราโม อภิญฺญาสิ, อิติ ยาทิโส ราโม อโหสิ, ตาทิโส ตฺวํ, ยาทิโส ตฺวํ, ตาทิโส ราโม อโหสิ, เอหิทานิ อาวุโส ตฺวํ อิมํ คณํ ปริหราติ. อิติ โข ราชกุมาร อุทฺทโก รามปุตฺโต สพฺรหฺมจารี เม สมาโน อาจริยฏฺฐาเนว[๒] มํ ฐเปสิ, อุพฺพาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ "นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ, ยาวเทว เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปปตฺติยาติ. โส โข อหํ ราชกุมาร ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมึ.

[๓๒๙] โส โข อหํ ราชกุมาร กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน มคเธสุ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน, เยน อุรุเวฬา[๓] เสนานิคโม, ตทวสริ. ตตฺถทฺทสํ รมณียํ ภูมิภาคํ ปาสาทิกญฺจ วนสณฺฑํ, นทิญฺจ สนฺทนฺตึ[๔] สีโตทกํ[๕] สุปติตฺถํ รมณียํ, สมนฺตา จ โคจรคามํ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ "รมณีโย วต ภูมิภาโค, ปาสาทิโก จ วนสณฺโฑ, นที จ สนฺทติ สีโตทกา สุปติตฺถา รมณียา, สมนฺตา จ โคจรคาโม, "อลํ วติทํ

---

[๑] ฉ.,เท. วิหรสิ
[๒] สี. อาจริยฏฺฐาเน จ ฉ.,เท. อาจริยฏฺฐาเน
[๓] ฉ.,เท. อุรุเวลา
[๔] ฉ.,เท. สนฺทตี
[๕] สี.,ฉ.,เท.,อิ. เสตกํ

กุลปุตฺตสฺส ปธานตฺถิกสฺส ปธานายาติ. โส โข อหํ ราชกุมาร ตตฺเถว นิสีทึ "อลมิทํ ปธานายาติ.

อปิสฺสุ มํ ราชกุมาร ติสฺโส อุปมา ปฏิภึสุ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

"เสยฺยถาปิ ราชกุมาร อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหं[๑] อุทเก นิกฺขิตฺตํ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย 'อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามีติ. "ตं กึ มญฺญสิ ราชกุมาร. อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหं อุทเก นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺถนฺโต[๒] อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยาติ.

"โน เหตํ[๓] ภนฺเต, ตํ กิสฺส เหตุ. อทุญฺหิ ภนฺเต อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหं, ตญฺจ ปน อุทเก นิกฺขิตฺตํ, ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ.

เอวเมว โข ราชกุมาร, เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว[๔] กาเมหิ อวูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห, โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปหีโน[๕] โหติ น สุปฏิปฺปสฺสทฺโธ. โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, อภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. โน เจปิ เต โภนฺโต

---

[๑] สี. สสฺสิเนหं
[๒] ฉ.,เท. อภินฺเถนฺโต
[๓] ฉ.,เท. หิทํ
[๔] ฉ.,เท. เจว จิตฺเตน จ
[๕] ฉ.,เท. สุปฺปหีโน

สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา[๑] กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, อภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. อยํ โข มํ ราชกุมาร ปจมา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

[๓๓๐] อปราปิ โข มํ ราชกุมาร ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

"เสยฺยถาปิ ราชกุมาร อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย 'อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญสิ ราชกุมาร. อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺถนฺโต อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย เตโช ปาตุกเรยฺยาติ. "โน เหตํ ภนฺเต, ตํ กิสฺส เหตุ. อทุญฺหิ ภนฺเต อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ กิญฺจาปิ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ, ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ.

เอวเมว โข ราชกุมาร เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว [๒] กาเมหิ วูปกฏฺฐา วิหรนฺติ. โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห, โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปหีโน โหติ น สุปฏิปฺปสฺสทฺโธ. โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, อภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. โน เจปิ เต โภนฺโต

---

[๑] ฉ.,เท. ติพฺพา ขรา, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. จิตฺเตน จ, เอวมุปริปิ.

สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, อภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. อยํ โข มํ ราชกุมาร ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

[๓๓๑] อปราปิ โข มํ ราชกุมาร ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

"เสยฺยถาปิ ราชกุมาร สุกฺขํ กฏฺฐํ โกพาฬ๎ห อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย 'อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญสิ ราชกุมาร. อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ สุกฺขํ กฏฺฐํ โกพาฬ๎ห อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺถนฺโต อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย เตโช ปาตุกเรยฺยาติ. "เอวํ ภนฺเต, ตํ กิสฺส เหตุ. อทุญฺหิ ภนฺเต สุกฺขํ กฏฺฐํ โกพาฬ๎ห ตญฺจ ปน อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตนฺติ.

"เอวเมว โข ราชกุมาร เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว กาเมหิ วูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห, โส จ อชฺฌตฺตํ สุปหีโน โหติ สุปฏิปฺปสฺสทฺโธ. โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, ภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. โน เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, ภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. อยํ โข มํ

ราชกุมาร ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา. อิมา โข มํ ราชกุมาร ติสฺโส อุปมา ปฏิภํสุ[๑] อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

[๓๓๒] ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺเหยฺยํ อภินิปฺปีเพยฺยํ อภิสนฺตาเปยฺยนฺติ. โส โข อหํ ราชกุมาร ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหามิ อภินิปฺปีเพมิ อภิสนฺตาเปมิ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภิปฺปีพยโต อภิสนฺตาปยโต กจฺเฉหิ เสทา มุจฺจนฺติ. เสยฺยถาปิ ราชกุมาร พลวา ปุริโส ทุพฺพลตรํ ปุริสํ สีเส วา คเหตฺวา ขนฺเธ วา คเหตฺวา อภินิคฺคณฺเหยฺย อภินิปฺปีเพยฺย อภิสนฺตาเปยฺย; เอวเมว โข เม ราชกุมาร ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีพยโต อภิสนฺตาปยโต กจฺเฉหิ เสทา มุจฺจนฺติ. อารทฺธํ โข ปน เม ราชกุมาร วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา,[๒] สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต.

[๓๓๓] ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ อปฺปานกํ ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ กณฺณโสเตหิ

---

[๑] สี. ปฏิภาสุ [๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อสมฺมุฏฺฐา

วาตานํ นิกฺขนฺตานํ อธิมตฺโต สทฺโท โหติ. เสยฺยถาปิ นาม กมฺมารคคฺคริยา[๑] ธมมานาย อธิมตฺโต สทฺโท โหติ, เอวเมว โข เม ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ กณฺณโสเตหิ วาตานํ นิกฺขนฺตานํ อธิมตฺโต สทฺโท โหติ. อารทฺธํ โข ปน เม ราชกุมาร วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธานเน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต.

ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ อปฺปานกเยว ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต[๒] จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธานํ[๓] โอหนนฺติ.[๔] เสยฺยถาปิ ราชกุมาร พลวา ปุริโส ติณฺเหน สิขเรน มุทฺธานํ อภิมตฺเถยฺย; เอวเมว โข เม ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธานํ โอหนนฺติ. อารทฺธํ โข ปน เม ราชกุมาร วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธานเน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต.

ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ อปฺปานกเยว ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร

---

[๑] สี. คคฺคาริยา
[๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. กณฺณโต จ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. มุทฺธนิ
[๔] ฉ.,เท. อูหนนฺติ, เอวมุปริปิ.

มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหนฺติ. เสยฺยถาปิ ราชกุมาร พลวา ปุริโส ทพฺเหน วรตฺตกฺขนฺเธน สีเส สีสเวฏฺฐนํ[๑] ทเทยฺย. เอวเมว โข เม ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหนฺติ. อารทฺธํ โข ปน เม ราชกุมาร วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธานเน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต.

ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ อปฺปานกเยว ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติ. เสยฺยถาปิ ราชกุมาร ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา ติณฺเหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉึ ปริกนฺเตยฺย; เอวเมว โข[๒] ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติ. อารทฺธํ โข ปน เม ราชกุมาร วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธานเน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต.

---

[๑] ฉ.,เท. สีสเวจ์ [๒] ฉ.,เท. เอวเมว โข เม

ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ “ยนฺนูนาหํ อปฺปานกเมว ฌานํ ฌายेยฺยนฺติ. โส โข อหํ ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห โหติ. เสยฺยถาปิ ราชกุมาร เทฺว พลวนฺโต ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุ สมฺปริตาเปยฺยุ. เอวเมว โข เม ราชกุมาร มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห โหติ. อารทฺธํ โข ปน เม ราชกุมาร วิริยं โหติ อสลฺลีนं อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต.

อปิสฺสุ มํ ราชกุมาร เทวตา ทิสฺวา เอวมาหํสุ ‘กาลกโต สมโณ โคตโมติ. เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ ‘น กาลกโต สมโณ โคตโม, อปิจ กาลํ กโรตีติ. เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ ‘น กาลกโต สมโณ โคตโม, นปิ กาลํ กโรติ อรหं สมโณ โคตโม, วิหาโร[๑] เตฺวว โส อรหโต เอวรูโป โหตีติ.

[๓๓๔] ตสฺส มยฺหं ราชกุมาร เอตทโหสิ ‘ยนฺนูนาหं สพฺพโส อาหารูปจฺเฉทาย ปฏิปชฺเชยฺยนฺติ. อถ โข มं ราชกุมาร ตา[๒] เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุं ‘มา โข ตฺวं มาริส สพฺพโส อาหารูปจฺเฉทาย ปฏิปชฺชิ. สเจ โข ตฺวं มาริส สพฺพโส อาหารูปจฺเฉทาย ปฏิปชฺชิสฺสสิ, ตสฺส เต มยं ทิพฺพํ โอชं

---

[๑] สี. วิหาโรเตฺวเวโส

[๒] ฉ.,เท. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.

โลมกูเปหิ อชฺโฌหริสฺสาม,[๑] ตาย ตฺวํ ยาเปสฺสสีติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ "อหํ เจว โข ปน สพฺพโส อชฺฌุปกฺ[๒] ปฏิชาเนยฺยํ, อิมา จ โข เม เทวตา ทิพฺพา โอชา โลมกูเปหิ อชฺโฌหเรยฺยุ; ตาย จาหํ ยาเปยฺยํ, ตํ มม อสฺส มุสาติ. โส โข อหํ ราชกุมาร ตา เทวตา ปจฺจาจิกฺขามิ อลนฺติ วทามิ.

"ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ โถกํ โถกํ อาหารํ อาหาเรยฺยํ ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กพายยูสํ[๓] ยทิ วา หเรณุกยูสนฺติ. โส โข อหํ ราชกุมาร โถกํ โถกํ อาหารํ อาหาเรสึ ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กพายยูสํ ยทิ วา หเรณุกยูสนฺติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร โถกํ โถกํ อาหารํ อาหารยโต ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กพายยูสํ ยทิ วา หเรณุกยูสํ, อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺโต กาโย โหติ.

เสยฺยถาปิ นาม อสีติกปพฺพานิ[๔] วา; กาลปพฺพานิ[๕] วา เอวเมวสฺสุ เม องฺคปจฺจงฺคานิ ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม โอฏฺฐปทกฺ; เอวเมวสฺสุ เม อานิสทกฺ โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม วฏฺฏนาวฬี; เอวเมวสฺสุ เม ปิฏฺฐิกณฺฏโก อุณฺณตาวณโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม ชชฺชรสาลาย[๖] โคปาณสิโย โอลุคฺควิลุคฺคา

---

[๑] ฉ.,เท. อชฺโฌหาเรสฺสาม
[๒] ฉ.,เท. อชชฺชติ
[๓] สี. กาพยูสํ
[๔] ฉ.,เท. อาสีติกปพฺพานิ
[๕] ฉ.,เท. กาพปพฺพานิ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ชรสาลาย

ภวนฺติ เอวเมวสฺสุ เม ผาสุพิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม คมฺภีเร อุทปาเน อุทกตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม อกฺขิกูเปสุ อกฺขิตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม ติตฺติกาลาวุ[๑] อามกจฺฉินฺโน วาตาตเปน สํผุสิโต[๒] โหติ สมฺมิลาโต; เอวเมวสฺสุ เม สีสจฺฉวิ สมฺผุสิตา โหติ สมฺมิลาตา ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ ราชกุมาร อุทรจฺฉวึ ปริมสิสฺสามีติ ปิฏฺฐิกณฺฏกเยว ปริคฺคณฺหามิ ปิฏฺฐิกณฺฏกํ ปริมสิสฺสามีติ อุทรจฺฉวีเยว ปริคฺคณฺหามิ. ยาวสฺสุ เม ราชกุมาร อุทรจฺฉวิ ปิฏฺฐิกณฺฏกํ อลฺลีนา โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ ราชกุมาร “วจฺจํ วา มุตฺตํ วา กริสฺสามีติ ตตฺเถว อวกุชฺโช ปปตามิ ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ ราชกุมาร อิมเมว กายํ อสฺสาเสนฺโต ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺชามิ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺชโต ปูติมูลานิ โลมานิ กายสฺมา ปปตนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. อปิสฺสุ มํ ราชกุมาร มนุสฺสา ทิสฺวา เอวมาหํสุ “กาโฬ สมโณ โคตโมติ. เอกจฺเจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ “น กาโฬ สมโณ, โคตโม สาโม สมโณ โคตโมติ. เอกจฺเจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ “น กาโฬ สมโณ โคตโม นาปิ สาโม, มงฺกุรจฺฉวี สมโณ โคตโมติ. ยาวสฺสุ เม ราชกุมาร ตาย ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต อุปหโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย.

---

[๑] ฉ.,เท. ติตฺตกาลาพุ

[๒] ฉ.,เท. สํผุฏฺโฐ

[๓๓๕] ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ ‘เย โข เกจิ อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทยึสุ, เอตาวปรมํ นยิโต ภิยฺโย. เยปิ หิ เกจิ อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทยิสฺสนฺติ, เอตาวปรมํ นยิโต ภิยฺโย. เยปิ หิ เกจิ เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, เอตาวปรมํ นยิโต ภิยฺโย. น โข ปนาหํ อิมาย กฏุกาย ทุกฺกรการิกาย อธิคจฺฉามิ อุตฺตรึ[๑] มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สิยา นุ โข อญฺโญ มคฺโค โพธิยาติ.[๒]

ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ ‘อภิชานามิ โข ปนาหํ ปิตุ สกฺกสฺส กมฺมนฺเต สีตายํ[๓] ชมฺพุฉายายํ[๓] นิสินฺโน วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตา. สิยา นุ โข เอโส มคฺโค โพธิยาติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร สตานุสารีวิญฺญาณํ อโหสิ “เอเสว มคฺโค โพธิยาติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ “กินฺนุ โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ, ยนฺตं สุขं อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหีติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ “น โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ, ยนฺตं สุขं อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหีติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมารํ เอตทโหสิ “น โข ตं สุกรं สุขं อธิคนฺตุํ เอวๆ

---

[๑] ฉ.,เท. อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา [๒] ฉ.,เท. โพธายาติ, เอวมุปริปิ.
[๓-๓] ฉ.,เท. สีตาย ชมฺพุจฺฉายาย

อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกาเยน. ยนฺนูนาหํ โอพาริกํ อาหารํ อาหาเรยฺยํ โอทนํ กุมฺมาสนฺติ. โส โข อหํ ราชกุมาร โอพาริกํ อาหารํ อาหาเรสึ โอทนํ กุมฺมาสํ. เตน โข ปน มํ[๑] ราชกุมาร สมเยน ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู ปจฺจุปฏฺฐิตา โหนฺติ ยํ โข สมโณ โคตโม ธมฺมํ อธิคมิสฺสติ, ตํ โน อาโรเจสฺสตีติ. ยโต โข อหํ ราชกุมาร โอพาริกํ อาหารํ อาหาเรสึ โอทนํ กุมฺมาสํ, อถ เม เต ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู นิพฺพิชฺช ปกฺกมึสุ "พาหุลฺลิโก[๒] สมโณ โคตโม ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลายาติ.[๓]

[๓๓๖] โส โข อหํ ราชกุมาร โอพาริกํ อาหารํ อาหาเรตฺวา พลํ คาเหตฺวา วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยं ฌานํ ฯเปฯ ตติยं ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย จิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึ. โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิ. อยํ โข เม ราชกุมาร รตฺติยา ปฐเม ยาเม ปฐมา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต.

---

[๑] สี. เม
[๒] สี.,อิ. พาหุลิโก
[๓] สี. พาหุลฺลยาย

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานามิ. อยํ โข เม ราชกุมาร รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม ทุติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึ. โส อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ฯเปฯ อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ. ตสฺส เม เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, วิมุตฺตสฺมึ “วิมุตฺตมิติ ญาณํ อโหสิ, ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสึ. อยํ โข เม ราชกุมาร รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต.

[๓๓๗] ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ "อธิคโต โข เม[๑] อยํ ธมฺโม คมฺภีโร ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโย. อาลยรามา โข ปนายํ ปชา อาลยรตา อาลยสมฺมุทิตา; อาลยรามาย โข ปน ปชาย อาลยรตาย อาลยสมฺมุทิตาย ทุทฺทสํ อิทํ ฐานํ, ยทิทํ อิทปฺปจฺจยตา ปฏิจฺจสมุปฺปาโท. อิทมฺปิ โข ฐานํ ทุทฺทสํ, ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย[๒] วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ. อหญฺเจว โข ปน ธมฺมํ เทเสยฺยํ, ปเร จ เม น อาชาเนยฺยุ, โส มมสฺส กิลมโถ, สา มมสฺส วิเหสาติ. อปิสฺสุ มํ ราชกุมาร อิมา อนจฺฉริยา คาถา ปฏิภํสุ ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา:

กิจฺเฉน เม อธิคตํ หลนฺทานิ ปกาสิตุํ
ราคโทสปเรเตหิ นายํ ธมฺโม สุสมฺพุโธ.

ปฏิโสตคามึ นิปุณํ คมฺภีรํ ทุทฺทสํ อณุํ
ราครตฺตา น ทกฺขนฺติ[๓] ตโมกฺขนฺเธน[๔] อาวุตาติ.[๕]

อิติห เม ราชกุมาร ปฏิสญฺจิกฺขโต อปฺโปสฺสุกฺกตาย จิตฺตํ นมติ โน ธมฺมเทสนาย.

[๓๓๘] อถ โข ราชกุมาร พฺรหฺมุโน สหมฺปติสฺส มม เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เอตทโหสิ "นสฺสติ วต โภ โลโก, วินสฺสติ วต โภ โลโก; ยตฺร หิ นาม ตถาคตสฺส อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อปฺโปสฺสุกฺกตาย จิตฺตํ นมติ, โน ธมฺมเทสนายาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. มยายํ
[๒] ฉ. ตณฺหากฺขโย
[๓] อิ. ทกฺขินฺติ
[๔] ฉ.,เท. ตโมขนฺเธน
[๕] สี. อาวฏา ฉ.,เท. อาวุฏา

อถ โข ราชกุมาร พฺรหฺมา สหมฺปติ, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย, เอวเมว พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต มม ปุรโต ปาตุรโหสิ. อถ โข ราชกุมาร พฺรหฺมา สหมฺปติ เอกํสं อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา, เยนาหํ, เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา มํ เอตทโวจ "เทเสตุ เม ภนฺเต ภควา ธมฺมํ, เทเสตุ สุคโต ธมฺมํ, สนฺติ สตฺตา อปฺปรชกฺขชาติกา, อสฺสวนตา[๑] ธมฺมสฺส ปริหายนฺติ, ภวิสฺสนฺติ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโรติ.

อิทมโวจ ราชกุมาร พฺรหฺมา สหมฺปติ อิทํ วตฺวา อถาปรํ เอตทโวจ,

"ปาตุรโหสิ มคเธสุ ปุพฺเพ
ธมฺโม อสุทฺโธ สมเลหิ จินฺติโต
อปาปุเรตํ อมตสฺส ทฺวารํ
สุณนฺตุ ธมฺมํ วิมเลนานุพุทฺธํ.

เสเล ยถา ปพฺพตมุทฺธนิฏฺฐิโต
ยถาปิ ปสฺเส ชนตํ สมนฺตโต
ตถูปมํ ธมฺมมยํ สุเมธ
ปาสาทมารุยฺห สมนฺตจกฺขุ
โสกาวกิณฺณํ[๒] ชนตมเปตโสโก
อเวกฺขสฺสุ ชาติชราภิภูตํ.

อุฏฺเจหิ วีร วิชิตสงฺคาม
สตฺถวาห อนณ[๓] วิจร โลเก
เทเสตุ[๔] ภควา ธมฺมํ อญฺญาตาโร ภวิสฺสนฺตีติ.

---

[๑] ฉ.,ทยฺย. อสฺสวนตาย
[๒] ฉ.,เท. โสกาวติณฺณํ
[๓] ฉ.,เท. อณณ
[๔] สี.,ฉ.,เท.,อิ. เทสสฺสุ

[๓๓๙] อถ ขฺวาหํ ราชกุมาร พฺรหฺมุโน จ อชฺเฌสนํ วิทิตฺวา สตฺเตสุ จ การุญฺญตํ ปฏิจฺจ พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกสึ. อทฺทสํ โข อหํ ราชกุมาร พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวากาเร ทฺวากาเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย อปฺเปกจฺเจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน[๑] วิหรนฺเต อปฺเปกจฺเจ น ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วหรนฺเต เสยฺยถาปิ นาม อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํพทฺธานิ[๒] อุทกานุคฺคตานิ อนฺโต นิมฺมุคฺคโปสิตานิ,[๓] อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํพทฺธานิ สโมทกณฺฐิตานิ, อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํพทฺธานิ อุทกา อจฺจุคฺคมฺม ติฏฺฐนฺติ[๔] อนุปลิตฺตานิ อุทเกน; เอวเมว โข อหํ ราชกุมาร พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต อทฺทสํ สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวากาเร ทฺวากาเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย อปฺเปกจฺเจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรนฺเต อปฺเปกจฺเจ น ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรนฺเต. อถ ขฺวาหํ ราชกุมาร พฺรหฺมานํ สหมฺปตึ คาถาย ปจฺจภาสึ:

"อปารุตา เตสํ อมตสฺส ทฺวารา
เย โสตวนฺโต ปมุญฺจนฺตุ สทฺธํ
วิหึสสญฺญี ปคุณํ น ภาสึ
ธมฺมํ ปณีตํ มนุเชสุ พฺรหฺเมติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน
[๒] ฉ.,เท. สวฑฺฒานิ อิ. สวฑฺฒานิ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อนฺโตนิมุคฺคโปสีนิ
[๔] ฉ.,เท. จิตานิ

[๓๔๐] อถ โข ราชกุมาร พฺรหฺมา สหมฺปติ “กตาวกาโส โขมฺหิ ภควตา ธมฺมเทสนายาติ มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายิ.

ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ “กสฺส นุ โข อหํ ปจมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ “อยํ โข อาฬาโร กาลาโม ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ทีฆรตฺตํ อปฺปรชกฺขชาติโก, ยนฺนูนาหํ อาฬารสฺส กาลามสฺส ปจมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, โส อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ. อถ โข มํ ราชกุมาร เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุ[๑] “สตฺตาหํ[๒] กาลกโต ภนฺเต อาฬาโร กาลาโมติ. ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ “สตฺตาหํ กาลกโต อาฬาโร กาลาโมติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ “มหาชานิโย โข อาฬาโร กาลาโม, สเจ หิ โส อิมํ ธมฺมํ สุเณยฺย, ขิปฺปเมว อาชาเนยฺยาติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ “กสฺส นุ โข อหํ ปจมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ “อยํ โข อุทโก รามปุตฺโต ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ทีฆรตฺตํ อปฺปรชกฺขชาติโก, ยนฺนูนาหํ อุทกสฺส รามปุตฺตสฺส ปจมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, โส อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ. อถ โข มํ ราชกุมาร เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุ ‘อภิโทสกาลกโต ภนฺเต อุทโก รามปุตฺโตติ. ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ ‘อภิโทสกาลกโต อุทโก รามปุตฺโตติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ “มหาชานิโย โข อุทโก รามปุตฺโต, สเจ หิ โส อิมํ ธมฺมํ สุเณยฺย, ขิปฺปเมว อาชาเนยฺยาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เอตทโวจ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. สตฺตาหกาลงฺกโต

[๓๔๑] ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ 'กสฺส นุ โข อหํ ปจมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ 'พหุการา โข เม ปณฺฑิตา ภิกฺขู, เย มํ ปธานปหิตตฺตํ อุปฏฺฐหึสุ, ยนฺนูนาหํ ปณฺฑิตานํ ภิกฺขูนํ ปจมํ ธมฺมํ เทเสยฺยนฺติ. ตสฺส มยฺหํ ราชกุมาร เอตทโหสิ 'กหํ นุ โข เอตรหิ ปณฺฑิตา ภิกฺขู วิหรนฺตีติ. อทฺทสํ โข อหํ ราชกุมาร ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ปณฺฑิเต ภิกฺขู พาราณสิยํ วิหรนฺเต อิสิปตเน มิคทาเย. อถ โข อหํ ราชกุมาร อุรุเวลายํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา, เยน พาราณสี, เตน จาริกํ อปกฺกมึ.[๑]

อทฺทสา โข มํ ราชกุมาร อุปโก อาชีวโก อนฺตรา จ คยํ อนฺตรา จ โพธึ อทฺธานมคฺคํ ปฏิปนฺนํ ทิสฺวาน มํ เอตทโวจ 'วิปฺปสนฺนานิ โข เต อาวุโส อินฺทฺริยานิ, ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต, กสิ ตฺวํ อาวุโส อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต, โก วา เต สตฺถา, กสฺส วา [๒] ธมฺมํ โรเจสีติ. เอวํ วุตฺเต, อหํ ราชกุมาร อุปกํ อาชีวกํ คาถาหิ อชฺฌภาสึ

'สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ
สพฺเพสุ ธมฺเมสุ อนูปลิตฺโต.
สพฺพญฺชโห ตณฺหกฺขเย วิมุตฺโต
สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺยํ.

น เม อาจริโย อตฺถิ สทิโส เม น วิชฺชติ
สเทวกสฺมิ โลกสฺมึ นตฺถิ เม ปฏิปุคฺคโล.

---

[๑] ฉ.,เท. ปกฺกมึ อิ. ปกฺกามึ [๒] ฉ.,ทยฺ. ตฺวํ

อหํ หิ อรหา โลเก อหํ สตฺถา อนุตฺตโร
เอโกมฺหิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สีติภูโตมฺหิ[๑] นิพฺพุโต.

ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตุํ คจฺฉามิ กาสินํ ปุรํ
อนฺธภูตสฺมิ[๒] โลกสฺมึ อาหญฺญึ[๓] อมตทุนฺทุภินฺติ.

'ยถา โข ตฺวํ อาวุโส ปฏิชานาสิ 'อรหาสิ[๔] อนนฺตชิโนติ.

'มาทิสา เว ชินา โหนฺติ เย ปตฺตา อาสวกฺขยํ
ชิตา เม ปาปกา ธมฺมา ตสฺมาหํ[๕] อุปกา ชิโนติ.

เอวํ วุตฺเต, ราชกุมาร อุปโก อาชีวโก 'หุเวยฺยาวุโสติ[๖] วตฺวา สีสํ อุกฺกสิตฺวา[๗] ชิวฺหํ นิลฺลาเพตฺวา อุมฺมคฺคํ คเหตฺวา ปกฺกามิ.

[๓๔๒] อถ ขฺวาหํ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน, เยน พาราณสี อิสิปตนํ มิคทาโย, เยน ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมึ. อทฺทสํสุ โข มํ ราชกุมาร ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน อญฺญมญฺญํ กติกํ[๘] สณฺฐเปสุ 'อยํ อาวุโส สมโณ โคตโม อาคจฺฉติ, พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย, โส เนว อภิวาเทตพฺโพ, น ปจฺจุฏฺฐาตพฺโพ, นาสฺส ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหตพฺพํ, อปิจ โข อาสนํ ฐเปตพฺพํ, สเจ อากงฺขติ[๙] นิสีทิสฺสตีติ. ยถา ยถา โข อหํ ราชกุมาร

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สีติภูโตสฺมิ
[๒] ฉ.,เท. อนฺธภูตสฺมึ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อาหญฺฉึ
[๔] ฉ.,เท. อรหสิ
[๕] ฉ.,เท. ตสฺมาหมุปก
[๖] ฉ.,เท. หุเปยฺยปาวุโส
[๗] ฉ.,เท. โอกมฺเปตฺวา
[๘] ฉ.,เท. อยํ ปาโร น ทิสฺสติ.
[๙] ฉ.,เท. อากงฺขิสฺสติ

ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู อุปสงฺกมึ, ตถา ตถา ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู นาสกฺขึสุ สกาย กติกาย สณฺฐาตุํ อปฺเปกจฺเจ มํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหสุํ, อปฺเปกจฺเจ อาสนํ ปญฺญาเปสุํ, อปฺเปกจฺเจ ปาโททกํ อุปฏฺฐเปสุํ, อปิจ โข มํ นาเมน จ อาวุโสวาเทน จ สมุทาจรนฺติ. เอวํ วุตฺเต, อหํ ราชกุมาร ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ 'มา ภิกฺขเว ตถาคตํ นาเมน จ อาวุโสวาเทน จ สมุทาจริตฺถ.[๑] อรหํ ภิกฺขเว ตถาคโต สมฺมาสมฺพุทฺโธ, โอทหถ ภิกฺขเว โสตํ, อมตมธิคตํ อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิ, ยถานุสิฏฺฐิ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริย-ปริโยสานํ ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. เอวํ วุตฺเต, ราชกุมาร ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุํ 'ตายปิ โข ตฺวํ อาวุโส โคตม อิริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย น อชฺฌคมา อุตฺตริ[๒] มนุสฺสธมฺมา อลมริย-ญาณทสฺสนวิเสสํ, กึ ปน ตฺวํ เอตรหิ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริย-ญาณทสฺสนวิเสสนฺติ. เอวํ วุตฺเต, อหํ ราชกุมาร ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ "น ภิกฺขเว ตถาคโต พาหุลฺลิโก, ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย, อรหํ ภิกฺขเว ตถาคโต สมฺมาสมฺพุทฺโธ, โอทหถ ภิกฺขเว โสตํ, อมตมธิคตํ อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิ, ยถานุสิฏฺฐิ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ

---

[๑] ฉ.,เท. สมุทาจรถ

[๒] ฉ.,เท. อุตฺตริ, เอวมุปริปิ.

พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. ทุติยมฺปิ โข ราชกุมาร ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุ 'ตายปิ โข ตฺวํ อาวุโส โคตม อิริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย น อชฺฌคมา อุตฺตรึ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ, กึ ปน ตฺวํ เอตรหิ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ อุตฺตรึ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสนฺติ. ทุติยมฺปิ โข อหํ ราชกุมาร ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ 'น ภิกฺขเว ตถาคโต พาหุลฺลิโก, ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย, อรหํ ภิกฺขเว ตถาคโต สมฺมาสมฺพุทฺโธ, โอทหถ ภิกฺขเว โสตํ, อมตมธิคตํ อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิ, ยถานุสิฏฺจ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. 'ตติยมฺปิ โข ราชกุมาร ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุ 'ตายปิ โข ตฺวํ อาวุโส [๑] อิริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย น อชฺฌคมา อุตฺตรึ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ. กึ ปน ตฺวํ เอตรหิ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ อุตฺตรึ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสนฺติ. เอวํ วุตฺเต, อหํ ราชกุมาร ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ 'อภิชานาถ เม โน ตุมฺเห ภิกฺขเว อิโต ปุพฺเพ เอวรูปึ ภาสิตเมตนฺติ.[๒] โน เหตํ ภนฺเต. 'อรหํ ภิกฺขเว ตถาคโต สมฺมาสมฺพุทฺโธ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โคตม

[๒] ฉ.,เท. ปภาวิตเมตนฺติ

โอทหถ ภิกฺขเว โสตํ, อมตมธิคตํ อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิ, ยถานุสิฏฺฐิ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ.

อสกฺขึ โข อหํ ราชกุมาร ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู สญฺญาเปตุํ. เทฺวปิ สุทํ ราชกุมาร ภิกฺขู โอวทามิ. ตโย ภิกฺขู ปิณฺฑาย จรนฺติ, ยํ ตโย ภิกฺขู ปิณฺฑาย จริตฺวา อาหรนฺติ, เตน ฉพฺพคฺคา[๑] ยาเปม. ตโยปิ สุทํ ราชกุมาร ภิกฺขู โอวทามิ. เทฺว[๒] ภิกฺขู ปิณฺฑาย จริตฺวา อาหรนฺติ, เตน ฉพฺพคฺคา ยาเปม.

[๓๔๓] อถ โข ราชกุมาร ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มยา เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรึสูติ.

เอวํ วุตฺเต, โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ "กีวจิเรน นุ โข ภนฺเต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. "เตนหิ ราชกุมาร ตเมวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย, ตถา ตํ พฺยากเรยฺยาสิ.

---

[๑] ฉ.,เท. ฉพฺพคฺคิยา

[๒] ฉ.,เท.,อิ. ยํ เทฺว

ตำ กึ มญฺญสิ ราชกุมาร. ‘กุสโล ตฺวำ หตฺถารูพฺเห[๑] องฺกุสคณฺเห[๒] สิปฺเปติ. เอวำ ภนฺเต กุสโล อหำ หตฺถารูพฺเห องฺกุสคณเฺห สิปฺเปติ.

ตำ กึ มญฺญสิ ราชกุมาร. อิธ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ‘โพธิราชกุมาโร หตฺถารูพฺหำ องฺกุสคณฺหำ สิปฺปึ ชานาติ, ตสฺสาหำ สนฺติเก หตฺถารูพฺหำ องฺกุสคณฺหำ สิปฺปึ สิกฺขิสฺสามีติ. โส จสฺส อสทฺโธ, ยาวตฺตกำ สทฺเธน ปตฺตพฺพำ, ตำ น สมฺปาปุเณยฺย. โส จสฺส พหฺวาพาโธ,[๓] ยาวตฺตกำ อปฺปาพาเธน ปตฺตพฺพำ, ตำ น สมฺปาปุเณยฺย. โส จสฺส สโจ มายาวี, ยาวตฺตกำ[๔] อสเจน อมายาวินา ปตฺตพฺพำ, ตำ น สมฺปาปุเณยฺย. โส จสฺส กุสีโต ยาวตฺตกำ อารทฺธวิริเยน ปตฺตพฺพำ, ตำ น สมฺปาปุเณยฺย. โส จสฺส ทุปฺปญฺโญ, ยาวตฺตกำ ปญฺญวตา[๕] ปตฺตพฺพำ, ตำ น สมฺปาปุเณยฺย. ตำ กึ มญฺญสิ ราชกุมาร. อปิ นุ โส ปุริโส ตว สนฺติเก หตฺถารูพฺหำ องฺกุสคณฺหำ สิปฺปึ สิกฺเขยฺยาติ. “เอกเมเกนาปิ ภนฺเต องฺเคน สมนฺนาคโต โส ปุริโส น มม สนฺติเก หตฺถารูพฺหำ องฺกุสคณฺหำ สิปฺปึ สิกฺเขยฺย, โก ปน วาโท ปญฺจหงฺเคหีติ.

[๓๔๔] “ตำ กึ มญฺญสิ ราชกุมาร. อิธ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย โพธิ ราชกุมาโร หตฺถารูพฺหำ องฺกุสคณฺหำ สิปฺปึ ชานาติ, ตสฺสาหำ สนฺติเก หตฺถารูพฺหำ องฺกุสคณฺหำ สิปฺปึ สิกฺขิสฺสามีติ. โส จสฺส สทฺโธ, ยาวตฺตกำ สทฺเธน ปตฺตพฺพำ, ตำ สมฺปาปุเณยฺย. โส จสฺส

---

[๑] อิ. หตฺถารุยฺเห
[๒] ฉ.,เท.,อิ. องฺกุสคยฺเห, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. พวหาพาโธ
[๔] อิ. ยาวตกำ
[๕] อิ. ปญฺญาวตา

อปฺปาพาโธ, ยาวตฺตกํ อปฺปาพาเธน ปตฺตพฺพํ, ตํ สมฺปาปุเณยฺย. โส จสฺส อสโจ อมายาวี, ยาวตฺตกํ อสเจน อมายาวินา ปตฺตพฺพํ, ตํ สมฺปาปุเณยฺย. โส จสฺส อารทฺธวิริโย, ยาวตฺตกํ อารทฺธวิริเยน ปตฺตพฺพํ, ตํ สมฺปาปุเณยฺย. โส จสฺส ปญฺญวา,[๑] ยาวตฺตกํ ปญฺญวตา ปตฺตพฺพํ, ตํ สมฺปาปุเณยฺย. ตํ กึ มญฺญสิ ราชกุมาร. อปิ นุ โส ปุริโส ตว สนฺติเก หตฺถารูหฺหํ องฺคุสคณฺหํ สิปฺปึ สิกฺเขยฺยาติ. "เอกเมเกนปิ ภนฺเต องฺเคน สมนฺนาคโต โส ปุริโส มม สนฺติเก หตฺถารูหฺหํ องฺคุสคณฺหํ สิปฺปึ สิกฺเขยฺย, โก ปน วาโท ปญฺจหงฺเคหีติ.

"เอวเมว โข ราชกุมาร ปญฺจิมานิ ปธานิยงฺคานิ. กตมานิ ปญฺจ. อิธ ราชกุมาร ภิกฺขุ สทฺโธ โหติ, สทฺทหติ ตถาคตสฺส โพธึ 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ[๒] สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ. อปฺปาพาโธ โหติ อปฺปาตงฺโก สมเวปากินิยา คหณิยา สมนฺนาคโต นาติสีตาย นาจฺจุณฺหาย มชฺฌิมาย ปธานกฺขมาย. อสโจ โหติ อมายาวี ยถาภูตं อตฺตานํ อาวิกตฺตา[๓] สตฺถริ วา วิญฺญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ. อารทฺธวิริโย โหติ[๔] อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย,[๕] ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสุ. ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมาทุกฺขกฺขยคามินิยา. อิมานิ โข ราชกุมาร ปญฺจ ปธานิยงฺคานิ.

---

[๑] อิ. ปญฺญาวา
[๒] สี. ปุริสทมฺมสารถี
[๓] อิ. อาวิกตฺวา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. วิหรติ
[๕] เท. อุปฺปาทาย

[๓๔๕] อิเมหิ [๑] ราชกุมาร ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย สตฺต วสฺสานิ. ติฏฺฐนฺตุ ราชกุมาร สตฺต วสฺสานิ. อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย ฉ วสฺสานิ ฯเปฯ ปญฺจ วสฺสานิ ฯเปฯ จตฺตาริ วสฺสานิ ฯเปฯ ตีณิ วสฺสานิ ฯเปฯ เทฺว วสฺสานิ ฯเปฯ เอกํ วสฺสํ. ติฏฺฐตุ ราชกุมาร เอกํ วสฺสํ. อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย สตฺต มาสานิ. ติฏฺฐนฺตุ ราชกุมาร สตฺต มาสานิ. อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย ฉ มาสานิ ฯเปฯ ปญฺจ มาสานิ ฯเปฯ จตฺตาริ มาสานิ ฯเปฯ ตีณิ มาสานิ ฯเปฯ เทฺว มาสานิ ฯเปฯ มาสํ[๒] ฯเปฯ อฑฺฒมาสํ.[๓] ติฏฺฐตุ ราชกุมาร อฑฺฒมาโส.

---

[๑] อิ. โข
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เอกํ มาสํ
[๓] สี. อทฺธมาสํ

อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย สตฺต รตฺตินฺทิวานิ. ติฏฺฐนฺติ ราชกุมาร สตฺต รตฺตินฺทิวานิ. อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย ฉ รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ ปญฺจ รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ จตฺตาริ รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ ตีณิ รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ เทฺว รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ เอกํ รตฺตินฺทิวํ. ติฏฺฐตุ ราชกุมาร เอโก รตฺตินฺทิโว. อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ตถาคตํ วินายกํ ลภมาโน, สายมนุสิฏฺโฐ ปาโต วิเสสํ อธิคมิสฺสติ ปาตมนุสิฏฺโฐ สายं วิเสสํ อธิคมิสฺสตีติ. เอวํ วุตฺเต, โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตํ เอตทโวจ “อโห พุทฺโธ อโห ธมฺโม อโห ธมฺมสฺส สฺวากฺขาตตา, ยตฺร หิ นาม สายมนุสิฏฺโฐ ปาโต วิเสสํ อธิคมิสฺสติ, ปาตมนุสิฏฺโฐ สายं วิเสสํ อธิคมิสฺสตีติ.

[๓๔๖] เอวํ วุตฺเต, สญฺชิกาปุตฺโต มาณโว โพธึ ราชกุมารํ เอตทโวจ “เอวเมว ปนายं ภวํ โพธิ ‘อโห พุทฺโธ อโห ธมฺโม อโห ธมฺมสฺส สฺวากฺขาตตาติ ปเวเทติ.[๑] อถ จ ปน ภวํ[๒] น ตं ภวนฺตํ โคตมं สรณํ คจฺฉติ,[๓] ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. วเทติ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] สี. คจฺฉาหิ อิ. คจฺฉามิ

"มา เหวํ สมฺม สญฺชิกาปุตฺต อวจ, มา เหวํ สมฺม สญฺชิกาปุตฺต อวจ, สมฺมุขา เม[๑] ตํ สญฺชิกาปุตฺต อยฺยาย สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ, เอกมิทำ สมฺม สญฺชิกาปุตฺต สมยำ ภควา โกสมฺพิยำ วิหรติ โฆสิตาราเม. อถ โข เม อยฺยา กุจฺฉิมตี,[๒] เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ; เอกมนฺตำ นิสินฺนา โข เม อยฺยา ภควนฺตำ เอตทโวจ 'โย เม อยำ ภนฺเต กุจฺฉิคโต กุมารโก วา กุมาริกา วา โส ภควนฺตำ สรณำ คจฺฉติ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกำ นำ[๓] ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตำ สรณงฺคตนฺติ. เอกมิทำ สมฺม สญฺชิกาปุตฺต สมยำ ภควา อิเธว ภคฺเคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร[๔] เภสกฬาวเน มิคทาเย. อถ โข มำ ธาตี[๕] องฺเกน ปายิตฺวา,[๖] เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตำ ฐิตา โข[๗] ธาตี[๗] ภควนฺตำ เอตทโวจ 'อยำ ภนฺเต โพธิ ราชกุมาโร ภควนฺตำ สรณำ คจฺฉติ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกำ นำ[๘] ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตำ สรณงฺคตนฺติ. เอสาหำ สมฺม สญฺชิกาปุตฺต ตติยมฺปิ ภควนฺตำ สรณำ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกำ มำ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตำ สรณงฺคตนฺติ.

ปญฺจมำ โพธิราชกุมารสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

---

[๑] ฉ.,เท. เมตำ สมฺม อิ. เม ตำ สมฺม
[๒] อิ. กุจฺฉิวตี
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ตำ
[๔] ฉ.,เท. สุสุมารคิเร
[๕] ฉ.,เท. ธาติ
[๖] สี. วาหิตฺวา ฉ.,เท. หริตฺวา
[๗-๗] ฉ.,เท. โข มำ ธาติ อิ. โข มม ธาตี
[๘] ฉ.,เท. ตำ

๖. องฺคุลิมาลสุตฺตํ

[๓๔๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส วิชิเต โจโร องฺคุลิมาโล นาม โหติ ลุทฺโท โลหิตปาณี[๑] หตปหเต นิวิฏฺโฐ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุ. เตน คามาปิ อคามา กตา, นิคมาปิ อนิคมา กตา, ชนปทาปิ อชนปทา กตา. โส มนุสฺเส วธิตฺวา วธิตฺวา องฺคุลีนํ มาลํ ธาเรติ. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ; สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรํ อาทาย, เยน โจโร องฺคุลิมาโล, เตนทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺชิ. อทฺทสฺสุ[๒] โข โคปาลกา ปสุปาลกา กสฺสกา ปถาวิโน[๓] ภควนฺตํ, เยน โจโร องฺคุลิมาโล, เตนทฺธานมคฺคปฏิปนฺนนฺ; ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ “มา สมณ เอตํ มคฺคํ ปฏิปชฺชิ, เอตสฺมึ สมณ มคฺเค โจโร องฺคุลิมาโล นาม ลุทฺโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฺโฐ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุ, เตน คามาปิ อคามา กตา, นิคมาปิ อนิคมา กตา, ชนปทาปิ อชนปทา กตา. โส มนุสฺเส วธิตฺวา วธิตฺวา องฺคุลีนํ มาลํ ธาเรติ, เอตญฺหิ สมณ มคฺคํ ทสปิ ปุริสา วีสมฺปิ ปุริสา ตึสมฺปิ[๔] ปุริสา จตฺตาฬีสมฺปิ ปุริสา [๕] สงฺคริตฺวา[๖] สงฺคริตฺวา ปฏิปชฺชนฺติ, เตปิ โจรสฺส องฺคุลิมาลสฺส หตฺถตฺถํ คจฺฉนฺตีติ. เอวํ วุตฺเต, ภควา ตุณฺหีภูโต อคมาสิ.

---

[๑] ฉ.,เท. โลหิตปาณิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อทฺทสาสุ๋
[๓] ฉ.,เท. ปถาวิโน
[๔] อิ. ตึสตีปิ ปุริสา
[๕] ฉ.,เท. ปญฺญาสมฺปิ ปุริสา, เอวมุปริปิ.
[๖] สี. สํหริตฺวา, เอวมุปริปิ. ฉ.,เท. สงฺกริตฺวา

ทุติยมฺปิ โข โคปาลกา ปสุปาลกา กสฺสกา ปถาวิโน ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ “มา สมณ เอตํ มคฺคํ ปฏิปชฺชิ, เอตสฺมึ สมณ มคฺเค โจโร องฺคุลิมาโล นาม ลุทฺโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฺโฐ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุ, เตน คามาปิ อคามา กตา, นิคมาปิ อนิคมา กตา, ชนปทาปิ อชนปทา กตา. โส มนุสฺเส วธิตฺวา วธิตฺวา องฺคุลีนํ มาลํ ธาเรติ, เอตญฺหิ สมณ มคฺคํ ทสปิ ปุริสา วีสมฺปิ ปุริสา ตึสมฺปิ ปุริสา จตฺตาฬีสมฺปิ ปุริสา สงฺคริตฺวา สงฺคริตฺวา ปฏิปชฺชนฺติ, เตปิ โจรสฺส องฺคุลิมาลสฺส หตฺถตฺถํ คจฺฉนฺตีติ. อถ โข ภควา ตุณฺหีภูโต อคมาสิ.

ตติยมฺปิ โข โคปาลกา ปสุปาลกา กสฺสกา ปถาวิโน ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ “มา สมณ เอตํ มคฺคํ ปฏิปชฺชิ, เอตสฺมึ สมณ มคฺเค โจโร องฺคุลิมาโล นาม ลุทฺโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฺโฐ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุ, เตน คามาปิ อคามา กตา, นิคมาปิ อนิคมา กตา, ชนปทาปิ อชนปทา กตา. โส มนุสฺเส วธิตฺวา วธิตฺวา องฺคุลีนํ มาลํ ธาเรติ, เอตญฺหิ สมณ มคฺคํ ทสปิ ปุริสา วีสมฺปิ ปุริสา ตึสมฺปิ ปุริสา จตฺตาฬีสมฺปิ ปุริสา สงฺคริตฺวา สงฺคริตฺวา ปฏิปชฺชนฺติ, เตปิ โจรสฺส องฺคุลิมาลสฺส หตฺถตฺถํ คจฺฉนฺตีติ.

[๓๔๘] อถ โข ภควา ตุณฺหีภูโต อคมาสิ. อทฺทสา โข โจโร องฺคุลิมาโล ภควนฺตํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ “อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ, อิมญฺหิ มคฺคํ ทสปิ ปุริสา วีสมฺปิ ปุริสา ตึสมฺปิ ปุริสา จตฺตาฬีสมฺปิ ปุริสา สงฺคริตฺวา สงฺคริตฺวา ปฏิปชฺชนฺติ, เตปิ มม หตฺถตฺถํ คจฺฉนฺติ.

อถ จ ปนายํ สมโณ เอโก อทุติโย ปสยฺห มญฺเญ อาคจฺฉติ, ยนฺนูนาหํ[๑] สมณํ ชีวิตา โวโรเปยฺยนฺติ. อถ โข โจโร องฺคุลิมาโล อสิจมฺมํ คเหตฺวา ธนุกลาปํ สนฺนยฺหิตฺวา ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิ. อถ โข ภควา ตถารูปึ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาเรสิ,[๒] ยถา โจโร องฺคุลิมาโล ภควนฺตํ ปกติยา คจฺฉนฺตํ สพฺพถาเมน[๓] คจฺฉนฺโต น สกฺโกติ[๔] สมฺปาปุณิตุํ. อถ โข โจรสฺส องฺคุลิมาลสฺส เอตทโหสิ "อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ, อหญฺหิ ปุพฺเพ หตฺถึปิ ธาวนฺตํ อนุปติตฺวา คณฺหามิ, อสฺสมฺปิ ธาวนฺตํ อนุปติตฺวา คณฺหามิ, รถมฺปิ ธาวนฺตํ อนุปติตฺวา คณฺหามิ, มิคมฺปิ ธาวนฺตํ อนุปติตฺวา คณฺหามิ. อถ จ ปนาหํ อิมํ สมณํ ปกติยา คจฺฉนฺตํ สพฺพถาเมน คจฺฉนฺโต น สกฺโกมิ สมฺปาปุณิตุนฺติ. จิโต ว[๕] ภควนฺตํ เอตทโวจ "ติฏฺฐ สมณ, ติฏฺฐ สมณาติ. "จิโต อหํ องฺคุลิมาล, ตฺวญฺจ ติฏฺฐาติ. อถ โข โจรสฺส องฺคุลิมาลสฺส เอตทโหสิ "อิเม โข สมณา สกฺยปุตฺติยา สจฺจวาทิโน สจฺจปฏิญฺญา, อถ จ[๖] ปนายํ สมโณ คจฺฉมาเนเยว[๗] 'จิโต อหํ องฺคุลิมาล, ตฺวญฺจ ติฏฺฐาติ, ยนฺนูนาหํ อิมํ สมณํ ปุจฺเฉยฺยนฺติ.

[๓๔๙] อถ โข โจโร องฺคุลิมาโล ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ยนฺนูนาหํ อิมํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อภิสงฺขาสิ
[๓] อิ. สพฺพตฺถาเมน
[๔] เท. สกฺกติ
[๕] อิ. วสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๗] สี. คจฺฉมาเนเยว สมาโน เอวมาห

"คจฺฉ วเทสิ สมณฏฺฐิโตมฺหิ
มมญฺจ พฺรูสิ จิตมฏฺฐิโตสิ.[๑]
ปุจฺฉามิ ตं สมณ เอตมตฺถं
กถं จิโต ตฺวं อหมฏฺฐิโตมฺหิ.

จิโต อหํ องฺคุลิมาล สพฺพทา
สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ,
ตุวญฺจ ปาเณสุ อสญฺญโตสิ,
ตสฺมา จิโตหํ ตุวมฏฺฐิโตสิ.[๒]

จิรสฺสํ วต เม มหิโต มเหสี[๓]
มหาวนํ[๔] สมณ ปจฺจุปาทิ[๔]
โสหํ จริสฺสามิ ปชหิสฺส[๕] ปาปํ
สุตฺวาน คาถํ ตว ธมฺมยุตฺตํ.

อิเตฺวว โจโร อสิมาวุธญฺจ
โสพฺเภ ปปาเต นรเก มนฺวการิ[๖]
อวนฺทิ โจโร สุคตสฺส ปาเท
ตตฺเถว นํ ปพฺพชฺชํ อยาจิ.

พุทฺโธ จ โข การุณิโก มเหสี[๗]
โย สตฺถา โลกสฺส สเทวกสฺส,
ตเมหิ ภิกฺขูติ ตทา อโวจ
เอเสว[๘] ตสฺส อหุ ภิกฺขุภาโวติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จิตมฏฺฐิโตติ [๒] ฉ.,เท. ตุวมฏฺฐิโตสีติ [๓] อิ. มเหสิ
[๔-๔] สี. มหาวนํ สมโณยํ ปจฺจุปาทิ อิ. มหาวนํ สมโณยํ ปจฺจวาทิ ฉ.,เท. มหาวนํ ปาปุณิ สจฺจวาที [๕] สี. จิรสฺสาปิ ปหาสฺสํ ฉ.,เท. ปหาย อิ. จิรสฺสา ปหาสฺสํ
[๖] ฉ.,เท. อกิริ อิ. อนฺวการี [๗] ฉ.,เท. มเหสิ [๘] สี. เอโส ว

[๓๕๐] อถ โข ภควา อายสฺมตา องฺคุลิมาเลน ปจฺฉาสมเณน, เยน สาวตฺถี,[๑] เตน จาริกํ ปกฺกามิ. อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน, เยน สาวตฺถี, ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส อนฺเตปุรทฺวาเร มหาชนกาโย สนฺนิปติตฺวา อุจฺจาสทฺโท มหาสทฺโท โหติ "โจโร เต เทว วิชิเต องฺคุลิมาโล นาม ลุทฺโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฺโฐ อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุ, เตน คามาปิ อคามา กตา, นิคมาปิ อนิคมา กตา, ชนปทาปิ อชนปทา กตา, โส มนุสฺเส วธิตฺวา วธิตฺวา องฺคุลีนํ มาลํ ธาเรติ, ตํ เทโว ปฏิเสเธตู"ติ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ปญฺจมตฺเตหิ อสฺสสเตหิ สาวตฺถิยา นิกฺขมิตฺวา[๒] ทิวาทิวสฺส, เยน อาราโม, เตน ปาวิสิ,[๓] ยาวติกา[๔] ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา[๕] ปตฺติโก ว, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ราชานํ ปเสนทิโกสลํ ภควา เอตทโวจ "กินฺนุ เต มหาราช ราชา [๖] มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร กุปิโต, เวสาลิกา วา ลิจฺฉวี อญฺเญ วา ปฏิราชาโนติ. "น โข เม ภนฺเต ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร กุปิโต, นปิ เวสาลิกา ลิจฺฉวี, นปิ อญฺเญ ปฏิราชาโน, โจโร เม ภนฺเต วิชิเต องฺคุลิมาโล นาม ลุทฺโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฺโฐ

---

[๑] ฉ.,เท. สาวตฺถิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. นิกฺขมิ
[๓] สี.,อิ. ปายาสิ
[๔] อิ. ยาวติโก
[๕] อิ. ปจฺจาโรหิตฺวา
[๖] ฉ.,เท. วา

อทยาปนฺโน ปาณภูเตสุ, เตน คามาปิ อคามา กตา, นิคมาปิ อนิคมา กตา, ชนปทาปิ อชนปทา กตา. โส มนุสฺเส วธิตฺวา วธิตฺวา องฺคุลีนํ มาลํ ธาเรติ, ตาหํ[๑] ภนฺเต ปฏิเสธิสฺสามีติ. สเจ ปน ตฺวํ มหาราช องฺคุลิมาลํ ปสฺเสยฺยาสิ เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตํ วิรตํ ปาณาติปาตา วิรตํ อทินฺนาทานา วิรตํ มุสาวาทา เอกภตฺติกํ พฺรหฺมจารึ สีลวนฺตํ กลฺยาณธมฺมํ, กินฺติ ตํ[๒] กเรยฺยาสีติ. อภิวาเทยฺยาม วา ภนฺเต ปจฺจุฏฺเจยฺยาม วา อาสเนน วา นิมนฺเตยฺยาม "อภินิมนฺเตยฺยาม วา นํ จีวร-ปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ, ธมฺมิกํ วา อสฺส รกฺขาวรณคุตฺตึ สंวิทเหยฺยาม, กุโต ปนสฺส ภนฺเต ทุสฺสีลสฺส ปาปธมฺมสฺส เอวรูโป สีลสंยโม ภวิสฺสตีติ.

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา องฺคุลิมาโล ภควโต อวิทูเร นิสินฺโน โหติ. อถ โข ภควา ทกฺขิณพาหं ปคฺคเหตฺวา ราชานं ปเสนทิโกสลं เอตทโวจ "เอโส มหาราช องฺคุลิมาโลติ. อถ โข รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส อหุเทว ภยं, อหุ ฉมฺภิตตฺตं, อหุ โลมหंโส. อถ โข ภควา ราชานं ปเสนทิโกสลं ภีตं สंวิคฺคโลมหฏฺฐชาตं วิทิตฺวา ราชานं ปเสนทิโกสลं เอตทโวจ "มา ภายิ มหาราช, มา ภายิ มหาราช, นตฺถิ เต อิโต[๓] ภยนฺติ. อถ โข รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ยं อโหสิ ภยं วา, ฉมฺภิตตฺตं วา, โลมหंโส วา, โส ปฏิปฺปสฺสมฺภิ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล, เยนายสฺมา องฺคุลิมาโล, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา

---

[๑] สี.,อิ. นาหं
[๒] ฉ.,เท.,อิ. นं
[๓] อิ. อโต

อายสฺมนฺตํ องฺคุลิมาลํ เอตทโวจ “อยฺโย โน ภนฺเต องฺคุลิมาโลติ. “เอวํ มหาราชาติ. “กถํโคตฺโต [๑] อยฺยสฺส ปิตา, กถํโคตฺตา อยฺยสฺส มาตาติ. “คคฺโค โข มหาราช ปิตา, มนฺตานี มาตาติ. “อภิรมตุ ภนฺเต อยฺโย คคฺโค มนฺตานีปุตฺโต,[๒] อหมยฺยสฺส คคฺคสฺส มนฺตานีปุตฺตสฺส อุสฺสุกฺกํ กริสฺสามิ จีวรปิณฺฑปาต-เสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ.

[๓๕๑] เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา องฺคุลิมาโล อารญฺญโก โหติ ปิณฺฑปาติโก ปํสุกูลิโก เตจีวริโก. อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ราชานํ ปเสนทิโกสลํ เอตทโวจ “อลํ มหาราช, ปริปุณฺณํ เม ติจีวรนฺติ.[๓]

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ “อจฺฉริยํ ภนฺเต, อพฺภุตํ ภนฺเต, ยาวญฺจิทํ ภนฺเต ภควา อทนฺตานํ ทเมตา, อสเมนฺตานํ[๔] สเมตา, อปฺปรินิพฺพุตานํ ปรินิพฺพาเปตา, ยํ หิ มยํ ภนฺเต นาสกฺขิมฺหา ทณฺเฑนปิ สตฺเถนปิ ทเมตุํ, โส ภควตา อทณฺเฑน อสตฺเถน[๕] ทนฺโต. หนฺททานิ[๖] มยํ ภนฺเต คจฺฉาม, พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียาติ. “ยสฺสทานิ [๗] มหาราช กาลํ มญฺญสีติ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.

---

[๑] อิ. กถํโคตฺโต ภนฺเต
[๒] ฉ.,เท. มนฺตานิปุตฺโต, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. จีวรํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อสนฺตานํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อสตฺเถเนว
[๖] ฉ.,เท. หนฺท จทานิ
[๗] สี.,อิ. ยสฺสทานิ ตฺวํ

อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ[๑] ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อทฺทสา โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล สาวตฺถิยํ สปทานํ ปิณฺฑาย จรมาโน อญฺญตรํ อิตฺถึ มูฬฺหคพฺภํ วิสาตคพฺภํ;[๒] ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ "กิลิสฺสนฺติ วต โภ สตฺตา, กิลิสฺสนฺติ วต โภ สตฺตาติ. อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาต-ปฏิกฺกนฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิธาหํ ภนฺเต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรํ อาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสึ, อทฺทสํ โข อหํ ภนฺเต สาวตฺถิยํ สปทานํ ปิณฺฑาย จรมาโน อญฺญตรํ อิตฺถึ มูฬฺหคพฺภํ วิสาตคพฺภํ; ทิสฺวาน เม[๓] เอตทโหสิ 'กิลิสฺสนฺติ วต โภ สตฺตา, กิลิสฺสนฺติ วต โภ สตฺตาติ.

"เตนหิ ตฺวํ องฺคุลิมาล, เยน สา อิตฺถี,[๔] เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ อิตฺถึ เอวํ วเทหิ 'ยโตหํ ภคินิ[๕] ชาโต นาภิชานามิ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปตา, เตน สจฺเจน โสตฺถิ เต โหตุ โสตฺถิ คพฺภสฺสาติ.

"โส หิ นูน เม ภนฺเต สมฺปชานมุสาวาโท ภวิสฺสติ, มยา หิ ภนฺเต พหู สญฺจิจฺจ ปาณา ชีวิตา โวโรปิตาติ.

"เตนหิ ตฺวํ องฺคุลิมาล, เยน สา อิตฺถี, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ อิตฺถึ เอวํ วเทหิ 'ยโตหํ ภคินิ อริยาย ชาติยา

---

[๑] ฉ.,เท. สาวตฺถิยํ
[๒] ฉ.,เท. วิฆาตคพฺภํ
[๓] ฉ.,เท. มยฺหํ
[๔] อิ. สาวตฺถี
[๕] สี. ชาติยา

ชาโต นาภิชานามิ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปตา, เตน สจฺเจน โสตฺถิ เต โหตุ โสตฺถิ คพฺภสฺสาติ.

"เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา, เยน สา อิตฺถี, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ อิตฺถึ เอตทโวจ 'ยโตหํ ภคินิ อริยาย ชาติยา ชาโต นาภิชานามิ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปตา, เตน สจฺเจน โสตฺถิ เต โหตุ โสตฺถิ คพฺภสฺสาติ. อถ[๑] โข โสตฺถิตฺถิยา[๑] อโหสิ โสตฺถิ คพฺภสฺส.

อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ. ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริย-ปริโยสานํ ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, "ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรं อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร โข ปนายสฺมา องฺคุลิมาโล อรหตํ อโหสิ.

[๓๕๒] อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ปุพฺพณฺหสมยं นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถิยํ[๒] ปิณฺฑาย ปาวิสิ. เตน โข ปน สมเยน อญฺเญนปิ เลฑฺฑุ ขิตฺโต อายสฺมโต องฺคุลิมาลสฺส กาเย นิปตติ, อญฺเญนปิ ทณฺโฑ ขิตฺโต อายสฺมโต องฺคุลิมาลสฺส กาเย นิปตติ, อญฺเญนปิ สกฺขรา ขิตฺตา อายสฺมโต องฺคุลิมาลสฺส กาเย นิปตติ. อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล ภินฺเนน สีเสน โลหิเตน คพฺพเนน ภินฺเนน ปตฺเตน วิปฺผาลิตาย สงฺฆาฏิยา,

---

[๑-๑] ฉ.,เท. อถ ขวาสฺสา อิตฺถิยา โสตฺถิ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. สาวตฺถึ

เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ องฺคุลิมาลํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ องฺคุลิมาลํ เอตทโวจ "อธิวาเสหิ ตฺวํ พฺราหฺมณ, อธิวาเสหิ ตฺวํ พฺราหฺมณ; ยสฺส โข ตฺวํ[๑] กมฺมสฺส วิปาเกน พหูนิ วสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตานิ พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ นิรเย ปเจยฺยาสิ, ตสฺส ตฺวํ พฺราหฺมณ กมฺมสฺส วิปากํ ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม ปฏิสํเวเทสีติ.

อถ โข อายสฺมา องฺคุลิมาโล รโหคโต ปฏิสลฺลีโน วิมุตฺติสุขํ ปฏิสํเวที,[๒] ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

"โย จ[๓] ปุพฺเพ ปมชฺชิตฺวา ปจฺฉา โส นปฺปมชฺชติ,
โสมํ[๔] โลกํ ปภาเสติ อพฺภามุตฺโตว จนฺทิมา.

ยสฺส ปาปี กตๆ กมฺมๆ กุสเลน ปิถียติ,[๕]
โสมๆ โลกๆ ปภาเสติ อพฺภามุตฺโตว จนฺทิมา.

โย หเว ทหโร ภิกฺขุ ยุญฺชติ พุทฺธสาสเน,
โสมๆ โลกๆ ปภาเสติ อพฺภามุตฺโตว จนฺทิมา.

ทิสา หิ เม ธมฺมกถๆ สุณนฺตุ
ทิสา หิ เม ยุญฺชนฺตุ พุทฺธสาสเน
ทิสา หิ เม เต มนุชา[๖] ภชนฺตุ
เย ธมฺมเมวาทปยนฺติ สนฺโต.

---

[๑] ฉ.,เท. ตฺวๆ พฺราหฺมณ
[๒] ฉ.,เท. ปฏิสํเวที
[๓] ฉ.,เท. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] สี. โส อิมๆ
[๕] ฉ.,เท. ปิธียติ
[๖] สี. มนุสฺสา อิ. มนุสฺเส

ทิสา หิ เม ขนฺติโวทานํ[๑] อวิโรธปฺปสสนฺ[๒]
สุณนฺตุ ธมฺมํ กาเลน ตญฺจ อนุวิธิยนฺตุ.[๓]
น หิ ชาตุ โส มมํ หึเส อญฺญํ วา ปน กญฺจิ[๔] นํ
ปปฺปุยฺย ปรมํ สนฺตึ รกฺเขยฺย ตสถาวเร.

อุทกญฺหิ นยนฺติ เนตฺติกา
อุสุกาโร นมยนฺติ เตชนํ
ทารุ นมยนฺติ ตจฺฉกา
อตฺตานํ ทมยนฺติ ปณฺฑิตา.

ทณฺเฑเนเก ทมยนฺติ องฺกุเสภิ[๕] กสาหิ จ
อทณฺเฑน อสตฺเถน อหํ ทณฺโฑมฺหิ[๖] ตาทินา.

อหึสโกติ เม นามํ หึสกสฺส ปุเร สโต
อชฺชาหํ สจฺจนาโมมฺหิ น นํ หึสามิ กญฺจิ นํ.

โจโร อหํ ปุเร อาสึ องฺคุลิมาโลติ วิสฺสุโต
วุยฺหมาโน มโหเฆน พุทฺธํ สรณมาคมํ.

โลหิตปาณี ปุเร อาสึ องฺคุลิมาโลติ วิสฺสุโต
สรณคมนปสฺส[๗] ภวเนตฺติ สมูหตา.

ตาทิสํ กมฺมํ กตฺวาน พหุ ทุคฺคติคามินํ
ผุฏฺโฐ กมฺมวิปาเกน อนโณ ภุญฺชามิ โภชนํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ขนฺติวาทานํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อวิโรธปฺปสสีนํ
[๓] ฉ.,เท. อนุวิธียนฺตุ
[๔] ฉ.,เท. กิญฺจิ, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. องฺกุเสหิ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ทนฺโตมฺหิ
[๗] สี.,อิ. สรณาคมนํ

ปมาทมนุยุญฺชนฺติ พาลา ทุมฺเมธิโน ชนา
อปฺปมาทญฺจ เมธาวี ธนํ. เสฏฺฐํว รกฺขติ.

มา ปมาทมนุยุญฺเชถ มา กามรติสนฺถวํ
อปฺปมตฺโต หิ ฌายนฺโต ปปฺโปติ วิปุลํ สุขํ.

สฺวาคตํ[๑] นาปคตํ นยิทํ ทุมฺมนฺติ ตํ มม
สุวิภตฺเตสุ[๒] ธมฺเมสุ ยํ เสฏฺฐํ ตทุปาคมํ.

สฺวาคตํ นาปคตํ นยิทํ ทุมฺมนฺติ ตํ มม
ติสฺโส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา กตํ พุทฺธสฺส สาสนนฺติ.

ฉฏฺฐํ องฺคุลิมาลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๗. ปิยชาติกสุตฺตํ

[๓๕๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส คหปติสฺส เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป กาลกโต โหติ. ตสฺส กาลกิริยาย เนว กมฺมนฺตา ปฏิภนฺติ, น ภตฺตํ ปฏิภาติ. โส อาพาหนํ คนฺตฺวา คนฺตฺวา กนฺทติ "กหํ เอกปุตฺตก, กหํ เอกปุตฺตกาติ. อถ โข โส คหปติ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ คหปตึ ภควา เอตทโวจ "น โข เต คหปติ สเก จิตฺเต จิตสฺส อินฺทฺริยานิ, อตฺถิ เต

---

[๑] สี.,อิ. สาคตํ [๒] ฉ.,เท. สุวิภตฺเตสุ อิ. ปฏิภตฺเตสุ

อินฺทฺริยานํ อญฺญถตฺตนฺติ. “กึ หิ เม ภนฺเต อินฺทฺริยานํ นาญฺญถตฺตํ ภวิสฺสติ, มยฺหญฺหิ ภนฺเต เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป กาลกโต, ตสฺส กาลกิริยาย เนว กมฺมนฺตา ปฏิภนฺติ, น ภตฺตํ ปฏิภาติ. โสหํ อาหาหนํ คนฺตฺวา คนฺตฺวา กนฺทามิ ‘กหํ เอกปุตฺตก กหํ เอกปุตฺตกาติ. “เอวเมตํ คหปติ, เอวเมตํ คหปติ, ปิยชาติกา หิ คหปติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.[๑] ตสฺส[๒] โข นาเมตํ ภนฺเต, เอวํ ภนฺเต ภวิสฺสติ ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกา, ปิยชาติกา หิ โข ภนฺเต อานนฺทโสมนสฺสา ปิยปฺปภูติกาติ. อถ โข โส คหปติ ภควโต ภาสิตํ อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา[๓] อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ.

[๓๕๔] เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อกฺขธุตฺตา ภควโต อวิทูเร อกฺเขหิ ทิพฺพนฺติ. อถ โข โส คหปติ, เยน เต อกฺขธุตฺตา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต อกฺขธุตฺเต เอตทโวจ “อิธาหํ โภนฺโต, เยน สมโณ โคตโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข มํ โภนฺโต สมโณ โคตโม เอตทโวจ ‘น โข [๔] คหปติ สเก จิตฺเต จิตสฺส อินฺทฺริยานิ, อตฺถิ เต อินฺทฺริยานํ อญฺญถตฺตนฺติ. เอวํ วุตฺเต, อหํ โภนฺโต สมณํ โคตมํ เอตทโวจํ ‘กึ หิ เม ภนฺเต อินฺทฺริยานํ นาญฺญถตฺตํ ภวิสฺสติ, มยฺหํ หิ ภนฺเต เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป กาลกโต, ตสฺส กาลกิริยาย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปิยปฺปภวิกาติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. กสฺส
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ปฏิกฺโกสิตฺวา, เอวมุปริปิ. [๔] ฉ.,เท.,อิ. เต

เนว กมฺมนฺตา ปฏิภนฺติ, น ภตฺตํ ปฏิภาติ, โสหํ[๑] อาพาหนํ คนฺตฺวา คนฺตฺวา กนฺทามิ ‘กหํ เอกปุตฺตก กหํ เอกปุตฺตกาติ. ‘เอวเมตํ คหปติ, เอวเมตํ คหปติ, ปิยชาติกา หิ คหปติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ. “ตสฺส[๒] โข นาเมตํ ภนฺเต, เอวํ ภนฺเต, ภวิสฺสติ ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺข-โทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกา, ปิยชาติกา หิ โข ภนฺเต อานนฺทโสมนสฺสา ปิยปฺปภูติกาติ. อถ โขหํ โภนฺโต สมณสฺส โคตมสฺส ภาสิตํ อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามินฺติ. เอวเมตํ คหปติ, เอวเมตํ คหปติ, ปิยชาติกา หิ คหปติ อานนฺทโสมนสฺสา ปิยปฺปภูติกาติ. อถ โข โส คหปติ “สเมติ เม อกฺขฺตฺเตหีติ ปกฺกามิ. อถ โข อิทํ กถาวตฺถุ อนุปุพฺเพน ราชนฺเตปุรํ ปาวิสิ.

[๓๕๕] อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล มลฺลิกํ เทวึ อามนฺเตสิ “อิทนฺเต มลฺลิเก สมเณน โคตเมน ภาสิตํ ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ. ‘สเจ ตํ มหาราช ภควตา ภาสิตํ เอวเมตนฺติ. “เอวเมวํ ปนายํ มลฺลิกา, ยญฺญเทว สมโณ โคตโม ภาสติ, ตํ ตเทวสฺส อพฺภนุโมทติ, สเจ ตํ มหาราช ภควตา ภาสิตํ เอวเมตนฺติ. เสยฺยถาปิ นาม อาจริโย ยญฺญเทว อนฺเตวาสิสฺส ภาสติ, ตํ ตเทวสฺส อนฺเตวาสี อพฺภนุโมทติ ‘เอวเมตํ อาจริย เอวเมตํ อาจริยาติ. เอวเมว โข ตฺวํ มลฺลิเก ยญฺญเทว สมโณ โคตโม ภาสติ, ตํ ตเทวสฺส อพฺภนุโมทสิ ‘สเจ ตํ มหาราช ภควตา ภาสิตํ เอวเมตนฺติ, จร ปิเร มลฺลิเก วินสฺสาติ.

---

[๑] อิ. โส [๒] ฉ.,เท.,อิ. กสฺส

อถ โข มลฺลิกา เทวี นาฬิชงฺฆํ พฺราหฺมณํ อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวํ พฺราหฺมณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ 'มลฺลิกา ภนฺเต เทวี ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตีติ, เอวญฺจ วเทหิ 'ภาสิตา นุ โข ภนฺเต ภควโต[๑] เอสา วาจา, ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ, ยถา [๒] เต ภควา พฺยากโรติ, ตํ สาธุกํ อุคฺคเหตฺวา มมาโรเจยฺยาสิ, น หิ ตถาคตา วิตถํ ภณนฺตีติ. "เอวํ โภตีติ โข นาฬิชงฺโฆ พฺราหฺมโณ มลฺลิกาย เทวิยา ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข นาฬิชงฺโฆ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "มลฺลิกา โภ โคตม เทวี โภโต โคตมสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติ, เอวญฺจ วเทติ 'ภาสิตา นุ โข ภนฺเต ภควา เอสา วาจา, ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.

[๓๕๖] "เอวเมตํ พฺราหฺมณ, เอวเมตํ พฺราหฺมณ, ปิยชาติกา หิ พฺราหฺมณ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ. ตทิมินาเปตํ พฺราหฺมณ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ. 'ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ภควตา [๒] อิ. จ

"ภูตปุพฺพํ พฺราหฺมณ อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตรสฺสา อิตฺถิยา มาตา กาลมกาสิ, สา ตสฺสา กาลกิริยาย อุมฺมตฺติกา ขิตฺตจิตฺตา รถิยาย รถิยํ[๑] สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห "อปิ เม มาตรํ อทสฺสถ,[๒] อปิ เม มาตรํ อทสฺสถาติ. อิมินาปิ โข เอตํ พฺราหฺมณ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ 'ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.

"ภูตปุพฺพํ พฺราหฺมณ อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตรสฺสา อิตฺถิยา ปิตา กาลมกาสิ ฯเปฯ ภาตา กาลมกาสิ ฯเปฯ ภคินี กาลมกาสิ ฯเปฯ ปุตฺโต กาลมกาสิ ฯเปฯ ธีตา กาลมกาสิ ฯเปฯ สามิโก กาลมกาสิ. สา ตสฺส กาลกิริยาย อุมฺมตฺติกา ขิตฺตจิตฺตา รถิยาย รถิยํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห 'อปิ เม สามิกํ อทสฺสถ, อปิ เม สามิกํ อทสฺสถาติ. อิมินาปิ โข เอตํ พฺราหฺมณ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ 'ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.

"ภูตปุพฺพํ พฺราหฺมณ อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตรสฺส ปุริสสฺส มาตา กาลมกาสิ. โส ตสฺสา กาลกิริยาย อุมฺมตฺติโก ขิตฺตจิตฺโต รถิยาย รถิยํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห 'อปิ เม มาตรํ อทสฺสถ, อปิ เม มาตรํ อทสฺสถาติ. อิมินาปิ โข เอตํ พฺราหฺมณ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ 'ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.

"ภูตปุพฺพํ พฺราหฺมณ อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตรสฺส ปุริสสฺส ปิตา กาลมกาสิ ฯเปฯ ภาตา กาลมกาสิ ฯเปฯ ภคินี

---

[๑] ฉ.,เท. รถิกาย รถิกํ

[๒] สี.,อิ. อทฺทสถ, เอวมุปริปิ. ฉ.,เท. อทฺทสฺสถ

กาลมกาสิ ฯเปฯ ปุตฺโต กาลมกาสิ ฯเปฯ ธีตา กาลมกาสิ ฯเปฯ ปชาปติ กาลมกาสิ. โส ตสฺสา กาลกิริยาย อุมฺมตฺติโก ขิตฺตจิตฺโต รถิยาย รถิยํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห ‘อปิ เม ปชาปตึ อทสฺสถ, อปิ เม ปชาปตึ อทสฺสถาติ. อิมินาปิ โข เอตํ พฺราหฺมณ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ‘ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.

“ภูตปุพฺพํ พฺราหฺมณ อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตรา อิตฺถี ญาติกุลํ อคมาสิ. ตสฺสา เต ญาตกา สามิกํ อจฺฉินฺทิตฺวา อญฺญสฺส ทาตุกามา, สา จ ตํ น อิจฺฉติ. อถ โข สา อิตฺถี[๑] สามิกํ เอตทโวจ ‘อิเม มม อยฺยปุตฺต ญาตกา ตํ อจฺฉินฺทิตฺวา อญฺญสฺส ทาตุกามา, อหญฺจ ตํ น อิจฺฉามีติ. อถ โข โส ปุริโส ตํ อิตฺถึ ทฺวิธา เฉตฺวา อตฺตานํ อุปฺผาเลสิ[๒] ‘อุโภ เปจฺจ ภวิสฺสามาติ. อิมินา[๓] โข เอตํ พฺราหฺมณ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ‘ยถา ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.

[๓๕๗] อถ โข นาฬิชงฺโฆ พฺราหฺมโณ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา, เยน มลฺลิกา, เทวี เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ยาวตโก อโหสิ ภควตา สทฺธึ กถาสลฺลาโป, [๔] สพฺพํ มลฺลิกาย เทวิยา อาโรเจสิ. อถ โข มลฺลิกา เทวี, เยน ราชา ปเสนทิ โกสโล, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ราชานํ ปเสนทิโกสลํ เอตทโวจ “ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, ปิยา เต วชิรี กุมารีติ. เอวํ มลฺลิเก ปิยา เม

---

[๑] อิ. สาวตฺถึ
[๒] สี.,อิ. อุปฺปาเฏสิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อิมินาปิ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ตํ

วชิรี กุมารีติ. ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, วชิริยา เต กุมาริยา วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. “วชิริยา เม มลฺลิเก กุมาริยา วิปริณามญฺญถาภาวา ชีวิตสฺสปิ สิยา อญฺญถตฺตํ, กึ ปน เม น อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทว-ทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. อิทํ โข ตํ มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตํ ‘ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, ปิยา เต วาสภขตฺติยาติ. “เอวํ มลฺลิเก ปิยา เม วาสภขตฺติยาติ. “ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, วาสภาย เต ขตฺติยาย วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. วาสภาย [๑] มลฺลิเก ขตฺติยาย วิปริณามญฺญถาภาวา ชีวิตสฺสปิ สิยา อญฺญถตฺตํ, กึ ปน เม น อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. อิทํ โข ตํ มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตํ ‘ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, ปิโย เต วิฑูฑโภ[๒] เสนาปตีติ. “เอวํ มลฺลิเก ปิโย เม วิฑูฑโภ เสนาปตีติ. “ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, วิฑูฑภสฺส เต เสนาปติสฺส วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. วิฑูฑภสฺส เม มลฺลิเก เสนาปติสฺส วิปริณามญฺญถาภาวา ชีวิตสฺสปิ สิยา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เม

[๒] ฉ.,เท. วิฏฏูโภ

อญฺญถตฺตํ, กึ ปน เม น อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทวทุกฺข-โทมนสฺสุปายาสาติ. อิทำ โข ตำ มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตำ 'ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.

"ตำ กึ มญฺญสิ มหาราช, ปิยา เต อหนฺติ. "เอวำ มลฺลิเก ปิยา เมสิ ตฺวนฺติ. "ตำ กึ มญฺญสิ มหาราช, มยฺหนฺเต วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. "ตุยฺหญฺหิ เม มลฺลิเก วิปริณามญฺญถาภาวา ชีวิตสฺสปิ สิยา อญฺญถตฺตำ, กึ ปน เม น อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทวทุกฺข-โทมนสฺสุปายาสาติ. "อิทำ โข ตำ มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตำ 'ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.

"ตำ กึ มญฺญสิ มหาราช, ปิยา เต กาสิโกสลาติ. "เอวำ มลฺลิเก ปิยา เม กาสิโกสลา, กาสิโกสลานำ มลฺลิเก อานุภาเวน กาสิกจนฺทนำ ปจฺจนุโภม, มาลาคนฺธวิเลปนำ ธาเรมาติ. "ตำ กึ มญฺญสิ มหาราช, กาสิโกสลานำ เต วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. "กาสิโกสลานญฺหิ [๑] มลฺลิเก วิปริณามญฺญถาภาวา ชีวิตสฺสปิ สิยา อญฺญถตฺตำ, กึ ปน เม น อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. "อิทำ โข ตำ มหาราช เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สนฺธาย ภาสิตำ 'ปิยชาติกา โสกปริเทวทุกฺข-โทมนสฺสุปายาสา ปิยปฺปภูติกาติ.[๒]

---

[๑] อิ. เม

[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปิยปฺปภวิกา

"อจฺฉริยํ มลฺลิเก, อพฺภุตํ มลฺลิเก, ยาวญฺจ โส ภควา ปญฺญาย อติวิชฺฌ มญฺเญ[๑] ปสฺสติ, เอหิ มลฺลิเก, อาจเมหีติ.[๒] อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนสิ "นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส, นโม ตสฺส ฯเปฯ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ.

สตฺตมํ ปิยชาติกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๘. พาหิติกสุตฺตํ

[๓๕๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ[๓] ปิณฺฑาย ปาวิสิ. สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาต-ปฏิกฺกนฺโต, เยน ปุพฺพาราโม มิคารมาตุยา ปาสาโท, เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหาราย. เตน โข ปน สมเยน ราชา ปเสนทิ โกสโล เอกปุณฺฑรีกํ นาคํ อภิรูหิตฺวา สาวตฺถิยา นิยฺยาติ ทิวาทิวสฺส. อทฺทสา โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวา สิริวฑฺฒํ มหามตฺตํ อามนฺเตสิ "อายสฺมา โน เอโส สมฺม สิริวฑฺฒ อานนฺโทติ. "เอวํ มหาราช อายสฺมา เอโส อานนฺโทติ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส, เยนายสฺมา อานนฺโท,

---

[๑] อิ. ปญฺญาย [๒] สี.,อิ. อาจาเมหีติ
[๓] ฉ.,เท. สาวตฺถิยํ

เตนุปสงฺกมิ;[๑] อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺทาหิ ‘ราชา ภนฺเต ปเสนทิ โกสโล อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺทตีติ, เอวญฺจ วเทหิ[๒] ‘สเจ กิร ภนฺเต อายสฺมโต อานนฺทสฺส น กิญฺจิ อจฺจายิกํ กรณียํ, อาคเมตุ กิร ภนฺเต อานนฺโท มุหุตฺตํ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ. “เอวํ เทวาติ โข โส ปุริโส รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ; เอกมนฺตं ฐิโต โข โส ปุริโส อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ “ราชา ภนฺเต ปเสนทิ โกสโล อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ [๓] ‘สเจ กิร ภนฺเต อายสฺมโต อานนฺทสฺส น กิญฺจิ อจฺจายิกं กรณียं, อาคเมตุ กิร ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท มุหุตฺตํ อนุกมฺปं อุปาทายาติ. อธิวาเสสิ โข อายสฺมา อานนฺโท ตุณฺหีภาเวน.

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล, ยาวติกา นาคสฺส ภูมิ, นาเคน คนฺตฺวา นาคา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโก ว, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ; เอกมนฺตं ฐิโต โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ “สเจ ภนฺเต อายสฺมโต อานนฺทสฺส น กิญฺจิ อจฺจายิกं กรณียं, สาธุ ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท, เยน อจิรวติยา นทิยา ตีรं, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปं อุปาทายาติ. อธิวาเสสิ โข อายสฺมา อานนฺโท ตุณฺหีภาเวน.

---

[๑] ฉ.,เท. เตนุปสงฺกม [๒] สี. วเทติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เอวญฺจ วเทติ

[๓๕๙] อถ โข อายสฺมา อานนฺโท, เยน อจิรวติยา นทิยา ตีรํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล, ยาวติกา นาคสฺส ภูมิ, นาเคน คนฺตฺวา นาคา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโก ว, เยนายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ; เอกมนฺตํ ฐิโต โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ "อิธ ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท กฏฺฐจตฺถเร[๑] นิสีทตูติ. "อลํ มหาราช, นิสีท ตฺวํ, นิสินฺโน อหํ สเก อาสเนติ. นิสีทิ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ปญฺญตฺเต อาสเน; นิสชฺช โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ "กินฺนุ โข ภนฺเต อานนฺท โส ภควา ตถารูปึ กายสมาจารํ สมาจเรยฺย, ยฺวายํ[๒] กายสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ. น โข มหาราช โส ภควา ตถารูปึ กายสมาจารํ สมาจเรยฺย, ยฺวายํ กายสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ.

"กึ ปน ภนฺเต อานนฺท โส ภควา ตถารูปึ วจีสมาจารํ ฯเปฯ มโนสมาจารํ สมาจเรยฺย, ยฺวายํ มโนสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ. "น โข มหาราช โส ภควา ตถารูปึ มโนสมาจารํ สมาจเรยฺย, ยฺวายํ มโนสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ.[๓]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. หตฺถตฺถเร [๒] ฉ.,เท.,อิ. ยฺวาสฺส, เอวมุปริปิ.
[๓] เท. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

"อจฺฉริยํ ภนฺเต, อพฺภุตํ ภนฺเต, ยญฺหิ มยํ ภนฺเต นาสกฺขิมฺหา[๑] ปญฺเหน ปริปูเรตุํ. ตํ ภนฺเต อายสฺมตา อานนฺเทน ปญฺหสฺส เวยฺยากรเณน ปริปูริตํ. เย เต ภนฺเต พาลา อพฺยตฺตา อนนุวิจฺจ อปฺปริโยคาเหตฺวา ปเรสํ วณฺณํ วา อวณฺณํ วา ภาสนฺติ, น มยนฺตํ สารโต ปจฺจาคจฺฉาม. เย[๒] จ โข เต ภนฺเต[๒] ปณฺฑิตา พฺยตฺตา[๓] วิยตฺตา[๔] เมธาวิโน อนุวิจฺจ ปริโยคาเหตฺวา ปเรสํ วณฺณํ วา อวณฺณํ วา ภาสนฺติ, ตํ มยํ สารโต ปจฺจาคจฺฉาม.

[๓๖๐] กตโม ปน ภนฺเต อานนฺท กายสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ. โย โข มหาราช กายสมาจาโร อกุสโล.

กตโม ปน ภนฺเต กายสมาจาโร อกุสโล. โย โข มหาราช กายสมาจาโร สาวชฺโช.

กตโม ปน ภนฺเต กายสมาจาโร สาวชฺโช. โย โข มหาราช กายสมาจาโร สพฺยาปชฺโฌ.[๕]

กตโม ปน ภนฺเต กายสมาจาโร สพฺยาปชฺโฌ. โย โข มหาราช กายสมาจาโร ทุกฺขวิปาโก.

กตโม ปน ภนฺเต กายสมาจาโร ทุกฺขวิปาโก. "โย โข มหาราช กายสมาจาโร อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ตสฺส อกุสลา ธมฺมา

---

[๑] อิ. นาสกฺขิมฺห
[๒] ฉ.,เท. เย ปน เต ภนฺเต
[๓] อิ. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] อิ. วฺยตฺตา
[๕] ฉ.,เท. สพฺยาพชฺโฌ

อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป โข ปน มหาราช กายสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ.

"กตโม ปน ภนฺเต อานนฺท วจีสมาจาโร ฯเปฯ มโนสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ. โย โข มหาราช มโนสมาจาโร อกุสโล.

กตโม ปน ภนฺเต มโนสมาจาโร อกุสโล. โย โข มหาราช มโนสมาจาโร สาวชฺโช.

กตโม ปน ภนฺเต มโนสมาจาโร สาวชฺโช. โย โข มหาราช มโนสมาจาโร สพฺยาปชฺโฌ.

กตโม ปน ภนฺเต มโนสมาจาโร สพฺยาปชฺโฌ. โย โข มหาราช มโนสมาจาโร ทุกฺขวิปาโก.

กตโม ปน ภนฺเต มโนสมาจาโร ทุกฺขวิปาโก. โย โข มหาราช มโนสมาจาโร อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ตสฺส อกุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, เอวรูโป โข มหาราช มโนสมาจาโร โอปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ.

"กึ นุ โข ภนฺเต อานนฺท โส ภควา สพฺเพสංเยว อกุสลานං ธมฺมานං ปหานං วณฺเณตีติ. สพฺพากุสลธมฺมปหีโน โข มหาราช ตถาคโต กุสลธมฺมสมนฺนาคโต.[๑]

[๓๖๑] "กตโม ปน ภนฺเต อานนฺท กายสมาจาโร อโนปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ. โย โข มหาราช กายสมาจาโร กุสโล.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท ทิสฺสติ.

กตโม ปน ภนฺเต กายสมาจาโร กุสโล. โย โข มหาราช กายสมาจาโร อนวชฺโช.

กตโม ปน ภนฺเต กายสมาจาโร อนวชฺโช. โย โข มหาราช กายสมาจาโร อพฺยาปชฺโฌ.

กตโม ปน ภนฺเต กายสมาจาโร อพฺยาปชฺโฌ. โย โข มหาราช กายสมาจาโร สุขวิปาโก.

กตโม ปน ภนฺเต กายสมาจาโร สุขวิปาโก. "โย โข มหาราช กายสมาจาโร เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ตสฺส อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูโป โข มหาราช กายสมาจาโร อโนปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ.

"กตโม ปน ภนฺเต อานนฺท วจีสมาจาโร ฯเปฯ มโนสมาจาโร อโนปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ. โย โข มหาราช มโนสมาจาโร กุสโล.

กตโม ปน ภนฺเต มโนสมาจาโร กุสโล. โย โข มหาราช มโนสมาจาโร อนวชฺโช.

กตโม ปน ภนฺเต มโนสมาจาโร อนวชฺโช. โย โข มหาราช มโนสมาจาโร อพฺยาปชฺโฌ.

กตโม ปน ภนฺเต มโนสมาจาโร อพฺยาปชฺโฌ. โย โข มหาราช มโนสมาจาโร สุขวิปาโก.

กตโม ปน ภนฺเต มโนสมาจาโร สุขวิปาโก. "โย โข มหาราช มโนสมาจาโร เนวตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ,

น ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ น อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ตสฺส อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, เอวรูโป โข มหาราช มโนสมาจาโร อโนปารมฺโภ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ.

"กินฺนุ[๑] โข ปน ภนฺเต อานนฺท โส ภควา สพฺเพสංเยว กุสลานං ธมฺมานං อุปสมฺปทं วณฺเณตีติ. "สพฺพากุสลธมฺมปหีโน โข มหาราช ตถาคโต กุสลธมฺมสมนฺนาคโตติ.

[๓๖๒] "อจฺฉริยं ภนฺเต, อพฺภุตं ภนฺเต, ยาว สุภาสิตญฺจิทं ภนฺเต อายสฺมตา อานนฺเทน, อิมินา จ มยं ภนฺเต อายสฺมโต อานนฺทสฺส สุภาสิเตน อตฺตมนาภิรทฺธา, เอวं อตฺตมนาภิรทฺธา [๒] มยं ภนฺเต อายสฺมโต อานนฺทสฺส สุภาสิเตน, สเจ ภนฺเต อายสฺมโต อานนฺทสฺส หตฺถิรตนं กปฺเปยฺย, หตฺถิรตนมฺปิ มยं อายสฺมโต อานนฺทสฺส ทเทยฺยาม. สเจ ภนฺเต อายสฺมโต อานนฺทสฺส อสฺสรตนं กปฺเปยฺย, อสฺสรตนมฺปิ มยं อายสฺมโต อานนฺทสฺส ทเทยฺยาม. สเจ ภนฺเต อายสฺมโต อานนฺทสฺส คามวรं กปฺเปยฺย, คามวรมฺปิ มยं อายสฺมโต อานนฺทสฺส ทเทยฺยาม, อปิจ ภนฺเต มยมฺปเนตं[๓] ชานาม 'เนตं อายสฺมโต อานนฺทสฺส กปฺปตีติ, อยं เม ภนฺเต พาหิติกา รญฺญา มาคเธน อชาตสตฺตุนา เวเทหิปุตฺเตน ฉตฺตนาฬิยา[๔] ปกฺขิปิตฺวา ปหิตา[๕] โสพฺภสมา อายาเมน อฏฺฐสมา วิตฺถาเรน. ตं ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท ปฏิคฺคณฺหาตุ[๖] อนุกมฺปं อุปาทายาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กึ ปน ภนฺเต
[๒] ฉ.,เท.,อิ. จ
[๓] สี. มยเมว ตं ฉ.,เท. มยมฺเปตं
[๔] ฉ.,เท. วตฺถนาฬิยา
[๕] สี. ปกมฺปิ โวปหิตา
[๖] สี. ปฏิคณฺหาตุ

"อลํ มหาราช, ปริปุณฺณํ เม ติจีวรนฺติ.

"อยํ ภนฺเต อจิรวตี นที ทิฏฺฐา อายสฺมตา เจว อานนฺเทน อมฺเหหิ จ ยถา[๑] อุปริ ปพฺพเต มหาเมโฆ อภิปฺปวุฏฺโฐ[๒] โหติ, อถายํ อจิรวตี นที อุภโต กุลฺลานิ[๓] สํวิสนฺทนฺตี คจฺฉติ, เอวเมว โข ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท อิมาย พาหิติกาย อตฺตโน ติจีวรํ กริสฺสติ. ยํ ปน อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปุราณํ ติจีวรํ, ตํ สพฺรหฺมจารีหิ สํวิภชิสฺสติ. เอวายํ อมฺหากํ ทกฺขิณา สํวิสนฺทนฺตี มญฺเญ คมิสฺสติ. ปฏิคฺคณฺหาตุ ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท พาหิติกนฺติ. ปฏิคฺคเหสิ โข อายสฺมา อานนฺโท พาหิติกํ.

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ "หนฺท จทานิ[๔] มยํ ภนฺเต อานนฺท คจฺฉาม, พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียาติ. "ยสฺสทานิ ตฺวํ มหาราช กาลํ มญฺญสีติ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อายสฺมโต อานนฺทสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.

[๓๖๓] อถ โข อายสฺมา อานนฺโท, อจิรปกฺกนฺตสฺส รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท, ยาวตโก อโหสิ รญฺญา ปเสนทินา โกสเลน สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตํ สพฺพํ ภควโต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ยทา
[๒] สี. อภิปฺปภาเหติ
[๓] ฉ.,ทยฺย. กูลานิ
[๔] อิ. วทานิ

อาโรเจสิ, ตญฺจ พาหิติกํ ภควโต ปาทาสิ. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ลาภา ภิกฺขเว รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, สุลทฺธ[๑] ภิกฺขเว รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, ยํ ราชา ปเสนทิ โกสโล ลภติ อานนฺทํ ทสฺสนาย, ลภติ ปยิรุปาสนายาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

อฏฺฐมํ พาหิติกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๙. ธมฺมเจติยสุตฺตํ

[๓๖๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ เมทพฺยุป์[๒] นาม สกฺยานํ นิคโม. เตน โข ปน สมเยน ราชา ปเสนทิ โกสโล นครกํ[๓] อนุปฺปตฺโต โหติ เกนจิเทว กรณีเยน. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ทีฆํ การายนํ อามนฺเตสิ "โยเชหิ สมฺม การายน ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ, อุยฺยานภูมิยํ คจฺฉาม สุภูมึ ทสฺสนายาติ. "เอวํ เทวาติ โข ทีโฆ การายโน รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิเวเทสิ "ยุตฺตานิ โข เต เทว ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ, ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญสีติ.

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภทฺรํ ยานํ อภิรูหิตฺวา ภทฺเรหิ ภทฺเรหิ ยาเนหิ นครกมฺหา[๔] นิยฺยาสิ มหจฺจราชานุภาเวน, เยน อาราโม, เตน ปายาสิ, ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สุลทฺธลาภา [๒] สี. เมตพฺยุป์ ฉ. เมทาพฺยุป์ เท.,อิ. เมทพฺมุป์
[๓] อิ. นงฺครกํ [๔] สี. นครมฺหา

คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโก ว อารามํ ปาวิสิ. อทฺทสา โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อาราเม ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน รุกฺขมูลานิ ปาสาทิกานิ ปาสาทนียานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิคฺโฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหสฺเสยฺยกานิ[๑] ปฏิสลฺลาน-สารุปฺปานิ; ทิสฺวาน ภควนฺตเมว อารพฺภ ปีติ อุทปาทิ "อิมานิ โข ตานิ รุกฺขมูลานิ ปาสาทิกานิ ปาสาทนียานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิคฺโฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหสฺเสยฺยกานิ ปฏิสลฺลาน-สารุปฺปานิ; ยตฺถ สุทฺ มยนฺตํ ภควนฺตํ ปยิรุปาสาม อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธนฺติ.

[๓๖๕] อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ทีฆ การายนํ อามนฺเตสิ "อิมานิ โข สมฺม การายน ตานิ รุกฺขมูลานิ ปาสาทิกานิ ปาสาทนียานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิคฺโฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหสฺเสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิ, ยตฺถ สุทฺ มยนฺตํ ภควนฺตํ ปยิรุปาสาม อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธ. กหฺ นุ โข สมฺม การายน เอตรหิ โส ภควา วิหรติ อรหฺ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ. "อตฺถิ มหาราช เมทพฺปุ นาม สกฺยานฺ นิคโม, ตตฺถ โส ภควา เอตรหิ วิหรติ อรหฺ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ. "กีวทูโร[๒] ปน สมฺม การายน นครกมฺหา เมทพฺปุ นาม สกฺยานฺ นิคโม โหตีติ. "น ทูเร มหาราช ตีณิ โยชนานิ สกฺกา ทิวสาวเสเสน คนฺตุนฺติ. "เตนหิ สมฺม การายน โยเชหิ ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ, คมิสฺสาม มยนฺตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธนฺติ. "เอวฺ เทวาติ โข ทีโฆ การายโน รญฺโญ

---

[๑] สี.,อิ. มนุสฺสราหเสยฺยกานิ [๒] ฉ.,เท. กีวทูเร

ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิเวเทสิ “ยุตฺตานิ โข เต เทว ภทฺรานิ ภทฺรานิ ยานานิ, ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญสีติ.

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภทฺรํ ยานํ อภิรูหิตฺวา ภทฺเรหิ ภทฺเรหิ ยาเนหิ นครกมฺหา, เยน เมทฬุปฺ นาม สกฺยานํ นิคโม, เตน ปายาสิ; เตเนว ทิวสาวเสเสน เมทฬุปฺ นาม สกฺยานํ นิคมํ สมฺปาปุณิ; เยน อาราโม, เตน ปายาสิ; ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโก ว อารามํ ปาวิสิ.

[๓๖๖] เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู อพฺโภกาเส จงฺกมนฺติ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล, เยน เต ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ “กหํ นุ โข ภนฺเต เอตรหิ โส ภควา วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ. ทสฺสนกามา หิ มยนฺตํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธนฺติ. “เอโส มหาราช วิหาโร สํวุตทฺวาโร, เตน อปฺปสทฺโท อุปสงฺกมิตฺวา อตรมาโน อาพินฺทำ[๑] ปวิสิตฺวา อุกฺกาสิตฺวา อคฺคฬำ[๒] อาโกฏฺเฏหิ,[๓] วิวริสฺสติ เต[๔] ภควา ทฺวารนฺติ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ตตฺเถว ขคฺคญฺจ อุณฺหิสญฺจ ทีฆสฺส การายนสฺส ปาทาสิ. อถ โข ทีฆสฺส การายนสฺส เอตทโหสิ “รหายติ โขทานิ มหาราชา,[๕] อิเธวทานิ[๖] มยา ฆาตพฺพนฺติ. อถ โข ราชา

---

[๑] สี. อาลินฺทำ
[๒] สี. อคฺคลำ
[๓] ฉ.,เท. อาโกฏฺเฏหิ
[๔] ฉ.,เท. ภควา เต
[๕] ฉ.,เท. ราชา
[๖] สี. เตนิเธว

ปเสนทิ โกสโล, เยน โส วิหาโร สํวุตทฺวาโร, เตน อปฺปสทฺโท อุปสงฺกมิตฺวา อตรมาโน อาพินฺทํ ปวิสิตฺวา อุกฺกาสิตฺวา อคฺคฬํ อาโกฏฺเฏสิ. วิวริ ภควา ทฺวารํ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล วิหารํ ปวิสิตฺวา ภควโต ปาเทสุ[๑] สิรสา นิปติตฺวา[๒] ภควโต ปาทานิ มุเขน จ ปริจุมฺพติ, ปาณีหิ จ ปริสมฺพาหติ, นามญฺจ สาเวติ "ราชาหํ ภนฺเต ปเสนทิ โกสโล, ราชาหํ ภนฺเต ปเสนทิ โกสโลติ.

[๓๖๗] "กึ ปน ตฺวํ มหาราช อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน อิมสฺมึ สรีเร เอวรูปึ ปรมนิปจฺจการํ[๓] กโรสิ. มิตฺตูปหารํ[๔] อุปทาเสสีติ. "อตฺถิ โข เม ภนฺเต ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ "สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน[๕] ภควโต สาวกสงฺโฆติ. อิธาหํ ภนฺเต ภควา[๖] ปสฺสามิ เอเก สมณพฺราหฺมเณ ปริยนฺตกตํ[๗] พฺรหฺมจริยํ จรนฺเต ทสปิ วสฺสานิ วีสมฺปิ วสฺสานิ ตึสมฺปิ วสฺสานิ จตฺตาฬีสมฺปิ วสฺสานิ. เต อปเรน สมเยน สุนฺหาตา สุวิลิตฺตา กปฺปิตเกสมสฺสู ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตา สมงฺคีภูตา ปริจาเรนฺติ.[๘] อิธ ปนาหํ ภนฺเต ภิกฺขู ปสฺสามิ ยาวชีวํ อาปาณโกฏิกํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรนฺเต. น โข ปนาหํ ภนฺเต อิโต พหิทฺธา อญฺญํ เอวํ ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ สมนุปสฺสามิ.

---

[๑] สี. ปาเท
[๒] อิ. ปติตฺวา
[๓] อิ. ปรมนิปจฺจาการํ
[๔] สี. จิตฺตูปหารํ
[๕] ฉ.,เท. สุปฺปฏิปนฺโน
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๗] สี. ปริยนฺตกึ
[๘] สี.,อิ. ปริวาเรนฺติ

อยมฺปิ โข เม ภนฺเต ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ ‘สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

[๓๖๘] ‘ปุน จปรํ ภนฺเต ราชาโนปิ ราชูหิ วิวทนฺติ, ขตฺติยาปิ ขตฺติเยหิ วิวทนฺติ, พฺราหฺมณาปิ พฺราหฺมเณหิ วิวทนฺติ, คหปตโยปิ คหปตีหิ วิวทนฺติ, มาตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุตฺโตปิ มาตรา วิวทติ, ปิตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุตฺโตปิ ปิตรา วิวทติ, [๑] ภาตาปิ ภคินิยา วิวทติ, ภคินีปิ ภาตรา วิวทติ, สหาโยปิ สหาเยน วิวทติ. อิธ ปนาหํ ภนฺเต ภิกฺขู ปสฺสามิ สมคฺเค สมฺโมทมาเน อวิวทมาเน ขีโรทกีภูเต อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺเต[๒] วิหรนฺเต. น โข ปนาหํ ภนฺเต อิโต พหิทฺธา อญฺญํ เอวํ สมคฺคํ ปริสํ สมนุปสฺสามิ. อยมฺปิ โข เม ภนฺเต ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ ‘สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

[๓๖๙] ‘ปุน จปราหํ ภนฺเต อาราเมน อารามํ อุยฺยาเนน อุยฺยานํ อนุจงฺกมามิ อนุวิจรามิ, โสหํ ตตฺถ ปสฺสามิ เอเก สมณพฺราหฺมเณ กิเส ลูเข ทุพฺพณฺเณ อุปณฺหุปณฺหุกชาเต ธมนิสนฺถตคตฺเต น วิย มญฺเญ จกฺขุ พนฺธนฺเต ชนสฺส ทสฺสนาย. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอตทโหสิ[๓] “อทฺธา อิเม อายสฺมนฺโต อนภิรตา[๔] วา พฺรหฺมจริยํ จรนฺติ. อตฺถิ วา เตสํ กิญฺจิ ปาปํ กมฺมํ กตํ ปฏิจฺฉนฺนํ, ตถา[๕] อิเม อายสฺมนฺโต กิสา ลูขา

---

[๑] อิ. ภาตาปิ ภาตรา วิวทติ
[๒] สี. สมฺปสฺสนฺตา วิหรนฺติ
[๓] สี.,อิ. เอวํ โหติ
[๔] สี. อนภิรตๆ
[๕] ฉ.,เท. ตถา หิ

ทุพฺพณฺณา อุปณฺฑุปณฺฑุกชาตา ธมนิสนฺถตคตฺตา น วิย มญฺเญ จกฺขุ พนฺธนฺติ ชนสฺส ทสฺสนายาติ. ตฺยาหํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ 'กึ นุ โข ตุมฺเห อายสฺมนฺโต กิสา ลูขา ทุพฺพณฺณา อุปณฺฑุปณฺฑุกชาตา ธมนิสนฺถตคตฺตา น วิย มญฺเญ จกฺขุ พนฺธถ ชนสฺส ทสฺสนายาติ. เต เอวมาหํสุ 'พนฺธุกโรโค โน มหาราชาติ. อิธ ปนาหํ ภนฺเต ภิกฺขู ปสฺสามิ หฏฺฐปฺปหฏฺเฐ[๑] อุทคฺคุทคฺเค อภิรตรูเป ปิณินฺทฺริเย[๒] อปฺโปสฺสุกฺเก ปนฺนโลเม ปรทวุตฺเต[๓] มิคภูเตน เจตสา วิหรนฺเต. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอตทโหสิ 'อทฺธา อิเม อายสฺมนฺโต ตสฺส ภควโต สาสเน อุพารๆ ปุพฺเพนาปรๆ วิเสสๆ ชานนฺติ,[๔] ตถา อิเม อายสฺมนฺโต หฏฺฐปฺปหฏฺฐา อุทคฺคุทคฺคา อภิรตรูปา ปิณินฺทฺริยา อปฺโปสฺสุกฺกา ปนฺนโลมา ปรทวุตฺตา มิคภูเตน เจตสา วิหรนฺตีติ. อยมฺปิ โข เม ภนฺเต ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ 'สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

[๓๗๐] 'ปุน จปราหํ ภนฺเต ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต ปโหมิ ฆาเตตายๆ วา ฆาเตตุๆ ชาเปตายๆ วา ชาเปตุๆ ปพฺพาเชตายๆ วา ปพฺพาเชตุๆ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต อฏฺฏกรเณ[๕] นิสินฺนสฺส อนฺตรนฺตรา กถๆ โอปาเตนฺติ. โสหๆ น ลภามิ 'มา เม โภนฺโต อฏฺฏกรเณ นิสินฺนสฺส อนฺตรนฺตรา กถๆ โอปาเตถ, กถาปริโยสานๆ เม ภวนฺโต[๖] อาคเมนฺตูติ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต อนฺตรนฺตรา กถๆ โอปาเตนฺติ. อิธ ปนาหํ ภนฺเต ภิกฺขู ปสฺสามิ, ยสฺมึ สมเย

---

[๑] ฉ.,เท. หฏฺฐปหฏฺเฐ
[๒] สี.,อิ. ปีณิตินฺทฺริเย
[๓] ฉ.,เท. ปรทตฺถวุตฺเต
[๔] สี.,อิ. สญฺชานนฺติ
[๕] เท.,อิ. อตฺถกรเณ
[๖] ฉ.,เท. โภนฺโต

ภควา อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสติ, เนว ตสฺมึ สมเย ภควโต สาวกานํ ขิปิตสทฺโท วา โหติ อุกฺกาสิตสทฺโท วา. ภูตปุพฺพํ ภนฺเต ภควา อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสสิ, ตตฺร อญฺญตโร ภควโต สาวโก อุกฺกาสิ. ตเมนํ อญฺญตโร สพฺรหฺมจารี ชนฺนุเกน[๑] ฆฏฺเฏสิ "อปฺปสทฺโท อายสฺมา โหตุ, มา อายสฺมา สทฺทมกาสิ, สตฺถา โน ภควา ธมฺมํ เทเสตีติ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอตทโหสิ 'อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ; อทณฺเฑน วต กิร โภ อสตฺเถน เอวํ สุวินีตา ปริสา ภวิสฺสตีติ. น โข ปนาหํ ภนฺเต อิโต พหิทฺธา อญฺญํ เอวํ สุวินีตํ ปริสํ สมนุปสฺสามิ. อยมฺปิ โข เม ภนฺเต ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ 'สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

[๓๗๑] 'ปุน จปราหํ ภนฺเต ปสฺสามิ อิเธกจฺเจ ขตฺติย-ปณฺฑิเต นิปุเณ กตปรปฺปวาเท วาลเวธิรูเป.[๒] เต[๓] ภินฺทนฺตา มญฺเญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฏฺฐิคตานิ. เต สุณนฺติ 'สมโณ ขลุ โภ โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสริสฺสตีติ. เต ปญฺหํ อภิสงฺขโรนฺติ "อิมํ มยํ ปญฺหํ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสาม, เอวญฺเจ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสาม, เอวญฺเจปิ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมฺปิสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสามาติ. เต สุณนฺติ 'สมโณ ขลุ โภ โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา

---

[๑] ฉ.,เท. ชณฺณุเกน
[๒] ฉ.,เท. วาลเวธิรูเป
[๓] สี. เต โวภินฺทนฺตา

โอสโฏติ. เต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมนฺติ. เต ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติ. เต ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหํสิตา น เจว ภควนฺตํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, กุตสฺส[๑] วาทํ อาโรเปสฺสนฺติ, อญฺญทตฺถุ[๒] ภควโต สาวกา สมฺปชฺชนฺติ. อยมฺปิ โข เม ภนฺเต ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ 'สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

[๓๗๒] 'ปุน จปราหํ ภนฺเต ปสฺสามิ อิเธกจฺเจ พฺราหฺมณปณฺฑิเต ฯเปฯ คหปติปณฺฑิเต ฯเปฯ สมณปณฺฑิเต นิปุเณ กตปรปฺปวาเท วาลเวธิรูเป. เต ภินฺทนฺตา มญฺเญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฏฺฐิคตานิ. เต สุณนฺติ 'สมโณ ขลุ โภ โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสริสฺสตีติ. เต ปญฺหํ อภิสงฺขโรนฺติ 'อิมํ มยํ ปญฺหํ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสาม, เอวญฺเจ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสาม, เอวญฺเจปิ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวํปิสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสามาติ. เต สุณนฺติ 'สมโณ ขลุ โภ โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสโฏติ. เต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมนฺติ. เต ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติ. เต ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหํสิตา น เจว ภควนฺตํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, กุตสฺส วาทํ อาโรเปสฺสนฺติ อญฺญทตฺถุ ภควนฺตเยว โอกาสํ ยาจนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กุโต [๒] ฉ.,เท.,อิ. อญฺญทตฺถุ

ปพฺพชฺชาย. เต ภควา ปพฺพาเชติ. เต ตถา ปพฺพชิตา[๑] สมานา วูปกฏฺฐา อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรนฺตา นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ. เต เอวมาหํสุ 'มยํ วต โภ อนสฺสาม, มยํ หิ ปุพฺเพ อสฺสมณา ว สมานา "สมณามฺหาติ ปฏิชานิมฺหา, อพฺราหฺมณา ว สมานา "พฺราหฺมณามฺหาติ ปฏิชานิมฺหา, อนรหนฺโต ว สมานา "อรหนฺโตมฺหาติ[๒] ปฏิชานิมฺหา, อิทานิ โขมฺห[๓] สมณา, อิทานิ โขมฺห พฺราหฺมณา, อิทานิ โขมฺห อรหนฺโตติ. อยมฺปิ โข เม ภนฺเต ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ "สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

[๓๗๓] 'ปุน จปรํ[๔] ภนฺเต อิเม[๕] อิสิทนฺตปุราณา[๖] ถปตโย มมภตฺตา มมยานา,[๗] อหํ เนสํ ชีวิตํ[๘] ทาตา, ยสสฺส อาหตฺตา, อถ จ ปน โน ตถา มยิ นิปจฺจการํ กโรนฺติ, ยถา ภควติ. ภูตปุพฺพาหํ ภนฺเต เสนโก อพฺภุยฺยาโต สมาโน อิเม[๙] อิสิทนฺตปุราเณ[๑๐] ถปตโย วีมํสมาโน อญฺญตรสฺมึ สมฺพาเธ อาวสเถ วาสํ อุปคจฺฉึ. อถ โข ภนฺเต อิเม อิสิทนฺตปุราณา ถปตโย พหุเทว รตฺตึ ธมฺมิยา กถาย วีตินาเมตฺวา, ยโต

---

[๑] สี.,อิ. ปพฺพาชิตา
[๒] ฉ.,เท. อรหนฺตามฺหาติ
[๓] สี.,อิ. โขมฺหา
[๔] ฉ.,อิ. จปราหํ
[๕] อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อิสิทตฺตปุราณา, เอวมุปริปิ.
[๗] สี. สานา
[๘] สี. ชีวิตสฺส ปทาตา ฉ.,เท. ชีวิกาย
[๙] อิ. อิเมว
[๑๐] สี.,เท. อิสิทนฺตปุราณา

อสฺโสสุ๑ โข ภควนฺตํ, ตโต สีสํ กตฺวา มํ ปาทโต กริตฺวา นิปชฺชึสุ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอตทโหสิ "อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ, อิเม อิสิทนฺตปุราณา ถปตโย มมภตฺตา มมยานา, อหํ เนสํ๒ ชีวิตํ๓ ทาตา, ยสสฺส อาหตฺตา, อถ จ ปน โน ตถา มยิ นิปจฺจการํ กโรนฺติ, ยถา ภควติ. อทฺธา อิเม อายสฺมนฺโต ตสฺส ภควโต สาสเน โอพารํ ปุพฺเพนาปรํ วิเสสํ ชานนฺตีติ.๔ อยมฺปิ๕ โข ภนฺเต ภควติ ธมฺมนฺวโย โหติ "สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

[๓๗๔] 'ปุน จปรํ ภนฺเต ภควาปิ ขตฺติโย, อหมฺปิ ขตฺติโย, ภควาปิ โกสโล,๖ อหมฺปิ โกสโล, ภควาปิ อาสีติโก, อหมฺปิ อาสีติโก ยมฺปิ โข๗ ภนฺเต ภควาปิ ขตฺติโย, อหมฺปิ ขตฺติโย, ภควาปิ โกสโล, อหมฺปิ โกสโล, ภควาปิ อาสีติโก, อหมฺปิ อาสีติโกติ.๘ อิมินาวารหาเมวาหํ ภนฺเต ภควติ๙ ปรมนิปจฺจการํ กตฺตุ๑๐ มิตฺตูปหารํ๑๑ อุปหาเรตุ หนฺท จทานิ มยํ ภนฺเต คจฺฉาม, พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียาติ. "ยสฺสทานิ ตฺวํ มหาราช กาลํ มญฺญสีติ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.

---

๑ ฉ.,เท. อโหสิ ภควา
๒ สี.,อิ. เตสํ
๓ ฉ.,เท. ชีวิกาย
๔ อิ. สญฺชานนฺตีติ
๕ ฉ.,เท.,อิ. อยมฺปิ โข เม
๖ สี.,อิ. โกสลโก
๗ ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
๘ ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
๙ สี. ภควโต
๑๐ ฉ.,เท. กาตุ
๑๑ สี. จิตฺตูปหารํ

อถ โข ภควา, อจิรปกฺกนฺตสฺส รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, ภิกฺขู อามนฺเตสิ "เอโส ภิกฺขเว ราชา ปเสนทิ โกสโล ธมฺมเจติยานิ ภาสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺโต, อุคฺคณฺหถ[๑] ภิกฺขเว ธมฺมเจติยานิ, ปริยาปุณาถ ภิกฺขเว ธมฺมเจติยานิ, ธาเรถ ภิกฺขเว ธมฺมเจติยานิ, อตฺถสญฺหิตานิ ภิกฺขเว ธมฺมเจติยานิ อาทิพฺรหฺมจริยกานีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

นวมํ ธมฺมเจติยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๑๐. กณฺณกตฺถลสุตฺตํ

[๓๗๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา อุทญฺญายํ[๒] วิหรติ กณฺณกตฺถเล มิคทาเย. เตน โข ปน สมเยน ราชา ปเสนทิ โกสโล อุทญฺญํ อนุปฺปตฺโต โหติ เกนจิเทว กรณีเยน. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส, เยน ภควา, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ 'ราชา ภนฺเต ปเสนทิ โกสโล ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตีติ เอวญฺจ วเทหิ อชฺช กิร ภนฺเต ราชา ปเสนทิ โกสโล ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส ภควนฺตํ ทสฺสนาย

---

[๑] สี.,อิ. อุคฺคณฺหาถ

[๒] สี.,อิ. อุชุญฺญายํ, เอวมุปริปิ. ฉ.,เท. อุรุญฺญายํ

อุปสงฺกมิสฺสตีติ. "เอวํ เทวาติ โข โส ปุริโส รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา,[๑] เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ปุริโส ภควนฺตํ เอตทโวจ "ราชา ภนฺเต ปเสนทิ โกสโล ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติ; เอวญฺจ วเทติ 'อชฺช กิร ภนฺเต ราชา ปเสนทิ โกสโล ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ.

อสฺโสสุ โข โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี "อชฺช กิร ราชา ปเสนทิ โกสโล ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ. อถ โข โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี ราชานํ ปเสนทึ โกสลํ ภตฺตาภิหาเร อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุ "เตนหิ มหาราช อมฺหากมฺปิ วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ 'โสมา จ ภนฺเต ภคินี สกุลา จ ภคินี ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทนฺติ,[๒] อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉนฺตีติ.[๓]

[๓๗๖] อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ "โสมา จ ภนฺเต ภคินี

---

[๑] สี.,อิ. ปฏิสุตฺวา
[๒] ฉ.,เท. วนฺทติ
[๓] ฉ.,เท. ปุจฺฉติ

สกุลา จ ภคินี ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทนฺติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉนฺตีติ. “กึ ปน มหาราช โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี อญฺญํ ทูตํ นาลตฺถุนฺติ. “อสฺโสสุํ โข ภนฺเต โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี ‘อชฺช กิร ราชา ปเสนทิ โกสโล ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ; อถ โข ภนฺเต โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินี มํ ภตฺตาภิหาเร อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุ๎ ‘เตนหิ มหาราช อมฺหากมฺปิ วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ, โสมา จ [๑] ภคินี สกุลา จ ภคินี ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทนฺติ,[๒] อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉนฺตีติ.[๓] “สุขินิโย โหนฺตุ [๔] มหาราช โสมา จ ภคินี สกุลา จ ภคินีติ.

[๓๗๗] อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ “สุตํ เมตํ ภนฺเต, สมโณ โคตโม เอวมาห ‘นตฺถิ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา, โย สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี ปริเสสํ[๕] ญาณทสฺสนํ ปฏิชานิสฺสติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ. เย เต ภนฺเต เอวมาหํสุ ‘สมโณ โคตโม เอวมาห ‘นตฺถิ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา, โย สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปฺปริเสสํ[๖] ญาณทสฺสนํ ปฏิชานิสฺสติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ. กจฺจิ เต ภนฺเต ภควโต วุตฺตวาทิโน น จ ภควนฺตํ อพฺภาเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ,

---

[๑] อิ. ภนฺเต
[๒] ฉ.,เท. วนฺทติ
[๓] ฉ.,เท. ปุจฺฉติ
[๔] ฉ.,เท. ตา
[๕] ฉ.,อิ. อปริเสสํ
[๖] ฉ.,เท. อปริเสสํ

ธมฺมสฺส จานุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ, น จ โกจิ สหธมฺมิโก วาทานุวาโท[๑] คารยฺหํ ฐานํ อาคจฺฉตีติ. “เย เต มหาราช เอวมาหํสุ ‘สมโณ โคตโม เอวมาห ‘นตฺถิ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา, โย สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปฺปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานิสฺสติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ. น เม เต วุตฺตวาทิโน อพฺภาจิกฺขนฺติ จ ปน มํ เต อสตา อพฺภูเตนาติ.

[๓๗๘] อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล วิฑูฑภํ[๒] เสนาปตึ อามนฺเตสิ “โก นุ โข เสนาปติ อิมํ กถาวตฺถุ๋ ราชนฺเตปุเร อพฺภุทาหาสีติ. “สญฺชโย มหาราช พฺราหฺมโณ อากาสโคตฺโตติ.

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ “เอหิ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส มม วจเนน สญฺชยํ พฺราหฺมณํ อากาสโคตฺตํ อามนฺเตหิ “ราชา ตํ ภนฺเต ปเสนทิ โกสโล อามนฺเตตีติ. “เอวํ เทวาติ โข โส ปุริโส รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน สญฺชโย พฺราหฺมโณ อากาสโคตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา สญฺชยํ พฺราหฺมณํ อากาสโคตฺตํ เอตทโวจ “ราชา ตํ ภนฺเต ปเสนทิ โกสโล อามนฺเตตีติ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ “สิยา นุ โข ภนฺเต ภควตา อญฺญเทว กิญฺจิ สนฺธาย[๓] ภาสิตํ, ตญฺจ ชโน อญฺญถาปิ ปจฺจาคจฺเฉยฺย, ยถากถํ ปน ภนฺเต ภควา อภิชานาติ วาจํ ภาสิตาติ. “เอวํ โข อหํ มหาราช อภิชานามิ วาจํ ภาสิตา

---

[๑] สี. วาทานุปาโต
[๒] ฉ. วิฏฏภํ
[๓] สี. วาจา

'นตฺถิ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา, โย สกิเทว สพฺพํ ญสฺสติ สพฺพํ ทกฺขิติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ. "เหตุรูปี ภนฺเต ภควา อาห, สเหตุรูปี ปน[๑] ภนฺเต ภควา อาห 'นตฺถิ โส สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา, โย สกิเทว สพฺพํ ญสฺสติ สพฺพํ ทกฺขิติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ. "จตฺตาโรเม ภนฺเต วณฺณา ขตฺติยา พฺราหฺมณา เวสฺสา สุทฺทา. อิเมสํ นุ โข ภนฺเต จตุนฺนํ วณฺณานํ สิยา วิเสโส, สิยา นานากรณนฺติ.

"จตฺตาโรเม มหาราช วณฺณา ขตฺติยา พฺราหฺมณา เวสฺสา สุทฺทา, อิเมสํ โข มหาราช จตุนฺนํ วณฺณานํ เทฺว วณฺณา อคฺคมกฺขายนฺติ ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ, ยทิทํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมนฺติ.[๒]

"นาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ ทิฏฺฐธมฺมิกํ ปุจฺฉามิ, สมฺปรายิกาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ ปุจฺฉามิ, จตฺตาโรเม ภนฺเต วณฺณา ขตฺติยา พฺราหฺมณา เวสฺสา สุทฺทา, อิเมสํ นุ โข ภนฺเต จตุนฺนํ วณฺณานํ สิยา วิเสโส, สิยา นานากรณนฺติ.

[๓๗๙] "ปญฺจิมานิ มหาราช ปธานิยงฺคานิ. กตมานิ ปญฺจ. อิธ มหาราช ภิกฺขุ สทฺโธ โหติ, สทฺทหติ ตถาคตสฺส โพธึ 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ. อปฺปาพาโธ โหติ อปฺปาตงฺโก. สมเวปากินิยา คหณิยา สมนฺนาคโต นาติสีตาย นาจฺจุณฺหาย มชฺฌิมาย ปธานกฺขมาย. อสโฐ โหติ อมายาวี ยถาภูตํ อตฺตานํ อาวิกตฺตา

---

[๑] ฉ.,เท. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] สี. สามีจิกมฺมานํ ฉ.,เท. สามีจิกมฺมานีติ

สตฺถริ วา วิญ๎ญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ.[๑] อารทฺธวิริโย วิหรติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธมฺเมสุ. ปญ๎ญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญ๎ญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามินิยา. อิมานิ โข มหาราช ปญ๎จ ปธานิยงฺคานิ. จตฺตาโรเม มหาราช วณ๎ณา ขตฺติยา พฺราหฺมณา เวสฺสา สุทฺทา, เต จสฺสุ อิเมหิ ปญ๎จหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคตา. ตํ[๒] เนสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

"จตฺตาโรเม ภนฺเต วณ๎ณา ขตฺติยา พฺราหฺมณา เวสฺสา สุทฺทา, เต จสฺสุ อิเมหิ ปญ๎จหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคตา. เอตฺถ ปน เนสํ ภนฺเต สิยา วิเสโส, สิยา นานากรณนฺติ. "เอตฺถ โข เนสาหํ มหาราช ปธานเวมตฺตตํ[๓] วทามิ. เสยฺยถาปิสฺสุ มหาราช เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา สุทนฺตา สุวินีตา, เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา อทนฺตา อวินีตา, ตํ กึ มญ๎ญสิ มหาราช, เย[๔] เทฺว เต หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา สุทนฺตา สุวินีตา, อปิ นุ เต ทนฺตา ว ทนฺตการณํ คจฺเฉยฺยุ, ทนฺตา ว ทนฺตภูมึ สมฺปาปุเณยฺยุนฺติ. เอวเมตํ[๕] ภนฺเต.

"เย ปน เต เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา อทนฺตา อวินีตา, อปิ นุ เต อทนฺตา ว ทนฺตการณํ คจฺเฉยฺยุ, อทนฺตา ว ทนฺตภูมึ สมฺปาปุเณยฺยุ, เสยฺยถาปิ เต

---

[๑] อิ. พฺรหฺมจารีสุ
[๒] ฉ.,เท. เอตฺถ ปน
[๓] อิ. ปธานเวมตฺตํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. เย เต เทฺว
[๕] ฉ.,เท.,อิ. เอวํ

เทฺว หตฺถิทมฺมา วา อสฺสทมฺมา วา โคทมฺมา วา สุทนฺตา สุวินีตาติ. โน เหตํ[๑] ภนฺเต. “เอวเมว โข มหาราช, “ยนฺตํ สทฺเธน ปตฺตพฺพํ อปฺปาพาเธน อสเฐน อมายาวินา อารทฺธวิริเยน ปญฺญวตา, ตํ วต อสทฺโธ พหฺวาพาโธ สโฐ มายาวี กุสีโต ทุปฺปญฺโญ ปาปุณิสฺสตีติ. เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ.

[๓๘๐] “เหตฺวรูปี ภนฺเต ภควา อาห, สเหตฺวรูปี ปน ภนฺเต ภควา อาห. จตฺตาโรเม ภนฺเต วณฺณา ขตฺติยา พฺราหฺมณา เวสฺสา สุทฺทา, เต จสฺสุ อิเมหิ ปญฺจหิ ปธานิยงฺเคหิ สมนฺนาคตา, เต จสฺสุ สมฺมปฺปธานา. เอตฺถ ปน เตสํ[๒] ภนฺเต สิยา วิเสโส, สิยา นานากรณนฺติ. “เอตฺถ โข [๓] เนสาหํ มหาราช น กิญฺจิ นานากรณํ วทามิ, ยทิทํ วิมุตฺติยา วิมุตฺตึ. เสยฺยถาปิ มหาราช ปุริโส สุกฺขํ สาลกฏฺฐุ[๔] อาทาย อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺย. อถ อปโร ปุริโส สุกฺขํ อมฺพกฏฺฐุ อาทาย อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺย. อถ จ[๕] อปโร ปุริโส สุกฺขํ อุทุมฺพรกฏฺฐุ อาทาย อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺย. ตํ กึ มญฺญสิ มหาราช, สิยา นุ โข เตสํ อคฺคีนํ นานาทารุโต อภินิพฺพตฺตานํ กิญฺจิ นานากรณํ อจฺจิยา วา อจฺจึ วณฺเณน วา วณฺณํ อาภาย วา อาภนฺติ. โน เหตํ ภนฺเต. “เอวเมว โข มหาราช ยํ ตํ เตชุ วิริยา นิมฺมถิตํ[๖] ปธานาภินิพฺพตฺตํ. นาหํ ตตฺถ กิญฺจิ นานากรณํ วทามิ, ยทิทํ วิมุตฺติยา วิมุตฺตินฺติ.

---

[๑] อิ. เหวุ
[๒] ฉ.,เท. เนสุ
[๓] สี. ปน
[๔] ฉ.,เท.,อิ. สากกฏฺฐุ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] สี. นิปฺผรติ สฺยา. วิริยานิมฺมถิตุ

"เหตฺรูปี ภนฺเต ภควา อาห, สเหตุรูปี ปน[๑] ภนฺเต ภควา อาห, กึ ปน ภนฺเต อตฺถิ เทวาติ. "กึ ปน ตฺวํ มหาราช เอวํ วเทสิ 'กึ ปน ภนฺเต อตฺถิ เทวาติ. "ยทิ วา เต ภนฺเต เทวา อาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ. ยทิ วา อนาคนฺตาโร อิตฺถตฺตนฺติ. "เย เต มหาราช เทวา สพฺยาปชฺฌา,[๒] เต เทวา อาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ. เย เต เทวา อพฺยาปชฺฌา, เต เทวา อนาคนฺตาโร อิตฺถตฺตนฺติ.

[๓๘๑] เอวํ วุตฺเต, วิฑูฑโภ เสนาปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ "เย เต ภนฺเต เทวา สพฺยาปชฺฌา อาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ, เต เทวา, เย เต เทวา อพฺยาปชฺฌา อนาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ, เต เทเว[๓] ตมฺหา ฐานา จาเวสฺสนฺติ วา ปพฺพาเชสฺสนฺติ วาติ.

อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ "อยํ โข วิฑูฑโภ เสนาปติ รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส ปุตฺโต, อหํ ภควโต ปุตฺโต, อยํ โข กาโล ยํ ปุตฺโต ปุตฺเตน มนฺเตยฺยาติ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท วิฑูฑภํ เสนาปตึ อามนฺเตสิ "เตนหิ เสนาปติ ตญฺเญวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย, ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิ. ตํ กึ มญฺญสิ. เสนาปติ, ยาวตา รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส วิชิตํ, ยตฺถ จ ราชา ปเสนทิ โกสโล อิสฺสริยาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรติ, ปโหติ ตตฺถ ราชา ปเสนทิ โกสโล สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ปุญฺญวนฺตํ วา อปุญฺญวนฺตํ วา พฺรหฺมจริยวนฺตํ วา อพฺรหฺมจริยวนฺตํ วา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. สพฺยาพชฺฌา, เอวมุปริปิ.
[๓] สี. เทวา

ตมฺหา ฐานา จาเวตุ๎ วา ปพฺพาเชตุ๎ วาติ. “ยาวตา โภ รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส วิชิตํ, ยตฺถ จ ราชา ปเสนทิ โกสโล อิสฺสริยาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรติ, ปโหติ ตตฺถ ราชา ปเสนทิ โกสโล สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ปุญฺญวนฺตํ วา อปุญฺญวนฺตํ วา พฺรหฺมจริยวนฺตํ วา อพฺรหฺมจริยวนฺตํ วา ตมฺหา ฐานา จาเวตุ๎ วา ปพฺพาเชตุ๎ วาติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ เสนาปติ ยาวตา รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส อวิชิตํ, ยตฺถ จ ราชา ปเสนทิ โกสโล น อิสฺสริยาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรติ, ตตฺถ[๑] ปโหติ[๑] ราชา ปเสนทิ โกสโล สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ปุญฺญวนฺตํ วา อปุญฺญวนฺตํ วา พฺรหฺมจริยวนฺตํ วา อพฺรหฺมจริยวนฺตํ วา ตมฺหา ฐานา จาเวตุ๎ วา ปพฺพาเชตุ๎ วาติ. “ยาวตา โภ รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส อวิชิตํ, ยตฺถ จ ราชา ปเสนทิ โกสโล น อิสฺสริยาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรติ, น[๒] ตตฺถ ปโหติ[๒] ราชา ปเสนทิ โกสโล สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ปุญฺญวนฺตํ วา อปุญฺญวนฺตํ วา พฺรหฺมจริยวนฺตํ วา อพฺรหฺมจริยวนฺตํ วา ตมฺหา ฐานา จาเวตุ๎ วา ปพฺพาเชตุ๎ วาติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ เสนาปติ, สุตา เต เทวา ตาวตึสาติ. “เอวํ โภ สุตา เม เทวา ตาวตึสา อิทานิปิ โภตา รญฺญา ปเสนทินา โกสเลน สุตา เทวา ตาวตึสาติ. “ตํ กึ มญฺญสิ เสนาปติ, ปโหติ ราชา ปเสนทิ โกสโล เทเว ตาวตึเส ตมฺหา ฐานา จาเวตุ๎ วา ปพฺพาเชตุ๎ วาติ. “ทสฺสนายปิ[๓] โภ ราชา

[๑-๑] อิ. ปโหติ ตตฺถ

[๒-๒] อิ. น ปโหติ ตตฺถ

[๓] ฉ.,เท. ทสฺสนมฺปิ

ปเสนทิ โกสโล เทเว ตาวตึเส นปฺปโหติ, กุโต ปน ตมฺหา ฐานา จาเวสฺสติ วา ปพฺพาเชสฺสติ วาติ. “เอวเมว โข เสนาปติ เย เต เทวา สพฺยาปชฺฌา อาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ, เต เทวา, เย เต เทวา อพฺยาปชฺฌา อนาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ, เต เทเว ทสฺสนายปิ นปฺปโหนฺติ, กุโต ปน ตมฺหา ฐานา จาเวสฺสนฺติ วา ปพฺพาเชสฺสนฺติ วาติ.

[๓๘๒] อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ “โก นามายํ[๑] ภนฺเต ภิกฺขูติ. “อานนฺโท นาม มหาราชาติ.

“อานนฺโท วต โภ, อานนฺทรูโป วต โภ; เหตุรูปี ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท อาห, สเหตุรูปี ปน[๒] ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท อาห, กึ ปน ภนฺเต อตฺถิ พฺรหฺมาติ. “กึ ปน ตฺวํ มหาราช เอวํ วเทสิ ‘กึ ปน ภนฺเต อตฺถิ พฺรหฺมาติ. “ยทิ วา โส ภนฺเต พฺรหฺมา อาคนฺตา อิตฺถตฺตํ, ยทิ วา อนาคนฺตา อิตฺถตฺตนฺติ. “โย โส มหาราช พฺรหฺมา สพฺยาปชฺโฌ, โส พฺรหฺมา อาคนฺตา อิตฺถตฺตํ, โย โส พฺรหฺมา อพฺยาปชฺโฌ, โส พฺรหฺมา อนาคนฺตา อิตฺถตฺตนฺติ. อถ โข อญฺญตโร ปุริโส ราชานํ ปเสนทึ โกสลํ เอตทโวจ “สญฺชโย มหาราช พฺราหฺมโณ อากาสโคตฺโต อาคโตติ. อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล สญฺชยํ พฺราหฺมณํ อากาสโคตฺตํ เอตทโวจ “โก นุ โข พฺราหฺมณ อิมํ กถาวตฺถุ๋ ราชนฺเตปุเร อพฺภุทาหาสีติ.[๓] วิฑูฑโภ มหาราช เสนาปตีติ. วิฑูฑโภ เสนาปติ เอวมาห “สญฺชโย มหาราช

---

[๑] ฉ.,เท. นาโม อยํ [๒] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] สี. อพฺภุทาภาสิ

พฺราหฺมโณ อากาสโคตฺโตติ. อถ โข อญฺญตโร ปุริโส ราชานํ ปเสนทึ โกสลํ เอตทโวจ "ยานกาโล มหาราชาติ.

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ "สพฺพญฺญุตํ มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ อปุจฺฉิมฺหา,[๑] สพฺพญฺญุตํ ภควา พฺยากาสิ; ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนา, จาตุวณฺณึ สุทฺธึ มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ อปุจฺฉิมฺหา, จาตุวณฺณึ สุทฺธึ ภควา พฺยากาสิ, ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนา, อธิเทเว มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ อปุจฺฉิมฺหา, อธิเทเว ภควา พฺยากาสิ, ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนา, อธิพฺรหฺมานํ มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ อปุจฺฉิมฺหา, อธิพฺรหฺมานํ ภควา พฺยากาสิ, ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนา, ยํ ยเทว จ ปน[๒] มยํ ภควนฺตํ อปุจฺฉิมฺหา, ตํ ตเทว ภควา พฺยากาสิ, ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนา, หนฺท จทานิ มยํ ภนฺเต คจฺฉาม, พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียาติ. "ยสฺสทานิ ตฺวํ มหาราช กาลํ มญฺญสีติ.

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามีติ.

ทสมํ กณฺณกตฺถลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

จตุตฺโถ ราชวคฺโค.

---

[๑] สี. อาปุจฺฉิมฺหา, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.

ตสฺสุทฺทานำ

ฆฏิกาโร รฏฺฐปาโล มฆเทโว มธุริยำ
โพธิ องฺคุลิมาโล จ ปิยชาตำ พาหิติกำ
ธมฺมเจติยสุตฺตญฺจ ทสมำ กณฺณกตฺถลำ.

๕. พฺราหฺมณวคฺโค

๑. พฺรหฺมายุสุตฺตํ

[๓๘๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา วิเทเหสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ. เตน โข ปน สมเยน พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ มิถิลายํ ปฏิวสติ ชิณฺโณ วุฑฺโฒ[๑] มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต วีสวสฺสสติโก[๒] ชาติยา ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย. อสฺโสสิ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต วิเทเหสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ. ตํ โข ปน ภวนฺตํ[๓] โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ[๔] สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา.[๕] โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ, สาตฺถं สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ, สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ.

---

[๑] อิ. วุทฺโธ
[๒] สี.,อิ. วีสวสฺสสติโก
[๓] สี. ภควนฺตํ
[๔] สี. ปุริสทมฺมสารถี
[๕] ฉ.,เท. ภควาติ

[๓๘๔] เตน โข ปน สมเยน พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส อุตฺตโร นาม มาณโว อนฺเตวาสี โหติ ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย. อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อุตฺตรํ มาณวํ อามนฺเตสิ “อยํ ตาต อุตฺตร สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต วิเทเหสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ; เอหิ ตฺวํ ตาต อุตฺตร, เยน สมโณ โคตโม, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ ชานาหิ, ‘ยทิ วา ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ตถา สนฺตเยว สทฺโท อพฺภุคฺคโต ยทิ วา โน ตถา, ยทิ วา โส ภวํ โคตโม ตาทิโส ยทิ วา น ตาทิโส. ตถา มยํ ตํ ภวนฺตํ โคตมํ เวทิสฺสามาติ. “ยถา กถํ ปนาหํ โภ ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ชานิสฺสามิ ยทิ วา ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ตถา สนฺตเยว สทฺโท อพฺภุคฺคโต, ยทิ วา โน ตถา, ยทิ วา โส ภวํ โคตโม ตาทิโส, ยทิ วา น ตาทิโสติ. “อาคตานิ โข ตาต อุตฺตร อมฺหากํ มนฺเตสุ ทฺวตฺตึส มหาปุริสลกฺขณานิ, เยหิ สมนฺนาคตสฺส มหาปุริสสฺส เทฺวว คติโย ภวนฺติ อนญฺญา, สเจ อคารํ อชฺฌาวสติ, ราชา โหติ จกฺกวตฺติ ธมฺมิโก ธมฺมราชา จาตุรนฺโต วิชิตาวี ชนปทตฺถา วิริยปฺปตฺโต สตฺตรตนสมนฺนาคโต. ตสฺสิมานิ สตฺต รตนานิ ภวนฺติ. เสยฺยถีทํ. จกฺกรตนํ หตฺถิรตนํ อสฺสรตนํ มณิรตนํ อิตฺถีรตนํ คหปติรตนํ ปรินายกรตนเมว สตฺตมํ. ปโรสหสฺสํ โข ปนสฺส ปุตฺตา ภวนฺติ สูรา วีรงฺครูปา

ปรเสนปฺปมทฺทนา, โส อิมํ ปจฺวึ สาครปริยนฺตํ อทณฺเฑน อสตฺเถน ธมฺเมน อภิวิชิย อชฺฌาวสติ. สเจ โข ปน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ, อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก วิวฏฺฏจฺฉโท.[๑] อหํ โข ปน ตาต อุตฺตร มนฺตานํ กตฺตา[๒] ตฺวํ มนฺตานํ ปฏิคฺคเหตาติ.

[๓๘๕] "เอวํ โภติ โข อุตฺตโร มาณโว พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา วิเทเหสุ, เยน ภควา, เตน จาริกํ ปกฺกามิ, อนุปุพฺเพน จาริกญฺจรมาโน, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อุตฺตโร มาณโว ภควโต กาเย ทฺวตฺตึส[๓] มหาปุริสลกฺขณานิ สมฺมนฺเนสิ. อทฺทสา โข อุตฺตโร มาณโว ภควโต กาเย ทฺวตฺตึส มหาปุริสลกฺขณานิ เยภุยฺเยน จเปตฺวา เทฺว, ทฺวีสุ มหาปุริส-ลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ โกโสหิเต จ วตฺถคุยฺเห ปหุตชิวฺหตาย จ.

อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "ปสฺสติ โข เม อยํ อุตฺตโร มาณโว ทฺวตฺตึส มหาปุริสลกฺขณานิ เยภุยฺเยน จเปตฺวา เทฺว, ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ โกโสหิเต จ วตฺถคุยฺเห ปหุตชิวฺหตาย จาติ. อถ โข ภควา ตถารูปึ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาเรสิ,[๔] ยถา อทฺทส[๕] อุตฺตโร

---

[๑] ฉ.,เท. วิวฏฺฏจฺฉโท
[๒] สี.,ฉ.,เท. ทาตา
[๓] อิ. ทวตฺตึเส
[๔] อิ. อภิสงฺขาสิ
[๕] อิ. อทฺทสา

มาณโว ภควา[๑] โกโสหิตํ วตฺถคุยฺหํ. อถ โข ภควา ชิวฺหํ นินฺนาเมตฺวา อุโภปิ กณฺณโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ,[๒] อุโภปิ นาสิกโสตานิ[๓] อนุมสิ ปฏิมสิ, เกวลกปฺปํ[๔] นลาฏมณฺฑลํ ชิวฺหาย ฉาเทสิ.[๕]

อถ โข อุตฺตรสฺส มาณวสฺส เอตทโหสิ "สมนฺนาคโต โข สมโณ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ, ยนฺนูนาหํ สมณํ โคตมํ อนุพนฺเธยฺยํ อิริยาปถมสฺส ปสฺเสยฺยนฺติ. อถ โข อุตฺตโร มาณโว สตฺต มาสานิ ภควนฺตํ อนุพนฺธิ ฉายาว อนุปายินี.[๖]

[๓๘๖] อถ โข อุตฺตโร มาณโว สตฺตนฺนํ[๗] มาสานํ อจฺจเยน วิเทเหสุ, เยน มิถิลา, เตน จาริกํ ปกฺกามิ, อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน, เยน มิถิลา, เยน พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อุตฺตรํ มาณวํ พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ เอตทโวจ "กจฺจิ ตาต อุตฺตร ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ตถา สนฺตเยว สทฺโท อพฺภุคฺคโต โน อญฺญถา. กจฺจิ ปน โส ภวํ โคตโม ตาทิโส, โน อญฺญาทิโสติ. "ยถา[๘] สนฺตเยว โภ ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ตถา สทฺโท อพฺภุคฺคโต, โน อญฺญถา, ตาทิโส[๙] จ โข โส ภวํ โคตโม, โน อญฺญาทิโส, สมนฺนาคโต จ โภ โส ภวํ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ:

---

[๑] ฉ. ภควโต
[๒] สี. ปริมสิ
[๓] สี. นาสิกาโสตานิ
[๔] ฉ.,เท. เกวลมฺปิ อิ. เกวลกมฺปิ
[๕] อิ. ปจฺฉาเทสิ
[๖] ฉ.,เท. อนปายินี
[๗] อิ. สตฺตานํ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. ตถา
[๙] สี.,อิ. ตาทิโส จ โภ ฉ.,เท. ตาทิโส ว โส

สุปติฏฺจิตปาโท โข ปน โส ภวํ โคตโม; อิทมฺปิ ตสฺส โภโต โคตมสฺส มหาปุริสสฺส มหาปุริสลกฺขณํ ภวติ. (๑)

เหฏฺจา โข ปน ตสฺส โภโต โคตมสฺส ปาทตเลสุ จกฺกานิ ชาตานิ สหสฺสารานิ สเนมิกานิ สนาภิกานิ สพฺพาการปริปูรานิ. (๒)

อายตปณฺหิ โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๓)

ทีฆงฺคุลี โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๔)

มุทุตลุณหตฺถปาโท[๑] โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๕)

ชาลหตฺถปาโท โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๖)

อุสฺสงฺขปาโท โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๗)

เอณิชงฺโฆ โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๘)

จิตโก โข ปน โส ภวํ โคตโม อโนนมนฺโต[๒] อุโภหิ ปาณิตเลหิ ชนฺนุกานิ ปริมสติ ปริมชฺชติ. (๙)

โกโสหิตวตฺถคุยฺโห โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๑๐)

สุวณฺณวณฺโณ โข ปน โส ภวํ โคตโม, กาญฺจน-สนฺนิภตโจ.[๓] (๑๑)

สุขุมจฺฉวี โข ปน โส ภวํ โคตโม, สุขุมตฺตา ฉวิยา รโชชลฺลํ กาเยน อุปลิมฺปติ.[๔] (๑๒)

เอเกกโลโม โข ปน โส ภวํ โคตโม, เอเกกานิ โลมานิ โลมกูเปสุ ชาตานิ. (๑๓)

---

[๑] ฉ.,เท. มุทุตลุนหตฺถปาโท
[๒] อิ. อโนณมนฺโต
[๓] ฉ.,เท. กญฺจนสนฺนิภตโจ
[๔] อิ. อุปลิปฺปติ

อุทฺธคฺคโลโม, โข ปน โส ภวํ โคตโม, อุทฺธคฺคานิ โลมานิ ชาตานิ นีลานิ อญฺชนวณฺณานิ กุณฺฑลาวฏฺฏานิ ปทกฺขิณาวฏฺฏกชาตานิ. (๑๔)

พฺรหฺมุชุคตฺโต[๑] โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๑๕)

สตฺตุสฺสโท โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๑๖)

สีหปุพฺพฑฺฒกาโย โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๑๗)

จิตนฺตรํโส โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๑๘)

นิโคฺรธปริมณฺฑโล โข ปน โส ภวํ โคตโม, ยาวตกฺวสฺส กาโย, ตาวตกฺวสฺส พฺยาโม; ยาวตกฺวสฺส พฺยาโม, ตาวตกฺวสฺส กาโย. (๑๙)

สมวฏฺฏกฺขนฺโธ[๒] โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๒๐)

รสตฺตสคฺคี[๓] โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๒๑)

สีหหนุ โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๒๒)

จตฺตาฬีสทนฺโต[๔] โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๒๓)

สมทนฺโต โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๒๔)

อวิรฬทนฺโต[๕] โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๒๕)

สุสุกฺกทาโฐ โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๒๖)

ปหูตชิวฺโห โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๒๗)

พฺรหฺมสฺสโร โข ปน โส ภวํ โคตโม กรวิกภาณี.[๖] (๒๘)

---

[๑] สี.,อิ. พฺรหฺมุชุชุคตฺโต
[๒] อิ. สมวตฺตกฺขนฺโธ
[๓] ฉ.,เท. รสคฺคสคฺคี
[๔] ฉ.,เท. จตฺตาลีสทนฺโต อิ. จตฺตารีสทนฺโต
[๕] อิ. อวิวรทนฺโต
[๖] อิ. กรวีกภาณี

อภินีลเนตฺโต[๑] โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๒๙)

โคปขุโม โข ปน โส ภวํ โคตโม. (๓๐)

อุณฺณา โข ปนสฺส โภโต โคตมสฺส ภมุกนฺตเร ชาตา โอทาตา มุทุตลสนฺนิภา.[๒] (๓๑)

อุณฺหิสสีโส โข ปน โส ภวํ โคตโม อิทมฺปิ ตสฺส โภโต โคตมสฺส มหาปุริสสฺส มหาปุริสลกฺขณํ ภวติ. (๓๒)

อิเมหิ โข โส[๓] โภ[๔] ภวํ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ สมนฺนาคโต.

[๓๘๗] คจฺฉนฺโต โข ปน โส ภวํ โคตโม ทกฺขิเณน[๕] ปาเทน ปจมํ ปกฺกมติ, โส นาติทูเร ปาทํ อุทฺธรติ, นาจฺจาสนฺเน ปาทํ นิกฺขปติ, โส นาติสีฆํ คจฺฉติ, นาติสณิกํ คจฺฉติ, น จ อทฺธเวน[๖] อทฺธวํ สงฺฆฏฺเฏนฺโต คจฺฉติ, น จ โคปฺผเกน โคปฺผกํ สงฺฆฏฺเฏนฺโต คจฺฉติ, โส คจฺฉนฺโต น สตฺถึ อุนฺนาเมติ, น สตฺถึ โอนาเมติ, น สตฺถึ สนฺนาเมติ, น สตฺถึ วินาเมติ, คจฺฉโต โข ปน[๗] ตสฺส โภโต โคตมสฺส อารทฺธกาโย ว อิญฺชติ, น จ กายพเลน คจฺฉติ, อวโลเกนฺโต[๘] โข ปน โส ภวํ โคตโม สพฺพกาเยเนว อวโลเกติ,[๙] โส น อุทฺธํ อุลฺโลเกติ, น อโธ โอโลเกติ, น จ วิกฺเขปมาโน[๑๐] คจฺฉติ, ยุคมตฺตญฺจ เปกฺขติ,

---

[๑] อิ. อภินีลเณตฺโต
[๒] ฉ.,เท.,อิ. มุทุตูลสนฺนิภา
[๓] ฉ.,เท. โภ โส
[๔] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ทกฺขิเณเนว
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อทฺทุเวน อทฺทุวํ
[๗] สี.,อิ. ปนสฺส
[๘] ฉ.,เท. อปโลเกนฺโต
[๙] ฉ.,เท. อปโลเกติ
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. วิเปกฺขมาโน

ตโต จสฺส อุตฺตริ อนาวฏฺ ญาณทสฺสนํ ภวติ. โส อนฺตรฆรํ ปวิสนฺโต น กายํ อุนฺนาเมติ, น กายํ โอนาเมติ, น กายํ สนฺนาเมติ, น กายํ วินาเมติ. โส นาติทูเร นาจฺจาสนฺเน อาสนสฺส ปริวตฺตติ, น จ ปาณินา อาลมฺพิตฺวา อาสเน นิสีทติ, น จ อาสนสฺมึ กายํ ปกฺขิปติ. โส อนฺตรฆเร นิสินฺโน สมาโน น หตฺถกุกฺกุจฺจํ อาปชฺชติ, น ปาทกุกฺกุจฺจํ อาปชฺชติ, น จ[๑] อทฺธเวน อทฺธวํ อาโรเปตฺวา นิสีทติ, น โคปฺผเกน โคปฺผกํ อาโรเปตฺวา นิสีทติ, น จ ปาณินา หณุกํ อุปทเหตฺวา[๒] นิสีทติ. โส อนฺตรฆเร นิสินฺโน [๓] สมาโน น ฉมฺภติ, น กมฺปติ, น เวธติ, น ปริตสฺสติ, โส อจฺฉมฺภี อกมฺปี อเวธี อปริตสฺสี วิคตโลมหโส วิเวกาวตฺโต จ. โส ภวํ โคตโม อนฺตรฆเร นิสินฺโน โหติ. โส ปตฺโตทกํ ปฏิคฺคณฺหนฺโต น ปตฺตํ อุนฺนาเมติ, น ปตฺตํ โอนาเมติ, น ปตฺตํ สนฺนาเมติ, น ปตฺตํ วินาเมติ, โส ปตฺโตทกํ ปฏิคฺคณฺหาติ นาติโถกํ นาติพหุ. โส น ขุลุขุลุการกํ[๔] ปตฺตํ โธวติ, น สมฺปริวตฺตกํ ปตฺตํ โธวติ, น ปตฺตํ ภูมิยํ นิกฺขิเปตฺวา หตฺเถ โธวติ. หตฺเถสุ โธเตสุ ปตฺโต โธโต โหติ, ปตฺเต โธเต หตฺถา โธตา โหนฺติ. โส ปตฺโตทกํ ฉฑฺเฑติ นาติทูเร นาจฺจาสนฺเน, น จ วิจฺฉฑฺฑิยมาโน. โส โอทนํ ปฏิคฺคณฺหนฺโต น ปตฺตํ อุนฺนาเมติ, น ปตฺตํ โอนาเมติ, น ปตฺตํ สนฺนาเมติ, น ปตฺตํ วินาเมติ. โส โอทนํ ปฏิคฺคณฺหาติ นาติโถกํ นาติพหุ. พฺยญฺชนํ [๕] ปน โส[๖] ภวํ โคตโม

---

[๑] ฉ.,เท. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] สี.,อิ. อุปาทิยิตฺวา
[๓] อิ. ว
[๔] สี. พุลุพุลุการกํ
[๕] ฉ.,เท. โข
[๖] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ปฏิคฺคณฺหาติ[๑] พฺยญฺชนมตฺตาย อาหาเรติ, น จ พฺยญฺชเนน อาโลปํ อตินาเมติ. ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ โข [๒] ภวํ โคตโม มุเข อาโลปํ สมฺปริวตฺเตตฺวา อชฺโฌหรติ. น จสฺส กาจิ โอทนมิญฺชา อสมฺภินฺนา[๓] กายํ ปวิสติ. น จสฺส กาจิ โอทนมิญฺชา มุเข อวสิฏฺฐา โหติ. อฑฺฒายํ[๔] อาโลปํ อุปนาเมติ. รสปฏิสํเวที โข ปน โส ภวํ โคตโม อาหารํ อาหาเรติ, โน จ รสราคปฏิสํเวที. อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตา โข ปน โส ภวํ โคตโม อาหารํ อาหาเรติ; เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหึสุปรติยา[๕] พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย, 'อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จาติ. โส ภุตฺตาวี ปตฺโตทกํ ปฏิคฺคณฺหนฺโต น ปตฺตํ อุนฺนาเมติ, น ปตฺตํ โอนาเมติ, น ปตฺตํ สนฺนาเมติ, น ปตฺตํ วินาเมติ. โส ปตฺโตทกํ ปฏิคฺคณฺหาติ นาติโถกํ นาติพหุ. โส น ขุลฺขุลฺการกํ ปตฺตํ โธวติ, น สมฺปริวตฺตกํ ปตฺตํ โธวติ, น ปตฺตํ ภูมิยํ นิกฺขิปิตฺวา หตฺเถ โธวติ. หตฺเถสุ โธเตสุ ปตฺโต โธโต โหติ, ปตฺเต โธเต หตฺถา โธตา โหนฺติ. โส ปตฺโตทกํ ฉฑฺเฑติ นาติทูเร นาจฺจาสนฺเน, น จ วิจฺฉฑฺฑิยมาโน.[๖] โส ภุตฺตาวี น ปตฺตํ ภูมิยํ นิกฺขิปติ นาติทูเร นาจฺจาสนฺเน, น จ อนตฺถิโก ปตฺเตน โหติ, น จ อติเวลานุรกฺขี ปตฺตสฺมึ. โส ภุตฺตาวี มุหุตฺตํ ตุณฺหี นิสีทติ. น จ อนุโมทนสฺส กาลมตินาเมติ. โส ภุตฺตาวี อนุโมทติ, น ตํ ภตฺตํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] อิ. โข ปน โส
[๓] สี. อสมฺภินฺนํ [๔] ฉ.,เท.,อิ. อถาปรํ
[๕] อิ. วิหึสูปรติยา [๖] ฉ.,เท. วิจฉฑฺฑยมาโน

ครหติ, น อญฺญํ ภตฺตํ ปฏิกงฺขติ.[๑] อญฺญทตฺถุ[๒] ธมฺมิยา กถาย ตํ ปริสํ สนฺทสฺเสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติ. โส ตํ ปริสํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมติ. โส นาติสีฆํ คจฺฉติ นาติสณิกํ คจฺฉติ, น จ มุญฺจิตุกามโม[๓] คจฺฉติ. น จ ตสฺส โภโต โคตมสฺส กาเย จีวรํ อจฺจุกฺกฏฺฐํ โหติ, น จ อจฺโจกฺกฏฺฐํ, น จ กายสฺมึ อลฺลีนํ, น จ กายสฺมา[๔] อปกฺกฏฺฐํ.[๕] น[๖] จ โภโต โคตมสฺส กายสฺมึ[๗] วาโต จีวรํ อสฺวหติ.[๘] น จ ตสฺส โภโต โคตมสฺส กาเย รโชชลฺลํ ลิมฺปติ.[๙] โส อารามคโต นิสีทติ, ปญฺญตฺเต อาสเน, นิสชฺช ปาเท ปกฺขาเลติ. น จ โส ภวํ โคตโม ปาทมณฺฑนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. โส ปาเท ปกฺขาเลตฺวา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุ๋ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา. โส เนว อตฺตพฺยาพาธาย เจเตติ, น ปรพฺยาพาธาย เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธาย เจเตติ. อตฺตหิตํ ปรหิตํ อุภยหิตํ สพฺพโลกหิตเมว โส ภวํ โคตโม จินฺเตนฺโต นิสินฺโน โหติ. โส อารามคโต ปริสติ[๑๐] ธมฺมํ เทเสติ, น ตํ ปริสํ อุสฺสาเทติ, น ตํ ปริสํ อปสาเทติ, อญฺญทตฺถุ ธมฺมิยา กถาย ตํ ปริสํ สนฺทสฺเสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติ.

อฏฺฐงฺคสมนฺนาคโต โข ปนสฺส โภโต โคตมสฺส มุขโต โฆโส นิจฺฉรติ; วิสฺสฏฺโฐ จ วิญฺเญยฺโย จ มญฺชุ จ สวนีโย จ

---

[๑] สี. ปฏิกงฺขี
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อญฺญทตฺถุ
[๓] สี. วิมุจฺจิตุกามโม ฉ.,เท. มุจฺจิตุกามโม
[๔] อิ. กายสฺมึ
[๕] ฉ.,เท. อปกฏฺฐํ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. น จ ตสฺส
[๗] ฉ.,เท.,อิ. กายมฺหา
[๘] ฉ.,เท.,อิ. อปวหติ
[๙] ฉ.,เท. อุปลิมฺปติ อิ. ลิปฺปติ
[๑๐] สี.,อิ. ปริสตึ

วินฺทุ จ อวิสารี จ คมฺภีโร จ นินฺนาที จ. ยถา ปริสํ โข ปน โส ภวํ โคตโม สเรน วิญฺญาเปติ, น จสฺส พหิทฺธา ปริสาย โฆโส นิจฺฉรติ. เต เตน โภตา โคตเมน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหํสิตา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมนฺติ, อวโลกยมานาเยว อวิชหนฺตาภาเวน.[๑] อทฺทสาม โข มยํ โภ ตํ ภวนฺตํ โคตมํ คจฺฉนฺตํ อทฺทสาม ฐิตํ, อทฺทสาม อนฺตรฆรํ ปวิสนฺตํ อทฺทสาม อนฺตรฆเร นิสินฺนํ ตุณฺหีภูตํ, อทฺทสาม อนฺตรฆเร ภุญฺชนฺตํ, อทฺทสาม ภุตฺตาวึ นิสินฺนํ ตุณฺหีภูตํ, อทฺทสาม ภุตฺตาวึ อนุโมทนฺตํ, อทฺทสาม อารามํ อาคจฺฉนฺตํ,[๒] อทฺทสาม อารามคตํ นิสินฺนํ ตุณฺหีภูตํ, อทฺทสาม อารามคตํ ปริสติ ธมฺมํ เทเสนฺตํ, เอทิโส จ เอทิโส จ โส ภวํ โคตโม ตโต จ ภิยฺโยติ.

[๓๘๘] เอวํ วุตฺเต, พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนสิ

"นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส,
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส,
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ.[๓]

"อปฺเปวนาม มยํ กทาจิ กรหจิ เตน โภตา โคตเมน สทฺธึ[๔] สมาคจฺเฉยฺยาม อปฺเปวนาม สิยา โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อวิชหิตตฺตา อิ. อวิชหตฺตาภาเวน [๒] ฉ.,เท.,อิ. คจฺฉนฺตํ
[๓] อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ. [๔] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[๓๘๙] อถ โข ภควา วิเทเหสุ อนุปุพฺเพน จาริกญฺ-จรมาโน, เยน มิถิลา, ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา มิถิลายํ วิหรติ มฆเทวมฺพวเน.[๑] อสฺโสสุ โข มิถิเลยฺยกา[๒] พฺราหฺมณคหปติกา "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต วิเทเหสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ มิถิลํ อนุปฺปตฺโต มิถิลายํ วิหรติ มฆเทวมฺพวเน. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา.'[๓] โส อิมํ โลกํ สเวทกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ, สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ, สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ. อถ โข มิถิเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อปฺเปกจฺเจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. อปฺเปกจฺเจ ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อปฺเปกจฺเจ เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อปฺเปกจฺเจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ, อปฺเปกจฺเจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ.

---

[๑] เท.,อิ. มขาเทวมฺพวเน
[๒] สี.,อิ. เมถิเลยฺยกา
[๓] ฉ.,เท. อิติสทฺโท ทิสฺสติ.

[๓๙๐] อสฺโสสิ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต มิถิลํ[๑-๑] อนุปฺปตฺโต[๑-๑] มิถิลายํ วิหรติ มฆเทวมฺพวเนติ. อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ สมฺพหุเลหิ มาณวเกหิ[๒] สทฺธึ, เยน มฆเทวมฺพวนํ, เตนุปสงฺกมิ. อถ โข พฺรหฺมายุโน พฺราหฺมณสฺส อวิทูเร อมฺพวนสฺส เอตทโหสิ "น โข เมตํ ปฏิรูปํ, โยหํ ปุพฺเพ อปฺปฏิสํวิทิโต สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกเมยฺยนฺติ. อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อญฺญตรํ มาณวกํ อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวํ มาณวก, เยน สมโณ โคตโม, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน สมณํ โคตมํ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ 'พฺรหฺมายุ โภ โคตม พฺราหฺมโณ ภวนฺตํ โคตมํ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตีติ, เอวญฺจ วเทหิ 'พฺรหฺมายุ โภ โคตม พฺราหฺมโณ ชิณฺโณ วุฑฺโฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต วีสวสฺสสติโก ชาติยา, ติณฺณํ[๓] เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย, ยาวตา โภ พฺราหฺมณคหปติกา มิถิลายํ ปฏิวสนฺติ, พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ, ยทิทํ โภเคหิ, พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ, ยทิทํ มนฺเตหิ, พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ, ยทิทํ อายุนา เจว ยสสา จ,[๓] โส โภโต โคตมสฺส ทสฺสนกาโมติ.

[๑-๑] สฺยา. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ. [๒] ฉ.,เท. สาวเกหิ
[๓-๓] สี. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

"เอวํ โภติ โข โส มาณวโก พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข[๑] มาณวโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "พฺรหฺมายุ โภ โคตม พฺราหฺมโณ ภวนฺตํ โคตมํ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติ [๒] พฺรหฺมายุ โภ โคตม พฺราหฺมโณ ชิณฺโณ วุฑฺโฒ[๓] มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต วีสวสฺสสติโก ชาติยา, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย, ยาวตา โภ พฺราหฺมณคหปติกา มิถิลายํ ปฏิวสนฺติ, พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ, ยทิทํ โภเคหิ, พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ, ยทิทํ มนฺเตหิ, พฺรหฺมายุ เตสํ พฺราหฺมโณ อคฺคมกฺขายติ, ยทิทํ อายุนา เจว ยสสา จ, โส โภโต โคตมสฺส ทสฺสนกาโมติ. "ยสฺสทานิ มาณว[๔] พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ กาลํ มญฺญตีติ. อถ โข โส มาณวโก, เยน พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ "กตาวกาโส โข[๕] ภวํ สมเณน โคตเมน, ยสฺสทานิ ภวํ[๖] กาลํ มญฺญตีติ.

[๓๙๑] อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข สา ปริสา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ

---

[๑] อิ. โส
[๒] ฉ.,เท. เอวํ จ วเทติ
[๓] สี. วุฑฺโฒ
[๔] สี.,อิ. มาณวก
[๕] ฉ.,เท. โขมฺหิ
[๖] ฉ.,เท. ภวตา

ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวา โอรมตฺถ[๑] โอกาสมกาสิ, ยถาตํ ฌาตสฺส ยสสฺสิโน. อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ตํ ปริสํ เอตทโวจ "อลํ โภ นิสีทถ ตุมฺเห สเก อาสเน, อิธาหํ สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติเก นิสีทิสฺสามีติ.

อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควโต กาเย ทฺวตฺตึส มหาปุริสลกฺขณานิ สมฺมนฺเนสิ.[๒] อทฺทสา โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควโต กาเย ทฺวตฺตึส มหาปุริสลกฺขณานิ เยภุยฺเยน ฐเปตฺวา เทฺว, ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ โกโสหิเต จ วตฺถคุยฺเห ปหุตชิวฺหตาย จ. อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ

"เย เม ทฺวตฺตึสาติ สุตา มหาปุริสลกฺขณา
ทฺเว เตสํ น ปสฺสามิ โภโต กายสฺมิ โคตม.
กจฺจิ โกโสหิตํ โภโต วตฺถคุยฺหํ นรุตฺตม
นารีสห นาม สวฺหยา[๓] กจฺจิ ชิวฺหา นรสฺสิกา.[๔]
กจฺจิ ปหูตชิวฺโหสิ ยถาตํ ชานิยามเส
นินฺนามเยตํ ตนุกํ[๕] กงฺขํ วินย โน อิเส.

---

[๑] ฉ.,เท. โอรมิย
[๒] ฉ.,เท. สมนฺเนสิ
[๓] ฉ.,เท. นารีสมานสวฺหยา
[๔] ฉ.,เท. น ทสฺสกา
[๕] ฉ.,เท. ปหูตํ

ทิฏฺฐธมฺมหิตตฺถาย สมฺปรายสุขาย จ
กตาวกาสา ปุจฺฉาม[๑] ยงฺกิญฺจิ อภิปตฺถิตนฺติ.

[๓๙๒] อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "ปสฺสติ โข เม อยํ พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ทฺวตฺตึส มหาปุริสลกฺขณานิ เยภุยฺเยน จเปตฺวา เทฺว, ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ โกโสหิเต จ วตฺถคุยฺเห ปหุตชิวฺหตาย จาติ. อถ โข ภควา ตถารูปึ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาเรสิ, ยถา อทฺทส พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควโต โกโสหิตํ วตฺถคุยฺหํ. อถ โข ภควา ชิวฺหํ นินฺนาเมตฺวา อุโภปิ กณฺณโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ,[๒] อุโภปิ นาสิกโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ, เกวลกปฺปึ นลาฏมณฺฑลํ ชิวฺหาย ฉาเทสิ. อถ โข ภควา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ

"เย เต ทฺวตฺตึสาติ สุตา มหาปุริสลกฺขณา
สพฺเพ เต มม กายสฺมึ มา เต กงฺขาหุ พฺราหฺมณ.

อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ ภาเวตพฺพญฺจ ภาวิตํ
ปหาตพฺพํ ปหีนํ เม ตสฺมา พุทฺโธสฺมิ พฺราหฺมณ.

ทิฏฺฐธมฺมหิตตฺถาย สมฺปรายสุขาย จ
กตาวกาโส ปุจฺฉสฺสุ ยงฺกิญฺจิ อภิปตฺถิตนฺติ.

[๓๙๓] อถ โข พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ "กตาวกาโส โขมฺหิ สมเณน โคตเมน, กึ นุ โข อหํ สมณํ โคตมํ ปุจฺเฉยฺยํ ทิฏฺฐธมฺมิกํ วา อตฺถํ สมฺปรายิกํ วาติ.

---

[๑] สี. ปุจฺเฉม [๒] สี. ปริมสิ

อถ โข พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ “กุสโล โข อหํ ทิฏฺฐธมฺมิกานํ อตฺถานํ, อญฺเญปิ มํ ทิฏฺฐธมฺมิกํ อตฺถํ ปุจฺฉนฺติ; ยนฺนูนาหํ สมณํ โคตมํ สมฺปรายิกเมว อตฺถํ ปุจฺเฉยฺยนฺติ. อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ

“กถํ โข พฺราหฺมโณ โหติ กถํ ภวติ เวทคู
เตวิชฺโช โภ กถํ โหติ โสตฺถิโย กินฺติ วุจฺจติ

อรหํ โภ กถํ โหติ กถํ ภวติ เกวลี
มุนิ จ โภ กถํ โหติ พุทฺโธ กินฺติ ปวุจฺจตีติ.

[๓๙๔] อถ โข ภควา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ คาถาหิ ปจฺจภาสิ

“ปุพฺเพนิวาสํ โย เวที[๑] สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติ
อโถ ชาติกฺขยํ ปตฺโต อภิญฺญาโวสิโต มุนิ.

จิตฺตํ วิสุทฺธํ ชานาติ มุตฺตํ ราเคหิ สพฺพโส
ปหีนชาติมรโณ พฺรหฺมจริยสฺส เกวลี
ปารคู สพฺพธมฺมานํ พุทฺโธ ตาทิ ปวุจฺจตีติ.

เอวํ วุตฺเต, พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา ภควโต ปาเทสุ สิรสา นิปติตฺวา ภควโต ปาทานิ มุเขน จ ปริจุมฺพติ, ปาณีหิ [๒] ปริสมฺพาหติ, นามญฺจ สาเวติ, “พฺรหฺมายุวาหํ โภ โคตม พฺราหฺมโณ, พฺรหฺมายุวาหํ โภ โคตม พฺราหฺมโณติ. อถ โข สา ปริสา อจฺฉริยพฺภุตชาตา[๓]

---

[๑] ฉ.,เท. เวทิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. จ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อจฺฉริยพฺภุตจิตฺตชาตา

อโหสิ "อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ, สมณสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา, ยตฺร หิ นามายํ พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ญาโต ยสสฺสี เอวรูปํ ปรมํ นิปจฺจการํ กริสฺสตีติ. อถ โข ภควา พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ "อลํ พฺราหฺมณ อุฏฺฐหฺ, นิสีท ตฺวํ สเก อาสเน, ยโต เต มยิ จิตฺตํ ปสนฺนนฺติ. อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อุฏฺฐหิตฺวา สเก อาสเน นิสีทิ.

[๓๙๕] อถ โข ภควา พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส อนุปุพฺพิกถํ กเถสิ. เสยฺยถีทํ. ทานกถํ สีลกถํ สคฺคกถํ กามานํ อาทีนวํ โอการํ สงฺกิเลสํ เนกฺขมฺเม อานิสํสํ ปกาเสสิ. ยทา ภควา อญฺญาสิ พฺรหฺมายุํ พฺราหฺมณํ กลฺลจิตฺตํ มุทุจิตฺตํ วินีวรณจิตฺตํ อุทคฺคจิตฺตํ ปสนฺนจิตฺตํ, อถ ยา พุทฺธานํ สามุกฺกํสิกา ธมฺมเทสนา, ตํ ปกาเสสิ ทุกฺขํ สมุทยํ นิโรธํ มคฺคํ. เสยฺยถาปิ นาม สุทฺธํ วตฺถํ อปคตกาฬกํ[๑] สมฺมเทว รชนํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย;[๒] เอวเมว พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส ตสฺมึเยว อาสเน วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุ อุทปาทิ "ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ.

อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ทิฏฺฐธมฺโม ปตฺตธมฺโม วิทิตธมฺโม ปริโยคาฬฺหธมฺโม ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถงฺกโถ เวสารชฺชปฺปตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุ สาสเน ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย, 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมว โภตา โคตเมน

---

[๑] สี. อปคตกาลกํ [๒] สี.,อิ. ปติคณฺเหยฺย

อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต; เอสาหํ ภวนฺตํ[๑] โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตํ.[๒] อธิวาเสตุ จ เม ภวํ[๓] โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. อธิวาเสติ[๔] ภควา ตุณฺหีภาเวน.

อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ. อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ "กาโล โข[๕] โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺตนฺติ.

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน พฺรหฺมายุสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน. อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนียเยน โภชนียเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ. อถ โข ภควา ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยน วิเทเหสุ จาริกํ ปกฺกามิ.

อถ โข พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต กาลมกาสิ. อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข[๖] เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ "พฺรหฺมายุ ภนฺเต พฺราหฺมโณ กาลกโต;[๗] ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปรายโติ.

---

[๑] สี. ภควนฺตํ
[๒] เท. อิติสทฺโท ทิสฺสติ.
[๓] เท. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อธิวาเสสิ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๗] ฉ.,เท. กาลงฺกโต, เอวมุปริปิ.

"ปณฺฑิโต ภิกฺขเว พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ ปจฺจปาทิ ธมฺมํ[๑] สานุธมฺมํ, เนว[๒] มํ ธมฺมาธิกรณํ วิเหเสสิ,[๓] พฺรหฺมายุ [๔] พฺราหฺมโณ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก โหติ ตตฺถ ปรินิพฺพายี, อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ปฐมํ พฺรหฺมายุสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๒. เสลสุตฺตํ

[๓๙๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา องฺคุตฺตราเปสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตรเสหิ[๕] ภิกฺขุสเตหิ, เยน อาปณํ นาม องฺคุตฺตราปานํ นิคโม, ตทวสริ. อสฺโสสิ โข เกณิโย ชฏิโล "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต องฺคุตฺตราเปสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตรเสหิ ภิกฺขุสเตหิ อาปณํ อนุปฺปตฺโต. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา[๖] โส อิมं โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ธมฺมสฺสานุธมฺมํ
[๒] ฉ.,เท. น จ มํ อิ. นวมํ
[๓] เท. วิเหเจสิ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ภิกฺขเว
[๕] สี. อฑฺฒเตลเสหิ ฉ.,เท. อฑฺฒเตพฬเสหิ
[๖] ฉ.,เท. อิติสทฺโท ทิสฺสติ.

ปเวเทติ, โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ, สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ, สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ.

อถ โข เกณิโย ชฏิโล, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข เกณิยं ชฏิลํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ. อถ โข เกณิโย ชฏิโล ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหํสิโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “อธิวาเสตุ เม ภวं โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. เอวं วุตฺเต, ภควา เกณิยं ชฏิลํ เอตทโวจ “มหา โข เกณิย ภิกฺขุสงฺโฆ อฑฺฒเตรสานิ ภิกฺขุสตานิ, ตฺวญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสนฺโนติ. ทุติยมฺปิ โข เกณิโย ชฏิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ “กิญฺจาปิ โภ โคตม มหาภิกฺขุสงฺโฆ อฑฺฒเตรสานิ ภิกฺขุสตานิ, อหญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสนฺโน, อธิวาเสตุ เม ภวं โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. ทุติยมฺปิ โข ภควา เกณิยं ชฏิลํ เอตทโวจ “มหา โข เกณิย ภิกฺขุสงฺโฆ อฑฺฒเตรสานิ ภิกฺขุสตานิ, ตฺวญฺจ [๑] พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสนฺโนติ. ตติยมฺปิ โข เกณิโย ชฏิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ “กิญฺจาปิ โภ โคตม มหาภิกฺขุสงฺโฆ อฑฺฒเตรสานิ ภิกฺขุสตานิ อหญฺจ [๒] พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสนฺโน, อธิวาเสเตฺววว เม ภวं โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ

---

[๑] อิ. โข [๒] อิ. โข

สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. อธิวาเสติ[๑] ภควา ตุณฺหีภาเวน. อถ โข เกณิโย ชฏิโล ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา, เยน สโก อสฺสโม, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มิตฺตามจฺเจ ญาติสาโลหิเต อามนฺเตสิ "สุณนฺตุ เม โภนฺโต มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา สมโณ[๒] โคตโม นิมนฺติโต สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน เยน เม กายเวยฺยาวฏิกํ[๓] กเรยฺยาถาติ. "เอวํ โภติ โข เกณิยสฺส ชฏิลสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา เกณิยสฺส ชฏิลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อปฺเปกจฺเจ อุทฺธนานิ ขนนฺติ, อปฺเปกจฺเจ กฏฺฐานิ ผาเลนฺติ, อปฺเปกจฺเจ ภาชนานิ โธวนฺติ, อปฺเปกจฺเจ อุทกมณิกํ ปติฏฺฐาเปนฺติ, อปฺเปกจฺเจ อาสนานิ ปญฺญาเปนฺติ. เกณิโยปิ[๔] ชฏิโล สามญฺเญว มณฺฑลมาฬํ ปฏิยาเทติ.

[๓๙๗] เตน โข ปน สมเยน เสโล พฺราหฺมโณ อาปเณ ปฏิวสติ, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย, ตีณิ มาณวกสตานิ มนฺเต วาเจติ. เตน โข ปน สมเยน เกณิโย ชฏิโล เสเล พฺราหฺมเณ อภิปฺปสนฺโน โหติ. อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ ตีหิ มาณวกสเตหิ ปริวุโต ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน, เยน เกณิยสฺส ชฏิลสฺส อสฺสโม, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข เสโล พฺราหฺมโณ เกณิยสฺมึ[๕] ชฏิเล อปฺเปกจฺเจ อุทฺธนานิ ขนนฺเต อปฺเปกจฺเจ กฏฺฐานิ ผาเลนฺเต อปฺเปกจฺเจ ภาชนานิ โธวนฺเต อปฺเปกจฺเจ อุทกมณิกํ ปติฏฺฐาเปนฺเต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อธิวาเสสิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สมโณ เม
[๓] ฉ.,เท. กายเวยฺยาวฏิกํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. เกณิโย ปน
[๕] ฉ.,เท. เกณิยสฺส ชฏิลสฺส อสฺสเม อิ. เกณิยสฺสมิเย

อปฺเปกจฺเจ อาสนานิ ปญฺญาเปนฺเต, เกณิยํ [๑] ชฏิลํ สามญฺเญว มณฺฑลมาฬํ ปฏิยาเทนฺตํ; ทิสฺวาน เกณิยํ ชฏิลํ เอตทโวจ "กึ นุ โภโต เกณิยสฺส อาวาโห วา ภวิสฺสติ, วิวาโห วา ภวิสฺสติ มหายญฺโญ วา ปจฺจุปฏฺฐิโต ราชา[๒] มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร นิมนฺติโต สฺวาตนาย สทฺธึ พลกาเยนาติ.

"น เม โภ เสล อาวาโห วา ภวิสฺสติ, นปิ วิวาโห วา[๓] ภวิสฺสติ, นปิ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร นิมนฺติโต สฺวาตนาย สทฺธึ พลกาเยน, อปิจ โข เม มหายญฺโญ ปจฺจุปฏฺฐิโต, อตฺถิ สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต, องฺคุตฺตราเปสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตรเสหิ ภิกฺขุสเตหิ อาปณํ อนุปฺปตฺโต. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต "อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ[๔] สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ. "โส เม นิมนฺติโต สฺวาตนาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ.

"พุทฺโธติ โภ เกณิย วเทสีติ.
"พุทฺโธติ โภ เสล วทามีติ.
"พุทฺโธติ โภ เกณิย วเทสีติ.
"พุทฺโธติ โภ เสล วทามีติ.

[๓๙๘] อถ โข เสลสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ "โฆโสปิ โข เอโส ทุลฺลโภ โลกสฺมึ, ยทิทํ 'พุทฺโธติ อาคตานิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปน
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ราชา วา
[๓] ฉ.,เท. วาสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] สี. ปุริสทมฺมสารถี

โข ปนมฺหากํ มนฺเตสุ ทฺวตฺตึส มหาปุริสลกฺขณานิ, เยหิ สมนฺนาคตสฺส มหาปุริสสฺส เทฺวว[๑] คติโย ภวนฺติ อนญฺญา. สเจ อคารํ อชฺฌาวสติ, ราชา โหติ จกฺกวตฺติ ธมฺมิโก ธมฺมราชา จาตุรนฺโต วิชิตาวี ชนปทตฺถาวิริยปฺปตฺโต[๒] สตฺตรตนสมนฺนาคโต. ตสฺสิมานิ สตฺต รตนานิ ภวนฺติ. เสยฺยถีทํ. จกฺกรตนํ หตฺถิรตนํ อสฺสรตนํ มณิรตนํ อิตฺถีรตนํ คหปติรตนํ ปริณายกรตนเมว[๓] สตฺตมํ. ปโรสหสฺสํ โข ปนสฺส ปุตฺตา ภวนฺติ สูรา วีรงฺครูปา ปรเสนปฺปมทฺทนา, โส อิมํ ปฐวึ[๔] สาครปริยนฺตํ อทณฺเฑน อสตฺเถน ธมฺเมน อภิวิชิย อชฺฌาวสติ. สเจ[๕] ปน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ, อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก วิวฏฺฉจฺฉโท.[๖]

"กหํ ปน โภ เกณิย เอตรหิ โส ภวं โคตโม วิหรติ อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธติ.

เอวं วุตฺเต, เกณิโย ชฏิโล ทกฺขิณํ พาหํ[๗] ปคฺคเหตฺวา เสลं พฺราหฺมณํ เอตทโวจ "เยเนสา โภ เสล นีลวนราชีติ. อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ ตีหิ มาณวกสเตหิ สทฺธึ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ. อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ เต มาณวเก อามนฺเตสิ "อปฺปสทฺทา โภนฺโต อาคจฺฉนฺตุ ปเท ปทं นิกฺขิปนฺตา, ทุราสทา หิ เต ภวนฺโต,[๘] สีหาว เอกจรา, ยทา จาหं โภตา[๙] สมเณน โคตเมน สทฺธึ มนฺเตยฺยं, 'มา เม โภนฺโต อนฺตรนฺตรา กถं

---

[๑] ฉ.,เท. เทฺวเยว
[๒] สฺยา. ชนปทตฺถาวริยปฺปตฺโต
[๓] ฉ.,เท. ปริณายกรตนเมว
[๔] ฉ. ปถวึ
[๕] อิ. สเจ โข
[๖] ฉ.,เท. วิวฏฺฏจฺฉโท
[๗] ฉ.,เท. พาหุ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. ภควนฺโต
[๙] ฉ.,เท. โภ

โอปาเตถ, กถาปริโยสานํ จ เม ภวนฺโต อาคเมนฺตูติ. อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข เสโล พฺราหฺมโณ ภควโต กาเย ทฺวตฺตึส มหาปุริสลกฺขณานิ สมฺมนฺเนสิ.

อทฺทสา โข เสโล พฺราหฺมโณ ภควโต กาเย ทฺวตฺตึส มหาปุริสลกฺขณานิ เยภุยฺเยน จเปตฺวา เทฺว, ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ โกโสหิเต จ วตฺถคุยฺเห ปหุตชิวฺหตาย จ.

อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "ปสฺสติ โข เม อยํ เสโล พฺราหฺมโณ ทฺวตฺตึส มหาปุริสลกฺขณานิ เยภุยฺเยน จเปตฺวา เทฺว, ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ โกโสหิเต จ วตฺถคุยฺเห ปหุตชิวฺหตาย จาติ. อถ โข ภควา ตถารูปึ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาเรสิ, ยถา อทฺทส เสโล พฺราหฺมโณ ภควโต โกโสหิตํ วตฺถคุยฺหํ. อถ โข ภควา ชิวฺหํ นินฺนาเมตฺวา อุโภปิ กณฺณโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ, อุโภปิ นาสิกโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ, เกวลกปฺปึ[๑] นลาฏมณฺฑลํ[๒] ชิวฺหาย ฉาเทสิ.

อถ โข เสลสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ "สมนฺนาคโต โข สมโณ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ ปริปุณฺเณหิ, โน อปฺปริปุณฺเณหิ. โน จ โข นํ ชานามิ "พุทฺโธ วา โน วา; สุตํ [๓] ปน เมตํ พฺราหฺมณานํ วุทฺธานํ[๔] มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เกวลมฺปิ
[๒] สี. นพาฏมณฺฑลํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โข .
[๔] ฉ.,เท. วุทฺธานํ

ภาสมานานํ ‘เย เต ภวนฺติ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา, เต สเก วณฺเณ ภญฺญมาเน อตฺตานํ ปาตุกโรนฺตีติ. ยนฺนูนาหํ สมณํ โคตมํ สมฺมุขา สารุปฺปาหิ คาถาหิ อภิตฺถเวยฺยนฺติ.

[๓๙๘] อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ สมฺมุขา สารุปฺปาหิ คาถาหิ อภิตฺถวิ

“ปริปุณฺณกาโย สุรุจี[๑] สุชาโต จารุทสฺสโน
สุวณฺณวณฺโณสิ ภควา สุสุกฺกทาโ[๒]สิ สวิริยวา.[๒]

นรสฺส หิ สุชาตสฺส เย ภวนฺติ วิสฺสุญฺชนา[๓]
สพฺเพ เต ตว กายสฺมึ มหาปุริสลกฺขณา.

ปสนฺนเนตฺโต สุมุโข พฺรหฺมา[๔] อุชุ ปตาปวา
มชฺเฌ สมณสงฺฆสฺส อาทิจฺโจว วิโรจสิ.

กลฺยาณทสฺสโน ภิกฺขุ กญฺจนสนฺนิภตฺตโจ
กึ เต สมณภาเวน เอวํอุตฺตมวณฺณิโน.

ราชา อรหสิ ภวิตุํ จกฺกวตฺติ รเถสโภ
จาตุรนฺโต วิชิตาวี ชมฺพุสณฺฑสฺส อิสฺสโร.

ขตฺติยา โภชราชาโน[๕] อนุยุตฺตา[๖] ภวนฺตุ[๗] เต
ราชาภิราชา มนุชินฺโท รชฺชํ กาเรหิ โคตม.

ราชาหมสฺมิ เสลาติ [ภควา] ธมฺมราชา อนุตฺตโร
ธมฺเมน จกฺกํ วตฺเตมิ จกฺกํ อปฺปฏิวตฺติยํ.

---

[๑] ฉ.,เท. สุรุจิ
[๒-๒] สฺยา. สุสุกฺกทาโจ สวิริยวา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. วิยญฺชนา
[๔] ฉ.,เท. พฺรหา
[๕] ฉ.,เท. โภคิราชาโน
[๖] ฉ.,เท. อนุยนฺตา
[๗] อิ. ภวนฺติ

สมฺพุทฺโธ ปฏิชานาสิ [อิติ เสโล พฺราหฺมโณ] ธมฺมราชา อนุตฺตโร
ธมฺเมน จกฺกํ วตฺเตมิ อิติ ภาสสิ โคตม.

โก นุ เสนาปติ[๑] โภโต สาวโก สตฺถุ ทนฺวโย[๒]
โก[๓] โนมํ อนุวตฺเตติ[๓] ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ.

มยา ปวตฺติตํ จกฺกํ [เสลาติ ภควา] ธมฺมจกฺกํ อนุตฺตรํ
สารีปุตฺโต อนุวตฺเตติ อนุชาโต ตถาคตํ.

อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ ภาเวตพฺพญฺจ ภาวิตํ
ปหาตพฺพํ ปหีนํ เม ตสฺมา พุทฺโธสฺมิ พฺราหฺมณ.

วินยสฺสุ มยิ กงฺขํ อธิมุจฺจสฺสุ พฺราหฺมณ,
ทุลฺลภา ทสฺสนา โหนฺติ สมฺพุทฺธานา อภิณฺหโส.

เยสํ เว[๔] ทุลฺลโภ โลเก ปาตุภาโว อภิณฺหโส,
โสหํ พฺราหฺมณ สมฺพุทฺโธ สลฺลกตฺโต อนุตฺตโร.

พฺรหฺมภูโต อติตุโล มารเสนปฺปมทฺทโน
สพฺพามิตฺเต วสีกตฺวา โมทามิ อกุโตภโย.

อิมํ โภนฺโต นิสาเมถ ยถา ภาสติ จกฺขุมา
สลฺลกตฺโต มหาวีโร สีโหว นทตี วเน.

พฺรหฺมภูตํ อติตุลํ มารเสนปฺปมทฺทนา
โก ทิสฺวา นปฺปสีเทยฺย อปิ กณฺหาภิชาติโก.

---

[๑] สี. เสนาปตี
[๒] ฉ.,เท. สตฺถุรนฺวโย
[๓-๓] อิ. โก เต อิมํ ฉ.,เท. โก เต ตมนุวตฺเตติ
[๔] อิ. โว

โย มํ อิจฺฉติ อนฺเวตุ โย จ[๑] นิจฺฉติ อจฺฉตุ[๒]
อิธาหํ ปพฺพชิสฺสามิ วรปญฺญสฺส สนฺติเก.

เอวญฺเจ[๓] รุจฺจติ โภโต สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ[๔]
มยํปิ ปพฺพชิสฺสาม วรปญฺญสฺส สนฺติเก.

พฺราหฺมณา ติสตา อิเม ยาจนฺติปญฺชลีกตา
พฺรหฺมจริยํ จริสฺสาม ภควา ตว สนฺติเก.

สฺวากฺขาตํ พฺรหฺมจริยํ [เสลาติ ภควา] สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ
ยตฺถ อโมฆา ปพฺพชฺชา อปฺปมตฺตสฺส สิกฺขโตติ.

อลตฺถ โข เสโล พฺราหฺมโณ สปริโส ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํ.

[๔๐๐] อถ โข เกณิโย ชฏิโล ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก อสฺสเม ปณีตํ, ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ "กาโล โภ โคตม, นิฏฺฐิตं ภตฺตนฺติ. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยं นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน เกณิยสฺส ชฏิลสฺส อสฺสโม, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน. อถ โข เกณิโย ชฏิโล พุทฺธปฺปมุขํ[๕] ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนียเยน โภชนียเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ. อถ โข เกณิโย ชฏิโล ภควนฺตं ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรं นีจं อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตं นิสีทิ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. วา
[๒] ฉ.,เท.,อิ. คจฺฉตุ
[๓] อิ. เอตญฺเจ
[๔] ฉ.,เท. สมฺมาสมฺพุทฺธสาสเน
[๕] สี. พุทฺธปมุขํ

เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข เกณิยํ ชฏิลํ ภควา อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิ

"อคฺคิหุตฺตมุขา[๑] ยญฺญา สาวิตฺตี ฉนฺทโส มุขํ
ราชา มุขํ มนุสฺสานํ นทีนํ สาคโร มุขํ.

นกฺขตฺตานํ มุขํ จนฺโท อาทิจฺโจ ตปตํ มุขํ
ปุญฺญมากงฺขมานานํ สงฺโฆ เว ยชตํ มุขนฺติ.

อถ โข ภควา เกณิยํ ชฏิลํ อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. อถ โข อายสฺมา เสโล สปริโส[๒] วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนาคาริยํ ปพฺพชนฺติ. ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, "ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร[๓] โข ปนายสฺมา เสโล สปริโส อรหตํ อโหสิ.

อถ โข อายสฺมา เสโล สปริโส, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา, เยน ภควา เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ภควนฺตํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ

"ยนฺตํ สรณมาคมฺห[๔] อิโต อฏฺฐมิ จกฺขุมา
อนุตฺตเรน[๕] ภควา ทนฺตมฺหา[๖] ตว สาสเน.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อคฺคิหุตฺตมุขา [๒] ฉ.,เท.,อิ. สปริโส เอโก
[๓] อิ. อญฺญตโร จ โข [๔] ฉ.,เท. สรณมาคมฺม
[๕] สฺยา. สตฺตรตฺเตน [๖] ฉ.,เท. ทนฺตมฺห

ตุวํ พุทฺโธ ตุวํ สตฺถา ตุวํ มาราภิภู มุนิ[๑]
ตุวํ อนุสเย เฉตฺวา[๒] ติณฺโณ ตาเรสิมํ ปชํ.

อุปธี เต สมติกฺกนฺตา อาสวา เต ปทาลิตา
สีโหว อนุปาทาโน ปหีนภยเภรโว.

ภิกฺขโว[๓] ติสตา[๓] อิเม ติฏฺฐนฺติ ปญฺชลีกตา
ปาเท วีร ปสาเรหิ นาคา วนฺทนฺตุ สตฺถุโนติ.

ทุติยํ เสลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๓. อสฺสลายนสุตฺตํ

[๔๐๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน นานาเวรชฺชกานํ พฺราหฺมณานํ ปญฺจมตฺตานิ พฺราหฺมณสตานิ สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ เกนจิเทว กรณีเยน. อถ โข เตสํ พฺราหฺมณานํ เอตทโหสิ "อยํ โข สมโณ โคตโม จาตุวณฺณึ สุทฺธึ ปญฺญาเปติ,[๔] โก นุ โข ปโหติ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุนฺติ.[๕] เตน โข ปน สมเยน อสฺสลายโน นาม มาณโว สาวตฺถิยํ ปฏิวสติ ทหโร วุตฺตสิโร โสพฺภสวสฺสุทฺเทสิโก ชาติยา, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย. อถ โข เตสํ

---

[๑] สี. มุนี
[๒] สฺยา. เฉโก
[๓-๓] สฺยา. ภิกฺขโวติ สตฺตา
[๔] ฉ. ปญฺญเปติ
[๕] สี.,อิ. ปติมนฺเตตุนฺติ, เอวมุปริปิ.

พฺราหฺมณานํ เอตทโหสิ “อยํ โข อสฺสลายโน มาณโว สาวตฺถิยํ ปฏิวสติ ทหโร ฯเปฯ อนวโย, โส โข ปโหติ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุนฺติ.

อถ โข เต พฺราหฺมณา, เยน อสฺสลายโน มาณโว, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อสฺสลายนํ มาณวํ เอตทโวจุ๋ “อยํ โภ อสฺสลายน สมโณ โคตโม จาตุวณฺณึ สุทฺธึ ปญฺญาเปติ, เอตุ ภวํ อสฺสลายโน สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตูติ.

เอวํ วุตฺเต, อสฺสลายโน มาณโว เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ “สมโณ ขลุ โภ โคตโม ธมฺมวาที, ธมฺมวาทิโน จ ปน ทุปฺปฏิมนฺติยา[๑] ภวนฺติ, นาหํ สกฺโกมิ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุนฺติ. ทุติยมฺปิ โข เต พฺราหฺมณา อสฺสลายนํ มาณวํ เอตทโวจุ๋ “อยํ โภ อสฺสลายน สมโณ โคตโม จาตุวณฺณึ สุทฺธึ ปญฺญาเปติ, เอตุ ภวํ อสฺสลายโน สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุ, จิรตํ โข ปน โภตา อสฺสลายเนน ปริพฺพาชกนฺติ. ทุติยมฺปิ โข อสฺสลายโน มาณโว เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ “สมโณ ขลุ โภ โคตโม ธมฺมวาที, ธมฺมวาทิโน จ ปน ทุปฺปฏิมนฺติยา ภวนฺติ, นาหํ สกฺโกมิ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุนฺติ. ตติยมฺปิ โข เต พฺราหฺมณา อสฺสลายนํ มาณวํ เอตทโวจุ๋ “อยํ โภ อสฺสลายน สมโณ โคตโม จาตุวณฺณึ สุทฺธึ ปญฺญาเปติ, เอตุ ภวํ อสฺสลายโน สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน

---

[๑] สี.,อิ. ทุปฺปติมนฺติยา

ปฏิมนฺเตตุ. จริตํ โข ปน โภตา อสฺสลายเนน ปริพฺพาชกํ, มา ภวํ อสฺสลายโน อยุทฺธปราชิตํ ปราชยีติ. เอวํ วุตฺเต, อสฺสลายโน มาณโว เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ "อทฺธา โข อหํ ภนฺเต[๑] น ลภามิ 'สมโณ ขลุ โภ โคตโม ธมฺมวาที, ธมฺมวาทิโน จ ปน ทุปฺปฏิมนฺติยา ภวนฺติ, นาหํ สกฺโกมิ สมเณน โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปฏิมนฺเตตุ',[๒] อปิจาหํ ภวตํ[๓] วจเนน คมิสฺสามีติ.

[๔๐๒] อถ โข อสฺสลายโน มาณโว มหตา พฺราหฺมณคเณน สทฺธึ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อสฺสลายโน มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ "พฺราหฺมณา โภ โคตม เอวมาหํสุ 'พฺราหฺมณา ว[๔] เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุกฺโก วณฺโณ, กณฺโห อญฺโญ วณฺโณ พฺราหฺมณา ว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา. พฺราหฺมณา ว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทาติ, อิธ ภวํ โคตโม กิมาหาติ.

"ทิสฺสนฺเต[๕] โข ปน อสฺสลายน พฺราหฺมณานํ พฺราหฺมณิโย อุตุนิโยปิ คพฺภินิโยปิ วิชายมานาปิ ปายมานาปิ, เต จ พฺราหฺมณา โยนิชา ว สมานา เอวมาหํสุ 'พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน

---

[๑] ฉ.,เท. ภวนฺโต
[๒] ฉ.,เท. ปฏิมนฺเตตุนฺติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ภวนฺตานํ
[๔] ฉ.,เท. พฺรหฺมโณว, เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. ทิสฺสนฺติ

อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุกฺโก วณฺโณ, กณฺโห อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา, พฺราหฺมณา ว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทาติ. “กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ[๑] พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ ‘พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

[๔๐๓] “ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. สุตนฺเต ‘โยนกกมฺโพเชสุ[๒] อญฺเญสุ จ ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ เทฺวว วณฺณา อยฺโย เจว ทาโส จ. อยฺโย หุตฺวา ทาโส โหติ, ทาโส หุตฺวา อยฺโย โหตีติ. “เอวํ โภ สุตํ เม ‘โยนกกมฺโพเชสุ อญฺเญสุ จ, ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ เทฺวว วณฺณา, อยฺโย เจว ทาโส จ, อยฺโย หุตฺวา ทาโส โหติ, ทาโส หุตฺวา อยฺโย โหตีติ. “เอตฺถ อสฺสลายน พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส, ยเทตฺถ พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ ‘พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ. “กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ ‘พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

[๔๐๔] “ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. ขตฺติโย ว นุ โข ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ[๓] ผรุสวาโจ สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ[๔] พฺยาปนฺนจิตฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ[๕]

---

[๑] อิ. อถ โข
[๒] ฉ.,เท.,อิ. โยนกมฺโพเชสุ
[๓] สี.,อิ. ปิสุณาวาโจ ผรุสาวาโจ
[๔] สี.,อิ. อภิชฺฌาลู
[๕] สฺยา. มิจฺฉาทิฏฺฐี

กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายं ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺเชยฺย, โน พฺราหฺมโณ เวสฺโส ว[๑] นุ โข ฯเปฯ สุทฺโท ว นุ โข ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ ผรุสวาโจ สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ พฺยาปนฺนจิตฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายं ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺเชยฺย, โน พฺราหฺมโณติ.

"โน หิทํ โภ โคตม, ขตฺติโยปิ หิ โภ โคตม ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุมิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณวาโจ ผรุสวาโจ สมฺผปฺปลาปี อภิชฺฌาลุ พฺยาปนฺนจิตฺโต มิจฺฉาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายं ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺเชยฺย. พฺราหฺมโณปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ เวสฺโสปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สุทฺโทปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สพฺเพปิ หิ โภ โคตม จตฺตาโร วณฺณา ปาณาติปาติโน อทินฺนาทายิโน กาเมสุมิจฺฉาจาริโน มุสาวาทิโน ปิสุณวาจา ผรุสวาจา สมฺผปฺปลาปิโน อภิชฺฌาลู พฺยาปนฺนจิตฺตา มิจฺฉาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายं ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺเชยฺยุนฺติ. "เอตฺถ อสฺสลายน พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส, ยเทตฺถ พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ. "กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ 'พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

---

[๑] อิ. เวสฺโส จ

[๔๐๕] “ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. พฺราหฺมโณ ว นุ โข ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต กาเมสุมิจฺฉาจารา[๑] ปฏิวิรโต มุสาวาทา ปฏิวิรโต[๑] ปิสุณาย[๒] วาจาย ปฏิวิรโต ผรุสาย[๓] วาจาย ปฏิวิรโต สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต อนภิชฺฌาลุ อพฺยาปนฺนจิตฺโต สมฺมาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย, โน ขตฺติโย, โน เวสฺโส, โน สุทฺโทติ. “โน หิทํ โภ โคตม, ขตฺติโยปิ หิ โภ โคตม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต มุสาวาทา ปฏิวิรโต ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต อนภิชฺฌาลุ อพฺยาปนฺนจิตฺโต สมฺมาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺย, พฺราหฺมโณปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ เวสฺโสปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สุทฺโทปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สพฺเพปิ หิ โภ โคตม จตฺตาโร วณฺณา ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรตา มุสาวาทา ปฏิวิรตา ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรตา ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรตา สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรตา อนภิชฺฌาลู อพฺยาปนฺนจิตฺตา สมฺมาทิฏฺฐิ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺเชยฺยุนฺติ. “เอตฺถ อสฺสลายน พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส, ยเทตฺถ พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ ‘พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ. “กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ ‘พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

[๑-๑] อิ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ. [๒] อิ. ปิสุณาวาจา [๓] อิ. ผรุสาวาจา

[๔๐๖] “ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. พฺราหฺมโณ ว นุ โข ปโหติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ[๑] เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุํ, โน ขตฺติโย, โน เวสฺโส, โน สุทฺโทติ. “โน หิทํ โภ โคตม, ขตฺติโยปิ หิ โภ โคตม ปโหติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุํ, พฺราหฺมโณปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ เวสฺโสปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สุทฺโทปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สพฺเพปิ หิ โภ โคตม จตฺตาโร วณฺณา ปโหนฺติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุนฺติ. “เอตฺถ อสฺสลายน พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส, ยเทตฺถ พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ ‘พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ. “กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ ‘พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

[๔๐๗] “ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. พฺราหฺมโณ ว นุ โข ปโหติ โสตฺตึ[๒] สินานํ อาทาย นทึ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุํ, โน ขตฺติโย, โน เวสฺโส, โน สุทฺโทติ. “โน หิทํ โภ โคตม, ขตฺติโยปิ หิ โภ โคตม ปโหติ โสตฺตึ สินานํ อาทาย นทึ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุํ, พฺราหฺมโณปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ เวสฺโสปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สุทฺโทปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สพฺเพปิ หิ โภ โคตม จตฺตาโร วณฺณา ปโหนฺติ โสตฺตึ สินานํ อาทาย นทึ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุนฺติ. “เอตฺถ อสฺสลายน พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส, ยเทตฺถ พฺราหฺมณา

---

[๑] ฉ.,เท. อพฺยาพชฺฌํ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. โสตฺติสินานึ อิ. โสตฺถึ สินานึ, เอวมุปริปิ.

เอวมาหํสุ ‘พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ. “กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

[๔๐๘] “ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. อิธ ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต นานาชจฺจานํ ปุริสานํ ปุริสสตํ สนฺนิปาเตยฺย ‘อายนฺตุ โภนฺโต, เย ตตฺถ ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปนฺนา สากสฺส[๑] วา สาลสฺส วา สลฬสฺส[๒] วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส[๓] วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตนฺตุ, เตโช ปาตุกโรนฺตุ อายนฺตุ ปน[๔] โภนฺโต, เย จ[๕] ตตฺถ จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวณุกุลา[๖] รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปนฺนา สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอรณฺฑกฏฺฐสฺส[๗] วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตนฺตุ, เตโช ปาตุกโรนฺตูติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. โย[๘] จ นุ โข[๘] ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปนฺเนหิ สากสฺส วา สาลสฺส วา สลฬสฺส วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต เตโช ปาตุกโต, โส เอว นุ ขฺวสฺส[๙] อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณิมา[๑๐] จ ปภสฺสโร จ, เตน จ สกฺกา อคฺคินา

---

[๑] สี.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] สี. สฬลสฺส
[๓] สี. ปทุมสฺส
[๔] สี. ปน
[๕] อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๖] สี.,อิ. เวณกุลา ฉ.,เท. เวนกุลา
[๗] สฺยา. เอลณฺฑกฏฺฐสฺส, เอวมุปริปิ.
[๘-๘] ฉ.,เท.,อิ. โย เอวํ นุ โข โส
[๙] ฉ.,เท. ขฺวาสฺส
[๑๐] ฉ.,เท. วณฺณวา

อคฺคิกรณียํ กาตุ, โย ปน โส จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวณุกุลา รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปนฺเนหิ สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอลณฺฑกฏฺฐสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต เตโช ปาตุกโต, สฺวาสฺส อคฺคิ น เจว อจฺจิมา น จ วณฺณิมา น จ ปภสฺสโร, น จ เตน สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุนฺติ.

"โน หิทํ โภ โคตม, โยปิ[๑] [๒] โส โภ โคตม ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปนฺเนหิ สากสฺส[๓] วา สาลสฺส วา สลฬสฺส วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต เตโช ปาตุกโต, สฺวาสฺส อคฺคิ อจฺจิมา จ วณฺณิมา จ ปภสฺสโร จ, เตน จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุ, โยปิ โส จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวณุกุลา รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปนฺเนหิ สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอลณฺฑกฏฺฐสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต เตโช ปาตุกโต, โสปสฺส[๔] อคฺคิ อจฺจิมา จ วณฺณิมา จ ปภสฺสโร จ, เตนปิ จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุ, สพฺโพปิ หิ โภ โคตม อคฺคิ อจฺจิมา จ วณฺณิมา จ ปภสฺสโร จ, สพฺเพนปิ จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุนฺติ.

"เอตฺถ อสฺสลายน พฺราหฺมณานํ กึ พลํ, โก อสฺสาโส, ยเทตฺถ พฺราหฺมณา เอวมาหํสุ "พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ,

---

[๑] อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. หิ
[๓] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๔] สี.,อิ. โส จสฺส ฉ.,เท. สฺวาสฺส

หีโน อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุกฺโก วณฺโณ, กณฺโห อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา, พฺราหฺมณา ว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทาติ.

“กิญฺจาปิ ภวํ โคตโม เอวมาห, อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา เอวเมตํ มญฺญนฺติ ‘พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ.

[๔๐๙] “ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. อิธ ขตฺติยกุมาโร พฺราหฺมณกญฺญาย สทฺธึ สංวาสं กปฺเปยฺย, เตสं สංวาสมนฺวาย ปุตฺโต ชาเยถ, โย โส ขตฺติยกุมาเรน พฺราหฺมณกญฺญาย ปุตฺโต อุปฺปนฺโน สิยา, โส มาตุปิ สทิโส, ปิตุปิ สทิโส, ขตฺติโยติปิ วตฺตพฺโพ, พฺราหฺมโณติปิ วตฺตพฺโพติ. “โย โส โภ โคตม ขตฺติยกุมาเรน พฺราหฺมณกญฺญาย ปุตฺโต อุปฺปนฺโน สิยา โส มาตุปิ สทิโส ปิตุปิ สทิโส ขตฺติโยติปิ วตฺตพฺโพ พฺราหฺมโณติปิ วตฺตพฺโพติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. อิธ พฺราหฺมณกุมาโร ขตฺติยกญฺญาย สทฺธึ สංวาสं กปฺเปยฺย, เตสं สංวาสมนฺวาย ปุตฺโต ชาเยถ, โย โส พฺราหฺมณกุมาเรน ขตฺติยกญฺญาย ปุตฺโต อุปฺปนฺโน สิยา, โส มาตุปิ สทิโส, ปิตุปิ สทิโส, ‘ขตฺติโยติปิ วตฺตพฺโพ ‘พฺราหฺมโณติปิ วตฺตพฺโพติ. “โย โส โภ โคตม พฺราหฺมณกุมาเรน ขตฺติยกญฺญาย ปุตฺโต อุปฺปนฺโน สิยา, โส มาตุปิ สทิโส, ปิตุปิ สทิโส, ขตฺติโยติปิ วตฺตพฺโพ ‘พฺราหฺมโณติปิ วตฺตพฺโพติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. อิธ วลวํ[๑] คทฺรเภน สมฺปโยเชยฺยุ เตสํ สมฺปโยคมนฺวาย กิโสโร[๒] ชาเยถ, โย โสปิ วลวาย คทฺรเภน กิโสโร อุปฺปนฺโน สิยา, โส มาตุปิ สทิโส, ปิตุปิ สทิโส, 'อสฺโสติปิ วตฺตพฺโพ, 'คทฺรโภติปิ วตฺตพฺโพ. โส กุมารณฺหุปิ[๓] โส โภ โคตม อสฺสตโร โหติ, อิทํ หิสฺส โภ โคตม นานากรณํ ปสฺสามิ, อมุตฺร จ ปเนสานํ น กิญฺจิ นานากรณํ ปสฺสามีติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. อิธาสฺสุ เทฺว มาณวกา ภาตโร โสทริยา,[๔] เอโก อชฺฌายโก อุปนีโต, เอโก อนชฺฌายโก อนุปนีโต. กเมตฺถ พฺราหฺมณา ปฐมํ โภเชยฺยุ สทฺเธ วา ถาลิปาเก วา ยญฺเญ วา ปาหุเน วาติ. "โย โส โภ โคตม มาณวโก อชฺฌายโก อุปนีโต, ตเมตฺถ พฺราหฺมณา ปฐมํ โภเชยฺยุ สทฺเธ วา ถาลิปาเก วา ยญฺเญ วา ปาหุเน วา, กึ หิ โภ โคตม อนชฺฌายเก อนุปนีเต ทินฺนํ มหปฺผลํ ภวิสฺสตีติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อสฺสลายน. อิธาสฺสุ เทฺว มาณวกา ภาตโร โสทริยา เอโก อชฺฌายโก อุปนีโต ทุสฺสีโล ปาปธมฺโม, เอโก อนชฺฌายโก อนุปนีโต สีลวา กลฺยาณธมฺโม. กเมตฺถ พฺราหฺมณา ปฐมํ โภเชยฺยุ สทฺเธ วา ถาลิปาเก วา ยญฺเญ วา ปาหุเน วาติ. "โย โส โภ โคตม มาณวโก อนชฺฌายโก อนุปนีโต สีลวา กลฺยาณธมฺโม, ตเมตฺถ พฺราหฺมณา ปฐมํ โภเชยฺยุ สทฺเธ วา ถาลิปาเก วา ยญฺเญ วา ปาหุเน วา, กึ หิ โภ โคตม ทุสฺสีเล ปาปธมฺเม ทินฺนํ มหปฺผลํ ภวิสฺสตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. วฬวํ
[๒] สฺยา. กิสฺสโร, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. กุณฺฑ หิ โส อิ. เวกุรณฺฑาย หิ โส
[๔] ฉ.,อิ. สอุทริยา

"ปุพฺเพ โข ตฺวํ อสฺสลายน ชาตึ อคมาสิ, ชาตึ คนฺตฺวา มนฺเต อคมาสิ, มนฺเต คนฺตฺวา ตเมว[๑] ฉเปตฺวา[๑] จาตุวณฺณึ สุทฺธึ ปจฺจาคโต, ยมหํ ปญฺญเปมีติ. เอวํ วุตฺเต, อสฺสลายโน มาณโว ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏิภาโณ นิสีทิ.

[๔๑๐] อถ โข ภควา อสฺสลายนํ มาณวํ ตุณฺหีภูตํ มงฺกุภูตํ ปตฺตกฺขนฺธํ อโธมุขํ ปชฺฌายนฺตํ อปฺปฏิภาณํ[๒] วิทิตฺวา อสฺสลายนํ มาณวํ เอตทโวจ "ภูตปุพฺพํ อสฺสลายน สตฺตนฺนํ พฺราหฺมณิสีนํ อรญฺญายตเน ปณฺณกุฏีสุ สมฺมนฺตานำ[๓] เอวรูปึ ปาปกึ ทิฏฺฐิคตึ อุปฺปนฺนำ โหติ "พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ. อสฺโสสิ โข อสฺสลายน อสิโต เทวโล อิสิ "สตฺตนฺนำ กิร พฺราหฺมณิสีนำ อรญฺญายตเน ปณฺณกุฏีสุ สมฺมนฺตานำ เอวรูปึ ปาปกึ ทิฏฺฐิคตึ อุปฺปนฺนำ [๔] พฺราหฺมณา ว เสฏฺโฐ วณฺโณ, ฯเปฯ พฺรหฺมทายาทาติ. อถ โข อสฺสลายน อสิโต เทวโล อิสิ เกสมสฺสุ กปฺเปตฺวา มญฺเชฏฺฐวณฺณานิ[๕] ทุสฺสานิ นิวาเสตฺวา ปฏิลิโย[๖] อุปาหนา อาโรหิตฺวา[๗] ชาตรูปมยึ ทณฺฑึ คเหตฺวา สตฺตนฺนำ พฺราหฺมณิสีนำ ปตฺถิณฺฑิเล ปาตุรโหสิ. อถ โข อสฺสลายน อสิโต เทวโล อิสิ สตฺตนฺนำ พฺราหฺมณิสีนำ ปตฺถิณฺฑิเล จงฺกมมาโน เอวมาห "หนฺท

[๑-๑] ฉ.,เท. ตเป อคมาสิ, ตเป คนฺตฺวา อิ. ตเมตำ ตฺวำ
[๒] สี.,อิ. อปฏิภานำ ฉ.,เท. อปฺปฏิภานำ
[๓] สี. วสนฺตานำ
[๔] สี.,อิ. โหติ
[๕] ฉ.,เท. มญฺชิฏฺฐวณฺณานิ
[๖] สี.,อิ. อฏลิโย สฺยา. อคลิโย
[๗] ฉ.,เท. อารุหิตฺวา

โก นุ โข อิเม ภวนฺโต พฺราหฺมณิสโย คตา หนฺท โก นุ โข อิเม ภวนฺโต พฺราหฺมณิสโย คนฺตาติ. อถ โข อสฺสลายน สตฺต[๑] พฺราหฺมณิสโย อสิตํ เทวลํ อิสึ เอตทโวจุ "โก นายํ คามณฺฑลูโป วิย สตฺตนฺนํ พฺราหฺมณิสีนํ ปตฺถิณฺฑิเล จงฺกมมาโน เอวมาห "หนฺท โก นุ โข อิเม ภวนฺโต พฺราหฺมณิสโย คนฺตา 'หนฺท โก นุ โข อิเม ภวนฺโต พฺราหฺมณิสโย คนฺตาติ[๒] หนฺท นํ อภิสปิสฺสามาติ.[๓] อถ โข อสฺสลายน สตฺต พฺราหฺมณิสโย อสิตํ เทวลํ อิสึ อภิสปึสุ 'ภสฺมา จปลี[๔] โหหิ, ภสฺมา จปลี โหหิ ภสฺมา จปลี โหหีติ. ยถา ยถา โข อสฺสลายน สตฺต พฺราหฺมณิสโย อสิตํ เทวลํ อิสึ อภิสปึสุ, ตถา ตถา อสิโต เทวโล อิสิ อภิรูปตโร เจว โหติ ทสฺสนียตโร จ ปาสาทิกตโร จ. อถ โข อสฺสลายน สตฺตนฺนํ พฺราหฺมณิสีนํ เอตทโหสิ 'โมฆํ วต โน ตโป, อปฺผลํ พฺรหฺมจริยํ มยํ หิ ปุพฺเพ ยํ อภิสปาม 'ภสฺมา จปลี โหหีติ ภสฺมา [๕] ภวติ เอกจฺโจ. อิมํ ปน มยํ ยถา ยถา อภิสปาม, ตถา ตถา อภิรูปตโร เจว โหติ ทสฺสนียตโร จ ปาสาทิกตโร จาติ.

"น ภวนฺตานํ โมฆํ ตโป, น ปนาปฺผลํ[๖] พฺรหฺมจริยํ, อิงฺฆ ภวนฺโต โย มยิ มโนปโทโส, ตํ ปชหถาติ.

"โย ภวติ มโนปโทโส ตํ ปชหาม โก นุ ภวํ โหตีติ. สุโต โน[๗] ภวตํ อสิโต เทวโล อิสีติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สตฺตนฺนํ พฺรหฺมณิสีนํ เอตทโหสิ. [๒] ฉ.,เท. คตา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อภิสปามาติ [๔] ฉ.,เท. ภสฺมา วสล อิ. ภสฺมา วสลี
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ว [๖] ฉ.,เท. นาผลํ
[๗] ฉ.,เท. นุ

"เอวํ โภติ.[๑]

"โส ขฺวาหํ โภ โหมีติ.

อถ โข อสฺสลายน สตฺต พฺราหฺมณิสโย อสิตํ เทวลํ อิสึ อภิวาเทตุ์ อุปกฺกมึสุ.[๒]

[๔๑๑] อถ โข อสฺสลายน อสิโต เทวโล อิสิ สตฺต พฺราหฺมณิสโย เอตทโวจ "สุตเมตํ โภ สตฺตนฺนํ กิร พฺราหฺมณิสีนํ อรญฺญายตเน ปณฺณกุฏีสุ. สมฺมนฺตานํ เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺจิคตี อุปฺปนฺนา 'พฺราหฺมณา ว เสฏฺโจ วณฺโณ, หีโน อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุกฺโก วณฺโณ, กณฺโห อญฺโญ วณฺโณ, พฺราหฺมณา ว สุชฺฌนฺติ, โน อพฺราหฺมณา, พฺราหฺมณา ว พฺรหฺมุโน ปุตฺตา โอรสา มุขโต ชาตา พฺรหฺมชา พฺรหฺมนิมฺมิตา พฺรหฺมทายาทาติ. "เอวํ โภติ.[๓]

"ชานนฺติ ปน โภนฺโต 'ยา ชนิมาตา[๔] พฺราหฺมณีเยว อคมาสิ โน อพฺราหฺมณนฺติ. โน หิทำ โภ. "ชานนฺติ ปน โภนฺโต 'ยา ชนิมาตุ[๕] มาตา ยาว สตฺตมา มาตุ มาตามหยุคา พฺราหฺมณีเยว อคมาสิ, โน อพฺราหฺมณนฺติ. โน หิทำ โภ. "ชานนฺติ ปน โภนฺโต 'โย ชนิปิตา[๖] พฺราหฺมณีเยว อคมาสิ, โน อพฺราหฺมณินฺติ. โน หิทำ โภ. "ชานนฺติ ปน โภนฺโต 'โย ชนิปิตุ[๗] ปิตา ยาว สตฺตมา ปิตุ ปิตามหยุคา พฺราหฺมณีเยว อคมาสิ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] สี.,อิ. อุปสงฺกมึสุ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] สี.,อิ. ชนีมาตา ฉ.,เท. ชนิกา มาตา
[๕] ฉ.,เท. ชนิกามาตุ
[๖] สี.,อิ. ชนีปิตา ฉ.,เท. ชนโก ปิตา
[๗] ฉ.,เท. ชนกปิตุ

โน อพฺราหฺมณินฺติ. โน หิทํ โภ. "ชานนฺติ ปน โภนฺโต 'ยถา คพฺภสฺส อวกฺกนฺติ โหตีติ. "ชานาม มยํ โภ ยถา คพฺภสฺส อวกฺกนฺติ โหติ. อิธ มาตาปิตโร จ[๑] สนฺนิปติตา โหนฺติ, มาตา จ อุตุนี โหติ, คนฺธพฺโพ จ ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ, เอวํ ติณฺณํ สนฺนิปาตา คพฺภสฺส อวกฺกนฺติ โหตีติ.

"ชานนฺติ ปน โภนฺโต "ยคฺเฆ[๒] โส คนฺธพฺโพ ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวสฺโส วา สุทฺโท วาติ. "น มยํ โภ ชานาม "ยคฺเฆ[๒] โส คนฺธพฺโพ ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวสฺโส วา สุทฺโท วาติ. 'เอวํ สนฺเต, โภนฺโต[๓] ชานาถ "เก ตุมฺเห โหถาติ. 'เอวํ สนฺเต, โภ น มยํ ชานาม "เกจิ[๔] มยํ โหมาติ. "เต หิ นาม อสฺสลายน สตฺต พฺราหฺมณิสโย อสิเตน เทวเลน อิสินา สเก ชาติวาเท สมนุยุญฺชิยมานา[๕] สมนุคฺคาหิยมานา[๖] สมนุภาสิยมานา[๖] น สมฺปายิสฺสนฺติ. กึ ปน ตฺวํ เอตรหิ มยา สกสฺมึ ชาติวาเท สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคฺคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน สมฺปายิสฺสสิ. เยสํ ตฺวํ สาจริยโก น ปุณฺโณ ทพฺพิคาโหติ.

เอวํ วุตฺเต, อสฺสลายโน มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม ฯเปฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

ตติยํ อสฺสลายนสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] อิ. ว
[๒] ฉ.,เท. ตคฺฆ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โภ
[๔] ฉ.,เท. เก มยํ
[๕] ฉ.,เท. สมนุยุญฺชียมานา
[๖-๖] ฉ.,เท. สมุคฺคาหียมานา สมนุภาสียมานา

๔. โฆฏมุขสุตฺตํ

[๔๑๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ อายสฺมา อุเทโน พาราณสิยํ วิหรติ เขมิยมฺพวเน. เตน โข ปน สมเยน โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ พาราณสึ อนุปฺปตฺโต โหติ เกนจิเทว กรณีเยน. อถ โข โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน, เยน เขมิยมฺพวนํ, เตนุปสงฺกมิ. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อุเทโน อพฺโภกาเส จงฺกมติ. อถ โข [๑] โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ, เยน อายสฺมา อุเทโน, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อุเทเนน สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา อายสฺมนฺตํ อุเทนํ จงฺกมนฺตํ อนุจงฺกมมาโน เอวมาห “อมฺโภ สมณ นตฺถิ ธมฺมิโก ปริพฺพโช,[๒] เอวํ เม เอตฺถ โหติ, ตญฺจ โข ภวนฺตรูปานํ วา อทสฺสนา, โย วา ปเนตฺถ ธมฺโมติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อุเทโน จงฺกมา โอโรหิตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. โฆฏมุโขปิ โข พฺราหฺมโณ จงฺกมา โอโรหิตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิตํ โข โฆฏมุขํ พฺราหฺมณํ อายสฺมา อุเทโน เอตทโวจ “สํวิชฺชนฺเต[๓] โข พฺราหฺมณ อาสนานิ, สเจ อากงฺขสิ นิสีทาติ. “เอตเทว โข ปน มยํ โภโต อุเทนสฺส อาคมยมานา น นิสีทาม, กถํ หิ นาม มาทิโส ปุพฺเพ อนิมนฺติโต อาสเน นิสีทิตพฺพํ มญฺเญยฺยาติ.

---

[๑] อิ. โส
[๒] เท.,อิ. ปริพฺพาโช
[๓] ฉ.,เท. สํวิชฺชนฺติ

อถ โข โฆฏฐมุโข พฺราหฺมโณ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โฆฏฐมุโข พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ อุเทนํ เอตทโวจ “อมฺโภ สมณ นตฺถิ ธมฺมิโก ปริพฺพโช, เอวํ เม เอตฺถ โหติ, ตญฺจ โข ภวนฺตรูปานํ วา อทสฺสนา, โย วา ปเนตฺถ ธมฺโมติ. “สเจ โข ปน เม ตฺวํ พฺราหฺมณ อนุมญฺเญยฺยํ[๑] อนุชานเนยฺยาสิ, ปฏิกฺโกเสตพฺพญฺจ[๒] ปฏิกฺโกเสยฺยาสิ, ยสฺส จ ปน เม ภาสิตสฺส อตฺถํ น ชานเนยฺยาสิ, มมเยว ตตฺถ อุตฺตริ[๓] ปฏิปุจฺเฉยฺยาสิ ‘อิทํ โภ อุเทน กถํ อิมสฺส กฺวตฺโถติ. เอวํ กตฺวา สิยา โน เอตฺถ กถาสลฺลาโปติ. “อนุมญฺเญยฺยํ[๑] ขฺวาหํ โภโต อุเทนสฺส อนุชานิสฺสามิ ปฏิกฺโกสิตพฺพญฺจ ปฏิกฺโกสิสฺสามิ, ยสฺส จ ปนาหํ โภโต อุเทนสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ น ชานิสฺสามิ, ภวนฺตเยว ตตฺถ อุเทนํ อุตฺตริ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ ‘อิทํ โภ อุเทน กถํ. อิมสฺส กฺวตฺโถติ. เอวํ กตฺวา โหตุ โน เอตฺถ กถาสลฺลาโปติ.

[๔๑๓] “จตฺตาโรเม พฺราหฺมณ ปุคฺคลา สนฺโต สำวิชฺชมานา โลกสฺมึ. กตเม จตฺตาโร. อิธ พฺราหฺมณ เอกจฺโจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป โหติ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. อิธ ปน พฺราหฺมณ เอกจฺโจ ปุคฺคโล ปรนฺตโป โหติ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. อิธ ปน พฺราหฺมณ เอกจฺโจ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ [๔] อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยค-มนุยุตฺโต. อิธ ปน พฺราหฺมณ เอกจฺโจ ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป

---

[๑] ฉ.,เท. อนุญฺเญยฺยํ
[๒] ฉ.,เท. ปฏิกฺโกสิตพฺพญฺจ
[๓] ฉ.,เท. อุตฺตริ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. โหติ

โหติ นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเเว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต[๑] สุขปฏิสํเวที[๒] พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ. อิเมสํ พฺราหฺมณ จตุนฺนํ ปุคฺคลานํ กตโม เต ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธตีติ.

"ยฺวายํ โภ อุเทน ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต; อยํ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ. โยปายํ โภ อุเทน ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต; อยมฺปิ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ. โยปายํ โภ อุเทน ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต; อยมฺปิ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ. โย จ โข อยํ โภ อุเทน ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป จ อปรนฺตโป จ ทิฏฺเเว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ; อยํ เม ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธตีติ. "กสฺมา ปน เต พฺราหฺมณ อิเมตโย ปุคฺคลา จิตฺตํ นาราเธนฺตีติ.

"ยฺวายํ โภ อุเทน ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อตฺตานํ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ อาตาเปติ ปริตาเปติ; อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ. โยปายํ โภ อุเทน ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส ปรํ สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ อาตาเปติ ปริตาเปติ; อิมินา เม

---

[๑] ฉ.,เท. สีตีภูโต [๒] ฉ.,เท. สุขปฺปฏิสํเวที

อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ. โยปายํ โภ อุเทน ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อตฺตานญฺจ ปรญฺจ สุขกาเม[๑] ทุกฺขปฏิกฺกูเล[๑] อาตาเปติ ปริตาเปติ; อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ นาราเธติ. โย จ โข อยํ โภ อุเทน ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเเว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ, โส อตฺตานญฺจ ปรญฺจ สุขกาเม ทุกฺขปฏิกฺกูเล เนว อาตาเปติ น ปริตาเปติ; อิมินา เม อยํ ปุคฺคโล จิตฺตํ อาราเธตีติ.

[๔๑๔] "เทฺวมา พฺราหฺมณ ปริสา. กตมา เทฺว. อิธ พฺราหฺมณ เอกจฺจา ปริสา สารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ ปุตฺตภริยํ ปริเยสติ, ทาสีทาสํ ปริเยสติ, เขตฺตวตฺถุ ปริเยสติ, ชาตรูปรชตํ ปริเยสติ. อิธ ปน พฺราหฺมณ เอกจฺจา ปริสา อสารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ ปุตฺตภริยํ ปหาย ทาสีทาสํ ปหาย เขตฺตวตฺถุ ปหาย ชาตรูปรชตํ ปหาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, ยฺวายํ[๒] พฺราหฺมณ ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเเว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ. อิมํ[๓] ตฺวํ พฺราหฺมณ ปุคฺคลํ กตมสฺสํ ปริสายํ[๓] พหุลํ สมนุปสฺสสิ. ยา

[๑-๑] ฉ.,เท. สุขกามํ ทุกฺขปฏิกฺกูลํ [๒] ฉ.,เท.,อิ. สฺวายํ
[๓-๓] ฉ.,เท. อิธ กตมํ ตฺวํ พฺราหฺมณ ปุคฺคลํ กตมาย ปริสาย

จายํ[๑] ปริสา สารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ ปุตฺตภริยํ ปริเยสติ, ทาสีทาสํ ปริเยสติ, เขตฺตวตฺถุ ปริเยสติ, ชาตรูปรชตํ ปริเยสติ, ยา จายํ ปริสา อสารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ ปุตฺตภริยํ ปหาย ทาสีทาสํ ปหาย เขตฺตวตฺถุ ปหาย ชาตรูปรชตํ ปหาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตาติ.

"ยฺวายํ โภ อุเทน ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต, โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏเฺ ว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต[๒] สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ. อิมาหํ ปุคฺคลํ ยายํ ปริสา อสารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ ปุตฺตภริยํ ปหาย ทาสีทาสํ ปหาย เขตฺตวตฺถุ ปหาย ชาตรูปรชตํ ปหาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, อิมิสฺสํ ปริสายํ พหุลํ สมนุปสฺสามีติ.

"อิทาเนว โข ปน เต พฺราหฺมณ ภาสิตํ, มยํ เอวํ อาชานาม 'อมฺโภ สมณ นตฺถิ ธมฺมิโก ปริพฺพโช,[๓] เอวํ เม เอตฺถ โหติ, ตญฺจ โข[๔] ภวนฺตรูปานํ วา อทสฺสนา, โย วา ปเนตฺถ ธมฺโมติ. "อทฺธา โข เม สา โภ อุเทน สานุคฺคหา วาจา ภาสิตา, อตฺถิ ธมฺมิโก ปริพฺพโช เอวํ เม เอตฺถ โหติ, เอวญฺจ ปน มํ ภวํ อุเทโน ธาเรตุ, เย จิเม[๕] โภตา อุเทเนน จตฺตาโร ปุคฺคลา สงฺขิตฺเตน วุตฺตา วิตฺถาเรน อวิภตฺตา, สาธุ เม

---

[๑] อิ. วายํ
[๒] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] เท.,อิ. ปริพฺพาโช, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๕] ฉ.,เท. จ เม

ภวํ อุเทโน อิเม จตฺตาโร ปุคฺคเล วิตฺถาเรน วิภชตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ. “เตนหิ พฺราหฺมณ สุโณหิ[๑] สาธุกํ มนสิกโรหิ ภาสิสฺสามีติ. “เอวํ โภติ โข โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ อายสฺมโต อุเทนสฺส ปจฺจสฺโสสิ. อายสฺมา อุเทโน เอตทโวจ

[๔๑๕] กตโม จ พฺราหฺมณ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. อิธ พฺราหฺมณ เอกจฺโจ ปุคฺคโล อเจลโก โหติ มุตฺตาจาโร หตฺถาวเลขโน,[๒] น เอหิภทนฺติโก,[๓] น ติฏฺฐภทนฺติโก, นาภิหตํ[๔] น อุทฺทิสฺส กตํ, น นิมนฺตนํ สาทิยติ, โส น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ, น กโพปิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ, น เอฬกมนฺตรํ, น ทณฺฑมนฺตรํ, น มูสลมนฺตรํ, น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ, น คพฺภินิยา, น ปายมานาย, น ปุริสนฺตรคตาย, น สงฺกิตฺตีสุ, น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ, น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจารินี, น มจฺฉํ, น มํสํ, น สุรํ, น เมรยํ, น ถุโสทกํ ปิวติ. โส เอกาคาริโก วา โหติ เอกาโลปิโก. ทฺวาคาริโก วา โหติ ทฺวาโลปิโก ฯเปฯ สตฺตาคาริโก วา โหติ สตฺตาโลปิโก เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปติ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ, ตีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ ฯเปฯ สตฺตหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ, เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ, ทฺวีหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ ฯเปฯ สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ. อิติ เอวรูปํ อฑฺฒมาสิกมฺปิ[๕] ปริยายภตฺตโภชนานุโยคํ อนุยุตฺโต วิหรติ. โส สากภกฺโข วา โหติ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สุณาหิ
[๒] ฉ.,เท. หตฺถาปเลขโน
[๓] ฉ.,เท. น เอหิภทฺทนฺติโก น ติฏฺฐภทฺทนฺติโก
[๔] ฉ.,เท.,อิ. นาภิหฏํ
[๕] ฉ.,เท. อทฺธมาสิกมฺปิ

สามากภกฺโข วา โหติ, นีวารภกฺโข วา โหติ, ททฺทุลภกฺโข วา โหติ, หฏภกฺโข วา โหติ, กณภกฺโข วา โหติ, อาจามภกฺโข วา โหติ, ปิญฺญากภกฺโข วา โหติ, ติณภกฺโข วา โหติ, โคมยภกฺโข วา โหติ, วนมูลผลาหาโร วา ยาเปติ ปวตฺตผลโภชี. โส สาณานิปิ ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรติ, ปํสุกูลานิปิ ธาเรติ, ติรีฏานิปิ ธาเรติ, อชินํปิ[๑] ธาเรติ, อชินกฺขิปมฺปิ ธาเรติ, กุสจีรํปิ ธาเรติ, วากจีรํปิ ธาเรติ, ผลกจีรํปิ ธาเรติ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, วาลกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, อุพฺพฏกปกฺขมฺปิ ธาเรติ, เกสมสฺสุโลจโกปิ โหติ เกสมสฺสุโลจนานุโยคมนุยุตฺโต; อุพฺภฏฺฐโกปิ โหติ อาสนปฏิกฺขิตฺโต, อุกฺกุฏิโกปิ โหติ อุกฺกุฏิกปฺปธานมนุยุตฺโต, กณฏกาปสฺสยิโกปิ โหติ กณฏกาปสฺสเย เสยฺยํ กปฺเปติ, สายตติยกมฺปิ อุทโกโรหณานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. อิติ เอวรูปํ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ; อยํ วุจฺจติ พฺราหฺมณ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต.

[๔๑๖] กตโม จ พฺราหฺมณ ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. อิธ พฺราหฺมณ เอกจฺโจ ปุคฺคโล โอรพฺภิโก โหติ สูกริโก สากุณิโก มาควิโก ลุทฺโท มจฺฉฆาตโก โจโร โจรฆาตโก พนฺธนาคาริโก, เย วา ปนญฺเญปิ เกจิ กฺรูรกมฺมนฺตา, อยํ วุจฺจติ พฺราหฺมณ ปุคฺคโล ปรนฺตโป ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต.

---

[๑] อิ. อชินานิปิ

[๔๑๗] กตโม จ พฺราหฺมณ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. อิธ พฺราหฺมณ เอกจฺโจ ปุคฺคโล ราชา วา โหติ ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต, พฺราหฺมโณ วา มหาสาโล, โส ปุรตฺถิเมน นครสฺส นวํ สนฺถาคารํ การาเปตฺวา เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา ขราชินํ นิวาเสตฺวา สปฺปิเตเลน กายํ อพฺภญฺชิตฺวา มิควิสาเณน[๑] ปิฏฺฐึ กณฺฑุวมาโน สนฺถาคารํ ปวิสติ สทฺธึ มเหสิยา พฺราหฺมเณน จ ปุโรหิเตน, โส ตตฺถ อนนฺตรหิตาย ภูมิยา หริตูปลิตฺตาย[๒] เสยฺยํ กปฺเปติ, โส[๓] เอกิสฺสา คาวิยา สรูปวจฺฉาย ยํ เอกสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ, เตน ราชา ยาเปติ; ยํ ทุติยสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ, เตน มเหสี ยาเปติ, ยํ ตติยสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ, เตน พฺราหฺมโณ ปุโรหิโต ยาเปติ, ยํ จตุตฺถสฺมึ ถเน ขีรํ โหติ, เตน อคฺคึ ชุหติ,[๔] อวเสเสน วจฺฉโก ยาเปติ. โส เอวมาห 'เอตฺตกา อุสภา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา วจฺฉตรา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺติกา วจฺฉตริโย หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา อชา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา อุรพฺภา หญฺญนฺตุ ยญฺญตฺถาย, เอตฺตกา รุกฺขา ฉิชฺชนฺตุ ยูปตฺถาย, เอตฺตกา ทพฺภา ลุยนฺติ[๕] ปริสนฺถายาติ.[๖] เย ปิสฺส เต โหนฺติ 'ทาสาติ วา เปสฺสาติ วา กมฺมกราติ วา, เตปิ ทณฺฑตชฺชิตา ภยตชฺชิตา อสฺสุมุขา โรทมานา ปริกมฺมานิ กโรนฺติ; อยํ วุจฺจติ พฺราหฺมณ ปุคฺคโล อตฺตนฺตโป จ อตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต ปรนฺตโป จ ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต.

---

[๑] ฉ.,เท. มควิสาเณน
[๒] ฉ.,เท. หริตุปลิตฺตาย อิ. หริตุปตฺตาย
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. ชุหติ
[๕] ฉ.,เท. ลูยนฺตุ
[๖] ฉ.,เท. พริหิสตฺถาย

[๔๑๘] กตโม จ พฺราหฺมณ ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏฺเจว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ. อิธ พฺราหฺมณ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา, โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ, สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ. ตํ ธมฺมํ สุณาติ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อญฺญตรสฺมึ วา กุเล ปจฺฉาชาโต, โส ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏิลภติ. โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน สมนฺนาคโต อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา, น ยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยं จริตุํ, ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ.

โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน, สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ.

อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรติ.

อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี โหติ อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมา.

มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก โลกสฺส.

ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทาย, อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา, สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติ.

ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติ.

สมฺผปฺปลาปึ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสฺหิตํ.

โส วีชคามภูตคามสมารมฺภา[๑] ปฏิวิรโต โหติ. เอกภตฺติโก โหติ รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนา. นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา

---

[๑] ฉ.,เท. พีชคามภูตคามสมารมฺภา

ปฏิวิรโต โหติ. มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ. อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต โหติ. ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อิตฺถีกุมาริกาปฏิคฺคหณา[๑] ปฏิวิรโต โหติ. ทาสีทาสปฏิคฺคหณา[๒] ปฏิวิรโต โหติ. อเชฬกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. หตฺถิควาสฺสวลวปฏิคฺคหณา[๓] ปฏิวิรโต โหติ. เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. ทูเตยฺยปหีณคมนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ. กยวิกฺกยา ปฏิวิรโต โหติ. ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา ปฏิวิรโต โหติ. อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาวิโยคา[๔] ปฏิวิรโต โหติ. เฉทนวธพนฺธนวิปราโมสอาโลปสหสาการา ปฏิวิรโต โหติ.

โส สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, [๕] เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว ปกฺกมติ. เสยฺยถาปิ นาม ปกฺขี สกุโณ เยน เยเนว เฑติ, สปตฺตภาโร เฑติ; เอวเมว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว ปกฺกมติ. โส อิมินา อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อชฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทติ.

[๔๑๙] โส จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตํ

---

[๑] ฉ.,เท. อิตฺถิกุมาริกปฏิคฺคณา [๒] ฉ.,เท. ทาสิทาสปฏิคฺคหณา
[๓] ฉ.,เท. หตฺถิคฺวสฺสวพวปฏิคฺคหณา อิ. หตฺถิคฺวสฺสวาปฏิคฺคหณา
[๔] ฉ.,เท. อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาจิโยคา [๕] ฉ.,เท. โส, เอวมุปริปิ.

อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ, ตสฺส สำวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สำวรำ อาปชฺชติ. โสเตน สทฺทำ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธำ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสำ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพำ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมำ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนำ มนินฺทฺริยำ อสำวุตำ วิหรนฺตำ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ, ตสฺส สำวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยำ, มนินฺทฺริเย สำวรำ อาปชฺชติ. โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสำวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตำ อพฺยาเสกสุขำ ปฏิสำเวเทติ.

โส อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมฺมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติ.

โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต [๑] อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสำวเรน สมนฺนาคโต, อิมินา จ อริเยน สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต วิวิตฺตำ เสนาสนำ ภชติ อรญฺญำ รุกฺขมูลำ ปพฺพตำ กนฺทรำ คิริคุหำ สุสานำ วนปตฺถำ อพฺโภกาสำ ปลาลปุญฺชำ. โส ปจฺฉาภตฺตำ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกำ อาภุชิตฺวา อุชุำ กายำ ปณิธาย ปริมุขำ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา. โส อภิชฺฌำ โลเก ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย

---

[๑] ฉ.,เท. อิมาย จ อริยาย สนฺตุฏฐิยา สมนฺนาคโต

จิตฺตํ ปริโสเธติ พฺยาปาทปฺปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหรติ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปฺปโทสา จิตฺตํ ปริโสเธติ. ถีนมิทฺธํ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน, ถีนมิทฺธา จิตฺตํ ปริโสเธติ. อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตํ ปริโสเธติ. วิจิกิจฺฉํ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิหรติ อกถกถี กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตํ ปริโสเธติ.

โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปรมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสංเวเทติ, ยนฺตं อริยา อาจิกฺขนฺติ 'อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ, ตติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ.

[๔๒๐] โส เอวं สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ, โส อเนกวิหิตं ปุพฺเพนิวาสं อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทं. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย

วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ[๑] ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ สวฏฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฏกปฺเป อเนเกปิ สวฏฏวิวฏฏกปฺเป 'อมุตฺราสึ เอวนามโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ,[๒] ตตฺราปาสึ เอวนามโม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ, อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ, โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา ฯเปฯ อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา. อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา ฯเปฯ อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. จตฺตาลีสมฺปิ [๒] อิ. อุปฺปาทึ

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส 'อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, 'อิเม อาสวาติ ยภาภูตํ ปชานาติ, 'อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, "อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อยํ วุจฺจติ พฺราหฺมณ ปุคฺคโล เนวตฺตนฺตโป นาตฺตปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต น ปรนฺตโป น ปรปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต. โส อนตฺตนฺตโป อปรนฺตโป ทิฏเจ ว ธมฺเม นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ.

[๔๒๑] เอวํ วุตฺเต, โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ อุเทนํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ อุเทน, อภิกฺกนฺตํ โภ อุเทน, เสยฺยถาปิ โภ อุเทน นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย, จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ;[๑] เอวเมว โภตา อุเทเนน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภวนฺตํ

---

[๑] สี.,อิ. ทกฺขินฺติ

อุเทนํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภวํ อุเทโน ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ. "มา โข มํ ตฺวํ พฺราหฺมณ สรณํ อคมาสิ, ตเมว ตฺวํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉาหิ,[๑] ยมหํ สรณํ คโตติ. "กหํ ปน โภ อุเทน เอตรหิ โส ภวํ โคตโม วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ. "ปรินิพฺพุโต โข พฺราหฺมณ เอตรหิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ.

"สเจ[๒] หิ มยํ โภ อุเทน สุเณยฺยาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสสุ[๓] โยชเนสุ, ทสปิ มยํ โยชนานิ คจฺเฉยฺยาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ. สเจ หิ มยํ โภ อุเทน สุเณยฺยาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ วีสติยา โยชเนสุ ฯเปฯ ตึสติยา[๔] โยชเนสุ ฯเปฯ จตฺตาฬีสาย โยชเนสุ ฯเปฯ ปญฺญาสาย โยชเนสุ, ปญฺญาสํปิ มยं โยชนานิ คจฺเฉยฺยาม ตं ภวนฺตं โคตมํ ทสฺสนาย อรหนฺตं สมฺมาสมฺพุทฺธํ. โยชนสเตปิ[๕] มยं โภ อุเทน สุเณยฺยาม ตं ภวนฺตं โคตมं, โยชนสตํปิ มยं คจฺเฉยฺยาม ตं ภวนฺตं โคตมं ทสฺสนาย อรหนฺตं สมฺมาสมฺพุทฺธํ.

ยโต จ โข โภ อุเทน ปรินิพฺพุโต โส ภวं โคตโม, ปรินิพฺพุตํปิ มยं ตं ภวนฺตं โคตมं สรณं คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกं มं ภวं อุเทโน ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตं สรณงฺคตं. อตฺถิ จ เม โภ อุเทน องฺคราชา เทวสิกํ นิจฺจภิกฺขं ททาติ. ตโต อหं โภโต อุเทนสฺส เอกं นิจฺจภิกฺขं ททามีติ.

---

[๑] สี.,อิ. คจฺฉ
[๒] ฉ.,เท. สเจ ปิ, เอวมุปริปิ.
[๓] อิ. ทสสุปิ
[๔] ฉ.,เท. ตึสาย
[๕] ฉ.,เท. โยชนสเต เจปิ

"กึ ปน เต พฺราหฺมณ องฺคราชา เทวสิกํ นิจฺจภิกฺขํ ททาตีติ. "ปญฺจปิ[๑] โภ อุเทน กหาปณสตานีติ. "น โข โน พฺราหฺมณ กปฺปติ ชาตรูปรชตํ ปฏิคฺคเหตุนฺติ. "สเจ ตํ โภ[๒] อุเทน[๒] น กปฺปติ, วิหารํ โภโต อุเทนสฺส การาเปสฺสามีติ. "สเจ โข เม ตฺวํ พฺราหฺมณ วิหารํ การาเปตุกาโม, ปาฏลิปุตฺเต สงฺฆสฺส อุปฏฺฐานสาลํ การาเปหีติ. "อิมินาหํ[๓] โภโต อุเทนสฺส ภิยฺโยโส มตฺตาย อตฺตมโน อภิรทฺโธ, ยํ มํ ภวํ อุเทโน สงฺเฆ ทาเน[๔] สมาทเปติ, เอสาหํ[๕] โภ อุเทน เอติสฺสา จ นิจฺจภิกฺขาย อปราย จ นิจฺจภิกฺขาย ปาฏลิปุตฺเต สงฺฆสฺส อุปฏฺฐานสาลํ การาเปสฺสามีติ.

อถ โข โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ เอติสฺสา จ นิจฺจภิกฺขาย อปราย จ นิจฺจภิกฺขาย ปาฏลิปุตฺเต สงฺฆสฺส อุปฏฺฐานสาลํ การาเปสิ. สา เอตรหิ "โฆฏมุขีติ วุจฺจตีติ.

จตุตฺถํ โฆฏมุขสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๕. จงฺกีสุตฺตํ

[๔๒๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ, เยน โอปาสาทํ[๖] นาม โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม, ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา โอปาสาเท วิหรติ อุตฺตเรน โอปาสาทํ เทววเน สาลวเน.

---

[๑] ฉ.,เท. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. โภโต อุเทนสฺส
[๓] ฉ.,เท. อิมินาปาหํ อิ. อิมินาปหํ [๔] อิ. ทานํ
[๕] สี. โสหํ [๖] สี.,อิ. โอปสาทํ

เตน โข ปน สมเยน จงฺกี พฺราหฺมโณ โอปาสาทํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สติณกฏฺโฐทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา ปเสนทินา โกสเลน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ.

อสฺโสสุ โข โอปาสาทกา[๑] พฺราหฺมณคหปติกา "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ โอปาสาทํ อนุปฺปตฺโต โอปาสาเท วิหรติ อุตฺตเรน โอปาสาทํ เทววเน สาลวเน. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ[๒] สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ, สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ, สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ.

[๔๒๓] อถ โข โอปาสาทกา พฺราหฺมณคหปติกา โอปาสาทา นิกฺขมิตฺวา สงฺฆา[๓] สงฺฆีคณีภูตา อุตฺตเรน มุขา[๔] คจฺฉนฺติ, เยน เทววนํ สาลวนํ. เตน โข ปน สมเยน จงฺกี พฺราหฺมโณ อุปริ ปาสาเท ทิวา เสยฺยํ อุปคโต โหติ.

---

[๑] อิ. โอปสาทกา, เอวมุปริปิ. [๒] สี. ปุริสทมฺมสารถี
[๓] ฉ.,เท. สงฺฆสงฺฆี [๔] อิ. มุเข

อทฺทสา โข จงฺกี พฺราหฺมโณ โอปาสาทเก พฺราหฺมณคหปติเก โอปาสาทา นิกฺขมิตฺวา สงฺเฆ[๑] สงฺฆีคณีภูเต อุตฺตเรน มุเข[๒] คจฺฉนฺเต,[๓] เยน เทววนํ สาลวนํ, ทิสฺวาน ขตฺตุ อามนฺเตสิ "กินฺนุ โข โภ ขตฺเต โอปาสาทกา พฺราหฺมณคหปติกา โอปาสาทา นิกฺขมิตฺวา สงฺฆา สงฺฆีคณีภูตา อุตฺตเรน มุขา คจฺฉนฺติ, เยน เทววนํ สาลวนนฺติ. "อตฺถิ โภ จงฺกิ สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ โอปาสาทํ อนุปฺปตฺโต โอปาสาเท วิหรติ อุตฺตเรน โอปาสาทํ เทววเน สาลวเน. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ, ตเมเต ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมนฺตีติ. "เตนหิ โภ ขตฺเต, เยน โอปาสาทกา พฺราหฺมณคหปติกา, เตนุปสงฺกมิ;[๔] อุปสงฺกมิตฺวา โอปาสาเท[๕] พฺราหฺมณคหปติเก เอวํ วเทหิ จงฺกี โภ พฺราหฺมโณ เอวมาห 'อาคเมนฺตุ กิร ภวนฺโต[๖] จงฺกีปิ พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมตีติ.[๗] "เอวํ โภติ โข โส ขตฺตา[๘] จงฺกิสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน โอปาสาทกา พฺราหฺมณคหปติกา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา โอปาสาทเก พฺราหฺมณคหปติเก เอตทโวจ "จงฺกี โภ พฺราหฺมโณ เอวมาห 'อาคเมนฺตุ กิร ภวนฺโต, จงฺกีปิ พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. สงฺฆสงฺฆี
[๒] ฉ.,เท. มุขํ
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. เตนุปสงฺกม
[๕] ฉ.,เท. โอปาสาทเก อิ. โอปสาทเก
[๖] ฉ.,เท. โภนฺโต, เอวมุปริปิ.
[๗] ฉ.,เท.,อิ. อุปสงฺกมิสฺสติ
[๘] ฉ.,เท. ขตฺโต

[๔๒๔] เตน โข ปน สมเยน นานาเวรชฺชกานํ พฺราหฺมณานํ ปญฺจมตฺตานิ พฺราหฺมณสตานิ โอปาสาเท ปฏิวสนฺติ เกนจิเทว กรณีเยน. อสฺโสสุ โข เต พฺราหฺมณา “จงฺกี กิร พฺราหฺมโณ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ. อถ[๑] เต พฺราหฺมณา, เยน จงฺกี พฺราหฺมโณ, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา จงฺกึ พฺราหฺมณํ เอตทโวจุ๋ “สจฺจํ กิร ภวํ จงฺกี สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสตีติ. “เอวํ โข [๒] โภ โหติ ‘อหัปิ[๓] สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามีติ. “มา ภวํ จงฺกี สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิ, น อรหติ ภวํ จงฺกี สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ๋, สมโณ เตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ จงฺกึ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ๋. ภวญฺหิ จงฺกี อุภโตสุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโ ชาติวาเทน. ยมฺปิ ภวํ จงฺกี อุภโตสุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโ ชาติวาเทน. อิมินาปงฺเคน น อรหติ ภวํ จงฺกี สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ๋, สมโณ เตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ จงฺกึ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ๋. ภวญฺหิ จงฺกี อทฺโธ มหทฺธโน มหาโภโค, ภวญฺหิ จงฺกี ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย, ภวญฺหิ จงฺกี อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต พฺรหฺมวณฺณี พฺรหฺมวจฺฉสี[๔] อขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย ภวญฺหิ จงฺกี สีลวา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อถ โข เต
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เม
[๓] ฉ.,เท. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] สี.,อิ. พฺรหฺมวจฺจสี

พุฑฺฒสีลี[๑] พุฑฺฒสีเลน[๑] สมนฺนาคโต, ภวญฺหิ จงฺกี กลฺยาณวาโจ กลฺยาณวากฺกรโณ โปริยา[๒] วาจาย สมนฺนาคโต วิสฏฺฐาย อเนลคพาย[๓] อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา, ภวญฺหิ จงฺกี พหุนฺนํ อาจริยปาจริโย ตีณิ มาณวกสตานิ มนฺเต วาเจติ, ภวญฺหิ จงฺกี รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต, ภวญฺหิ จงฺกี พฺราหฺมณสฺส โปกฺขรสาติสฺส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต, ภวญฺหิ จงฺกี โอปาสาทํ อชฺฌาวสติ, สตฺตุสฺสทํ สติณกฏฺโฐทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา[๔] ปเสนทินา โกสเลน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ. ยมฺปิ ภวํ จงฺกี โอปาสาทํ อชฺฌาวสติ สตฺตุสฺสทํ สติณกฏฺโฐทกํ สธญฺญํ ราชโภคฺคํ รญฺญา ปเสนทินา โกสเลน ทินฺนํ ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ. อิมินาปงฺเคน น อรหติ ภวํ จงฺกี สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ, สมโณ เตฺวว โคตโม อรหติ ภวนฺตํ จงฺกึ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุนฺติ.

[๔๒๕] เอวํ วุตฺเต, จงฺกี พฺราหฺมโณ เต พฺราหฺมเณ เอตทโวจ "เตนหิ โภ มมาปิ[๕] สุณาถ, ยถา[๖] ยถา[๖] มยเมว อรหาม ตํ สมณํ[๗] โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ, น เตฺวว อรหติ โส ภวํ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ. สมโณ ขลุ โภ โคตโม อุภโตสุชาโต มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. วุทฺธสีลี วุทฺธสีเลน
[๒] อิ. โปรียา
[๓] ฉ. อเนลคลาย
[๔] อิ. รญฺโญ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. มมปิ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ยถา
[๗] สี.,อิ. ภวนฺตํ

สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโฐ ชาติวาเทน. ยมฺปิ[๑] สมโณ โคตโม อุภโตสุชาโต ฯเปฯ ชาติวาเทน. อิมินาปงฺเคน น อรหติ โส ภวํ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ, อถ โข มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ, สมโณ ขลุ โภ โคตโม ปหูตํ หิรญฺญสุวณฺณํ โอหาย ปพฺพชิโต ภูมิคตํ จ เวหาสฏฺฐญฺจ, สมโณ ขลุ โภ โคตโม ทหโรว สมาโน[๒] สุสุกาพเกโส ภทฺเรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปจฺเมน วยสา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต, สมโณ ขลุ โภ โคตโม อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ รุทนฺตานํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต, สมโณ ขลุ โภ โคตโม อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต พฺรหฺมวณฺณี พฺรหฺมวจฺฉสี อขุทฺทาวกาโส ทสฺสนาย, สมโณ ขลุ โภ โคตโม สีลวา อริยสีลี กุสลสีลี กุสเลน สีเลน สมนฺนาคโต สมโณ ขลุ โภ โคตโม กลฺยาณวาโจ กลฺยาณวากฺกรโณ โปริยา วาจาย สมนฺนาคโต วิสฏฺฐาย อเนลคฺคาย อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยา สมโณ ขลุ โภ โคตโม พหุนฺนํ อาจริยปาจริโย, สมโณ ขลุ โภ โคตโม ขีณกามราโค วิคตจาปลฺโล, สมโณ ขลุ โภ โคตโม กมฺมวาที กิริยวาที อปาปปุเรกฺขาโร พฺรหฺมญฺญาย ปชาย, สมโณ ขลุ โภ โคตโม อุจฺจากุลา ปพฺพชิโต อสํภินฺนา[๓] ขตฺติยกุลา, สมโณ ขลุ โภ โคตโม อทฺธกุลา[๔] ปพฺพชิโต มหทฺธนา มหาโภคา, สมณํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ยมฺปิ โภ
[๒] ฉ.,เท. สมาโน ยุวา
[๓] สี.,อิ. อาทีนขตฺติยกุลา
[๔] ฉ.,เท. อฑฺฒา กุลา

ขลุ โภ โคตมํ ติโรรฏฺฐา ติโรชนปทา สมฺปุจฺฉิตุํ อาคจฺฉนฺติ, สมณํ ขลุ โภ โคตมํ อเนกานิ เทวตาสหสฺสานิ ปาเณน[๑] สรณํ คตานิ, สมณํ ขลุ โภ โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ, สมโณ ขลุ โภ โคตโม ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขเณหิ สมนฺนาคโต, สมณํ ขลุ โภ โคตมํ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สปุตฺตทาโร ปาเณหิ สรณํ คโต, สมณํ ขลุ โภ โคตมํ ราชา ปเสนทิ โกสโล [๒] ปาเณหิ สรณํ คโต, สมณํ ขลุ โภ โคตมํ พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ สปุตฺตทาโร ปาเณหิ สรณํ คโต, สมโณ ขลุ โภ โคตโม โอปาสาทํ อนุปฺปตฺโต โอปาสาเท วิหรติ อุตฺตเรน โอปาสาทํ เทวเน สาลวเน, เย[๓] ปน โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อมฺหากํ คามกฺเขตฺตํ อาคจฺฉนฺติ, อติถิโน[๔] เต โหนฺติ, อติถี โข ปนมฺเหหิ สกฺกาตพฺพา ครุกาตพฺพา มาเนตพฺพา ปูเชตพฺพา. ยมฺปิ โภ[๕] สมโณ โคตโม โอปาสาทํ อนุปฺปตฺโต โอปาสาเท วิหรติ อุตฺตเรน โอปาสาทํ เทวเน สาลวเน, อติถิมฺหากํ สมโณ โคตโม, อติถิ โข ปนมฺเหหิ สกฺกาตพฺโพ ครุกาตพฺโพ มาเนตพฺโพ ปูเชตพฺโพ, อิมินาปงฺเคน น อรหติ โส ภวํ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ. อถ โข มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปาเณหิ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สปุตฺตทาโร
[๓] ฉ.,เท. เย โข เต
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อติถี โน
[๕] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

อุปสงฺกมิตุํ. เอตฺตกญฺหิ[๑] โข อหํ โภ ตสฺส โภโต โคตมสฺส วณฺณํ[๒] ปริยาปุณามิ, น จ โส ภวํ โคตโม เอตฺตกวณฺโณ, อปฺปริมาณวณฺโณ หิ โส ภวํ โคตโม, เอกเมเกนปิ โภ[๓] องฺเคน สมนฺนาคโต น อรหติ โส[๔] ภวํ โคตโม อมฺหากํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ, อถ โข มยเมว อรหาม ตํ ภวนฺตํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุนฺติ. "เตนหิ โภ สพฺเพว มยํ สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสามาติ.

[๔๒๖] อถ โข จงฺกี พฺราหฺมโณ มหตา พฺราหฺมณคเณน สทฺธึ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เตน โข ปน สมเยน ภควา วุฑฺเฒหิ[๕] วุฑฺเฒหิ[๕] พฺราหฺมเณหิ สทฺธึ กิญฺจิ กิญฺจิ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา นิสินฺโน โหติ.

เตน โข ปน สมเยน กาปทิโก[๖] นาม มาณโว ทหโร วุตฺตสิโร โสพฺภสวสฺสุทฺเทสิโก ชาติยา, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย, ตสฺสํ ปริสายํ นิสินฺโน โหติ. โส วุฑฺฒานํ วุฑฺฒานํ พฺราหฺมณานํ ภควตา สทฺธึ มนฺตยมานานํ อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตติ. อถ โข ภควา กาปทิกํ มาณวํ อปสาเทสิ[๗] "มา อายสฺมา ภารทฺวาโช วุฑฺฒานํ วุฑฺฒานํ พฺราหฺมณานํ มนฺตยมานานํ อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตสิ,[๘] กถาปริโยสานํ อายสฺมา ภารทฺวาโช อาคเมตูติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เอตฺตเก
[๒] ฉ.,เท. วณฺเณ
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๕-๕] ฉ.,เท.,อิ. วุทฺเธหิ วุทฺเธหิ
[๖] สี. กาปฐิโก ฉ.,เท. กาปฏิโก
[๗] ฉ.,เท. อปสาเทติ
[๘] ฉ.,เท.,อิ. โอปาเตตุ

เอวํ วุตฺเต, จงฺกี พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "มา ภวํ โคตโม กาปทิกํ มาณวํ อปสาเทสิ, กุลปุตฺโต จ กาปทิโก มาณโว, พหุสฺสุโต จ กาปทิโก มาณโว, ปณฺฑิโต จ กาปทิโก มาณโว, กลฺยาณวากฺกรโณ จ กาปทิโก มาณโว ปโหติ จ กาปทิโก มาณโว, โภตา โคตเมน สทฺธึ อสฺมึ วจเน ปติมนฺเตตุนฺติ. อถ โข ภควโต เอตทโหสิ "อทฺธา โข กาปทิกสฺส มาณวสฺส เตวิชฺชเก ปาวจเน กตํ[๑] ภวิสฺสติ, ตถา หิ นํ พฺราหฺมณา สํปุเรกฺขโรนฺตีติ. อถ โข กาปทิกสฺส มาณวสฺส เอตทโหสิ "ยทา เม สมโณ โคตโม จกฺขุนา[๒] จกฺขุ อุปสังหริสฺสติ, อถาหํ สมณํ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺฉิสฺสามีติ. อถ โข ภควา กาปทิกสฺส มาณวสฺส เจตสา เจโต ปริวิตกฺกมญฺญาย, เยน กาปทิโก มาณโว, เตน จกฺขูนิ อุปสังหาสิ.

[๔๒๗] อถ โข กาปทิกสฺส มาณวสฺส เอตทโหสิ "สมนฺนาหรติ โข มํ สมโณ โคตโม, ยนฺนูนาหํ สมณํ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺยนฺติ. อถ โข กาปทิโก มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ "ยทิทํ โภ โคตม พฺราหฺมณานํ โปราณํ มนฺตปทํ อิติหีติหปรัมปราย[๓] ปิฏกสมฺปทาย, ตตฺถ จ พฺราหฺมณา เอกังเสน นิฏฺฐํ คจฺฉนฺติ 'อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ อิธ ภวํ โคตโม กิมาหาติ.

"กึ ปน ภารทฺวาช อตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกพฺราหฺมโณปิ, โย เอวมาห 'อหเมตํ ชานามิ, อหเมตํ ปสฺสามิ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ. โน หิทํ โภ โคตม.

---

[๑] ฉ.,เท. กถา [๒] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๓] ฉ.,เท. อิติหิติหปรมฺปราย

"กึ ปน ภารทฺวาช อตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกาจริโยปิ เอกาจริยปาจริโยปิ ยาว สตฺตมา อาจริยมหยุคา,[๑] โย เอวมาห 'อหเมตํ ชานามิ, อหเมตํ ปสฺสามิ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ. โน หิทํ โภ โคตม. "กึ ปน ภารทฺวาช เยปิ เต พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร, เยสมิทํ เอตรหิ พฺราหฺมณา โปราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมิหิตํ, ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ. เสยฺยถีทํ. อฏฺฐโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิตฺโต ยมตคฺคิ องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ, เตปิ เอวมาหํสุ 'มยเมตํ ชานาม, มยเมตํ ปสฺสาม, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ. โน หิทํ โภ โคตม.

"อิติ กิร ภารทฺวาช นตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกพฺราหฺมโณปิ, โย เอวมาห 'อหเมตํ ชานามิ, อหเมตํ ปสฺสามิ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ นตฺถิ. โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกาจริโยปิ เอกาจริยปาจริโยปิ ยาว สตฺตมา อาจริยมหยุคา, โย เอวมาห 'อหเมตํ ชานามิ, อหเมตํ ปสฺสามิ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ. เยปิ เต พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร, เยสมิทํ เอตรหิ พฺราหฺมณา โปราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมิหิตํ, ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ. เสยฺยถีทํ. อฏฺฐโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิตฺโต ยมตคฺคิ องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ, เตปิ น เอวมาหํสุ มยเมตํ ชานาม, มยเมตํ ปสฺสาม, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อาจริยมหยุคาปิ

[๔๒๘] “เสยฺยถาปิ ภารทฺวาช อนฺธเวณิ ปรมฺปราสํสตฺตา ปุริโมปิ น ปสฺสติ มชฺฌิโมปิ น ปสฺสติ ปจฺฉิโมปิ น ปสฺสติ; เอวเมว โข ภารทฺวาช อนฺธเวณูปมํ[๑] มญฺเญ พฺราหฺมณานํ ภาสิตํ สมฺปชฺชติ. ปุริโมปิ น ปสฺสติ, มชฺฌิโมปิ น ปสฺสติ, ปจฺฉิโมปิ น ปสฺสติ, ตํ กึ มญฺญสิ ภารทฺวาช. นนุ เอวํ สนฺเต พฺราหฺมณานํ อมูลิกา สทฺธา สมฺปชฺชตีติ. น เขฺวตฺถ โภ โคตม พฺราหฺมณา สทฺธายเยว ปยิรุปาสนฺติ[๒] อนุสฺสวาเปตฺถ พฺราหฺมณา ปยิรุปาสนฺตีติ.

“ปุพฺเพว โข ตฺวํ ภารทฺวาช สทฺธึ อคมาสิ, อนุสฺสวึ อิทานิ วเทสิ. ปญฺจ โข อิเม ภารทฺวาช ธมฺมา ทิฏฺเเจ ว ธมฺเม ทฺวิธาวิปากา.[๓] กตเม ปญฺจ. สทฺธา, รุจิ, อนุสฺสโว, อาการปริวิตกฺโก, ทิฏฺจินิชฺฌานกฺขนฺติ. อิเม โข ภารทฺวาช ปญฺจ ธมฺมา ทิฏฺเเจ ว ธมฺเม ทฺวิธาวิปากา. อปิจ ภารทฺวาช สุสทฺทหิตเยว[๔] โหติ, ตญฺจ โหติ ริตฺตํ ตุจฺฉํ มุสา โน เจปิ สุสทฺทหิตํ โหติ, ตญฺจ โหติ ภูตํ ตจฺฉ[๕] อนญฺญถา, อปิจ ภารทฺวาช สุรุจิตเยว โหติ ฯเปฯ สฺวานุสฺสุตเยว โหติ ฯเปฯ สุปริวิตกฺกิเยว โหติ ฯเปฯ สุนิชฺฌายิตเยว โหติ ตญฺจ โหติ ริตฺตํ ตุจฺฉํ มุสา, โน เจปิ สุนิชฺฌายิตํ โหติ, ตญฺจ โหติ ภูตํ ตจฺฉ อนญฺญถา, สจฺจํ อนุรกฺขตา ภารทฺวาช วิญฺญุนา ปุริเสน นาลเมตฺถ เอกึเสน นิฏฺจ คนฺตุ ‘อิทเมว สจฺจ โมฆมญฺญนฺติ.

---

[๑] อิ. อนฺธเวณุปมํ
[๒] อิ. ปยิรูปาสนฺติ
[๓] ฉ. เทฺวธาวิปากา
[๔] สี. สุสทฺทิตเยว
[๕] อิ. ตุจฺฉ

[๔๒๙] "กิตฺตาวตา ปน โภ โคตม สจฺจานุรกฺขณา โหติ กิตฺตาวตา สจฺจมนุรกฺขติ สจฺจานุรกฺขณํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ.

"สทฺธา เจปิ ภารทฺวาช ปุริสสฺส โหติ; 'เอวํ เม สทฺธาติ อิติ วทํ สจฺจมนุรกฺขติ. น เตฺวว ตาว เอกํเสน นิฏฺฐํ คจฺฉติ 'อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ. เอตฺตาวตา[๑] โข ภารทฺวาช สจฺจมนุรกฺขณา โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุรกฺขติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุรกฺขณํ ปญฺญาเปม, น เตฺวว ตาว สจฺจานุโพโธ โหติ,[๑] รุจิ เจปิ ภารทฺวาช ปุริสสฺส โหติ ฯเปฯ อนุสฺสโว เจปิ ภารทฺวาช ปุริสสฺส โหติ ฯเปฯ อาการปริวิตกฺโก เจปิ ภารทฺวาช ปุริสสฺส โหติ ฯเปฯ ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติ เจปิ ภารทฺวาช ปุริสสฺส โหติ; เอวํ เม ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺตีติ อิติ วทํ สจฺจมนุรกฺขติ, น เตฺวว ตาว เอกํเสน นิฏฺฐํ คจฺฉติ "อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญนฺติ. เอตฺตาวตา โข ภารทฺวาช สจฺจมนุรกฺขณา[๒] โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุรกฺขติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุรกฺขณํ ปญฺญาเปม,[๓] น เตฺวว ตาว สจฺจานุโพโธ โหตีติ.

[๔๓๐] "เอตฺตาวตา โภ โคตม สจฺจมนุรกฺขณา โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุรกฺขติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุรกฺขณํ เปกฺขาม, กิตฺตาวตา ปน โภ โคตม สจฺจานุโพโธ โหติ. กิตฺตาวตา สจฺจมนุพุชฺฌติ. สจฺจานุโพธํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ.

[๑-๑] ฉ.,เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. สจฺจานุรกฺขณา
[๓] ฉ. ปญฺญเปม อิ. ปญฺญาเปมิ

"อิธ กิร[๑] ภารทฺวาช ภิกฺขุ อญฺญตรํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรติ. ตเมว[๒] คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อุปสงฺกมิตฺวา ตีสุ ธมฺเมสุ สมนฺเนสติ โลภนีเยสุ ธมฺเมสุ โทสนีเยสุ ธมฺเมสุ โมหนีเยสุ ธมฺเมสุ 'อตฺถิ นุ โข อิมสฺส อายสฺมโต ตถารูปา โลภนียา ธมฺมา, ยถารูเปหิ โลภนีเยหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต ทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย 'ชานามีติ, อปสฺสํ วา วเทยฺย 'ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตถตฺตาย[๓] สมาทเปยฺย, ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ. ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ 'นตฺถิ โข อิมสฺสายสฺมโต ตถารูปา โลภนียา ธมฺมา, ยถารูเปหิ โลภนีเยหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย 'ชานามีติ, อปสฺสํ วา วเทยฺย 'ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปยฺย, ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ. ตถา โข ปนิมสฺสายสฺมโต กายสมาจาโร, ตถา วจีสมาจาโร, ยถาตํ อลุทฺธสฺส, ยํ โข ปน อยมายสฺมา ธมฺมํ เทเสติ, คมฺภีโร โส ธมฺโม ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ[๔] ปณฺฑิตเวทนีโย,[๕] น โส ธมฺโม สุเทสิโย ลุทฺเธนาติ.

[๔๓๑] ยโต นํ สมนฺเนสมาโน วิสุทฺธํ โลภนีเยหิ[๖] ธมฺเมหิ ปสฺสติ[๗] สมนุปสฺสติ, ตโต นํ อุตฺตริ[๘] สมนฺเนสติ โทสนีเยสุ ธมฺเมสุ 'อตฺถิ นุ โข อิมสฺสายสฺมโต ตถารูปา

---

[๑] ฉ.,เท. กิรสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. ตเมนํ
[๓] ฉ.,เท. ตทตฺถาย, เอวมุปริปิ.
[๔] สี. นิปุโน
[๕] อิ. ปณฺฑิตเวทนิโย
[๖] อิ. โลภนิเยหิ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๘] ฉ.,เท. อุตฺตริ, เอวมุปริปิ.

โทสนียา ธมฺมา, ยถารูเปหิ โทสนียเหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย 'ชานามีติ, อปสฺสํ วา วเทยฺย 'ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปยฺย, ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ. ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ 'นตฺถิ โข อิมสฺสายสฺมโต ตถารูปา โทสนียา ธมฺมา, ยถารูเปหิ โทสนียเหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย 'ชานามีติ, อปสฺสํ วา วเทยฺย 'ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปยฺย, ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ.[๑] ตถา โข ปนิมสฺสายสฺมโต กายสมาจาโร, ตถา วจีสมาจาโร, ยถาตํ อทิฏฺฐสฺส, ยํ โข ปน อยมายสฺมา[๒] ธมฺมํ เทเสติ, คมฺภีโร โส ธมฺโม ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโย, น โส ธมฺโม สุเทสิโย ทุฏฺเฐนาติ.

[๔๓๒] ยโต นํ สมนฺเนสมาโน วิสุทฺธํ โทสนียเหิ ธมฺเมหิ ปสฺสติ[๓] สมนุปสฺสติ ตโต นํ อุตฺตรึ สมนฺเนสติ โมหนียเยสุ ธมฺเมสุ 'อตฺถิ นุ โข อิมสฺสายสฺมโต ตถารูปา โมหนียา ธมฺมา, ยถารูเปหิ โมหนียเหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย 'ชานามีติ, อปสฺสํ วา วเทยฺย 'ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปยฺย, ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ. ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ 'นตฺถิ โข อิมสฺสายสฺมโต ตถารูปา โมหนียา ธมฺมา, ยถารูเปหิ โมหนียเหิ ธมฺเมหิ ปริยาทินฺนจิตฺโต อชานํ วา วเทยฺย 'ชานามีติ,

---

[๑] ฉ.,เท. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.　　[๒] เท. อายสฺมา
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

อปสฺสํ วา วเทยฺย ‘ปสฺสามีติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปยฺย, ยํ ปเรสํ อสฺส ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ. ตถา โข ปนิมสฺสายสฺมโต กายสมาจาโร, ตถา วจีสมาจาโร, ยถาตํ อมูพฺหสฺส. ยํ โข ปน อยมายสฺมา ธมฺมํ เทเสติ, คมฺภีโร โส ธมฺโม ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโย, น โส ธมฺโม สุเทสิโย มูพฺหเนาติ.

ยโต นํ สมนฺเนสมาโน วิสุทฺธํ โมหนีเยหิ ธมฺเมหิ ปสฺสติ สมนุปสฺสติ, อถ ตมฺหิ สทฺธํ นิเวเสติ, สทฺธาชาโต อุปสงฺกมติ;[๑] อุปสงฺกมนฺโต ปยิรุปาสติ; ปยิรุปาสนฺโต โสตํ โอทหติ; โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณาติ; สุตฺวา ธมฺมํ ธาเรติ; ธตานำ[๒] ธมฺมานำ อตฺถำ อุปปริกฺขติ; อตฺถำ อุปปริกฺขโต ธมฺมา นิชฺฌานำ ขมนฺติ; ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา[๓] สติ ฉนฺโท ชายติ; ฉนฺทชาโต อุสฺสหติ; อุสฺสหิตฺวา ตุเลติ; ตุลยิตฺวา ปทหติ. ปหิตตฺโต สมาโน กาเยน เจว ปรมตฺถสจฺจำ[๔] สจฺฉิกโรติ, ปญฺญาย จ ตำ[๔] อติวิชฺฌ ปสฺสติ. “เอตฺตาวตา โข ภารทฺวาช สจฺจานุโพโธ โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุพุชฺฌติ, เอตฺตาวตา จ มยำ สจฺจานุโพธำ ปญฺญาเปม, น เตฺวว[๖] สจฺจานุปตฺติ[๖] โหตีติ.

[๔๓๓] “เอตฺตาวตา โภ โคตม สจฺจานุโพโธ โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุพุชฺฌติ, เอตฺตาวตา จ มยำ สจฺจานุโพธำ

---

[๑] อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] อิ. ธาริตานำ
[๓] อิ. ธมฺมนิชฺฌานขนฺติยา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ปรมสจฺจำ
[๕] ฉ.,เท. นำ
[๖] ฉ.,เท. เตฺวว ตาว สจฺจานุปฺปตฺติ

เปกฺขาม. กิตฺตาวตา ปน โภ โคตม สจฺจานุปตฺติ โหติ. กิตฺตาวตา สจฺจมนุปาปุณาติ สจฺจานุปตฺตึ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ.

"เตสํเยว [๑] ภารทฺวาช ธมฺมานํ อาเสวนา ภาวนา พหุลีกมฺมํ สจฺจานุปตฺติ โหติ, เอตฺตาวตา โข ภารทฺวาช สจฺจานุปตฺติ โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุปาปุณาติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุปตฺตึ ปญฺญาเปมาติ.

[๔๓๔] "เอตฺตาวตา โภ โคตม สจฺจานุปตฺติ โหติ, เอตฺตาวตา สจฺจมนุปาปุณาติ, เอตฺตาวตา จ มยํ สจฺจานุปตฺตึ เปกฺขาม. สจฺจานุปตฺติยา ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. สจฺจานุปตฺติยา พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ.

"สจฺจานุปตฺติยา โข ภารทฺวาช ปธานํ พหุการํ, โน เจ ตํ ปทเหยฺย, น ยิทํ สจฺจมนุปาปุเณยฺย, ยสฺมา จ โข ปทหติ, ตสฺมา สจฺจมนุปาปุณาติ. ตสฺมา สจฺจานุปตฺติยา ปธานํ พหุการนฺติ.

"ปธานสฺส ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. ปธานสฺส พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ. "ปธานสฺส โข ภารทฺวาช ตุลนา พหุกาโร, โน เจ ตํ ตุเลยฺย, น ยิทํ ปทเหยฺย, ยสฺมา จ โข ตุเลติ, ตสฺมา ปทหติ, ตสฺมา ปธานสฺส ตุลนา พหุการาติ.

"ตุลนาย ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. ตุลนาย พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ. "ตุลนาย

---

[๑] อิ. โข

โข ภารทฺวาช อุสฺสาโห พหุกาโร, โน เจ ตํ อุสฺสเหยฺย, น ยิทํ ตุเลยฺย, ยสฺมา จ โข อุสฺสหติ, ตสฺมา ตุเลติ, ตสฺมา ตุลนาย อุสฺสาโห พหุกาโรติ.

"อุสฺสาหสฺส ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. อุสฺสาหสฺส พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ. "อุสฺสาหสฺส โข ภารทฺวาช ฉนฺโท พหุกาโร, โน เจ ตํ ฉนฺโท ชาเยถ, น ยิทํ อุสฺสเหยฺย, ยสฺมา จ โข ฉนฺโท ชายติ, ตสฺมา อุสฺสหติ, ตสฺมา อุสฺสาหสฺส ฉนฺโท พหุกาโรติ.

"ฉนฺทสฺส ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. ฉนฺทสฺส พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ. "ฉนฺทสฺส โข ภารทฺวาช ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติ พหุการา, โน เจ ตं[๑] ธมฺมา นิชฺฌานํ[๒] ขเมยฺยุ, น ยิทํ ฉนฺโท ชาเยถ, ยสฺมา จ โข ธมฺมา นิชฺฌานํ ขมนฺติ, ตสฺมา ฉนฺโท ชายติ, ตสฺมา ฉนฺทสฺส ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติ พหุการาติ.

"ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ. "ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา โข ภารทฺวาช อตฺถูปปริกฺขา[๓] พหุการา. โน เจ ตํ อตฺถํ อุปปริกฺเขยฺย, น ยิทํ ธมฺมา นิชฺฌานํ ขเมยฺยุ, ยสฺมา จ โข อตฺถํ อุปปริกฺขติ, ตสฺมา ธมฺมา นิชฺฌานํ ขมนฺติ, ตสฺมา ธมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา อตฺถูปปริกฺขา พหุการาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เจเต
[๒] อิ. ธมฺมนิชฺฌานํ
[๓] ฉ.,เท. อตฺถูปปริกฺขา, เอวมุปริปิ.

"อตฺถุปปริกฺขาย ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. อตฺถุปปริกฺขาย พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ. "อตฺถุปปริกฺขาย โข ภารทฺวาช ธมฺมธารณา พหุการา. โน เจ ตํ ธมฺมํ ธาเรยฺย, น ยิทํ อตฺถํ อุปปริกฺเขยฺย, ยสฺมา จ โข ธมฺมํ ธาเรติ, ตสฺมา อตฺถํ อุปปริกฺขติ, ตสฺมา อตฺถุปปริกฺขาย ธมฺมธารณา พหุการาติ.

"ธมฺมธารณาย ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. ธมฺมธารณาย พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ. "ธมฺมธารณาย โข ภารทฺวาช ธมฺมสฺสวนํ[๑] พหุการํ, โน เจ ตํ ธมฺมํ สุเณยฺย, น ยิทํ ธมฺมํ ธาเรยฺย, ยสฺมา จ โข ธมฺมํ สุณาติ,[๒] ตสฺมา[๓] ธมฺมํ ธาเรติ,[๓] ตสฺมา ธมฺมธารณาย ธมฺมสฺสวนํ พหุการนฺติ.

"ธมฺมสฺสวนสฺส ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. ธมฺมสฺสวนสฺส พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ. "ธมฺมสฺสวนสฺส โข ภารทฺวาช โสตาวธานํ พหุการํ, โน เจ ตํ โสตํ โอทเหยฺย, น ยิทํ ธมฺมํ สุเณยฺย, ยสฺมา จ โข โสตํ โอทหติ, ตสฺมา ธมฺมํ สุณาติ, ตสฺมา ธมฺมสฺสวนสฺส โสตาวธานํ พหุการนฺติ.

"โสตาวธานสฺส ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. โสตาวธานสฺส พหุการํ ธมฺมํ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉามาติ. "โสตาวธานสฺส โข ภารทฺวาช ปยิรุปาสนา[๔] พหุการา, โน เจ ตํ

---

[๑] อิ. ธมฺมสวนํ
[๒] อิ. ธาเรติ
[๓-๓] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.
[๔] อิ. ปยิรูปาสนา

ปยิรุปาเสยฺย, น ยิทำ โสตำ โอทเหยฺย, ยสฺมา จ โข ปยิรุปาสติ, ตสฺมา โสตำ โอทหติ, ตสฺมา โสตาวธานสฺส ปยิรุปาสนา พหุการาติ.

"ปยิรุปาสนาย ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. ปยิรุปาสนาย พหุการำ ธมฺมำ มยำ ภวนฺตำ โคตมำ ปุจฺฉามาติ. "ปยิรุปาสนาย โข ภารทฺวาช อุปสงฺกมนำ พหุการำ, โน เจ ตำ อุปสงฺกเมยฺย, น ยิทำ ปยิรุปาเสยฺย, ยสฺมา จ โข อุปสงฺกมติ, ตสฺมา ปยิรุปาสติ, ตสฺมา ปยิรุปาสนาย อุปสงฺกมนำ พหุการนฺติ.

"อุปสงฺกมนสฺส ปน โภ โคตม กตโม ธมฺโม พหุกาโร. อุปสงฺกมนสฺส พหุการำ ธมฺมำ มยำ ภวนฺตำ โคตมำ ปุจฺฉามาติ. "อุปสงฺกมนสฺส โข ภารทฺวาช สทฺธา พหุการา, โน เจ ตำ สทฺธา ชาเยถ, น ยิทำ อุปสงฺกเมยฺย, ยสฺมา จ โข สทฺธา ชายติ, ตสฺมา อุปสงฺกมติ, ตสฺมา อุปสงฺกมนสฺส สทฺธา พหุการาติ.

[๔๓๕] "สจฺจานุรกฺขณำ มยำ ภวนฺตำ โคตมำ อปุจฺฉิมฺหา[๑] สจฺจานุรกฺขณำ ภวำ โคตโม พฺยากาสิ, ตญฺจ ปนมฺหากำ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา[๒] อตฺตมนา. สจฺจมนุโพธำ มยำ ภวนฺตำ โคตมำ อปุจฺฉิมฺหา, สจฺจมนุโพธำ ภวำ โคตโม พฺยากาสิ, ตญฺจ ปนมฺหากำ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนา. สจฺจานุปฏิตำ มยำ ภวนฺตำ โคตมำ อปุจฺฉิมฺหา, สจฺจานุปฏิตำ ภวำ โคตโม พฺยากาสิ, ตญฺจ ปนมฺหากำ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนา. สจฺจานุปฏิยา พหุการำ ธมฺมำ มยำ ภวนฺตำ โคตมำ อปุจฺฉิมฺหา สจฺจานุปฏิยา พหุการำ ธมฺมำ ภวำ โคตโม

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อปุจฺฉิมฺห [๒] ฉ.,เท. จมฺห, เอวมุปริปิ.

พฺยากาสิ ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนา. ยํ ยเทว จ มยํ ภวนฺตํ โคตมํ อปุจฺฉิมฺหา, ตํ ตเทว ภวํ โคตโม พฺยากาสิ, ตญฺจ ปนมฺหากํ รุจฺจติ เจว ขมติ จ, เตน จมฺหา อตฺตมนา. มยํ หิ โภ โคตม ปุพฺเพ เอวํ ชานาม 'เก จ มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กณฺหา พนฺธุปาทปจฺจา[๑] เก จ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโรติ. อชเนสิ วต เม ภวํ โคตโม สมเณสุ สมณเปมํ, สมเณสุ สมณปสาทํ, สมเณสุ สมณคารวํ. อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม ฯเปฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

ปญฺจมํ จงฺกีสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๖. เอสุการีสุตฺตํ

[๔๓๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข เอสุการี พฺราหฺมโณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข เอสุการี พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "พฺราหฺมณา โภ โคตม จตสฺโส ปาริจริยา ปญฺญเปนฺติ;[๒] พฺราหฺมณสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ, ขตฺติยสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ, เวสฺสสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ, สุทฺทสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ. ตตฺริทํ โภ โคตม พฺราหฺมณา พฺราหฺมณสฺส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. พนฺธุปาทาปจฺจา [๒] เท.,อิ. ปญฺญเปนฺติ, เอวมุปริปิ.

ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ ‘พฺราหฺมโณ วา พฺราหฺมณํ ปริจเรยฺย, ขตฺติโย วา พฺราหฺมณํ ปริจเรยฺย, เวสฺโส วา พฺราหฺมณํ ปริจเรยฺย สุทฺโท วา พฺราหฺมณํ ปริจเรยฺยาติ. อิทํ โข โภ โคตม พฺราหฺมณา พฺราหฺมณสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ. ตตฺริทํ โภ โคตม พฺราหฺมณา ขตฺติยสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ, ขตฺติโย วา ขตฺติยํ ปริจเรยฺย, เวสฺโส วา ขตฺติยํ ปริจเรยฺย, สุทฺโท วา ขตฺติยํ ปริจเรยฺยาติ. อิทํ โข โภ โคตม พฺราหฺมณา ขตฺติยสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ. ตตฺริทํ โภ โคตม พฺราหฺมณา เวสฺสสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ ‘เวสฺโส วา เวสฺสํ ปริจเรยฺย, สุทฺโท วา เวสฺสํ ปริจเรยฺยาติ. อิทํ โข โภ โคตม พฺราหฺมณา เวสฺสสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ. ตตฺริทํ โภ โคตม พฺราหฺมณา สุทฺทสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ ‘สุทฺโท ว[๑] สุทฺทํ ปริจเรยฺย, โก[๒] ปนญฺโญ สุทฺทํ ปริจริสฺสตีติ. อิทํ โข โภ โคตม พฺราหฺมณา สุทฺทสฺส ปาริจริยํ ปญฺญเปนฺติ. พฺราหฺมณา โภ โคตม อิมา จตสฺโส ปาริจริยา ปญฺญเปนฺติ; อิทํ[๓] ภวํ โคตโม กิมาหาติ.

[๔๓๗] “กึ ปน พฺราหฺมณ สพฺโพ โลโก พฺราหฺมณานํ เอตทพฺภนุชานาติ ‘อิมา จตสฺโส ปาริจริยา ปญฺญเปนฺตูติ.[๔] โน หิทํ โภ โคตม.

“เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ ปุริโส ทพฺพิฺโท อสฺสโก อนาพฺพิโย, ตสฺส อกามสฺส วิสํ[๕] โอลคฺเคยฺยุ ‘อิทนฺเต อมฺโภ ปุริส มึสํ ขาทิตพฺพํ, มูลญฺจ อนุปฺปาทาตพฺพนฺติ; เอวเมว โข พฺราหฺมณ

---

[๑] สี. จ
[๒] สี. โก วา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อิธ
[๔] สี. ปญฺญเปนฺติ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. พิลํ

พฺราหฺมณา อปฺปฏิญฺญาย[๑] เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ อถ จ ปนิมา จตสฺโส ปาริจริยา ปญฺญเปนฺติ. นาหํ พฺราหฺมณ 'สพฺพํ ปริจริตพฺพนฺติ วทามิ; น ปนาหํ[๒] พฺราหฺมณ 'สพฺพํ น ปริจริตพฺพนฺติ วทามิ. ยํ หิสฺส พฺราหฺมณ ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ ปาปิโย อสฺส น เสยฺโย, นาหนฺตํ 'ปริจริตพฺพนฺติ วทามิ. ยญฺจ ขฺวสฺส[๓] พฺราหฺมณ ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ เสยฺโย อสฺส น ปาปิโย, ตมหํ 'ปริจริตพฺพนฺติ วทามิ. ขตฺติยญฺเจปิ พฺราหฺมณ เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'ยํ วา เต ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ ปาปิโย อสฺส น เสยฺโย, ยํ วา เต ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ เสยฺโย อสฺส น ปาปิโย, ตเมตฺถ[๔] ปริจเรยฺยาสีติ. ขตฺติโยปิ หิ พฺราหฺมณ สมฺมา พฺยากรมาโน เอวํ พฺยากเรยฺย 'ยํ หิ เม ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ ปาปิโย อสฺส น เสยฺโย, นาหนฺตํ ปริจเรยฺยํ[๕] ยญฺจ โข เม ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ เสยฺโย อสฺส น ปาปิโย, ตมหํ ปริจเรยฺยนฺติ. พฺราหฺมณ์ เจปิ พฺราหฺมณ ฯเปฯ เวสฺสํ เจปิ พฺราหฺมณ ฯเปฯ สุทฺทํ เจปิ พฺราหฺมณ เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ 'ยํ วา เต ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ ปาปิโย อสฺส น เสยฺโย, ยํ วา เต ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ เสยฺโย อสฺส น ปาปิโย, ตเมตฺถ ปริจเรยฺยาสีติ. สุทฺโทปิ พฺราหฺมณ สมฺมา พฺยากรมาโน เอวํ พฺยากเรยฺย 'ยํ หิ เม ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ ปาปิโย อสฺส น เสยฺโย, นาหนฺตํ ปริจเรยฺยํ; ยญฺจ โข เม ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ เสยฺโย อสฺส น ปาปิโย, ตมหํ ปริจเรยฺยนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อปฺปฏิญฺญาเย
[๒] ฉ.,เท. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ขวาสฺส
[๔] ฉ.,เท.,อิ. กเมตฺถ, เอวมุปริปิ.
[๕] สี.,ฉ.,เท. ปริจเรยฺยุ

"นาหํ พฺราหฺมณ 'อุจฺจากุลีนตา เสยฺยโสติ วทามิ, น ปนาหํ พฺราหฺมณ 'อุจฺจากุลีนตา ปาปิยโสติ[๑] วทามิ. นาหํ พฺราหฺมณ 'อุพฺพารวณฺณตา เสยฺยโสติ วทามิ, น ปนาหํ พฺราหฺมณ 'อุพฺพารวณฺณตา ปาปิยโสติ วทามิ. นาหํ พฺราหฺมณ 'อุพฺพารโภคตา เสยฺยโสติ[๒] วทามิ, น ปนาหํ พฺราหฺมณ 'อุพฺพารโภคตา ปาปิยโสติ วทามิ.

[๔๓๘] อุจฺจากุลีโนปิ หิ พฺราหฺมณ อิเธกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ, อทินฺนาทายี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, มุสาวาที โหติ, ปิสุณวาโจ โหติ, ผรุสวาโจ โหติ, สมฺผปฺปลาปี โหติ, อภิชฺฌาลุ[๓] โหติ, พฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติ, ตสฺมา น อุจฺจากุลีนตา เสยฺยโสติ วทามิ. อุจฺจากุลีโนปิ หิ พฺราหฺมณ อิเธกจฺโจ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย[๔] วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย[๕] วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, ตสฺมา น 'อุจฺจากุลีนตา ปาปิยโสติ วทามิ.

[๔๓๙] 'อุพฺพารวณฺโณปิ หิ พฺราหฺมณ อิเธกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ, อทินฺนาทายี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, มุสาวาที โหติ, ปิสุณวาโจ โหติ, ผรุสวาโจ โหติ, สมฺผปฺปลาปี

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปาปิยํโสติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. เสยฺยํโสติ
[๓] สี.,อิ. อภิชฺฌาลู [๔] อิ. ปสุณาวาจาย
[๕] อิ. ผรุสาวาจาย

โหติ, อภิชฺฌาลุ โหติ, พฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติ. ตสฺมา น ‘อุพฺพารวณฺณตา เสยฺยโสติ วทามิ. อุพฺพารวณฺโณปิ หิ พฺราหฺมณ อิเธกจฺโจ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, ตสฺมา น อุพฺพารวณฺณตา ปาปิยโสติ วทามิ. อุพฺพารโภโคปิ หิ พฺราหฺมณ อิเธกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ, อทินฺนาทายี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, มุสาวาที โหติ, ปิสุณวาโจ โหติ, ผรุสวาโจ โหติ, สมฺผปฺปลาปี โหติ, อภิชฺฌาลุ โหติ, พฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติ. ตสฺมา น ‘อุพฺพารโภคตา เสยฺยโสติ วทามิ. อุพฺพารโภโคปิ หิ พฺราหฺมณ อิเธกจฺโจ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ. ตสฺมา น ‘อุพฺพารโภคตา ปาปิยโสติ วทามิ. นาหํ พฺราหฺมณ สพฺพํ ปริจริตพฺพนฺติ วทามิ น ปนาหํ พฺราหฺมณ ‘สพฺพํ น ปริจริตพฺพนฺติ[๑] วทามิ. ยํ หิสฺส พฺราหฺมณ ปริจรโต ปาริจริยาเหตุ สทฺธา วฑฺฒติ สีลํ วฑฺฒติ สุตํ วฑฺฒติ จาโค วฑฺฒติ ปญฺญา วฑฺฒติ, ตมหํ ปริจริตพฺพนฺติ[๑] วทามีติ.

[๑-๑] สฺยา. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

[๔๔๐] เอวํ วุตฺเต, เอสุการี พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "พฺราหฺมณา โภ โคตม จตฺตาริ ธนานิ ปญฺญเปนฺติ; พฺราหฺมณสฺส สนฺธนํ[๑] ปญฺญเปนฺติ, ขตฺติยสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ, เวสฺสสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ, สุทฺทสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ. ตตฺริทํ โภ โคตม พฺราหฺมณา พฺราหฺมณสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ ภิกฺขาจริยํ. ภิกฺขาจริยญฺจ ปน พฺราหฺมโณ สนฺธนํ อติมญฺญมาโน อกิจฺจการี โหติ, โคโป ว อทินฺนํ อาทิยมาโนติ. อิทํ โข โภ โคตม พฺราหฺมณา พฺราหฺมณสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ. ตตฺริทํ โภ โคตม พฺราหฺมณา ขตฺติยสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ ธนุกลาปํ. ธนุกลาปญฺจ ปน ขตฺติโย สนฺธนํ อติมญฺญมาโน อกิจฺจการี โหติ, โคโป ว อทินฺนํ อาทิยมาโนติ. อิทํ โข โภ โคตม พฺราหฺมณา ขตฺติยสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ. ตตฺริทํ โภ โคตม พฺราหฺมณา เวสฺสสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ กสิโครกฺขํ. กสิโครกฺขญฺจ ปน เวสฺโส สนฺธนํ อติมญฺญมาโน อกิจฺจการี โหติ, โคโป ว อทินฺนํ อาทิยมาโนติ. อิทํ โข โภ โคตม พฺราหฺมณา เวสฺสสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ. ตตฺริทํ โภ โคตม พฺราหฺมณา สุทฺทสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ อสิตพฺยาภงฺคึ. อสิตพฺยาภงฺคิญฺจ ปน สุทฺโท สนฺธนํ อติมญฺญมาโน อกิจฺจการี โหติ, โคโป ว อทินฺนํ อาทิยมาโนติ. อิทํ โข โภ โคตม พฺราหฺมณา สุทฺทสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปนฺติ. [๒] อิมานิ จตฺตาริ ธนานิ ปญฺญเปนฺติ อิธ ภวํ โคตโม กิมาหาติ.

---

[๑] สฺยา. สทฺธนํ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. พฺราหฺมณา โภ โคตม

[๔๔๑] “กึ ปน พฺราหฺมณ สพฺโพ โลโก พฺราหฺมณานํ เอตทพฺภนุชานาติ ‘อิมานิ จตฺตาริ ธนานิ ปญฺญเปนฺตูติ. โน หิทํ โภ โคตม. “เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ ปุริโส ทพฺพิฑฺโฑ อสฺสโก อนาพฺพิโย, ตสฺส อกามสฺส วิสํ โอลคฺเคยฺยุ ‘อิทนฺเต อมฺโภ ปุริส มํสํ ขาทิตพฺพํ, มูลญฺจ อนุปฺปทาตพฺพนฺติ; เอวเมว โข พฺราหฺมณ พฺราหฺมณา อปฺปฏิญฺญาย เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ อถ จ ปนิมานิ จตฺตาริ ธนานิ ปญฺญเปนฺติ. อริยํ โข ปน[๑] อหํ พฺราหฺมณ โลกุตฺตรํ ธมฺมํ ปุริสสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปมิ. โปราณํ โข ปนสฺส มาตาเปตฺติกํ กุลวํสํ อนุสฺสรโต, ยตฺถ ยตฺเถว อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ, เตน เตเนว สงฺขฺยं[๒] คจฺฉติ. ขตฺติยกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ, ‘ขตฺติโยเตฺววสงฺขฺยํ คจฺฉติ. พฺราหฺมณกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ, ‘พฺราหฺมโณเตฺววสงฺขฺยํ คจฺฉติ. เวสฺสกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ ‘เวสฺโสเตฺววสงฺขฺยํ คจฺฉติ. สุทฺทกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ ‘สุทฺโทเตฺววสงฺขฺยํ คจฺฉติ. เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ ยํ ยเทว ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, เตน เตเนว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. กฏฺฐญฺเจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, ‘กฏฺฐคฺคิเตฺววสงฺขฺยํ คจฺฉติ. สกลิกญฺเจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, ‘สกลิกคฺคิเตฺววสงฺขฺยํ คจฺฉติ. ติณญฺเจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, ‘ติณคฺคิเตฺววสงฺขฺยํ คจฺฉติ. โคมยญฺเจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, ‘โคมยคฺคิเตฺววสงฺขฺยํ คจฺฉติ; เอวเมว โข อหํ พฺราหฺมณ อริยํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] สี.,อิ. สงฺขฺ

โลกุตฺตรํ ธมฺมํ ปุริสสฺส สนฺธนํ ปญฺญเปมิ. โปราณํ โข ปนสฺส มาตาเปตฺติกํ กุลวํสํ อนุสฺสรโต, ยตฺถ ยตฺเถว อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ, เตน เตเนว สงฺขฺยํ คจฺฉติ.

ขตฺติยกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ, 'ขตฺติโยเตฺววสงฺขฺยํ คจฺฉติ. พฺราหฺมณกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ, 'พฺราหฺมโณเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. เวสฺสกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ, 'เวสฺโสเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. สุทฺทกุเล เจ อตฺตภาวสฺส อภินิพฺพตฺติ โหติ, 'สุทฺโทเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ.

ขตฺติยกุลา เจปิ พฺราหฺมณ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ[๑] โหติ, อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ, ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

พฺราหฺมณกุลา เจปิ พฺราหฺมณ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ, ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

เวสฺสกุลา เจปิ พฺราหฺมณ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา

---

[๑] อิ. อนภิชฺฌาลู

ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ, ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

สุทฺทกุลา เจปิ พฺราหฺมณ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ, ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

[๔๔๒] ตํ กึ มญฺญสิ พฺราหฺมณ พฺราหฺมโณว นุ โข ปโหติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาปชฺฌ[๑] เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุ, โน ขตฺติโย, โน เวสฺโส, โน สุทฺโทติ. โน หิทํ โภ โคตม. "ขตฺติโยปิ หิ โภ โคตม ปโหติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาปชฺฌ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุ, พฺราหฺมโณปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ เวสฺโสปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สุทฺโทปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สพฺเพปิ หิ โภ โคตม จตฺตาโร วณฺณา ปโหนฺติ อสฺมึ ปเทเส อเวรํ อพฺยาปชฺฌ เมตฺตจิตฺตํ ภาเวตุนฺติ.

"เอวเมว โข พฺราหฺมณ ขตฺติยกุลา เจปิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ,

---

[๑] ฉ. อพฺยาพชฺฌ

ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ, ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

พฺราหฺมณกุลา เจปิ พฺราหฺมณ ฯเปฯ เวสฺสกุลา เจปิ พฺราหฺมณ ฯเปฯ สุทฺทกุลา เจปิ พฺราหฺมณ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ, ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

[๔๔๓] ตํ กึ มญฺญสิ พฺราหฺมณ พฺราหฺมโณว นุ โข ปโหติ โสตฺตึ[๑] สินานํ อาทาย นทึ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุํ, โน ขตฺติโย, โน เวสฺโส, โน สุทฺโทติ. โน หิทํ โภ โคตม. “ขตฺติโยปิ หิ โภ โคตม ปโหติ โสตฺตึ สินานํ อาทาย นทึ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุํ, พฺราหฺมโณปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ เวสฺโสปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สุทฺโทปิ หิ โภ โคตม ฯเปฯ สพฺเพปิ หิ โภ โคตม จตฺตาโร วณฺณา ปโหนฺติ โสตฺตึ สินานํ อาทาย นทึ คนฺตฺวา รโชชลฺลํ ปวาเหตุนฺติ.

“เอวเมว โข พฺราหฺมณ ขตฺติยกุลา เจปิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต

---

[๑] ฉ.,เท. โสตฺติสินานึ, เอวมุปริปิ.

โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ, ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

พฺราหฺมณกุลา เจปิ พฺราหฺมณ ฯเปฯ เวสฺสกุลา เจปิ พฺราหฺมณ ฯเปฯ สุทฺทกุลา เจปิ พฺราหฺมณ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ, ญายํ ธมฺมํ กุสลํ.

[๔๔๔] ตํ กึ มญฺญสิ พฺราหฺมณ อิธ ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต นานาชจฺจานํ ปุริสานํ ปุริสสตํ สนฺนิปาเตยฺย 'อายนฺตุ โภนฺโต, เย ตตฺถ ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปนฺนา, สากสฺส[๑] วา สาลสฺส วา สลฬสฺส วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตนฺตุ, เตโช ปาตุกโรนฺตุ, อายนฺตุ ปน โภนฺโต, เย จ[๒] ตตฺถ จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวณุกุลา[๓] รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปนฺนา, สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอลณฺฑกฏฺฐสฺส วา อุตฺตรารณึ อาทาย อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตนฺตุ, เตโช ปาตุกโรนฺตูติ.

---

[๑] สี. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] สี.,อิ. เวณกุลา ฉ.,เท. เวนกุลา

ตํ กึ มญฺญสิ พฺราหฺมณ, โย เอว[๑] นุ โข โส ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปนฺเนหิ สากสฺส วา สาลสฺส วา สลฬสฺส วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส วา อุตฺตราราณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต เตโช ปาตุกโต, เสฺวว[๒] นุ ขฺวสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณิมา[๓] จ ปภสฺสโร จ เตน [๔] สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กรณียํ กาตุ, โย ปน โส จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวณกุลา รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปนฺเนหิ สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอลณฺฑกฏฺฐสฺส วา อุตฺตราราณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต, เตโช ปาตุกโต, สฺวาสฺส อคฺคิ น[๕] เจว อจฺจิมา น จ วณฺณิมา น จ ปภสฺสโร, น จ เตน สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุนฺติ.

"โน หิทํ โภ โคตม. โยปิ โส โภ โคตม ขตฺติยกุลา พฺราหฺมณกุลา ราชญฺญกุลา อุปฺปนฺเนหิ สากสฺส วา สาลสฺส วา สลฬสฺส วา จนฺทนสฺส วา ปทุมกสฺส วา อุตฺตราราณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต, เตโช ปาตุกโต, สฺวาสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณิมา จ ปภสฺสโร จ, เตน จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ กาตุ โยปิ โส จณฺฑาลกุลา เนสาทกุลา เวณกุลา รถการกุลา ปุกฺกุสกุลา อุปฺปนฺเนหิ สาปานโทณิยา วา สูกรโทณิยา วา รชกโทณิยา วา เอลณฺฑกฏฺฐสฺส วา อุตฺตราราณึ อาทาย อคฺคิ อภินิพฺพตฺโต, เตโช ปาตุกโต, โสปิสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณิมา จ ปภสฺสโร จ, เตนปิ จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณียํ

---

[๑] ฉ.,เท. เอวํ
[๒] ฉ.,เท. โส เอว
[๓] ฉ.,เท. วณฺณวา
[๔] ฉ.,เท.,อิ. จ
[๕] สี. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

กาตุ๎. สพฺโพปิ หิ โภ โคตม อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณิมา จ ปภสฺสโร จ, สพฺเพนปิ จ สกฺกา อคฺคินา อคฺคิกรณีย๎ กาตุนฺติ.

“เอวเมว โข พฺราหฺมณ ขตฺติยกุลา เจปิ อคารสฺมา อนคาริย๎ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตๆ ธมฺมวินย๎ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ, ญายๆ ธมฺมๆ กุสลๆ. พฺราหฺมณกุลา เจปิ พฺราหฺมณ ฯเปฯ เวสฺสกุลา เจปิ พฺราหฺมณ ฯเปฯ สุทฺทกุลา เจปิ พฺราหฺมณ อคารสฺมา อนคาริย๎ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตๆ ธมฺมวินย๎ อาคมฺม ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อพฺรหฺมจริยา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, อนภิชฺฌาลุ โหติ, อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, อาราธโก โหติ, ญายๆ ธมฺมๆ กุสลนฺติ.

เอวๆ วุตฺเต, เอสุการี พฺราหฺมโณ ภควนฺตๆ เอตทโวจ “อภิกฺกนฺตๆ โภ โคตม ฯเปฯ อุปาสกๆ มๆ ภวๆ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตๆ สรณงฺคตนฺติ.

ฉฏฺฐๆ เอสุการีสุตฺตๆ นิฏฺฐิตๆ.

๗. ธนญฺชานิสุตฺตํ[๑]

[๔๔๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สารีปุตฺโต ทกฺขิณาคิริสฺมึ จาริกญฺจรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ ราชคเห วสฺสํวุตฺโถ,[๒] เยน ทกฺขิณาคิริ เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สารีปุตฺเตน สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตं นิสินฺนं โข ตं ภิกฺขุं อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ "กจฺจาวุโส ภควา อโรโค จ พลวา จาติ. "อโรโค จาวุโส ภควา พลวา จาติ. "กจฺจิ ปนาวุโส ภิกฺขุสงฺโฆ อโรโค จ พลวา จาติ. "ภิกฺขุสงฺโฆปิ โข[๓] อาวุโส อโรโค จ พลวา จาติ. "เอตฺถ อาวุโส ตณฺฑุลปาลทฺวารายं[๔] ธนญฺชานิ[๕] นาม พฺราหฺมโณ อตฺถิ, กจฺจาวุโส ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อโรโค จ พลวา จาติ. "ธนญฺชานิปิ โข อาวุโส พฺราหฺมโณ อโรโค จ พลวา จาติ. "กจฺจิ ปนาวุโส ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อปฺปมตฺโตติ. "กุโต โน[๖] อาวุโส ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส อปฺปมาโท. ธนญฺชานิ อาวุโส พฺราหฺมโณ ราชานํ นิสฺสาย พฺราหฺมณคหปติเก วิลุมฺปติ, พฺราหฺมณคหปติเก นิสฺสาย ราชานํ วิลุมฺปติ, ยาปิสฺส ภริยา

---

[๑] สี.,อิ. ธานญฺชานิสุตฺต
[๒] ฉ. วสฺสํวุฏฺโฐ อิ. วสฺสํ วุฏฺโฐ
[๓] เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท. ตณฺฑุลปาลิทฺวาราย
[๕] สี.,อิ. ธานญฺชานิ
[๖] ฉ.,เท. ปนาวุโส

สทฺธา สทฺธา[๑] กุลา อานีตา, สาปิ[๒] กาลกตา[๓] อญฺญสฺส[๔] ภริยา อสทฺธา อสทฺธา กุลา อานีตาติ.

"ทุสฺสุตํ วตาวุโส อสฺสุมฺหา,[๕] เย มยํ ธนญฺชานึ พฺราหฺมณึ ปมตฺตํ อสฺสุมฺหา, อปฺเปวนาม[๖] มยํ กทาจิ กรหจิ ธนญฺชานินา พฺราหฺมเณน สทฺธึ สมาคจฺเฉยฺยาม, อปฺเปวนาม สิยา โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ.

[๔๔๖] อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ทกฺขิณาคิริสฺมึ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา, เยน ราชคหํ, เตน จาริกํ ปกฺกามิ, อนุปุพฺเพน จาริกญฺจรมาโน, เยน ราชคหํ ตทวสริ.

ตตฺร สุทํ อายสฺมา สารีปุตฺโต ราชคเห วิหรติ เวพฺภุเน กลนฺทกนิวาเป. อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. เตน โข ปน สมเยน ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ พหินคเร คาโว โคฏฺเฐ ทุหาเปติ.[๗] อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ราชคเห ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยน ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "อิโต โภ สารีปุตฺต ปโย ปียตํ, ตว ภตฺตสฺส กาโล

---

[๑] ฉ.,เท. สทฺธากุลา
[๒] สี.,อิ. สาปิสฺส
[๓] ฉ.,เท. กาลกตา
[๔] ฉ.,เท. อญฺญาสฺส
[๕] ฉ. อสสุมฺห
[๖] อิ. อปฺเปว จ นาม
[๗] สี.,อิ. โทหาเปติ

ภวิสฺสตีติ. “อลํ พฺราหฺมณ, กตํ เม อชฺช ภตฺตกิจฺจํ, อมุกสฺมึ เม รุกฺขมูเล ทิวาวิหาโร ภวิสฺสติ, ตตฺร[๑] อาคจฺเฉยฺยาสีติ. “เอวํ โภติ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ ปจฺฉาภตฺตํ ภุตฺตปาตราโส, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สารีปุตฺเตน สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ.

เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ธนญฺชานึ พฺราหฺมณํ อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ “กจฺจิสิ[๒] ธนญฺชานิ อปฺปมตฺโตติ.

“กุโต โภ สารีปุตฺต อมฺหากํ อปฺปมาโท. เยสนฺโน มาตาปิตโร โปเสตพฺพา, ปุตฺตทาโร โปเสตพฺโพ, ทาสกมฺมกรโปริสํ[๓] โปเสตพฺพํ,[๓] มิตฺตามจฺจานํ มิตฺตามจฺจกรณียํ กาตพฺพํ, ญาติสาโลหิตานํ ญาติสาโลหิตกรณียํ กาตพฺพํ, อติถีนํ อติถิกรณียํ กาตพฺพํ, ปุพฺพเปตานํ ปุพฺพเปตกรณียํ กาตพฺพํ, เทวตานํ เทวตากรณียํ กาตพฺพํ, รญฺโญ ราชกรณียํ กาตพฺพํ, อยมฺปิ กาโย ปิเณตพฺโพ พฺรูเหตพฺโพติ.

[๔๔๗] “ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. อิเธกจฺโจ มาตาปิตูนํ[๔] เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส ตเมนํ อธมฺมจริยวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกฑฺเฒยฺยุ. ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข มาตาปิตูนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตตฺถ [๒] ฉ. กจฺจาสิ
[๓-๓] ฉ.,เท. ทาสกมฺมกรา โปริสา โปเสตพฺพา, เอวมุปริปิ.
[๔] สี.,อิ. มาตาปิตูนฺนํ, เอวมุปริปิ.

นิรยปาลาติ. มาตาปิตโร วา ปนสฺส ลเภยฺยุ 'เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลาติ. "โน หิทํ โภ สารีปุตฺต, อถ โข นํ วิกนฺทนฺตเยว[๑] นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุ.

"ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. อิเธกจฺโจ ปุตฺตทารสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกฑฺเฒยฺยุ. ลเภยฺย นุ โข โส 'อหํ โข ปุตฺตทารสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลาติ. ปุตฺตทาโร วา ปนสฺส ลเภยฺย 'เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลาติ. "โน หิทํ โภ สารีปุตฺต, อถ โข นํ วิกนฺทนฺตเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุ.

"ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. อิเธกจฺโจ ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกฑฺเฒยฺยุ. ลเภยฺย นุ โข โส 'อหํ โข ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลาติ. ทาสกมฺมกรโปริสา[๒] วา ปนสฺส ลเภยฺย[๒] 'เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลาติ. "โน หิทํ โภ สารีปุตฺต, อถ โข นํ วิกนฺทนฺตเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุ.

"ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. อิเธกจฺโจ มิตฺตามจฺจานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยวิสมจริยาเหตุ

---

[๑] ฉ.,เท. วิกฺกนฺทนฺตเยว, เอวมุปริปิ. [๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. ทาสกมฺมกรโปริสา ลเภยฺยํ

นิรยํ นิรยปาลา อุปกฑฺเฒยฺยุ. ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข มิตฺตามจฺจานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลาติ, มิตฺตามจฺจา วา ปนสฺส ลเภยฺยุ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลาติ. “โน หิทํ โภ สารีปุตฺต, อถ โข นํ วิกนฺทนฺตเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุ.

“ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. อิเธกจฺโจ ญาติสาโลหิตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกฑฺเฒยฺยุ. ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข ญาติสาโลหิตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลาติ. ญาติสาโลหิตา วา ปนสฺส ลเภยฺยุ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลาติ. “โน หิทํ โภ สารีปุตฺต, อถ โข นํ วิกนฺทนฺตเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุ.

“ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. อิเธกจฺโจ อติถีนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกฑฺเฒยฺยุ. ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข อติถีนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลาติ อติถิโน[๑] วา ปนสฺส ลเภยฺยุ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลาติ. “โน หิทํ โภ สารีปุตฺต, อถ โข นํ วิกนฺทนฺตเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุ.

---

[๑] ฉ.,เท. อติถี

“ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. อิเธกจฺโจ ปุพฺพเปตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกฑฺเฒยฺยุ. ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข ปุพฺพเปตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลาติ ปุพฺพเปตา วา ปนสฺส ลเภยฺยุ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลาติ. “โน หิทํ โภ สารีปุตฺต, อถ โข นํ วิกนฺทนฺตเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุ.

“ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. อิเธกจฺโจ เทวตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกฑฺเฒยฺยุ. ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข เทวตานํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลาติ. เทวตา วา ปนสฺส ลเภยฺยุ ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลาติ. “โน หิทํ โภ สารีปุตฺต, อถ โข นํ วิกนฺทนฺตเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุ.

“ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. อิเธกจฺโจ รญฺโญ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริยวิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปฑฺเฒยฺยุ. ลเภยฺย นุ โข โส ‘อหํ โข รญฺโญ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลาติ, ราชา วา ปนสฺส ลเภยฺย ‘เอโส โข อมฺหากํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ, มา นํ นิรยํ นิรยปาลาติ. “โน หิทํ โภ สารีปุตฺต, อถ โข นํ วิกนฺทนฺตเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุ.

"ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. อิเธกจฺโจ กายสฺส ปิณนาเหตุ[๑] พฺรูหนาเหตุ[๒] อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, ตเมนํ อธมฺมจริย-วิสมจริยาเหตุ นิรยํ นิรยปาลา อุปกฑฺเฒยฺยุ๋. ลเภยฺย นุ โข โส 'อหํ โข กายสฺส ปิณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสึ, มา มํ นิรยํ นิรยปาลาติ, ปเร วา ปนสฺส ลเภยฺยุ๋ 'เอโส โข กายสฺส ปิณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อโหสิ มา นํ นิรยํ นิรยปาลาติ. "โน หิทํ โภ สารีปุตฺต, อถ โข นํ วิกนฺทนฺตเยว นิรเย นิรยปาลา ปกฺขิเปยฺยุ๋.

[๔๔๘] "ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. โย วา มาตาปิตูนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา มาตาปิตูนํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, กตมํ เสยฺโยติ. "โย หิ โภ สารีปุตฺต มาตาปิตูนํ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสยฺโย, โย จ โข โภ สารีปุตฺต มาตาปิตูนํ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสยฺโย, อธมฺมจริยวิสมจริยาหิ[๓] โภ สารีปุตฺต ธมฺมจริยสมจริยา เสยฺโยติ. "อตฺถิ โข ธนญฺชานิ อญฺเญ[๔] สเหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา เยหิ สกฺกา มาตาปิตโร เจว โปเสตุ๋, น จ ปาปกมฺมํ กาตุ๋,[๕] ปุญฺญญฺจ ปฏิปทำ ปฏิปชฺชิตุ๋.

"ตํ กึ มญฺเญสิ ธนญฺชานิ. โย วา ปุตฺตทารสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี[๖] อสฺส, โย วา ปุตฺตทารสฺส เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, กตมํ เสยฺโยติ. "โย หิ โภ สารีปุตฺต ปุตฺตทารสฺส

---

[๑] ฉ.,เท. ปีณนาเหตุ
[๒] สี. พฺรูหณเหตุ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อธมฺมจริยาวิสมจริยาหิ
[๔] ฉ.,เท. อญฺเญสํ เหตุกา, เอวมุปริปิ.
[๕] สี. กตฺตุ๋
[๖] อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตํ เสยฺโย, โย จ โข โภ สารีปุตฺต ปุตฺตทารสฺส เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสยฺโย, อธมฺมจริยวิสมจริยาหิ โภ สารีปุตฺต ธมฺมจริยสมจริยา เสยฺโยติ. "อตฺถิ โข ธนญฺชานิ อญฺเญ สเหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา ปุตฺตทาเร[๑] เจว โปเสตุ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทำ ปฏิปชฺชิตุ.

"ตำ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. โย วา ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, กตมำ เสยฺโยติ. "โย หิ โภ สารีปุตฺต ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตำ เสยฺโย, โย จ โข โภ สารีปุตฺต ทาสกมฺมกรโปริสสฺส เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสยฺโย, อธมฺมจริยวิสมจริยาหิ โภ สารีปุตฺต ธมฺมจริยสมจริยา เสยฺโยติ. "อตฺถิ โข ธนญฺชานิ อญฺเญ สเหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา ทาสกมฺมกรโปริสำ[๒] เจว โปเสตุ, น จ ปาปกมฺมำ กาตุ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทำ ปฏิปชฺชิตุ.

"ตำ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. โย วา มิตฺตามจฺจานำ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา มิตฺตามจฺจานำ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, กตมำ เสยฺโยติ. "โย หิ โภ สารีปุตฺต มิตฺตามจฺจานำ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตำ เสยฺโย, โย จ โข โภ สารีปุตฺต มิตฺตามจฺจานำ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสยฺโย, อธมฺมจริยวิสมจริยาหิ โภ สารีปุตฺต ธมฺมจริยสมจริยา เสยฺโยติ. "อตฺถิ โข ธนญฺชานิ อญฺเญ สเหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา,

---

[๑] ฉ.,เท. ปุตฺตทารำ [๒] ฉ.,เท. ทาสกมฺมกรโปริเส

เยหิ สกฺกา มิตฺตามจฺจานญฺเจว มิตฺตามจฺจกรณียํ กาตุ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทำ ปฏิปชฺชิตุ.

"ตำ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. โย วา ญาติสาโลหิตานำ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา ญาติสาโลหิตานำ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, กตมำ เสยฺโยติ. "โย หิ โภ สารีปุตฺต ญาติสาโลหิตานำ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตำ เสยฺโย, โย จ โข โภ สารีปุตฺต ญาติสาโลหิตานำ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสยฺโย, อธมฺมจริยวิสมจริยาหิ โภ สารีปุตฺต ธมฺมจริยสมจริยา เสยฺโยติ. "อตฺถิ โข ธนญฺชานิ อญฺเญ สเหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา ญาติ-สาโลหิตานญฺเจว ญาติสาโลหิตกรณียำ กาตุ, น จ ปาปกมฺมำ กาตุ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทำ ปฏิปชฺชิตุ.

"ตำ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. โย วา อติถีนำ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา อติถีนำ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, กตมำ เสยฺโยติ. "โย หิ โภ สารีปุตฺต อติถีนำ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตำ เสยฺโย, โย จ โข โภ สารีปุตฺต อติถีนำ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสยฺโย, อธมฺมจริยวิสมจริยาหิ โภ สารีปุตฺต ธมฺมจริยสมจริยา เสยฺโยติ. "อตฺถิ โข ธนญฺชานิ อญฺเญ สเหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา อติถีนญฺเจว อติถิกรณียำ กาตุ, น จ ปาปกมฺมำ กาตุ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทำ ปฏิปชฺชิตุ.

"ตำ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. โย วา ปุพฺพเปตานำ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา ปุพฺพเปตานำ เหตุ ธมฺมจารี

สมจารี อสฺส, กตมำ เสยฺโยติ. “โย หิ โภ สารีปุตฺต ปุพฺพเปตานำ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตำ เสยฺโย, โย จ โข โภ สารีปุตฺต ปุพฺพเปตานำ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสยฺโย, อธมฺมจริยวิสมจริยาหิ โภ สารีปุตฺต ธมฺมจริยสมจริยา เสยฺโยติ. “อตฺถิ โข ธนญ๎ชานิ อญ๎เญ สเหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา ปุพฺพเปตานญ๎เจว ปุพฺพเปตกรณียำ กาตุำ, น จ ปาปกมฺมำ กาตุำ, ปุญฺญญ๎จ ปฏิปทำ ปฏิปชฺชิตุำ.

“ตำ กึ มญ๎ญสิ ธนญ๎ชานิ. โย วา เทวตานำ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา เทวตานำ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, กตมำ เสยฺโยติ. “โย หิ โภ สารีปุตฺต เทวตานำ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตำ เสยฺโย, โย จ โข โภ สารีปุตฺต เทวตานำ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสยฺโย, อธมฺมจริยวิสมจริยาหิ โภ สารีปุตฺต ธมฺมจริยสมจริยา เสยฺโยติ. “อตฺถิ โข ธนญ๎ชานิ อญ๎เญ สเหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา เทวตานญ๎เจว เทวตากรณียำ กาตุำ, น จ ปาปกมฺมำ กาตุำ, ปุญฺญญ๎จ ปฏิปทำ ปฏิปชฺชิตุำ.

“ตำ กึ มญ๎ญสิ ธนญ๎ชานิ, โย วา รญ๎โญ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา รญ๎โญ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, กตมำ เสยฺโยติ. “โย หิ โภ สารีปุตฺต รญ๎โญ เหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตำ เสยฺโย, โย จ โข โภ สารีปุตฺต รญ๎โญ เหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทเวตฺถ เสยฺโย, อธมฺมจริยวิสมจริยาหิ โภ สารีปุตฺต ธมฺมจริยสมจริยา เสยฺโยติ. “อตฺถิ โข ธนญ๎ชานิ อญ๎เญ สเหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา,

เยหิ สกฺกา รญฺโญ เจว ราชกรณียํ กาตุ, น จ ปาปกมฺมํ กาตุ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทำ ปฏิปชฺชิตุ.

"ตำ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. โย วา กายสฺส ปิณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, โย วา กายสฺส ปิณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, กตมำ เสยฺโยติ. โย หิ โภ สารีปุตฺต กายสฺส ปิณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ อธมฺมจารี วิสมจารี อสฺส, น ตำ เสยฺโย, โย จ โข โภ สารีปุตฺต กายสฺส ปิณนาเหตุ พฺรูหนาเหตุ ธมฺมจารี สมจารี อสฺส, ตเทวตฺถ เสยฺโย, อธมฺมจริยวิสมจริยาหิ โภ สารีปุตฺต ธมฺมจริยสมจริยา เสยฺโยติ. "อตฺถิ โข ธนญฺชานิ อญฺเญ สเหตุกา ธมฺมิกา กมฺมนฺตา, เยหิ สกฺกา กายสฺส[๑] เจว ปิเณตุ[๒] พฺรูเหตุ, น จ ปาปกมฺมำ กาตุ, ปุญฺญญฺจ ปฏิปทำ ปฏิปชฺชิตุนฺติ.

[๔๔๙] อถ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตำ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. อถ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อปเรน สมเยน อาพาธิโก โหติ[๓] ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน. อถ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อญฺญตรำ ปุริสำ อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวำ อมฺโภ ปุริส, เยน ภควา, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ 'ธนญฺชานิ ภนฺเต พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน. โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตีติ, เยน จายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กายำ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปีเณตุ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อโหสิ

อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺทาหิ 'ธนญฺชานิ ภนฺเต พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺทตีติ, เอวญฺจ วเทหิ 'สาธุ กิร ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต, เยน ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปं อุปาทายาติ.

"เอวํ ภนฺเตติ โข โส ปุริโส ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส [๑] ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ปุริโส ภควนฺตํ เอตทโวจ "ธนญฺชานิ ภนฺเต พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตีติ เยนายสฺมา[๒] สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ปุริโส อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "ธนญฺชานิ ภนฺเต พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ, เอวญฺจ วเทติ 'สาธุ กิร ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต, เยน ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปं อุปาทายาติ. อธิวาเสสิ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ตุณฺหีภาเวน.

[๔๕๐] อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. นิสชฺช โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ธนญฺชานึ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ "กจฺจิ เต

---

[๑] อิ. วจนํ [๒] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท ทิสฺสติ.

ธนญฺชานิ ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ, โน อภิกฺกมนฺติ, ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน อภิกฺกโมติ.

"น เม โภ สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโม. เสยฺยถาปิ โภ สารีปุตฺต พลวา ปุริโส ติณฺเหน สิขเรน มุทฺธานํ[๑] อภิมตฺเถยฺย, เอวเมว โข เม[๒] โภ สารีปุตฺต อธิมตฺตา วาตา มุทฺธานํ[๓] โอหนนฺติ,[๔] น เม โภ สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโม, เสยฺยถาปิ โภ สารีปุตฺต พลวา ปุริโส ทฬฺหเน วรตฺตกฺขนฺเธน[๕] สีเส สีสเวธนํ[๖] ทเทยฺย,[๗] เอวเมว โข เม โภ สารีปุตฺต อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา, น เม โภ สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโม. เสยฺยถาปิ โภ สารีปุตฺต ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา ติณฺเหน โควิกนฺตเนน[๘] กุจฺฉึ ปริกนฺเตยฺย, เอวเมว โข เม โภ สารีปุตฺต อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติ, น เม โภ สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโม. เสยฺยถาปิ โภ สารีปุตฺต เทฺว พลวนฺโต ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ

---

[๑] ฉ.,เท. มุทฺธนิ
[๒] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. มุทฺธนิ จ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อูหนนฺติ
[๕] ฉ.,เท. วรตฺตกฺขณฺเฑน อิ. วรตฺตาพนฺเธน
[๖] ฉ.,เท. สีสเวจฺ
[๗] อิ. พนฺเธยฺย
[๘] สี. โควิกตฺตเนน

นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุ สมฺปริตาเปยฺยุ, เอวเมว โข เม โภ สารีปุตฺต อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห,[๑] น เม โภ สารีปุตฺต ขมนียํ, น ยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมติ.

[๔๕๑] "ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. กตมํ เสยฺโย นิรโย วา ติรจฺฉานโยนิ วาติ. "นิรยา โภ สารีปุตฺต ติรจฺฉานโยนิ เสยฺโยติ. "ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. กตมํ เสยฺโย ติรจฺฉานโยนิ วา ปิตฺติวิสโย วาติ. "ติรจฺฉานโยนิยา โภ สารีปุตฺต ปิตฺติวิสโย[๒] เสยฺโยติ. "ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. กตมํ เสยฺโย ปิตฺติวิสโย วา มนุสฺสา วาติ. "ปิตฺติวิสยา โภ สารีปุตฺต มนุสฺสา เสยฺโยติ. "ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. กตมํ เสยฺโย มนุสฺสา วา จาตุมหาราชิกา เทวา วาติ. "มนุสฺเสหิ โภ สารีปุตฺต จาตุมหาราชิกา เทวา เสยฺโยติ. "ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. กตมํ เสยฺโย จาตุมหาราชิกา เทวา วา ตาวตึสา เทวา วาติ. "จาตุมหาราชิเกหิ โภ สารีปุตฺต เทเวหิ ตาวตึสา เทวา เสยฺโยติ. "ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. กตมํ เสยฺโย ตาวตึสา เทวา วา ยามา เทวา วาติ. "ตาวตึเสหิ โภ สารีปุตฺต เทเวหิ ยามา เทวา เสยฺโยติ. "ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. กตมํ เสยฺโย ยามา เทวา วา ตุสิตา เทวา วาติ. "ยาเมหิ โภ สารีปุตฺต เทเวหิ ตุสิตา เทวา เสยฺโยติ. "ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. กตมํ เสยฺโย ตุสิตา เทวา วา นิมฺมานรตี เทวา วาติ. "ตุสิเตหิ โภ สารีปุตฺต เทเวหิ นิมฺมานรตี เทวา

---

[๑] อิ. ทาโห

[๒] ฉ.,เท.,อิ. เปตฺติวิสโย, เอวมุปริปิ.

เสยฺโยติ. “ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. กตมํ เสยฺโย นิมฺมานรตี เทวา วา ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เทวา วาติ. “นิมฺมานรตีหิ โภ สารีปุตฺต เทเวหิ ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เทวา เสยฺโยติ. “ตํ กึ มญฺญสิ ธนญฺชานิ. กตมํ เสยฺโย ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เทวา วา พฺรหฺมโลโก วาติ. “พฺรหฺมโลโกติ ภวํ สารีปุตฺโต อาห, “พฺรหฺมโลโกติ ภวํ สารีปุตฺโต อาหาติ.

อถ โข อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส เอตทโหสิ “อิเม โข พฺราหฺมณา พฺรหฺมโลกาธิมุตฺตา, ยนฺนูนาหํ ธนญฺชานิสฺส พฺราหฺมณสฺส พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสยฺยนฺติ. “พฺรหฺมานํ [๑] ธนญฺชานิ สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสสฺสามิ, ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. “เอวํ โภติ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสิ. อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ “กตโม จ ธนญฺชานิ พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺโค. อิธ ธนญฺชานิ ภิกฺขุ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ. ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถึ.[๒] อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ; อยมฺปิ โข ธนญฺชานิ พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺโค.

[๔๕๒] ปุน จปรํ ธนญฺชานิ ภิกฺขุ กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ. ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถึ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เต

[๒] อิ. จตุตฺถึ

โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ; อยํ โข ธนญฺชานิ พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺโคติ. “เตนหิ โภ สารีปุตฺต มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ ‘ธนญฺชานิ ภนฺเต พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตีติ.

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ธนญฺชานึ พฺราหฺมณํ สติ อุตฺตริกรณีเย[๑] หีเน พฺรหฺมโลเก ปติฏฺฐาเปตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. อถ โข ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ, อจิรปกฺกนฺเต อายสฺมนฺเต สารีปุตฺเต, กาลมกาสิ, พฺรหฺมโลกํ อุปปชฺชิ.

[๔๕๓] อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “เอโส ภิกฺขเว สารีปุตฺโต ธนญฺชานึ พฺราหฺมณํ สติ อุตฺตริกรณีเย หีเน พฺรหฺมโลเก ปติฏฺฐาเปตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺโตติ.

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “ธนญฺชานิ ภนฺเต พฺราหฺมโณ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตีติ. “กึ ปน ตฺวํ สารีปุตฺต ธนญฺชานึ พฺราหฺมณํ สติ อุตฺตริกรณีเย หีเน พฺรหฺมโลเก ปติฏฺฐาเปตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺโตติ. “มยฺหํ โข ภนฺเต เอวํ อโหสิ ‘อิเม โข พฺราหฺมณา พฺรหฺมโลกาธิมุตฺตา, ยนฺนูนาหํ ธนญฺชานิสฺส

---

[๑] สี. อุตฺตรึ กรณีเย, เอวมุปริปิ.

พฺราหฺมณสฺส พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺคํ เทเสยฺยนฺติ. "กาลกโต ว[๑] สารีปุตฺต ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ พฺรหฺมโลเก[๒] อุปปนฺโนติ.[๓]

สตฺตมํ ธนญฺชานิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๘. วาเสฏฺฐสุตฺตํ

[๔๕๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา อิจฺฉานงฺคเล[๔] วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสณฺเฑ.[๕] เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา พฺราหฺมณมหาสาลา อิจฺฉานงฺคเล ปฏิวสนฺติ. เสยฺยถีทํ. จงฺกี พฺราหฺมโณ ตารุกฺโข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ พฺราหฺมโณ ชาณุสฺโสณิ[๖] พฺราหฺมโณ โตเทยฺโย พฺราหฺมโณ อญฺเญ จ อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา พฺราหฺมณมหาสาลา.[๗] อถ โข วาเสฏฺฐภารทฺวาชานํ มาณวานํ ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมนฺตานำ[๘] อนุวิจรนฺตานำ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ "กถมฺโภ พฺราหฺมโณ โหตีติ. ภารทฺวาโช มาณโว เอวมาห "ยโต โข โภ อุภโตสุชาโต โหติ.[๙] มาติโต จ ปิติโต จ สංสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิตฺโต อนุปกุกุฏฺโฐ ชาติวาเทน, เอตฺตาวตา โข โภ พฺราหฺมโณ โหตีติ. วาเสฏฺฐมาณโว[๑๐] เอวมาห "ยโต โข โภ สีลวา จ โหติ วตฺตสมฺปนฺโน[๑๑] จ, เอตฺตาวตา โข โภ พฺราหฺมโณ โหตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. กาลงฺกโต จ อิ. กาลกโต จ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. พฺรหฺมโลกญฺจ
[๓] อิ. อุปฺปนฺโน
[๔] สี.,อิ. อิจฺฉานงฺกเล
[๕] สี. อิจฺฉานงฺคาลวณสณฺเฑ
[๖] เท. ชานุสฺโสนิ อิ. ชาณุสฺโสณี
[๗] สี. พฺราหฺมณมหาสาพา
[๘] สี.,อิ. อนุจงฺกมมานานำ อนุวิจรมานานำ
[๙] ฉ.,เท. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๑๐] ฉ.,เท. วาเสฏฺโฐ มาณโว
[๑๑] อิ. วตสมฺปนฺโน

เนว โข อสกฺขิ ภารทฺวาโช มาณโว วาเสฏฺฐํ มาณวํ สญฺญาเปตุํ น ปนาสกฺขิ วาเสฏฺโฐ มาณโว ภารทฺวาชํ มาณวํ สญฺญาเปตุํ.

อถ โข วาเสฏฺโฐ มาณโว ภารทฺวาชํ มาณวํ อามนฺเตสิ "อยํ โข โภ ภารทฺวาช สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต อิจฺฉานงฺคเล วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสณฺเฑ, ตํ โข ปน ภวนฺตं โคตมํ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ, อายาม โภ ภารทฺวาช, เยน สมโณ โคตโม, เตนุปสงฺกมิสฺสาม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉิสฺสาม, ยถา โน สมโณ โคตโม พฺยากริสฺสติ, ตถา นํ ธาเรสฺสามาติ. "เอวํ โภติ โข ภารทฺวาโช มาณโว วาเสฏฺฐสฺส มาณวสฺส ปจฺจสฺโสสิ.

[๔๕๕] อถ โข วาเสฏฺฐภารทฺวาชมาณวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตं นิสีทึสุ. เอกมนฺตं นิสินฺโน โข วาเสฏฺโฐ มาณโว ภควนฺตं คาถาหิ อชฺฌภาสิ

"อนุญฺญาตปฏิญฺญาตา เตวิชฺชา มยมสฺมุโภ[๑]
อหํ โปกฺขรสาติสฺส ตารุกฺขสฺสายมาณโว.[๒]

เตวิชฺชานํ ยทกฺขาตํ ตตฺร[๓] เกวลิโนสฺมเส
ปทกสฺมา โน พฺยากรณา[๔] ชปฺเป อาจริยสาทิสา
เตสนฺโน ชาติวาทสฺมึ วิวาโท อตฺถิ โคตม.

---

[๑] สี. มยมสฺสุ โภ
[๒] ฉ.,เท. ตารุกฺขสฺสายํ มาณโว
[๓] สี. ตตฺถ
[๔] ฉ.,เท. เวยฺยากรณา

ชาติยา พฺราหฺมโณ โหติ ภารทฺวาโช อิติ ภาสติ
อหญฺจ กมฺมุนา[๑] พฺรูมิ เอวํ ชานาหิ จกฺขุม.

เตน สกฺโกม ญาเปตุํ[๒] อญฺญมญฺญํ มยํ อุโภ
ภควนฺตํ ปุฏฺฐุ๋[๓] อาคมฺม สมฺพุทฺธํ อิติ วิสฺสุตํ.

จนฺทา ยถา ขยาตีตํ[๔] เปจฺจ ปญฺชาลิกา[๕] ชนา
วนฺทมานา นมสฺสนฺติ เอวํ โลกสฺมิ[๖] โคตมํ.

จกฺขุ๋ โลเก สมุปฺปนฺนํ มยํ ปุจฺฉาม โคตมํ
ชาติยา พฺราหฺมโณ โหติ อุทาหุ ภวติ กมฺมุนา
อชานตํ โน จ[๗] พฺรูหิ[๘] ยถา ชาเนมุ พฺราหฺมณํ.

[๔๕๖] เตสํ โวหํ[๙] พฺยากริสฺสํ[๑๐] [วาเสฏฺฐาติ ภควา] อนุปุพฺพํ ยถากถํ[๑๑]
ชาติวิภงฺคํ ปาณานํ อญฺญมญฺญา หิ ชาติโย.

ติณรุกฺเขปิ ชานาถ น วาปิ[๑๒] ปฏิชานเน[๑๓]
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ อญฺญมญฺญา หิ ชาติโย.

ตโต กีเฏ ปฏงฺเค จ ยาว กุนฺถกิปิลฺลิเก
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ อญฺญมญฺญา หิ ชาติโย.

จตุปฺปเทปิ ชานาถ ขุทฺทเก จ มหลฺลเก
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ อญฺญมญฺญา หิ ชาติโย.

---

[๑] สี.,อิ. กมฺมนา, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ. สญฺญาตุ
[๓] ฉ.,เท. ปุฏฺฐุมาคมา อิ. อาคมฺหา
[๔] สี. ขยาตีกํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺชลิกา
[๖] ฉ.,เท. โลกสฺมึ
[๗] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๘] ฉ.,เท. ปพฺรูหิ
[๙] ฉ.,เท. โว อหํ
[๑๐] ฉ.,เท. พฺยกฺขิสฺสํ อิ. วฺยกฺขิสฺสํ
[๑๑] ฉ.,เท. ยถาตถํ
[๑๒] ฉ.,เท. จาปิ
[๑๓] ฉ.,เท. ปฏิชานเร

ปาทูทเรปิ[๑] ชานาถ อุรเค ทีฆปิฏฺฐิเก
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ อญฺญมญฺญา หิ ชาติโย.

ตโต มจฺเฉปิ ชานาถ อุทเก วาริโคจเร
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ อญฺญมญฺญา หิ ชาติโย.

ตโต ปกฺขีปิ ชานาถ ปตฺตยาเน วิหงฺคเม
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ อญฺญมญฺญา หิ ชาติโย.

ยถา เอตาสุ ชาตีสุ ลิงฺคํ ชาติมยํ ปุถุ
เอวํ นตฺถิ มนุสฺเสสุ ลิงฺคํ ชาติมยํ ปุถุ.

น เกเสหิ น สีเสน[๒] น กณฺเณหิ น อกฺขิภิ[๓]
น มุเขน น นาสาย น โอฏฺเฐ หิ ภมูหิ วา.

น คีวาย น อํเสหิ น อุทเรน น ปิฏฺฐิยา
น โสณิยา น อุรสฺมา[๔] น สมฺพาเธ น เมถุเน.

น หตฺเถหิ น ปาเทหิ น องฺคุลีหิ[๕] นเขหิ วา
น ชงฺฆาหิ น อูรูหิ น วณฺเณน สเรน วา
ลิงฺคํ ชาติมยนฺเนว ยถา อญฺญาสุ ชาติสุ.

[๔๕๗] ปจฺจตฺตญฺจ สรีเรสุ[๖] มนุสฺเสเสฺวตํ น วิชฺชติ
โวการํ จ มนุสฺเสสุ สมญฺญาย ปวุจฺจติ.

โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ โครกฺขํ อุปชีวติ
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ กสฺสโก โส น พฺราหฺมโณ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปาทูทเรปิ
[๒] ฉ.,เท. สีเสหิ
[๓] ฉ.,เท. อกฺขีหิ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อุรสา
[๕] ฉ.,เท. นงฺคุลีหิ
[๖] สี.,อิ. ปจฺจตฺตํ สสรีเรสุ

โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ ปุถุสิปฺเปน ชีวติ
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ สิปฺปิโก โส น พฺราหฺมโณ.

โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ โวหารํ อุปชีวติ
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ วาณิโช โส น พฺราหฺมโณ.

โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ ปรเปสฺเสน ชีวติ
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ เปสฺสิโก[๑] โส น พฺราหฺมโณ.

โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ อทินฺนํ อุปชีวติ
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ โจโร เอโส น พฺราหฺมโณ.

โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ อิสฺสตฺถํ อุปชีวติ
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ โยธาชีโว น พฺราหฺมโณ.

โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ โปโรหิจฺเจน ชีวติ
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ ยาชโก โส น พฺราหฺมโณ.

โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ คามํ รฏฺฐญฺจ ภุญฺชติ
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ ราชา เอโส น พฺราหฺมโณ.

น จาหํ พฺราหฺมณํ พฺรูมิ โยนิชํ มตฺติสมฺภวํ
โภวาที นาม โส โหติ สเว โหติ สกิญฺจโน
อกิญฺจนํ อนาทานํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

[๔๕๘] สพฺพํ[๒] สญฺโญชนํ เฉตฺวา โย เว น ปริตสฺสติ
สงฺคาตีตํ[๓] วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูหิ พฺราหฺมณํ.

---

[๑] ฉ.,เท. เปสฺสโก
[๒] ฉ.,เท. สพฺพสโยชนํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. สงฺคาติคํ

เฉตฺวา นทฺธึ[๑] วรตฺตญฺจ สนฺธานํ[๒] สหนุกฺกมํ
อุกฺขิตฺตปลิฆํ[๓] พุทฺธํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

อกฺโกสํ วธพนฺธญฺจ อทุฏฺโฐ โย ติติกฺขติ
ขนฺติพลํ[๔] พลานีกํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

อกฺโกธนํ ธุตวนฺตํ[๕] สีลวนฺตํ อนุสฺสุทํ[๖]
ทนฺตํ อนฺติมสารีรํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

วาริโปกฺขรปตฺเตว อารคฺเคริว สาสโป
โย น ลิมฺปติ กาเมสุ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

โย ทุกฺขสฺส ปชานาติ อิเธว ขยมตฺตโน
ปนฺนภารํ วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

คมฺภีรปญฺญํ เมธาวึ มคฺคามคฺคสฺส โกวิทํ
อุตฺตมตฺถํ อนุปฺปตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

อสํสฏฺฐํ คหฏฺเฐหิ อนาคาเรหิ จูภยํ
อโนกสารึ[๗] อปฺปิจฺฉํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

นิธาย ทณฺฑํ ภูเตสุ ตเสสุ ถาวเรสุ จ
โย น หนฺติ น ฆาเตติ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

อวิรุทฺธํ วิรุทฺเธสุ อตฺตทณฺเฑสุ นิพฺพุตํ
สาทาเนสุ อนาทานํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

---

[๑] สี.,อิ. นนฺธึ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สนฺทานํ
[๓] สี. อุกฺขิตฺตปพิฆํ
[๔] ฉ.,เท. ขนฺตีพลํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. วตวนฺตํ
[๖] สี. อนุสฺสุกึ ฉ.,เท.,อิ. อนุสฺสทึ
[๗] ฉ.,เท. อโนกสาริมปฺปิจฺฉํ

ยสฺส ราโค จ โทโส จ มาโน มกฺโข จ ปาติโต[๑]
สาสโปริว อารคฺคา ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

[๔๕๙] อกกฺกสํ วิญฺญาปนึ[๒] คิรึ สจฺจํ อุทีรเย
ยาย นาภิสเช[๓] กิญฺจิ[๔] ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

โยปิ[๕] ทีฆํว รสฺสํ วา อณุถูลํ สุภาสุภํ
โลเก อทินฺนํ นาเมติ[๖] ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

อาสา ยสฺส น วิชฺชนฺติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ
นิราสาสํ[๗] วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

ยสฺสาลยา น วิชฺชนฺติ อญฺญาย อกถํกถึ[๘]
อมโตคธํ อนุปฺปตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

โยธ ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ อุโภสงฺคํ อุปจฺจคา
อโสกํ วิรชํ สุทฺธํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

จนฺทํว วิมลํ สุทฺธํ วิปฺปสนฺนมนาวิลํ
นนฺทิภวปริกฺขีณํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

โย อิมํ ปลิปถํ[๙] ทุคฺคมํ สํสารํ โมหมจฺจคา
ติณฺโณปารึ[๑๐] คโต ฌายี อเนโช อกถํกถี
อนุปาทาย นิพฺพุโต ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

---

[๑] ฉ.,เท. โอหิโต
[๒] สี. วิญฺญปนึ
[๓] ฉ.,อิ. นาภิสชฺเช
[๔] อิ. กญฺจิ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. โย จ
[๖] สี.,อิ. นาทิยติ ฉ.,เท. นาเทติ
[๗] สี.,อิ. นิราสยึ
[๘] ฉ. อกถึกถึ
[๙] สี. ปพิปถึ
[๑๐] สี. ปารคโต

โยธ กาเม ปหนฺตฺวาน[๑] อนาคาโร ปริพฺพเช
กามภวปริกฺขีณํ[๒] ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

โยธ ตณฺหํ ปหนฺตฺวาน อนาคาโร ปริพฺพเช
กามภวปริกฺขีณํ[๓] ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

หิตฺวา มานุสกํ โยคํ ทิพฺพโยคํ อุปจฺจคา
สพฺพโยควิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

หิตฺวา รตึ อรติญฺจ สีติภูตํ นิรูปธึ
สพฺพโลกาภิภุํ วีรํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

จุตึ โย เวทิ สตฺตานํ อุปปตฺติญฺจ สพฺพโส
อสตฺตํ สุคตํ พุทฺธํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

ยสฺส คตึ น ชานนฺติ เทวา คนฺธพฺพมานุสา
ขีณาสวํ อรหนฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

ยสฺส ปุเร จ ปจฺฉา จ มชฺเฌ จ นตฺถิ กิญฺจนํ
อกิญฺจนํ อนาทานํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

อุสภํ ปวรํ วีรํ มเหสึ วิชิตาวินํ
อเนชํ นฺหาตกํ พุทฺธํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

ปุพฺเพนิวาสํ โย เวทิ สคฺคาปายญฺจ ปสฺสสิ[๔]
อโถ ชาติกฺขยํ ปตฺโต ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

---

[๑] สี. ปหตฺวาน
[๒] อิ. ตณฺหาภวปริกฺขีณํ
[๓] ฉ.,เท. ตณฺหภวปริกฺขีณํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ปสฺสติ

[๔๖๐] สมญฺญา เหสา โลกสฺมึ นามโคตฺตํ ปกปฺปิตํ
สมุจฺจ[๑] สมุทาคตํ ตตฺถ ตตฺถ ปกปฺปิตํ.

ทีฆรตฺตมนุสยิตํ[๒] ทิฏฺฐิคตมชานตํ
อชานนฺตา[๓] โน จ พฺรูหนฺติ[๔] ชาติยา โหติ พฺราหฺมโณ.

น[๕] ชจฺจา วสโล โหติ น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ
กมฺมุนา วสโล โหติ กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ.

กสฺสโก กมฺมุนา โหติ สิปฺปิโก โหติ กมฺมุนา
วานิชฺโช กมฺมุนา โหติ เปสฺสิโก โหติ กมฺมุนา.

โจโรปิ กมฺมุนา โหติ โยธาชีโวปิ กมฺมุนา
ยาชโก กมฺมุนา โหติ ราชาปิ โหติ กมฺมุนา.

เอวเมตํ ยถาภูตํ กมฺมํ ปสฺสนฺติ ปณฺฑิตา
ปฏิจฺจสมุปฺปาททสา[๖] กมฺมวิปากโกวิทา.

กมฺมุนา วตฺตติ โลโก กมฺมุนา วตฺตติ ปชา
กมฺมนิ พนฺธนา สตฺตา รถสฺสาณีว ยายโต.

ตเปน พฺรหฺมจริเยน สํยเมน ทเมน จ
เอเตน พฺราหฺมโณ โหติ เอตํ พฺรหฺมานมุตฺตมํ.[๗]

ตีหิ วิชฺชาหิ สมฺปนฺโน สนฺโต ขีณปุนพฺภโว
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ พฺรหฺมา สกฺโก วิชานตนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สมฺมุจฺจา
[๒] ฉ.,เท. ทีฆรตฺตานุสยิตํ
[๓] สี. ชานนฺตา
[๔] สี.,อิ. ปพฺรุวนฺติ ฉ.,เท. ปพฺภุนฺติ
[๕] ฉ.,เท. น ชจฺจา พฺราหฺมโณ โหติ น ชจฺจา โหติ อพฺราหฺมโณ
กมฺมุนา พฺราหฺมโณ โหติ กมฺมุนา โหติ อพฺราหฺมโณ
[๖] ฉ.,อิ. ปฏิจฺจสมุปฺปาททสฺสา
[๗] ฉ.,เท.,อิ. พฺราหฺมณมุตฺตมํ

[๔๖๑] เอวํ วุตฺเต, วาเสฏฺฐภารทฺวาชมาณวา ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย, 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ, เอวเมว[๑] โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอเต มยํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปเต[๒] สรณงฺคเตติ.

อฏฺฐมํ วาเสฏฺฐสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๙. สุภสุตฺตํ

[๔๖๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต สาวตฺถิยํ ปฏิวสติ อญฺญตรสฺส คหปติสฺส นิเวสเน เกนจิเทว กรณีเยน. อถ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ยสฺส คหปติสฺส นิเวสเน ปฏิวสติ, ตํ คหปตึ เอตทโวจ "สุตเมตํ[๓] คหปติ 'อวิวิตฺตา สาวตฺถี[๔] อรหนฺเตหิ กึ[๕] นุ ขฺวชฺช สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา ปยิรุปาเสยฺยามาติ. "อยํ ภนฺเต ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม, ตํ ภนฺเต ภควนฺตํ ปยิรุปาสสฺสูติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เอวเมวํ
[๒] อิ. สรณาคเตติ
[๓] ฉ.,เท. สุตํ เมตํ อิ. สุตํ เม ตํ
[๔] สี.,อิ. สาวตฺถิ
[๕] อิ. กนฺนุ

อถ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ตสฺส คหปติสฺส ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "พฺราหฺมณา โภ โคตม เอวมาหํสุ 'คหฏฺโฐ อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํ, น ปพฺพชิโต อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติ อิธ ภวํ โคตโม กิมาหาติ.

[๔๖๓] "วิภชวาโท โข อหเมตฺถ มาณว, นาหเมตฺถ เอกํสวาโท. คิหิสฺส วาหํ มาณว ปพฺพชิตสฺส วา มิจฺฉาปฏิปตฺตึ [๑] วณฺเณมิ, คิหี วา หิ มาณว ปพฺพชิโต วา มิจฺฉาปฏิปนฺโน มิจฺฉาปฏิปตฺตาธิกรณเหตุ น อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลํ. คิหิสฺส วาหํ มาณว ปพฺพชิตสฺส วา สมฺมาปฏิปตฺตึ วณฺเณมิ, คิหี วา หิ มาณว ปพฺพชิโต วา สมฺมาปฏิปนฺโน สมฺมาปฏิปตฺตาธิกรณเหตุ อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติ.

"พฺราหฺมณา โภ โคตม เอวมาหํสุ 'มหตฺถมิทำ[๒] มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ ฆราวาสกมฺมฏฺฐานำ มหปฺผลำ โหติ. อปฺปตฺถมิทำ[๓] อปฺปกิจฺจำ อปฺปาธิกรณำ อปฺปสมารมฺภำ ปพฺพชฺชา-กมฺมฏฺฐานำ อปฺปปฺผลำ โหตีติ, อิธ ภวำ โคตโม กิมาหาติ. "เอตฺถปิ[๔] โข อหำ มาณว วิภชวาโท,[๕] นาหเมตฺถ เอกำสวาโท, อตฺถิ มาณว กมฺมฏฺฐานำ มหตฺถำ มหากิจฺจำ มหาธิกรณำ มหาสมารมฺภำ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. น
[๒] ฉ.,เท. มหฏฺฐมิทำ
[๓] ฉ.,เท. อปฺปฏฺฐมิทำ
[๔] ฉ.,เท. เอตฺถาปิ
[๕] ฉ.,เท. วิภชฺชวาโท

วิปชฺชมานํ อปฺปปฺผลํ โหติ, อตฺถิ มาณว กมฺมฏฺฐานํ มหตฺถํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ, สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ. อตฺถิ มาณว กมฺมฏฺฐานํ อปฺปตฺถํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ, วิปชฺชมานํ อปฺปปฺผลํ โหติ. อตฺถิ มาณว กมฺมฏฺฐานํ อปฺปตฺถํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ.

กตมํ[๑] มาณว กมฺมฏฺฐานํ มหตฺถํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ, วิปชฺชมานํ อปฺปปฺผลํ โหติ, กสิ[๒] โข มาณว กมฺมฏฺฐานํ มหตฺถํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ, วิปชฺชมานํ อปฺปปฺผลํ โหติ. กตมญฺจ มาณว กมฺมฏฺฐานํ มหตฺถํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ, สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ, กสิเยว โข มาณว กมฺมฏฺฐานํ มหตฺถํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ, สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ. กตมญฺจ มาณว กมฺมฏฺฐานํ อปฺปตฺถํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ, วิปชฺชมานํ อปฺปปฺผลํ โหติ, วณิชฺชา โข มาณว กมฺมฏฺฐานํ อปฺปตฺถํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ, วิปชฺชมานํ อปฺปปฺผลํ โหติ. กตมญฺจ มาณว กมฺมฏฺฐานํ อปฺปตฺถํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ, สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ, วนิชฺชาเยว โข มาณว กมฺมฏฺฐานํ อปฺปตฺถํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ, สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ.

[๔๖๔] “เสยฺยถาปิ มาณว กสิกมฺมฏฺฐานํ มหตฺถํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ, วิปชฺชมานํ อปฺปปฺผลํ โหติ. เอวเมว

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กตมญฺจ [๒] อิ. กสี

โข มาณว ฆราวาสกมฺมฏฺฐานํ มหตฺถํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ, วิปชฺชมานํ อปฺปปฺผลํ โหติ. เสยฺยถาปิ มาณว กสิเยว กมฺมฏฺฐานํ มหตฺถํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ, สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ. เอวเมว โข มาณว ฆราวาสกมฺมฏฺฐานํ มหตฺถํ มหากิจฺจํ มหาธิกรณํ มหาสมารมฺภํ, สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ. เสยฺยถาปิ มาณว วณิชฺชากมฺมฏฺฐานํ อปฺปตฺถํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ, วิปชฺชมานํ อปฺปปฺผลํ โหติ, เอวเมว โข มาณว ปพฺพชฺชากมฺมฏฺฐานํ อปฺปตฺถํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ, วิปชฺชมานํ อปฺปปฺผลํ โหติ. เสยฺยถาปิ มาณว วณิชฺชาเยว กมฺมฏฺฐานํ อปฺปตฺถํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ, สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหติ, เอวเมว โข มาณว ปพฺพชฺชากมฺมฏฺฐานํ อปฺปตฺถํ อปฺปกิจฺจํ อปฺปาธิกรณํ อปฺปสมารมฺภํ สมฺปชฺชมานํ มหปฺผลํ โหตีติ.

"พฺราหฺมณา โภ โคตม ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนายาติ. "เย เต มาณว พฺราหฺมณา ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย. สเจ เต อครุ, สาธุ เต ปญฺจ ธมฺเม อิมสฺมึ ปริสติ[๑] ภาสสฺสูติ. น โข[๒] โภ โคตม ครุ, ยตฺถสฺสุ ภวนฺโต วา นิสินฺนา[๓] ภวนฺตรูปา[๓] วาติ. "เตนหิ มาณว ภาสสฺสูติ.

"สจฺจํ โข โภ โคตม พฺราหฺมณา ปญฺจ ธมฺมํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย. ตปึ โข โภ โคตม

---

[๑] อิ. ปริสตึ [๒] ฉ.,เท.,อิ. น โข เม
[๓-๓] ฉ.,เท. นิสินฺโน ภวนฺตรูโป

พฺราหฺมณา ทุติยํ ธมฺมํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย. พฺรหฺมจริยํ โข โภ โคตม พฺราหฺมณา ตติยํ ธมฺมํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย. อชฺเฌนं[๑] โข โภ โคตม พฺราหฺมณา จตุตฺถํ ธมฺมํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย. จาคํ โข โภ โคตม พฺราหฺมณา ปญฺจมํ ธมฺมํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย. พฺราหฺมณา โภ โคตม อิเม ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนายาติ, อิธ ภวํ โคตโม กิมาหาติ.

[๔๖๕] "กึ ปน มาณว อตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกพฺราหฺมโณปิ, โย เอวมาห "อหํ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมีติ. "โน หิทํ โภ โคตม, กึ ปน มาณว อตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกาจริโยปิ เอกาจริย-ปาจริโยปิ ยาว สตฺตมา อาจริยมหยุคา, โย เอวมาห "อหํ อิเมสं ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมีติ. "โน หิทํ โภ โคตม. "กึ ปน มาณว เยปิ เต พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร, เยสมิทํ เอตรหิ พฺราหฺมณานํ[๒] โปราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมิหิตं, ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ. เสยฺยถีทํ. อฏฺฐโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิตฺโต ยมตคฺคิ องฺคีรโส[๓] ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ. เตปิ เอวมาหํสุ 'มยํ อิเมสं ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมาติ. "โน หิทํ โภ โคตม.

---

[๑] สี. อชฺเฌสนํ [๒] ฉ.,เท.,อิ. พฺรหฺมณา [๓] อิ. องฺคิรโส

"อิติ กิร มาณว นตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกพฺราหฺมโณปิ, โย เอวมาห 'อหํ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมีติ. นตฺถิ โกจิ พฺราหฺมณานํ เอกาจริโยปิ เอกาจริยปาจริโยปิ ยาว สตฺตมา อาจริยมหยุคา, โย เอวมาห "อหํ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมีติ เยปิ เต พฺราหฺมณานํ ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร มนฺตานํ ปวตฺตาโร, เยสมิทํ เอตรหิ พฺราหฺมณานํ โปราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตฺตํ สมิหิตํ, ตทนุคายนฺติ ตทนุภาสนฺติ ภาสิตมนุภาสนฺติ วาจิตมนุวาเจนฺติ. เสยฺยถีทํ. อฏฺฐโก วามโก วามเทโว เวสฺสามิตฺโต ยมตคฺคิ องฺคีรโส ภารทฺวาโช วาเสฏฺโฐ กสฺสโป ภคุ. เตปิ น เอวมาหํสุ 'มยํ อิเมสํ ปญฺจนฺนํ ธมฺมานํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา วิปากํ ปเวเทมาติ.

"เสยฺยถาปิ มาณว อนฺธเวณิ ปรมฺปราสํสตฺตา ปุริโมปิ น ปสฺสติ, มชฺฌิโมปิ น ปสฺสติ, ปจฺฉิโมปิ น ปสฺสติ, เอวเมว โข มาณว อนฺธเวณูปมํ มญฺเญ พฺราหฺมณานํ ภาสิตํ สมฺปชฺชติ, ปุริโมปิ น ปสฺสติ, มชฺฌิโมปิ น ปสฺสติ, ปจฺฉิโมปิ น ปสฺสตีติ.

[๔๖๖] เอวํ วุตฺเต, สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควโต[๑] อนฺธเวณูปมฺเมน วุจฺจมาโน กุปิโต อนตฺตมโน ภควนฺตเมว ขุเสนฺโต ภควนฺตเมว วมฺเภนฺโต ภควนฺตเมว วทมาโน "สมโณ โคตโม ปาปิโต[๒] ภวิสฺสตีติ, ภควนฺตํ เอตทโวจ "พฺราหฺมโณ [๓]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ภควตา
[๒] อิ. ปาปิโก
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โภ

โคตม โปกฺขรสาติ โอปมญฺโญ สุภควินิโก เอวมาห ‘เอวเมว โข[๑] ปนิเม[๒] เก สมณพฺราหฺมณา อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ ปฏิชานนฺติ, เตสมิทํ ภาสิตํ หสฺสกีเฬว สมฺปชฺชติ, นามกีเฬว สมฺปชฺชติ, ริตฺติกีเฬว สมฺปชฺชติ, ตุจฺฉกีเฬว สมฺปชฺชติ, กถํ หิ นาม มนุสฺสภูโต อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสं ญสฺสติ[๓] วา ทกฺขิติ[๔] วา สจฺฉิ วา กริสฺสตีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ.

“กึ ปน มาณว พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ โอปมญฺโญ สุภควินิโก สพฺเพสํเยว สมณพฺราหฺมณานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาตีติ. “สกายปิ หิ โภ โคตม ปุณฺณิกาย ทาสิยา พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ โอปมญฺโญ สุภควินิโก น เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ, กุโต ปน สพฺเพสํเยว สมณพฺราหฺมณานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานิสฺสตีติ.

“เสยฺยถาปิ มาณว ชจฺจนฺโธ ปุริโส โส[๕] น ปสฺเสยฺย กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย นีลกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย ปีตกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย โลหิตกานิ รูปานิ, น ปสฺเสยฺย มญฺเชฏฺฐกานิ[๖] รูปานิ, น ปสฺเสยฺย สมวิสมานิ,[๗] น ปสฺเสยฺย ตารกรูปานิ, น ปสฺเสยฺย จนฺทิมสุริเย,[๘] โส เอวํ วเทยฺย นตฺถิ กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ นตฺถิ กณฺหสุกฺกานํ รูปานํ ทสฺสาวี ‘นตฺถิ นีลกานิ รูปานิ, นตฺถิ นีลกานํ รูปานํ ทสฺสาวี. นตฺถิ ปีตกานิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท. ปนิเธกจฺเจ
[๓] สี. ญายิสฺส
[๔] สี.,อิ. ทกฺขิสฺสติ ฉ.,เท. ทกฺขติ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๖] ฉ.,เท. มญฺชิฏฺฐกานิ
[๗] ฉ.,เท. สมวิสมํ
[๘] ฉ. จนฺทิมสูริเย

รูปานิ, นตฺถิ ปีตกานํ รูปานํ ทสฺสาวี. นตฺถิ โลหิตกานิ รูปานิ, นตฺถิ โลหิตกานํ รูปานํ ทสฺสาวี. นตฺถิ มญฺเชฏฺฐกานิ รูปานิ, นตฺถิ มญฺเชฏฺฐกานํ รูปานํ ทสฺสาวี. นตฺถิ สมวิสมํ, นตฺถิ สมวิสมสฺส ทสฺสาวี. นตฺถิ ตารกรูปานิ, นตฺถิ ตารกรูปานํ ทสฺสาวี. นตฺถิ จนฺทิมสุริยา, นตฺถิ จนฺทิมสุริยานํ ทสฺสาวี. อหเมตํ น ชานามิ, อหเมตํ น ปสฺสามิ, ตสฺมา ตํ[๑] นตฺถีติ, สมฺมา นุ โข โส มาณว วทมาโน วเทยฺยาติ.

"โน หิทํ โภ โคตม, อตฺถิ กณฺหสุกฺกานิ รูปานิ, อตฺถิ กณฺหสุกฺกานํ รูปานํ ทสฺสาวี. อตฺถิ นีลกานิ รูปานิ, อตฺถิ นีลกานํ รูปานํ ทสฺสาวี. อตฺถิ ปีตกานิ รูปานิ, อตฺถิ ปีตกานํ รูปานํ ทสฺสาวี. อตฺถิ โลหิตกานิ รูปานิ, อตฺถิ โลหิตกานํ รูปานํ ทสฺสาวี. อตฺถิ มญฺเชฏฺฐกานิ รูปานิ, อตฺถิ มญฺเชฏฺฐกานํ รูปานํ ทสฺสาวี. อตฺถิ สมวิสมํ, อตฺถิ สมวิสมสฺส ทสฺสาวี. อตฺถิ ตารกรูปานิ, อตฺถิ ตารกรูปานํ ทสฺสาวี. อตฺถิ จนฺทิมสุริยา, อตฺถิ จนฺทิมสุริยานํ ทสฺสาวี. 'อหเมตํ น ชานามิ, อหเมตํ น ปสฺสามิ. ตสฺมา ตํ นตฺถีติ น หิ [๒] โภ โคตม สมฺมา วทมาโน วเทยฺยาติ.

"เอวเมว โข มาณว พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ โอปมญฺโญ สุภควนิโก อนฺโธ อจกฺขุโก. โส วต อุตฺตรึ มนุสฺสธมฺมา อลมริย-ญาณทสฺสนวิเสสํ ฌสฺสติ วา ทกฺขิติ วา สจฺฉิ วา กริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. โส

[๔๖๗] "ตํ กึ มญฺญสิ มาณว. เย ปน[๑] เต โกสลิกา[๒] พฺราหฺมณมหาสาลา,[๓] เสยฺยถีทํ. จงฺกี พฺราหฺมโณ ตารุกฺโข พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ พฺราหฺมโณ ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ ปิตา วา[๔] เต โตเทยฺโย. กตมา เนสํ เสยฺยา.[๕] ยํ วา เต สมฺมุจฺฉา[๖] วาจํ ภาเสยฺยุ๎, ยํ วา อสมฺมุจฺฉาติ.[๗] สมฺมุจฺฉา โภ โคตม.

"กตมา เตสํ เสยฺยา.[๘] ยํ วา เต มนฺตา วาจํ ภาเสยฺยุ๎, ยํ วา อมนฺตาติ. มนฺตา โภ โคตม.

"กตมา เตสํ เสยฺยา. ยํ วา เต ปฏิสงฺขาย วาจํ ภาเสยฺยุ๎, ยํ วา อปฺปฏิสงฺขายาติ. ปฏิสงฺขาย โภ โคตม.

กตมา เตสํ เสยฺยา. ยํ วา เต อตฺถสญฺหิตํ วาจํ ภาเสยฺยุ๎, ยํ วา อนตฺถสญฺหิตนฺติ. อตฺถสญฺหิตํ โภ โคตม.

"ตํ กึ มญฺญสิ มาณว. ยทิ เอวํ สนฺเต พฺราหฺมเณน โปกฺขรสาตินา โอปมญฺเญน สุภควนิเกน สมฺมุจฺฉา วาจา ภาสิตา อสมฺมุจฺฉาติ. สมฺมุจฺฉา โภ โคตม.

"มนฺตา วาจา ภาสิตา อมนฺตา[๙] วาจาติ. อมนฺตา โภ โคตม.

"ปฏิสงฺขาย ภาสิตา[๑๐] วาจา อปฺปฏิสงฺขายาติ.[๑๑] อปฺปฏิสงฺขาย โภ โคตม.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ.,เท.,อิ. โกสลกา
[๓] สี. พฺราหฺมณมหาสาพา
[๔] ฉ.,เท. จ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. เสยฺโย
[๖] ฉ.,เท. สมฺมุจฺจา อิ. สมฺมุสา
[๗] ฉ.,เท. อสมฺมุจฺจา อิ. อสมฺมุสา
[๘] ฉ.,เท. เสยฺโย, เอวมุปริปิ.
[๙] ฉ. อมนฺตาติ เท.,อิ. อมนฺตา วาติ
[๑๐] ฉ.,เท.,อิ. วาจา ภาสิตา
[๑๑] อิ. อปฺปฏิสงฺขาย วา

"อตฺถสญฺหิตา วาจา ภาสิตา อนตฺถสญฺหิตาติ. อนตฺถ-สญฺหิตา โภ โคตม.

"ปญฺจ โข อิเม มาณว นีวรณา. กตเม ปญฺจ. กามจฺฉนฺทนีวรณํ พฺยาปาทนีวรณํ ถีนมิทฺธนีวรณํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจ-นีวรณํ วิจิกิจฺฉานีวรณํ. อิเม โข มาณว ปญฺจ นีวรณา. อิเมหิ โข มาณว ปญฺจหิ นีวรเณหิ พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ โอปมญฺโญ สุภควนิโก อาวุโต[๑] นิวุโต โอผุโต[๒] ปริโยนทฺโธ. โส วต อุตฺตรึ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ ญสฺสติ วา ทกฺขิติ วา สจฺฉิ วา กริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๔๖๘] ปญฺจ โข อิเม มาณว กามคุณา. กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. อิเม โข มาณว ปญฺจ กามคุณา. อิเมหิ โข มาณว ปญฺจหิ กามคุเณหิ พฺราหฺมโณ โปกฺขรสาติ โอปมญฺโญ สุภควนิโก คธิโต[๓] มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน[๔] อนาทีนวทสฺสาวี[๕] อนิสฺสรณปญฺโญ ปริภุญฺชติ. โส วต อุตฺตรึ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ ญสฺสติ วา ทกฺขิติ วา สจฺฉิ วา กริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

---

[๑] อิ. อาวโฏ
[๒] สี. โอวุโต ฉ.,เท. โอผุโฏ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. คถิโต
[๔] ฉ.,เท. อชฺโฌปนฺโน
[๕] เท. อาทีนวทสฺสาวี

ตํ กึ มญฺญสิ มาณว. ยํ วา ติณกฏฺฐุปาทานํ ปฏิจฺจ อคฺคี ชาเลยฺย, ยํ วา นิสฺสฏฺฐติณกฏฺฐุปาทานํ อคฺคี ชาเลยฺย, กตโม นุ โข[๑] อสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว[๒] วณฺณิมา[๓] จ ปภสฺสโร จาติ.

"สเจ ตํ โภ โคตม ฐานํ นิสฺสฏฺฐติณกฏฺฐุปาทานํ อคฺคี ชลิตุ,[๔] สฺวาสฺส อคฺคิ อจฺจิมา เจว วณฺณิมา จ ปภสฺสโร จาติ. "อฏฺฐานํ โข เอตํ มาณว อนวกาโส, ยํ นิสฺสฏฺฐติณกฏฺฐุปาทานํ อคฺคี ชาเลยฺย อญฺญตฺร อิทฺธิมตา. เสยฺยถาปิ มาณว ติณกฏฺฐุปาทานํ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ; ตถูปมาหํ มาณว อิมํ ปีตึ วทามิ, ยายํ ปีติ ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ. เสยฺยถาปิ มาณว นิสฺสฏฺฐติณกฏฺฐุปาทาโน[๕] อคฺคิ ชลติ; ตถูปมาหํ มาณว อิมํ ปีตึ วทามิ, ยายํ ปีติ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหิ.

กตมา จ มาณว ปีติ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหิ. อิธ มาณว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยมฺปิ โข มาณว ปีติ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหิ. ปุน จปรํ มาณว [๖] วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยมฺปิ โข มาณว ปีติ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหิ.

---

[๑] ฉ.,เท. ขฺวาสฺส อิ. ขฺวสฺส
[๒] อิ. เอวสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. วณฺณวา
[๔] ฉ.,เท. ชาเลตุ อิ. ชาลิตุ
[๕] อิ. นิสฺสฏฺฐติณกฏฺฐุปาทานํ ปฏิจฺจ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. ภิกฺขุ

[๔๖๙] เย เต มาณว พฺราหฺมณา ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, กเมตฺถ[๑] พฺราหฺมณา ธมฺมํ มหปฺผลตรํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนายาติ. “เยเม โภ โคตม พฺราหฺมณา ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, จาคเมตฺถ พฺราหฺมณา ธมฺมํ มหปฺผลตรํ ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนายาติ.

“ตํ กึ มญฺญสิ มาณว, อิธ อญฺญตรสฺส พฺราหฺมณสฺส มหายญฺโญ ปจฺจุปฏฺฐิโต อสฺส. อถ เทฺว พฺราหฺมณา อาคจฺเฉยฺยุํ ‘อิตฺถนฺนามสฺส พฺราหฺมณสฺส มหายญฺญํ อนุภวิสฺสามาติ. ตตฺร[๒] เอกสฺส พฺราหฺมณสฺส เอวมสฺส ‘อโห วตาหเมว ลเภยฺยํ ภตฺตคฺเค อคฺคาสนํ อคฺโคทกํ อคฺคปิณฺฑํ, น อญฺเญ[๓] พฺราหฺมณา ลเภยฺยุ[๓] ภตฺตคฺเค อคฺคาสนํ อคฺโคทกํ อคฺคปิณฺฑนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ มาณว วิชฺชติ, ยํ อญฺโญ พฺราหฺมโณ ลเภยฺย ภตฺตคฺเค อคฺคาสนํ อคฺโคทกํ อคฺคปิณฺฑํ. น โส พฺราหฺมโณ ลเภยฺย ภตฺตคฺเค อคฺคาสนํ อคฺโคทกํ อคฺคปิณฺฑํ. ‘อญฺเญ[๔] พฺราหฺมณา ลภนฺติ[๔] ภตฺตคฺเค อคฺคาสนํ อคฺโคทกํ อคฺคปิณฺฑํ, นาหํ ลภามิ ภตฺตคฺเค อคฺคาสนํ อคฺโคทกํ อคฺคปิณฺฑนฺติ อิติ โส กุปิโต [๕] อนตฺตมโน. อิมสฺส ปน มาณว พฺราหฺมณา กึ วิปากํ ปญฺญเปนฺตีติ. “น เขฺวตฺถ โภ โคตม พฺราหฺมณา เอวํ ทานํ เทนฺติ

---

[๑] ฉ.,เท. กตเมตฺถ
[๒] ฉ.,เท. ตตฺเรกสฺส อิ. ตตฺเถกสฺส
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. อญฺโญ พฺราหฺมโณ ลเภยฺย
[๔-๔] ฉ.,เท.,อิ. อญฺโญ พฺราหฺมโณ ลภติ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. โหติ

'อิมินา[๑] จ โว กุปิโต อนตฺตมโนติ. อถ เขฺวตฺถ พฺราหฺมณา อนุกมฺปชาติกเยว[๒] ทานํ เทนฺตีติ. "เอวํ สนฺเต, โข มาณว พฺราหฺมณานํ อิทํ ฉฏฺฐํ ปุญฺญกิริยาวตฺถุ[๓] โหติ, ยทิทํ อนุกมฺปชาติกนฺติ. "เอวํ สนฺเต โภ โคตม พฺราหฺมณานํ อิทํ ฉฏฺฐํ ปุญฺญกิริยาวตฺถุ โหติ, ยทิทํ อนุกมฺปชาติกนฺติ.

"เย เต มาณว พฺราหฺมณา ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, เอเต[๔] กตฺถ พหุลํ สมนุปสฺสสีติ.[๕] "เยเม โภ โคตม พฺราหฺมณา ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, อิมาหํ ปญฺจ ธมฺเม ปพฺพชิเตสุ พหุลํ สมนุปสฺสามิ, อปฺปึ คหฏฺเฐสุ, คหฏฺโฐ หิ โภ โคตม มหตฺโถ มหากิจฺโจ มหาธิกรโณ มหาสมารมฺโภ, น สตตํ สมิตํ สจฺจวาที โหติ, ปพฺพชิโต โข ปน โภ โคตม อปฺปตฺโถ อปฺปกิจฺโจ อปฺปาธิกรโณ อปฺปสมารมฺโภ, สตตํ สมิตํ สจฺจวาที โหติ. คหฏฺโฐ หิ โภ โคตม มหตฺโถ มหากิจฺโจ มหาธิกรโณ มหาสมารมฺโภ, น สตตํ สมิตํ ตปสฺสี โหติ ฯเปฯ พฺรหฺมจารี โหติ ฯเปฯ สชฺฌายพหุโล โหติ ฯเปฯ จาคพหุโล โหติ, ปพฺพชิโต โข ปน โภ โคตม อปฺปตฺโถ อปฺปกิจฺโจ อปฺปาธิกรโณ อปฺปสมารมฺโภ, สตตํ สมิตํ ตปสฺสี โหติ ฯเปฯ พฺรหฺมจารี โหติ ฯเปฯ สชฺฌายพหุโล โหติ ฯเปฯ จาคพหุโล โหติ. "เยเม โภ โคตม พฺราหฺมณา[๖] ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, อิมาหํ ปญฺจ ธมฺเม ปพฺพชิเตสุ พหุลํ สมนุปสฺสามิ, อปฺปึ คหฏฺเฐสูติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิมินา ปโร กุปิโต โหตุ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อนุกมฺปาชาติกเยว
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ปุญฺญกิริยาวตฺถุ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ตฺวํ ปญฺจ ธมฺเม
[๕] ฉ.,เท.,อิ. สมนุปสฺสสิ คหฏฺเฐสุ วา ปพฺพชิเตสุ วาติ
[๖] อิ. สมณพฺราหฺมณา

"เย เต มาณว พฺราหฺมณา ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, จิตฺตสฺสาหํ เอเต ปริกฺขาเร วทามิ, ยทิทํ จิตฺตํ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ, ตสฺส ภาวนาย. อิธ มาณว ภิกฺขุ สจฺจวาที โหติ, โส 'สจฺจวาทิมฺหีติ[๑] ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสญฺหิตํ ปามุชฺชํ,[๒] ยนฺตํ กุสลูปสญฺหิตํ ปามุชฺชํ, จิตฺตสฺสาหํ เอตํ ปริกฺขารํ วทามิ, ยทิทํ จิตฺตํ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ, ตสฺส ภาวนาย. อิธ มาณว ภิกฺขุ ตปสฺสี โหติ ฯเปฯ พฺรหฺมจารี โหติ ฯเปฯ สชฺฌายพหุโล โหติ ฯเปฯ จาคพหุโล โหติ, โส 'จาคพหุโลมฺหีติ ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสญฺหิตํ ปามุชฺชํ, ยนฺตํ กุสลูปสญฺหิตํ ปามุชฺชํ, จิตฺตสฺสาหํ เอตํ ปริกฺขารํ วทามิ, ยทิทํ จิตฺตํ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ, ตสฺส ภาวนาย. เย เต มาณว พฺราหฺมณา ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, จิตฺตสฺสาหํ เอเต ปริกฺขาเร วทามิ, ยทิทํ จิตฺตํ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ, ตสฺส ภาวนายาติ.

[๔๗๐] เอวํ วุตฺเต, สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "สุตํ เมตํ โภ โคตม 'สมโณ โคตโม พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย[๓] มคฺคํ ปชานาตีติ.[๔]

"ตํ กึ มญฺญสิ มาณว. อาสนฺเน อิโต นฬกการคาโม นยิโต ทูเร นฬกการคาโมติ. "เอวํ โภ โคตม[๕] อาสนฺเน อิโต

---

[๑] ฉ.,เท. สจฺจวาทีมฺหีติ
[๒] ฉ.,เท. ปาโมชฺชํ, เอวมุปริปิ.
[๓] สี.,อิ. สหวฺยตาย
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ชานาติ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

นพการคาโม, นยิโต ทูเร นพการคาโมติ. “ตํ กึ มญฺญสิ มาณว. อิธ[๑] ขฺวสฺส ปุริโส นพการคาเม ชาตวฑฺโฒ,[๒] ตเมนํ นพการคามโต ตาวเทว อปสกฺกํ[๓] นพการคามสฺส มคฺคํ ปุจฺเฉยฺย. สิยา นุ โข มาณว ตสฺส ปุริสสฺส นพการคาเม ชาตวฑฺฒสฺส นพการคามสฺส มคฺคํ ปุฏฺฐสฺส ทนฺธายิตตฺตํ วา วิตฺถายิตตฺตํ วาติ. “โน หิทํ โภ โคตม, ตํ กิสฺส เหตุ. อสฺส[๔] หิ โภ โคตม ปุริสสฺส[๕] นพการคาเม ชาตวฑฺฒสฺส,[๕] สพฺพาเนว นพการคามสฺส มคฺคานิ สุวิทิตานีติ. สิยา น[๖] โข มาณว ตสฺส ปุริสสฺส นพการคาเม ชาตวฑฺฒสฺส นพการคามสฺส มคฺคํ ปุฏฺฐสฺส ทนฺธายิตตฺตํ วา วิตฺถายิตตฺตํ วา น เตฺวว ตถาคตสฺส พฺรหฺมโลกํ วา พฺรหฺมโลกคามินึ วา ปฏิปทำ ปุฏฺฐสฺส ทนฺธายิตตฺตํ วา วิตฺถายิตตฺตํ วา. พฺรหฺมานญฺจาหำ มาณว ปชานามิ พฺรหฺมโลกญฺจ พฺรหฺมโลกคามินิญฺจ ปฏิปทำ, ยถาปฏิปนฺโน จ พฺรหฺมโลกำ อุปปนฺโน, ตญฺจ ปชานามีติ. “สุตำ เมตำ โภ โคตม ‘สมโณ โคตโม พฺรหฺมานำ สหพฺยตาย มคฺคำ เทเสตีติ. สาธุ เม ภวำ โคตโม พฺรหฺมานำ สหพฺยตาย มคฺคำ เทเสตูติ. “เตนหิ มาณว สุณาหิ สาธุกำ มนสิกโรหิ[๗] ภาสิสฺสามีติ. “เอวำ โภติ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ.

[๔๗๑] “กตโม จ มาณว พฺรหฺมานำ สหพฺยตาย มคฺโค. อิธ มาณว ภิกฺขุ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกำ ทิสำ ผริตฺวา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิธสฺส
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ชาตวทฺโธ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อวสฺสุ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อมุ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ปุริโส นพการคาเม ชาตวทฺโธ ตสฺส
[๖] ฉ.,เท.,อิ. นุ
[๗] ฉ.,เท. มนสิ กโรหิ

วิหรติ. ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถํ.[๑] อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺถตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ. เอวํ ภาวิตาย โข มาณว เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ, น ตํ ตตฺราวสิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐติ. เสยฺยถาปิ มาณว พลวา สงฺขธโม อปฺปกสิเรเนว จาตุทฺทิสา[๒] วิญฺญาเปยฺย; เอวเมว โข มาณว เอวํ ภาวิตาย เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ, น ตํ ตตฺราวสิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐติ; อยมฺปิ โข มาณว พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺโค.

ปุน จปรํ มาณว ภิกฺขุ กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ. ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺถตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ. เอวํ ภาวิตาย โข มาณว อุเปกฺขาย เจโตวิมุตฺติยา ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ, น ตํ ตตฺราวสิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐติ. เสยฺยถาปิ มาณว พลวา สงฺขธโม อปฺปกสิเรเนว จาตุทฺทิสา วิญฺญาเปยฺย; เอวเมว โข มาณว เอวํ ภาวิตาย อุเปกฺขาย เจโตวิมุตฺติยา ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ, น ตํ ตตฺราวสิสฺสติ, น ตํ ตตฺราวติฏฺฐติ; อยมฺปิ โข มาณว พฺรหฺมานํ สหพฺยตาย มคฺโคติ.

---

[๑] เท.,อิ. จตุตฺถึ, เอวมุปริปิ. [๒] สี.,อิ. จตุทฺทิสา

[๔๗๒] เอวํ วุตฺเต, สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย, 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมว[๑] โภตา[๒] โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ. อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตํ. หนฺท จทานิ มยํ โภ โคตม คจฺฉาม, พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียาติ. "ยสฺสทานิ ตฺวํ มาณว กาลํ มญฺญสีติ. อถ โข สุโภ มาณโว โตเทยฺยปุตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา [๓] อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.

เตน โข ปน สมเยน ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ สพฺพเสเตน วลวาภิรเถน[๔] สาวตฺถิยา นิยฺยาติ ทิวาทิวสฺส. อทฺทสา โข ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ สุภํ มาณวํ โตเทยฺยปุตฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน สุภํ มาณวํ โตเทยฺยปุตฺตํ เอตทโวจ "หนฺท [๕] ภวํ ภารทฺวาโช อาคจฺฉิ[๖] ทิวาทิวสฺสาติ. "อิโต หิ โข อหํ โภ อาคจฺฉามิ สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติกาติ. "ตํ กึ มญฺญสิ. ภวํ ภารทฺวาโช สมณสฺส โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ ปณฺฑิโต มญฺเญติ. "โก จาหมฺโภ, โก จ สมณสฺส โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ ชานิสฺสามิ, โสปิ นูนสฺส ตาทิโสว, โย สมณสฺส

---

[๑] สี. เอวเมตํ ฉ.,เท.,อิ. เอวเมวํ
[๒] อิ. โภโต
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อนุโมทิตฺวา
[๔] สี. วฬภิรเถน ฉ.,เท.,อิ. วฬวาภิรเถน
[๕] ฉ.,เท.,อิ. กุโต นุ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. อาคจฺฉติ

โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ ชาเนยฺยาติ. "อุฬาราย ขลุ ภวํ ภารทฺวาโช สมณํ โคตมํ ปสํสาย ปสํสตีติ. "โก จาหมฺโภ, โก จ สมณํ โคตมํ ปสํสิสฺสามิ, ปสตฺถปฺปสตฺโถ จ[๑] ภวํ โคตโม เสฏฺโฐ เทวมนุสฺสานํ. เย จิเม โภ พฺราหฺมณา ปญฺจ ธมฺเม ปญฺญเปนฺติ ปุญฺญสฺส กิริยาย กุสลสฺส อาราธนาย, จิตฺตสฺเสว[๒] สมโณ โคตโม เอเต ปริกฺขาเร วเทติ,[๓] ยทิทํ จิตฺตํ อเวรํ อพฺยาปชฺฌํ, ตสฺส ภาวนายาติ.

เอวํ วุตฺเต, ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ สพฺพเสตา วลวาภิรถา โอโรหิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา อุทานํ อุทาเนสิ "ลาภา รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, สุลทฺธํ[๔] รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, ยสฺส วิชิเต ตถาคโต วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ.

นวมํ สุภสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๑๐. สคารวสุตฺตํ[๕]

[๔๗๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ. เตน โข ปน สมเยน ธนญฺชานี[๖] นาม พฺราหฺมณี ปจฺจลกปฺเป[๗] ปฏิวสติ, อภิปฺปสนฺนา พุทฺเธ จ ธมฺเม จ สงฺเฆ จ. อถ โข ธนญฺชานี พฺราหฺมณี

---

[๑] ฉ.,เท. ว โส อิ. จ โส
[๒] ฉ.,เท.,อิ. จิตฺตสฺเสเต
[๓] สี.,อิ. วทติ
[๔] ฉ.,เท. สุลทฺธลาภา อิ. สุลทฺธํ ลาภา
[๕] ฉ.,เท. สงฺคารวสุตฺต
[๖] สี.,อิ. ธานญฺชานี
[๗] สี. มณฺฑลกปฺเป ฉ.,เท. จญฺจลิกปฺเป อิ. จณฺฑลกปฺเป

อุปกฺขลิตฺวา ติกฺขตฺตุ อุทานํ อุทาเนสิ “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯเปฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ.

เตน โข ปน สมเยน สคารโว[๑] นาม มาณโว ปจฺจลกปฺเป ปฏิวสติ ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย. อสฺโสสิ โข สคารโว มาณโว ธนญฺชานิยา พฺราหฺมณิยา เอวํ วาจํ ภาสมานาย, สุตฺวาน ธนญฺชานึ พฺราหฺมณึ เอตทโวจ “อวภูตา จ[๒] ยํ ธนญฺชานี พฺราหฺมณี, ปราภูตา จ ยํ ธนญฺชานี พฺราหฺมณี วิชฺชมานานํ เตวิชฺชานํ[๓] พฺราหฺมณานํ, อถ จ ปน ตสฺส มุณฺฑกสฺส สมณสฺส[๔] วณฺณํ ภาสตีติ.[๕] “น หิ ปน ตฺวํ ตาต ภทฺรมุข ตสฺส ภควโต สีลปญฺญาณํ ชานาสิ, สเจ ตฺวํ ตาต ภทฺรมุข ตสฺส ภควโต สีลปญฺญาณํ ชาเนยฺยาสิ, น ตฺวํ ตาต ภทฺรมุข ตํ ภควนฺตํ อกฺโกสิตพฺพํ ปริภาสิตพฺพํ มญฺเญยฺยาสีติ. “เตนหิ โภติ ยทา สมโณ [๖] ปจฺจลกปฺปึ อนุปฺปตฺโต โหติ, อถ[๗] เม อาโรเจยฺยาสีติ. “เอวํ ภทฺรมุขาติ โข ธนญฺชานี พฺราหฺมณี สคารวสฺส มาณวสฺส ปจฺจสฺโสสิ.

อถ โข ภควา โกสเลสุ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน, เยน ปจฺจลกปฺปึ, ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา ปจฺจลกปฺเป วิหรติ โตเทยฺยานํ พฺราหฺมณานํ อมฺพวเน. อสฺโสสิ โข ธนญฺชานี

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สงฺคารโว
[๒] ฉ.,เท. ว
[๓] สี.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. สมณกสฺส
[๕] ฉ.,เท. ภาสิสฺสตีติ
[๖] ฉ.,เท.,อิ. โคตโม
[๗] อิ. อถ โข เม

พฺราหฺมณี “ภควา กิร ปจฺจลกปฺปี อนุปฺปตฺโต ปจฺจลกปฺเป วิหรติ โตเทยฺยานํ พฺราหฺมณานํ อมฺพวเนติ. อถ โข ธนญฺชานี พฺราหฺมณี, เยน สคารโว มาณโว, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา สคารวํ มาณวํ เอตทโวจ “อยํ ตาต ภทฺรมุข โส ภควา ปจฺจลกปฺปี อนุปฺปตฺโต ปจฺจลกปฺเป วิหรติ โตเทยฺยานํ พฺราหฺมณานํ อมฺพวเน, ยสฺสทานิ ตฺวं[๑] ตาต ภทฺรมุข กาลํ มญฺญสีติ.

[๔๗๔] “เอวํ โภตีติ โข สคารโว มาณโว ธนญฺชานิยา พฺราหฺมณิยา ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สคารโว มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ “สนฺติ โข โภ โคตม เอเก สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ, ตตฺร โภ โคตม เย เต สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญา-โวสานปารมิปฺปตฺตา อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ, เตสํ ภวํ โคตโม กตโมติ.

“ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตานํ อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺตานมฺปิ โข อหํ ภารทฺวาช เวมตฺตं[๒] วทามิ, สนฺติ ภารทฺวาช เอเก สมณพฺราหฺมณา อนุสฺสวิกา, เต อนุสฺสเวน ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ, เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณา เตวิชฺชา. สนฺติ ปน ภารทฺวาช เอเก สมณพฺราหฺมณา เกวลํ สทฺธามตฺตเกน ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสาน-ปารมิปฺปตฺตา อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ, เสยฺยถาปิ ตกฺกี วีมํสี.

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] สี.,อิ. เวมตฺตตํ

สนฺติ ภารทฺวาช เอเก สมณพฺราหฺมณา ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ สามํเยว ธมฺมํ อภิญฺญาย ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสาน-ปารมิปฺปตฺตา อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ. ตตฺร ภารทฺวาช เย เต สมณพฺราหฺมณา ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ สามํเยว ธมฺมํ อภิญฺญาย ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสานปารมิปฺปตฺตา อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ, เตสาหมสฺมิ. ตทิมินาเปตํ ภารทฺวาช ปริยาเยน เวทิตพฺพํ. ยถา เย เต สมณพฺราหฺมณา ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ สามํเยว ธมฺมํ อภิญฺญาย ทิฏฺฐธมฺมาภิญฺญาโวสาน-ปารมิปฺปตฺตา อาทิพฺรหฺมจริยํ ปฏิชานนฺติ, เตสาหมสฺมิ.

[๔๗๕] “อิธ เม ภารทฺวาช ปุพฺเพ ว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตสฺเสว สโต เอตทโหสิ ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา, นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ, ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช อปเรน สมเยน ทหโร ว สมาโน สุสุกาฬเกโส[๑] ภทฺเรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต, ปฐเมน วยสา อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ โรทนฺตานำ[๒] เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึ. โส เอวं ปพฺพชิโต สมาโน กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน, เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารं กาลามं เอตทโวจํ ‘อิจฺฉามหं อาวุโส กาลาม อิมสฺมึ ธมฺมวินเย

---

[๑] อิ. สุสุ กาฬเกโส

[๒] ฉ.,เท. รุทนฺตานำ

พฺรหฺมจริยํ จริตุนฺติ. เอวํ วุตฺเต, ภารทฺวาช อาฬาโร กาลาโม มํ เอตทโวจ ‘วิหรตายสฺมา ตาทิโส อยํ ธมฺโม, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ อาจริยกํ [๑] อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณึ. โส โข อหํ ภารทฺวาช ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมตฺเตน ลปิตลาปนมตฺเตน ‘ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ, ชานามิ ปสฺสามีติ จ ปฏิชานามิ อหญฺเจว อญฺเญ จ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ ‘น โข อาฬาโร กาลาโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน ‘สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ, อทฺธา อาฬาโร กาลาโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหรตีติ.

อถ ขฺวาหํ ภารทฺวาช, เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ ‘กิตฺตาวตา โน อาวุโส กาลาม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. เอวํ วุตฺเต, ภารทฺวาช อาฬาโร กาลาโม อากิญฺจญฺญายตนํ ปเวเทสิ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ ‘น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สทฺธา, มยฺหมฺปตฺถิ สทฺธา, น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ วิริยํ, มยฺหมฺปตฺถิ วิริยํ สติ ฯเปฯ สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา, มยฺหมฺปตฺถิ ปญฺญา, ยนฺนูนาหํ ยํ ธมฺมํ อาฬาโร กาลาโม ‘สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ, ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. อถ ขฺวาหํ ภารทฺวาช,

---

[๑] ฉ.,เท. สยํ

เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารं กาลามं เอตทโวจํ ‘เอตฺตาวตา โน อาวุโส กาลาม อิมํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. ‘เอตฺตาวตา โข อหํ อาวุโส อิมํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมีติ. ‘อหมฺปิ โข อาวุโส เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. ลาภา โน อาวุโส, สุลทฺธํ โน อาวุโส, เย มยं อายสฺมนฺตํ ตาทิสं สพฺรหฺมจารึ ปสฺสาม, อิติ ยาหํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ;[๑] ยं ตฺวํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, ตมหํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ, อิติ ยาหํ ธมฺมํ ชานามิ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ; ยं ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ตมหํ ธมฺมํ ชานามิ, อิติ ยาทิโส อหํ, ตาทิโส ตฺวํ, ยาทิโส ตฺวํ, ตาทิโส อหํ, เอหิทานิ อาวุโส อุโภ วสนฺตา อิมํ คณํ ปริหรามาติ. อิติ โข ภารทฺวาช อาฬาโร กาลาโม อาจริโย เม สมาโน [๒] อนฺเตวาสึ มํ สมานํ อตฺตโน[๓] สมสมํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ ‘นายं ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย [๔] น นิพฺพานาย สංวตฺตติ, ยาวเทว อากิญฺจญฺญายตนูปปตฺติยาติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช ตं ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช ปกฺกามึ.[๕]

---

[๑] ฉ.,เท. วิหรสิ
[๒] ฉ. อตฺตโน เท. อตฺตมโน
[๓] ฉ.,เท. อตฺตนา
[๔] ฉ.,เท. น สมฺโพธาย
[๕] ฉ.,เท. อปกฺกมึ

[๔๗๖] โส โข อหํ ภารทฺวาช กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน, เยน อุทฺทโก[๑] รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ 'อิจฺฉามหํ อาวุโส ราม[๒] อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุนฺติ. เอวํ วุตฺเต, ภารทฺวาช อุทฺทโก รามปุตฺโต มํ เอตทโวจ 'วิหรตายสฺมา, ตาทิโส อยํ ธมฺโม, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ อาจริยกํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณึ. โส โข อหํ ภารทฺวาช ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมตฺเตน ลปิตลาปนมตฺเตน 'ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ "ชานามิ ปสฺสามีติ จ ปฏิชานามิ, อหญฺเจว อญฺเญ จ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'น โข ราโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน 'สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ[๓] อทฺธา ราโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหรตีติ.[๔] อถ ขฺวาหํ ภารทฺวาช, เยน อุทฺทโก รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ 'กิตฺตาวตา โน อาวุโส ราม[๕] อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. เอวํ วุตฺเต, ภารทฺวาช อุทฺทโก รามปุตฺโต เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ปเวเทสิ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'น โข รามสฺเสว อโหสิ สทฺธา, มยฺหมฺปตฺถิ สทฺธา, น โข รามสฺเสว อโหสิ วิริยํ ฯเปฯ สติ ฯเปฯ สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา, มยฺหมฺปตฺถิ ปญฺญา, ยนฺนูนาหํ ยํ ธมฺมํ ราโม สยํ

---

[๑] ฉ.,เท. อุทโก, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ปเวเทสิ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. วิหาสีติ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ราโม, เอวมุปริปิ.

อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสิ, ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสึ.

อถ ขฺวาหํ ภารทฺวาช, เยน อุทฺทโก รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ 'เอตฺตาวตา โน อาวุโส ราม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. 'เอตฺตาวตา โข อหํ[๑] อาวุโส อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมีติ.[๒] 'อหมฺปิ โข อาวุโส เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. 'ลาภา โน อาวุโส, สุลทฺธํ โน อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจารึ ปสฺสาม, อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ,[๓] ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, ตํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิ, อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม อภิญฺญาสิ,[๔] ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ตํ ธมฺมํ ราโม อภิญฺญาสิ, อิติ ยาทิโส ราโม อโหสิ, ตาทิโส ตุวํ, ยาทิโส ตุวํ, ตาทิโส ราโม อโหสิ, เอหิทานิ อาวุโส ตุวํ อิมํ คณํ ปริหราติ. อิติ โข ภารทฺวาช อุทฺทโก รามปุตฺโต สพฺรหฺมจารี เม สมาโน

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. ปเวเทสีติ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. วิหรสิ [๔] อิ. อญฺญาสิ

อาจริยฏฺฐาเนว[๑] มํ ฐเปสิ, อุพฺพาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สංวตฺตติ, ยาวเทว เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปปตฺติยาติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช ปกฺกามึ.

[๔๗๗] โส โข อหํ ภารทฺวาช กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน มคเธสุ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน, เยน อุรุเวลา เสนานิคโม, ตทวสริ. ตตฺถทฺทสं รมณียํ ภูมิภาคํ ปาสาทิกญฺจ วนสณฺฑं นทิญฺจ สนฺทนฺตึ สีตูทกं[๒] สุปติตฺถํ รมณียํ สมนฺตา [๓] โคจรคามं. ตสฺส มยฺหं ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'รมณีโย วต ภูมิภาโค, ปาสาทิโก จ วนสณฺโฑ, นที จ สนฺทนฺตี[๔] สีตูทกา สุปติตฺถา รมณียา, สมนฺตา จ โคจรคาโม, อลं วติทं กุลปุตฺตสฺส ปธานตฺถิกสฺส ปธานายาติ. โส โข อหं ภารทฺวาช ตตฺเถว นิสีทึ 'อลมิทं ปธานายาติ. อปิสฺสุ มं ภารทฺวาช ติสฺโส อุปมา ปฏิภึสุ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

เสยฺยถาปิ ภารทฺวาช อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหं อุทเก นิกฺขิตฺตं. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย 'อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามีติ. ตं กึ มญฺญสิ ภารทฺวาช. อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหं อุทเก นิกฺขิตฺตं อุตฺตรารณึ

---

[๑] ฉ.,เท. อาจริยฏฺฐาเน อิ. อาจริยฏฺฐาเน จ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. เสตกํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. จ
[๔] ฉ.,เท. สนฺทติ

อาทาย อภิมตฺเถนฺโต[๑] อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยาติ. โน หิทํ โภ โคตม. ตํ กิสฺส เหตุ.

"อทุญฺหิ โภ โคตม อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ, ตญฺจ ปน อุทเก นิกฺขิตฺตํ, ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ. "เอวเมว โข ภารทฺวาช เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว [๒] กาเมหิ อวูปกฏฺฐา วิหรนฺติ. โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห, โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปฺหีโน[๓] โหติ น สุปฏิปฺปสฺสทฺโธ. โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติปฺปา[๔] กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, อภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. โน[๕] เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, อภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. อยํ โข มํ ภารทฺวาช ปฐมา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

[๔๗๘] อปราปิ โข มํ ภารทฺวาช ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

เสยฺยถาปิ ภารทฺวาช อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย 'อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญสิ

---

[๑] ฉ.,เท. อภิมนฺเถนฺโต
[๒] ฉ.,เท. จิตฺเตน จ
[๓] ฉ.,เท. สุปฺปหีโน
[๔] เท. ติพฺพา, เอวมุปริปิ.
[๕] เท. โน จ ปิ

ภารทฺวาช. อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺเถนฺโต[๑] อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยาติ. โน หิทํ โภ โคตม. ตํ กิสฺส เหตุ.

อทุญฺหิ โภ โคตม อลฺลํ กฏฺฐํ สเสฺนหํ กิญฺจาปิ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ, ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ. “เอวเมว โข ภารทฺวาช เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว [๒] กาเมหิ วูปกฏฺฐา[๓] วิหรนฺติ. โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามสฺเนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห, โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปหีโน[๔] โหติ น สุปฏิปฺปสฺสทฺโธ. โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, อภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. โน เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, อภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. อยํ โข มํ ภารทฺวาช ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

[๔๗๙] อปราปิ โข มํ ภารทฺวาช ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

เสยฺยถาปิ ภารทฺวาช สุกฺขํ กฏฺฐํ โกพาปิ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย ‘อคฺคึ

---

[๑] ฉ.,เท. อภิมนฺเถนฺโต
[๒] ฉ.,เท. จิตฺเตน จ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อวูปกฏฺฐา
[๔] ฉ.,เท. สุปฺปหีโน

อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญสิ ภารทฺวาช. อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ สุกฺขํ กฏฺฐํ โกพาปึ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺเถนฺโต อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยาติ. “เอวํ โภ โคตม. ตํ กิสฺส เหตุ. “อทุญฺหิ โภ โคตม สุกฺขํ กฏฺฐํ โกพาปึ, ตญฺจ ปน อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตนฺติ. เอวเมว โข ภารทฺวาช เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว กาเมหิ วูปกฏฺฐา วิหรนฺติ. โย จ เนสํ กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามเสฺนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห, โส จ อชฺฌตฺตํ สุปหีโน โหติ สุปฏิปฺปสฺสทฺโธ. โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, ภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. โน เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, ภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. อยํ โข มํ ภารทฺวาช ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา. อิมา โข มํ ภารทฺวาช ติสฺโส อุปมา ปฏิภึสุ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

[๔๘๐] ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ ‘ยนฺนูนาหํ ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคเณฺหยฺยํ อภินิปฺปีเพยฺยํ อภิสนฺตาเปยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหามิ อภินิปฺปีเพมิ อภิสนฺตาเปมิ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีพยโต อภิสนฺตาปยโต กจฺเฉหิ

เสทา มุจฺจนฺติ. เสยฺยถาปิ ภารทฺวาช พลวา ปุริโส ทุพฺพลตรํ ปุริสํ สีเส วา คเหตฺวา ขนฺเธ วา คเหตฺวา อภินิคฺคณฺเหยฺย อภินิปฺปีเพยฺย อภิสนฺตาเปยฺย; เอวเมว โข เม[๑] ภารทฺวาช ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีพยโต อภิสนฺตาปยโต กจฺเฉหิ เสทา มุจฺจนฺติ. อารทฺธํ โข ปน เม ภารทฺวาช วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา,[๒] สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต.

[๔๘๑] ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ อปฺปานกํ[๓] ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ กณฺณโสเตหิ วาตานํ นิกฺขนฺตานํ อธิมตฺโต สทฺโท โหติ. เสยฺยถาปิ นาม กมฺมารคคฺคริยา ธมมานาย อธิมตฺโต สทฺโท โหติ; เอวเมว โข เม ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ กณฺณโสเตหิ วาตานํ นิกฺขนฺตานํ อธิมตฺโต สทฺโท โหติ. อารทฺธํ โข ปน เม ภารทฺวาช วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต.

ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ อปฺปานกเยว ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ

---

[๑] เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อสมฺมุฏฺฐา, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อปฺปานกํ เยว

กณฺณโสตโต[๑] จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธานํ[๒] โอหนนฺติ.[๓] เสยฺยถาปิ ภารทฺวาช พลวา ปุริโส ติณฺเหน สิเขรน มุทฺธานํ อภิมตฺเถยฺย; เอวเมว โข เม ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธานํ โอหนนฺติ. อารทฺธํ โข ปน เม ภารทฺวาช วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต.

ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ อปฺปานกเมว ฌานํ ฌายेยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหติ. เสยฺยถาปิ ภารทฺวาช พลวา ปุริโส ทพฺเหน วรตฺตกฺขนฺเธน สีเส สีสเวธนํ[๔] ทเหยฺย; เอวเมว โข เม ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหติ. อารทฺธํ โข ปน เม ภารทฺวาช วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหนฺติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กณฺณโต, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. มุทฺธนิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อูหนนฺติ [๔] ฉ. สีสเวจฺ อิ. สีสเวรฺ

ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ อปฺปานกเมว ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติ. เสยฺยถาปิ ภารทฺวาช ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา ติณฺเหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉึ ปริกนฺเตยฺย; เอวเมว โข [๑] ภารทฺวาช มุขโต[๒] จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ[๒] อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติ. อารทฺธํ โข ปน เม ภารทฺวาช วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต.

ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ อปฺปานกเมว ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห โหติ. เสยฺยถาปิ ภารทฺวาช พลวนฺโต [๓] ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุ;[๔] เอวเมว โข เม ภารทฺวาช มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโสตโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห โหติ. อารทฺธํ โข ปน เม ภารทฺวาช วิริยํ โหติ

---

[๑] ฉ.,อิ. เอวเมว โข เม

[๒-๒] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

[๓] ฉ.,เท.,อิ. เทฺว

[๔] ฉ.,เท.,อิ. สมฺปริตาเปยฺยุ

อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธานเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต. อปิสฺสุ มํ ภารทฺวาช เทวตา ทิสฺวา เอวมาหํสุ 'กาลกโต[๑] สมโณ โคตโมติ. เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ น กาลกโต สมโณ โคตโม, อปิจ กาลํ กโรตีติ. เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ 'น กาลกโต สมโณ โคตโม, นปิ กาลํ กโรติ, อรหํ สมโณ โคตโม, วิหาโร เตฺวว โส อรหโต เอวรูโป โหตีติ.

ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ สพฺพโส อาหารูปจฺเฉทาย ปฏิปชฺเชยฺยนฺติ. อถ โข มํ ภารทฺวาช ตา[๒] เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุ 'มา โข ตฺวํ มาริส สพฺพโส อาหารูปจฺเฉทาย ปฏิปชฺชิ. สเจ โข ตฺวํ มาริส สพฺพโส อาหารูปจฺเฉทาย ปฏิปชฺชิสฺสสิ, ตสฺส เต มยํ ทิพฺพํ โอชํ โลมกูเปหิ อชฺโฌหริสฺสาม,[๓] ตาย ตฺวํ ยาเปสฺสสีติ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'อหํ เจว โข ปน สพฺพโส ชทฺธุกํ[๔] ปฏิชาเนยฺยํ. อิมา จ โข เม เทวตา ทิพฺพํ โอชํ โลมกูเปหิ อชฺโฌหเรยฺยุ, ตาย จาหํ ยาเปยฺยํ, ตํ มม อสฺส มุสาติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช ตา เทวตา ปจฺจาจิกฺขามิ 'อลนฺติ วทามิ.

ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหํ โถกํ โถกํ อาหารํ อาหเรยฺยํ ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กพายยูสํ ยทิ วา หเรณุกยูสนฺติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช โถกํ โถกํ อาหารํ อาหาเรสึ ปสตํ ปสตํ,

---

[๑] ฉ.,เท. กาลงฺกโต
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. อชฺโฌหาเรสฺสาม
[๔] ฉ.,เท. อชชฺชิตํ อิ. อชทฺธุกํ

ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กปายยูสํ ยทิ วา หเรณุกยูสํ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช โถกํ โถกํ อาหารํ อาหารยโต ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กปายยูสํ ยทิ วา หเรณุกยูสํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺโต กาโย โหติ. เสยฺยถาปิ นาม อสีติกปพฺพานิ วา กาฬปพฺพานิ วา; เอวเมวสฺสุ เม องฺคปจฺจงฺคานิ ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม โอฏฺฐปทํ; เอวเมวสฺสุ เม อานิสทํ โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม วฏฺฏนาวฬี; เอวเมวสฺสุ เม ปิฏฺฐิกณฺฏโก อุณฺณตาวณโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม ชชฺชรสาลาย[๑] โคปาณสิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ; เอวเมวสฺสุ เม ผาสุพิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม คมฺภีเร โอทปาเน[๒] อุทกตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ; เอวเมวสฺสุ เม อกฺขิกูเปสุ อกฺขิตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม ติตฺติกาลาพุ อามกจฺฉินฺโน วาตาตเปน สํผุสิโต[๓] โหติ สมฺมิลาโต; เอวเมวสฺสุ เม สีสจฺฉวิ สํผุสิตา โหติ สมฺมิลาตา ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ ภารทฺวาช ‘อุทรจฺฉวึ ปริมสิสฺสามีติ ปิฏฺฐิกณฺฏกเยว ปริคฺคณฺหามิ, ‘ปิฏฺฐิกณฺฏกํ ปริมสิสฺสามีติ อุทรจฺฉวึเยว ปริคฺคณฺหามิ, ยาวสฺสุ เม ภารทฺวาช อุทรจฺฉวิ ปิฏฺฐิกณฺฏกํ อลฺลีนา โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ ภารทฺวาช ‘วจฺจํ วา มุตฺตํ วา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ชรสาลาย
[๒] ฉ.,เท. อุทปาเน
[๓] ฉ.,เท. สํผุฏฺโต อิ. สมฺปุฏฺโต

กริสฺสามีติ ตตฺเถว อวกุชฺโช ปปตามิ ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ ภารทฺวาช อิมเมว กายํ อสฺสาเสนฺโต ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺชามิ, ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺชโต ปูติมูลานิ โลมานิ กายสฺมา ปปตนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. อปิสฺสุ มํ ภารทฺวาช มนุสฺสา ทิสฺวา เอวมาหํสุ 'กาโฬ สมโณ โคตโมติ. เอกจฺเจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ 'น กาโฬ สมโณ โคตโม สาโม สมโณ โคตโมติ. เอกจฺเจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ 'น กาโฬ สมโณ โคตโม, นปิ สาโม มงฺคุรจฺฉวี สมโณ โคตโมติ. ยาวสฺสุ เม ภารทฺวาช [๑] ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต อุปหโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย.

[๔๘๒] ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'เย โข เกจิ อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยึสุ เอตาวปรมํ นยิโต ภิยฺโย. เยปิ [๒] เกจิ อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยิสฺสนฺติ, เอตาวปรมํ นยิโต ภิยฺโย. เยปิ เกจิ เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ, เอตาวปรมํ นยิโต ภิยฺโย. น โข ปนาหํ อิมาย กฏุกาย ทุกฺกรการิกาย อธิคจฺฉามิ อุตฺตรึ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ, สิยา นุ โข อญฺโญ มคฺโค โพธิยาติ.[๓] ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'อภิชานามิ โข ปนาหํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตาว [๒] ฉ.,เท.,อิ. หิ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. โพธายาติ, เอวมุปริปิ.

ปิตุ สกฺกสฺส กมฺมนฺเต สีตาย ชมฺพูฉายาย นิสินฺโน วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตา. สิยา นุ โข เอโส มคฺโค โพธิยาติ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช สตานุสาริวิญฺญาณํ อโหสิ 'เอเสว[๑] มคฺโค โพธิยาติ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'กินฺนุ โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ, ยนฺตํ สุขํ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหีติ. ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'น โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ, ยนฺตํ สุขํ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหีติ.

[๔๘๓] ตสฺส มยฺหํ ภารทฺวาช เอตทโหสิ 'น โข ตํ สุกรํ สุขํ อธิคนฺตุํ เอวํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกาเยน, ยนฺนูนาหํ โอพาริกํ อาหารํ อาหเรยฺยํ โอทนํ กุมฺมาสนฺติ. โส โข อหํ ภารทฺวาช โอพาริกํ อาหารํ อาหาเรสึ โอทนํ กุมฺมาสํ. เตน โข ปน มํ ภารทฺวาช สมเยน ปญฺจ[๒] ภิกฺขู ปจฺจุปฏฺฐิตา โหนฺติ 'ยํ โน สมโณ โคตโม ธมฺมํ อธิคมิสฺสติ, ตนฺโน อาโรเจสฺสตีติ. ยโต โข อหํ ภารทฺวาช โอพาริกํ อาหารํ อาหาเรสึ โอทนํ กุมฺมาสํ, อถ เม เต ปญฺจ ภิกฺขู นิพฺพิชฺช ปกฺกมึสุ 'พาหุลฺลิโก สมโณ โคตโม ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลายาติ.

โส โข อหํ ภารทฺวาช โอพาริกํ อาหารํ อาหริตฺวา[๓] พลํ คเหตฺวา วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ, วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส

---

[๑] อิ. เอโสว
[๒] ฉ.,เท. ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อาหาเรตฺวา

เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยं[๑] ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหาสิ, สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสංเวเทสึ, ยนฺตं อริยา อาจิกฺขนฺติ 'อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ, สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขं อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ.

โส เอวं สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย จิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต[๒] ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตं อภินินฺนาเมสึ. โส อเนกวิหิตं ปุพฺเพนิวาสं อนุสฺสรามิ. เสยฺยถีทं. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการं สอุทฺเทสं อเนกวิหิตं ปุพฺเพนิวาสं อนุสฺสรามิ. อยं โข เม ภารทฺวาช รตฺติยา ปฐเม ยาเม ปฐมา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตं อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต.

[๔๘๔] โส เอวं สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย จิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต[๒] สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตं อภินินฺนาเมสึ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานามิ. อยं โข เม ภารทฺวาช รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม ทุติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา,

---

[๑] สี.,อิ. ทุติยชฺฌานํ

[๒-๒] สี.,อิ. อาเนชฺชปฺปตฺเต

วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึ. โส 'อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, "อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, 'อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ. ตสฺส มยฺหं[๑] เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ,[๒] 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสึ. อยํ โข เม ภารทฺวาช รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโตติ.

[๔๘๕] เอวํ วุตฺเต, สคารโว มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ "อฏฺฐิตวตํ[๓] โภโต โคตมสฺส ปธานํ อโหสิ, สปฺปุริสวตํ[๔]

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เม
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อโหสิ
[๓] สฺยา. อฏฺฐิตวต
[๔] สฺยา. สปฺปุริสวต

โภโต โคตมสฺส ปธานํ อโหสิ, ยถาตํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. กึ นุ โข โภ โคตม อตฺถิ เทวาติ. "ฐานโส[๑] โข ปเนตํ ภารทฺวาช วิทิตํ, ยทิทํ อตฺถิ เทวาติ.

"กินฺนุ โข โภ โคตม 'อตฺถิ เทวาติ ปุฏฺโฐ สมาโน 'ฐานโส ปเนตํ ภารทฺวาช วิทิตํ, ยทิทํ อตฺถิ เทวาติ วเทสิ, นนุ โภ โคตม เอวํ สนฺเต ตุจฺฉา[๒] มุสา โหตีติ.

"อตฺถิ เทวาติ ภารทฺวาช ปุฏฺโฐ สมาโน 'อตฺถิ เทวาติ โย วเทยฺย, 'ฐานโส วิทิตา เม วิทิตาติ โย วเทยฺย. อถ เขฺวตฺถ วิญฺญุปุริเสน เอกเสน นิฏฺฐํ คนฺตุ[๓] วา, ยทิทํ อตฺถิ เทวาติ.

"กิสฺส ปน เม ภวํ โคตโม อาทิเกเนว น พฺยากาสีติ.

"อุจฺเจน[๔] สมฺมตํ โข เอตํ ภารทฺวาช โลกสฺมึ, ยทิทํ อตฺถิ เทวาติ.

[๔๘๖] เอวํ วุตฺเต, สคารโว มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย, 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ;[๕] เอวเมว โภตา โคตเมน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ฐานโส เม ตํ
[๒] สี. ตุจฺฉํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. คนฺตพฺพํ
[๔] สี.,อิ. อุจฺเจ
[๕] สี.,อิ. ทกฺขินฺติ

อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต, เอสาหํ ภวนฺตํ[๑] โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

ทสมํ สคารวสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ปญฺจโม พฺราหฺมณวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

พฺรหฺมายุ เสลสฺสลายโน โฆฏมุโข จ พฺราหฺมโณ
เอสุจงฺกี ธนญฺชานี[๒] วาเสฏฺโฐ สุภคารโว.[๓]

อิทำ[๔] วคฺคานมุทฺทานํ

วคฺโค คหปติ ภิกฺขุ ปริพฺพาชกนามโก
ราชวคฺโค พฺราหฺมโณติ ปญฺจ มชฺฌิมอาคเม.[๔]

มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิ สมตฺตา.

---

[๑] อิ. ภควนฺตํ [๒] ฉ. ธนญฺชานิ
[๓] ฉ. อิติสทฺโท ทิสฺสติ. [๔-๔] สฺยา.,ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

สุตฺตนฺตปิฎเก มชฺฌิมนิกายสฺส
มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิยา
ปทานุกฺกโม

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[อ]		อตฺตนฺตโป	๔/๔
อกุสลา สงฺกปฺปา	๒๖๓/๓๒๑	อตฺตพฺยาพาธายปิ...อุภยพฺยาพาธายปิ	๑๐๙/๑๑๔
อกุสลา สีลา	๒๖๓/๓๒๐	อตฺตมโน อภิรทฺโธ	๖๖/๕๙
อกฺขธุตฺตา ... อกฺเขหิ	๓๕๔/๔๔๕	อตฺตานํ อุปฺผาเลสิ (อตฺตโน อุทรํ ผาเลสิ)	๓๕๖/๔๕๙
อกฺขิกหารโก	๗๓/๖๗	อตฺตุกฺกํสนา ปรวมฺภนา	๙๕/๙๔
อกฺขิกูเปสุ อกฺขิตารกา	๓๓๔/๔๒๕	อตฺถิ นาม ... ปริภุญฺชิสฺสสิ	๓๐๐/๓๗๑
อกณฺหํ อสุกฺกํ อกณฺหอสุกฺกวิปากํ	๘๑/๗๖	อติวิชฺฌ ปสฺสติ	๑๘๓/๒๑๑
อคฺคกุลิกสฺส ปุตฺโต	๒๙๔/๓๖๒	อธิจฺจาปตฺติโก	๑๔๒/๑๕๖
อคฺคพฺพ อาโกฏเฏหิ	๓๖๖/๗๔๒	อธิจิณฺณนฺเต วิปราวตฺตํ	๒๓๙/๒๘๘
อคฺคิหุตฺตมุขา	๔๐๐/๕๒๐	อนโณ ภุญฺชามิ โภชนํ	๓๕๒/๔๔๓
องฺคารกาสูปมา กามา	๔๕/๓๙	อนนฺตรหิตาย ภูมิยา	๙/๘
อชฺฌุปคฺ ปฏิชาเนยฺยํ	๓๓๔/๔๒๔	อนวชฺชสุขํ	๑๑/๑๑
อญฺญาราธนา	๑๘๓/๒๑๐	อนสฺสาสิกานิ	๒๒๔/๒๖๕
อฏฺฐงฺคสมนฺนาคโต	๓๘๗/๕๐๑	อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต	๑๓๓/๑๔๔
อฏฺฐปาทกตา เกสา	๓๐๒/๓๗๒	อนิจฺจา สงฺขตา..นิโรธธมฺมา	๒๐๕/๒๔๔
อฏฺฐิกงฺกลูปมา กามา	๔๒/๓๘	อโนวาที อนุปวาที	๓๑/๓๑
อฏฺฐิตวต ... ปธานํ	๔๘๕/๖๔๖	อนฺธเวณิ ปรัปราสัสตฺตา	๔๒๘/๕๖๒
อณฺฑหารโก	๗๓/๖๗	อนุตฺตรํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิ์	๒๘/๒๗

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อนุปุพฺพสิกฺขา ... กิริยา ... ปฏิปทา	๑๘๓/๒๑๐
อนุปุพฺพิกถํ	๓๙๕/๕๐๕
อนุรุทฺธา (อาลปนํ)	๑๖๗/๑๘๓
อนุโลมิกานิ เสนาสนานิ	๑๘๑/๒๐๖
อนุวิจฺจกาโร	๖๗/๖๐
อนุสายิโก อาพาโธ	๓๐๖/๓๘๐
อนุสฺสวิโก .. อนุสฺสวสจฺโจ	๒๓๐/๒๗๗
อนฺติมปุริโส	๓๐๙/๓๘๗
อปณฺณโก ธมฺโม	๙๓/๙๓
อปณฺณกํ สามญฺญเมว เสยฺโย	๓๐๗/๓๘๕
อปฺปานกํ ฌานํ	๓๓๓/๔๒๐
อพฺภุมฺเม	๑๔๙/๑๖๓
อพฺยาเสกสุขํ	๑๒/๑๒
อภิญฺญาย ...สนิทานํ...สปฺปาฏิหาริยํ.. ธมฺมํ เทเสติ	๒๔๔/๒๙๗
อภิโท อฑฺฒรตฺตสมยํ	๒๗๓/๓๓๓
อภิโทสกาลกโต	๓๔๐/๔๓๒
อภิธมฺเม อภิวินเย	๑๗๓/๑๙๘
อมตมธิคตํ	๓๔๒/๔๓๕
อมตทฺวารานิ	๒๑/๒๐
อมตาย ธาตุยา	๑๓๓/๑๔๔
อมราติ จาหุ	๓๐๗/๓๘๔
อมิตฺตโตปิ ... ปจฺจตฺถิกโตปิ ทเหยฺย (จเปยฺย)	๒๑๙/๒๖๑
อโยสิงฺฆาฏกํ	๘๒/๘๑
อรุคตฺโต ปกฺกคตฺโต	๒๑๓/๒๕๓
อลกฺขิกา ... อปฺปปุญฺญา	๒๔๐/๒๙๐
อลตฺตกกตา ปาทา	๓๐๒/๓๗๓
อวกุชฺโช ปปตามิ	๓๓๔/๔๒๕
อวิรฬหนฺโต	๓๘๖/๔๙๗
อสโฉ อมายาวี อุชุชาติโก	๒๘๑/๓๔๖
อหํ ภควโต ปุตฺโต	๓๘๑/๔๘๗
[อา]	
อาการวตี ปฏิปทา	๒๗๔/๓๓๔
อาการวตี สทฺธา	๙๓/๙๓
อากาสสมํ ภาวนํ	๑๑๙/๑๒๗
อาโกฏฺฏิตปจฺจาโกฏฺฏิตํ	๗๕/๖๙
อาชานียสุสูปมํ ธมฺมปริยายํ	๑๔๖/๑๕๘
อาชีวิกาปกตา	๑๖๗/๑๘๔
อาตุมารี มาตุมารี	๑๔๙/๑๖๓
อาทิเกเนว (ปจมปฺปโยเคเนว)	๘๖/๘๔
อานนฺโท วต อานนฺทรูโป	๓๘๒/๔๘๙
อานาปานสติ	๑๑๓/๑๒๒
อาปาณโกฏิกํ	๓๖๗/๔๗๓
อาโปสมํ ภาวนํ	๑๑๙/๑๒๖
อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ	๒๙๙/๓๗๐
อายตเนว ธมฺมเทสนา	๒๓๖/๒๘๔
อาโรคฺยปรมา ลาภา	๒๑๕/๒๕๗

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อาวฏฺฏนี มายา	๗๔/๖๗
อาวฏฺฏภยํ	๑๖๑/๑๗๘
อาเวสนํ ติณจฺฉทนํ	๒๙๑/๓๕๙
อาสนฺทิปญฺจมา ปุริสา	๒๒๕/๒๖๖
อาสาวฏฺฉานียา ธมฺมา	๑๔๕/๑๕๘
[อิ]	
อิณฏฺฏา	๑๖๗/๑๘๔
อิตฺตรชจฺโจ	๒๘๔/๓๕๑
อิตฺถีปริคฺคโห	๓๐๖/๒๘๓
อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาเรสิ	๓๔๘/๔๔๕
อินฺทฺริยเวมตฺตตํ	๑๓๓/๑๔๖
อินฺทฺริยานิ สมนฺนานยมานา	๑๘๑/๒๐๖
อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวาโร	๒๓/๒๓
อิสิสตฺตมสฺส (ภควโต)	๗๖/๗๑
[อุ]	
อุกฺกุฏิโก	๗/๗
อุคฺคิลิตุ๎...โอคิลิตุ๎	๘๓/๘๑
อุจฺจาปเก วตฺเต รตา	๒๔๒/๒๙๔
อุจฺฉงฺคญฺจ ปูเรยฺย	๔๘/๔๑
อุชุวิปจฺจนีกวาทา	๙๔/๙๓
อุฑฺฑิเยยฺย	๔๓/๓๘
อุณฺณา...ภมุกนฺตเร ชาตา	๓๘๖/๔๙๘
อุณฺหิสสีโส	๓๘๖/๔๙๘
อุทปาเน อุทกตารกา	๓๓๔/๔๒๕
อุทฺเทกนิโก	๒๗๗/๓๔๐
อุทฺธนานิ ขนนฺติ	๓๙๖/๕๑๓
อุทธวิเรจนํ อโธวิเรจนํ ... นตฺถุกมฺมํ (เภสชฺชํ)	๒๒๐/๒๖๐
อุปจฺฉเภยฺย	๔๒/๓๗
อุปธิปฏิสฺยุตฺตา สรสงฺกปฺปา	๑๕๔/๑๖๙
อุปธิวิเวกา	๑๓๓/๑๔๔
อุปวิชญฺญา	๗๕/๖๘
อุเปกฺขา นานตฺตา นานตฺตสิตา	๔๒/๓๘
อุพฺภตฺถโก	๗/๗
อุภโตโกฏิกํ ปณฺหํ	๘๓/๘๑
อุภโตภาควิมตฺถ	๒๔๙/๓๐๓
อุภโตภาควิมุตฺโต	๑๓๖/๑๕๐
อุภยตฺถ กฏคฺคาโห	๙๖/๙๖
อุภยตฺถ กลิคฺคาโห	๙๕/๙๕
อุมฺมคฺคํ คเหตฺวา	๓๔๑/๔๓๔
อุมฺมารปปฺปผ นีลวณฺณ	๒๔๙/๓๐๓
อูมิภยํ	๑๖๒/๑๗๙
อุลฺลิกฺขาเปติ (กปฺปเกน เกเส โสธาเปติ)	๒๙๙/๓๖๙
อุสฺสฏาย อุสฺสฏาย ปริสาย	๓๐๓/๓๗๔

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[เอ]		โอพารเวทา โอพารปามุชฺชา	๑๖๘/๑๘๖
เอกธมฺโม อกฺขาโต	๑๘/๑๖	**[ก]**	
เอกาสนโภชนํ	๑๓๔/๑๔๗	กณฺฏกาปสฺสยิโก	๗/๗
เอวํ โภตีติ..เทวิยา ปฏิสฺสุตฺวา	๓๕๕/๔๕๗	กณฺจปณฺจเมหิ พนฺธเนหิ	๒๘๑/๓๔๖
เอวํ ภทฺทนฺตวาติ...สกฺกสฺส	๓๑๔/๓๙๔	กณฺณิการปุปฺผํ ปีตวณฺณํ	๒๔๙/๓๐๓
เอหิภทนฺติโก	๗/๖	กณฺหํ กณฺหวิปากํ	๘๑/๗๖
เอหิ มลฺลิเก อาจเมหิ	๓๕๗/๔๖๒	กณฺหสุกฺกํ กณฺหสุกฺกวิปากํ	๘๑/๗๖
[โอ]		กถาวตฺถุ อพฺภุทาสาหสิ	๓๗๘/๔๘๓
โอทนมิญฺชา	๓๘๗/๕๐๐	กมฺมฏฺฐานํ (มหตฺถํ...อปฺปตฺถํ)	๔๖๓/๖๑๐
โอทริกตฺตสฺเสตํ อธิวจนํ	๑๖๓/๑๘๐	กมฺมารคคฺคริยา ธมฺมานาย	๓๓๓/๔๒๑
โอปกฺกมิกา ทุกฺขา	๓๒๙/๔๑๘	กลฺลจิตฺตํ มุทุจิตฺตํ	๖๙/๖๑
โอปารมฺโภ (กาย...วจี...มโนสมาจาโร)	๓๕๙/๔๖๔	กสฺสโก(โส น พฺราหฺมโณ)	๔๕๗/๖๐๓
โอรมตฺตกสฺส (อปฺปมตฺตกสฺส)	๑๕๐/๑๖๔	กโพฬิกา (วิสิพฺพมญฺจโก)	๑๕๒/๑๖๖
โอรมตฺถ โอกาสมกาสิ	๓๙๑/๕๐๖	กโพฬิยา กุมฺมาสํ คเหตฺวา	๒๙๐/๓๕๘
โอลุคฺควิลุคฺคํ (อคารกํ)	๑๕๒/๑๖๖	กาโปตกานิ อฏฺฐีนิ	๒๒๕/๒๖๖
โอลุคฺควิลุคฺคา (กโพฬิกา)	๑๕๒/๑๖๖	กามํ ตโจ จ นหารู จ	๑๘๔/๒๑๒
โอวฏฺฏิกาย ปรามสิตฺวา ... โอวฏฺฏิกํ วินิเวเจตฺวา	๒๘๔/๓๔๑	กายทุฏฺฐุลฺลานํ	๑๓๓/๑๔๔
โอวสฺสติ (กุฏิ)	๒๙๑/๓๕๙	กายเวยฺยาวตฺติกํ	๓๙๖/๕๑๓
โอสธิตารกา โอทาตา	๒๔๙/๓๐๔	กายสกฺขี	๑๓๖/๑๕๐
		กาลญฺญู ตถาคโต	๘๖/๘๔
		กาลิกํ อนุธาวิสฺสาม	๑๗๕/๒๐๐

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
กิมตฺถิโย อาทาโส	๑๐๙/๑๑๔
กิสฺสโร (กิโสโร พยโปตโก)	๔๐๙/๕๓๑
กึการปฏิสฺสาวี	๓๑๘/๔๐๐
กึกุสลคเวสี	๓๒๗/๔๑๒
กีฬาปนโก	๗๕/๖๘
กุกฺกุรวตฺติโก	๗๘/๗๓
กุกฺกุโรว ปลิกุชฺชิตฺวา	๗๘/๗๓
กุจฺฉิมตี	๓๔๖/๔๔๒
กุตูหลสาลายํ	๒๓๘/๒๘๖
กุมฺภีลภยํ	๑๖๑/๑๖๘
กุรูรกมฺมนฺตา	๘/๘
กุสลา สงฺกปฺปา	๒๖๓/๓๒๑
กุสลา สีลา	๒๖๕/๓๒๒
กุสเลน ปิถียติ	๓๕๒/๔๕๒
กูฏฏฺจา เอสิกฏฺจายิฏฺจิตา	๒๒๘/๒๗๑
กูลปลุคฺคํ...มูสิกุกฺกาโร	๒๘๘/๓๕๗
เกวฏฺฏา มญฺเญ	๑๕๗/๑๗๔
โกฏฐูปายาโส	๓๒/๓๒
โก สนฺโต กึ ปจฺจาจิกฺขสิ	๑๒๕/๑๓๔
โกโสหิตวตฺถคุยฺโห	๓๘๖/๔๙๖

[ข]

ขคฺคญฺจ อุณฺหีสญฺจ	๓๖๖/๔๗๒
ขตฺติยกุลา...ราชญฺญกุลา	๔๐๘/๕๒๘
ขีณกามราโค วิคตจาปลฺโล	๔๒๕/๕๕๗
ขีโรทกีภูเต	๓๖๘/๔๗๔

[ค]

คลปฺปเวจเกน อานียมาโน	๕๕/๔๘
คนฺธพฺโพ ขตฺติโย วา ... สุทฺโท วา	๔๑๑/๕๓๕
คนฺธพฺโพ (ปจฺจุปฏฺฐิโต)	๔๑๑/๕๓๕
คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา	๔๘๑/๔๒๕
คามณฺฑลรูโป วิย(คามทารกรูโป วิย)	๔๑๐/๕๓๓
คิทฺธิโลโภ	๓๒/๓๒
คิหิสญฺโญชนํ	๑๘๖/๒๑๖
คิหี โอทาตวสนา สพฺรหฺมจาริโน	
คิหี...กามโภคิโน	๑๙๕/๒๒๙
โคฆาตกสูนํ	๔๒/๓๗
โคปขุโม	๓๘๖/๔๙๘
โควตฺติโก	๗๘/๗๒

[ฆ]

ฆาสจฺฉาทนปรโม	๓๑/๓๑

[จ]

จตฺตาพีสทนฺโต	๓๘๖/๔๙๗
จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ	๒๓/๒๓
จตุปฺปทึ เวยฺยากรณึ	๑๘๔/๒๑๑
จตุยามสำวรสำวุโต	๖๓/๕๗

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
จร ปิเร มลฺลิเก วินสฺส	๓๔๕/๔๔๖
จริมกา อสฺสาสปสฺสาสา	๑๒๑/๑๒๙
จาตุวณฺณี สุทฺธี	๓๘๒/๔๙๒
จาโป...โกทณฺโฑ	๑๒๖/๑๓๕
จาตุรนฺโต	๓๘๔/๔๙๓
จิตนฺตรโส	๓๘๖/๔๙๗
เจโตวสิปฺปตฺโต	๖๔/๕๘
เจโตวิมุตฺติโน...ปญฺญาวิมุตฺติโน	๑๓๓/๑๔๖
เจลปฏิกํ อกฺกมิสฺสติ	๓๒๖/๔๑๑
โจราภินีตา	๑๖๗/๑๘๔
โจโร(เอโส น พฺราหฺมโณ)	๔๕๗/๖๐๔
ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรติ ปํสุกูลานิปิ ธาเรติ	๗/๗
[ฉ]	
ฉโว	๕๘/๕๒
ฉเสฺววาภิชาตีสุ	๑๐๐/๑๐๒
[ช]	
ชนปทกลฺยาณี	๒๗๒/๓๓๑
ชนิมาตา...ชนิปิตา	๔๑๑/๕๓๔
ชนฺนุเกน ฆฏฺเฏสิ	๒๔๐/๒๙๐
ชมฺพุสณฺฑสฺส อิสฺสโร	๓๙๙/๕๑๗
ชราปาริชุญฺญ	๓๐๔/๓๗๕
ชาคริยมนุยุตฺโต	๒๓/๒๓
ชาลหตฺถปาโท	๓๘๖/๔๙๖
ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยปเรโต	๔๒/๓๗
[ฌ]	
ฌาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ	๒๓๕/๒๘๓
ฌาติทาสี	๒๙๙/๓๗๐
ฌาติปาริชุญฺญํ	๓๐๔/๓๗๕
[ฐ]	
ฐานโสเวตํ...ปฏิภาติ	๘๗/๘๕
[ต]	
ตกฺกี วีมํสี	๒๓๑/๒๗๘
ตณฺหุลปติภสฺตานิ...มุคฺค...กาพาย...	๒๘๘/๓๕๗
ตทุปิยญฺจ สูเปยฺย	๒๙๒/๓๖๐
ติฏฺจภทนฺติโก	๗/๖
ติณฺสนฺถารโก	๒๐๗/๒๔๖
ติณกูฏปมา กามา	๔๔/๓๙
ติรจฺฉานกถํ	๒๒๓/๒๖๔
ติโรกรณียํ ปริกฺขิปิตฺวา	๓๐๐/๓๗๑
ติสฺโส อุปมา ปฏิภาสุ	๓๒๙/๔๑๗
เตโชสมํ ภาวนํ	๑๑๙/๑๒๖
เตวิชฺโช สมโณ โคตโม	๑๘๖/๒๑๕
[ถ]	
เถรญฺญตโร	๑๓๕/๑๕๐

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[ท]	
ทเมตา...สเมตา...ปรินิพฺพาเปตา	๓๕๑/๔๔๙
ทลิทฺโล อสฺสโก อนาพฺหิโย	๑๕๒/๑๖๖
ทหโร วุฑฺฒสิโร	๔๒๖/๕๕๙
ทาสกมฺมกรโปริสํ โปเสตพฺพํ	๔๔๖/๕๘๖
ทิฏฺฐธมฺโม ปตฺตธมฺโม	๖๙/๖๑
ทิฏฺฐิคตานิ...อพฺยากตานิ	๑๒๒/๑๓๐
ทิฏฺฐิปฺปตฺโต	๑๓๖/๑๕๐
ทิสา หิ เม ธมฺมกถํ สุณนฺตุ	๓๕๒/๔๕๒
ทุกฺขธมฺมานํ อปหตฺตา	๑๔๘/๑๖๒
ทุสฺสานิ อภิรูหตุ	๓๒๕/๔๑๐
เทวทูตา ทิสฺสนฺติ	๓๐๘/๓๘๖
ธญฺญสมวาปกํ	๑๕๒/๑๖๖
ธมฺมเจติยานิ (ธมฺมสฺส จิตฺติการวจนานิ)	๓๗๔/๔๘๐
[ธ]	
ธมฺมธาตุ สุปฺปฏิวิทฺธา	๘๗/๘๖
ธมฺมราเคน...ธมฺมนนฺทิยา	๑๓๓/๑๔๔
ธมฺมนฺวโย	๓๖๗/๔๗๓
ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา	๓๒๗/๔๑๔
ธมฺมาธิกรณํ วิเหเสสิ	๓๙๕/๕๑๑
ธมฺมา นิชฺฌานํ ขมนฺติ	๑๘๓/๒๑๑
ธมฺมานุสารี	๑๓๖/๑๕๐
ธมฺมุทฺเทสา	๓๐๕/๓๗๘
[น]	
นคฺคิยํ...มุณฺฑิยํ...เกสมสฺสุโลจนํ	๒๒๕/๒๖๗
นตฺถิ หายนวฑฺฒเน ... อุกฺกาสาวกาเส	๒๒๘/๒๗๒
น ปุณฺโณ ทพฺพิคาโห	๔๑๑/๔๓๕
นโม ตสฺส ... สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส	๓๕๗/๔๖๒
นานาติตฺถิยานํ สมณพฺราหฺมณานํ	๒๓๘/๒๘๖
นานาเวรชฺชกานํ พฺราหฺมณานํ	๔๐๑/๔๒๑
นิกฺกุชฺชิตํ...สามญฺญํ	๑๐๘/๑๑๓
นิโครธปริมณฺฑโล	๓๘๖/๔๙๗
นิจฺจภิกฺขุ ททาติ	๔๒๑/๔๕๑
นิธิมุขานิ	๒๑/๒๐
นินฺทาโรโส	๓๒/๓๒
นิปกา นิปกวุตฺติโน	๒/๒
นิพฺพานนินฺนา...โปณา...ปพฺภารา	๑๙๗/๒๓๓
นิพฺพานํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ	๑๙๗/๒๓๓
นิยฺยาตาโร	๒๓๖/๒๘๔
นิรุปธิ	๑๕๔/๑๗๑

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
เนตฺตา อณฺชนมกฺขิตา	๓๐๒/๓๗๓
เนวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ	๑๕๗/๑๗๔
นฺหานียปิณฺฑี	๒๕๑/๓๐๖

[ป]

ปจฺจนีกาตพฺพํ	๖๖/๕๙
ปจฺจาสึสมานรูโป	๒๔๐/๒๙๐
ปญฺจ ฐานานิ (อชฺฌาจริตุ์ อภพฺโพ ขีณาสโว)	๒๓๔/๒๘๒
ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ	๑๒๙/๑๓๙
ปญฺญาวิมุตฺโต	๑๓๖/๑๕๐
ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ	๔๗๒/๖๒๕
ปญฺหาปฏิภาณานิ	๖๖/๕๙
ปฏิปาทิโต	๑/๑
ปฏิลิโย อุปาหนา	๔๑๐/๕๓๒
ปฏิโสตคามึ นิปุณํ	๓๓๗/๔๒๙
ปรวีสมํ ภาวนํ	๑๑๙/๑๒๖
ปตฺถิณฺฑิเล (ปณฺณสาลาปริเวเณ)	๔๑๐/๕๓๒
ปตฺเตหิ วาชิตํ	๑๒๖/๑๓๕
ปโณปณวิยา น อุเปติ	๑๘๔/๒๑๒
ปทรสมาจาโร	๑๗๓/๑๙๓
ปธานเวมตฺตตํ	๓๗๙/๔๘๕
ปธานิยงฺคานิ	๓๔๔/๔๓๙
ปธาวิโน	๓๔๗/๔๔๓

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ปรนฺตโป	๔/๔
ปรมํ สจฺจํ สจฺจิกโรติ	๑๘๓/๒๑๑
ปรมตฺถสจฺจํ สจฺจิกโรติ	๔๓๒/๕๖๖
ปรมนิปจฺจการ์ กโรติ	๓๖๗/๔๗๓
ปรโลกวิทุโน	๙๕/๙๔
ปรินิพฺพายติ (อสฺสาชานีโย นิพฺพิเสวโน โหติ)	๑๔๗/๑๕๙
ปริโยคา สูปี คเหตฺวา สูปภาชนโต)	๒๘๙/๓๕๗
ปวตฺตผลโภชี	๗/๗
ปสยฺห ปสยฺห การณ์	๑๔๐/๑๕๔
ปาโณ อารภิยมาโน (มาริยมาโน)	๕๕/๔๘
ปาทานิ มุเขน ปริจูมฺพติ	๓๖๖/๔๗๓
ปาวจนํ	๑๙๒/๒๒๖
ปยชาติกา...ปิยปฺปภูติกา	๓๕๓/๔๕๕
ปีตาวเลปนํ รงฺคชาตํ	๗๕/๖๙
ปุคฺคลเวมตฺตตา	๘๒/๗๙
ปุตฺตปปุตฺตกา	๓๑๑/๓๙๑
ปุตฺโต ปุตฺเตน มนฺเตยฺย	๓๘๑/๔๘๗
ปุถุชฺชนคาถา	๒๑๘/๒๕๙
ปุพฺพกา อิสโย มนฺตานํ กตฺตาโร	๔๒๗/๕๖๑
ปุพฺพุฏฺฐายี ปจฺจานิปาตี	๓๑๘/๔๐๐
ปุรินฺททสฺส (ภควโต)	๗๖/๗๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[พ]	
พนฺธุกโรโค	๓๖๙/๔๗๕
พนฺธุชีวกปุปฺผ โลหิตกำ	๒๔๙/๓๐๔
พีชูปเมน...ตรุณูปเมน	๑๖๐/๑๗๗
เวพฺวคามโก	๑๗/๑๖
พฺยาธิปาริชุญฺญำ	๓๐๔/๓๗๕
พฺรหฺมจริยสฺส เกวลี	๓๙๔/๔๐๘
พฺรหฺมญฺญาย ปชาย	๔๒๕/๔๕๗
พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติ	๔/๔
พฺรหฺมวณฺณี พฺรหฺมวจฺฉสี	๔๒๔/๔๕๕
พฺรหฺมปตฺตสฺส (ภควโต)	๗๖/๗๑
พฺรหฺมสฺสโร กรวิกภาณี	๓๘๖/๔๙๗
พฺรหฺมานำ สหพฺยตาย มคฺโค	๔๕๑/๕๙๘
พฺรหฺมุชุคตฺโต	๓๘๖๗/๔๙๗
พฺรหฺมุโน ปุตฺตา...พฺรหฺมทายาทา	๓๑๗/๓๙๙
พฺรหฺมณมหาสาลา จงฺกี...โตเทยฺโย	๔๕๔/๖๐๐
[ภ]	
ภควาปิ โกสโล	๓๗๔/๔๗๙
ภตฺตาภิหาเร	๓๗๕/๔๘๑
ภยฏฺฏา	๑๖๗/๑๘๔
ภสฺมา จปลี โหหิ	๔๑๐/๕๓๓
ภาตโร โสทริยา	๔๐๙/๕๓๑
ภิสกฺโก สลฺลกตฺโต	๒๑๓/๒๕๓
ภูนหนสฺส	๒๐๗/๒๔๗
ภูมิยา หริตุปลิตฺตาย	๙/๘
โภคปาริชุญฺญำ	๓๐๔/๓๗๕
โภชเน มตฺตญฺญำ	๒๓/๒๓
[ม]	
มณิ เวพุริโย	๒๕๒/๓๐๘
มำสเปสูปมา กามา	๔๓/๓๘
มณฺฑลมาฬำ ปฏิยาเทติ	๓๙๖/๔๑๓
มนุสฺสคหเณ...กสเฏ...สาเจยฺเย	๓/๓
มโนปฏิพทฺโธ	๖๒/๔๖
มโนสตฺตา นาม เทวา	๖๒/๔๖
มหโต มเหสี	๓๔๙/๔๔๖
มาณเวหิป สมาคจฺฉนฺติ (โจเรหิ)	๑๔๙/๑๖๓
มิคภูเตน เจตสา	๑๕๑/๑๖๗
มิตฺตูปหารำ อุปหำเสสิ	๓๖๗/๔๗๓
มุตฺตาจาโร	๗/๖
มุทุตลุณหตฺถปาโท	๓๘๖/๔๙๖
มูพฺหคพฺภำ วิสาตคพฺภำ	๓๕๑/๔๕๐
เมตฺตาวิหารี	๕๔/๔๖
[ย]	
ยโตหำ ภคินิ อริยาย ชาติยา	๓๕๑/๔๕๐

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ยกฺขสฺส (ภควโต)	๗๖/๗๒
ยสสฺส อาหตฺตา	๓๗๓/๔๗๘
ยาจิตกูปมา กามา	๔๗/๔๐
ยาชโก (โส น พฺราหฺมโณ)	๔๕๗/๖๐๔
ยาเวตโทหิปิ	๒๘๔/๓๕๒
เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา... สพฺยญฺชนา	๒๕/๒๕
โยธาชีโว น พฺราหฺมโณ	๔๕๗/๖๐๔
[ร]	
รตฺตนฺธการติมิสายํ	๑๔๙/๑๖๓
รตฺตปาณิ รชกปุตฺโต	๗๕/๖๙
รถิโก	๘๗/๘๖
รถิยาย รถยํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ	๓๕๖/๔๕๘
รเถสโภ	๓๙๙/๕๑๗
รสตฺตสคฺคี	๓๘๖/๔๙๗
รหายติ (รหสฺสํ กโรติ)	๓๖๖/๔๗๒
ราชทายํ พฺรหฺมเทยฺยํ	๔๒๒/๕๕๓
ราชา เอโส น พฺราหฺมโณ	๔๕๗/๖๐๔
ราชภิราชา	๓๙๘/๕๑๗
รุกฺขผลูปมา กามา	๔๘/๔๑
[ล]	
ลฑุกิกา สกุณิกา (ลฏุกิกาติปิ)	๑๕๐/๑๖๔
โลหิตปาณี (องฺคุลิมาโล)	๓๔๗/๔๔๓
โลหิเตน คพฺพนฺเตน	๓๕๒/๔๕๑
[ว]	
วฏฺฏนาวพี (ยฏฺจิ รชฺชุยา อาวุนิตฺวา กตา)	๓๓๔/๔๒๔
วลวํ คทฺรเภน สมฺปโยเชยฺยุ	๔๐๙/๕๓๑
วาณิโช โส น พฺราหฺมโณ	๔๕๗/๖๐๔
วาโยสมํ ภาวนํ	๑๑๙/๑๒๗
วาพเวธิรูเป	๓๗๑/๔๗๖
วิกุชฺชิตมตฺตา (วิกุชฺฌิตมตฺตาติปิ)	๒๒๖/๓๑๙
วิชฺชนฺตริกาย	๑๔๙/๑๖๓
วิชฺชาสมฺปนฺโน...จรณ...วิชฺชาจรณ-สมฺปนฺโน	๒๙/๒๙
วิปฺปตจฺฉมาโน	๒๑๓/๒๕๓
วิภชวาโท...น เอกํสวาโท	๔๖๓/๖๑๐
วิมุตฺตจิตฺโต	๑๙๐/๒๒๒
วิริยา นิมฺมถิตํ ปธานาภินิพฺพตฺตํ	๓๘๐/๔๘๖
วิสํ โอลคฺเคยฺยุ (วลํ โกฏฺฐาสํ)	๔๔๑/๕๗๗
วิสูกายิตานิ วิเสวิตานิ วิปฺผนฺทิตานิ	๑๔๗/๑๕๙

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
วิสฺสรมกาสิ	๑๔๙/๑๖๓
เวยฺยากรณสฺส(ภควโต)	๗๖/๗๑
โวหารสมุจฺเฉโท	๓๑/๓๑
[ส]	
สกำ ปริสำ สณฺเปสิ	๒๒๓/๒๖๔
สำมุจฺฉา วาจา ภาสิตา (สำมุจฺจา สมฺมติยา)	๔๖๗/๖๑๗
สกฺกสฺส (ภควโต)	๗๖/๗๑
สกฺกายทิฏฺฐานุสโย...พฺยาปาทานุสโย	๑๒๙/๑๔๐
สงฺขติโย (อภิสงฺขารกขาทนียานิ)	๑๔๙/๑๖๓
สงฺคริตฺวา สงฺคริตฺวา ปฏิปชฺชนฺติ	๓๔๗/๔๔๓
สงฺคาหโก (มาตลิ เทวสูโต)	๓๑๓/๓๙๓
สงฺฆาฏึ อาปาเทติ	๖๓/๕๗
สจฺจนาโม	๓๕๒/๔๕๓
สจฺจานุโพโธ	๔๒๙/๕๖๓
สจฺจนุปตฺติ	๔๓๒/๕๖๖
สญฺญพฺหา (สำปิณฺฑิตา)	๗๗/๗๒
สฏฺจิหายโน (กุญฺชโร)	๕๙/๕๓
สณฺหาเสน อุทฺธริตฺวา	๓๐๘/๓๘๗
สตานุสารีวิญฺญาณำ	๓๓๕/๔๒๖
สตฺตรตนสมนฺนาคโต	๓๘๔/๔๙๓
สตฺตหิ สทฺธมฺเมหิ	๒๓/๒๓
สนฺธนำ ปญฺญเปนฺติ	๔๔๐/๕๗๖
สทฺธานุสารี	๑๓๖/๑๕๐
สทฺธาวิมุตฺโต	๑๓๖/๑๕๐
สทฺเธ วา ถาลิปาเก วา	๔๐๙/๕๓๑
สนฺตตสีลา สนฺตตวุตฺติโน	๒/๒
สปฺปุริสวต...ปธานำ	๔๘๕/๖๔๖
สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี	๑๘๕/๒๑๔
สพฺพวาริวาริโต...ยุตฺโต...ธุโต...ผุฏฺโจ	๖๓/๕๗
สพฺพเสเตน วลวาภิรเถน	๔๗๒/๖๒๕
สพฺเพว สนฺตา	๓๐๖/๓๘๐
สมติตฺติกา กากเปยฺยา (คงฺคา นที)	๑๓๒/๑๔๓
สมติตฺติกมฺปิ ภุญฺชามิ	๒๔๒/๒๙๓
สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ	๒๑๑/๒๕๑
สมยปฺปวาทโก ติณฺฑุกาจีโร (อาราโม)	๒๖๐/๓๑๗
สมวฏฺฐกฺขนฺโธ	๓๘๖/๔๙๗
สมเวปากินิยา คหณิยา	๓๐๔/๓๗๖
สมุทฺทนินฺนา...โปณา...ปพฺภารา	๑๙๗/๒๓๓
สมพาโธ ฆราวาโส	๑๐/๙
สสกฺกำ (เอกำสตฺเถ นิปาโต)	๑๐๙/๑๑๕
สหธมฺมิโก วาทานุวาโท	๕๑/๔๔
สหิตมฺเม อสหิตนฺเต	๒๓๙/๒๘๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
สาเจยฺยานิ กูเฏยฺยานิ วงฺเกยฺยานิ ชิมฺเหยฺยานิ	๓/๓
สาณโธวิกำ นาม กีพิตชาตำ	๔๙/๔๓
สาตมตฺตา อสฺสาทมตฺตา	๒๑๕/๒๕๖
สาธิกโปริสา	๔๕/๓๙
สานิ หรนฺติ	๔๗/๔๐
สามุกฺกำสิกา ธมฺมเทสนา	๖๙/๖๑
สายมนุสิฏฺโฐ ปาโต วิเสสำ อธิคจฺฉติ ปาตมนุสิฏฺโฐ สายำ	๓๔๕/๔๔๑
สาวิตฺตี (ยา เวเท สชฺฌายนฺเตหิ ปรมำ สชฺฌายิตพฺพา)	๔๐๐/๕๒๐
สิปฺปิโก (โส น พฺราหฺมโณ)	๔๕๗/๖๐๔
สีโตทกปฏิกฺขิตฺโต อุณฺโหทกปฏิเสวี	๖๒/๕๖
สีลสัยโม	๓๕๐/๔๔๘
สีลสมฺปนฺโน	๒๓/๒๓
สุขธมฺมานำ อุปหตฺตา	๑๔๘/๑๖๒
สุขินิโย โหนฺตุ มหาราช	๓๗๖/๔๘๒
สุเขธิโต สุขปริหโต	๒๙๕/๓๖๓
สุกฺกำ สุกฺกวิปากำ	๘๑/๗๖
สุตฺเต โอจรติ	๒๐๗/๒๔๗
สุปินกูปมา กามา	๔๖/๔๐
สุวณฺณวณฺโณ กาญฺจนสนฺนิภตฺโจ	๓๘๖/๔๙๖
สุสุกาภยำ	๑๖๑/๑๗๘
เสนำ อพฺภุยฺยาโต	๓๗๓/๔๗๘
โสณฺฑิกากมฺมกาโร	๕๙/๕๓
โสณฺฑิกาธุตฺโต	๕๙/๕๓
โสตฺติสินานำ	๒๘๓/๒๕๐
โสปาณกเพวรำ (โสปานผลกำ)	๓๒๕/๔๑๐
โสพฺพสสมา...อฏฺฐสมา	๓๖๒/๔๖๘
สฺวาคตำ นาปคตำ	๓๕๒/๔๕๔
สฺวาคตำ ภนฺเต ภควโต	๒๓๗/๒๑๔
หตฺถารูพฺเห องฺคุสคณฺเห สิปฺเป	๓๔๓/๔๓๘
หตฺถาโรหปุตฺโต	๑/๑
หตฺถาวเลขโน	๗/๖
หตฺถิสฺมึปิ กตาวี...ถรุสฺมึปิ กตาวี	๓๐๖/๓๗๙
หริเตน โคมเยน ปจวิยา อุปลิมฺเปตฺวา	๓๐๐/๓๗๑
หุเวยฺยาวุโส	๓๔๑/๔๓๔

สุตฺตนฺตปิฎเก มชฺฌิมนิกายสฺส
มูลปณฺณาสกปาลิยา
อสาธารณนามานิ

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก	อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
[อ]		อามลกีวเน	๑๕๗/๑๗๔
องฺคีรโส (อิสิ)	๔๒๗/๕๖๑	อาฬาโร กาลามโม (ตาปโส)	๓๒๗/๔๑๒
องฺคุตฺตราโป (ชนปโท)	๓๑/๓๐	[อิ]	
องฺคุลิมาโล โจโร	๓๔๗/๔๔๓	อิจฺฉานงฺคลวนสณฺโฑ	๔๕๔/๖๐๐
องฺคมคธานํ	๓๒๘/๒๘๖	อิจฺฉานงฺคโล (คาโม)	๔๕๔/๖๐๐
อจิรวตี นที	๓๕๘/๔๖๓	อิสิทนฺโต (ถปติ)	๓๗๓/๔๗๘
อชาตสตฺตุ (ราชา)	๓๖๒/๔๖๘	อิสิปตเน มิคทาเย	๒๘๗/๓๕๔
อชิโต เกสกมฺพโล	๒๓๘/๒๘๖	[อุ]	
อฏฺฐโก (อิสิ)	๔๒๗/๕๖๑	อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก	๒๖๐/๓๑๖
อฏฺฐกนาคโร	๑๗/๑๖	อุตฺตโร มาณโว	๓๘๔/๔๙๓
อนฺนภาโร ปริพฺพาชโก	๒๓๗/๒๘๔	อุทฺทโก รามปุตฺโต	๓๒๘/๔๑๔
อนาถปิณฺฑิโก (เสฏฐิ)	๘๘/๘๖	อุทญฺญา (นครํ)	๓๗๕/๔๘๐
อนุรุทฺโธ (เถโร)	๑๖๖/๑๘๒	อุทายี (เถโร)	๘๘/๘๖
อมฺพลฏฺฐิกา (ปาสาโท)	๑๐๗/๑๑๒	อุเทโน (เถโร)	๔๑๒/๕๓๖
อภโย ราชกุมาโร	๘๓/๘๐	อุปโก อาชีวโก	๓๔๑/๔๓๓
อสฺสชิปุนพฺพสุกา นาม ภิกฺขู	๑๗๕/๒๐๐	อุปาลิ คหปติ	๕๙/๕๒
อสฺสลายโน มาณโว	๔๐๑/๔๒๑	อุรุเวลา เสนานิคโม	๔๗๗/๖๓๔
[อา]		[เอ]	
อานนฺโท (เถโร)	๑๗/๑๖	เอกปุณฺฑรีโก นาโค	๑๘๔/๒๑๔
อาปณ นาม นิคโม	๔๒๒/๔๕๓		

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
เอกปุณฺฑรีโก ปริพฺพาชการาโม	๑๘๕/๒๑๔
เอกสาลิโก อาราโม	๒๖๐/๓๑๗
เอสุการี พฺราหฺมโณ	๔๓๖/๕๗๑
[โอ]	
โอปาสาทกา พฺราหฺมณคหปติกา	๔๒๒/๕๕๓
โอปาสาทำ นาม พฺราหฺมณคามโ	๔๒๒/๕๕๒
[ก]	
กณฺณกตฺถลำ มิคทายำ	๓๘๒/๔๙๑
กนฺทรโก ปริพฺพาชโก	๑/๑
กปิลวตฺถุ (นครำ)	๒๒/๒๑
กมฺโพโช (มหาชนปโท)	๔๐๓/๕๒๔
กมฺมาสธมฺมำ นาม นิคโม	๒๐๗/๒๔๖
กสฺสโป (อิสิ)	๒๓๘/๒๘๖
กสฺสโป พุทฺโธ	๒๘๒/๓๔๘
กพารชนโก ราชา	๓๑๕/๓๙๗
กาปทิโก มาณโว	๔๒๖/๕๕๙
กาสี (มหาชนปโท)	๑๗๔/๑๙๙
กิกี กาสิราชา	๒๘๗/๓๕๔
กิมฺพิโล (เถโร)	๑๖๖/๑๘๒
กีฏาคิริ นาม นิคโม	๑๗๔/๒๐๐
กุกฺกุฏาราโม	๑๗/๑๖
กุรุ รฏฺฐำ	๓๐๖/๓๘๒
กูฏาคารสาลายำ	๑๘๕/๒๑๔
เกณิโย ชฏิโล	๓๙๖/๕๑๑
โกกนุโท ปาสาโท	๓๐๕/๔๑๐
โกมารภจฺโจ ชีวโก	๕๑/๔๔
โกรพฺโย ราชา	๓๐๓/๓๗๔
โกลิโย (ชนปโท)	๗๘/๗๒
โกสมฺพี (นครำ)	๒๒๓/๒๖๓
โกสโล (มหาชนปโท)	๙๒/๙๒
[ข]	
ขตฺตำ	๔๒๓/๕๕๔
เขมิยมฺพวนำ	๔๑๒/๕๓๖
[ค]	
คคฺครา โปกฺขรณี	๑/๑
คคฺโค พฺราหฺมโณ	๓๕๐/๔๘๙
คิชฺฌกูฏ (ปพฺพโต)	๒๐๑/๒๓๙
คุนฺธาวเน	๓๑๗/๓๙๘
โคลิสฺสานิ ภิกฺขุ	๑๗๓/๑๙๓
[ฆ]	
ฆฏิกาโร กุมภกาโร	๒๘๓/๓๔๙
โฆฏมุโข พฺราหฺมโณ	๔๑๒/๕๓๖
โฆสิตาราโม (วิหาโร)	๒๒๓/๒๖๓
[จ]	
จงฺกี พฺราหฺมโณ	๔๒๒/๕๕๓
จมฺปา (นครำ)	๑/๑
จาตุมหาราชิกา เทวา	๔๕๑/๕๙๗

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
จาตุมา นาม คาโม	๑๔๗/๑๗๔
จาตุเมยฺยกา สกฺยา	๑๔๘/๑๗๕
[ช]	
ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ	๔๕๔/๖๐๐
เชตวนํ	๘๘/๘๖
โชติปาโล มาณโว	๒๘๓/๓๔๙
[ต]	
ตณฺฑุลปาลทฺวารายํ	๔๔๕/๕๘๔
ตารกฺโข พฺราหฺมโณ	๔๕๔/๖๐๐
ตาวตึสา เทวา	๔๕๑/๕๙๗
ตุสิตา เทวา	๔๕๑/๕๙๗
โตเทยฺโย พฺราหฺมโณ	๔๕๔/๖๐๐
[ถ]	
ถุลฺลโกฏฺฐิตํ นาม นิคโม	๒๙๓/๓๖๑
ทกฺขิณาคิริ (ชนปโท)	๔๔๕/๕๘๔
ทสโม(อฏฺฐกนาคโร คหปติ)	๑๗/๑๖
ทีโฆ การายโน	๓๖๔/๔๗๐
ทีฆตปสฺสี นิคนฺโถ	๕๖/๔๙
ทีฆนโข ปริพฺพาชโก	๒๐๑/๒๓๙
เทวกฏฺโสพฺโภ (มหาอุทกรหโท)	๒๒๓/๒๖๔
เทวโล อิสิ	๔๑๐/๕๓๒
เทววนํ สาลวนํ	๔๒๓/๕๕๓
[ธ]	
ธนญฺชานิ พฺราหฺมโณ	๔๔๕/๕๘๔
ธนญฺชานี พฺราหฺมณี	๔๗๓/๖๒๖
[น]	
นครโก (นิคโม)	๓๖๔/๔๗๐
นพกปาน	๑๖๖/๑๘๒
นพการคาโม	๔๗๐/๖๒๒
นาฏปุตฺโต นิคณฺโฐ	๕๖/๔๙
นาลนฺทา (นครํ)	๕๖/๔๙
นาฬิชงฺฆ พฺราหฺมณ	๓๕๕/๔๕๗
นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต (ติตฺถกโร)	๒๓๘/๒๘๗
นิโครฺธาราโม (วิหาโร)	๒๒/๒๑
นิมฺมานรตี เทวา	๔๕๑/๕๙๗
นิมิ ราชา	๓๑๒/๓๙๒
[ป]	
ปกุทฺโธ กจฺจายโน (ติตฺถกโร)	๒๓๘/๒๘๗
ปญฺจกงฺโค ถปติ	๘๘/๘๖
ปจฺจลกปฺโป (คาโม)	๔๗๓/๖๒๖
ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เทวา	๔๕๑/๕๙๘
ปลาสวเน	๑๖๖/๑๘๒
ปเสนทิ โกสโล	๓๕๐/๔๔๗
ปาฏลิปุตฺตํ (นครํ)	๑๗/๑๖
ปาวาริกมฺพวนํ	๕๖/๕๙
ปิลกฺขคุหา	๒๒๓/๒๖๓
ปุณฺณิกา (ทาสี)	๔๖๖/๖๑๕

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
ปุณฺโณ โกลิยปุตฺโต	๗๘/๗๒
ปุพฺพาราโม มิคารมาตุปาสาโท	๓๕๘/๔๖๒
ปูรโณ กสฺสโป	๒๓๘/๒๘๖
เปสฺโส หตฺถาโรหปุตฺโต	๑/๑
โปกฺขรสาติ (พฺราหฺมโณ)	๔๒๔/๕๕๖
โปตลิโย คหปติ	๓๑/๓๐
[พ]	
พฺรหฺมายุ พฺราหฺมโณ	๓๘๓/๔๙๒
พาราณสี (นครํ)	๒๘๗/๓๕๓
พาหิติกา (วตฺถวิเสโส)	๓๖๒/๔๖๘
พิมฺพิสาโร ราชา	๓๕๐/๔๔๗
โพธิ ราชกุมาโร	๓๔๓/๔๓๗
[ภ]	
ภคุ (อิสิ)	๔๒๗/๕๖๑
ภคุ (เถโร)	๑๖๖/๑๘๓
ภคฺค (ชนปโท)	๓๒๔/๔๐๘
ภทฺทาลิ (เถโร)	๑๓๔/๑๔๗
ภทฺทิโย (เถโร)	๑๖๖/๑๘๒
ภารทฺวาชโคตฺต พฺราหฺมณ	๒๐๗/๒๔๖
ภารทฺวาโช (อิสิ)	๒๐๗/๒๔๗
ภารทฺวาโช มาณโว	๔๕๔/๖๐๐
เภสกฬาวนํ	๓๒๔/๔๐๘
โภวาที (พฺราหฺมโณ)	๔๕๗/๖๐๔

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
[ม]	
มกฺขลิ โคสาโล(ติตฺถกโร)	๒๓๘/๒๘๖
มฆเทวมฺพวนํ	๓๐๘/๓๘๖
มฆเทโว ราชา	๓๐๘/๓๘๖
มนฺตานี (พฺราหฺมณี)	๓๕๑/๔๔๑
มธุรา (นครํ)	๓๑๗/๓๙๘
มธุโร อาวนฺติปุตฺโต ราชา	๓๑๗/๓๙๘
มลฺลิกา เทวี	๓๕๕/๔๕๖
มหากจฺจาโน (เถโร)	๓๑๗/๓๙๘
มหานาโม (สกฺโก)	๒๓/๒๓
มหาวนํ	๓๔๙/๔๔๖
มาคณฺฑิโย ปริพฺพาชโก	๒๐๗/๒๔๖
มาตลิ สงฺคาหโก (เทวสูโต)	๓๑๓/๓๙๓
มาลงฺกฺยปุตฺต (เถโร)	๑๒๒/๑๓๐
มิคาจีร	๓๐๒/๓๗๔
มิถิลา (นครํ)	๓๐๘/๓๘๖
มิถิเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา	๓๘๙/๕๐๓
เมทพฺยปี นาม นิคโม	๓๖๔/๔๗๐
โมรนิวาโป ปริพฺพาชการาโม	๒๓๗/๒๘๕
[ย]	
ยมตคฺคิ (อิสิ)	๔๒๗/๕๖๑
ยามา เทวา	๔๕๑/๕๙๗

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
โยนกำ (รฏฺจ์)	๔๐๓/๕๒๔
[ร]	
รฏฺฐปาโล กุลปุตฺโต	๒๙๔/๓๖๒
ราชคหำ (นครำ)	๒๓๗/๒๘๕
ราหุโล (เถโร)	๑๐๗/๑๑๒
เรวโต (เถโร)	๑๖๖/๑๘๒
[ล]	
ลิจฺฉวี (ราชาโน)	๓๕๐/๔๔๗
[ว]	
วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก	๑๘๕/๒๑๔
วชิรี ราชกุมารี	๓๕๗/๔๕๙
วรตโร ปริพฺพาชโก	๒๓๗/๒๘๔
วามโก (อิสิ)	๔๒๗/๕๖๑
วามเทโว (อิสิ)	๔๒๗/๕๖๑
วาสภขตฺติยา เทวี	๓๕๗/๔๖๐
วาเสฏฺโฐ (อิสิ)	๔๒๗/๕๖๑
วาเสฏฺฐมาณโว	๔๕๔/๖๐๐
วิฑูฑโภ เสนาปติ	๓๕๗/๔๖๐
วิเทโห (ชนปโท)	๓๑๒/๓๙๒
เวฬุกณโฑ ปริพฺพาชโก	๒๗๘/๓๔๐
เวภพิคำ นาม นิคโม	๒๘๒/๓๔๘
เวสฺสามิตฺโต (อิสิ)	๔๒๗/๕๖๑
เวสาลี (นครำ)	๑๗/๑๖
เวพฺวนำ	๘๓/๘๐
[ส]	
สกฺโก (ชนปโท)	๒๒/๒๑
สกฺโก เทวานมินฺโท	๓๑๒/๓๙๒
สกุลา	๓๗๕/๔๘๑
สกุลุทายิ ปริพฺพาชโก	๒๓๗/๒๘๕
สคารโว มาณโว	๔๗๓/๖๒๗
สญฺชโย อากาสโคตฺโต พฺราหฺมโณ	๓๗๘/๔๘๓
สญฺชโย เวลฏฺฐปุตฺโต	๒๓๘/๒๘๗
สญฺชิกาปุตฺโต มาณโว	๓๒๔/๔๐๙
สนฺทโก ปริพฺพาชโก	๒๒๓/๒๖๓
สหมฺปติ พฺรหฺมา	๑๕๙/๑๗๖
สาลา นาม พฺราหฺมณคาโม	๙๒/๙๒
สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา	๙๒/๙๒
สาวตฺถี (นครำ)	๒๙๙/๓๖๘
สิริวฑฺโฒ มหามตฺโต	๓๕๘/๔๖๒
สุโภ มาณโว	๔๖๒/๖๐๙
สูกรขตา นาม เลณำ	๒๐๑/๒๓๙
เสนิโย อเจลโก	๗๘/๗๒
เสโล พฺราหฺมโณ	๓๙๗/๕๑๓
โสมา (ปเสนทิโกสลสฺส ปชาปตี)	๓๗๕/๔๘๑
สุสุมารคิรำ (นครำ)	๓๒๔/๔๐๘
หลิทฺทวสนำ นาม นิคโม	๗๘/๗๒

สุตฺตนฺตปิฏกเ มชฺฌิมนิกายสฺส
มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิยา
คาถานำ ปฐมปาทา

คาถานำ ปฐมปาทา	ปพฺเพ/องฺเก	คาถานำ ปฐมปาทา	ปพฺเพ/องฺเก
[อ]		[ป]	
อคฺคิหุตฺตมุขา ยญฺญา	๔๐๐/๕๒๐	ปริปุณฺณกาโย สุรุจี	๓๙๙/๕๑๗
อนุญฺญาตปฏิญฺญาตา	๔๕๕/๖๐๑	ปสฺส จิตฺตกตๆ พิมฺพๆ	๓๐๒/๓๗๓
อาโรคฺยปรมา ลาภา	๒๑๕/๒๕๗	ปสฺสามิ โลเก สธเน มนุสฺเส	๓๐๗/๓๘๓
[ก]		ปาตุรโหสิ มคเธสุ ปุพฺเพ	๓๓๘/๔๓๐
กถำ โข พฺราหฺมโณ โหติ	๓๙๓/๕๐๘	ปุพฺเพนิวาสำ โย เวที	๓๙๔/๕๐๘
กิจฺเฉน เม อธิคตๆ	๓๓๗/๔๒๙	[ย]	
[ข]		ยนฺตำ สรณมาคมฺห	๔๐๐/๕๒๐
ขตฺติโย เสฏฺโฐ ชเนตสฺมึ	๓๐/๒๙	เย เต ทฺวตฺตึสาติ สุตา	๓๙๒/๕๐๗
[ค]		เย เม ทฺวตฺตึสาติ สุตา	๓๙๑/๕๐๖
คจฺฉำ วเทสิ สมณฏฺฐิโตมฺหิ	๓๔๙/๔๔๖	โย จ ปุพฺเพ ปมชฺชิตฺวา	๓๕๒/๔๕๒
		[ส]	
		สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ	๓๔๑/๔๓๓

สุตฺตนฺตปิฎเก มชฺฌิมนิกายสฺส
มชฺฌิมปณฺณาสกปาลิยา
ธมฺมปฺปเภโท

ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก
[อ]	
อกฏฺา กายา สตฺต	๒๒๘/๒๗๑
อกุสลา ตโย	๑๙๔/๒๒๗
อนสฺสาสิกานิ พฺรหฺมจริยานิ จตฺตาริ	๒๒๔/๒๖๕
อพฺรหฺมจริยวาสา จตฺตาโร	๒๒๔/๒๖๕
อภิภายตนานิ อฏฺ	๒๔๙/๓๐๒
อริยสจฺจานิ จตฺตาริ	๒๔๖/๒๙๘
[อิ]	
อิทฺธิปาทา จตฺตาโร	๒๔๗/๓๐๐
อินฺทฺริยานิ ปญฺจ	๒๔๑/๔๓๓
[อุ]	
อุปมา ติสฺโส	๓๒๙/๔๑๗
[ก]	
กมฺมฏฺานานิ จตุพฺพิธํ	๔๖๓/๖๑๐
กมฺมานิ จตฺตาริ	๘๑/๗๖
กมฺมานิ ตีณิ	๕๗/๕๑
กสิณายตนานิ	๒๕๐/๓๐๕
กามคุณา ปญฺจ	๙๐/๘๙
กุสลา ตโย	๙๘/๙๙
[ฌ]	
ฌานํ จตุพฺพิธํ	๒๖/๒๖
[จ]	
จานานิ ตีณิ	๕๒/๔๔
[ต]	
ติรจฺฉานกถา อเนกวิหิตา	๒๒๓/๒๖๔
[ท]	
ทณฺฑานิ ตีณิ	๕๖/๔๙
[ธ]	
ธนานิ จตฺตาริ	๔๔๐/๕๗๖
ธมฺมา อฏฺ	๓๒/๓๑
ธมฺม จตฺตุ	๒๖๓/๓๒๐
ธมฺมุทฺเทสา จตฺตาโร	๓๐๕/๓๗๘
[น]	
นีวรณานิ ปญฺจ	๔๖๗/๖๑๘
[ป]	
ปธานิยงฺคานิ ปญฺจ	๓๔๔/๔๓๙
ปริสา เทฺว	๔๑๔/๕๓๙
ปาริจริยา จตสฺโส	๔๓๖/๕๗๑
ปาริชุญฺญานิ จตฺตาริ	๓๐๔/๓๗๕

ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก
ปุคฺคลา จตฺตาโร	๔/๔
ปุคฺคลา จตฺตาโร	๔๑๓/๔๓๗
ปุคฺคลา สตฺต	๑๘๒/๒๐๗
[พ]	
พฺรหฺมวิหารา จตฺตาโร	๓๐๙/๓๘๘
พลานิ ปญฺจ	๒๔๗/๓๐๐
โพชฺฌงฺคา สตฺต	๒๔๗/๓๐๑
[ภ]	
ภยานิ จตฺตาริ	๑๖๑/๑๗๘
[ม]	
มคฺคํ อฏฺฐงฺคิกํ	๒๔๗/๓๐๑

ธมฺมปฺปเภโท	ปพฺเพ/องฺเก
มหาปุริสลกฺขณานิ ทฺวตฺตึส	๓๘๕/๔๙๔
มหาปุริสสฺส คติโย เทฺว	๓๘๔/๔๙๓
[ว]	
วณฺณ	๓๑๘/๔๐๒
วิโมกฺขา อฏฺฐ	๒๔๘/๓๐๑
เวทนา ติสฺโส	๘๘/๘๗
เวทนา เทฺว	๘๘/๘๗
[ส]	
สติปฏฺฐานา จตฺตาโร	๓/๓
สทฺธมฺมา สตฺต	๒๕/๒๕
สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร	๒๔๗/๒๙๙

คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ*

๑.	สมเด็จพระพุฒาจารย์	วัดสระเกศ	ประธานกรรมการ
๒.	พระพรหมมุนี	วัดบวรนิเวศวิหาร	รองประธานกรรมการ
๓.	พระพรหมเวที	วัดไตรมิตรวิทยาราม	รองประธานกรรมการ
๔.	พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	กรรมการ
๕.	พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	กรรมการ
๖.	พระวิสุทธิวงศาจารย์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๗.	พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม	กรรมการ
๘.	พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	กรรมการ
๙.	พระธรรมปัญญาภรณ์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๑๐.	พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	กรรมการ
๑๑.	พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	กรรมการ
๑๒.	พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๑๓.	พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	กรรมการ
๑๔.	พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	กรรมการ
๑๕.	พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	กรรมการ
๑๖.	พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	กรรมการ
๑๗.	พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม	กรรมการ
๑๘.	พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	กรรมการ
๑๙.	พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	กรรมการ
๒๐.	พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	กรรมการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘** มติที่ ๕๐๙/๒๕๔๘ เรื่อง ขอความเห็นชอบรายนามคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเพื่อร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และ **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๖/๒๕๔๙** มติที่ ๓๕๗/๒๕๔๙ เรื่อง แต่งตั้งกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ แทนกรรมการที่พ้นจากตำแหน่ง

๒๑.	พระราชวชิราภรณ์		วัดพระเชตุพนฯ	กรรมการ
๒๒.	พระราชวชิรโมลี		วัดสวนพลู	กรรมการ
๒๓.	พระราชปริยัติวิลก		วัดประยุรวงศาวาส	กรรมการ
๒๔.	พระราชเมธี		วัดราชนัดดาราม	กรรมการ
๒๕.	พระราชโมลี		วัดจักรวรรดิราชาวาส	กรรมการ
๒๖.	พระราชวรมุนี		วัดดุสิดาราม	กรรมการ
๒๗.	พระราชวิสุทธิโมลี		วัดมหาธาตุฯ	กรรมการ
๒๘.	พระราชวรเมธี		วัดเทพธิดาราม	กรรมการ
๒๙.	พระราชสุธี		วัดเทวราชกุญชร	กรรมการและเลขานุการ
๓๐.	พระราชกิตติโสภณ		วัดเบญจมบพิตรฯ	กรรมการ
๓๑.	พระราชปฏิภาณโสภณ		วัดราชโอรสาราม	กรรมการ
๓๒.	พระศรีวิสุทธิมุนี		วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๓๓.	พระศรีรัชมงคลเมธี		วัดอาวุธวิกสิตาราม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๔.	พระปริยัติกวี		วัดปากน้ำ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๕.	พระเมธีวราลงกรณ์		วัดชนะสงคราม	กรรมการ
๓๖.	พระศรีวิสุทธาภรณ์		วัดบรมนิวาส	กรรมการ
๓๗.	พระมหานายก		วัดบวรนิเวศวิหาร	กรรมการ
๓๘.	พระอมรโมลี		วัดปทุมวนาราม	กรรมการ
๓๙.	พระมหาไฉน	จิตฺตสุทฺโธ	ป.ธ. ๙ วัดบวรนิเวศวิหาร	กรรมการ
๔๐.	พระมหารังษี	เขมวีโร	ป.ธ. ๙ วัดพระศรีมหาธาตุ	กรรมการ
๔๑.	พระมหาวินัย	ถิรวินโย	ป.ธ. ๙ วัดราชาธิวาสวิหาร	กรรมการ
๔๒.	นายวิชัย	ธรรมเจริญ	ป.ธ. ๙	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๓.	นายบุญสืบ	อินสาร	ป.ธ. ๙	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๔.	นายบุญเชิด	กิตติธรางกูร	ป.ธ. ๙	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๕.	นายแก้ว	ชิดตะขบ	ป.ธ. ๙	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง พิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกฯ*

๑.	พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม	ประธานอนุกรรมการ
๒.	พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม	อนุกรรมการ
๓.	พระราชวชิราภรณ์	วัดพระเชตุพนฯ	อนุกรรมการ
๔.	พระราชวชิรโมลี	วัดสวนพลู	อนุกรรมการ
๕.	พระราชโมลี	วัดจักรวรรดิราชาวาส	อนุกรรมการ
๖.	พระราชกิตติโสภณ	วัดเบญจมบพิตรฯ	อนุกรรมการ
๗.	พระศรีวิสุทธิมุนี	วัดสุทัศนเทพวราราม	อนุกรรมการ
๘.	พระศรีวิสุทธาภรณ์	วัดบรมนิวาส	อนุกรรมการ
๙.	พระมหานายก	วัดบวรนิเวศวิหาร	อนุกรรมการ
๑๐.	พระอมรโมลี	วัดปทุมวนาราม	อนุกรรมการ
๑๑.	พระมหารังษี เขมวีโร	ป.ธ. ๙ วัดพระศรีมหาธาตุ	อนุกรรมการ
๑๒.	พระมหาวินัย ถิรวินโย	ป.ธ. ๙ วัดราชาธิวาสวิหาร	อนุกรรมการ
๑๓.	พระมหาไฉน จิตฺตสุทฺโธ	ป.ธ. ๙ วัดบวรนิเวศวิหาร	อนุกรรมการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก*

๑.	พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	ที่ปรึกษา
๒.	พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	ประธานคณะทำงาน
๓.	พระธรรมปริยัติเวที	วัดพระปฐมเจดีย์	รองประธานคณะทำงาน
๔.	พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	รองประธานคณะทำงาน
๕.	พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	รองประธานคณะทำงาน
๖.	พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	รองประธานคณะทำงาน
๗.	พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	คณะทำงาน
๘.	พระราชเมธี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๙.	พระราชวรมุนี	วัดดุสิดาราม	คณะทำงาน
๑๐.	พระราชวิสุทธิโมลี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๑.	พระราชวรเมธี	วัดเทพธิดาราม	คณะทำงาน
๑๒.	พระราชวิสุทธิดิลก	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๓.	พระเมธีธรรมานันท์	วัดไร่ขิง	คณะทำงาน
๑๔.	พระเมธีปริยัติวิบูล	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๕.	พระเมธีวราลงกรณ์	วัดชนะสงคราม	คณะทำงาน
๑๖.	พระสุธีรัตนาภรณ์	วัดสุทัศนเทพวราราม	คณะทำงาน
๑๗.	พระศรีปริยัติโมลี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๑๘.	พระกิตติสารเมธี	วัดดาวดึงษาราม	คณะทำงานและเลขานุการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

๑๙. พระมหาอิทธิยาวุธ ธีรวโร ป.ธ. ๙ วัดสามพระยา คณะทำงาน และผู้ช่วยเลขานุการ

๒๐. พระมหาวัชระ จิตวณฺโณ ป.ธ. ๙ วัดสามพระยา คณะทำงาน และผู้ช่วยเลขานุการ

๒๑. พระมหาชลอ ปิยาจาโร ป.ธ. ๙ วัดชนะสงคราม คณะทำงาน

๒๒. พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม ป.ธ. ๙ วัดดุสิดาราม คณะทำงาน

๒๓. พระมหาอุดม สารเมธี ป.ธ. ๙ วัดทองนพคุณ คณะทำงาน

๒๔. นายประสิทธิ์ แสงทับ นักวิชาการภาษาโบราณ ๘ คณะทำงาน

๒๕. นายสำรวย นักการเรียน นักวรรณศิลป์ ๗ คณะทำงาน

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก*

๑.	พระวิสุทธิวงศาจารย์			วัดปากน้ำ	ประธานคณะทำงาน
๒.	พระธรรมปัญญาภรณ์			วัดปากน้ำ	รองประธานคณะทำงาน
๓.	พระราชวิริยาลังการ			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๔.	พระราชสุตาภรณ์			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๕.	พระปริยัติกวี			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๖.	พระปิฎกโกศล			วัดปากน้ำ	คณะทำงานและเลขานุการ
๗.	พระวิเชียรกวี			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๘.	พระมหามนตรี	ขนฺติสาโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๙.	พระมหาประนอม	กิตฺติปณฺโณ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๐.	พระมหาสมจินต์	สมฺมาปณฺโณ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๑.	พระมหาบุญชู	กิตฺติโชติโก	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๒.	พระมหาจรัญ	วิจารณเมธี	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๓.	พระมหาทองดี	ปณฺณาวชิโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๔.	พระมหาเสนาะ	กิตฺติเสโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๕.	พระมหาครรชิต	สุชิตคนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๖.	พระมหาวัฒน์พร	อภิวฑฺฒโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๗.	พระมหาชำนาญ	มหาชาโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๘.	พระมหาหวน	ยสาโส	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๙.	พระมหาสมาน	มโนพนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก*

๑.	พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	ประธานคณะทำงาน
๒.	พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	รองประธานคณะทำงาน
๓.	พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	รองประธานคณะทำงาน
๔.	พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	คณะทำงาน
๕.	พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	คณะทำงาน
๖.	พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	คณะทำงาน
๗.	พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงาน
๘.	พระราชปริยัติวิลก	วัดประยุรวงศาวาส	คณะทำงาน
๙.	พระราชเวที	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๐.	พระราชปฏิภาณโสภณ	วัดราชโอรสาราม	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๑.	พระราชสิทธิมุนี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๒.	พระสุธีธรรมนุวัตร	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๓.	พระศรีวิสุทธิโกศล	วัดเพชรสมุทร	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔.	พระวิสุทธิธีรพงศ์	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕.	พระศรีศาสนวงศ์	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖.	พระมหาบุญเทียม ญาณินฺโท ป.ธ. ๘	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗.	พระมหาสมลักษณ์ คนฺธสาโร ป.ธ. ๘	วัดท่ามะโอ	คณะทำงาน
๑๘.	พระมหาประนอม ธมฺมาลงฺกาโร ป.ธ. ๖	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๑๙.	พระครูธรรมธรสุมนต์ นนฺทิโก	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๒๐.	นายนิมิตร โพธิพัฒน์		คณะทำงาน
๒๑.	ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล		คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

พระไตรปิฎกฉบับเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
พุทธศักราช ๒๕๔๙

เจ้าของ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ผู้จัดทำ คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก
คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง

ที่ปรึกษา พระพรหมสุธี วัดสระเกศ
พระธรรมกิตติเมธี วัดสัมพันธวงศาราม
พระธรรมวรเมธี วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

บรรณาธิการ พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙)

คณะบรรณาธิการ/ประสานงาน
พระศรีรัชมงคลเมธี (ประนต กิตฺติวฑฺฒโน ป.ธ. ๙)
พระปริยัติกวี (สุบิน ธีรวโส ป.ธ. ๙)
นายวิชัย ธรรมเจริญ ป.ธ. ๙
นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ. ๙
นายบุญเชิด กิตติธรางกูร ป.ธ. ๙
นายแก้ว ชิดตะขบ ป.ธ. ๙

พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐
โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕